T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

133837

# ÜSKÜDARLI SIRRÎ

# HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ

# DİVAN'I

## (Tenkitli Metin- İnceleme)
## ve

# ŞERHU MEDHİ'N-NEBÎ

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
Şevkiye KAZAN

133837

DANIŞMAN
Prof. Dr. Abdulkerim ABDULKADİROĞLU

ANKARA-2003

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
..... ait .....
.....Anabilim / anasanat
Dalında DOKTORA/SANATTA YETERLİLİK/DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)
Başkan.....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)
Üye.....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye.....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye.....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye.....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

# İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... I
KISALTMALAR ..... VII
ÖN SÖZ ..... XIII
GİRİŞ ..... 1
I. BÖLÜM ..... 6
ÜSKÜDARLI SIRRÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ ..... 6
**A. HAYATI ..... 6**
1. Adı ve Mahlası ..... 6
2.Doğum Tarihi ve Yeri ..... 6
3.Ailesi ve Akrabası ..... 6
4.Öğrenimi ..... 7
5.Mesleği ..... 8
6.Mezhebi ve Meşrebi ..... 9
7.Kişisel Özellikleri ..... 9
8.Hayatına Ait Diğer Bilgiler ..... 11
9.Ölümü ve Mezarı ..... 12
B.ESERLERİ ..... 13
1. Divan ..... 13
2. Şerhu Medhi'n-Nebî ..... 13
3. Târîh-i Sultân Mustafâ-yı Sânî ..... 17
4. Hikâye-i Garîbü'l-Âsâr ..... 17
C. EDEBÎ KİŞİLİĞİ ..... 18
1. Poetikası ..... 19
2. Dil ve Üslûbu ..... 30
a. Atasözleri ve Deyimler ..... 46
b. Bestelenmiş Şiirleri ..... 49
3. Etkilendiği ve Etkilediği Şâirler ..... 50
a. Etkilendiği şâirler ..... 50
b. Etkilediği şâirler ..... 52
D. DİVAN'IN ŞEKİL VE MUHTEVA BAKIMINDAN İNCENLEMESİ ..... 58
**1. Divan'ın Şekil Bakımından İncelenmesi ..... 58**
a. Nazım Şekilleri ..... 58
aa. Kaside ..... 58
ab. Musammat ..... 60
ac. Gazel ..... 60
ad. Kıt'a ve Târih ..... 63
ae. Rübâî ..... 63
af. Mesnevi ..... 64
ag. Muammâ ve Lügaz ..... 64
ah. Müfred ..... 64
b.Vezin ..... 64
c. Kafiye ve Redif ..... 65
**2. Divan'ın Muhteva Bakımından İncelenmesi ..... 75**
a. Kaside ..... 75
b. Gazel ..... 78
c. Kıt'a ve Tarih ..... 80
d.Rubai ..... 81
d.Mesnevi ..... 81
e. Muamma ve Lügaz ..... 82
f. Müfred ..... 82
II. BÖLÜM ..... 83
ÜSKÜDARLI SIRRÎ DİVAN'ININ TAHLİLİ ..... 83
**A. DİN VE TASAVVUF ..... 83**
**1. DİN ..... 83**

a. Allah ..... 83
b. Melekler ..... 83
ba. Kerrûbiyân ..... 83
bb. Cebrâil (Cibrîl, Rûhu'l-Kuds, Rûh-ı Mukaddes, Rûhu'l-Emîn) ..... 84
bc. Hârût ..... 85
bd. İsrafil ..... 85
be. Azrail (Melekü'l-Mevt) ..... 85
c. Kitaplar ..... 85
d. Peygamberler ..... 86
da. Hz. Âdem ..... 86
db. Hz. Nûh ..... 86
dc. Hz.Ya'kûb ..... 86
dd. Hz.Yûsuf ..... 86
de. Hz. Mûsâ ..... 87
df. Hz. İsâ ..... 87
dg. Hz. Dâvûd ..... 88
dh. Hz. Süleyman ..... 88
dı. Hızır ..... 89
di. Hz. Muhammed ..... 90
e. Âhiret ..... 91
ea. Kıyamet (Rûz-ı Kıyamet, Haşr, Mahşer, Rüst-â-hîz, Rûz-ı Hisâb) ..... 91
eb. Amel Defteri ..... 92
ec. Cennet ..... 92
ed. Cehennem ..... 92
f. Kazâ ve Kader ..... 93
g. Dört Halife ..... 93
h. Âl-i Mustafa, Ehl-i Kerbelâ ..... 94
ı. Diğer İslâm Uluları ..... 94
ıa. Amr ve Zeyd ..... 94
ıb. Numân-ı Zemân (İmâm Â'zam) ..... 94
ıc. Veyse'l-Karanî ..... 94
ıd. Abdülkadir Geylanî ..... 94
i. Âyetler, Sûreler ve Hadîs-i Şerîfler ..... 94
j. Ezel ..... 97
k. İnanç Esaslarına Göre Kavramlar ..... 97
ka. İslâm, Müslüman ..... 97
kb. Kâfir, Put, Sanem, Zünnâr, Haç, Kenîsa, Künişt, Hankâh ..... 97
l.İbadet ve İnançlar ..... 98
la. Ezan, Namaz ..... 98
lb. Ramazan ve Oruç ..... 98
lc. Hac ..... 98
2.TASAVVUF ..... 99
a. Genel Kavramlar ..... 99
aa. Hak Âşığı ..... 99
ab. Sâlik, Mürşid ..... 99
ac. Pîr, Pîr-i Mugân ..... 100
ad. Dergâh, Tekke, Savma'a ..... 100
ae. Garip-Vatan-Âşık ..... 100
af. Vuslat, Vahdet ..... 100
ah. Rind, Zâhid, Sûfî, Vâiz ..... 102
aı. Zühd ..... 103
ai. Yâ-Hû ..... 103
b. Mutasavvıflar ..... 103
ba. Edhem (İbrahim bin Edhem) ..... 103
bb. Mansûr (Hallac-ı Mansûr) ..... 104
bc.Bâyezîd (Mürşid-i Bistâm) ..... 104
c. Meşrebler ve Mezhepler ..... 104

ca.Hurûfîlik ..... 105
cb.Halvetîlik ..... 105
cc.Haydariyye ..... 105
B. CEMİYET ..... 105
**1. ŞAHSİYETLER ..... 105**
a. Hükümdarlar ..... 105
aa. Selim Han ..... 105
ab. IV. Mehmed Han ..... 105
ac. II. Süleyman Han ..... 106
b.Diğer Devlet Erkânı / Ricâli ..... 106
c.Osmanlı Sahası Dışındaki Hükümdarlar ve Devlet Adamları ..... 106
ca.Gazneli Mahmud, Ayaz ..... 106
cb. Hüseyin Baykara ..... 106
cc.Timur Şah ..... 106
d. Şâirler, Sanatkârlar ve İlim Adamları ile Eserleri ..... 106
da.'Ârif ..... 106
db. Aristo (Aristotales) ..... 107
dc. Attar ..... 107
dd. Bihzâd ..... 107
de. Eflatun (Felâtûn) ..... 107
df. Enverî ..... 107
dg. Fennî ..... 107
dh. İbnü Sina (Ebu Ali Sina) ..... 107
dı. Nef'î ..... 108
di.Taşlıcalı Yahya, Rahmî (Şâh u Gedâ) ..... 108
dj.Sa'dî (Gülistân), Şâhidî ..... 108
dk. Şehrî ..... 108
dl. Şevket-i Buharî ..... 109
dm. Urfî , Hassan ..... 109
dn. Vecdî ..... 109
e. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler ..... 109
ea. Âsaf ..... 109
eb. Behmen ..... 109
ec. Bijen ..... 109
ed. Cem (Cemşîd) ..... 109
ee. Dârâ ..... 110
ef. Efrâsiyâb ..... 110
eg. Firavun ..... 110
eh. Hâtem ..... 111
eı. Husrev ..... 111
ei. İskender ..... 111
ej. Kahraman ..... 111
ek. Keykûbat ..... 111
el. Kisrâ ..... 112
em. Kubad ..... 112
en. Nûşirevân ..... 112
eo. Rüstem, Tehemten, Zâl ..... 112
f. Masal Kahramanları ..... 112
fa. Ferhâd, Şîrîn, Şebdîz ..... 113
fb. Leylâ, Mecnûn ..... 113
fc. Vâmık, Azrâ ..... 114
g.Diğer Şahıslar ..... 114
**2. KAVİMLER ..... 114**
a. Arap, Acem ..... 114
b. Hindû ..... 114
c. Habeş ..... 114
d. Yecüc ..... 114

**3. ÜLKELER VE ŞEHİRLER** ..... **115**
a. Çin, Hıta, Huten ..... 115
b. Engürus (Macaristan) ..... 115
c. Girid, Yemen, Belh, Fâryâb, Aden, Nahşeb, Mısır ..... 115
d. İstanbul, Tozkoparan, Edirne, Afyonkarahisar, Manisa ..... 116
e. Mescid-i Aksa, Kabe, Hicaz, Şam, Bağdad, Kerbelâ, Eymen ..... 116
f. Rûm (Anadolu) ..... 116
**4.DAĞLAR, DENİZLER, NEHİRLER** ..... **116**
a. Dağlar ( Bî-sütûn, Tûr) ..... 116
b. Denizler (Yedi Deniz, Umman Denizi, Çin Denizi, Kızıl Deniz, Bahr-i Aden) ..... 117
c. Nehirler (Fırat) ..... 117
**5.SOSYAL HAYAT** ..... **117**
a. Sosyal Tabakalaşma ..... 117
aa. Sultan ve Çevresi ..... 117
ab.Resmî ve Gayrı Resmî Görevler, Meslek Erbabı ..... 118
aba.Vezir, Sadrazam, Şeyhülislâm, Vali, Yâver, Küttâb (kâtipler, yazıcılar), Reisü'l-küttâb Muvakkî (tuğra-keş), Hakkak (mühür kazıyan kimse), Gümrük emini, Berîd (postacı) ..... 118
abb. Cellâd, Ases, Muhâsib, Muhtesib ..... 118
abc. Bennâ (mimar),Kûhken, Nakkaş, Irgat, Haddad (demirci) ..... 118
abd. Hekim, Tabîb, Haccâm ..... 119
abe. Tüccar, Attâr, Müşteri (harîdâr), Nessâc (dokumacı) Ayyâr, Sarrâf ..... 119
abf. Sayyâd (avcı), Gavvas (dalgıç) ..... 119
abg. Üstâd (muallim), Şâkird (öğrenci), Hoca ..... 119
abh. Mutrîb, Muganni, Rakkâs ..... 119
abı. Bâğbân (bahçıvan) ..... 119
ac.Tipler ..... 120
aca. Anne (mâder), Çocuk (tıfl) ..... 120
acb. Pîr (ihtiyar), Cüvân (genç, nev-cüvân) ..... 120
acc. Gelin (arûs), Meşşâta, Dâmâd ..... 120
acd. Sâkî, Sarhoş (mest, ser-mest, meyhâr), Muğbeçe, Pîr-i mugân, Hıdmetkâr ..... 121
ace. Garîb, Zengin (bây), Dilenci (gedâ) ..... 121
b. Çeşitli Sosyal Durumlar ..... 122
ba. Haberleşme ( Mektup, Nâme, Arz-ı Hal, Berîd) ..... 122
bb. Gelenek-Görenek ve İnanışlar ..... 123
bc. Giyim – Kuşam ..... 124
bd.Yiyecek ve İçecek ..... 126
be. Hastalık ve Delilik ..... 127
bf. Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar ..... 129
bfa. Ayna (âyîne, mir'at) ..... 129
bfb. İğne (sûzen) ..... 129
bfc. Kalem (hâme, kilk), Kitap, Defter, Nüsha ..... 129
bfd. Mum (şem'), Fânûs, Kandil ..... 129
bfe. Oyuncak(bâzice) ..... 129
bff. Şişe, Kadeh, Demir (âhen), Örs (sindân) ..... 130
bfg. Tarak (şâne) ..... 130
bfh. Terazi (terâzû, mîzân) ..... 130
bg. Musikî ..... 130
bh. Para ..... 131
C. DİVANDA İNSAN ..... 132
1.Güzellik ve Güzellikle İlgili Tasavvurlar ..... 132
2. Sevgili ..... 132
a. Sevgilide Güzellik Unsurları ..... 133
aa.Saç (Zülf, Kâkül, Perçem, Turra, Gîsû, Mû, Mûy) ..... 133
aaa. Çenber, Halka, Kemend ..... 133
aab.Perişân, zulmet-pûş ..... 133
aac. Zünnâr ..... 134
aad.Derhem (Dirhem) ..... 134

aae.Sünbül....134
aaf. Zincir (Zencir)....135
aag.Tuğra....136
aah.Hû....136
aaı.Kâfir, Günâh....136
aai.Yılan (Mâr)....136
aaj.Duman (Dûd-ı âh)....137
aak.Gam....137
ab.Alın (Cebîn, Cebhe)....137
ac. Kaş (Ebrû)....137
aca. Keman, Yay....138
acb. Hilâl (mâh-ı nev)....138
ad. Göz, Gamze (Çeşm, Dîde, Nigâh, Nigeh)....138
ae. Kirpik (Müje, Müjgân)....140
af. Yüz (Cemâl, Rû, Rûy, Dîdâr, Çihre, Likâ); Yanak (Ruhsâr, Ruh, Ârız, 'Izâr, Hadd)....140
ag. Gerdan (Gerden, Boyun)....141
ah. Ben (Hal)....141
aı. Ayva Tüyleri (Hatt)....142
ai. Ağız (Dehân, Dehen), Dudak (Fem, Leb, La'l)....144
aj. Bûse, Tebessüm....145
ak.Çene (Zenah, Zenahdân, Zekân)....145
al. Boy (Kadd, Kâmet, Bâlâ, Endâm)....145
am. Diş (Dendân)....146
an. Kulak (Gûş)....147
ao. Göğüs (Sîne)....147
3. Âşık....147
a.Âşığın gözü ve gözyaşları....149
4. Rakib (Düşmen, Adû, Agyâr, Gayr, Hâr, Siyeh-Rû, Kejdüm)....150
D. DİVANDA TABİAT....152
1. Kozmik Âlem....152
a. Felek....152
b.Yıldız (Kevkeb, Nücûm, Ahter, Sitâre) ve Yıldız Kümeleri....153
c.Burçlar....153
ca. Aslan (Esed) Burcu....153
d.Gezegenler....153
dc. Ay (Kamer, Mâh, Meh-tâb, Hilâl )....153
db. Utarid....154
dc. Zühre (Nahid)....154
dd. Güneş ( Şems, Âfitâb, Mihr, Hûrşîd)....155
de. Merih (Mirrih)....155
df. Müşteri ( Bercis)....156
2. Zaman....156
a. Yıl (Sene, Sâl), Ay....156
b. Mevsimler....156
ba. İlkbahar (Bahâr, Nev-bahâr)....156
bb. Yaz (Ağustos Ayı, Sayf)....157
bc. Sonbahâr (Hazân)....157
bd. Kış (Şitâ)....157
c. Gün (Rûz, Nehâr)....157
ca. Sabah (Subh, Seher)....157
cb. Akşam (Şâm), Gece (Şeb, Leyl)....157
3. Dört Unsur (Anâsır-ı Erbâ', Çâr-Nesne) )....157
a. Rüzgâr Çeşitleri....158
4.Hayvanlar....158
a. Kuş ve Çeşitleri....158
aa. Anka, Hümâ....158
ab. Bülbül (Andelîb, Hezâr), Papağan (Tûtî)....159

ac. Güvercin, Ebabil ..... 159
ad. Karga (Gurâb) ..... 159
ae. Keklik (Kebk) ..... 159
af. Şahin (Şahbâz), Kartal ( 'Ukâb) ..... 160
b. Dört Ayaklı Hayvanlar ..... 160
ba. Âhû (Gazal) ..... 160
bb. Aslan (Şîr), Kaplan (Peleng) ..... 160
bc. At (Tevsen, Eşheb, Rahş, Semend, Sipas, Esb, Feres) ..... 160
bd. Eşek (Har) ..... 160
be. Koç (kebş), Koyun (Ganem) ..... 161
bf. Köpek (Segân), Kurt (Gürg) ..... 161
bg. Sincap, Kakum ..... 161
c. Böcekler ve Sürüngenler ..... 161
ca. Akrep (Kejdüm) ..... 161
cb. Karınca (Mûr), Çekirge (Cerâd) ..... 161
cc. Pervâne ..... 162
cd. Timsah (Neheng) ..... 162
ce. Yılan (Mâr) ..... 162
5.Bitkiler ..... 162
a.Ağaçlar ..... 162
b.Çiçekler ..... 163
**SONUÇ ..... 164**
**KAYNAKÇA ..... 168**
**III. BÖLÜM ..... 174**
**TENKİDLİ METİN İLE İLGİLİ HUSUSLAR VE METİNLER ..... 174**
1.Divan'ın Nüshaları ve Bunların Tanıtılması ..... 174
2.Karşılaştırılan Nüshalar ve Metin Tespitiyle İlgili Açıklamalar ..... 181
3. Şerhü Medhi'n-Nebî'nin Nüshası ve Metinle İlgili Açıklamalar ..... 183
4.Metinler
a. Üsküdarlı Sırrî Divanı'nın Tenkidli Metni ..... 185
Kasideler ..... 185
Musammatlar ..... 264
Gazeller ..... 267
Kıt'alar ..... 359
Rubailer ..... 371
Mesnevi ..... 373
Muammalar ..... 375
Matla ve Müfredler ..... 376
b. Şerhü Medhi'n-Nebî'nin Metni ..... 378
**DİZİN ..... 446**
**a. Şahıs İsimleri ..... 446**
**b. Yer İsimleri ..... 449**
**TÜRKÇE ÖZET ..... 450**
**ABSTRACT ..... 450**
**EKLER ..... 451**

## KISALTMALAR

| | | | |
|---|---|---|---|
| a.g.e. | : adı geçen eser | M.Ö. | : Milattan önce |
| a.g.m. | : adı geçen makale | No | : numara |
| a.g.t. | : adı geçen tez/tebliğ | öl. | : ölüm |
| Bas. | : basımevi | s. | : sayfa |
| bkz. | : bakınız | S. | : Sayı |
| Böl. | : bölümü | Ü. | : üniversite |
| bs. | : baskı | vr. | : varak |
| c. | : cilt | vd. | : ve diğerleri |
| çev. | : çeviren | Y.L. | : yüksek lisans tezi |
| d. | : doğum | Yay. | : yayın |
| Fak. | : fakülte | Yk. | : yaprak |
| H. | : hicrî | YY | : yüzyıl |
| Haz./haz. | : hazırlayan | Yz. | : yazma |
| M. | : milâdî | | |

### Özel Kurum ve Kuruluşlarla İlgili Kısaltmalar

| | |
|---|---|
| AKM. | : Atatürk Kültür Merkezi |
| DTCF | : Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi |
| GÜ. | : Gazi Üniversitesi |
| İÜ. | : İstanbul Üniversitesi |
| KB. | : Kültür Bakanlığı |
| MEB. | : Milli Eğitim Bakanlığı |
| M.Ktb. | : Milli Kütüphane |
| SBE. | : Sosyal Bilimler Enstitüsü |
| SÜ. | : Selçuk Üniversitesi |
| TDK | : Türk Dil Kurumu |
| TDV | : Türkiye Diyanet Vakfı |
| TTK | : Türk Tarih Kurumu |
| TÜYATOK | : Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu |
| TYDK | : İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu |

### Nüshalarla İlgili Kısaltmalar

| | |
|---|---|
| MK.(06 Mil.) | : Milli Kütüphane A.2312 |
| SH. | : Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, No:1121 |
| AE. | : Millet Kütüphanesi (Ali Emiri) 201 |
| TR. | : Topkapı Sarayı Müzesi, Revan Ktb, No:782/2 |
| TH. | : Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine Ktb. No:967/2 |
| SL. | : Süleymaniye Ktb (Lâlâ).447/1 |
| Ü1 | : İstanbul Üniversitesi Ktb.No:5540 |
| Ü2 | : İstanbul Üniversitesi Ktb.No: T.32 |
| Ü3 | : İstanbul Üniversitesi Ktb.No: T.819 |
| Ü4 | : İstanbul Üniversitesi Ktb.No:T.2844/1 |
| MFA. | : Mikrofilm Arşivi |
| FB | : Fahri Bilge Kitapları, 308 ( Milli Ktb.) |

## Metindeki Kısaltmalar

| | |
|---|---|
| F.G. | : Farsça Gazel |
| G. | : Gazel |
| N.T.G. | : Nâ-Tamam Gazel |
| K. | : Kaside |
| Mf. | : Müfret |
| Mh. | : Muhammes |
| Ms. | : Mesnevi |
| Mt. | : Matla |
| Th. | : Tahmis |
| Tr. | : Tarih |

## TRANSKRİPSİYON TABLOSU

| | | | |
|---|---|---|---|
| a, ā, e | ا , آ , أ | ṣ | ص |
| b | ب | ḍ, ż | ض |
| p | پ | ṭ | ط |
| t | ت | ẓ | ظ |
| ṯ | ث | ʿ | ع |
| c, ç | ج , چ | ġ | غ |
| ḥ | ح | f | ف |
| ḫ | خ | ḳ | ق |
| d | د | k, g, ñ | ك , گ |
| ẕ | ذ | l | ل |
| r | ر | m | م |
| z | ز | n | ن |
| j | ژ | v,o,õ, u,ū,ũ | و , او |
| s | س | h,e,a | ه , ھ |
| ş | ش | y,ı,i,ī | ی ,ي |

# ÖN SÖZ

Üsküdarlı Sırrî, XVII. yüzyılın Azmî-zâde Hâletî, Nef'î, Nev'î-zâde Atâ'î, Şeyhülislâm Yahyâ, Fehîm-i Kadîm, Şeyhülislâm Bahâyî, Cevrî, Şehrî, Vecdî, Nâ'ilî-i Kadîm, Nedîm-i Kadîm, Neşâtî, Nâbî gibi kaside, gazel, mesnevi, rubai vadisinde zirve olmuş şahsiyetleriyle aynı dönemde yaşamış ve eserler vermiştir.

Çalışmamızda Üsküdarlı Sırrî'nin hayatı ve edebî kişiliği anlatılmış, eserleri tanıtılmıştır. Divan'ının tenkitli metni ile Şerhu Medhi'n-Nebî'nin metni ortaya konulmuş ve Divan'ının tahlili yapılmıştır.

Üsküdarlı Sırrî'nin adından söz eden kaynaklar, onun mürettep bir divanından bahsetmektedirler. Ankara Milli Kütüphane'de bulunan yazmalar ve mikrofilm arşivi başta olmak üzere TÜYATOK, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi, Topkapı Sarayı Müzesi, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Üsküdar Selimağa Kütüphanesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları (İSAM) gibi birtakım kütüphanelerin katalogları ve kayıtları taranmıştır.

Bir nüshası Londra'da (Rieu, CTM, 199) bulunan bu Divan'ın pek çok nüshası tespit edilmiş; kaynak eserlerde bulamadığımız halde Ankara Milli Kütüphane'de şâirin Divan'ının bir nüshasına ve Şerhu Medhi'n-Nebî adlı eserine tesadüf edilmiştir.

Millet Kütüphanesinde nüshası Milli Kütüphanede de mikrofilmleri bulunan "Târîh-i Sultân Mustafâ-yı Sânî" adlı esere ulaşılmıştır. Babinger tarafından da Sırrî'ye ait olduğu tespit edilen bu eser için kütüphane ve kataloglar taranmış, bilgiler ortaya konulmuştur.

Agah Sırrı Levend'in bir nüshasının kendisinde olduğunu söylediği "Hikâye-i Garîbü'l-Âsâr"a ulaşılamamıştır.

Üsküdarlı Sırrî Divan'ının, müellifin elinden çıkan bir divan nüshası yoktur. Şâirin sağlığında Divan'ını tertip edip etmediğini bilemiyoruz. İstinsah tarihi belli olan iki nüsha vardır. Topkapı (TH) nüshası, 1119/1707 yılında Mehmed Yümnî tarafından; İstanbul Üniversitesi (Ü1) nüshası ise Şaban, 1133/Haziran, 1721'de Hüseyin Şakir tarafından istinsah edilmiştir. Bunlar, şâirin ölümünden yani 1111/1699 yılından, 8 ve 22 yıl sonradır. Diğer nüshaların istinsah kayıtları yoktur.

Üsküdarlı Sırrî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliğine dair, başta tezkireler olmak üzere, hakkında bilgi bulunan tüm kaynak eserlere ve şiirlerine bakılmış; transkribeli olarak hazırlanan Divan metninden, incelemeye esas olan veriler, tek tek fişleyip gruplandırılmıştır.

Çalışmamız "Giriş"ten başka üç ana bölümden oluşturulmuştur. Girişte, XVII. Yüzyılın siyâsî, idarî ve sosyal hayatı, edebî dünyası ile maliye işleriyle uğraşan diğer Divan şâirlerinin isimleri verilmiştir.

İlk bölümde şâirin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği üzerinde durulmuştur. Sırrî'nin Hayatı; Adı ve Mahlası, Doğum Tarihi ve Yeri, Öğrenimi, vs. şeklinde; Eserleri'nin tanıtılmasından sonra "Edebî Kişiliği"nde poetikası, dil ve üslûbu Divan'daki atasözleri ve deyimler, bestelenmiş şiirleri, etkilendiği ve etkilediği şâirlerle ilgili ayrıntılı bilgiler yer almıştır. Hatta bunların kaynaklardaki bazı hatalı ve tereddütlü olanlarına dikkat çekilerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Şâirin edebî kişiliği hakkında bilgi verilirken sadece kaynaklarda yer alan bilgilerle yetinilmeyerek önemli ölçüde, Divan'daki şiirler esas alınmıştır.

Divandaki nazım biçimleri şekil ve muhteva bakımından incelenmiş ve edebiyat araştırmalarına malzeme olabilmesi açısından bir bütün olarak sunulmuştur. Ayrıca vezin, kafiye ve redif başlığı altında da bazı tespitlerde bulunulmuştur.

Metindeki Arapça ve Farsça kelimelerin yazılışına, aslî uzunluklarına sadık kalınarak, uzatma işareti kullanılmıştır.

Sırrî'nin Divan'ının edisyon-kritiğine sahip olduktan sonra, şâirin şiir anlayışını tespit için divanın genel tahlilinin yapılmasının eski Türk edebiyatı dalı için yararlı olacağı düşünülmüştür. Bilindiği gibi şimdiye dek, merhûm Ali Nihat Tarlan ve merhûm Mehmet Çavuşoğlu'nun çalışmaları olmak üzere, çeşitli divan tahlil denemeleriyle Türk edebiyatının altı asırlık dönemi hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Çalışmamızda tahlil için örnek beyitler, Divan'ın genelinden seçilmiş ve İkinci bölümde "Üsküdarlı Sırrî'nin Divan'ının Tahlili" başlığı altında görüşlerimiz sunulmuştur.

Üçüncü ve son bölümde "Divan"ın tenkitli metni ile "Şerhu Medhi'n-Nebî"nin metni ortaya konulmuştur.

Metnin kuruluşunda, en uygun olan kelimeler tercih edilmeye çalışılmış; her bakımdan yanlış olan ve müstensihten kaynaklanan hatalar ile vezin kusurları da dipnotlarda gösterilmiştir.

Eksik gazeller, gazellerin arasına rediflerine göre konulmuş; Farsça şiirler de ilgili nazım biçimlerinin hemen ardına ilâve edilmiştir.

İnceleme kısmında, metinden aldığımız örnekler ve yaptığımız göndermelerde nazım şekilleri kısaltılmış, şiir ve beyit numaraları verilmiştir. Şiirlerinden örnekler verirken, özellikle belirtmek istediğimiz kelime veya terkipler, koyu (bold) veya altı çizgili olarak yazılmıştır.

Divan'ın tahlili yapılırken din ve tasavvufta dinî tekâmüldeki sıra gözetilmiş; diğer bölümlerdeki şâir, sanatkâr, ilim adamı; hayvanlar vs. gibi listeler alfabetik sırayla sunulmuştur.

"Kaynakça" başlığında, yararlandığımız kaynakların tamamına yer verilmiştir.

Divan'ın tenkitli metni ile Şerhu Medhi'n-Nebî'nin metninin verilmesinden sonra özel yer ve şahıs isimlerini gösteren bir "Dizin" yapılmış;

böylece şâirin kullandığı özel yer ve şahıs adlarının kullanım şekilleri ile sıklıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Türkçe ve İngilizce özetin hemen ardından "Ekler" başlığında Divan'ın bazı nüshaları ile Şerhu Medhi'n-Nebî'den seçtiğimiz bazı varaklara yer verilmiştir.

Yaptığımız araştırmalara göre Üsküdarlı Sırrî'nin Divan'ı üzerinde ilk çalışma, 1995 yılında yüksek lisans tezi olarak Halime Özyılmaz tarafından yapılmıştır. Bu çalışma, o günün şartlarında kütüphanelerimizde bulunan dört nüsha (Ü1,SH.,TR.,TH.) esas alınarak hazırlanmıştır. Bu nüshaları tespit ettiğimiz ve mevcut nüshalarla karşılaştırdığımızda Ankara Milli Kütüphane'deki (MK) nüshası ile Ü2 ve Ü3 nüshalarının da önem arz ettiğini gördük ve şâirin yeni şiirleri ve beyitleriyle hatta nüshaların der-kenarlarına yazılmış nazirelerle karşılaştık.

Anılan yüksek lisans tezi; önsöz, kısaltmalar ve bibliyografyadan sonra iki bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölüm; Sırrî'nin Yaşadığı Devre Toplu Bir Bakış, Üsküdarlı Sırrî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği, Üsküdarlı Sırrî'nin Divan'ının İncelenmesi, Tenkidli Metin Kuruluşunda karşılaştırılan Nüshalar, Tenkidli Metnin Hazırlanmasında Gözetilen Esaslar, Sonuç; ikinci bölüm Üsküdarlı Sırrî Divan'ının Tenkidli Metni ve Özel İsimler Dizini başlıklarını taşımaktadır.

Sırrî'nin eserleriyle ilgili olarak bilgi verilirken "Divan", "Şerhu Medhi'n-Nebî" ve "Hikâye-i Garîbü'l-Âsâr" eserlerinin sadece adlarından söz edilmekte, "Târîh-i Sultân Mustafâ-yı Sânî" ve Divan'ın Londra'da (Rieu, CTM, 199) bulunan nüshasından hiç söz edilmemektedir. Ayrıca, Sırrî hakkında yeterince kaynak araştırması yapılmamış ve bestelenmiş şiirlerinden de bahsedilmemiştir.

Araştırmacının "Eserler" başlığı altında, "Üsküdarlı Sırrî üzerinde yapılacak daha geniş bir araştırma, bahsedilen eserlerin, Üsküdarlı İbrahim Sırrî'ye ait olup olmadığını gösterecektir."ifadesi ile "Sonuç" bölümünde de "... Bu konu üzerinde daha başka çalışmaların da yapılmasını ümit ederiz." sözlerinden cesaret alarak, Sırrî'nin hayatını ve eserlerini araştırmak ve Divan'ı ile "Şerhü Medhi'n-Nebî" adlı eserini inceleyip birtakım tespitlerde bulunmak istedik.

Anılan tezde, tespit edilen nazım biçimleri ile Divan'daki bazı şiirlerin nazım biçimleri ve vezinleri yanlış verilmiştir: Burada 1'i na't olmak üzere toplam 15 kaside vardır; ki bunlardan birisi aslında medhiye türünde bir tarih kıt'ası olmalıdır. 5 tanesi Farsça olmak üzere toplam 123 gazelden birisi, gazellerin içinde yer almaması gereken bir kasidedir. 2'si Farsça olmak üzere toplam 7 tarih kıt'ası verilmiştir; fakat bu Farsça şiirler tarih kıt'ası değil, tarihli rubaidir. Diğer nazım biçimleriyle birlikte toplam 168 şiirle Divan metni oluşturulmaya çalışılmıştır.

Dipnotta ve kaynakçada yer alan kaynakların künyeleri tam olarak tespit edilmemiş veya yazılmamıştır. Sırrî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliğiyle ilgili bilgiler tam ve kronolojik olarak verilmemiştir. Bilgilerin aktarımında eksik ve hatalı olanlara ilâveten Divan metninde Farsça kelime ve eklerin yazımına uyulmadığı da dikkatimizi çekmektedir.

Bizim oluşturduğumuz Divan metninde, 1'i na't olmak üzere toplam 17 kaside; 123'ü Türkçe, 5'i Farsça olmak üzere toplam 128 gazel; 5'i tarih kıt'ası

olmak üzere toplam 6 kıt'a; 1'i tarihli Türkçe rubai, 2'si tarihli Farsça rubai olmak üzere toplam 8 rubai; 2 tahmis; 1 mesnevi; 5 muamma ve 7 müfred'den oluşmuş toplam 174 şiir vardır.

Biz tezimizde, gerek çalışmamızın bir doktora tezi olması ve gerekse geçmiş yılların aksine günümüzde pek çok nüshalarının kütüphanelerimizde mevcut ve tespit edilişinin de etkisi ve yardımıyla karşılaşılan sorunları bilimsel usuller çerçevesinde çözmeye gayret ettik.

Çalışmalarım sırasında başta ailem olmak üzere pek çok kişiden destek ve yardım gördüm. Farsça şiirlerin okunması ve anlamlandırılmasında Doç.Dr. Hicabi KIRLANGIÇ; gazelleri tek tek kontrol ederek bestelenmiş şiirleri tespit eden şâir ve bestekâr Mehmet Turan YARAR Bey; çalışmalarımın bilgisayarda yazımı ve kontrolü gibi konularda Dr.Yavuz BAYRAM ile Arş.Gör. Halil ÇELTİK yardımlarını esirgemediler.

Metnin incelenmesi başta olmak üzere karşılaştığım güçlüklerde bana yol gösteren ve yardımcı olan değerli hocam Prof.Dr. Ahmet MERMER ile Doç.Dr.Yaşar AYDEMİR'e; çalışmamı büyük bir ciddiyetle baştan sona tek tek okuma lutfunda bulunan ve çalışmamın başlangıcından itibaren her zaman, mesaisinin dışında da, ilgisini esirgemeyen danışman hocam Prof.Dr. Abdulkerim ABDULKADİROĞLU'na yürekten teşekkür ederim.

Şevkiye KAZAN
Ekim, 2003- ANKARA

# GİRİŞ

XVI. yüzyılın ikinci yarısında hissedilen gerileme, XVII. yüzyılın başından itibaren tamamen ortaya çıkmıştır. Bu dönem, imparatorluğun kuruluşundan beri devam eden yükselme ve genişlemenin artık durduğu, hatta pek çok kurumda gerilemenin başladığı bir devirdir. Osmanlıların hakimiyeti altında bulunan ve devamlı surette yenilgiye uğrattığı devletler, güçlenmeye başlamış; Avrupa, rönasans ve reformu başarmış; yeni buluşlarla bilimde ve teknikte üstünlük elde etmişler ve ordularını yeniden kurmuşlardır.

XVII. yüzyılda, **I. Ahmed** (1603-1617), **I. Mustafa** (1617-1618 ve 1622-1623), **II. Osman** (1618-1622), **IV.Murad** (1623-1640), **İbrahim Han**(1640-1648) ve **IV.Mehmed** (1648-1687), **III. Süleyman** (1687-1691), **III.Ahmed** (1691-1695), **II. Mustafa** (1695-1703) padişahlık etmişlerdir.

Üsküdarlı Sırrî'nin yaşadığı dönemde yani XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı tahtında IV. Mehmed oturmaktadır ve devri birtakım sıkıntılar içindedir. Zaten Sultan İbrahim zamanında devletin işleri bozulmuş; hazine boşalmış; IV. Mehmed'in çocuk yaşta tahta geçmesiyle de devlet otoritesi zayıflamış; devletin idaresi hanım sultanlara ve ağalara kalmıştır. Saray içinde Kösem Mehpeyker Sultan ile IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan arasında da iktidar mücadeleleri sürüp gitmektedir. Kösem Mehpeyker Sultan, IV. Mehmed'i zehirletip yerine başka bir anadan olan kardeşi Süleyman'ı geçirmek ister. Bu durumu öğrenen Hatice Turhan Sultan, Kösem Sultan'ı 1651'de iple boğdurarak ortadan kaldırır. Devlet, Hatice Turhan Sultan'ın teklifiyle sadarete getirilen Köprülü Mehmed Paşa sayesinde, içinde bulunduğu bu durumdan kurtulur. Köprülü Mehmed Paşa, devlet görevlilerini kontrol eder; haksız kazanç sağlayanları belirler ve işe göre maaş ilkesini getirir. Bazı sahte tarikat mensuplarını ortadan kaldırır. Köprülü'nün bu şiddetli tavırları rakiplerini korkutur. Meydana gelen isyanların bastırılması ile alınan tedbirler, binlerce kişinin ölümüne ve Deli Hüseyin Paşa gibi günahsız bazı insanların öldürülmesine sebep olduğundan Köprülü Mehmed Paşa'ya kötü şöhret kazandırır. 24 Temmuz 1961 tarihinde İstanbul'da çıkan büyük yangın da ülke ekonomisine bir darbedir. Yangında Bayezid, Mahmud Paşa, Tahtakale, Sultan Ahmed, Unkapanı ve Marmara sahilleri yanıp kül olur; pek çok insan ve hayvan ölür. Daha sonra halk, veba salgını ve açlıktan perişanlık çeker.

1661'de Köprülü Mehmed Paşa'nın ölümünden sonra yerine, oğlu Fazıl Ahmed Paşa getirilir. Yeni sadrazam, babasının aksine tahsil görmüş birisidir. Onun zamanında ordu yeni zaferler kazanır ve devlet güçlenir. Girit seferine çıkılır; çetin geçen Kandiye kuşatmasından sonra Osmanlı ordusu üstün gelir. Girid'in tamamen Osmanlı'ya bırakılması, Venedik'in haraç vermeye devam etmesi gibi hususların da bulunduğu on sekiz maddelik barış anlaşması, 5 Eylül 1669'da imzalanır. Macaristan'ı Avusturyalılara; Ukrayna kazaklarını da Lehistan'a karşı korumak maksadıyla Lehistan seferi yapılır. Bu sefer sırasında önemli bir merkez olan Kamaniçe ile Bucaş palangasının alınması Lehistan'ın barış istemesine sebep olur. Anlaşmaya göre, Lehistan her yıl iki yüz yirmi bin duka altın haraç verecek ve Podolya eyaleti Osmanlıya bağlanacaktır. Şartlar ağır geldiğinden Lehistan bunu onaylamaz. Bunun üzerine 1673'te yeniden sefere çıkılır. Ancak, Lehistan seferi, padişahın çok istemesine rağmen bir türlü bitirilemez.

Âlim ve dürüst bir kişiliğe sahip olan Fazıl Ahmed Paşa, 1676'da ölür ve yerine Merzifonlu Kara Mustafa Paşa getirilir. Bu devirde Sultan IV. Mehmed'in ava olan düşkünlüğü kaygı verici boyutlara ulaşmıştır. Çoğu zaman, savaşlara fiilen katılmaz. Devlet işlerini sadrazam ve öteki devlet adamları yürüttüğü için devletin gücü de giderek zayıflar. Osmanlı tarihinde gerçekleştirilen en büyük seferlerden biri olan II. Viyana Muharebesi bu döneme rastlar. Sadrazam Kara Mustafa Paşa komutasında çıkılan sefer için büyük bir ordu kurularak, 1683'te Viyana önlerine gelinir. Ancak, savaş hezimete dönüşmüş ve Budin'e doğru çekilme hareketi başlamıştır. Bu talihsiz olay, Kara Mustafa Paşa'nın Belgrat'ta idamıyla sonuçlanır.

Zayıf bir kişiliğe sahip olan Sultan IV. Mehmed, annesi Hatice Turhan Sultan'ın ölümüyle yalnız kalmış ve saray ağalarının telkinleriyle Viyana yenilgisinin faturasını Kara Mustafa Paşa'ya yüklemiştir. Aslında asıl fatura, devlete çıkmış; Osmanlı devleti bir daha böyle bir ordu oluşturamayacak duruma gelmiş; zayıflamaya başlamıştır. Meydana gelen iç karışıklıklar, askerlerin isyanına sebep olmuş ve bu hâl, padişahın tahttan indirilmesine kadar varmıştır. Padişahın tahttan indirilmesine sebep olarak, onun aşırı derecede ava düşkünlüğü ve bunun sonucunda da İstanbul'dan çok Edirne'de oturması gösterilir. Bu sûretle 1687'de II. Süleyman tahta çıkar. Padişahın ilk yılları ekonomik sıkıntılar, ayaklanmalar ve bunlarla mücadelelerle geçer. İç karışıklıkların yanı sıra devamlı olarak kaybedilen topraklar sebebiyle hazine iyice boşalır. Çıkılacak Avusturya seferi için kaynak bulunamaz. Rumeli ve Anadolu evkâfından, gümrüklerden, Cizye tahsilinden gelir temin edilir. Bütün bunlar da yetmeyince Eylül 1688'den itibaren bakırdan 800 mangır para bastırılır. Paranın değeri düşürülerek, mangır bir akçe kabul edilse de mâlî sıkıntı bir türlü atlatılamaz.

Devletin içine düştüğü sıkıntıyı gören düşman devletleri, saldırılarına hız verirler. Macaristan, elden çıkmak üzeredir. Avusturyalılar bir çok kaleyi işgal eder. Mora, Venedik'in eline geçer. Belgrat'ın düştüğü haberi gelir. II. Süleyman, düşmanın ilerleyişini durdurmak için Edirne'den hareket eder. Avusturya ordusu bozguna uğratılır. Eflak ile Avusturya'nın irtibatı kesilir, Tuna kaleleri ele geçirilir. Venedik donanması, Rodos önlerinde mağlup edilir. Ancak, Belgrat'ın fethiyle görevli olan Recep Paşa'nın bazı hataları yüzünden ordu geri çekilir. Niş, kaybedilir; padişah, Edirne'ye dönmek zorunda kalır. Bu mağlubiyetin sorumlusu olarak Bekri Mustafa Paşa görüldüğünden, Ekim 1689'da azledilir ve yerine Köprülü Fazıl Mustafa getirilir. 1690 yılında sefere çıkan Köprülü Fazıl Mustafa Paşa, Niş ve Belgrat başta olmak üzere birçok yeri geri alır. Buralardaki insanlara iyi davranılır ve mülkleri iade edilir. 1690 ve 1691'de Mısır çarşısı yangınlarıyla İstanbul yine alevler arasında kalır. Yangınlar, büyük miktarda hasara ve mal kaybına neden olmuştur.

Sultan II. Süleyman, 22 Haziran 1691 tarihinde vefat eder. Bunun üzerine 46 yaşındaki kardeşi II. Ahmed tahta oturur. II. Ahmed'in de saltanatı uzun sürmez ve 6 Şubat 1695 tarihinde sirozdan vefat eder. Yerine IV. Mehmed'in oğlu II. Mustafa geçer. II. Mustafa, tahta çıkar çıkmaz bir hatt-ı hümayun yayınlayarak zevk ve safa günlerinin sona erdiğini, bundan böyle rahatın kendisine haram olduğunu söyler. O zamana kadar yaşanan başarısızlıkları padişahların fiilen sefere katılmamalarına bağlar. İlk seferine 30 Haziran 1695'te Belgrat ile başlar. Avusturya ile yapılan savaşlarda başarılar kazanır. Gittiği her seferden başarılarla

dönen padişah, 1697'de Belgrat'a ulaşır. Ancak, işler yolunda gitmez, hezimet yaşanır. Sadrazam Elmas Mehmed Paşa gibi birçok üst düzey devlet görevlisi hayatını kaybeder. Rusya, Lehistan, Avusturya ve Venedik dört cepheden Osmanlının ilerleyişini durdurdukları gibi kaybedilen toprakların geri alınması olasılığı da ortadan kalkar. Ancak, Avusturya da savaştan büyük kayıplarla çıkar ve barış istemek zorunda kalır. Nihayet 26 Ocak 1699 tarihinde Karlofça antlaşması imzalanır. Antlaşma, Rami Mehmed Paşa'nın tüm gayretlerine rağmen, Osmanlı için ağır hükümleri içermektedir.

XVII. yüzyıl, devletin siyâsî ve sosyal alanlarda zorlandığı bir devir olmasına karşılık, Türk edebiyatı yükselme ve gelişmesini sürdürmüştür. Bu yüzyılda özellikle kasideleriyle Nef'î; hikemî şiir tarzının kurucusu ve gazel tarzına fikri sokan Nâbî; lirik şiiriyle tanınan Yahya; mesnevi konularını yerlileştirmesiyle tanınan Sâbit önemli isimlerdir. Yüzyıla damgasını vuran hareket, Sebk-i Hindî'dir. Nev'î-zâde Atayî Hamse'siyle, Azmî-zâde Hâletî rubaileriyle tanınmıştır.

XVII.yüzyıl, Türk edebiyatının gelişmiş bir devridir. Hemen hemen bütün edebî türlerde büyük sanatçılar, şâirler bu yüzyılda yaşamıştır. **Nâdirî** (öl.1036/1626), **Azmî-zâde Hâletî** (öl.1040/1631), **Nef'î** (öl.1044/1635), **Nev'î-zâde Atâ'î** (öl.1045/1635-36), **Şeyhülislâm Yahyâ** (öl.1053/1643-44), **Sabri** (öl.1055/1645-46), **Âlî** (öl.1058/1648), **Fehîm-i Kadîm** (öl.1058/1648), **Şeyhülislâm Bahâyî** (öl.1064/1653), **Cevrî** (öl.1065/1654), **Şehrî** (öl.1071/1660), **Vecdî** (öl.1071/1661), **İsmetî** (öl.1076/1665), **Nâ'ilî-i Kadîm** (öl.1077/1666), **Nedîm-i Kadîm** (öl.1081/1670), **Neşâtî** (öl.1085/1674), **Üsküdarlı Sırrî** (öl.1111/1669), **Rüşdî** (öl.1111/1669), **Fasih Ahmed Dede** (öl.1111/1699), **Nâbî** (öl.1642-1712) yüzyılın şâirleri arasındadır.

Sırrî'nin devrinde Sebk-i Hindî'nin etkisi vardır. Bu üslûp İran'da doğmuş, Hindistan-Türk imparatorluğu sarayında gelişmiş ve bu yüzyılda Türk edebiyatını tesiri altına almıştır. İran edebiyatında Figanî, Urfî, Sâib; Hind edebiyatında Feyzî; Türk edebiyatında Nâilî, İsmetî, Neşâtî, Fehîm, Şehrî, Sırrî bu üslûbun başlıca temsilcileridir.

Bu üslûpla şiir yazan şâirler, yeni mazmunlar aramışlar ve kendi tabirleriyle "ma'nî-i nâzik" bulmaya çalışmışlardır. Bu yüzden, daha önce kullanılmamış yeni mazmunlar şiiri doldurmuştur. Yeni mazmunlar ararken hayal unsurlarına başvurulmuş ve şiirde muhayyile kuvvet kazanmıştır. Muhayyilenin ortaya koyduğu derin hayaller, şâirlerin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Hayal derinliğine inebilme çabası insan mantığını zorlamış ve böylece her şeyin mübalağalı olarak düşünülmesi gerekmiştir. Şâirlerin ele aldıkları konulara çeşitli yönden bakmaları sonucunda zıt manâlar ve mazmunlar ortaya çıkmıştır. Günlük deyimlere ve konuşma dilinin özelliklerine şiirde yer verilmiştir. Bu durum, üslûbun edebî değerini eksilterek genel zevk ve anlayışa yaklaştırmıştır. O zamanâ kadar şiire sokulmayan kelimeler, bol bol kullanılmış; maksada uygun olanlar muhafaza edilmiş; zincirleme tamlamalar yapmak suretiyle bunların anlamları zenginleştirilmiştir.

Bu üslupta ma'nâ , söze göre daha önemlidir. Ma'nâ ; derin, geniş, karmaşık, ince ve zarif olacaktır. Manânın genişleyip derinleşmesiyle ortaya çıkan gerçeğin sınırlı kalması halini, hayal unsurları karşılamıştır. Söz, kısa ve dolgun söylenmiştir. Bunun için sözü uzatan cinas, aks, iade gibi söz sanatları

terkedilmiş; buna karşılık, teşbih, istiare, kinaye, telmih, irsal-i mesel gibi ma'nâ sanatlarına daha çok yer verilmiştir. Bir "zincir" kelimesiyle Mecnûn'un acı dolu aşk hikâyesi, "Mısır" kelimesiyle Hz. Yûsuf'un bütün macerası telmih yoluyla anlatılmıştır. Sebk-i Hindî'de muhayyile kuvvet kazandığı için daha çok insanın iç dünyası, insan ruhu, heyecanlar önem kazanmıştır. Hayal unsuru çok geniş olduğu için bu hayallerin derinliklerine inebilme zorlaşmış, insan mantığı her şeyi mübalağalı olarak düşünmeye başlamıştır. Böylece şâirler, mübalağa sanatını çok kullanmaya başlamışlar; ele aldıkları konulara çeşitli yönlerden bakmışlardır. Birbirine aykırı manâlar ve mazmunlar ortaya çıkarmışlar; tezat sanatını üslup özelliği olarak kullanmışlardır. Dış dünyadan insan ruhuna dönen şâirler, eldeki mazmunları yetersiz bulmuşlar; yeni mazmunlar aramışlardır. Şiirdeki ma'nâ değişikliğine uymayan mazmunlar terkedilmiş, hayalî kavramlar ve ıztırapların anlatıldığı yeni mazmunlar şiire sokulmuştur. Şâirler, maddî hayatın acılarından, kötülüklerinden ve baskısından kurtulmak için tasavvufa sığınmışlardır. Bu felsefenin terimlerini kullanarak söylemekten çekindikleri şeyleri daha rahat ifade etmişlerdir. Böylece tasavvuf onlar için vazgeçilmez bir konu olmuştur. Bu üslûbun şâirleri mutasavvıf şâirlerden farklıdırlar. Onlar, şiirlerinde kullanılacak bir konu olarak, tasavvufa ilgi duymuşlardır. Şâirler, seçtikleri kelimelerin ince ahengi ve musikisiyle özellikle zengin kafiye ve rediflerle gidermişlerdir.

Sebk-i Hindî'nin hemen hemen bütün şâirlerce benimsendiği bir devirde sade bir dille fikir ve düşüncelerin şiire sokulması, söyleyeceklerini öğüt verircesine söylenmesi de yeni bir çığır açmıştır. Bu yüzyılda etkili olmaya başlayan mahallileşmenin de tesiriyle dilde sadeleşme başlamış; şâirlerimiz şiirlerinde Türkçe kelimelere, deyim ve atasözlerine daha fazla yer vermeye başlamışlardır. Devrin bozuklukları dile getirilmiş; sosyal konularda fikirler söylenmiştir. Bu tarzın en büyük temsilcisi de Nâbî olmuştur.

Bilindiği gibi, milletlerin tarihinde, toplumların her türlü yaşam kaygılarında malî ve ekonomik faktörlerin etkisi büyüktür. Türk aydını, çeşitli duygu ve düşüncelerini şiirleriyle dile getirmiştir. Şiiri ustaca kullanarak düşüncelerini anlatan bu şâirlerimizin çoğunun mesleği de maliyecilik olmuştur. Söz gelimi Nef'î'nin vergi muhasebecisi; Kâtibî yani Seydi Ali Reis'in, Tarihçi Âlî'nin defterdar; Kâtip Çelebi'nin başmuhasebe ikinci halifesi; Nabi'nin Anadolu muhasebecisi; Tarihçi Naimâ'nın defterdar; Koca Ragıp Paşa'nın Revan defterdarı; Fâzıl (Enderûnî Hüseyin Fazıl Bey)'ın Halep defterdarı; Safayî (Mustafa)'nın defterdar; Üsküdarlı Sırrî'nin Girid defterdarı olduğunu öğrenmek şaşırtıcı ve ilginçtir.

Divan şâirlerimizin çoğu sened-i hakemi ve maliyenin değişik birimlerinde çalışmışlar; üst idarecilikler yapmışlardır. Bunlara vakıflarla ilgili bazı görevler de ekleyebiliriz. Bu kişilere olan itimat ve güven duygusuna ilaveten onların toplumdaki itibarlarını da ortaya koyan bu kabil görevlerde bulunmaları şâirlerimizin lehine yorumlanmalı ve onların saygın birer kişiliğe sahip oldukları üzerinde durulmalıdır. Bilhassa XV. yüzyılda Türklerin sistemini kurup geliştirdikleri siyakat yazısı Osmanlı maliyesi ve tapu kayıtlarının yabancılar tarafından okunamaması, maddî varlığımız diyebileceğimiz zenginliklerimizin bize ait olduğu düşünülürse bu makamlarda bulunan şâirlerimizin değeri ve sergiledikleri başarılar daha iyi anlaşılacaktır.

Çalışmamıza konu olan Üsküdarlı Sırrî'nin hayatını incelediğimizde, onun da bu maliyeci şâirler içinde yer aldığını gördük. Hayatıyla ilgili olarak tezkireler incelendiğinde onun maliye kâtiplerinden biri olduğu ve Girit defterdarı iken vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bir süre "tarihçilik" göreviyle meşgul olduğunu kaynaklarda "Dîvân-ı hümâyûn küttâb-ı vâlâ-cenâbı zümresinden olup bazı menâsıba mensûb olmışlar idi." (Tuhfe-i Nâili,1:608), "Dîvân-ı Hümâyûn kâtibi..." (Vakayi'u'l-Fuzalâ,II:237), "Bir müddet mâliye kaleminde müverrih bâdehu cezîre-i Girid defterdârı olmış idi." (Nuhbetü'l-Âsâr:153), "Mâliye kâtiplerinden olup Girid defterdârı iken..." ifadeleriyle karşılaşmaktayız.

Bu meslekler hakkında kısaca bilgi verdikten sonra hem bu işle meşgul olan hem de şâirlik vasfı bulunan XVII. yüzyıl divan şâirlerimizi vermek istiyoruz.

"Tarihçi"; padişah adına yazılan ferman ve beratların sonuna Arapça ibare ile tarih koymak vazifesiyle mükellef bulunan memur hakkında kullanılan bir tabirdir. Tarihçilik mansıbı, Bâb-ı Âlî kâtiplerinin seçkinlerine tercih olunurdu.

"Tarihçi Kalemi"; Maliyenin kalemlerinden birinin adıdır. Maliye kalemlerinden çıkan resmî kâğıtlara tarih atmak ve verilen havale ve senetleri hazırlamak vazifesiyle mükellefti. Mektûbî kaleminden yazılan berat ve emirlere tarih konulmak mukabilinde aidat da alınırdı ( Pakalın,1972-73: 402).

"Maliye Kalemi"; Maliye işlerine ait emirlerin yazıldığı kalemin adıdır. Bu emirler defterdarın imzasını padişahın tuğrasını havi işlere ait hükümler ve fermanlardı. İlmiyyenin evkafı idare edenlerin, vakıflarından para alanların beratları da bu kalemde tanzim ve tertip olurdu (Pakalın,1972-73: 402).

XVII. yüzyıl maliyeci divan şâirlerinden tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Ahmed (Acem Ahmed Efendi) (öl.1685) Anadolu muhasebecisi; Ahmed (Kaytaszade) (öl.?) Rumeli defterdarı; Bahri Paşa (Mehmed) (öl.1696) Cizye muhasebecisi; Enis (Mehmed) (öl.1694) muhassıl kâtibi; Fennî (Mehmed Dede) (öl. 1120/1708) Cizye kâtibi; Ferdî (Arayıcızâde) (öl. 1704) maliye tezkirecisi; Haylî (Ahmed Çelebi) (öl.1624): masraf kâtibi; Haylî (Ahmed) (öl.1686) ruzname-i evvel başmuhasebecisi; Hüseyin Can (öl.1691) : kupon halifesi; Kadrî (Abdülkadir Çelebi) (öl.1670) : ruznamçe kâtibi; Kâtip Çelebi (Mustafa) (öl.1657) başmuhasebe halifesi; Kısbî (Mehmet) (öl.1640) haslar mukataacısı; Mevcî (Mehmet Paşa) (öl.1643) şıkk-ı evvel defterdarı; Mezakî (Süleyman) (öl.1671) büyük tezkireci; Muhlisî (Mehmed Muhlisi Paşa) (öl.1685) defterdar; Muhteşem (Şabanzâde Mehmed Efendi) (öl.1704) defterdar; Münirî (Hüseyin) (öl. 1699) ruzname-i evvel muhasebecisi; Nailî (Mustafa) (öl.1661) mukataat kâtibi; Nef'î (Ömer Bey) (öl.1634) vergi muhasebecisi; Nigâhî (Mustafa) (öl.1690) başmuhasebeci; Peçevî (İbrahim) (öl.1649) Bosna defterdarı; Re'fetî (Mustafa) (öl.1702) mefkufatî; Sarı Abdullah Efendi (öl.1655) Cizye muhasebecisi; Sırrî (Üsküdarlı İbrahim Sırrî) (öl.1699) Girit defterdarı; Şahî (Okçuzade Mehmed Şahi) (öl.1629) Mısır defterdarı; Şânî (Abdülkerim) (öl.1675) Van defterdarı; Şu'ûrî (Hasan Şu'ûrî Çelebi) (öl.1693) İstanbul maliye hulefasından; Tecellî (Zülfikar) (öl.1685) piyade mukabelecisi; Veysî (Üveys Çelebi) (öl.1621) emval müfettişi; Zihnî (Berberzâde Mehmed Efendi) (öl.1705) ruznamçeçi.

# I. BÖLÜM

## ÜSKÜDARLI SIRRÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

### A. HAYATI

XVII. yüzyıl şâirlerinden Sırrî'nin hayatı hakkında bilinenler çok azdır. Devlet büyüklerine kasideler yazmış olmasına rağmen, devrinin herhangi önemli bir olayı içinde görülmemiştir. Yaşadığı devri yazan tarihler veya başlıca biyografik eserlerde ailesi ve ne zaman doğduğuna dair bir bilgi bulunmadığı gibi, adından da pek söz edilmemiştir. Sırrî'nin hayatını araştırırken şu'arâ tezkirelerinin verdikleri kısa ve az miktardaki bilgiyle yetinme zorunluluğu vardır. Onun şiirlerinden yola çıkarak hayatı hakkında bilgi vermek çok güçtür. Ancak, kasidelerinin ve gazellerinin titizlikle incelenmesinden çıkarılabilecek bazı bilgiler, tezkirelerin ve diğer eserlerin verdiklerine eklenince, az da olsa Sırrî'nin hayatının aydınlanmasını sağlamıştır.

#### 1. Adı ve Mahlası

Üsküdarlı Sırrî'nin asıl adı İbrahim'dir. Kaynaklarda "nâmı İbrâhimdür" (Safâyî: 344), "İbrâhim Sırrî Efendi" (Tuhfe-i Nâilî I:608), "Sırrî-i Üsküdârî İbrâhim Efendi" (Şeyhî Mehmed: 237), "Üsküdârî İbrâhim Efendi" (Nuhbetü'l-Âsâr:153), "Ol ḫˇâce-i dîvân-ı belâgatun nâm-ı zât-ı pür-ma'rifetleri İbrâhim"(Sâlim:344) ifadeleriyle zikredilmektedir.

#### 2.Doğum Tarihi ve Yeri

Kaynaklar, onun nereli olduğunu açıkça söylerlerken, doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi vermemekte ve "Kostantiniyye-i bihîn-i i'tibâra leb-i deryâda melâhat-nisâr olan medîne-i Üsküdardan olup" (Şeyhî:237); "Sırrî-i Üsküdârî" (Safayî:151); "İstanbuldan zuhûr idüp Üsküdârda meskûn olmışdur." (Nuhbetü'l-Âsâr: 153; Sicill-i Osmânî, III:14); "Üsküdârîdür" (Sâlim:345) ifadeleriyle "Üsküdarlı" olduğu konusunda birleşmektedirler.

#### 3.Ailesi ve Akrabası

Ailesi hakkında bilgi yoktur. Sadece bir kaynakta (Hediyetü'l-Ârîfin,I:37) şairin babasıyla ilgili olarak, "Sırrî-i Rûmî İbrâhim bin Abdullah" sözü geçmektedir. Buna göre babasının gerçekten Abdullah adında biri mi yoksa Allah'ın bir kulunun oğlu mu olduğu düşündürmektedir. İkinci ihtimalle bizi haklı çıkaracak Sırrî'nin şu ifadesi de dikkate alınmalıdır: Babasının adının olup olmaması, filan oğlu filan denilmesi o kadar da önemli değildir; önemli olan memdûhunun "zât-ı şerîf"idir:

Niẓām-ı āleme bā'iṯ olan ẕāt-ı şerīfiñdür
Ne ḫāṣıldur baña dehrüñ fülān İbnü fülānından (*K.*XVI /22)

Bu dizeler, doktora çalışmalarımız sırasında, danışman hocam Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu'ndan duyduğum "Gerçek gençlik, gerçek yiğitlik;

ceddim (babam) şu veya bu demek değildir. Gerçek yiğitlik, yaptıklarıyla ben buyum demektir."anlamındaki Arapça bir beyti hatırlatmaktadır:

ان الفتى من يقول ها انا زا  وليس الفتى من يقول كان ابى

XVI. yüzyılın Divan şâirlerinden Nev'î (d.1533-34/öl.1599)'nin Divan'ında da yukarıda anlatılanlara benzer bir beyit vardır. Nev'î'ye göre de önce adam olma vasfı tercih edilmelidir:

Nev'îyâ lâzım değül olmak fülân ibnü fülân
Ma'rifet kesbiyle tek bir âdem ol adam gibi (Nev'î, Divan,G.476/5)

Sırrî'nin evlenip evlenmediği, çocuklarının olup olmadığını kaynaklardan öğrenemiyoruz. Biz de şiirlerinden yola çıkarak, kendisinin evlilik hayatının veya ailesinin olmadığını veya gelip geçici aşklarla uğraştığını tahmin ediyor ve dünyanın vefasızlığından usanan şâirin zaman zaman bir bıkkınlık yaşadığını görüyoruz:

Devr-i 'ömrüm āḫir oldı almadum ṣad ḥayf ḥayf
Hāle-i āġūşuma bir meh-likā-yı rūzgār (K.II/41)

Onun şiirlerinde zaman zaman pişmanlık ve özlem söz konusudur. Ne sevgiliye ne de sevgilinin hayaline merhaba demiştir. Mahremden el çekmiş ve dünyayla bir ilgisi kalmamıştır. Değerli ömrünü, o hazineye benzeyen gençliğini, tüketmiş; harap etmiştir:

Ne yāra ne ḫayāl-i yāra itdüm merḥabā Sırrī
Bu vaḥşetgāhda bīgāne vü mahremden el çekdüm (G.68/5)

İżā'at eyleyüp 'ömr-i 'azīzi ey Sırrī
Reh-i hevesde o genci yazuḳ tebāh itdüm (G.76/5)

Kaynaklara göre Reşid (öl.1146/1733) isminde bir akrabası vardır. Asıl adı Mehmet olup Üsküdarlı Reşîd adıyla tanınmıştır. Saray-ı atik'te teberdar iken, Enderun'a alınmış ve daha sonra Beyrut'a gönderilmiştir. Bir müddet tarihçilik göreviyle uğraşmış ve şâirlikte akrabası Sırrî'yi örnek almıştır. Ramiz "... şi'r ü inşâda üstâdı Sırrî Efendiye müsâvâtı zâhir nev-edâ bir şâ'ir-i mâhir-i şîrîn-şemâ'il idi." (Ramiz:129) sözleriyle hem Sırrî hem de Reşîd'den övgüyle bahsetmiştir. Safayî, "fenn-i musikîde külli mahareti ve mücerreden beste ve ihtirâ'a kudreti olmağla haylice pesendîde-i cihân olmışdur." Sâlim, "asrun şu'arâsından ma'dûdlarından bir vücûd-ı bihbûd olduklarından ma'ada fenn-i musikîde dahi mahareti ve âvâze-i lezîzinün be-gâyet halâveti olup ol fenn-i azîz-i elhân sab'ü'l-menâlde üstâd-ı mâhir ve müceddeden beste ihtibâ'ına kâdir bir şâir-i mâhir-i mübâdirdir." sözleriyle Reşid'in şâir ve musikişinâs olduğunu söylemektedirler.

**4.Öğrenimi**

Sırrî'nin tahsili hakkında kaynaklar bir şey söylememektedir; ancak, biz onun iyi bir eğitim aldığını şiirlerinden zaten anlamaktayız:

Cemī‘-i ‘ömrümi ṣarf-ı ma‘ārif eylemişem
Ne küşt-gīrüm ü ne fārisü’l-ḫuyūl-ı cerīd (K.III/55)

**5.Mesleği**

Hayatıyla ilgili olarak tezkireler incelendiğinde onun maliye kâtiplerinden olduğu ve en son Girit defterdarlığında bulunduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda "Dîvân-ı hümâyûn küttâb-ı vâlâ-cenâbı zümresinden olup bazı menâsıba mensûb olmışlar idi." (Tuhfe-i Nâili,1:608); "Dîvân-ı Hümâyûn kâtibi..." (Vakayi'u'l-Fuzalâ,II:237); "Bir müddet mâliye kaleminde müverrih, bâdehu cezîre-i Girid defterdârı olmış idi." (Nuhbetü'l-Âsâr:153); "Mâliye kâtiplerinden olup Girid defterdârı iken..." ifadeleriyle karşılaşmaktayız.

Divan'ındaki bir beytinden, onun "tarihçilik" göreviyle meşgul olduğunu anlıyoruz:

Tārīḫcilik ki māye-i iflās idi bana
Ger i‘timād olmaz ise işte behceti (K.V/54)

"Bir müddet mâliye kaleminde müverrih" (Nuhbetü'l-Âsâr:153) gibi bilgiler de bu "tarihçilik" görevini doğrulamaktadır. Nitekim, Sırrî'nin "Tarih-i Sultan Mustafa-yı Sani" adlı eseri vardır.

Sırrî'nin Divan'ındaki şiirlerini incelediğimizde, onun Girid'e defterdar olarak atandığını ve ona atanma müjdesini Vezir Kara Mustafa Paşa'nın verdiğini öğrenmekteyiz:

Cenāb-ı dergeh-i vālā-me‘āddan ya‘nī
Tefaḫḫuş ile gelüp bir berīd-i ḫūb-nüvīd

Eliyle kūşe-i güşum ṭutup diye müjde
Efendüñ eyledi müstevfā-yı diyār-ı Girīd

Sırrî, onun bu müjdesine karşılık, telaşlanmış ve ona müjde hediyesi vermek istemiştir. Ancak, Vezir Kara Mustafa Paşa, bu atanma kararının söylenmesi için kendisine görev verildiğini ve müjde istemediğini belirtmiştir:

O demde aña hediyye tedārikinde iken
Telāşumı göricek ide ḳahḳaha-yı mezīd

Diye ki baña bu nev‘a sipāriş olmışdur
Ṣaḳın beşāret içün nesne eylemem ümmīd

Olup bu keyf-i dü-bālā neşāṭına nā’il
Ḫıred ideydi bu luṭfuñ vuḳū‘ını teb‘īd (K.III/37-41)

Şâir, Girid'e atanmadan önce, Kara Mustafa Paşa'nın hizmetinde on sekiz yıl müddette bulunduğunu ve onun ihsanlarıyla yaşadığını söylemektedir:

Ne bende bende-i muḳbil ki on sekiz senedür
Yazıldı defter-i iḥsān-ı pāküñe bu ‘abīd

Ne 'abd 'abd-ı ṣenākār-ı cāhuñ olduġuma
Baña güvāh bu naẓm-ı güzīn-i tāze-neşīd (K.III/44-45)

**6.Mezhebi ve Meşrebi**

Eskiler, "Hanefî" mezhep; "Halvetî" meşrep derlermiş. Sırrî'nin Sünnî akideye bağlı ve hayatını geçirdiği bölge itibarıyla da Hanefî mezhebinden olduğu anlaşılmaktadır. Şerhü Medhi'n-Nebî adlı eseri de bunun açık delilidir.

Sırrî, herhangi bir tarikata mensup değildir. Ondan söz eden kaynaklar, bu konuda bilgi vermezler. Divan'da, Hurûfîlik ve Halvetîlikle ilgili beyitler vardır. Ancak, kendisinin bunlarla ilgili olduğunu gösteren herhangi bir işaret yoktur.

Sırrî, herhangi bir tarikata bağlı değildir; ama yüce himmetli bir dergâha bağlanmak istemektedir. Gönlünde tarikata karşı muhabbet vardır ve onun eksikliğini duymaktadır:

Rāh-ı çīl-sāli ider bir demde ṭayy bī-sa'y kām
Söyle zāhid zühde 'ışḳı niçe taḳdīm itmezüz (G.53/2)

Ġam çekme ki Sırrī gibi bir gün seni devrān
Bir dergeh-i vālā-himeme müstened eyler (G.36/7)

Sırrî, açık meşrebli çoğu zaman rind meşreblidir. Ona ne bir kılavuz ne de bir işaret lâzımdır:

Ḥarīf-i meẕheb-i pīr-i muġān-ı ḫoş-ḳavlüm
Dimez ki şāhid-i meyden ferāġ lāzımdur

Benem o Sırrī-i tenhā-rev-i reh-i ye'si
Baña ne bedreḳa vü ne sürāġ lāzımdur (G.32/4-5)

Onun örtünmeye birtakım postlara da ihtiyacı yoktur. Bunlar, dünya nimetlerini sembolize etmektedir:

Yeter Sırrī-i şeydāya şeb u rūz
Ne lāzım pūsiş-i sincāb u kāḳum (G.71/7)

**7.Kişisel Özellikleri**

Sırrî, neşeli, nüktedân ve şakacı bir kişiliğe sahiptir. Çevresinde de bu özelliği ile tanınıp sevilmiş ve Nasreddin Hoca ile arasında benzerlikler kurulmuştur.[1]

---

[1] "Be-gayet latifekâr şûh u şen bir yadigâr idi. Miyâne-i ahbâb-ı bî-hemtâda nemek-i meclis bir meclis-ârâ" (Sâlim:348);"Hâce Nasre'd-dîn gibi latîfe ve nükteye meyyâl"(Osmanlı Müellifleri,II: 230-231);"Küşâde-tabi'at-ı pür-ma'rifet bir merd-i meydân-ı ma'ârif-i bî-pâyân olup zihn-i âteş-pâresin dest-i zekâ dâ'imâ idâre itmegin şu'le-i cevvâle gibi bî-karâr u ahbâbına nazükâne reng itmekde bî-ihtiyâr idi. Nice nazük-benân terbiyesinden nümâyân olan letâyif bir yire cem' olınsa Hâce Nasru'd-dînün mezâhikinden eltâf u berter bir mecmu'a-i dil-pezîr ve yârân-ı safâya ceste ceste eyledügi rengler târ u pûd-resân ile nesc-i nesîc-i hoş-kumâş-ı takrîre âyîne sebak nümâyiş-i 'alem-gîr bir letâyif-nâme-i bî-nazîr olurdı." (Sâlim:345)

"Hecv ile ma'rûf bir şâ'ir-i dil-şiken" (Sicill-i Osmani III:14) sözlerinden heccavlığını ve etrafındakilerin gönlünü kırdığını anlıyoruz. Ancak, Sırrî hicivleriyle değil, daha çok yaptığı muziplikleriyle tanınmıştır. Belki de bu yönünden Nasrettin Hoca ile arasında benzerlikler kurulmuştur.

Bir mecmuada ve yapılan bir tez çalışmasında (Üni. Ktb. Ty.3004, v.102a-102b; Güven, a.g.t.:354-355) da Sırrî'ye ait şu hiciv bulunmaktadır:

**Hicv-i Sırrî-i Üsküdârî Berây-ı Hasan Paşa-zâde**

Nedür ol turfa mukallak(?) sarık ey kahbe neden
Taşdan kesme midür çıkma mıdur mengeneden

'Aynî-i mühreze bin zarta çekersin her şeb
Müteharrik olıcak meysereye meymeneden

Koçsan ardından o kün-dâde-i lâgar cesimi
Fark olınmaz keçi g.t.n. yapışmış keneden

Sadr-ı kâşânede etvâr-ı kibârâne ile
Hâdise sormadasın sen gelene Edrene'den

Softayuz nâzırı Meskeş mütevellîsi gidi
Ne tutar ikisi de bir seneye bir seneden

Pırasa sapını sok g.t.n. kim bulmuşlar
Hükemâ 'illet-i bâsûra zafer gendeneden

Âb-ı gusl ile harâb oldı ki temyîz idemem
Nerdübân başını cisr-i kühen-i Edrene'den

Kıssa böyle olıcak hadde tayandı kaldı
Gitdi silk-i nesebüm sâkıt olup 'an'aneden

Dil-hıraş olmaz idi olmasa zâtun ma'dûr
Bir ketân taragı kindilmeci (?) çingeneden

Nice şâyeste-i sohbet olur ol müflisi kim
Rûz u şeb gözleri dâ'im gözedür revzeneden

XVII. yüzyıl sonlarında siyâsî ve sosyal olumsuzlukların neticesinde devletin kurumlarına, liyakatsiz idarecilere ve bunların yaptıkları haksız ve adaletsiz uygulamalara yönelik hicivler çoğalmıştır. "Nef'î, Kafzâde Faizî, Nevî-zâde Atayî, Veysî, Riyâzî, Vahdetî, Küfrî, Bahâyî, Mantıkî, Tarzî, Tıflî, Güftî, Sükûnı, Üsküdarlı Sırrî, Hevâyî(Rahmî)" yüzyılın hicivleriyle tanınmış (Güven,a.g.t.:223) şâirleridir.

Sırrî kasidelerinde, sosyal hayatı hicvetmiş; gördüğü haksız muameleleri dile getirmiş; cahillerin yüksek mevkilerde tutulduğunu, kendisine itibar edilmediğini söyleyerek her övdüğü kişiden himmet ummuştur. Aslında felekle hesaplaşma veya feleğe sitem hemen hemeh her divan şiirimizde vardır.

Felek, kemâlât ehline devlet kokusundan bir zerre vermez; fakat değeri olmayan, lâyık olmayan dimağlara verir (G.86/4).

Salim, Tezkire'sinde iki şakasından bahsetmektedir:

Üsküdarlı Sırrî, şâire Ânî Kadın'ın[2] evine gidip gelmekte; şiir ve dost toplantılarına katılmaktadır. Bir gece, onun evinde yatıya kaldığı zaman, bir muziplik yapar: Yattığı odada, çekmecenin içinde bulduğu şâirenin divanındaki şiirlerinin mahlasındaki bir harfi yani "n" yi "m" ile değiştirir ve sabah erkenden gider. Şâir toplantısında, durumdan habersiz olan şâirenin şiirleri okunur ve Ânî Kadın çok mahçup olur (Salim:345).

Bir başka muzipliği, o vakitler Şehzâdebaşı'nda attarlık etmekte olan İmâd Çelebi'ye yapmıştır: Sırrî bir gün, işini gücünü bırakır ve İmâd Çelebi'nin dükkânına gider. Biraz sohbet ettikten sonra Fatih'te Karaman fırının çöreğinin çok meşhur olduğunu; fakat kendisinin, yorgun olduğu için gidemeyeceğini, eğer birisi oraya kadar giderse ona ayrıca para da vereceğini söyler. Attar İmâd Çelebi, paraya tamah edip, çörekleri almaya gidince, Sırrî dükkândaki kutuların içlerini ve yerlerini değiştirir. İmâd Çelebi, bir müddet sonra döner ve Sırrî de kalkıp gider. Meğer, karşıdaki dükkânların birine giren Sırrî, camın arkasından olanları gözetlemektedir. Biraz sonra, İmâd Çelebi'ye bir müşteri gelir ve bir şeyler almak ister. Attar, kutuyu çeker ve bakar ki aradığı yok. Birkaç kutuyu daha yoklar ve muzipliği anlar. Müşterinin masa üzerine bıraktığı parayı eline geri verip, "Haydi Müslüman, başka bir attara git. Biz veled-i zina şerrine uğramışız!"der. Karşı dükkândaki Sırrî, gülmekten bayılır. (Salim:345 ; Muallim Naci:321)

**8.Hayatına Ait Diğer Bilgiler**

Şâirin, ömrü boyunca, maliye kâtipliğinden başka bir geliri olmadığı anlaşılmaktadır. Orta derecede, hatta kendi düşüncesine göre "fakr u zaruret" içinde yaşamıştır. Hemen hemen bütün kasidelerinde, yaşadığı hayattan memnun olmadığını, kendisini koruyacak ve durumunu düzeltecek bir koruyucunun bulunmadığını görmekteyiz. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Fazıl Ahmet Paşa, Amcazâde Hüseyin Paşa gibi vezir-i azamlara kasideler sunmuş; ama mesut ve müreffeh bir hayata kavuşamamıştır. Yetmiş yaşında iken kaleme aldığı bir şiirinde akar ve zeamet istemektedir (K.VI/22-26).

Sırrî, bir başka manzumesinde (K.VII/58-62), kendisine "yıllık geliri olan" bir mansıb verildiğini; ancak bunun gelir getirme yerine bütün varını götüren bir bela olduğunu söylemekte; " kanuna ve şeriata" göre, gidenlerinin geri verilmesini istemektedir. Memdûhundan yardım beklemekte ve bu meselenin çözülmesini istemektedir. Aksi takdirde bu meselenin çözümünün kıyamete kalacağını söylemektedir (K.VII/63).

Reisü'l-küttâb Rami Mehmed Paşa'ya sunduğu bir kasidesinden evini rehin verdiğini anlıyoruz (K.XII/34-35).

---

[2] Ânî Kadın, Tâcü't-Tevârih sahibi Hoca Sadeddin Efendi'nin sülâlesindendir. H.1122/M.1710'da, Yenişehir'de kadı oğlunun yanında vefat etmiştir. Şâir ve hattattır.

Vezir Amcazade Hüseyin Paşa'ya sunduğu kasidesinde kendi ahvâlini anlatmış; alacaklılarının kapıda beklediğini ve Hüseyin Paşa'dan ihsan umduğunu söylemiştir (K.XV/25-28).

Sırrî, durmadan eleştirdiği hayatı sürdürürken hem yaşlılığı hem de hastalığının etkisiyle kötü bir durumdadır. Ancak, umudunu tamamen yitirmemiştir (K.XII/ 37-42). Umudunu tamamen yitirmeyen şâir, talihin bir gün kendisine güleceğine inanmıştır. Zaman zaman, yaptıklarının farkına varmış ve hata yaptığını söyleyerek, feleğin cevre kuvvetinin yetmeyeceğini memdûhunun kendisine yardım edeceğini (K.V/43-45) söylemiştir. Şâirin tek şikâyeti talihinden; kin saçan feleğin acımasızlığındandır. Bana felek yardım etmiyor; bari sen yardım et, diyerek devlet erkanından yardım umar ve benim gibi senâkâra böyle bir cefâ, revâ değildir, sözleriyle (K.IV/51-54) himmet umar.

Şiirlerinden de anlaşıldığına göre, gördüğü yardımlar geçici olmuş; sıkıntılı hayatından kurtulamamıştır. Vezir Kara Mustafa Paşa için yazdığı kasidesinde Girit'e atandığını; bunu başlangıçta memnuniyetle kabul ettiğini ama sonrasında belki de ömrünün yaşlılık döneminin etkisiyle pek hoşnut olmadığını anlamaktayız. Sırrî, İstanbul'dan uzakta, muhtemelen Girit'te iken, yazdığı bir şiirinde (G.74/5) kendisinin unutulmamasını istemektedir.

Sırrî, yaşadığı hayattan gelen sıkıntılarını, acılarını terennüm etmiştir. Fehim, Nailî, Şehrî ve Vecdî gibi şâirlerde de aynı sıkıntıları görmekteyiz. Bu ıztırabın çoğu, sosyal hayattaki çürüme, yozlaşma ve ekonomik sıkıntılardır.

Aslında mizaç olarak şakacı bir kişiliğe sahip olan şâirin bu kadar ıztırabını dile getirmesi de kişiliği ile tezat oluşturmaktadır. Böylece bu noktadan itibaren de heccavlığı öne çıkmaktadır.

Muhtemelen, ömrünün son yıllarını doğup büyüdüğü İstanbul'dan uzakta geçiren Sırrî'nin gurbetten söz eden beyitlerine de rastlıyoruz (G.43/6, G.46/1).

**9.Ölümü ve Mezarı**

Şâirin ölüm tarihi Tuhfe-i Nailî, Osmanlı Müellifleri, Sâlim, Zeylü Zübdeti'l-Eş'âr ve Nuhbetü'l-Âsâr'da H.1111; Sicill-i Osmânî'de H.1110 olarak geçmektedir[3]. Girit'in H.1111/ M.1699 yılında alınması ile Sırrî'nin ölüm tarihleri aynı yıla rastlar. Bu da bize Girit deftarlığının onun son görevi ve ölüm yılı olduğunu gösterir.

Şâirin ölümüne Nazîm Çelebi,

"Geçdi Rüşdî gibi Sırrî bu fenâ dünyâdan"

(Zeylü Zübdeti'l-Eş'âr:15) dizesiyle; Lütfi Kadı da aşağıdaki beyti ile (Vakayi 'u'l-Fuzalâ, II:237) Sırrî'nin ölüm yılı olan H.1111/M.1699'u vermiştir:

Didi bir ehl-i hüner târîhin
"Rûhun İbrâhîm Sırrî şâd ola"

---

[3] ("Girid defterdârı, vefâtı, 1111/M.1699", Tuhfe-i Nailî, c.1:608; "1111 H.de Girid defterdârı iken vefat etti.", Osmanlı Müellifleri, c.2:608; "Sene bin yüz on bir hudûdunda intikal ü civâr-ı rahmet-i Rahman'a irtihâl eyledi.", Sâlim :348; "1111 de vefât etti.", Zeylü Zübdeti'l-Eş'âr; "Girid defterdârı iken bin yüz on bir senesinde melâl-hâne-i cihândan sırr oldı.", Nuhbetü'l-Âsâr:153)

Kaynakların çoğu, Sırrî'nin Girit defterdarı iken, bulunduğu yerde, Şeyhî ise, Şakayık Zeyli'nde, Üsküdar'da vefat ettiğini söylemektedir. Ancak, araştırma ve incelemelerimizin sonucunda mezarının Üsküdar'da veya başka bir yerde bulunduğuna dair kesin bir bilgiye ulaşamadık. Bilindiği üzre, Doğu Akdeniz'in Kıbrıs'tan sonra en büyük adası ve Ege'nin kilidi durumundaki Girit, Türkler tarafından ancak M.1699 yılında fethedilebilmiştir. Günümüze ulaşan eserlerden Girit'te Türk hakimiyeti döneminde yoğun bir kültür hayatının yaşandığını ve Balkan Savaşı'nın ardından Girit'in elimizden çıkmasıyla yerli Rumlar ve diğerleri tarafından buraların tahrip edildiğini öğrenmekteyiz.[4] Şuarâ tezkirelerinde de Giritli şâirlere rastlandığı gibi, Girit'te yayımlanan İntibah Gazetesi'nde, yazarı bilinmeyen bir mecmuaya[5] dayanılarak burada yetişmiş ve özellikle XVIII. ve XIX. yüzyıla ait çok sayıda şâir ve edibin adlarını öğrenmemize rağmen Üsküdarlı Sırrî'nin ne adına ne de hakkında en ufak bir bilgiye rastlayabildik. Bunun sebebi de Girit'in fethedilmesiyle beraber Sırrî'nin oraya görevlendirilmesi ve aynı yıl içinde vefat etmesi ve büyük ihtimalle mezarının orada olmamasıdır.

## B.ESERLERİ

Üsküdarlı Sırrî'nin bilinen dört eseri vardır. Bunlar **"Divan", "Şerhu Medhi'n-Nebî", "Târîh-i Sultân Mustafâ-yı Sânî", "Hikâye-i Garîbü'l-Âsâr"**dır.

### 1.Divan

Şâirin adından söz eden hemen hemen bütün kaynaklar onun mürettep bir divanından söz etmektedirler. Bir nüshası Londra'da (Rieu, CTM, 199) bulunan bu eserin pek çok yazma nüshası vardır. Dokuz nüshasını karşılaştırarak oluşturduğumuz Divan'da 17 kaside, 2 tahmis, 123 Türkçe gazel, 5 Farsça gazel, 5 tarih kıt'ası olmak üzere toplam 6 kıt'a, 1 mesnevi, 2 tanesi Farsça olmak üzere 8 rubai, 5 muamma ve 7 müfred olmak üzere toplam 174 şiir yer almaktadır. Çalışmamızın esas konusu olduğu için, birtakım bilgilerle burada tekrara düşmek istemedik.

### 2.Şerhu Medhi'n-Nebî

Ankara Milli Kütüphane'de, İbni Sina Yazma ve Nadir Eserler bölümünde Y.A.3446 numarada Üsküdarlı Sırrî adına kayıtlı Şerhu Medhi'n-Nebî adlı bir esere rastladık. Oldukça tahrip olmuş bu eser, kütüphane kayıt bilgilerinde müellif müsvettesi olarak geçmektedir.

Eserdeki başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış; Sırri mahlası ve bazı açıklamaların üzerleri ile "minhü" kelimesi bazı yerlerde kırmızı kalemle yazılırken bazı yerlerde de kırmızıyla çizilmiş. Eserde, yer yer karalama veya müdahalelerle karşılaştık. Dışarıdan birinin dikkat sarfederek yapması mümkün

---

4 Bkz. Tahmisçizâde Mehmed Macid, Girit Hatıraları, Haz. İ. Miroğlu-İ. Şahin, İst. 1977; Mehmet Ali Gökaçtı, Fotografların Öyküsünde Bir Zamanlar Girit, Tarih ve Toplum, S.192, Aralık 1999, s.17-23.

5 Bkz. Ahmet Sevgi, Giritli Şâirler, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1992-1993, Nu:7-8, Konya 1994, s.33-35.

görünmemektedir. Bu nedenle bu nüshanın müellifin hatt-ı destinden çıkmış olduğunu haklı olarak düşünmekteyiz.

Şerhu Medhi'n-Nebî'nin dibacesinde 58 bahirden söz edilmesine rağmen eserde, numaralanmış 53 bahir vardır. Eserin incelenmesinden sonra, bahirlerin numaralarının yanlış verildiği veya numara atlandığı için, eserde 50 bahir olduğunu gördük. Eser, 639 beyitten ibarettir.

Eserin baş tarafında, üç sayfaya yakın bir kısmı, mensûr olarak kaleme alınmıştır. Bu esere, mesnevî demek biraz zordur. 639 beyitlik eserin sadece 260 beyti, mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Diğerleri kaside veya gazel nazım şekli ile yazılmıştır ki bunlar da 379 beyit tutarındadır. Bu itibarla eser, Muhammediye(bkz.Çelebioğlu, 1999: 354-364)'yi örnek almıştır, diyebiliriz.

Bugün için arkaik diyebileceğimiz Türkçe kelimeler de çok fazladır. Kelimelerin çoğu, bozulmuş ve halk arasında kullanılışıyla nazma sokulmuştur. Yer yer ağız özellikleri taşıyan bazı kelimeler dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan bazılarını herhangi bir sınıflandırmaya sokmadan örnek olarak göstermek istiyoruz:

A'lîsar (âlâ olacak) : b.199
Ağlana kalmak (ağlamak, ağlanmak) : b.348
Arılmaz (yorulmaz): b.267
Ateş virdi ile (ateş vermekle): b.142
Bakıben : b.174
Biligör : b.61
Bilinmeydi (bilinmeyeydi): b.60
Bilnür (bilinir) : b.40
Bulısar (bulacak): b.54
Buñ deminde (bunalmak, bunalarak) : b.326
Dileñ benden (dileyin benden): b.324
Döşrülüp : b.296
Duymadıklık : b.386
Elet-: b.385
Eytdüm/aytdı(söyledim/söyledi):b.89 b.283
Geçilmeydi (geçilmeyeydi) : b.361
Görek (görelim) : b.625
Görnür (görünür) :b.40
Hevâ (eyvâh) : b.286
Irılaydı : b.364a
Irılmaz : b.267b
Irza (rıza) : b.374
Kaçan (ne zaman): b.236
Kibren (kibirlenerek) : b.570
Ne d'alısar (ne de alısar/alacak): b.195
Ni (ne) :
Sevibilüp (sevebilmek): b.138
Şar (şehir) : b.630
Vaz kalmak (vaz geçmek) : b.227
Viriserdim (verecektim): b.336
Virmeydi (virmeyeydi) : b.160
Yakınıkdan, yakınnıkdan (yakınlıktan) : b.119
Yütürmek (yitirmek) : b.585

Bazı kelimelerin yazılışında vezin zorunluğundan dolayı tasarrufa gidildiği gibi harf veya eklerin artışı da söz konusudur. Bunların çokluğu, yazanın acemiliğini veya bilgisizliğini göstermektedir. Örneğin; zulm : zulüm (b.113); yüsr : yüsür (b.114); medh : medih(b.154); fi'l : fi'il (b.97); seyr : seyir (b.539); rahm : rahım (b.121); hilm : hilim (b.171); fehm : fehim (b.100) bunların sadece birkaçıdır.

Eserin nazım değerinden ve şiiriyetinden söz etmek hayli güç olacaktır. Dinî ve felsefî konuların ele alınmasından dolayı eserde akıcılık yer yer kaybolmaktadır.

Eserde hakim bir vezin yoktur. Kullanılan aruz kalıpları ile bu kalıpların sayısını, bunların kaçının mesnevi veya kaside nazım şekline ait olduğunu şöyle bir tabloyla gösterebiliriz:

| Vezin | Kaside | Mesnevi | Toplam |
|---|---|---|---|
| Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün | 13 | 8 | 21 |
| Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün | 7 | 11 | 18 |
| Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün | 7 | 2 | 9 |
| Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün | ... | 1 | 1 |

**Tablo 1: Şerhu Medhi'n-Nebî'deki Nazım Şekillerinde Kullanılan Vezinler**

Sırrî, kafiye bulmakta zorlanmış ve pek çok kelimeyi vezne tatbik edemeyerek kafiye ve rediflerden zaman zaman uzaklaşmıştır. Söz gelimi; XIII. başlıklı mesnevinin

Çü luṭfuña fikir irmez Ḫudāsın
Ki 'ilmüñe 'ulūm irmez 'Alīmsin (b.148)

beytindeki "Hudâsın" kelimesi kafiyeyi bozmaktadır. Bu kelime yerine "Kerîmsin" veya bir başka kelime olabilirdi.

Bazı kelimelerin yazılışında vezin zorunluğundan dolayı tasarrufa gidildiği gibi harf veya eklerin artışı da söz konusudur. Bunların çokluğu, yazanın acemiliğini veya bilgisizliğini göstermektedir. Örneğin; zulm: zulüm (b.113); yüsr: yüsür (b.114); medh: medih(b.154); fi'l: fi'il (b.97); seyr: seyir (b.539); rahm: rahım (b.121); hilm: hilim (b.171); fehm: fehim (b.100) bunların sadece birkaçıdır.

Eserin nazım değerinden ve şiiriyetinden söz etmek hayli güç olacaktır. Dinî ve felsefî konuların ele alınmasından dolayı eserde akıcılık yer yer kaybolmaktadır.

Elli sekiz yapraktan ibaret olan eserin imlasında, değil Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerin imlâlarının bile yazılmasına özen gösterilmemiştir. Örneğin; "irşâd" ( ارشاد ) kelimesi "îrşâd" ( ایرشاد ) (b.231b,232a); "kabîh" ( قبیح ) kelimesi, "kabih" ( قبح ) (b.285); "akmak" anlamındaki "akar" kelimesi "'akar"( عقر ) (b.385) biçimlerinde yazılmıştır. Bu örneklere benzer daha pek çok kelime vardır.

Arapça ve Farsça kelimeler, Arap kaidesiyle tamlamaya girmiştir. Örneğin; "rahmete'l-ārām" (b.206) gibi.

Harekeler, eserin yazılma esnasında konmuş olmakla beraber, sonradan konulduğunu düşündüren kısımlar da vardır. Yer yer okur yazarlığı zayıf olan bir kişinin müdahalesi görülmektedir. Örneğin "etmek" kelimesi bazan "itmek" (v.31a / b.306-312) "ve" bağlacı anlamındaki vav (و) harfi bazan "vü" bazan da "ve" şeklinde harekelenmiştir.

"Şerhu Medhi'n-Nebî" deki hemen hemen her başlık, Hz. Muhammed'e salât ve selâm ile başlamaktadır. Sırrî'ye göre; kul, şeriatin ayakta durmasını salât ile dilemeli, ona âşina olmalı, daima selâm eylemelidir(1.Bahir). Selâm duâdır, Allah içindir(II. Bahir). Allah'a hamd, peygamberlere salât ve selâm eylemelidir. VIII. Bahrin başlığına kadar olan kısımların bir "dîbâce" olduğu anlaşılmaktadır; çünkü adı geçen bahir, bir "tetimme"dir. IX. Bahrin başlığından da "mukaddimenin beyânı" olduğu görülmektedir.

Sırrî, manzûm bir eserin verdiği dar imkâna rağmen, kelâmla ilgili meselelere girmekte ve düşüncelerini açıklamaktadır. Dîbâcenin mensûr olan kısmında uzun uzun evet ve hayır (lâ)'nın ifade ettiği anlamı tartışmaktadır. Kendine göre, mükemmel bir iman anlayışının ölçülerini ve sınırını çizmektedir. Sayfa kenarlarındaki "minhü" ile verilen açıklamalar da Sırrî'ye aittir. Bu açıklamalar, şâirin tasavvufla ilgili düşünceleridir. Ancak, bütün bunlar samimi bir müslümanın olmasını dilediği arzulardır. "Şerhu Medhi'n-Nebî" nin başına sonradan eklenmiş, "Sezâ kitâb fi't-tasavvuf" ibaresi vardır.

Kulun hamdinin ne anlama geldiği (I. bahir); sivâ ve mâ-sivâ'nın anlamı, mükemmel bir insanın nasıl olması gerektiği; ruhun nelerden lezzet aldığı(VI.) uzun uzun dile getirilmektedir. İşin temeline yani gavrına nasıl ulaşılacağı; uzletin neye yarayacağı anlatılmakta ve "eli boş kalanlarla hallerine teessüf edenlerin ağlamaları ile ruhun rahatlayacağı ileri sürülmektedir (X.).

Yüce Allâh'ı, nekayıstan tenzih ile kavramayı tavsiye ederek, sıfat ile zat, zaman ile saatin mürûru, künhüyle Zâtullâh'ı bilmenin niceliği, bunlara akıl erdirmeden söz ederek, tasavvufa girmektedir. XII. bahir, "Zât'ın tarifinin muhal olduğunu" bildirmek için yazılmıştır. İnsan, O'nun adını ve sıfatlarını zikretmekte bile âciz kalır (XIII.). İnsan "hamd"i tam olarak yapmaktan yani şükretmekten âcizdir. Bunu ancak taklit olarak yapabilir(XIV.). Feryâd ehli yani kul, âcizdir. Habibine yani Hz. Muhammed'e salât ve selâm ile huzura kavuşabilir(XV.).

Allah, âlemin rezzakıdır. "Hamid" yani şükür, bu rızıkları verene yapılmalıdır. XVIII. Bahir, "var olanların övüncü olan Hz. Muhammed'e salât ve selâm için nelerin yapılmasını bildirmeye; XIX. Bahir, Hz. Peygamberin medhine ayrılmıştır. Sırrî'nin söylediklerine karşı çıkmanın bir faydası yoktur; çünkü "salât" bile bu yolda açılacak cedel'in bedeli olmaz(XX.). Ancak, bazı kolaylıklar vardır(XXII.).

İnsan tabiatındaki bazı hastalıkların iyileşmesi için salât olursa, diri ile diriler, diriliğin aslını anlar. XXIII. Bahirde bazı kıyamet hallerinden; XXIV.'te, sivâdan müstağnî olmanın yolu dile getirilmektedir. XXV. Bahir, kalb âleminin ve hallerinin neler olduğunu; XXVI., esirgeyici ve bağışlayıcı Allah'a yalvarış ve yakarışı anlatmaktadır. XVII. Bahir de münacata ayrılmıştır. Münacatın yanında nefsi maskaraya almak da söz konusudur (XVIII.). Sırrî'ye göre, Allah'ın nimetlerini anmak, hatırlamak şükürdür; zımnen de münacattır. Ancak, Hz. Muhammed'e salât ile selâm da unutulmamalıdır. Hasta olan kalbe bazı hallerin bildirilmesi (XXX. Bahir) gerekir.

Eserin büyük bir kısmı nasihat ve tembihlere ayrılmıştır. Bazı hallerden şikâyetin şekli XXXVII.'dedir. Günahlardan arınmanın yolları, ağlayıp yalvarmalar hemen hemen her beyitte dile getirilmekte ise de XXXVIII. Bahir özellikle buna ayrılmıştır. Nefis ile mücadele ve bunun ilacı XXXIX.'dadır.

Şâir, Allah'ın salih kullarına gıbtayı ve kendisi ile hasbihali XLII. Bahirde ele almaktadır. Bu arada çeşitli "vâride"lerden söz eder(XLIII). Nefsin değeri ve maskaraya alınışı bir kez daha XLV. Bahirde ele alınarak, ruhun sırrına yönelmenin gereği üzerinde durulmaktadır (XLVI). Bazı hatırlatmalar ve haber sezdirmeler (iş'âr) XLVII. Bahrin konusudur. Yorulmadan ve bıkmadan nefsin niceliği üzerinde durulmaktadır(XLVIII).

Bazı nüktelerle temennîlerin dile getirilişinden sonra (L.), hallerin beyanı ve Hz.Muhammed'in daima anılmasının temennîsi (LIII.) ile sâlih, işe yaramayan nefsi aşağılamakta (levm etmek) ve bunun vasıflarını dile getirmektedir.

### 3.Târîh-i Sultân Mustafâ-yı Sânî

II. Mustafa'nın Şubat 1695'teki cülûsundan Eylül 1699'da Edirne'den çıkışına kadar geçen olaylar anlatılmış ve eser II. Mustafa'ya sunulmuştur.

Babinger'e göre (2000:257) bu, Hanîfzâde'nin (H.K.,Nu.14540) Târîh-i Vakâ-i Sultân Mustafâ Hân-ı Sânî Der Edirne" adıyla bahsettiği tarihî bir eserdir.

"Târîh Der Beyân-ı İcmâl-i Ahvâl-i Nâdir Şâh" adlı bir başka tarihî eser, Nadir Şah'la olagelen savaşları anlatır. Bunun yazmalarından birisi Sırrî adına kayıtlıdır. Burada söz edilen Sırrî, III. Mustafa zamanında yaşayan ve mahkeme kâtipliği görevinde bulunan Tekirdağlı Sırrî (öl.1142/1729)'dir. Babinger'e göre, Nadir Şah'la yapılan savaşlara katılan Sırrî, burada yaşadıklarını, gördüklerini kaleme almıştır. "Aynı yerde (yk. Nu.203) kaydedilmiş olan İbrahim Sırrî'nin adı geçen eseri de bu Sırrî'ye atfedilmiştir" (Babinger 2000:311).

"Sırri el-Üsküdarî İbrahim Efendi ed-Defteri" (992) adlı Arapça yazma, kaynaklarda "Vakayi'nâme" olarak geçmektedir.[6] Bu eser kanaatimizce, yukarıda sözü edilen "Tarih"te geçen olaylarla ilgili bilgiler vermektedir.

Târîh-i Sultân Mustafâ-yı Sânî'nin mevcut nüshaları şunlardır:

1. Reşid Efendi (Millet Ktb.) No:992/11 (06 Mil. MFA320)
2. Reşid Efendi (Millet Ktb.) No:1138 (06 Mil. MFA321)

Kaynaklarda geçen ve karıştırıldığı düşünülen diğer Sırrî'ye ait eserin künyesi şöyledir: Fütûh-nâme (III. Mustafa'nın Edirne Vak'ası), Süleymaniye Ktb. Lala İsmail, No.735/3 (06 Mil. MFA(A)107)

### 4.Hikâye-i Garîbü'l-Âsâr

Agah Sırrı Levend (1988:144), İbrahim Sırrî adına kayıtlı 475 beyitlik "Hikâye-i Garîbü'l-Âsâr" adlı bir eserin varlığından söz etmekte ve bir nüshasının kendisinde olduğunu belirtmektedir. Ancak, araştırmalarımız sonucunda böyle bir esere rastlayamadığımızdan, bunun hakkında bilgi veremedik.

---

[6] Bu eserin kataloglardaki künyesi şöyledir: Kültür Bakanlığı, Süleymaniye Genel Ktb. 992, Yz. Adı: Sırri el-Üsküdarî İbrahim Efendi ed-Defteri; müstensih: Sadullah bin Lutfullah, Reşid Efendi Kolleksiyonu; Konu: Avrupa Tarihi; sayfa:299-324.

## C. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Yaşadığı devirden başlayarak Sırrî'den söz eden bütün kaynaklar, onun şiirlerini ve şâirliğini övmüşlerdir. Şâirin edebî kişiliğiyle ilgili görüş bildirenlerden Ali Canip Yöntem (1996:128) bugün tamamen unutulmuş olan Üsküdarlı Sırrî'nin bir zamanların en meşhûr şâirlerinden birisi olduğunu; onun hakkında söylenen övgü dolu sözlerin hiç de mübalağalı olmadığını söyler.

Sırrî'nin ölümünden yirmi yıl sonra, H.1132/M.1720'de, tezkiresini tamamlayan Safâyî'nin (öl.H.1138/M.1725), tüm kaynaklardan daha açık ve kesin olarak Sırrî'nin şiirlerinin inceliğini, zarafetini, hayal bakımından zengin ve renkli oluşunu dile getiren "Eş'ârı şûh u selîs ve güftârı erbâb-ı ma'ârife enîs ü celîsdür. Vâdîsinde bir şâ'ir-i sihrsâz-ı mu'cize-perdâzdur ki emti'a-i eş'ârı zîver-i bâzâr-ı i'tibâr ve kale-i hoş-kumâş-ı güftârı revâc-yâb-ı istihsân-ı nükteverân-ı rûzgârdur. Nazm-ı dil-pezîri reşk-endâz-ı 'ıkd-i pervîn ve sühan-ı güherbârı mahsûd-ı dürr-i semîn ve gonca-i gülzâr-ı nâtıkâsı ârâyiş-i destâr-ı müşkil-pesendân ve gül-berg-i hadîka-i mu'teberesi târâcsâz-ı evrâk-ı fikr-i suhan-fehmân ve nazire-i kalem-i müşgîn-rakamı kasabü's-sabk-ı mızmâr-ı i'câz ve sihr-kârî-i tab'-ı sâmirî-pîşesi mergûle-i 'anberîn-i bütân-ı Çîn'e hem-râzdur."(Safâyî:v.125b-127a) sözleri, Sırrî için övünç vericidir.

Sırrî de tezkire sahibi Mustafa Safayî'yi yakından tanımaktadır. Elmas Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Safayî'nin defter eminliğine tayinini

Didi 'utârid gel gör belâyı
Defter emîni oldı Safâyî (Râmiz:190)

beytiyle anlatmıştır. "Şâ'ir-i mâhir Üsküdârî Sırrînin" söylediği bu beyit "ol 'asrda şöhre-yâb olmuş"tur (Ramiz: 190).

Nev'î-zâde Atâî'nin "Hadâikü'l-Hadâ'ik fi Tekmileti'ş-Şakâ'ik" adındaki eserini H.1136/M.1724 yılına kadar zeyl eden Şeyhî, Sırrî'nin ölümünden yirmi beş yıl kadar sonra, eserinde "...mezbûr-ı ma'ârif ile meşhûr..." (Şeyhî: 238) demektedir.

Sırrî hakkında diğer kaynaklar da sanki ağız birliği etmiş ve ondan "... miyân-ı erbâb-ı irfânda 'ulüvv-i şânı olan sühan-perverândur." (Sâlim:345); "Şu'arâdan sühan-şinâs bir zât olup..."(Osmanlı Müellifleri,II: 230-231); "... şâ'ir-i mâhir Üsküdârî Sırrî..."(Ramiz:190)gibi övgü dolu sözlerle bahsetmişlerdir.

Devir kaynaklarının Sırrî için "erbâb-ı ma'ârif", "şâ'ir-i sihrsâz-ı mu'cîze-perdâz", "nazm-ı dil-pezîr", "sühan-ı güherbârı", "mezbûr-ı ma'ârif", "erbâb-ı irfân", "sühan-perverân", "şâ'ir-i dil-şiken" ve "fenn-i mu'ammâda sâhib u nâm u nişân", "fenn-i lügazda dahı mâhir" demeleri boşuna değildir. Çünkü, "hayallerde incelik, ma'nâ hakimiyeti ve derinliği, fazla sözden kaçınmak, alışılmamış benzetmeler ve mazmûnlar, rûhî çırpınışlar, ruh tezatları ve tasavvufun bunlarla kaynaşması ve süslü bir anlatımı" (Alparslan, 1986:248) içeren Sebk-i Hindî'deki bazı özellikleri Sırrî'de de görmekteyiz.

**1. Poetikası**

Divan şâiri ve şiiri hakkındaki eleştiriler daha çok tezkireciler veya şâirler tarafından yapılmıştır. Şâirlerin yaptığı bu değerlendirme, "bir bakıma onun çağının şiir, sanat ve edebiyat konularındaki düşüncelerini, görüşlerini, eğilimlerini, bilgi ve kültürlerini, anlayış ve alışkanlıklarını zevk ve değer ölçülerini ortaya çıkarması" (Tolasa,1982:16-17) bakımından da önem arz etmektedir. Sırrî'nin edebî kişiliğini, şiir ve şâir üzerine düşüncelerini beyitlerinden öğrenmekteyiz. Genellikle gazellerinin makta beyitlerinde, kasidelerin fahriyye bölümlerinde ve hatta kasidelerinin hemen girişinde kendisinden bahsederek şâirliğini övmüştür. Bu durum kimi zaman isim verilerek yapılan bir kıyaslama kimi zaman da bir karşılaştırmaya gidilmeksizin yapılan bir methiyedir. Sırrî'nin şiirindeki nükte, ma'nâ , söz, belâgat onun şiir ve şâir anlayışını yansıtması bakımından önemlidir.

Sırrî'nin konu olarak en çok üzerinde durduğu unsur, sevgili ve sevgilinin güzellikleridir. Aslında, sevgilinin güzelliği ve bunun okuyucu üzerindeki etkisi, şâirin gücüne ve yeteneğine dayanır (Tolasa,1982:19). Çoğu divan şâirinde görüldüğü gibi, Sırrî de şiirine ve şâirliğine ait düşünce, anlayış ve değerlendirmelerini sevgilinin güzellik unsurlarıyla birleştirmiş; şiirinin konusu üzerine şiirler yazmıştır.

Şâiri, şâir yapan ve şiir söylemeye sevk eden sevgilidir. Sırrî, aşk bahçesinin suskunudur. Bir "gül-i ra'na" gördüğünde bülbül olup şakımaktadır:

Ḫamūş-ı gülşen-i 'ışḳum velīk ey Sırrī
Görince bir gül-i ra'nāyı 'andelīb olurum (G.70/8)

Sırrî'yi şâir yapan ve papağan gibi konuşturan sevgilinin şîrîn dudağı ve yanağıdır. Sevgilinin yanağı ayna; dudağı şeker; şâir de papağan olduğuna göre bu durum kaçınılmazdır. Papağanların konuşma talimini ayna karşısında yaptıkları gibi kendisi de sevgilinin aynaya benzeyen yanağından etkilenerek onun karşısında şiirler söylemektedir:

Söyleden Sırrī'yi rūy u leb-i şīrīnüñdür
Ṭūṭī bī-āyīne vü ḳand süḫandān olmaz (G.47/11)

Söyleden Sırrī'yi mir'āt-ı ruḫuñdur k'itdiler
Ṭūṭīyāna levḥ-i ta'līm-i beyān āyīneyi (G.122/7)

Sevgilinin şeker saçan dudakları, papağan ruhlu şâirin gıdasıdır:

Ġıdā-yı ṭūṭī-i rūḥumdur eyler
Leb-i la'lüñ şeker-rīz-i tekellüm (G.71/2)

Onun şiirleri eda güzeliyle süslenecek ve sevgilinin diliyle, sözleriyle ballanacaktır:

Eyleyüp ḥüsn-i edāyıla müzeyyen Sırrī
Şāhid-i naẓmumızı ġayret-i ḥūr eylemişüz (G.55/6)

Cānāne lisānından idüp Sırrī bu naẓmı
Pür-şehd ideyüm kām-ı meẓāḳı süḫanumdan (G.90/10)

Bir başka beyitte ise, sevgilinin yanağını gülle mukayese etmenin ve ağzını da şekerle beslemenin gereksizliğini; zaten onun yanaklarının gülden daha hoş ve güzel kokulu, dudaklarının ise tatlı olduğunu söylemektedir:

Gül dimem ruḫsāruña zīrā ki güller çīdedür
Beslemek sükkerle la'lüñ nükte-i hāyīdedür (G.19/1)

Sırrî'nin şiirlerinde, en önemli konu, aşk ve sevgilidir. Mazmûnunun şuh güzeli, zamanın gönül alan sevgilisidir. Onun yaratılışının renkli nükteleri, güzellerin yanaklarını kıskandırır. Rüzgâr; devir, zaman anlamı yanında bu devirdeki insanlar veya şâirler anlamında mecaz-ı mürsel sanatıyla kullanılmış:

Nükte-i rengīn-i ṭab'um reşk-i rūy-ı şāhidān
Şāhid-i mażmūn-ı şūḫum dil-rübā-yı rüzgār (K.II/49)

Bir rubaisinde, kavrayışı olmayan dilberi sevmediğini söyler ve sevdiği güzelin şâir olmasını ister:

Nā-fehm-i süḫan dil-beri nādir severüz
Biz sevdügümüz dil-beri şā'ir severüz

Söz erbabının arkadaşı, sîm-bedenli kadehtir. Eline ne zaman, taze bir güle benzeyen içki kadehini alsa; söz dalından sanki bir gül açılır:

Olmasa böyle eger sīm-beden peymāne
Olamaz hem-dem-i erbāb-ı süḫan peymāne (G.105/1)

Bir gül-i ter açılur şāh-ı süḫandan güyā
Ele alsa ḳaçan ol sīm-beden peymāne (G.105/4)

Sırrî'yi şiir yazmaya iten, böyle güzel şiirler yazmasına neden olan bir başka unsur padişah, vezir veya diğer devlet adamlarıdır. Şâirin inci dizisine benzeyen şiirlerindeki bu intizamı veren memdûhunun iltifatlı bakışları, itibar eden gözleridir:

Nigāh-ı iltifāt āyīn-i çeşm-i i'tibāruñdur
Viren bu intiẓāmı silk-i mürvārīd-i eş'āra (K.IV/50)

Onun şiirleri, gül bahçesidir ve orada "gül-i ter" yetişmektedir. Yeterki memdûhu, onu sarığına süs etsin; kabul etsin:

Yetişür bir gül-i ter gülşen-i eş'ārumdan
Zīb-i destār-ı ḳabūl itse o ferḫunde-ḫıṣāl (K.X/46)

Memdûhunun vasfına şiir yazmak ve ona inciye benzeyen şiirlerini vermek için şâir, fikret denizini bin kere boylamakta ve en değerli inciyi sunmaya gayret göstermektedir:

Şāyeste bir güher içün evṣāfuña müdām
Biñ kerre boylaram ben o deryā-yı fikreti (K.V/50)

Şiirlerini onlara hediye etmek amacıyla kaleme almıştır. Şâir kendisini, Hz. Süleyman'a çekirge budu armağan eden karıncaya benzetir. Hem övüleni yüceltme hem de şâirin kendisini övmesi söz konusudur:

Hemān rikābuña yüz sürmege bahāne içün
Hediyye itmege bu naẓmı eyledüm inşād

Ta'accüb eylemek eylerse mūr-ı bī-miḳdār
Hediyye pīş-i Süleymān'a nıṣf-ı ricl-i cerād (K.VII/41-42)

Övülen, söz ülkesinin şahı; söz dünyasının güzel huylusudur. Şâir, bir dizi manzum inciyi ona hediye etmek istemiştir (K.XIII/12-14). Sırrî'nin şiirleri, diğer şâirlerin şiirlerinde de olduğu gibi, "nev-eser", "ter ü taze"dir.

Sırrî, kasidelerini câize veya ihsan elde etme olarak görmüş; sunduğu veya yazdığı şiirleriyle devrin takdir ve desteğini istemiştir. Medhettiği kişilerle sanki karşı karşıya konuşur gibidir. "Kendilerine kaside sunulan kişiler, bilim ve sanatla ilgileri ve kültürleri oranında, câize denilen para veya mal türünden bağışlarda bulunarak şâirleri mükâfatlandırırlardı"(Çavuşoğlu,1986:27). Ancak, "ne söylendiği değil, nasıl söylendiği câizenin miktarının belirlenmesinde etkili" (Çavuşoğlu,1986:211) olacağı için şâir bütün hünerini göstermeye gayret ederdi.

Padişah, devrinin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısı içinde her türlü imkanı veren bir kaynaktır. Sırrî de padişah veya diğer devlet erkânının takdir ve desteğinin kendi hayatında ne kadar önemli olduğunu açıkça ifade etmektedir. Ancak, onların bu görevi yeterince yerine getirmediğini, birtakım aksaklıkların olduğunu ve bu konudaki şikâyetlerini de sık sık dile getirmektedir. Bunlarla ilgili beyitler yeri geldikçe işlendiği için tekrara düşmek istemedik.

Sırrî'nin şiirleri başkalarını acze düşürür; çünkü onun anlatışı kimseye benzemez; bir eşi benzeri yoktur. Şâirin yaratılışı bilgi ve kültür saçmaktadır:

Hezārān merḥabā ṭab'-ı ma'ārif-pāşuña Sırrī
Naẓīrüñ görmedüm çoḳ şā'ir-i mu'ciz-beyān gördüm (G.79/7)

Ona göre, şiirin şiir olabilmesi için ya sihirli ya da mucizevî bir özellik taşıması gerekir. O, devrin sihirler gösteren şâiri ve nükteleri süsleyenidir (K.III/47; K.II/47; G.25/4).

Mucize, sadece peygamberlere has bir özelliktir. Şâirin şiirleri, şiir dünyasında İsa Peygamber'dir. Anlatışı herkese benzemez. Eserleri, güneş gibi açıktır, meydandadır:

'Aceb mi 'Īsī-i mu'ciz-beyān-ı endīşem
İderse menzilini evc-i 'ālem-i tefrīd

Mesīḥ-i mu'cize-perdāz-ı 'ālem-i naẓmam
Eṣerlerüm n'ola ḫūrşīdveş olursa bedīd (K.III/7-8)

Şâirin kalem ve parmakları güneşe benzemektedir. Işık, kuvvet, güç, tazelik tutan avcunu görenler, güneş sanırlar (K.III/34).

Sırrî, pâkize nefeslidir. O da başkalarına hoş sözlü, mucizeler gösteren nazireler yazmaktadır:

Nev-naẕīreñ yine ey Sırrī-i pākīze-nefes
Ḫaylī-i ḫoş-süḫan-ı mu'cize-perdāza mıdur (G.25/6)

Şâir, şiirlerinde ilâhî gücü aramakta ve şâirliğinin vehbî gücünü ortaya koymaktadır. Onun şâirliğinin gücü, Allah vergisidir (G.40/8).

Sırrî'nin kalemi, herkese benzemez; çünkü "hâme-i muciz-beyân"dır. Şâir, şiirinin kendi ilhamından doğduğunu, "nev-tarh", "tarh-ı taze" olduğunu söylemektedir (G.44/10; 48/10; 28/5). Onun şiirleri inci dizisidir ve parlak, aydınlık çarhın asılanıdır (G.86/12); Dârâ'nın tacının incisidir (K.VIII/43); "dürr-i bî-bâhâ"dır. Nazm ipine dizmiş ve zamanının şâirlerinin yani belâgat ehlinin kullanması için hediye etmiştir.

Böyle hemvār idemez silk-i kemāle başlayan
Rişte-i naẓma bu dürr-i bī-bahāyı çekmege (G.104/15)

Silk-i cevāhir-i süḫanum yine Sırrīyā
Zīb-i kef itdi ehl-i belāġat tuḥaf gibi (G.116/15)

Bu beyitler bize Nef'î'nin "sözüm" redifli kasidesinden bir beyti hatırlatmaktadır. Nef'î de "söz"ünü değerli bir inciye benzetmiş; bu şiiri, zamanının şâirlerine kullanmaları için getirmiştir:

Bir güherdür kim nazîrün görmemişdür rûzgâr
Rûzgâra âlem-i gayb armağânıdur sözüm (Nef'î/Na't, b.2)

Güzel ve açık konuşma, güzel söz söyleme yeteneği anlamındaki "fesahat", Sırrî'nin sahip olmakla övündüğü bir üstünlüktür. Sırrî, fesahat incilerini dünyaya saçmaktadır. Onun şiirleri, söz deryasının kıymetli incileridir. Sahili gevherle doldurur (K.V/46; K.IX/15,19).

Kendisi söz lalası; şiirleri de lü'lü', gevher, incidir. Bir tabak dolusu seçkin inciyi saçmak istemektedir. O, ma'nâ pazarının hocası, tüccarıdır ve pazar, nazım incisiyle dolmuştur:

Yoḫsa ol ḫˇāce-i bāzār-ı ma'ānīyem kim
Güher-i naẓmum ile oldı cigergāhı le'āl (K.X/42)

Endişe denizi, ma'nâ incisiyle doludur. Sırrî'nin sözlerine cevahir incisinin sınırı yoktur. Nazm incisinin binini gör, birini al (K.X/44-45). Pâkize nükteleri, söz deryasının kıymetli incisidir (K.IX/15); her sözü dürr-i yem-i faslü'l-hitâb'dır (Tr.I/45).

Sırrî, şiirlerini cennete; kalemini de Kevser suyuna benzetmiştir. Onun kalemi, Kevser çeşmesinin borusudur. Şiir cennetinin kalemidir. Kimse Sırrî'ye nazire söyleyemez.

Zemīn-i cennet-i naẓm içre ḥāme-i Sırrī
Ḳalem mi lūle-i Kevṣer midür nedür bilmem (G.69/8)

Lūle-i çeşme-i kevṣerde olursa Sırrī
Ḳalem-i cennet-i eş'āruña tanẓīr olmaz (G.48/9)

Kimse naẓīre diyemez Sırrī bu ṭarḥ-ı tāzeye
Buña naẓīreyi yine Fennī-i ẕu-fünūn ider (G.28/5)

Onun kalemi belâgat doludur. Hüner levhasına bu "şi'r-i nev"i yazmaktadır (G.99/10). O, şiir tahtının padişahıdır ve belâgat bayrağının ardından gitmektedir (K.V/49). Onun şiirleri "pür-eser"dir (G.83/5); pâktır (Tr.I/43); lezzetlidir, sözleri tatlıdır (K.IX/8); mısraları latif, mevzûn; ölçülü ve düzgündür (K.IX/9).

Onun şiirleri âb-ı revânedir; akıcıdır (K.III/48,K.VII/68). Onda anlaşılmazlık, düğümlenme yoktur. Sırrî, zamanın yeni nükteli Şevket'idir (G.92/7).

Su, hayat verir. Âb-ı Hayat ölümsüzlük sağlar. Sırrî'nin şiirleri Âb-ı Hayat'tır. Akıcılıkta lal-i zülâl ve âb-ı zülâldir. Onları Hızır görse utanır ve bir daha Âb-ı Hayat'ın adını anmaz:

Ḫıżr'ı şermende ider Āb-ı Ḥayāt-ı sühanum
Şi'rümi görse selāsetde olur lāl-i zülāl (K.X/43)

Añmazdı Ḫıżır mā-i Ḥayāt adını görse
Ser-lūle-i ḫāmemden aḳan āb-ı zülāli(K.XIII/40)

Onun şiirleri bir kumaştır(KIII/2); "nev-icâd" dır (K.VII/69). Sırrî'nin gönlü bir bahçıvandır ve şiirleri de nükteli birer fidandır (K.VIII/42). Şiirleri, nâziktir; onun temelleri nazik zeminin üzerine atıldığı için beliğdir (G.93/6, G.108/8). Sırrî'nin şiirleri sihr-i helâldir (K.XIII/41). Şâir, sözlerini, şiirini etkisi ve benzerinin kolay söylenemeyeceği düşüncesiyle sihre (büyüye) teşbih etmektedir.

Söz söyleme vadisinde onun düşüncelerinin benzeri yoktur. Sırrî, bin sözü kısa ve özlü tabirle inşa eder. Kısaltılmış ve faydalı olan seçkin sözlerin önemi vardır. Sözü fazla uzatmak gereksizdir. Az sözle çok ma'nâ anlatmak gerekir (K.VIII/41, K.III/56, K.XIV/44).

Sırrî'nin şiirlerinin bedeli yoktur (G.2/5). Kendisi tek ve eşsiz bir şâirdir (K.III/46). Şiirleri, "şâhid-i mazmûn" ve "şâhid-i nazm"dır (G.55/5-6, Th.I/V, K.IX/32,K.II/49).

Sırrî, söz bahçesinin papağanıdır. Beliğ ve veciz söz söylediği için, papağana; güzel, latif, kulağa hoş gelen söz söylediği için bülbüle benzetilmiştir (K.II/48). Sözleri de tazedir, tabir-i beliğdir (K.XI/28, K.XII/46). O, hayal bağının hoş nağmeli bülbülüdür.:

Nāṭıḳam bülbül-i ḫoş-zemzeme-i bāġ-ı ḫayāl
Tāze ta'bīr-i belīġum gül-i zibā-yı sühan (K.IX/10)

Sırrî'nin, başta İran'ın önde gelen şâirleri olmak üzere Osmanlı şâirleriyle de kendisini kıyasladığını, bunlardan kimilerinin şiirini beğendiğini

kimilerininkini ise beğenmediğini ve kendisini bunlardan üstün tuttuğunu görüyoruz.

Onun şiirleri, nazm gelinin yüzüdür. Sözleri, "el değmemişlik, kendine özgülük, başkalarına benzemezlik, yaratıcılık" özelliklerinin toplandığı "ebkâr-ı sühan"(G.100/7),"bikr-i fikr"(K.VIII/40), "fikr-i bârîk"(K.XV/34)dir. Diğerlerinin şiirleri ise "vesme-i ta'bîr-i hâyîde", çiğnenmiş tabirlerdir. Sırrî, şiirlerinin özünün kendisine ait olduğunu başka hiçbir şâirde bulunmadığını ve onlardan alınmadığını söylemektedir:

Sa 'y ile rūy-ı 'arūs-ı naẓm-ı şūḫın dīgerān
Vesme-i ta'bīr-i ḫāyīdeyle zīb-efzā ider (K.VIII/39-40)

Nāṭıḳam meşşāta-i rūy-ı 'arūsān-ı sūḫan
Meşrebüm āyīne-i ma'nī-nümāy-ı rūzgār (K.II/50)

Üstad şâir anlayışına göre, "üstad, ananenin tam bir temsilcisi olup edebiyatın tekniğine tamamen sadık" olandır. "Geleneğin en ufak teferruatına varıncaya kadar dikkat ederek kılı kırk yarar"(Mazıoğlu,1992:50). Kendisini "üstad" olarak kabul eden Sırrî'nin nüktelerini hiç kimse fehm edemez. Onun dilinden ancak, Şehrî anlar.

Nikāt-ı Sırrī-i üstādı kimse fehm itmez
Bilürse Şehrībilür şīve-i zebānumuzı (G.118/5)

Çağdaşı Şehrî de "Biz gönül çimenliğinin yeni sesli bülbülüyüz. Bizim dilimizin ne anlatmak istediğini bilirse ancak Şehrî bilir" der ve kendisi gibi yeni şeyler söyleyenlerle bülbül arasında ilgi kurar:

Hezâr-ı tâze-nevâ-yı çemensitân-ı dilüz
Bilürse Şehrî bilür şîve-i zebânumuzı (Demirel, a.g.t.:14;G.123/5)

Sırrî, "üstâd-ı ma'nâ-perver"dir (K.VIII/36); "nev-tarh-ı latif" (K.VIII/37) olarak adlandırdığı şiirlerinin başkalarının şiirleriyle bir tutulmaması gerektiğini söyler. Diğerlerinin şiirleri de inkâr edilmez; ama Sırrî'nin "muciz-dem"li kalemi, akıcılıkta seçkindir:

Ġayruñ eş'ārında selb itmem selāsetde velī
Ḫāme-i mu'ciz-demüm mümtāz u müstesnā ider (K.VIII/38)

Diğer şâirlerin şiirleri de ferah arttıran, iç açandır. Ancak, Sırrî'nin şiirleri daha iç açıcı, daha güzeldir:

Feraḥ-zādur raḥīḳ-i cām-ı naẓm-ı digerān ammā
Baña meyden neşāṭ-efzā gelür Sırrī'nüñ eş'ārı (G.120/6)

Onun şiirleri başkalarının şiirine benzemez. Papağanın sesi ile karganınki bir olmaz. Cennet neşvesi ile saf şarabın sevinci bir değildir. Birisi süreklidir, birisi gelip geçicidir. Onların şiirlerin parlaklığına da aldanma. Güneşin nuruyla mehtabın ışığı bir değildir:

Ġayruñ eş'ārına beñzer mi bu naẓm-ı şīrīn
Nuṭḳ-ı ṭūṭīye müşābih mi olur ṣavt-ı ġurāb

Ġayruñ eş'ārı da ḥālet-dih imiş farż idelüm
Bir midür neşve-i cennetle neşāt-ı mey-i nāb

Her biri Enverī-i 'ahd ise de inṣaf it
Nūr-ı mihr ile berāber mi żiyā-yı meh-tāb (K.XIV/41-43)

Sırrî, çağının şâir tipini ve bu doğrultuda bazı anlayış ve alışkanlıkları bize yansıtmaktadır. Sırrî'nin şiirleri; tazedir, naziktir. Keşke, yeni şâirler onun tertibini görseler de örnek alsalar:

Göreydi nev-hevesān tāze ṭarḥī-i naẓmum
Kelām-ı nāzük-i rindāna i'tibār olsa (G.101/5)

Sırrî, gazellerinin son beyitlerinde genellikle kendini övmüştür. Bu medhiye, bazan isim verilerek yapılan bir karşılaştırma, bazan da bir kıyaslamaya gidilmeksizin yapılan övgüdür. Sırrî, İran şâirleriyle boy ölçüşür bir konumdadır. Zaman zaman, kendisinden başkasını kendi seviyesinde görmeyen bir söyleyişle karşılaşıyoruz.

Sırrî, birçok tanınmış şâiri kendisi için bir mukayese unsuru olarak ele alır ve kendisini onlardan üstün görür. Onların her biri sihirle şiir söyleseler bile bu önemli değildir. Memdûhu, eğer kalemini uzatırsa pâkize edalı Sırrî'nin sözleri rağbetli olacaktır:

Ġayrı da'vāya cesāret idemezler bilürem
Pīş-i ḳāżī-i belāġatde eşirrā-yı süḫan

Pendümi gūş idüñ ey bü'l-hevesān-ı 'irfān
Ne belā başuñuza renciş-i ġavġā-yı süḫan

Olsañuz her biriñüz sözde Felāṭūn-ı beyān
İtseñüz her biriñüz siḥr ile inşā-yı süḫan

Süḫan-ı Sırrī-i pākīze-edādur el-ḥaḳ
Ḳalem-i raġbeti eylerse ger imża- yı süḫan (K.IX/ 63-65)

Nef'î'yi hem üstad hem de kendi tab'ına öğrenci olarak kabul etmekte ve böylece en az onun kadar değerli bir şâir olduğunu söyleyerek âdeta ona meydan okumaktadır.

Bu ṭarḥ-ı bī-bedeli germ-i şevḳ olup diyicek
Olurdı ṭab'uma şākird Nef'ī-i üstād (K.VII/71)

İlyas Paşa, Nef'î'yi koruyup gözetlediği için Nef'î, büyük bir şâir olmuştur. Kendisinin de Nef'î'den bir farkı yoktur. Hüseyin Paşa, Sırrî'yi ihya etmeli, ona Hızır gibi yetişmeli ve değerini ortaya çıkarmalıdır:

Nef'ī-i şā'iri ihyā idüp İlyās Paşa
Baña sen daḫı Ḫıżırlıḳ it eyā Ḫıżr-ı ḳadem (K.XV/29)

Gerçekten de Nef'î'ye padişah ve devlet erkanı büyük ilgi göstermiştir. "İlyas Paşa'nın onun bir kasidesine gönderdiği armağan o dönemde bir insanı zengin etmeye fazlasıyla yetecek kadardır"(Ocak, 1991:9). Nef'î, I. Ahmed'e yazdığı bir kasidesinde, Kanunî Sultan Süleyman döneminin melikü'ş-şuarâsı olan Bâkî'yi anıp, Kanunî'nin Bâkî'yi takdir ettiği gibi I.Ahmed'in de kendisini korumasını ve takdir etmesini ister. "Cihanı koruyan, padişahları överek onlara şan veren şâirlerdir. Kanunî Sultan Süleyman'ın adını kıyamete kadar hatırlatıp canlı tutacak olan Bâkî'nin Âb-ı hayata benzeyen şiirleridir."der.

İltifât it sühan erbâbına kim anlardır
Medh-i şâhân-ı cihân-bâna veren ünvânı

Kim bilirdi şuarâ olmasa ger sâbıkda
Dehre devletle gelip yine giden şâhânı

Haşre dek âb-ı hayât-ı sühan Bâkîdir
Andırıp zinde kılan nâm-ı Süleymân Hânı (Akkuş, 1993:54)

Sırrî, Nef'î'nin yanı sıra Vecdî'yi (öl.1071/1661) de üstâd olarak kabul etmiştir. "Vecdî, ömrü vefa etmiş, öldürülmemiş olsaydı, herhalde XVII.yüzyılın çok dikkate değer, büyük bir şâiri olurdu"(Mermer,2002:29). Vecdî'nin ölümünden 38 yıl sonra Sırrî vefat etmiştir. Sırrî'ye göre, bu eşi olmayan nazmı Vecdî duysaydı, onun kabrinden feryat kopardı:

Bu naẓm-ı bī-naẓīr u ġıbṭa-fermāyı işitdükde
Ḳopar ḳabrinde rūḥ-ı Vecdī-i üstāddan feryād (G.9/7)

Şâirin sözleri, hüner çölünün âhûsunun güzel kokusudur. Şiirlerinin müşk saçan kalemi, Sırrî'yi zamanın Attar'ı etmiştir:

Nāfe-i āhū-yı ṣaḥrā-yı hünerdür kim sözüm
Meclis-i cānı mu'aṭṭar itdi neşr-i nükheti (K.XVII./29)

Mu'aṭṭar itdi dehri kilk-i müşk-āgīn-i eş'ārum
Ṣabā benden selām eyle varursañ rūḥ-ı 'Aṭṭār'a (K IV/55)

Sırrî'nin kalemi Mansur'u terennüm etmektedir(58/5). Şâir, kendisini Urfî, Hassan ve Bihzad'la bir tutmakta; hatta onlara meydan okumaktadır:

'Ale'l-ḫuṣūṣ o bedī'u'l-beyān-ı naẓmum kim
Revān-ı 'Urfī vü Ḥassān'ı nuṭḳum eyler şād (K.VII/64)

Fitīl-i dāġ-ı te'essüf iderdi ḫāmesini
Göreydi ḥüsn-i dil-ārā-yı naẓmumı Bihzād (K.VII/66)

Kendisinden son derece emin olarak, Acem şâirlerini küçümsemekte hatta onları perişan ettiğini düşünmektedir. Onları "Acem gülü", kendisini de "Anadolu'nun ateş nefesli bülbülü" olarak nitelendirmektedir:

Pejmürde olursa n'ola Sırrî gül-i A'cām
Biz bülbül-i āteş-nefes-i gülşen-i Rūm'uz (G.54/5)

Ondaki üstünlük iddiası, milli bir niteliğe dönüşmüştür. Sırrî'nin kıvılcım saçan, gönlü çeken şiirleri, Anadolu dışındaki şâirlerin canına gam yarası vermektedir:

Bu naẓm-ı şerer-pāş-ı dil-āvîzini Sırrî
Dāġ-ı ġam-ı cān-ı şu'arā-yı 'Acem eyle (G.96/8)

Şâir, ateş nefesli bir bülbül olduğuna göre, eserleri de ateşli, canlı olacaktır. Onun bu şiirlerini gören nice şâir, kıskançlık ateşiyle yanmış, kebap olmuştur:

Sırrî görince bu eşer-i āteşînümi
Nār-ı ḥasedle nice sühanver kebāb olur (G.38/8)

Ateş-nefesli Sırrî, duygusuz, donuk yaratılışlı sözlere kulak vermez; çünkü ona ateşli sözler gereklidir:

Güş eyleyemem ḳavl-i her efsürde-nihādı
Bana sühan-ı Sırrî-i āteş-nefes olsa (G.102/5)

O "şâir-i garra-yı sühan"dır (K.IX/45) ve eserleri arşın süsüdür. O dururken, bir başkası söz söyleyemez. Başkalarının şiirleri kulunç ağrısına benzer. Ne yaparlarsa yapsınlar, bir türlü onlar, sıhhat yüzü göremezler (K.IX/50-53).

Diğer Divan şâirleri gibi, Sırrî de kendisini büyük bir şâir sıfatıyla Hz. Mûsâ'ya benzetir. Hz. Mûsâ'nın Allah ile konuşması mucizesi gibi kendisinin de sözleri ile mucizeler gösterdiğini söylemiştir. Kendi şâirliğini Hz. Mûsâ gibi görmekte, diğer şâirleri de Hz. Mûsâ'nın karşısında şaşkınlığa düşenlere benzetmektedir.

Çeşm-i Fir'avn-ı ḥasedkāra yine göstereyüm
Göreler tā ne imiş mu'ciz-i Mūsā- yı sühan

Biricik sā'id-i endîşeyi teşmîr ideyüm
Eyleyem yine hüveydā Yed-i Beyzā-yı sühan ( K.IX/54-55)

Söz dostu gibi görünenlerin her biri gerçekte şiir ve inşa düşmanıdır. Sırrî'nin şiirleri okundukça ona dişlerini gösterirler:

Ḥaşr olur cümle oḳundukça füsūn-ı naẓmum
Süḫan-ı pāküme a'dā bulamaz cāy-ı süḫan

Ben dururken nice āġāz-ı süḫan eylerler
Ḫavf-ı şemşîr-i zebān itmeden a'dā-yı süḫan

Nice a'dā-yı sühan düşmen-i şi'r ü inşā
Şuretā her biri zu'mınca ehibbā-yı sühan

İtseler şi'rüm okundukça besīmāne pesend
Gösterürler baña dendān-ı ciger-hāy-ı sühan (K.IX/46-49)

Sırrî, şiirle çevre münasebetini de aksettirir. Bu çevre, okuyucu ve diğer şâirlerden ibarettir. Bunların tavrı olumlu veya olumsuzdur (Kurnaz,1996:39). Sanattan ve güzellikten anlamayan, değerliyi değersizden ayırt edemeyen, şiire ve şâire düşman olan kimseler olduğu gibi, şâiri çekemeyen ve devamlı eleştirenler de söz konusudur(Tolasa,1982:39).

Sırrî'nin bu dünyada kıymetini bilen yoktur; ama üzülmemek gerekir. Çünkü ona, söz mülkünde "melikü'd-diyâr" demektedirler. O, irfan gevheriyle doludur. Onun vücudu bir hazinedir. Sırrî, nur hazinesinin incisidir:

N'ola bilmez ise Sırrī bu cihānda kadrüm 'ālem
Baña milket-i sühanda melikü'-d-diyār dirler (G.34/6)

Bilinmez kadri ammā gevher-i 'irfān ile pürdür
Vücūd-ı Sırrī dehre bir 'aceb gencīne düşmişdür (G.23/8)

Kadrüm ne bilür tīre-nihādān-ı zamāne
Sırrī gibi ben gevher-i gencīne-i nūrum (G.78/5)

Hasûdlar, söz meydanında, şiirleriyle kendi geçimlerini sağlayacaklarını sanmışlardı. Sırrî'nin yaratılışının Rüstem'inden güçsüzleştiler. Onlar, ma'nâ yolunda koşsalar da sözün yolunda sekteye uğrarlar. Sırrî, belâgat kadısı; diğer şâirler, söz fesatçılarıdır. Onun karşısında konuşmaya cesaret edemezler:

Hāsidān şandı ki meydān-ı sühan hālīdür
Geçinüp her biri bir ma'reke-ārāy-ı sühan

Haşmet-i Rüstem-i tab'umdan olup bī-tākāt
Teng olur gözlerine 'arşa-i pehnā-yı sühan

İtdiler kim kademe rūh-ı gürīze āgāz
Sözleri cümle olup tūde-i da'vā- yı sühan

'Ākıbet yine baña oldı müsellem bi'z-zāt
Merdī-i sahn-ı edā ferdī-i heycā- yı sühan

Reh-i ma'nīde şitāb itse de görmez aslā
Sekte-i lagzişi rehvār-ı sebük-pā- yı sühan (K.IX 56-60)

Şiir, ipekli bir kumaştır. Diğer şâirler kıskanç olurlarsa nazm ipeği, güzel bir kumaş olmaz:

Ḥasūd olur ise nessāc-ı kārgāh-ı hüner
Perend-i naẓmı yine böyle ḫoş-ḳumāş olmaz (G.49/4)

Söz erbabı yani diğer şâirler, kıskançlık içinde oldukları için kendi şiirlerinin şansı yoktur:

Olur erbāb-ı süḫan gerd-i ḥasedle mestūr
Anun içün olamaz ṭāli'-i eş'ār bülend (G.11/6)

Zamanın saçma sapan söyleyenleri, manâsız konuşanları onun şiirinin değerini bilmemekte ve şiirlerini kötülemekte, kınamaktadırlar. Bu duruma şaşmamak gerekir. Manâsız konuşanlar söyledikçe, Sırrî susmalıdır; çünkü "mukteza-yı rüzgâr"a göre o zümrenin sözleri uygundur:

Rütbe-i naẓmum ne bilsün ḳadḫ iderlerse ne ġam
Bir iki yāve-ṭırāz-ı jāj-ḫāy-ı rūzgār

Söyledükce ben sükūt itsem n'ola ol zümrenüñ
Ḳavline zīrā muvāfiḳ muḳtezā-yı rūzgār (K.II/ 53-54)

Sırrî'nin saf sözleri, âb-ı revâna benzer, yani akıcıdır; onda anlaşılmazlık, düğümlenme yoktur. Ne yazık ki alçak dünya, onun yaratılışının erbabına sınırsız cefa vermekte; yıldızıyla ters düşen talihi ona azap etmek için feleği taklit etmektedir (K.III/48-52).

Sırrî'nin şiirlerinde çok yaygın olarak kullanılan ve şiirlerini değişik açılardan niteleyen sıfatlar şunlardır: Âbdâr (sulu, taze/canlı, parlak, zarif, hoş), ter (çok taze, canlı), hûb (güzel, iyi), lâtif (güzel, hoş, zarif), zîbâ/dîbâ (güzel, süslü), ra'nâ (güzel, lâtif), nazük (ince, zarif), pâk (temiz, saf, arı), pâkize (temiz, lekesiz, saf), pesendîde (beğenilmiş, seçkin), şîrîn (tatlı, sevimli), rengîn (renkli, parlak, süslü), selîs (akıcı), hayal-engîz (hayallerle dolu), mu'ciz (herkesi acze düşüren), bî-bedel, bî-nazîr, bî-misl (benzeri olmayan, eşsiz).

İnsanın yaratılış özelliği, tabiatı demek olan "tab'" kelimesi, " şâirin şâir olarak yaratılış özellikleri, şâirlik cevheri, yaratılıştan sahip olduğu sanatçı varlığı"(Tolasa,1982:36) demektir. Şâirlerin hayatlarına, sanatçı kişiliklerine ait bazı özellikleri buluruz.

Sırrî sanata, şiire, şâire, söze, manâya bakış açısını, yaklaşım tarzını ve bir bakıma sanatçı kimliğini "tab'" kelimesiyle anlatmaktadır. Sırrî, onları âdeta kendi içinde ikinci bir kimlik gibi düşünmüş ve sahip olduğu bu "tab'"larla övünmüştür.

Şâirin çok bilgin bir yaratılışı, "tab-ı 'âllame"si, vardır. Söz hazinesinden kısmetini almış ve zamanın paha biçilmez şiirini yazmıştır:

Ṭab'-ı 'āllāmem olup genc-i süḫandan vāyedār
K'oldı te'līfi bu naẓm-ı bī-behā-yı rūzgār (K.II/60)

Sırrî'nin tabiatı bilgi ve kültür saçmaktadır:

Hezārān merḥabā ṭab'-ı ma'ārif-pāşuña Sırrī
Naẓīrüñ görmedüm çoḳ şā'ir-i mu'ciz-beyān gördüm (G.79/7)

Sırrî'nin tab'ı, belâgat gösteren bir papağandır (K.III/3); kudsî terennümlü bir mutribdir (K.III/6); renkli nüktelere sahiptir (K.II/49).

Yaratılışının aynasının temizliğinden (Tr.I/40) söz eden şâir, bir başka beyitte ise, "tabiatımın aynası eğer parlak olsaydı, söz tûtîm, onun meclisine şeker saçardı."demektedir (K.V/47). Aynanın parlak olmaması, şâirin gönlünün gam ve üzüntüyle dolu olması demektir.

Yaratılışını bir gelin odasına benzeten şâir, eserlerini de ma'nâ gelinine benzetmektedir (Tr.II/42).

Sırrî'nin tab'ı "selîm"dir (K.IX/43, K.III/52, G.28/6); "saki"dir (G.27/4).

Sırrî'nin yaratılış özelliklerini incelerken "dil, gönül" kelimelerinin de "tab'" kelimesini karşıladığını gördük. Ancak yeri geldikçe incelenen bu beyitleri tekrara düşmemek için vermek istemedik. Şâirin yaratılışıyla ilgili olarak karşılaştığımız sıfat veya benzetmelerden bazıları "selîm, pâk, bülend, Rüstem, hayal-engîz, güherbâr, âb-ı revân, bülbül, tûtî, şahid-i ma'nâ , 'allâme, nakkâd, rengîn, mevzûn, safvet, âyîne,haclegâh" dır.

## 2.Dil ve Üslûbu

Divan'ın üslûbunun özelliklerini incelerken temel hareket noktamız "sebk-i Hindî" ile "hikemî şiir anlayışı" olmuştur. Onun şiirlerini anlayabilmek için XVII. yüzyıl edebiyatının "Sebk-i Hindî" üzerinde durmak ve bu üslûbun özelliklerinin neler olduğunu bilmek gerekir. Bu amaçla, üslûbun dikkat çekici özelliklerini; kurucusu sayılan Saib-i Tebrizî ile Şevket-i Buharî'nin görüşlerini kaynaklardan yaptığımız alıntılarla dipnotlarda verdik. Üslûbun belli başlı özelliklerinin Sırrî'nin şiirlerinde nasıl işlendiğini örneklerle göstermeye çalıştık.

Hind üslûbu, tarzı, yolu demek olan "Sebk-i Hindî", Türk edebiyatına, XVII. yüzyılda dışarıdan gelmiş bir üslûptur. İran'da doğup, Hindistan'da gelişen Sebk-i Hindî, XVII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da gelişen Türk edebiyatını da etkilemiş ve pek çok şâir bu üslûpla şiirler yazmıştır. Türk şâirlerine en çok tesiri olan ve örnek alınan şâirler arasında Urfî-yi Şirâzî, Feyz-i Dekenî, Tâlib-i Âmûlî, Kelîm-i Kâşânî, Sa'ib-i Tebrizî ve Şevket-i Buhârî görülür. Hatta, Şevket-i Buhârî, İran ve Hindistan'dan ziyade Osmanlı topraklarında tanınmıştır.[7]

Türk edebiyatında Sebk-i Hindî'nin temsilcisi olarak kabul edilen şâirler arasında XVII. yüzyılda Nâilî, Fehim-i Kadîm, Şehrî, İsmetî, Tecellî, Neşâtî;

---

[7] İran'da Safevîlerin hüküm sürdüğü dönemde, dinî ve siyâsî bakımdan, şâir ve edipler üzerinde çok büyük baskılar olmuş ve bunlardan sıkılan pek çok şâir, İran'dan kaçarak Hindistan'a gitmiştir. Buraya göç eden şâirlerin Hindistan'daki kültür ve edebiyatla tanışıp kaynaşması sonucunda edebiyatta yeni bir tarz, yeni bir üslûp ortaya çıkmıştır. İran edebiyatında Sebk-i Hindî, Baba Figânî (öl.925/1519) ile ilk belirtileri görülmüş; Hâce Hüseyn-i Senâî (öl.545/1550-51), Urfî-yi Şirâzî (öl.1590), Zülâlî-yi Hansârî (öl.1024/1615), Tâlib-i Âmûlî (öl.1036/1626), Kelîm-i Kâşânî (öl.1061/1651), Mirzâ Celâl Esîr (öl.1069/1658-59) tarafından geliştirilmiş ve Sâib-i Tebrizî (öl.1080/1670) ile en zirveye ulaşmıştır. Sâib'den sonra Ganî-yi Keşmirî (öl.1079/1668-69), Şevket-i Buhârî (öl.1111/1699), Nâsır Ali-yi Serhindî (öl.1108/1696-97), Cûyâyî-i Tebrizî (öl.1118/1706-7), Bîdil-i Azîmâbâdî, Âferîn-i Lâhûrî (öl.1154/1741-42), Girâmî-yi Keşmirî (öl.1156/1743), Ganîmet-i Keşmirî (öl.1158/1745) gibi şâirler sayılabilir. Bu şâirlerden Sâib, Hindistan'a giderek; Şevket ise İran'da kalarak bu üslûbu geliştiren sanatçıların temsilcisi olmuştur. "Bu iki ayrı şâirler topluluğu arasında aslında pek önemli olmayan bazı küçük farklar görülmüştür" (İpekten, 1997:63).

XVIII. yüzyılda Nedim ve Şeyh Galip görülmektedir. Üzerinde çalıştığımız Sırrî'nin şiirlerinin incelenmesinden sonra, XVII. yüzyıl Sebk-i Hindî şâirlerinin arasına Üsküdarlı Sırrî'yi de eklemenin doğru olacağı kanaatine vardık.

Sebk-i Hindî, anlam ve sözden oluşan iki temel üzerine oturmuştur. "Girift ve bilhassa mücerret hayaller esasına dayanan, mecazları ve az çok müphemiyeti ana unsur telakki etmek suretiyle klâsik kaideler içinde âdeta bir sembolizm akımı" olup "ifadedeki orijinalliği ile dikkati çeker"(İpekten,1997:63).

Bu üslûpta sıkça görülen "zincirleme isim ve sıfat tamlamaları ve çok kullanılan tezat, mübalağa, müraat-i nazîr, istiâre ve mecaz gibi sanatların bulunduğu her beyit" Sebk-i Hindî kabul edilemez. Bu üslûp, "hayallerde incelik, ma'nâ hakimiyeti ve derinliği, fazla sözden kaçınmak (îcâz), alışılmamış benzetmeler ve mazmûnlar, rûhî çırpınışlar, ruh tezatları ve tasavvufun bunlarla kaynaşması ve süslü bir anlatımdır. Bu yüzden bazı beyitler muammâ haline girer ve anlatılmak istenilen fikirler sisler arasında kalır" (Alparslan,1986:248).

"Sebk-i Hindî'nin başlıca şâirlerinden Sâ'ib ve özellikle Şevket, bilmece söylüyorlar diye hücuma uğramışlardır."(İpekten,1986:68), düşüncesinden yola çıkarak Salim'in Sırrî'yi anlatırken "fenn-i mu'ammâda sâhib-i nâm u nişân...", "fenn-i lügazda dahı mâhir" sözlerindeki "muamma ve lügaz" kelimelerinden Sırrî'nin bu üslûptan etkilendiğini düşündüğü kanaatindeyiz.

**Ma'nâ:** Hind üslûbunun ilk özelliği, şiirde anlama sözden çok önem verilmesidir. Onlara göre anlam ince, derin, karmaşık, renkli ve nazik olmalıdır.[8] Bu fikirlere Sırrî de katılmaktadır. Ona göre şiir ancak ma'nâ ile hayat bulur.

Hevā-yı vaṣf-ı ruḫsāruñla her maẓmūn-ı rengīnüm
Nesīm-i cān-feżādur bāġ-ı ma 'nādan güẕār eyler (G.12/4)

Sırrî'ye göre ma'nâ , mazmûn, "bikr-i mazmûn"olmalıdır. Fikir, hiç kimse tarafından söylenmemiş olduğu takdirde değerlidir (K.XV/34).

Şâirin sözleri renklidir, söz gelinlerinin yüzünün süsüdür. Meşrebi de zamanın manâlar gösteren aynasıdır. Ona göre söz, nükteli olmalıdır. Kendisinde doğuştan nükteli söz söyleme yeteneği bulunduğuna inanır (K.II/49-50).

---

[8] Sebk-i Hindî şâirlerine göre ma'nâ , ince olmalıdır. Saib; "İnce ma'nâlar bulmak bizim için zevktir. Bizce hayallerin bayram hilâli yalnız bu ince ma'nâlardır."; "İnce anlamlar bulabilmek için kıl gibi inceldim."der. Şevket ise, "İnce ma'nâların hayali beni o kadar inceltti ki kimse sesimi çiçeğin kokusu gibi işitmez oldu."der. (Milani, 1961:48) Ma'nânın derinliği demek, şâirin dile getirmek istediği duygu ve düşüncelerin kapalı olmasıdır. Anlamın dikkat çekici olabilmesi için anlaşılır olmaması gerekmektedir. Saib, bu konuda, "Benim kalemiden âşina lutuflar, bigâne ma'nâ hırkasının içinden çıkıyor."; "Her çiçeğin eteğini tutma, her mumun etrafında dönme. Yalnız uzak güzellik ve bigâne ma'nâ nın talibi ol." (Milani,1961:48-49) derken Şevket ise, "Halkın bilgisi kadar söz söylemek için dilim var. Fakat kalemimde bigâne ma'nâ lar, âşina sözlerdir. (Milani, 1961:49) der. Saib, renkli ma'nâ konusunda "Derin bir düşünce ile yalnız renkli ma'nâ nın güzelliği ortaya çıkar. Kuyu gibi derin bir sözden Yusuf gibi bir güzel çıkar."; "Kalemimden o kadar renkli ma'nâ lar döküldü ki bütün yeryüzü alâimü's-semâya döndü." (Milani, 1961:48) der. Ma'nâ daki derinlik ve genişlikten kaynaklanan daha girift bir anlam söz konusudur. Sebk-i Hindî şiirinin İranlı en büyük üstatlarından biri kabul edilen Şevket, "Söz sahiplerinin şiir zemini halı istemez. Girift ma'nâ lar, bu zeminin hasırıdır." (Milani, 1961: 48) sözleriyle anlamın bir hasırın telleri gibi örülmüş, iç içe geçmiş, girift olması gerektiğini vurgulamıştır.

Sırrî'nin şiirleri naziktir, incedir.[9] Sevgili, ma'nâ ülkesinin padişahıdır. Şâir, onun hükmünün nazik şiire mi, sihre mi, yoksa icâza mı olduğunu sorarak, istifham sanatı yapmakta ayrıca "i'câz" kelimesini tevriyeli kullanarak mucize denilecek kadar düzgün konuşma ile acze düşürmeyi kastetmektedir (G.25/7). Sırrî'nin yaratılışı bir gelin odasıdır; ma'nâ ise gelindir (Tr.I/42).

Ma'nâ , şiir için başlı başına bir değerdir. Şâir, şiirinin "ma'nâ " unsurunu bir dosta, sevgiliye benzeterek manânın sihirde garip olacağını; ama şiirde garip olmayacağını söylemektedir:

Sühan odur ki ma'ānī enīs ola Sırrī
Sihir ġarīb olur ise sühan ġarīb olmaz (G.46/6)

Şiirde ma'nâ ; güzeldir, sevgilidir. Şâir, ma'nâ güzelinin zülfünü tanzim etmiştir. Onun şiirleri, inci dizisidir. Nazm, ipe inci dizmektir. Nazm, vezin ve kafiye ipine dizilmiş incidir. Ma'nâ güzelinin zülfüne yani ipine incileri dizmektedir (K.XVII/26).

Sırrî "ney"e benzeyen kaleminin gıcırtısının anlamı canlandırdığı ve manâya hayat verdiğini (G.78/4) söylerken bir başka beyitte ise, kaleminin gıcırtısının aslında kendisinin inlemesi olduğunu, gönlünü karalığa alıştırdığını (G.76/4) ifade etmektedir.

Ma'nâ kapılarının açılması Sırrî ile mümkün olacaktır. Hz. İsa, ölüleri dirilterek onlara hayat vermiştir. İsa huylu Sırrî de hayat veren şiirleriyle manâları canlandıracaktır. Sırrî, Hz.İsa gibi sözü ile olağanüstü güzellik sergileyendir. O, mucizeyle ölüleri nasıl diriltmişse, Sırrî de ölü, cansız olan kelimelere şâirlik tabiatından veya gücünden aldığı ilhamlarla âdeta söze can bağışlamakta ve bir bakıma ölüyü diriltmektedir (G.10/6).

Onun sohbetleri "mahrem-i dûşîze-i ma'nâ "dır. Şâirin yaratılışının sakisi, ma'nâ içkisinin kadehini ağzına kadar doldurmakta ve dünyayı neşeye boğmaktadır. Burada kurulan ilgi, şarabın insana verdiği ferahlıktır; gam ve kederden uzaklaştırıp neşe vermesidir. O, ma'nâ kadehinin sarhoşudur. Yaratılışının maddesini kader eli yapmıştır. Söz manâsının cevherinin karışımıdır, toplamıdır (K.IX/13). Şâir, kendisini ma'nâ cennetine benzetir. Tabiatın annesi onu doğurduğu an, kader ona "ma'nâ cenneti" diye isim koymuştur (K.VII/13). Bir başka beyitte de, ma'nâ pazarının hocası, tüccarıdır (K.X/42).

Cürm-i bī-ḥadd ile çāh-ı zeḳan-ı yāre düşüp
Eyledi menzilini kūşe-i zindān-āşūb (G.5/5)

---

[9] Hind üslûbunda dil ince, nazik ve süslüdür. Şevket, "Benim sevgilimin vücudu laleden yapılmış harir içinde başka bir güzellikte görülmektedir. Onun gibi çiçek yaprağından yapılmış olan söz fanusundan ma'nâ mumu görülmektedir."sözleriyle önemli olanın anlam olduğunu, "Çiçeğin kokusu saf bakışlardan gizlenmez. Benim önümde söz örtüsü ma'nâ yı örtmez.","Ma'nâ yı ince sözle bağlarım, çiçeğin kokusunu çiçeğin yaprağına asarım." (Milani,1961:44) sözleriyle de sözü, anlamı olduğu gibi gösteren ince ve narın bir örtüye benzetmektedir. Bu şekilde ma'nâ , bu örtünün arkasında kendini aynen gösterir, der.

Divan'da çene unsurunun söz konusu edildiği beyitlerde onun çukuru üzerinde hayaller görülür. Çenenin zindan ve kuyu ile münasebeti şekil benzerliğine dayanır. Çene çukuru, belâ çukurudur. Sevgilinin başkasıyla konuşması, âşık için bir belâdır. Zindan ve kuyu kelimeleri akla Hz. Yûsuf'u getirir. "Düşmek" fiili, kuyunun yer seviyesinden aşağıda olmasıyla ilgilidir. Gönlün bir şeye ilgi duyması da bu fiille ifade edilir. Sevgilinin çene çukuru, âşığın gönlünün düştüğü bir kuyudur. Kuyu ile çene çukuru ve kuyu ile zindan arasında şekil benzerliği ve eskiye dayanan bir adet bulunmaktadır. Eskiden her çeşit suçlunun hapis tutuldukları yer kuyu gibi toprağın altında, zindanda oluşu âdetini görüyoruz.

**Hayal:** Sebk-i Hindî'nin ikinci özelliği; aklın yerine muhayyilenin geçmesi, gerçek yerine hayallerin kullanılmasıdır. Şiirde anlam, genişleyip derinleştikçe gerçeğin anlatılması sınırlı ölçüde kalmış ve böylece hayal unsurları önem kazanmıştır.[10] Sâ'ib ve Nedim'de olduğu gibi bazı şâirlerde dış dünyaya ait hayallerin fazla oluşuna karşılık Şevket, Nâilî ve Şeyh Galip gibi bazı Sebk-i Hindî şâirlerinde daha çok insan rûhu ve heyecanları, ihtiraslarına ait hayaller ele alınmıştır" (İpekten,1997:64). Üsküdarlı Sırrî'yi de Şevket ve Nâilî gibi şâirlerin yer aldığı ikinci gruba dahil edebiliriz.

Sırrî, ma'nâ ve mazmûn yanında "hayal"e önem verir ve kendisini hayal meydanının merdi olarak görür. Hikmet dolu tılsım, onun eline ezelde verilmiştir ve o zamandan beri hayal meydanının eridir (K.XVII/28). O, hayal bağının hoş nağmeli bülbülüdür. Onun sözleri; tazedir, latiftir, vecizdir, tabir-i belîğdir (K.IX/10).

Bîdi hevā-yı kākülüñ vālih ü ser-nigūn ider
Şāḫların vücūdına silsile-i cünūn ider (G.28/1)

Sevgilinin kâkülünün hevesi, söğüdü hayran ve baş aşağı dönmüş eder. "Ser-nigûn" baş aşağı dönmüş (gerçek) ve talihsiz (mecaz) anlamlarındadır. Dalların vücuduna delilik zinciri eder, sözleriyle saç ile söğüt arasında bir ilgi kurulmuştur. Leylâ ile Mecnûn mazmûnu söz konusudur. Kakül, siyah saçtır ve Leylâ'dır. Bîd (söğüt), Mecnûn'dur. Gönlün saçların ucunda asılı olması söğüde teşbih edilmiştir. Söğüt, suya eğilir ve baş aşağıdır. Zincir gibi uzun ve büklüm büklüm olan saçlar da vücuda dökülür. Saçın zincire benzetilmesi, Divan şiirinde sık sık karşımıza çıkmaktadır. Mecnûn, Leylâ'nın aşkından deli olmuştur. Deli ile zincir ilişkisi açıktır. Mecnûn'un deliliği Leylâ'nın saçına bağlanmıştır. Bu şiirde, aynı zamanda Sebk-i Hindî 'nin hayal derinliği ve inceliğini görmekteyiz.

---

10 "Güçlü bir muhayyilenin ortaya koyduğu geniş hayaller, dış ortamla insanın iç dünyası arasında kurulan ilişkiler, bu üslûp şiirinin kolayca anlaşılmaması sonucunu vermiştir. Şevket, "Uzak düşüncelerden hayalim garip oldı. Lafız ve ma'nâ nın arasında bir fersah mesafe var." (Milani,1961:46) der. "Anlamdaki giriftlik, muhayyilede de kendisini göstermiştir. Mücerred hayaller, insanın iç dünyası ile içinde yaşadığı dış dünya arasında kurulan ilişkilerle ortaya çıkmıştır. Böylece mücerred kavramlarla müşahhas kavramlar birleştirilmiştir." (İpekten,1997: 64) Onlar, "hayal"i üç şekilde sağlamışlardır: Birincisi, şâirler, çevrelerine bakarak tabiatla iç dünyaları arasındaki ilişkileri hayalî şekilde kurmuşlardır. İkincisi, şâirler, sadece iç dünyalarına bakarak, buradaki rûhî ilişkileri hayalî bir bağla birbirine bağlamışlardır. Üçüncüsü, hem tabiatta, hem de toplumda meydana gelen olaylarla iç âlemlerinde meydana gelen olaylar arasında hayalî bir bağ kurmuşlardır.

Zülf-i dırāzuñ itme bahāne ḫırāmuña
Zencīr-i mevc māni'-i reftār-ı cū mıdur (G.24/4)

Uzun ve örgülü saç, şekil bakımından "zencir"e benzer. Sevgilinin uzun saçlarıyla boyu arasında bir ilgi kurulmuş; boy ve saçın münasebet kurduğu kelimelerle "serv"i çağrıştırılmıştır. Servi su kenarında yetişir. "Zencir-i mevc" kelimesinden sevgilinin zincire benzeyen uzun saçları ile uzun ve ince boyuyla salınarak yürüyüşü; hafif hafif sallanan servi ile zencir arasında kurulan benzerlik, âşığa "mâni'-i reftâr-cû" olmaktadır. Buradaki hayal, âşığın aczini, bu dalgada perişan olan bir insanı düşündürebilir. Saç, şekil ve parlaklık bakımından dalga olarak hayal edilmiş.

**Iztırap:** Sebk-i Hindî şiirinin konusu ıztıraptır. İnsanın iç dünyası üzerine kurulan hayaller genişleyip derinleştikçe şiirde ıztırap geniş bir yer tutmaya başlamış ve böylece şiirde karamsarlık havası çok yoğun olarak hissedilmiştir. Sebk-i Hindî şâirlerinin çok çekici buldukları "soyut bir kavram olan ıztırabın böyle derinliğine anlatılması ve hayalin bu konu üzerinde işletilmeye zorlanması bu üslûp şiirlerinin zor anlaşılmasının sebeplerinden" (İpekten, 1997: 64) birisidir.

Iztırap, Sırrî'nin özellikle kasidelerinde işlediği bir konudur. Aslında, şâir, ıztırabı bu üslûbun gereği olduğu için şiirine sokmamıştır. Iztırap, şâirin hayatında olan bir şeydir. Meslek hayatında çektiği sıkıntılar, hayatının son zamanlarında İstanbul'dan uzakta olması veya ömrünün son vakitlerinde Girid'e atanması gibi nedenlerden dolayı bir bocalama içindedir. Iztırabını felekten, devrinden, fakirlikten yakınarak dile getirmiştir. Onun şiirlerinde yoğun bir şekilde karamsarlık havası hissedilmektedir. Şâir, hayatta isteklerine ulaşamadığının, uğradığı hayal kırıklıklarının protestosunu şiirlerinde yapmaktadır:

Bu dünya bir misafirhane; insanlar da birer misafirdir. Felek, misafirden yiyeceği çekmekte ve ona vermemektedir. Onun verdiği yiyecek, ancak dert ve elem lokmasıdır. Şâir, bu lokmayı âh ile def etmekte; âh ettikçe dumanı çıkmakta ve yemeği hazmetmektedir. O, âh çektikçe âhının dumanı gönle kadar işlemektedir. Mutsuz Sırrî'nin kabul olunmamış duâlarından feryat çıkar. O, âcizdir (G.95/8, G.9/6).

Sırrî, derdini anlatsa, dünyanın uykusunu kaçırır (G.30/3). Onun derdinden anlayanı yoktur (G.65/16). O, öyle bir gam çekmektedir ki ibret gözüyle bakılsa onun gibi hiç kimse muhabbet pazarından gam maaşı almaz. "Gam-maaş", kelimesi bir yeniliktir, mazmundur:

Bakılsa dīde-i 'ibretle kimse Sırrīveş
Bu çārsū-yı maḥabbetde ġam-ma'āş olmaz (G.49/5)

Şâirin hâlini hiç kimse sormamış ve teselli etmemiştir. Halini soranlar da alay etmiştir (K.X/39). Mahşer günü gam günahıyla, sevinç sevabı kefeye konsa, gam günahı daha ağır gelecektir. Gam, bir günah; ferah ise sevaptır:

Günāh-ı ġam dem-i maḥşer girān gelür Sırrī
Ḳonursa keffe-i mīzāna ger ṣevāb-ı feraḥ (G.8/8)

Bütün bu sıkıntıları olmasa, aslında o, ma'nâ pazarının efendisi, tüccarıdır (K.X/42). Devrin irfan pazarının hocasını(tüccarını) ne yapayım. Hisse ve nasibi olan hünerin bulunmaz kumaşından olmadım, diyerek talihinden şikâyet eder (Tr.I/44). Şâirin düşünce aynası, tozla dolu olduğu için gönül papağanı konuşamamaktadır (K.X/41). Aynanın tozlanması, görüntüyü engelleyen bir sebeptir. "Gönül aynasının tozu, keder, gam ve sevgilinin toza benzetilen ayva tüyleridir. Tasavvufta bu unsurlar kesrettir ve vahdete ulaşmaya engeldir" (Sefercioğlu, 2001:291). Gönül, söz bağında hoş nağmeli bir bülbül iken gam taşıyla onun kolu kanadı kırılmıştır (K.XIII/36).

Bir zamanlar ay yüzlü bir sevgiliyi sevmiştir. O bile feleğin yaptığı zulmü yapmamış; asla cefa etmemiştir. Bazan yüz döndürmüş ama hemen bağışlamıştır. Oysa acımasız ve kötü felek; gam eliyle rahat gömleğini yırtmış, huzurunu elinden almıştır (K.V/39-42).

Alçak dünya, yaratılışının erbabına sınırsız cefa etmektedir. Esas bela budur ki, yıldızıyla ters talihi ona azap etmek için feleği taklit etmişlerdir. Kötü talihinin ve yıldızının cefası o kadar çoktur ki... Birisi Muaviye-zâde, diğeri İbnü Yezîd'dir (K.III/49-51).

"Muhtemelen dönemin hayat şartlarından kaynaklanan birtakım güçlükler, sıkıntılar ve üzüntüler pesimizmi Sebk-i Hindî'nin bir parçası haline getirmiş; hayatını sıkıntısız, rahat bir şekilde geçiren şâirlerin bile şiirlerinde bu unsuru kullanmalarına sebep olmuştur"(Deniz,1997:642). Nâilî, Fehim-i Kadim, Neşatî, Şehrî gibi devrin önde gelen şâirlerinde ıztırap, kendi hayatlarıyla da ilgili olarak o kadar yoğunlaşmıştır ki onları ümitsizliğe, karamsarlığa kadar götürmüştür. Yaratılan ıztırabın etkisiyle şâirlerde ve onların şiirlerinde içe dönüklük hakimdir. İnsanın iç dünyasına yönelmişlerdir. Sırrî'de de aynı ıztırabı görmekteyiz. XVII. Yüzyılın Osmanlı coğrafyası içinde hemen hemen her alanda görülen çözülme ve çürüme ile şâirin hayatını anlatırken değindiğimiz olumsuzluklar, onda bu düşüncelerin oluşmasına sebep olmuştur. Baht; kara, kötü, alçak, terstir. İnsanın durumunu düzeltecek olan bahtıdır. Şâir, şiirlerinin çoğunda ıztıraba, gama yer vermiştir. Şiirleriyle tezatlık teşkil eden, Sırrî'nin şakacı kişiliği de onun hayata ne kadar bağlı olduğunu göstermektedir.

**Tasavvuf:** Sebk-i Hindî şâirleri, gerçek yerine hayali, dış ortam yerine insanın iç dünyasını ve sıkıntılarını şiirlerinin belli başlı temaları arasına almaya başlayınca, tasavvufa başvurmuşlar; açıkça söylemekten çekindikleri, rahatça ifade edemedikleri pek çok konuyu tasavvufî terimlerle ifade etmişlerdir. "Ancak, tasavvufu amaç olarak görmemişler, sadece söylemek istediklerini daha rahat ifade edebilmek için bir araç olarak kullanmışlardır"(Deniz,1997:644).

Tasavvuf, Sırrî'nin gazel ve kasidelerinde de işlenmiştir. Ancak, tasavvuf bir amaç değildir; şâirliğinin önüne geçmemiştir. Şâirin Hurufîlik ve Halvetilikle ilgili görüşlerini şiirlerinde görmekteyiz; fakat bu tarikatlarla ilgilendiğine dair yeterince bir bilgi yoktur.

Sırrî, diğer şâirlerde de görüldüğü gibi, hayatın çirkinliklerinden kaçmak ve çektiği acılardan kurtulabilmek için zaman zaman tasavvufa sığınmıştır. Ancak, tasavvufla ilgisi sanat yönündendir. Beyitlerde tasavvufî anlamlar, kendilerini kolayca göstermezler. Bunu ortaya çıkarabilmek için, beyitteki bazı ipuçlarını bulmak gerekir.

İyi bir mutasavvıftan beklenen şey, dünya isteklerinden kurtulmak ve onları umursamamak; kanaat zenginliğine ve tevekkül içinde "kaza"nın buyruklarına sahip olmak; hiçbir zaman halinden şikâyet etmemektir. Oysa, Sırrî'nin hayatından memnun olmadığı, bulunduğundan daha fazlasını istediği ve dünyaya sıkı sıkı bağlı olduğunu görmekteyiz. Devrinden, değerinin bilinmediğinden, fakr u zaruretinden yakınır. Onun kişiliği sebebiyle tasavvufta başarılı olamaması da gayet doğaldır. Belki de bu başarısızlık ona ayrıca bir ıztırap çektirmiştir.

Eyledüñ bu ḥüsn-i pür-tāb ile ey şāh-ı cemāl
Ẕerreveş āvāre mihri māh-ı tābānı şikest (G.6/5)

Şâh-ı cemâl sözüyle gerçek sevgili, Tanrı kastedilmiştir. Sevgili güzelliği ile ayı kırmış; güneşi parçalamıştır. Güneş-zerre ilişkisi söz konusudur. Zerre, güneşte görülür ve güneş sayesinde vardır. Ayrıca güneş, zerreyi yok eder. "Mâh-ı tâbân"ın kırılması, hilâl olması, noksanlığıdır. Güneş parlayınca zerre kaybolur. "Zerreveş" ilâhî aşka düşen sâliktir. Tanrı'nın gerçek güzelliğini gören bütün varlıklar yok olur, kırılır; Tanrı varlığında erir.

**Tezat, Mübalağa ve Diğer Sanatlar:** Sebk-i Hindî şâirlerinin şiirin konusunu değiştirmeleri ve ele aldıkları konulara farklı boyutlardan bakmaları sonucunda, ortaya birbirinden zıt anlamlar ve mazmûnlar çıkmıştır. Böylece mübalağa ile tezat sıkça kullanılmıştır. Sebk-i Hindî'de sözün kısa ama dolgun söylenmesi esastır. Şâirler, az sözle çok şey anlatmak istemişlerdir.[11] Bu sebeple de sözü uzatan söz sanatları kullanılmamış; teşbih, istiare, mecaz-ı mürsel, kinaye, telmih gibi sanatlardan da sıkça yararlanılmıştır.

Sırrî, şiirlerinde, mısra veya beyitte anlamca birbiririne zıt gelebilecek kelimeleri birlikte kullanmıştır. Ancak, şiirlerinde tezat ve mübalağayı kullanan her şâiri bu üslûba ait bir şâir olarak ele alamayacağımızı daha önce de belirtmiştik. Sırrî, tamlamayı meydana getiren kelimelere tezat anlamlar yüklemiştir.

Bu tür terkiplerin yer aldığı beyitlerden bazılarını örnek olarak vermek istiyoruz:

Bilmez mezāḳ-ı derd-i dilüm leẕẕet-i devā (G.1/1); Yeter yeter olalum sāḳī dil-ḫarāb-ı feraḥ (G.8/2); Ḥużūr-ı mehd-i ġamı ṭıfl-ı dil bilür ancaḳ (G.69/6); Sūz-ı 'ışḳ itmez eṣer ṭab'-ı rutūbet-yāba (G.48/9); Dāġ-ı ġamı zīnet-dih-i rūy-ı cesed eyler (G.36/5); Merhem bahā-yı zaḫm-ı dil-i zār olur mı hiç (G.7/5); İtme dirīġ sāḳīyā sāġar-ı ġam neşātuñı / Şunma ki sāġar-ı feraḥ derd-i dilüm füzūn ider (G.28/4).

Dāġ-ı faḳirle faḫr iderüz yoḫsa genc-i dehr
Merhem bahā-yı zaḫm-ı dil-i zār olur mı hiç (G.7/4)

---

[11] Şevket, "O kimse gibi ma'nâ kazandığım zaman, lafız kabası benim bu şerefle yükselen boyuma kısa geldi." (Milani,1961: 45) sözleriyle sözün bir çocuk elbisesi gibi küçük, kısa, dar olduğunu ve böylece büyüyen anlamın boyuna kısa, dar geldiğini belirtmektedir. Burada sözün dar ve kısa olması, anlamı açık ve çıplak göstermektedir.

Şâir, dünyanın hazinesinde yoksulluk yarasıyla övünmektedir. Aksi takdirde, inleyen gönlünün yarasına, merhemin bir faydası olmayacaktır. "Fakr" vezin gereği "fakir" kelimesi, tasavvufî olarak, sâlikin hiçbir şeye mâlik ve sahip olmadığının şuûrunda olması, her şeyin gerçek sahibinin Allah olduğunu idrak etmesi; sâlikin Hak'da fanî olması ve kendini ona muhtaç bilmesidir (Uludağ, 1991:171). Şâir, hayallerini soyut kavramlar üzerinde kurmuş ve somut kelimelerle birleştirmiştir. Fakirlik, yaraya benzetilmiştir. Bu beyitte de Sebk-i Hindî'nin özelliklerinden aklın yerine muhayyilenin geçmesi, tezatlık, hayali gerçeğe yeğleyerek iç dünyaya yönelme, tasavvufu görmekteyiz.

'İlācı bādeye gerdī-i deşt-i mihnetdür
Gönülde ḳoymaz ise rāḥat ıżṭırāb-ı feraḥ (G.8/6)

Aşk hastalığı deliliktir. Âşıkların en büyüğü de Mecnûn'dur. "Deşt-i mihnet" sözüyle Mecnûn'u çağrıştırmaktadır. Bu beyitte anlama sözden daha çok önem verilmiş, aklın yerine muhayyile geçmiştir. "Iztırâb-ı ferah" sözünde birbirine aykırı kavramların bir şey üzerinde birleşmesinden tezat sanatının da çok güzel kullanıldığını görmekteyiz. Ferah, insana ıztırap vermez; aksine mutluluk verir.

Zaḫm zaḫm-ı dil-i ḫūnīnümi gülşen bilürüm
Dāġ dāġ-ı cigeri aḥker-i külḫan bilürüm (G.77/1)

Âşıkların göğsü yaralıdır. Yara, rengi ve şekli bakımından, güle benzetilir. Âşığın gönlü yaralarla dolu olduğu için, gül bahçesine teşbih edilmiştir. Yaralar, ateş gibi yaktığı için külhandır, ocaktır. Tasavvufî bakımından gönlün yaralı olması mutasavvıflar için istenilen bir durum değildir. Cennet; gülşen, bahçe anlamındadır. Külhan; ateşin bol olduğu yerdir ve cehennem yerine de kullanılır. Ayrıca, gülşen ile külhan arasında da renk ve şekil bakımından ilgi kurulmuştur. Beyitte tezatlıklar ve paralellikler söz konusudur.

Ġam-ı gīsū vü şevḳ-ı tāb-ı ruḫsārıyla kūyında
İder 'ālem şebān-rūz itdügüm feryāddan feryād (G.9/5)

Gamın bulanma, kararma manâlarıyla saçın rengi arasında bir ilgi kurulabileceği gibi âşığın gönlünün sevgilinin saçlarında bulunduğu tasavvuru ve bu yüzden çektiği sıkıntı sebebiyle saçın gamla ilişkisi vardır. Ayrıca âşığın gönlünün çektiği gam ile gece arasında bir ilgi kurulmuştur. Yanağın renk bakımından gündüze benzetilmesi, saçın gece olarak tasavvurunun bir başka sebebidir. Düzenli kurulan leff ü neşr sanatıyla da bu ilgiyi görmekteyiz. Saçının gamı ve yanağının parlaklığı tezatlığı içinde gece ve gündüz feryat etmektedir.

İdüp dil-i şerer-efşānı zaḫm ile gülşen
Caḥīmī bir 'amel-i ḫāṣ ile behişt iderüm (G.72/3)

Şâir, cennet ve cehennemi bir arada kullanarak; yarasıyla ateşler saçan gönlünü gül bahçesine çevirdiğini, " 'amel-i hâs" ile de cehennemi cennet ettiğini söylemektedir. Beyitte teşbih, tezat, tenasüp, leff ü neşr sanatları vardır. Ayrıca, "Muhakkak ki güzel işler, kötü işleri veya günahları silip süpürür." Âyet-i kerîmini hatırlatmaktadır.

**Mazmûn ve Yeni kelimeler:** Hind tarzında anlam derinliğinin genişlemesi, aklın yerine muhayyilenin geçmesiyle öteden beri kullanılan mazmûnlar, yetersiz kalmış ve bunların yerine yeni mazmûnlara ihtiyaç duyulmuştur.[12] Bu yüzden şâirler, o zamanâ kadar hiç kullanılmamış yeni kelimeler bulmuşlar veya halkın günlük konuşmasında yer alıp şiirde kullanılmayan deyim ve kelimeleri şiire sokmuşlardır.[13] "Böylece Hind üslûbunda eski dilden bambaşka; eski şiir kelimelerinden seçilen ve sözcüklerden çıkarılan yeni kelimelerle, halk dilinden alınmış kelime ve deyimlerle zenginleşmiş uzun zincirleme tamlamalı yeni bir dil meydana getirildi"(İpekten,1997: 66).

Divan'da tespit edebildiğimiz mazmunları örnek olarak vermek istiyoruz:

Bu çārsū-yı maḥabbetde ġam-ma'āş olmaz (G.49/5); Dil boyın virdi ġam-ı zülf-i dü-tāyı çekmege (G.104/1); Günāh-ı ġam dem-i maḥşer girān gelür Sırrī/ Ḳonursa keffe-i mīzāna ger sevāb-ı ferah (G.8/8).

Dil boyın virdi ġam-ı zülf-i dü-tāyı çekmege
İstedi dīvāne zencīr-i belāyı çekmege (G.104/1)

Sevgilinin zincire benzetilen saçları, deli olan âşığın bağlandığı bir vasıtadır. Sevgilinin iki parça olan zülfünün gamını çekmek için âşık, boynunu vermiştir. Âşık, bu bela zincirini çekmeyi kendisi istemiştir. Bu beyitte aynı zamanda Leylâ ile Mecnûn mazmûnu da düşünülebilir. Kays, Leylâ'nın aşkından deli olmuştur. Kays'ın deliliği, Leylâ'nın saçına bağlanmıştır. "Çekmek" kelimesi tevriyeli olarak hem asılmak, tutmak hem de katlanmak anlamlarını vermektedir. Saç kesrettir. Deli olup zincire bağlanmak dünyayı yani kesreti unutmaktır. Kesret, aynı zamanda sâliki vahdete götüren yoldur. Fenâfillaha ulaşmak için kesret gereklidir. Ancak, bunu yenmek ve kesretten vazgeçmek de gereklidir. Delilik davasında bu da başka bir yoldur. Zincire benzeyen saça tutunarak, onu çekerek vahdet olan yüze ulaşılması da söz konusudur.

**Tamlamalar:** Sebk-i Hindî üslûbunun özelliklerinden olan ma'nâ inceliği, hayallerin genişliği ve sözün kolay anlaşılır olmaktan uzaklaşması hususlarını gerçekleştirmek için bu yolda yürüyen şâirlerin üçlü, dörtlü, beşli, altılı terkipleri kullandıklarını görüyoruz.

Sırrî'nin şiirlerinde de bu tür terkiplerin fazlaca kullanıldığını söyleyebiliriz. Kendisini İran'ın Urfî, Şevket-i Buharî gibi büyük şâirleriyle bir gören Sırrî, Türk edebiyatında da Nef'î ile Şehrî'ye hayrandır. İfade kudreti,

---

12 Şevket, "Benim rüsvalık mektubum eline geçince, onun içindeki mazmûn, lafızdan hem daha çok ve hem de daha açıktır." (Milani,1961:47) diyerek, kelimenin sadece inceliği,darlığı ve gizli olmasının yeterli olmadığını belirtmiştir. "Eski mazmûnlardan, şiirdeki anlam değişikliğine uymayanlar terk edilmiş, bunların yerine hayalî kavramların, ıztırabın anlatıldığı yeni mazmûnlar şiire sokulmuştur." ( İpekten, 1997: 65)

13 Dilde var olan kelimeleri Sebk-i Hindî'ye en uygun olanlarını seçmişlerdir. " Hudâ, Hudâvendigâr, Rab, Perverdigâr, Allah, Dadâr kelimeleri Tanrı kelimesinin eş anlamlısıdır. Ancak, bu kelimelerin kullanımında çok ince bir nüans vardır: İnleme haline mensûp İlahî kelimesidir. İtiraz zamanında Hudavendigâr; hitap olarak Perverdigâr; hikâyede Dâdâr kelimeleri kullanılır. Şâirlerin bu kelimeler arasındaki ince farkları bilmeleri Sebk-i Hindî'nin istenilen özelliklerindendir." (Milani,1961: 46)

muhayyile genişliği ve yeni hayaller yaratma yeteneği bakımından üstad saydığı Nef'î'den geri kalmadığını belirtir.

Ali Nihat Tarlan (1948:227-229), Şehrî'nin üç kelime içine geniş bir duygu ve hayal âlemini sığdırdığını ve bunların bazan Servet-i Fünûn şâirlerini bile geride bırakacak bir serbestliğe erdiğini söylemekte ve bu konuda Şehrî'yi bütün Sebk-i Hindî şâirlerinden daha başarılı kabul etmektedir. Sırrî de kendisini Şehrî gibi üstâd kabul etmekte ve kendisinin şiirlerini, nüktelerini ancak Şehrî'nin anlayabileceğini söylemektedir. Sırrî'nin dil özellikleri, Şehrî'ninkine benzemektedir. O da Şehrî gibi, üçüzlü mürekkep sıfatlara, Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan terkiplere fazla yer vermiştir. Divan'da en çok dörtlü terkipler ve hatta bir mısrayı oluşturan tamlamalarla karşılaşmaktayız:

Ṣabāḥ-ı rūz-ı viṣāl ü bahār-ı bāġ-ı kemāl
Cemāl-i şāhid-i iḳbāl ü māh-ı burc-ı vefā (K.VI/6)

Be-nār-ı faḫr-ı dü-'ālem Muḥammed-i 'Arabī
Be-sırr-ı pāk-i kelām-ı ḳadīm-i Rabb-i Mecīd (KIII/42)

**Üçlü terkiplere örnek:**

Eṣer-i āh-ı cihān-sūz u şerer-bār (G.11/7b)
lāle-rūyān-ı gülistān-ı cihān (G.22/4a)
zīnet-dih-i rūy-ı cesed (G.36/5b)
Ervāḥ-ı bismilān-ı siyāsetüñe (G.37/4a)
Vāreste-i ġumūm-ı dü-'ālem(G.44/4a)
Füsürdegī-i yed-i ġamla(G.45/1a)
Sāye-i dīde-i endīşede (G.55/5b)

**Dörtlü terkiplere örnek:**

bülbül-i āteş-nefes-i gülşen-i Rūm'uz
Sūz-ı derūn-ı dūzaḫıyān-ı firāḳdan (G.38/4a)
Muṭrib-i ḳanūn-ı iḳbāl-i zamāne (G.39/3a)
Şāh-beyt-i naẓm-ı mürvārīd-i ḳadrūm (G.39/6a)
Zīver-i iklīl-i bālā-ḫāne-i evreng (G.39/6b)
Temennā-yı nemek-pāşī-i zaḫm-ı cān u dildense (G.43/4a)
nā'il-i dürr-i yem-i vaḥdet (G.30/5a)
Sırrī-i tenhā-rev-i reh-i ye'si (G.32/5a)
cān-dāde-i reh-i ṭaleb-i vuṣlatum (G.35/7b)
çākī-i ceyb-i ḳabā-yı rāḥatdur (G.18/5b)
Ḥamd-ḫˇān-ı rīze-i elmās-ı zehr-ālūddur (G.17/1b)
Ḫˇāhiş-i sevdā-yı rū-mālī-i dergāh (G.15/3a)
efsürde-dil-i serdī-i eṭvār-ı felek (G.11/7a)
niyāz-ı nā-ḳabūl-i Sırrī-i nā-şāddan (G.9/6b)
uṣūl-i naġme-i bezm-i zamāne (G.8/4a)
ẓulmet-i şām-ı ġam-ı dehri (G.4/2a)

Beşli terkiplere örnek:

ḫār-ı zār-ı elem-i vādi-i ḥırmān-āşūb (G.5/2b)
pençe-i çāk-i girībān-ı ḳabā-yı teng (G.39/4b)
ḥarīf-i meẕheb-i pīr-i muġān-ı ḫoş-ḳavlüm (G.32/4a)
sīr-i çeşm-i mā'ide-i bezm-i vaḥdetüz (G.44/5a)
cāygāh-ı 'aks-ı zişt-i ṣūret-i bīm (G.53/4b)
çāşnī-i zaḫm-ı tīġ-ı hecr-i cānānı (G.68/2a)
dāġ-ı ġam-ı cān-ı şu'arā-yı 'Acem (G.96/8b)
tevbe-i ḫūn-ı dil-i 'āşıḳ-ı zār (G.25/2b)

**Soyut-Somut İlişkisi:** Bu üslûbun dikkati çeken bir özelliği de, şâirlerin kendi hayallerini somutlaştırmalarıdır. Kendi duygu ve hayal dünyalarındaki bir unsuru, dış dünyadaki gerçek bir unsur ile kullanarak şiirde soyut-somut ilişkisini gözler önüne sermek istemişlerdir.

Sırrî'nin şiirlerinde soyut-somut ilişkisi dikkat çekici durumdadır. Bu tip kullanımlar iki kelimeden oluştuğu gibi üçlü dörtlü hatta daha fazla terkip şeklinde de kullanılmıştır. Bunlardan bazılarını önrek olarak göstermek istiyoruz:

Ehl-i temkīn eylemez şemşīr-i ġamdan ictināb (G.3/1); Maḥrem-i düşīze-i ma'nī gibi hem-ṣoḥbetüm (G.3/7); Şikeste-tār olalı muṭribā rebāb-ı feraḥ (G.8/4); Her ne deñlü olsa yārüm mest-i ṣahbā-yı ġurūr (G.6/6); Olur erbāb-ı süḫan gerd-i ḥasedle mestūr (G.11/6); Leb-i peymāne-i ġam neş'emiz bir şu'leden terdür (G.16/1); Pāy-ı ṭalebi beste-i zencīr-i 'ömürdür (G.20/4); Kim metā'-ı sūḳ-ı iḳbālüñ ziyānı sūddur (G.17/4); Ser-i bī-dāġa olmaz çeşm-i raġbetle nigāh-endāz (G.41/2); Füsūrdegī-i yed-i ġamla bes ki zār u zebūnuz (G.45/1); Leb-i taḥsīn ile būs itmek ister şāhid-i naẓmum / Dehān-ı raġbeti Cibrīl-i ma'nā Sırrī bāz eyler (G.40/8).

Devr itmedeyüm girye ile kūy-ı nigārı
Fülk-i dil-i ser-geşteyi gird-āba düşürdüm (G.74/2)

Sevgilinin mahallesinde döne dolaşa ağlayan âşık, aklını kaybetmiş, perişan olmuş; gönül gemisini girdâba düşürmüştür. Gönlün gemiye benzetilmesi teşbihtir. Soyut bir kavram olan gönül, somut olan denizle birleştirilmiştir. Deniz, dalgalı olunca girdâb görünmez; ancak durulunca meydana çıkar. "Girdâb" kelimesinde girift bir anlam söz konusudur.

Ey şurta-i vaṣl-ı ṭarab-engīz ü feraḥsāz
Keştī-i dil-i baḥr-ı ġama Ḫızr-ı necāt ol (G.64/4)

Gam ile deniz; gönülle de gemi birleştirilmek suretiyle soyut kavramlarla somut kavramlar arasında bir ilgi kurulmuş ve böylece ince ve derin bir hayal ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Hızır karada; İlyas da denizde kurtarıcıdır. Ancak, şâir Hızır adını kullanmış ve denizdekileri kurtarması hususiyeti ile ele almıştır.

Bulur mı 'uḳde-i ḫāṭır-güşāyiş-i vuṣlat
O şeb- çerāġ -ı nihān āşikār olur mı 'aceb (G.2/4)

Şeb-çerâğ, gece ışık veren bir cevherdir. Efsaneye göre su aygırı gece karaya çıkarken ağzında parıldayan bir taş getirir, onu yere bırakır ve onun ışığında karnını doyururmuş. Hayvanı ürkütüp kaçırarak taşlarlarmış. Bir başka söylentiye göre de Arabın biri kendisini öldürmek için yılan dolu bir mağaraya girer. Orada büyülü bir yılan görür. Yılanın gözleri parıl parıl yanan şeb-çerâğdır. İskender, Âb-ı Hayat'ı aramak için zulumât âlemine giderken de elinde iki şeb-çerâğ vardı. Bunlardan birini Hızır ve İlyas'a verdi. (İpekten,1996: 57-58) Vuslat, âşığın arzuladığı tek şeydir. Çektiği tüm sıkıntılara katlanma gücünü veren sevgiliye kavuşma ihtimalidir.

Ẓulmet-i şām-ı ġam-ı dehri ider ber-ṭaraf
'Ālem-i bezme olur cām-ı şarāb āfitāb (G.4/2)

Her taraf gam gecesinin karanlığındadır. Bezm âlemine şarap kadehi, güneş olmaktadır. Parlaklık ve şekil bakımından "cam"a benzetilen güneş, devretmesi ve rengi sebebiyle de şarap kadehine benzetilir. "Âfitâb" olarak vasıflandırılan "câm-ı şârâb", gam gecesinin karanlığını dağıtan unsurdur. Hayaller, soyut kavramlar üzerine kurulmuş ve somut kavramlarla birleştirilmiştir:

Divan edebiyatı, Türkçe, Arapça ve Farsça'nın kelime hazinesinden istifade etmiş; zaman zaman halk dilinden de yararlanmıştır. Hayaller genişleyip manâlar derinleştikçe, mevcut kelimeler yetersiz kalmış ve yeni kelimeler arayıp bulmak lüzumu hâsıl olmuştur. Şâirler, o zamana kadar hiç kullanılmamış yeni kelimeler bulmuşlar veya halkın gündelik konuşmasında yer alıp şiirde kullanılmayan kelime ve deyimleri şiire sokmuşlardır. Sebk-i Hindî'nin yeni ifade yolları ararken, sokak söyleyişini, halk ifadesini şiire sokmanın tabii bir neticesi olarak değerlendirebileceğimiz bu davranışı, bu yüzyılın bir diğer büyük şâiri Nef 'î'nin de benimsemiş olduğunu (bkz.Ocak,1991:28) hatta Fehim-i Kadim'in (bkz. Üzgör, 1991:26) divan'ında da sadeliğin bulunduğunu görüyoruz.

Türkçe kelimeleri, herhangi bir sınıflandırma yapmadan, şöyle gösterebiliriz.

**Andırmak (andurmak):** Hatırlatmak. (K.VII/72b)
**Añmak:( añdukça)** Anlamak; Hatırlamak; Sözünü etmek.(G.42/2a)
**Biricik:** Bir kerecik. K.IX/55a
**Denlü (denli):( su denlü, ol denlü)** K.IV/12,13,38b; K.VIII/29b
**Dürüşmek (duruşmak, dürişmek, turuşmak):** Çalışmak, çabalamak, sebat etmek; Karşı karşıya gelmek, çarpışmak, mücadele etmek. (G.13/2a)
**Eydürmek (eydirmek):** Meylettirmek, çevirmek, döndürmek.
**Eyleyigörmek:** Etmeye bakmak, yapmaya çalışmak. (G.31/7a)
**İrişmek (erişmek):** Uğraşmak, sataşmak, münakaşa etmek; büyümek, uzamak (G.51/2a, K.XIV /26a,G.13/2a).
**Kaçan:** Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, nasıl, ne suretle. **Kaçan ise**: ne zaman olsa, ne vakit olsa.(G.40/1a, G.105/4b, G.79/3b, G.31/4a)
**Kande:** Nerede, nereye. (K.XVII/13b,G.39/3b,G.62/1b)
**Kandedür kande:** (K.II/36b)
**Kandesin kande:** (K.VIII/13a, G.89/5b)
**Kangı (kankı):** Hangi. (G.53/5a, K.XII/31a)
**Kanı:** Hani, nerede. (K.VI/8, G.42/1

**Kayırmak (kayrımak, kayurmak):** Mukayyet olmak, ilgilenmek, önem vermek; Kaygılanmak, tasalanmak; Sakınmak, çekinmek; Hazırlamak. K.V/23b
**Koçulmak:** Kucaklanmak; Sarılmak (bağrına basmak) (G.99/1a)
**Urmak:** Vurmak, çarpmak; Baskın yapmak, gasp ve yağma etmek; Belli bir sesi yüksek çıkarmak, haykırmak; Giydirmek, giyinmek, takmak;Vazetmek, koymak; Sokmak, batırmak, delmek, yaralamak; Nişan alarak atmak; İfade etmek, beyan etmek, bildirmek; Sürmek; Etkilemek. (G.31/4b)
**Üzilmek (üzülmek):** Kopmak, koparılmak, kırılmak, kopup dağılmak, bozulmak, kesilmek, sökülmek, uzaklaşmak; Yüzülmek; İlgiyi, ilişkiyi kesmek; İyileşmeye yüz tuttuğu halde yeniden hastalanmak. (K.V/11b)
**Yetürmek,(yetirmek, yitürmek):** Ulaştırmak, eriştirmek; Yetiştirmek, büyütüp yetiştirmek; güç yetirmek. (K.1/1a)
**Yetişür:** K.X/46
**Tartmak:** K.XIII/26a

Aşağıdaki kelimeler, halk söyleyişinin neredeyse hiçbir değişikliğe uğramadan olduğu gibi şiire taşındığına örnektir: Görmedüm bir böyle: K.II/31; Öldürür bir gün beni: K.II/34; A gönül: G.34/4; Vay bana: (G.18/4).

Kurallı bileşik filleri görmek mümkündür: İdevirmek: (edivermek): tezlik fiili, (K.III/54); İdebilsün: (edebilsin): yeterlik fiili, (K.X/41); Benzedemek: (benzedememek, benzetmemek) yeterlik fiilinin olumsuzu, (K.XIV/28); Eyleyigörmek: (Etmeye devam etmek) Sürerlik fiili, (G.31/6).

Çeşitli tekrar ve paralellikler, Divan'da dikkatimizi çeken özelliklerdendir. Hemen hemen her divan şâirinde görülebilen bu unsurları, Sırrî'nin üslûbunun belirlenmesi bakımından gerekli olacağını düşünüyoruz.

Divan şiirinde, sözcük veya sözcük gruplarının belli bir sıra içinde tekrarlandığı veya beyitteki sözcüklerin vezin, kafiye bakımından birbirine denk getirildiği bazı edebî sanatlar vardır. Bunlar; tekrîr, iâde, reddü'l-acüz ale's-sadr, mürâsele, muvâzene, tarsi gibi edebî sanatlar veya ikilemeler, birli veya ikili söz tekrarları gibi adlarla ifade edilirler. XX. Yüzyıldan itibaren, günümüzde, dilbilim araştırmalarında yeni bir alan olan "deyişbilim"deki bazı dil kullanımlarıyla benzerlik içindedir. "Yazınsal yapıtlardaki dil kullanımları, günlük dildekilerden ayrı olduğu için bazı deyiş özellikleri gösterirler. Deyişbilim de bu deyiş biçim ve özelliklerini dilbilimsel yönlerden inceler."(Özünlü, 1997:12) Divan şiiri ve deyişbilim, çalışma sahası ve yöntemleri bakımından farklılıklar göstermesine rağmen şiirdeki dil kullanımlarında da ortak benzerlik olduğunu düşünüyoruz.

İkileme, Türkçe'de anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması; anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılmasıdır. Şiirde ahengi sağladığı gibi anlamın pekiştirilerek etkili bir biçimde sunulmasını sağlar. "Şâirler, bu yolla, söyleyişi ve anlamı güçlendirmek, pekiştirmek ve ahengi arttırmak istemişlerdir. Divanlara ilk bakışımızda, redifleri ikilemelerden oluşmuş bir çok gazel görürüz. Ayrıca, mısraların başlarında, ortalarında da sık sık yinelemelerle karşılaşırız"(Ünver,

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

1988:291). Deyişbilimde, "tümce içinde aynı sözcüğün, bağlaçla ya da bağlaçsız olarak yinelenmesi" (Özünlü,1997:108) anlamındaki "ikizleme"nin karşılığıdır.

Sırrî'de, aynı kelime veya kelime grubunun yan yana tekrarından oluşan dil birlikleri oldukça fazladır.

**Mısra başındaki ikilemeler :**

**'Aceb 'aceb** 'adem-i ṣıdḳ-ı luṭfi ẓāhir iken (G.70/2a)
**Berg berg-i** şāḫsār-ı devḥa-i 'ālem ola (K.II/59a)
**Biri birini** te'ākub ki ide ṣayf u şitā (K.VI/30b)
**Çāk çāk** olmadadur rūh-ı ṭalebde ammā (K.IX/40a)
**Gel gel** ey nūr-ı yaḳīn-i 'ışḳ berḳ-ı ḫırmen ol (G.65/10b)
**Ḥayıf ḥayıf** k'ola bāzīçe-i kef-i ṭıflān (G.8/5a)
**Ḳandesin ḳande** edā-yı pāk-i ta'bīrāt-ı feyż (K.VIII/13a);
**Ḳandesin ḳande** o meh ḳande viṣāl-i ümmīd (G.79/5b)
**Kimi kim** mihribān ẓann eyledüm nā-mihribān gördüm (G.79/5b)
**Şükr ṣad şükr** ki bā-'avn-ı Ḫudā-yı Müte'āl (K.X/1a); **Şükr ṣad şükr-i** mükerrer ki zebānum oldı (K.X/2a)
**Yer yer** mu'ayyen olmaġıçün mevḳıf-ı nüfūs (K.1/51a)
**Yeter yeter** olalum sāḳī dil-ḫarāb-ı feraḥ (G.8/2b)
**Yoḳ yoḳ** demīde tāze iki misk-rū mıdur (G.24/5b)

Mısra ortalarındaki ikilemeler :

Ola heyūlī vü ṣūret **biri birine** ba'īd (K.III/24b)
Şāneāsā **çāk çāk** olurdı Sırrī n'eyleyem (G.121/5a); Miṣāl-i şāne o ġayretle **çāk çāk** olurum (G.71/1b); Dāmen-i gül çāk çāk-i pençe-i ḫār olmada (G.82/4a)
Esīr-i 'ışḳa dil-i **dāġ dāġ** lāzımdur (G.32/1a)
Tīġuñdan içdi düşmen-i dīn ḳana ḳana ḳan(K.V/6a)
Bu bir demdür ki **kimse kimseden** feryād güş itmez (K.IV/44a)
Miṣāl-i pīrehen-i ṣubḥ pāre pāre degüldür (G.31/2b); Anuñ ki şāne-sıfat ḳalbi **pāre pāre** degüldür (G.31/5b)
Hergiz ol mir'āta baḳ n'eylerseñ eyle sen sen ol (G.65/6b)
Tīr-i miḥnet cismüñi sūrāḫ sūrāḫ eylemiş (G.62/3a)
'Aceb mi eyler ise tāze tāze güft ü şenīd (K.III/35b)
Ġamuñla dāġ-ı dilüm yer yer āşikār oldı (G.110/1a); Cebhe-i gül-ġonçede yer yer 'araḳ peydā ider (K.VIII/30b)
Bir ẕerresinüñ ẕerresi 'add eyle cibāli (K.XIII/37b)

Mısra sonlarındaki ikilemeler :

Hele evżā'-ı güstāḫānesinden **'ācizüm 'āciz** (G.9/6a)
Āteş ṣaçardı na'l-i semendüñ **cihān cihān** (K.V/8a)
Pençe-i ḳahr ile eylerdüm ser-ā-pā **çāk çāk** (K.II/29a)
Tīr-i miḥnetle dil-i pür-dāġı **dīde dīdedür** (G.19/7b)
Aldadursun bizi vaṣluñla şehā **döne döne**(G.89/4a)
İder 'ālem şebān-rūz itdügüm **feryāddan feryād** (G.9/5b)
Tā kemān-ı Rüstem-i Zāl-i felekle **gāh gāh** (K.II/57)
Devr-i 'ömrüm āḫir oldı almadum ṣad ḥayf ḥayf (K.II/41a)
Āh-ı seḥerinden **ḥaẕer eyle ḥaẕer eyle** (G.95/3b)
Dil-i mü'evvile pür-şūr **kendi kendiyle** (K.III/35a)
Nāvīdān-ı çemenistān-ı süḫan **sensün sen** (K.XII/3a)
Ża'f-ı 'ışḳ ile vücūdum naẕar it ten **tenedür** (G.92/5a)

Ḳaddüñi rāst ḳılup cilveler ile yer yer (K.XII/2a)

Divan'da tek dizede tekrar edilen kelime ile beyitteki diğer kelimeler arasında ses ve anlam bakımından ilişkiler kurulmuş; bu tekrarlar beyti düzenlemiştir. Aşağıdaki dizeler tek mısrada yapılan birli ve ikili söz tekrarlarına örnektir:

Nemden eylersin benüm ey şūḫ nemden ictināb (G.3/3b)
Yiter inṣāf ey çarḫ-ı sitem-pīşe yiter inṣāf (K.IV/53a)
Bende-i 'ışḳuñ eger olmaz idi olmasa (G.4/6a)
Ṭa'n-ı 'adūdan itme ḫaẕer Sırrīyā ḫaẕer (G.7/6a)
Bilmem ey āvāre dil bilmem niçün ihmāl ider (G.29/5b)
Ne seyr-i gülşen ü ne geşt-i bāġ lāzımdur (G.32/3b)
Bāña ne bedreḳa vü ne sürāġ lāzımdur (G.32/5b)
Ne bir 'aḳar u ze'āmet ne bir 'ulūfe bāña (K.VI/24b)
'Aḳīb-i cürmde büzürg-terīn-i cürmüm odur (G.72/2a)
Teraḥḥum-ḫᵛāh olur cān-ı teraḥḥum (G.73/3b)
Kimi kim mihribān ẓann eyledüm nā-mihribān gördüm (G.79/5b)
Naẓīrüñ görmedüm çoḳ şā'ir-i mu'ciz-beyān gördüm (G.79/7b)
Her küşeden fiġān-ı amān el-amān gelür (K.I/55b)
Böyle reng olmaz meded devletlü sulṭānum meded (K.II/42a)
Tā-be-key Sırrī bu bīhūde- ṭırāzī tā-be-key (K.II/55)
Felek inṣāf itmezse sen inṣāf eyle sulṭānum (K.IV/54)
Da'vā-yı lāf tā-be-key ey Sırrī tā-be-key (K.V/58a)
Besdür ey Sırrī bu ıṭnāb yeter besdür bes (K.XII/43a)
Ol veliyyü'n-ni'amuñ bende-i efgendesi ol (K.XII/12a)
Şavletde hemān şīr ider şīre ġazāli (K.XIII/23b)
Niçe şāhid ki niçe rind-i sebük-ser olmış (K.XIV/32a)

Şâirin üslûbunu, paralel unsurların kullanımı tamamlamaktadır. Deyişbilimdeki "sözcükler arasında bilinçli olarak, gerek aynı türden, gerek başka türden bir çok kez bağlaç kullanılması" (Özünlü,1997:103) tanımında "Bağlaç Yinelemesi" olarak karşımıza çıkmaktadır. Paralellik, şiirlerde ritmi ve ahengi sağlamaktadır:

Ey Hüseyn-ism ü 'Alī-mecd ü hümāyūn-maḳdem (K.XV/22b)
Kām-baḫş u kām-rān u kām-bīn ü kām-yāb (Tr.I/14)

Söylenen bir sözü geri çevirip, onun yerine daha güçlü bir düşünceyi söylemeye **"rücû"** denilir. Önceki sözü geri çevirmek, ondan vazgeçmek değildir; aksine önceki sözün anlamını ve gücünü yeni tanıklayıcı sözlerle pekiştirmektir. Divan'da bu tür ifadeler oldukça fazladır. Bunlar, hem anlamı hem de sözü kuvvetlendirmiştir:

Hīç buña kerāmet dimeden ġayrı söz olmaz
Zīrā bu eşer reşk-i dil-i Toz Ḳoparan'dur

Ne Toz Ḳoparan ẕerre ḳadar gerdine irmez
Ol dem ki ḫadengi dü-cihāndan güẕerāndur (Tr.4/17-18)

Bu 'abd-ı muḫlişüñi na'il-i murād eyle
Ḳoma maḳām-ı taḥayyürde bendeñi nevmīd

Ne bende bende-i muḳbil ki on sekiz senedür
Yazıldı defter-i iḥsān-ı pāküñe bu 'abīd

Ne 'abd 'abd-ı şenākār-ı cāhuñ olduġuma
Bana güvāh bu naẓm-ı güzīn-i tāze-neşīd

Nice neşīd ki 'arş-āşiyān işitse diye
TeBārek'allāh eyā şā'ir-i ferīd ü vaḥīd (K.III /43-46)

Zihī 'aṭā-yı 'amīm-i Cenāb-ı Rabb-i 'ibād
Açıldı dest-i nesīm-i feraḥla bāb-ı murād

Güşād olınca o bāb-ı feraḥ şarīrinden
İrişdi güşuma biñ naġme-i mübārek bād

Ne naġme kim eşer-i rūḥ-perverinden irer
Derūn-ı 'āleme ser-tā-ser inşirāḥ-ı fu'ād

Ne inşirāḥ ki miftāḥ-ı ḳufl-ı bāb-ı emel
Ne bāb bāb-ı serāy-ı cihān-ı 'adl-ābād (K.VII/1-4)

Sünbüllerüñ mi ser-zede-i bāġ-ı ḥüsn olan
Yoḳ yoḳ demīde tāze iki misk-rū mıdur (G.24/5)

**İştikak'**ın kelime anlamı, türetmedir. Bir kökle o kökten türeyen yani aslî anlamları aynı köke bağlı bulunan sözlerin bir ifadede toplanmasından doğan sanata da denir. Divan'da bu türden kelimeler oldukça fazladır. Bunlar da iç ahengin ve paralelliğin sağlanmasında önemli rol üstlenmişlerdir:

Müfti-i luṭfuñdan Allah a'lem istiftā ider (K.VIII/46b)
Bu vaṣf-ı şāf ile mevṣūf kim ola 'acabā (K.VI/14b)
Feyż odur ki menba'-ı Feyyāżdan bir ḳatresi (K.VIII/22a)
Taḳdīr ider vech-i yesīr ile müyesser (K.XIII/22a)
Mīzān-ı Ḥaḳda vezn olup a'māl-i nīk ü bed (K.I/52a)
Ki olmaz Bīsütūn-ı 'ışkda her ṭaş dögen 'āşık ( G.62/1b)

Daḫı bennā-yı ḳudret yapmamışdı ḫāne-i dehri
Binā-yı 'ışḳı Sırrī dilde bünyād itdügüm demler (G.42/5)

Bu nev-eşer-i veled ma'nevī-i ṭab'umdur
Ki añdurur bed eger nīk vālidin evlād (K.VII/72)

Sırrî, üslûbunun bir özelliği olarak, gazel ve kasidelerinde sık sık aliterasyona başvurur. Kelimeleri kullanırken konuya uygunluğunu ve müzikalitesini göz önünde bulundurur. "Şiirde anlam arayanlar, güzel bir buluşu, bir nükteyi şiir sayanlar veya şiirde özentiye ve işlenişe önem verenler, şiirin bir ses, bir musikî olduğunu savunanlar, bunların en mükemmel örneklerini divan şiirinde bulacaklardır" (Mazıoğlu,1982:134).

Sırrî, her kasidesinde, memdûhunu övmeye başlarken veya övdükten sonra, Farsça'nın nida eki olan "â" (uzun a) sesini memdûhuna hitap olarak kullandığı bir beyit getirmiştir. Kasidelerinin çoğunda ma'nâ ön plândadır. Anlamakta ve açıklamakta zorlanılacak girift anlamlara rastlanmaz. Ses uyumu ve iç ahengi çok yüksek beyitlerle memdûhlarını övmüş ve onlara aşağıdaki beyitlerle seslenmiştir:

Gevherā dürrā girān-ḳadrā ahālī-perverā
Ey 'adālet-pīşe-i ẓulmet-zidāy-ı rūzgār (K.II/26)

Yegāne ṣaf-der-i 'asrā hüner-verā ṣadrā
Eyā bihīn-i güher baḥr-ı 'ālem-i tefrīd (K.III/27)

Yegāne zīb-i ṣadrā gevherā dürr-i girān-ḳadrā
Eyā dil-ḫastegānuñ derd-i bī-dermānına çāre (K.IV/49)

Ṣadrā vezīr-i ṣāf-nihādā hünerverā
Ey 'ālemüñ müşīr-i Arisṭo-mahāreti (K.V/37)

Vezīr-i pür-himemā dāver-i melek-şiyemā
Eyā bihīn-i ḫalef dūdmān-ı rüşd ü sedād (K.VII/34)

Nükte-pīrā dāverā dānā-yı dāniş-perverā
Ey ki ẓātuñla mübāhāti bütün dünyā ider (K.VIII/31)

Yukarıdaki beyitler, aliterasyon ve assonansa örnektir. Farsça nida eki "â" ile diğer kelimelerdeki "â" sesleri iç ahengi ve ses uyumunu sağlamıştır. Divan'da mısralarda aynı ünlü veya ünsüzlerin dikkati çekecek derecede tekrarlanması şiire ayrı bir ahenk kazandırmıştır.

Bāña bu bādiye-i pür-ḫaṭarda āb görinmez
Ne āb dīde-i āmālüme serāb görinmez (G.51/1)

Aşağıdaki beyitte â ve ş seslerinin sağladığı ahenk söz konusudur:

Bir āteşdür yaḳan pervāneveş şem'-i şeb-ārāyı
Derūn-ı 'āşıḳ-ı sūzāna hem āteş-figen 'āşıḳ (G.62/4)

### a. Atasözleri ve Deyimler

Atasözleri ve deyimler, anlamları geniş veciz sözlerdir. Az sözle çok şey anlatmaya olanak sağlayan kültür zenginlikleridir. Hind üslûbunun ve hikemî anlayışın bir özelliği olan, bizim edebiyatımızda daha önce de görülen halk deyimlerini şiire sokup şiirde konuşma diline yaklaşmak Üsküdarlı Sırrî'nin şiirlerinde de görülür. Düşüncelerinin kolayca kabul edilmesini sağlamak için, vecize özelliği taşıyan söz ve deyimleri kullanırken Türkçe kelimelerin yanı sıra özellikle Farsça kelimelerden de sıkça yararlanmıştır. Böylece üslûbuna bir renk, bir anlam katmıştır.

**Âfete uğratmak:**

Çeşm-i mestüñ āfete uġratdı cāna āfeti (K.XVII/1b)

**Bir deri bir kemik kalmak:**

Ẓa'f-ı bedenin gör ki kemik ḳaldı deriyle (G.99/6b)

**Günahı boynuna olmak:**

Biz çekildük aradan ġayrı günāhı boynına (G.98/3b)

**Şeytanların (İn cin) top oynaması:**

Şeyṭānlar anda şimdi ṭop oynarsa vechi var (K.V/13a)

İpliği pazara çıkmak:

'Aceb midür çıḳarsa sünbülüñ ipligi bāzāra (K.IV/9)

**Kan içmek; kana kana içmek:**

Tīġuñdan içdi düşmen-i dīn ḳana ḳana ḳan (K.V/6a)

**Kıyamet koparmak, kıyameti görmek:**

Küffār nāliş ile ḳıyamet ḳopardılar

Dirler ki bir birisine gel gör ḳıyāmeti(K.V/16a)

**Kul bilmezse Allah bilir:**

Kim bilmez ise Ḥaḳ bilür ey dāver-i zamān (K.V/24a)

**Takati kesilmek:**

Fitne tīġ-ı ġamzeñi gördi kesildi ṭāḳati (K.XVII/1a)

Sırrî, şiirlerinde teşbih, istiare, mecaz-ı mürsel, kinaye, telmih gibi sanatlara çok yer verirken İran Sebk-i Hindî şâirlerinin sık kullandıkları irsâl-i mesel sanatına fazla yer vermemiştir. Buna karşılık Farsça kelimelerle deyimleri ve atasözlerini kullanmıştır.

Atasözü niteliğinde kabul edebileceğimiz özlü sözlerden bazılarını örnek olarak verebiliriz:

**Gönül hastasının derdi, gece artar:**

Şeb irişdükde olur nāle-i bīmār bülend (G.11/4a)

**Çirkin, aynaya bakınca, güzelleşmez:**

'Aks-ı zişt ile ruḫ-ı āyīne taġyīr olmaz (G.48/1a)

**Yağlı kâğıtta kalem oynamaz:**

Revġan-ālūde olan levḥ ḳalemgīr olmaz (G.48/2a)

**Mestlik uykusunda görülen rüyanın tabiri olmaz:**

Ḫˇāb-ı mestāne ise ḳabil-i ta'bīr olmaz (G.48/6b)

**Aşk yolunda bir sebeple kâfir olunmaz:**

Mezheb-i 'ışḳda bir vech ile tekfīr olmaz (G.48/8b)

**Şişe (herhangi bir şekilde) demire örs olmaz:**

Şīşe bir vech ile hīç āhene sindān olmaz (G.47/6b)

**Köpeğin havlamasıyla deniz murdar olmaz (pislenmez):**

Yem 'av'av-ı segān ile murdār olur mı hiç (G.7/6b)

**Âsilere kuru öğüt tesir etmez:**

'Āṣiyāna eylemez te'sīr pend-i yābisān (G.98/9a)

Sırrî'nin şiirlerindeki deyimlerden bazıları şunlardır:

Adını anmak: K.XIII/40
Amelden (işten) kalmak: G.30/4a
Aradan çekilmek: G.95/2b
Ateş saçmak: K.V/8a
Ayakta kalmak: K.VI/26a
Bahane etmek: G.24/4a
Baş (ser) çekmek: G.94/3a
Başı kavgada olmak: G.81/3b
Başına yıkmak: G.120/2b
Başta (serde) yer etmek: G.92/1
Bela çekmek: G.101/1b
Bin canla gönül vermek: Th.II/5a
Bin kez söylemek: G.114/4a
Bir içim su: K.XVI/23b
Bir parça açılmak: G.119/4b
Bir yerde karar eylemek: K.XII/22
Boyun vermek: G.104/1a
Can kulağı ile dinlemek: K.VIII/36b
Can vermek: K.III/30a
Can(ı) ol(ma)mak:G.111/4a; K.IV/4b
Canına kalmak: G.52/1
Canını kurban etmek: K.VII/23
Cehenneme çevirmek(yerini dünyada dûzah etmek): K.IV/ 48b
Çare aramak: K.V/21a
Çektiği sıkıntıyı bir ben bir de Allah bilir: G.77/5b
Daldan dala konmak: Mf./1b
Derman vermek: Th.2/2b
Deryaya boylamak: K.V/50b
Devletli baş istemek: G.41/2b
Dilini kesmek: K.XII/9b; K.XIV/7b
Diş bilemek: K.XVII/13a
Dünyaya değmek: G.43/6a
El açmak: K.V/58b
El kanadıyla uçmak: Mf./2b
El üstünde tutmak: K.XII/13b
Elden düşürmemek (komamak): G.20/2a; G.52/4a; G.84/3b
Elinden gel(me)mek: G.20/2b
Eline (destine) girmek: K.II/29b
Eline almak: G.70/3a
Eteğini öpmek: Th.2/ 1b
Feryat koparmak: G.9/4b; 7b
Fırsatı kaçırmamak: K.V/59b
Fırsatın el vermesi: G.93/13a
Gam çekmek: G.36/7a; G.97/2a
Gam vermek: K.XIII/33b
Gönlü (dil)düşmek: G.13/1a; G.79/2a
Gönlü düşürmek: G.71/1a, G.74/4b
Gönül gemisini akıntıya düşürmek: G.74/2b
Gönül vermek: G.94/1b
Gönülde gam koyma(mak): G.34/1b
Gönülde koymak: G.8/6b
Gözle almak: G.120/4b
Gözleri kanla dolmak: G.42/2b
Gözünde uçmak: G.42/3a
Gözüne görünmek: G.51/3b
Gözüne uyku girmemek: K.XIV/31b
Günahı ağırgelmek:G.8/ 8b
Günahın kefaretini ödemek:KVIII/ 16a
Haber sormak: K.XVI/6b
Hakkını vermek: K.XII/35b
Halini sormak: Th.2/2a
Halkayı (tasmayı) kırmak: K.V/17a
Hatırı kalmak G.13/1b
Hatırına getirmek (düşürmek): G.71/5
Hiçe saymak: K.VII/15a
Kan ağlamak: G.94/1a
Kan almak: Mm./ 4b; R.3d
Keramet görmek: K.V/21b
Kul olmak: K.XVI/12a
Kulak (gûş) vermek: G.102/5a
Kusur etmek: G.55/3b
Layık görmek: K.IX/42b
Mahşere dönmek: K.V/15a
Mecali kalmamak: K.XIII/35b
Meşakkatini çekmek: K.VII/59a
Mum olmak: G.54/1b
Muradı olmak: G.51/5a
Nasibi ayağına (ağzına) gelmek: G. 70 /4b
Ne (mal)olduğunu bildirmek: Mf./3b
Ömrü oldukça eser etmek : K.XV/17b
Sinesini açmak: G.119/4a
Sinesini hedef gibi tutmak: G.116/1a
Sineye çekmek: K.XVII/16b; G.104/10b

Söze itibar etmek: G.25/3b
Tabiri yerinde olmak: G.37/3b
Takat getirmek: K.V/11a
Takati kesilmek: K.XVII/1a
Tuzağa (dâma) düşmek: G.110/3b
Tuzağa tutulmak: Mf./3a
Uzak sürmek: K.XVII/8b
Varını vermek: K.II/51a
Vebali boynuna olmak: K.XIII/31b, G.98/11b
Yanına kalmak: G.52/3b
Yıldıza kement atmak: G.4/3b
Yoluna kurban olmak: K.VII/58a
Yüz döndürmek: K.V/41a
Yüz sürmek: K.IX/19b; K.VII/41a; K.VII/49a; K.VIII/16b
Yüzünü göster(me)mek: K.VI/20b; K.VIII/5a; G.93/3
Zahmet çekmek: K.V/51b

**b. Bestelenmiş Şiirleri**

Sırrî'nin şiirleri, ölümünden sonra da sevilerek okunmuş; hatta bunlardan bazıları bestelenmiştir. Bu durum,onun şiirlerinin müzikalitesini ve okunurluğunu göstermektedir.

Bestelenmiş şiirlerinin sadece matla beyitlerini yazdık[14] ve makam, usul ve bestekâr adlarını sırasıyla verdik:

**(Muhayyer-Zencîr- Yahya Nazîm) (5x2)**

Gönül düşüp ḫam-ı giysū-yı yāra ḳalmışdur
Neṯīce ḫāṭırum ol yādigāra ḳalmışdur (G.13)

**(Rehâvî-Aksaksemâî- Hafız Post) (6x2)**

Dile māye-i ṣafādur ḫaṭ-i rūy-ı yār dirler
Kişinüñ ḳomaz gönülde ġamını bahār dirler (G.34)

**(Hüseynî- Çenber – Hafız Post ) (İ.H.219) (1x4)**

Leb-i peymāne-i ġam neş'emüz bir şu'leden terdür
Kim anuñ kem-şerārı tāb-ı sūz-ı mihr-i enverdür (G.16)

**(Hisar-Çenber-Nazîm Çelebi) (İ.H. 246) (1x4)**

Aldı dil endīşe-i zülfin kemāhī boynına
Eyledi pīçīde bir mār-ı siyāhı boynına (G.98)

---

14 Üsküdarlı Sırrî'nin bestelenmiş şiirlerinin tespitinde bize yardım eden bestekâr ve şâir hocamız Sayın Mehmet Turan YARAR'ın notları arasında Üsküdarlı Sırrî'ye atfedilen, bestelenmiş dört şiir daha çıkmıştır. Bu şiirlere Sırrî'nin Divan'ında karşılaşmamıza rağmen, burada yer vermek istiyoruz:
**(Hüseynî-Semâî- Itrî)** (1x4)
Hemîşe gûş-ı cihânı pür etme nâle ile
**(Acem-Semâî-Hafız Post )** (FB.150- İ.H.219) Musiki Mec. (1x4)
Hep nâle-i sad-nüktem o tannâze degül mi
**Segâh-Muhammes-Kaptanzâde Ahmed Efendi)** (FB 150)
Eylese yâr sezâvâr-ı visâl ağyârı
**(Irak-Remel-Kasım Efendi)** (1x4)
Mestâne o meh-rûyu görüp ayılayazdım

### 3. Etkilendiği ve Etkilediği Şâirler

Bu başlık, iki ayrı çalışmayı kapsamaktadır. Birincisi, Sırrî'nin Nef'î, Şehrî, Vecdî, Rüşdî, Mezakî, gibi şâirlerden etkilenip etkilenmediği; ikincisi Sırrî'nin etkilediği şâirlerin tespiti ve Rüşdî, Sükkerî, Râmî Paşa, Nâbî, Mezâkî gibi şâirlerin şiirleri ile Sırrî'ninki arasındaki benzerliklerdir.

#### a. Etkilendiği şâirler

Sırrî'nin Anadolu sahası dışındaki Urfî-i Şirâzî, Hassan, Şevket-i Buhârî gibi şâirlerin şiirlerini beğendiğini ve onların etkisinde kaldığını daha önce de belirtmiştik. Bu yüzyılın Fehim-i Kadim, Nailî, Vecdî, Neşâtî, Şehrî gibi şâirleri de adı geçen İranlı şâirlerden etkilenmişler ve bunlara hayranlıklarını dile getirmekten kaçınmamışlardır.

Sırrî, Anadolu coğrafyasındaki şâirlerden de etkilenmiştir. Bunlardan en önemlisi **Nef'î** (d.980/1572-öl.1044/1635)'dir. İfade kudreti, muhayyile genişliği ve yeni hayaller yaratma yeteneği bakımından üstad saydığı Nef'î'den geri kalmadığını göstermek ister. Bir başka şiirinde de Nef'î'nin değerli bir şâir olmasında İlyas Paşa'nın onun elinden tutmasının önemini vurgulamakta, kendisinin de elinden tutulması halinde değerinin anlaşılacağını söylemektedir. Nef'î gibi, o da övgülerinde başarılıdır. Ahenge önem vermiş ve çoğu şiirinde yüksek tonlu bir şiir dili kullanmıştır. Klâsik kasideye fahriye ile başlamak Sırrî'de de görülmektedir.

Fahriye içerisinde hiciv yapmak Nef'î'nin kasidelerinin bir özelliğidir. Kasidelerinin fahriye bölümleri kendisinden önce gelen şâirlerden farklı ve uzundur. Bunun yanı sıra edebî düşmanlarını kaside içinde, özellikle fahriye bölümünde hicveder. Fahriyeleri incelendiği zaman, kendisine karşı olanları ağır bir dille yerdiğini ve onların kendisi için söylediklerine cevap verdiğini görürüz (Ocak, 2002:69). Sırrî memdûhlarını övmekten çok, onların devrinde kendisine yapılanlardan şikâyet etmiş ve kendi şiiri ile övünmüştür. Kasidelerinde doğrudan medhiye veya fahriye ile asıl konusu olan övmeye başlamış, Nef'î'de de görüldüğü gibi, bir devlet büyüğünü medhetmek maksadıyla başladığı kasidede çoğunlukla kendi şâirliğini medhetmiştir.

Sırrî, kasidelerinde övdüğü kişilerle karşı karşıya konuşur gibidir. Nef'î gibi Sırrî de "bazen bir dostuna içini dökmek için, bazen da bir büyüğe kötü ahvâlini bildirip yardım dilemek için veya düşmanlarından şikayet için yazılmış mektuplar gibi (Çavuşoğlu,1991:84) dile getirmiştir. Bilindiği gibi Nef'î, kendi kişisel meselelerini şiirlerine katıyor, düşmanlarını şikâyet ediyor, hiciv yazmak için bahaneler arıyordu. Sırrî de kendi kişisel meselelerini şiire aksettirmiş; memdûhuna içini dökmüştür.

Sırrî, memdûhlarını kaside, kıt'a, gazel şekilleri ile övmüştür. Bu durumu Nef'î de ve daha sonraki yüzyılda Nedim'de de görmekteyiz. "Nedim'in medh için bütün bu nazım şekillerini kullanması kaside şeklinin yeknesaklığına düşmek istememesinden, bir başkalık, bir yenilik arama kaygısından ileri gelir"(Mazıoğlu, 1992:82) görüşünden yola çıkarak bu yenilik arayışının Nef'î'de başladığı ve Sırrî'de de görüldüğünü söylemek mümkündür. Nitekim Sırrî'nin son iki kasidesi gerek şekil gerek konu bakımından geleneğe hiç uymayan, onu bozan bir yenilik gösterir.

Şair Nef'î, IV.Murad'a yazdığı "rûzgâr" redifli kasidesinin

Şükr kim bî-minnet ü bî-ıztırâb-ı rûzgâr
İzzet ü rif'atle oldum kâm-yâb-ı rûzgâr

matla beytinden sonra Murad'ın döneminde bahtının uyandığını, şimdiye kadar çektiği sıkıntıları kazanın telafi ettiğini söyler ve rûzgârın hesapsız zulmünü belirten bir hasb-ı hâl konulu giriş bölümünün ardından padişahı övmeye başlar:

Baht-ı hâb-âlûdu bîdâr etdi gûyâ hâbdan
Nâle-i dolab-ı çarh-ı âsyâb-ı rûzgâr

Tâli'imde baht uyandı hâbe vardı yâ meger
Gamze-i pür-fitne-i nâdîde-hâb-ı rûzgâr

Etdi cümle çekdigim cevrin telâfisin kazâ
Gitdi dilden yâd-ı zulm-i bî-hesâb-ı rûzgâr (Akkuş,1997:97)

Sırrî, "rûzgâr" redifli kasidesine Kara Mustafa Paşa'ya yüksek sesli bir hitapla başlamıştır:

Merḥabā ey ṣaf-der-i ceng-āzmāy-ı rūzgār
Vey dilīr-i nāmver kişver-güşāy-ı rūzgār

Merḥabā ey mefḫar-ı 'ahd u zamāna merḥabā
Ṭutdı āfāḳı ṣadā-yı merḥabā-yı rūzgār (K.II/1-2)

Paşanın vezirliğe gelişi, karışıklıkları önleyişi, cömertliği ve kahramanlığını anlatmış; ses uyumu güzel kelimelerden meydana gelen beyitlerle memdûhunu övmüştür.

Nef'î, her kasidesinde, memdûhunu övmeye başlarken veya övdükten sonra, Farsça'nın nida eki olan "â" (uzun a) sesini memdûhuna hitap olarak kullandığı birkaç beyit getirmiştir:

Kâm-kârâ Şehriyârâ Husrevâ Şâhenşehâ
Ey cihân-dâver ü şeh-i gerdûn-cenâb-ı rûzgâr (Akkuş, 1997:99)

Nef'î'nin kasidelerindeki bu ses tonunu Sırrî'de de görmekteyiz. Ses uyumu ve iç ahengi çok yüksek beyitlerle memdûhlarını övmüş ve her kasidesinde, Nef'î gibi, memdûhunu övmeye başlarken veya övdükten sonra, Farsça'nın nida eki olan "â" (uzun a) sesini memdûhuna hitap olarak kullandığı bir beyit getirmiştir:

Gevherā dürrā girān-ḳadrā ahālī-perverā
Ey 'adālet-pīşe-i ẓulmet-zidāy-ı rūzgār (K.II/26)

Sırrî, kasidede Nef'î gibi yazarken, övünmekle beraber sesinde Nef'î'nin sert, kibirli ve azametli ses tonu yoktur. Memdûhlarını överken Nef'î'nin aksine ölçülüdür. Kendisine lâyık olduğu değeri vermeyenlere karşı sitemkârdır.

Kaynakların verdiği bilgiye göre, etkilendiği bir başka şâir, **Va'dî'**(öl.H.1094-95/M.1682-83) dir. Va'dî'nin asıl adı Ahmed'dir ve Üsküdar

mahkemesinde başkâtiplik yapmıştır. "Üsküdârî Sırrînün üstâdı"(Nuhbetü'l-Âsâr:522) sözlerinden şâirin Va'dî'den etkilendiğini anlarken bir başka eserden de (Tuhfe:1174) Va'dî'nin ölümüne bir tarih beyti yazdığını görmekteyiz:

Fikr-i lutfunla Hudâya didiler târîhini
Rûh-ı Va'dî bula envâr-ı cemâlünle neşât

**Rüşdî**(öl.1699), **Mezakî** (öl.1676) gibi şâirlerin şiirlerine tahmis yazdığını biliyor; **Vecdî**(öl.1661) ile **Şehrî**(öl.1661)'yi beğendiğini kendi şiirlerini ancak Şehrî'nin anlayacağını kendi ağzından öğreniyoruz.

**b. Etkilediği şâirler**

**Fennî**'nin(öl.H.1120/M.1708) ve diğer şâirlerin, Sırrî'nin şiirlerine nazire yazdığını Divan'daki iki şiirden anlıyoruz. Böylece Sırrî'nin Fennî'yi etkilediğini söyleyebiliriz:

Lûle-i çeşme-i kevŝerde olursa Sırrî
Ḳalem-i cennet-i eş'āruña tanẓîr olmaz (G.48/10)

Kimse naẓîre diyemez Sırrî bu ṭarḥ-ı tāzeye
Buña naẓîreyi yine Fennî-i ẕu-fünûn ider (G.28/5)

Asıl adı Mehmet olan **Üsküdarlı Reşîd** (öl.H.1146/M.1733) şâirlikte hem akrabası hem de çağdaşı olan Sırrî'yi örnek almıştır. Ramiz "... şi'r ü inşâda üstâdı Sırrî Efendiye müsâvâtı zâhir nev-edâ bir şâ'ir-i mâhir-i şîrîn-şemâ'il idi." (Ramiz:129) sözleriyle hem Sırrî hem de Reşîd'den övgüyle bahsetmiştir.

**Kasım Efendi, Itrî, Hafız Post, Yahya Nazîm, Kaptanzâde Ahmed Efendi** gibi şâir ve bestakârların da Sırrî'nin şiirlerini beğendiğini ve bestelediklerini görmekteyiz.

**Sünbül-zâde Vehbî**'nin (d.1718/öl.1808) "sühan" kasidesi ile Sırrî'ninkinde aynı vezin, kafiye ve redif kullanılmıştır. Vehbî, bazan manâyı değiştirerek bazan da manâya dokunmadan kelimeleri değiştirerek Sırrî'ninkine benzer bir kaside yazmıştır. Bu durum, şiirlerin yazıldığı yüzyıl göz önüne alındığında, Vehbî'nin Sırrî'nin veya diğer "sühan"kasidesi yazan şâirleri beğendiğini ve etkilendiğini "o şiir öyle değil, böyle söylenir." (İsen,1997:340) dediğini düşündürmektedir.

Sırrî'nin "sühan" kasidesi, Şeyhülislâm Feyzullâh Efendi'ye yazılmış ve 71 beyitten meydana gelmiştir. Sünbülzâde Vehbî'nin aynı redifi taşıyan bu kasidesi Sadrazam Halil Paşa'nın sadareti zamanında, öğütte bulunmak için, emir ve fermanla yazılmıştır.

Bu şiirlerde vezin ve kafiye bir yana kullanılan sözcüklerde bile büyük benzerlik olmasına rağmen şiirin bütününe baktığımızda onların kendi üslûp ve mizaclarını yansıttıkları açıkca görülmektedir.

Nâbî (d.1642-öl.1712), Sırrî'nin vefatında elli yedi yaşındadır ve Sırrî'den 13 yıl sonra vefat etmiştir. "Nâbî'nin İstanbul'a gelişi sırasında IV. Mehmed başa geçmiştir. Nâbî, Musahib Mustafa Paşa'nın divan kâtibi olma arzusu" (Bilkan,

1997:XII-XIII) içindedir. Nâbî'nin "hikemî şiir anlayışı" Sırrî'nin şiirlerinde de görülmektedir. Çoğu hayat görüşünü bu "hikemî bakış"la dile getirmiştir. Gerçi "hikmetli söyleyiş aslında bütün Divan şâirlerinde az çok vardır" (Yorulmaz, 1996:29).

**Râmî Mehmed Paşa** (d.1654/öl.1707) ile **Nâbî**'nin "eylemişüz" redifli gazelleriyle Sırrî'ninki arasında büyük benzerlik olması ve Divan'ın Ü3 nüshasının sayfa kenarındaki(v.31a) "Nazire-i Hazret-i Râmî Paşa" ibaresinden de Râmî Paşa ile Nabi'nin Sırrî'nin şiirlerini beğendiğini ve nazire yazabileceğini düşündürmektedir.

Sadettin Nüzhet Ergun'un "Rami Paşa kıymetli bir şâirdir. XVII. asırda bilhassa gazel vadisinde muvaffak olan şahsiyetlerden biridir. Fakat onu münhasır orijinal eserler yaratan bir sanatkâr olarak kabul edemeyiz.","...daha birçok nazireye tesadüf etmekteyiz"(Ergun,1933:31-32,35) ifadeleri de Râmi'nin Sırrî'ye ve diğerlerine nazire yazdığını düşündürmektedir.

**"eylemişüz" redifi:**

**Sırrî:**

Şîveni māşıṭa-i ḫacle-i sūr eylemişüz
Ġamı dāmād-ı şeb-i bikr-i sürūr eylemişüz (G.55)

**Râmî Paşa:**

Şuġl-ı dünyâ ile biz terk-i huzûr eylemişüz
Dilümüz cür'a-keş-i bezm-i umûr eylemişüz

**Nâbî:**

Şevk-ı hüsnüñle dili mahzen-i nûr eylemişüz
Dîdemüz revzene-i pertev-i Tûr eylemişüz

**Rüşdî:**

Biz 'adem râhını 'aşkuñla 'ubûr eylemişüz
Zerreveş mihr-i cemâlüñle zuhûr eylemişüz

**Rüşdî:**

Pertev-i ketm-i 'ademden ki zuhûr eylemişüz
Hep senüñ şevk-i cemâlüñle sudûr eylemişüz

Nazire, bir şâirin beğendiği bir şiire, aynı vezin ve kafiyede benzer bir şiir yazmasıdır. "Nazire her zaman ünlü bir şâirin şiirine yazılmaz. Genç bir şâir, mazmûnu yakalamış fakat iyi ifade edememiştir. Meşhur şâirlerden birisi, onu alır ve tanzîr eder. Hem mazmûn hem de söyleyiş, şekilde güzel olduğu için hemen daima asıl şiir yerine onun naziresi meşhur olur"(İsen:1997:328-329).

Bu şiirlerde vezin ve kafiye bir yana kullanılan sözcüklerde bile benzerlik olmasına rağmen, şiirin bütününe baktığımızda onların kendi üslup ve mizaclarını gazellerde yansıttıklarını ve şiirlerin birbirinden farklı olduğunu açıkça görmekteyiz.

**"-a kalmışdur" redifi:**

**Sırrî :**

Göñül düşüp ḫam-ı giysū-yı yāra ḳalmışdur
Neṯīce ḫāṭırum ol yādigāra ḳalmışdur

**Rüşdî :**

Letâfet ancak o hatt-ı ‘ızâra kalmışdur
Belî safâ-yı gül evvel bahâra kalmışdur

**Sırrî :**

İrişmeyince ḫaṭı āşinālıḳ itmez o yār
Anuñla ṣoḥbetümüz tā bahāra ḳalmışdur

**Rüşdî :**

O mest-i bâde-i nâz ola ben helâk-i niyâz
Anuñla sohbetimüz bu karâra kalmışdur

**Sırrî :**

‘Acebdür ol büte cān virmek isterem Sırrī
Benüm işüm hele Perverdigār’a kalmışdur

**Rüşdî :**

Küşâde olmaġa **Rüşdî**’ye ġonce-i ümîd
Nesîm-i merhamet-i Girdiġâra kalmışdur

**“mı dur” redifi:**

**Sırrî :**

Ruḫsāruñ üzre tāze ḫaṭ-ı müşk-bū mıdur
Ceyş-i Ḥabeş’de milket-i Rūm’a ġulū midür (G.24)

**Rüşdî:**

Dilde nevâ-yı zemzeme-i güft ü gû mıdur
Ya hânkâh-ı ġamda olan hây u hû mıdur(G.44)

**Sükkerî:**

Âteş-fürûz-ı dil ‘aceb ol mâh-rû mıdur
Tâb-ı hayâl şem‘-i şeb-i ârzû mıdur (G.22)

**“-üm budur” redifi:**

**Sırrî:**

Cām-ı mey-i ‘ıṭābuñı ṣun ḥācetüm budur
Sāḳī medār-ı neşve-i keyfiyyetüm budur (G.35)

**Sükkerî:**

Sun kevser-i lebün ki hemân matlabum budur
İçmem şerâbı sükker ise meşrebüm budur (G.41)

**Rüşdî :**

Gördüm ġubâr-ı hatt-ı ruhuñ hayretüm budur
Çıkdı beyâza nakş-ı dilüm hacletüm budur (G.48)

**Sırrî:**

Dāġ-ı nedāmet-i ser ü sīneyle maḥşere
Bir lālezār ṭarḥ ideyüm niyyetüm budur

**Rüşdî :**

Ruhsat olursa eşk-i nedâmetle mahşeri
Ġark-âb-ı mevc-h˘ân ideyüm niyyetüm budur

**Sırrî:**

Ḫūn-ābeye bedel ola dīdem şerāre-pāş
Seylī-i dest-i ‘ışḳ ile tā himmetüm budur

**Rüşdî :**

İsterse Çîn'e gitsün o âhû-yı vahşiyi
Sayd-ı kemend-i āh iderüm himmetüm budur

**"olmaz" redifi:**

**Sırrî :**

Ḥādiṣāt ehl-i dile mūcib-i tekdīr olmaz
'Aks-ı zişt ile ruḫ-ı āyīne taġyīr olmaz (G.48)

**Rüşdî :**

Nûş iden âb-ı hayât-ı lebüñi sîr olmaz
Seni bir kerre saran sînesine pîr olmaz (G.71)

**Rüşdî :**

Çâre yok çalsañ eger başuñı taşdan taşa
Ser-nüvişt-i ezelî sa'y ile taġyîr olmaz

**"midür nedür bilmem" redifi:**

**Sırrî :**

Ruḫuñda ḫaṭṭ-ı mu'anber midür nedür bilmem
Şu'ā-ı mihr-i münevver midür nedür bilmem (G.66)

**Rüşdî :**

Hat üzre zülf-i mu'anber midür nedür bilmem
Tılısm-ı fitneye ejder midür nedür bilmem (G.108)

**"üzre" redifi:**

**Sırrî :**

Degül ḫāl-i siyāh-ı dil-rübā çīn-i cebīn üzre
Şināverlik ider bir Hindūdur deryā-yı Çīn üzre (G.93)

**Rüşdî :**

Çün itdüñ rabt-ı kalb ey dil o zülf-i 'anberîn üzre
Sakın ayrılma sâbit ol reh-i habl-i metîn üzre (G.136)

**Sükkerî:**

O hûy kim tâb-ı meyden zâhir oldı ol cebîn üzre
Dökilmiş katre-i şebnemdür ancak yâsemîn üzre (G.116)

**Sırrî :**

Degüldür ḫaṭṭ-ı yed ressām-ı ḳudret sūre-i Nūrı
Nice ṣıġdurdı bilmem iki berg-i yāsemīn üzre

**"âyîneyi" redifi:**

**Sırrî :**

Aks-ı ruḫsāruñla itdüñ gülsitān āyīneyi
Eyledüñ maḥsūd-ı gülzār-ı cenān āyīneyi (G.122)

**Rüşdî :**

Destine alsa o mâh-ı dilsitân âyîneyi
'Aks-i hüsn ile ider mihr-i cihân âyîneyi (G.171)

**"mıdur /-a mıdur" redifi:**

Bu redifi de Sırrî'nin çağdaşı olan Rüşdî, Mezâkî, Sükkerî, Nâbî gibi şâirlerde hatta daha sonraki yüzyılın büyük şâirlerinden Nedim'de de görmekteyiz. Sırrî'nin;

Surḫī-i rūyı leṭāfetde gül-i tāze midür
Eṣer-i şermī-i neżżāre midür ġāze midür (G.25)

matlalı gazelinin altıncı beytindeki "nev-nazîreñ" ifadesinden Sırrî'nin Mezâkî veya diğer şâirlerden birisine nazire yazdığını düşündürmektedir:

Nev-nażīreñ yine ey Sırrī-i pākīze-nefes
Ḫaylī-i ḫoş-süḫan-ı mu'cize-perdāza mıdur

**Mezâkî:**

Henüz ey ġonçe-dehen reng-i ruhuñ tâze midür
Yohsa bu tâb u tarâvet eser-i ġâze midür (G.80)

**Sırrî:**

Surḫī-i rūyı leṭāfetde gül-i tāze midür
Eṣer-i şermī-i neżżāre midür ġāze midür (G.25/1)

**Mezâkî:**

Çok degül mi bu sitem ehl-i niyâza cânâ
İstinâduñ bu kadar şîve ile nâza mıdur (G.80/2)

**Sırrî:**

Tevbe-i ḫūn-ı dil-i 'āşıḳ-ı zār itmişsün
Niyetüñ neşve-i pür-zūr mı nāza mıdur (G.25/2)

**Mezâkî:**

Bakmaz oldun şeref-i sihr-i helâl-i sühana
Ey Mezâkî nazarun rütbe-i i'câza mıdur (G.80/7)

**Sırrî:**

Ḥükmüñ ey pādişeh-i milket-i ma'nā söyle
Naẓm-ı nāzük-tere mi siḥre mi i'cāza mıdur

**Mezâkî:**

Sîne pür-âteş ü dil zemzeme-perdâz-ı niyâz
Nazar-ı yâr 'aceb söze midür sâza mıdur (G.81/4)

**Sırrî:**

Gāh pervāne gehī bülbüli yād eyler yār
İ'tibārı 'acabā söze midür sāza mıdur (G.25/3)

**Rüşdî:**

Nedür ey dil heves ġamze-i ġammâza mıdur
Yohsa meylüñ o siyeh çeşm-i füsûnsâza mıdur(G.40)

**Mezâkî :**

Meylüñ ey dil yine ol serv-i ser-efrâza mıdur
Köhne-dâġ-ı heves-i 'ışk henüz tâze midür(G.81)

**Nâbî:**

Niyyetün eyledügün va'de-i incâza mıdur
Yohsa kasdun dil-i zâre sitem-i tâze midür (G.211)

**Sükkerî:**

Reng-i rûyun eser-i şerm midür gaze midür
Yohsa 'uşşâka yine bir gazab-ı tâze midür (G.39)

**"olmamuz yegdür" redifi**ni Sırrî başta olmak üzere Rüşdî, Mezâkî, Sükkerî, Bağdatlı Rûhî, Nâbî gibi şâirlerde de görmekteyiz. Hikemî tarzda yazılan bu gazellerde kimin kimden etkilendiğini veya nazire yazdığını söylemek oldukça güçtür.

Bu durumda Bağdatlı Rûhî (öl.1605-1606)'nin ölüm tarihi ve yaşadığı yüzyıl göz önüne alınacak olursa, bu redifi diğer adı geçen şâirlere göre, ilk onun söylediği mümkün görülmektedir. Ancak, Bağdatlı Rûhî'ninki hariç diğerlerinde kafiye birliği de vardır:

**Bağdatlı Rûhî:**
Yanup yakılmışuz 'aşkunla giryân olmamuz yegdür
Makâmât ehliyüz ney gibi nâlân olmamuz yegdür (G.331)

**Rüşdî :**
Ayağundan bu bezmüñ el çeküp dûr olmamuz yegdür
Bezm-i mest olmadan bu meyle mahmûr olmamuz yegdür (G.23)

**Sırrî :**
Dime evrāḳ güm-nāmīde mesṭūr olmamuz yegdür
Yine bir māh-rū 'ışḳıyla meşhūr olmamuz yegdür (G.43)

**Mezakî :**
Bizüm kurb-ı visâl-i yârdan dûr olmamuz yegdür
Uzaktan nazra-senc-i pertev-i Tûr olmamuz yegdür (G.70)

**Sükkerî:**
Hem-âgûş olmadan bir şûha mehcûr olmamuz yegdür
Nedâmet der-bagal o zevkden dûr olmamuz yegdür (G.38)

**Nâbî :**
İdüp def'-i keder sâgarla mesrûr olmamuz yegdür
Harâbât içre lây-ı meyle ma'mûr olmamuz yegdür (G.77)

Bu şiirlerde vezin ve kafiye bir yana kullanılan sözcüklerde bile benzerlik olmasına rağmen, şiirin bütününe baktığımızda adları geçen şâirlerin kendi üslup ve mizaclarını gazellerinde yansıttıklarını açıkça görmekteyiz.

**Sırrî:**
Temennā-yı nemek-pāşī-i zaḫm-ı cān u dildense
Yine elmās-rīz-i zaḫm-ı nāsūr olmamuz yegdür (G.43/4)

**Nâbî :**
Sipihrüñ hokkasından itmeyüp deryûze-i merhem
Gül-âsâ ser-te-ser pür-zahm-ı nâsûr olmamuz yegdür (G.77/3)

**Rüşdî :**
O hunîden ümîd-i merhem itmektense ey Rüşdî
Hemişe mübtelâ-yı zahm-ı nâsûr olmamuz yegdür (G.23/6)

Şâirler bazan aynı redifi kullanarak bazan tanzîr ederek kendi edebî kişiliklerini, bireysel farklılıklarını ortaya koymak istemişlerdir. Tespitlerimize

göre Sırrî, Rüşdî, Mezâkî, Sükkerî, Râmî Paşa, Nâbî gibi şâirler, bazan manâyı değiştirerek bazan da manâya dokunmadan kelimeleri değiştirerek birbirine benzer şiirler yazmışlardır. Bu şiirlere, "taklid" demenin doğru olmayacağı kanaatindeyiz.

## D. DİVAN'IN ŞEKİL VE MUHTEVA BAKIMINDAN İNCENLEMESİ

### 1. Divan'ın Şekil Bakımından İncelenmesi

#### a. Nazım Şekilleri

##### aa. Kaside

Şâirin bir kasideyi yazmaktan "maksadı, Hz. Muhammed'i anlatmak ve onun erdemlerinden söz etmekse "na't" adını alır"(Çavuşoğlu,1986:20). Sırrî'nin Divan'ının ilk şiiri, kaside nazım şekliyle yazılmış bir na'ttır ve 64 beyitten oluşmuştur.

Divan'ın nüshalarında, "na't"tan sonra gelen ilk medhiye kıt'a nazım biçimiyle yazılmıştır. Sırrî, Sultan IV. Mehmed Han'ın tahta çıkışına tarih düşürmüş ve bu medhiye özelliği taşıyan "tarih kıt'ası"nı padişaha sunmuştur. "İlk beyti kafiyeli olmayan kasideler genel olarak kıt'a sınıfına dahil edilir" (Çavuşoğlu,1986:20) düşüncesiyle kaside başlığında yazılan medhiyeyi kıt'a başlığında verdik.

Klâsik anlamda kasideler, nesiple başlar ve girizgâhtan sonra medhiye kısmına geçer. Kasidenin adına yazıldığı kişi, abartılarak övüldükten sonra şâir, kendisini ve şiirini över. Daha sonra memdûhunun ömrünün uzun, devlet ve ikbalinin sürekli olması için duâ eder.

Sırrî, kasidelerinde, çoğunlukla, geleneğin sıkı şekilciliğine bağlı kalmamıştır. O da Nef'î gibi, doğrudan doğruya konuya girerek nesibsiz medhiyeler yazmış, fahriye ile kasideye başlamış; böylece üstad saydığı Nef'î'den farklı olmadığını sık sık ifade etmiştir. Kasidelerinden sadece birisinde (K.IV) tegazzül bölümü vardır. Köprülüzâde Fazıl Ahmet Paşa'ya sunduğu 61 beyitlik bu kasideyi (K.IV), geleneğe uygun bir şekilde yazmıştır. Altı beyitlik tegazzülden sonra "girizgâh" beytiyle (K.IV/26-27), Fazıl Ahmet Paşa'nın medhine geçeceğine haber vermiş ve medhiyesine başlamıştır. Medhiye bölümünde (b.28-50) Paşa'nın cömertlik, kahramanlık gibi vasıfları övülürken tarihî ve efsanevî şahsiyetlerle benzerlikler kurmuştur. Şâir kendi durumundan, feleğin acımasızlığından şikâyet etmiş ve hiç olmazsa Paşa'nın kendisine karşı insaflı olmasını istemiştir (b.51-54). Şâirin kendisini Attar'la karşılaştırıp övdüğü fahriye beytinden (b.55) sonra. taç-beytini (b.56) söylemiş ve duâlar etmiştir. Son beytinde de "kasidem, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın beğenmesiyle süslenmiş olur."diyerek tevazûunu göstermiştir:

N'ola olsa ḳaṣīdem zīver-i teẕhībden 'ārī
Anuñ mevḳūfdur teẕhībi memdūḥ-ı keremkāra (K.IV/61)

**Kara Mustafa Paşa**'ya üç medhiye (K.II, K.III, K.V) sunmuştur. Vezire sunulan bu medhiyelerde şâir, doğrudan veziri övmeye başlamış; nesib veya teşbib yazmamıştır.

Sırrî'nin VI. kasidesi, **Vezir Ali Paşa**'nın Macaristan seferinden sonra kaleme alınan 33 beyitlik bir şiirdir.

**Vezir Amcazade Hüseyin Paşa** (1644-1702)'ya yazdığı 77 ile 42 beyitlik (K.VII ve K.XV) kasidelerinde de doğrudan Vezir'i övmeye başlamıştır.

**Reisü'l-Küttab Rami Efendi** için 3 kaside yazmıştır. Bunun ilki 30 beyitlik bir "nûriyye" (K.XI) dir. İkincisi (K.XII) 46; üçüncüsü ise (XIII) 44 beyitliktir. XII ile XIII. Kasidelerine Rami Efendi'yi överek başlamıştır.

Bir diğer medhiye(K.X), **Musahib Mustafa Paşa** şahsında yazılmış 49 beyitlik bir "ıydıyye" dir. Ramazan ayının başlayışını ve bayramı anlatmaktadır.

Sırrî'nin son iki kasidesi, Ü3 nüshası hariç,"Gazeliyât" içinde yer almıştır. Bunların ilki (K.XVI) 26 beyitlik; ikincisi ise (K.XVII) 35 beyitlik kasidedir. Bu kasidelerin kime yazıldığı belli değildir; ancak ikincisinde Selim Han'ın adı geçmekte ve ona duâ edilmektedir.

Divan'da "kaside" adı altında toplam 17 tane medhiye mevcuttur. Kasidelerindeki beyit sayısı en az 26 ve en çok 77'dir. Özetlersek şöyle bir tablo elde ederiz:

| Övülen Kişi | Kaside Sayısı | Beyit Sayısı |
|---|---|---|
| Hz. Muhammed | 1-Na't | 64 |
| Kara Mustafa Paşa | 3-Medhiye | 61; 59; 62 |
| Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa | 1-Medhiye | 61 |
| Ali Paşa | 1-Medhiye | 33 |
| Amcazade Hüseyin Paşa | 2-Medhiye | 77, 42 |
| Şeyhülislâm Feyzullâh Efendi | 2- Mehdiye | 50, 71 |
| Musahib Mustafa Paşa | 1- 'Iydiyye | 49 |
| Reisü'l-küttâb Ramî Efendi | 1- Nûriye | 30 |
| Reisü'l-küttâb Ramî Efendi | 2- Mehdiye | 46; 44 |
| Reisü'l-küttâb Mustafa Efendi | 1- Mehdiye | 46 |
| Selim Han ? | 1- Mehdiye | 35 |
| ? | 1-Medhiye | 26 |

**Tablo 2: Kasidelerin Genel Durumu**

Bu kasidelerinde kullandığı vezinleri de şöyle gösterebiliriz:

| | |
|---|---|
| Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün | 5 |
| Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün | 3 |
| Mef'ûlü Fâ 'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün | 3 |
| Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün | 3 |
| Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün | 2 |
| Mef 'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün | 1 |
| Toplam | 17 |

**Tablo 3: Kasidelerde Kullanılan Vezinler ve Kullanım Sıklığı**

**ab. Musammat**

Sırrî, çağdaşı şâirlerden Rüşdî ve Mezakî'nin gazellerini tahmis etmiştir. Rüşdî'nin "Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün" vezinli 5 beyitlik; Mezakî'nin "Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün" vezinli 7 beyitlik gazelinin her beytine aynı vezin ve kafiyede üçer mısra eklemiştir. Bu şâirleri beğenen ve onların etkisinde kalan Sırrî, tahmisleriyle, ma'nâ ve âhenk bakımından onlarla âdeta kaynaşmıştır. Sırrî'nin Rüşdi ve Mezaki'den etkilendiğini ve bu şâirlerin bazı şiirleriyle onun şiirlerinin benzerlikler taşıdığını daha önce izah etmiştik.

**ac. Gazel**

Sırrî, Divanı'nda 123 Türkçe ve 5 Farsça olmak üzere toplam 128 gazel vardır.

Üç beyitli ve dört beyitlilerden mahlas beyti bulunmayanlar nâ-tamâm (tamamlanmamış), noksan gazel sayılabilir (Dilçin, 1986:88). Sırrî'nin bu tür beş gazeli vardır. Bunların yarım mı kaldıkları yoksa bazı beyitlerin divana eksik mi alındığı belli değildir. Gazellerin içinde yer verilen bir gazelin ilk beytinde "ġazâlânuñ" ile "cünûn" hem-kafiye olmadığından bu şiiri, "nâ-tamâm gazel" olarak kabul ettik.

Beyit sayılarını incelediğimizde, bu gazellerin genellikle beş, altı ve yedi beyitten oluştuğunu görüyoruz. Gazelin genellikle beş beyitten oluşması " divan edebiyatının artık gereksiz sözcükten kaçınıldığının ve söz kalabalığından hoşlanılmadığının bir göstergesidir" (Dilçin,1986: 88). Özellikle XVII. yüzyılda görülen bu özellik, pek çok şâirde de dikkati çekici durumdadır. Bu dönemin en ünlü şâirlerinden Nâilî'nin Divanı'nda 390 gazelden 245'i (İpekten,1997:47); Fehim'in 293 gazelden 135'i (Üzgör,1991:17); Şehrî'nin 133 gazelinin 107'si beş beyitten (Demirel, a.g.t.:79) oluşmuştur. Sırrî de az sözle çok şey anlatma kervanına katılmak ve bu yolda şiirler yazmak istemiştir. Türkçe 119 gazelin 50'sinde beş; 20 gazelinde 6; 22 gazelinde 7 beyiti tercih etmiştir. Geri kalan gazellerde bu sayılar gittikçe düşmektedir:

| Beyit Sayısı | Gazel Sayısı |
|---|---|
| 5 | 50 |
| 6 | 20 |
| 7 | 22 |
| 8 | 13 |
| 9 | 4 |

**Tablo 4 : Gazellerde beyit sayılarının kullanım sıklığı**

Bir gazelde beyitler yalnız vezin ve kafiyeleriyle değil, anlamları bakımından da birbirine bağlanmış yani bütünüyle bir konu ele alınıp işlenmişse böyle gazellere "Yek-âhenk" denilir (İpekten,1994:8). Divan'daki çoğu gazelin belli bir konu etrafında döndüğü görülmektedir. Özellikle, redifle söylenmiş gazellerinde şâirin sık sık tekrara düşerek, konuyu dağıtmadan, belli bir konuyu dile getirmeye çalıştığını görmekteyiz. Söz gelimi, bir gazelinin (G.123) her beytinde tekrarlanan "o meydür mey ki" ifadesi ile redif arasında anlam bütünlüğü sağlanmıştır.

Şâirler, bazan mahlaslarını söyledikten sonra gazellerine bir kişiyi övmek için bir veya birkaç beyit eklerler. Bu gazellere "müzeyyel gazel"; eklenen beyitlere de "zeyl" denilir (İpekten, 1994:8). "Gazel, bu hâliyle kimi bölümleri eksik beyit sayısı en çok on beş kadar olan küçük bir kasideyi andırır" (Dilçin, 1986:87). Divan'da iki tane müzeyyel gazel vardır. Eklenen bu zeyllerden ilkinde (G.31/6-8) 'Ârif; ikincisinde (G.84/6-7) Musahip Mustafa Paşa medhedilmiştir.

Divan'da on yedi ses, tercih edilmiştir:

| elif | be | pe | cim | ha | dal | re | ze | 'ayn | fe | kaf | kef | lam | mim | nun | he | ye |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| ا | ب | ت | ج | ح | د | ر | ز | ع | ف | ق | ك | ل | م | ن | ه | ى |

**Tablo 5: Gazellerdeki Kafiyelerde Tercih Edilen Sesler**

En çok gazel, "re" sesindedir. Bunu "ye" ve "he" takip etmektedir. İncelediğimizde, şöyle bir tabloyla karşılaşmaktayız:

| | | |
|---|---|---|
| re | ر | 32 |
| ye | ى | 16 |
| he | ه ـه | 14 |
| mim | م | 13 |
| ze | ز | 12 |
| nun | ن | 10 |
| be | ب | 4 |

**Tablo 6: Gazellerdeki Kafiyelerde En Çok Tercih Edilen Sesler**

"re" ile yazılan şiirlerin başta gelmesinin sebebi olarak, "-dur, -durur" bildirme ekinin, çekim eklerinin muhtelif zamanlarının, çoğul eklerinin bu sese uygunluk arz etmesi olarak gösterebiliriz. "ye" sesinin avantajları ise, çekim ekindeki işlerlik, belirtme ekine uygunluk, soru ekinin kullanımı, ilgi ekinin durumu ve "gibi" edatının bu sesle bitmesi sebebiyle "ye", diğerlerinin içinde tercih sebebidir. Üçüncü sırada yer alan "he" sesi datif(yönelme) ekinin gereği, "ile" edatının bu sesle bitmesi, lokatif (bulunma)ekinin yapısı, "yine" zarfının işlerliği, istek gibi çekim eklerinin kullanımı, "he" ile biten çiçek isimlerinin redif olarak sıkça kullanılışı bu sesin tercih edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Akkaya, 1996:21-22).

Gazelde tercih edilmeyen seslere baktığımızda, yukarıda sözü edilen avantajlara sahip olmadıklarını görüyoruz. Bu sesler şunlardır:

| pe | Se | cim | ḫı | Żel | je | Sin | Ṣad | ḍad | Ṭı | ẓı | ġayn | vav |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| پ | ث | چ | خ | ذ | ژ | س | ص | ض | ط | ظ | غ | و |

**Tablo 7: Gazellerde Hiç Tercih Edilmeyen Sesler**

Bilindiği gibi, bir gazelde birden çok musarra beyit varsa, böyle gazellere "çok matlalı" anlamına gelen zâtü'l-metâlî ya da zü'l-metâlî denmektedir. İlk iki beyti musarra olan gazeller "gazel-i dü-matla" yani "iki matlalı gazel" adıyla anılır (Dilçin, 1986:83). Divan'da 22 tane "iki matlalı gazel" bulunmaktadır.

Bunlar: G.6, G.7, G.11, G.14, G.23, G.28, G.40, G.44, G.47, G.48, G.51, G.62, G.64, G.94, G.95, G.96, G.97, G.104, G.111, G.113, G.119,120'dir.

İki tane de "üç matlalı gazel" vardır: G.98 ve G.99'dur. İpekten'e göre (1994:8), şâirler matla seçimini okuyucuya bırakmışlardır. Bu çok az sayıda ve sebk-i Hindî şâirlerinde görülmüştür.

İkiden fazla matlalı gazellerin potansiyel bir müsvette olup olmadığı, şâirin bunlardan birisine sanki karar veremediği düşündürmektedir.

Mahlas, bir şiirin şâirini bildiren önemli işarettir. Şâirin mahlasının bulunduğu beyte "mahlas beyti", "tahallüs beyti" veya "mahlas-hâne" denilir. Divan'da "nâ-tamam gazel"ler hariç, Sırrî mahlasının bulunmadığı beş beyitten oluşmuş üç (G.5,29,123) gazel vardır.

"Tahallüs beyti makta beyti olabileceği gibi, maktadan önceki beyit de olabilir. Şâirler, genellikle mahlaslarını makta beyitlerinde söylemişlerdir." (İpekten,1994:8) Sırrî, mahlasını, bazı gazellerinde, makta beyitinden önce söylemiştir. Gazellerinin makta beyitlerini de daha çok "fahriye" yapmış; kendi şiiri ve şâirliğiyle övünmüştür. Divan'da iki mahlas beyti bulunan gazeller G.28, G.67'dir.

Divan'da beş tane Farsça gazel vardır. Bunların üç tanesi "Galib" mahlasıyla yazılmıştır. Bu şiirler, Şeyh Galib[15] hariç, "Galib" mahlaslı bir şâire mi ait yoksa Farsça gazellerde Sırrî bu mahlası mı kullanmıştır? Bu konuda net bir görüşümüz yok. Bu mahlasla yazılan gazellerin üslubunun diğer Farsça gazellerden farklı olduğunu düşünüyoruz. Nitekim, "Galib" mahlaslı gazellerde Sebk-i Hindî'nin etkisi açıkça hissedilmektedir.

Farsça gazellerde kullanılan vezinler ve bunların sayıları şunlardır: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün (1), Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (3), Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (1).

Beyit sayıları bakımından incelediğimizde beş beyitli bir; altı beyitli bir; yedi beyitli iki; sekiz beyitli bir Farsça gazel vardır.

| | |
|---|---|
| Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün | 29 |
| Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün | 27 |
| Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün | 22 |
| Mef'ûlü Fâ 'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün | 15 |
| Mef 'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün | 14 |
| Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün | 11 |
| Müf'teilün Mefâ'ilün Müf'teilün Mefâ'ilün | 1 |
| Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün | 1 |
| Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün | 1 |
| Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilâtün | 1 |
| Mütefâ'îlün Fa'ûlün Mütefâ'îlün Fa'ûlün | 1 |

**Tablo 8: Türkçe Gazellerde En çok Kullanılan Vezinler ve Kullanım Sıklığı**

15 Doç.Dr.Abdulkadir Gürer ,"Galib" mahlaslı Farsça gazellerin Şeyh Galib'e ait olmadığını tespit etmiştir. Bize gösterdiği ilgi ve yardımdan dolayı kendisine teşekkür ediyoruz.

**ad. Kıt'a ve Târih**

Kıt'a, "aynı konuyu işleyen, aynı vezinle yazılmış beyitlerle kaleme alınan, gazel tarzında kafiyelendirilen, ancak ilk beytinin mısraları birbirleriyle kafiyeli olmayan (Cengiz, 1986:412) nazım şeklidir.

Divan'da "kıt'alar"ı "kıt'a" ve "tarihli kıt'alar" olmak üzere inceleyebiliriz.

İlk kıt'a "Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" vezniyle yazılmış olup sekiz beyitten meydana gelmiştir. Musahib Mustafa Paşa ve onun şahsında atının medhiyesi yapılmıştır.

Divan'da beş Türkçe tarih kıt'ası mevcuttur. Bunların ilki, nüshalarda, "kaside" başlığında verilmiştir. "Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" veznindeki mehdiye türündeki kıt'adır ve iki tarih yazmıştır.

Tarih kıt'asının ikincisi, "mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün" kalıbındadır. Viyana bozgunu nedeniyle IV. Mehmed'in yerine II. Süleyman'ın tahta çıkışını anlatmaktadır.

Üçüncü tarih kıt'ası, "mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün" vezniyle yazılmıştır. Vezir Kara Mustafa Paşa'nın sadarete getirilmesiyle ilgilidir. H.1093/M.1682 yılını vermektedir.

Bir diğer tarih kıtası, "Mef 'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün" vezniyle yazılmış 20 beyitlik bir şiirdir. IV. Mehmet'in Avusturya Seferi için Edirne'ye hareketini anlatmaka ve H.1096/M.1684 yılını vermektedir.

"Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" vezniyle yazılmış 17 beyitlik son tarih kıt'ası, İstanbul Gümrük Emini Mehmet Ağa'nın kasrına (H.11009/M.1697) tarihinin düşürüldüğü şiirdir:

**ae. Rübâî**

"Rübâî başlığı altında görülen her şiiri rübâî kabul etmemek ve sadece rübâî vezinleriyle yazıldığının anlaşılması ayrıca, rübâînin özelliklerini taşıması durumunda onu rübâî olarak nitelemek gereklidir"(Cengiz,1986:419). düşüncesinden hareketle, nüshalarda "kıt'a" ve "nazm" başlığıyla verilen şiirleri de inceledikten sonra, iki beyitten ya da dört mısradan oluşan bazı nazım şekillerini "Rübâî" başlığıyla vermeyi uygun bulduk. Ayrıca rübâîleri "Rübâîler", "Tarihli Rübâîler", "Tarihli Farsça Rübâîler" olmak üzere üç grupta değerlendirdik:

Şâirler, dört mısraı da aynı vezni taşıyan rübâîler yazdıkları gibi rübâîlerin her mısraını isterlerse ayrı bir vezinle de yazabilirler. Rübâî nazım şeklinin en belirgin özelliği, sadece kendisine özgü sayılan 24 vezinle yazılabilmesidir. Bu vezinlerin "Mef'ûlü" ile başlayan 12'sine "Ahreb", "Mef'ûlün"ile başlayan diğer 12'sine "Ahrem" denilir.

Sırrî "Ahreb" kalıplarını kullanmıştır: "Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûl", "Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'", "Mef'ûlü mefâ'îlün mefâ'ilün fâ'", "Mef 'ûlü fâ'îlâtü mefâ'ilün fâ'", "Mef 'ûlü mefâ'îlün mefâ'ilün fâ'".

Divan'da 8 rubai yer almaktadır. Bunların birisi Türkçe tarihli rübâî, iki tanesi tarihli Farsça rübâîdir. Şâir, beş rübâîsinde mahlasını kullanmamıştır. Rubailerinde sevgiliye olan aşkını ve onun vasıflarını dile getirmiştir.

**af. Mesnevi**

Divan'da, "Hikâye-i Beççe-i Mesnevî" ve "Pendî" başlıklarında yirmi beyitlik bir mesnevi vardır. "Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" vezniyle yazılmıştır.

**ag. Muammâ ve Lügaz**

Muammâ ile lügaz arasında şekil ve muhtevada olduğu gibi, çözüm yollarında da farklar vardır. Muammâlarda Cenab-ı Hakk'ın isimlerinden biri veya insan ismi esas alınırken lügazlar hemen her şey hakkında düzenlenir. Lügazların muammadan en önemli farkı, lügazların çözümünü kolaylaştıracak ipuçlarının anlatımda yer almasıdır. Lügazlar, genellikle "nedür ol" veya "ol nedür" gibi ifadelerle başlar. Muammalarda sorulan isim şiirin başında yer aldığı halde, lügazlarda bu isim veya nesne gizli tutulur(Bilkan,2000:53-54).

Divan'da Edhem ve Zeki isimlerine ikişer tane birer beyit; Salih ismine bir mısralık muamma vardır. Bunlar, sanki yarım bırakılmış bir şehrengizi andırmaktadır.

**ah. Müfred**

Divan'da aynı vezinle yazılmış dört tane matla beyti vardır. Bunlar Ebabilzâde adında birisine yazılmış olup onu hicvetmektedir.

**b.Vezin**

Ahenk, Horata'ya (1998:44) göre, "şiirde seslerin ve hecelerin uzunluk, kısalık bakımından benzeşmesi" ve "seslerin müzikalitesi"dir. Macit'e göre (1996:15) "üslûbun bir niteliği olarak şiir ve nesirde kelime ve cümlelerin, âdeta bir musikî tesiri yapacak şekilde art arda gelmesiyle sağlanan bir uyum"dur.

Aruz ölçüsü, divan şiirinde, ahengi sağlayan başlıca unsur olarak kabul edilmektedir. Sırrî, Divan'ında aruzun hezec, recez, remel, münserih, muzârî ve hafif bahirlerine ait değişik kalıplar kullanmıştır. Sırrî, aruz kalıplarından en çok "hezec, remel muzari" gibi bahirleri tercih etmiştir. Bunun sebebi, bu bahir ve kalıpların hem ahenkli hem de rahat bir kullanım özelliğine sahip olmalarıdır. Söz gelimi; "Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün" kalıbındaki tefileler arasındaki değişiklik kalıba canlılık ve kolaylık sağlarken "Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" kalıbındaki tef'ileler uzun ve kısa hecelerin art arda sıralanmasının neticesi olarak şiire bir ahenk kazandırmaktadır(İpekten, 1994:275).

Sırrî'nin Divan'ı incelendiğinde, şâirin genelde, vezne hakim olduğunu ancak, bazı şiirlerinde imâle ve zihafları kullanmada aşırıya gittiğini söyleyebiliriz.

Şiirleri vezne uydurmak için bazı kelimelerin imlasında fazlalık veya tasarruf yapılmıştır. Tespit ettiğimiz tasarruflar ve fazlalıklardan bazıları şunlardır:

Bezm (bezimde): G.104/7b
Bezm-gâh(bezim-gâh):G.91/7b; G.78/7a; G.33/5a
Cürm (cürüm): G.69/2b
Dükkân (dükân): K.III/25
Fakr (fakır): G.7/4a
Fazl (fazıl): K.IX/17,18
Hüsn (hüsün, hasen): K.VIII/40
Kadr (kader): K.IV/33
Kehl (kehil): Tr.I/8a
Olmaz (olımaz) : G.47/6 ?
Yalnız (yalunuz): G.31/3b

Zahm (zahım) : G.47/1b

K'ola: K.IX/34
K'emvâc: K.1/59
K'andan: K.1/20

K'anun: K.VIII/2
K'âfitâbı: KVIII/4
N'idem: K.VIII/29
N'edem : K.V/5
Nic'olur : M.1/10

Divan'daki nazım biçimlerinde kullanılan aruz kalıplarını ilgili bölümlerde gösterdiğimiz için burada tekrara düşmek istemedik. Ancak, en çok tercih edilen veya kullanılan kalıpları göstermek istiyoruz:

| Bahir | Vezin | Toplam |
|---|---|---|
| Remel | Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün | 33 |
| Müctes | Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün | 29 |
| Hezec | Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün | 28 |
| Muzârî | Mef'ûlü Fâ 'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün | 20 |
| Remel | Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün | 17 |
| Hezec | Mef 'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün | 16 |
| Remel | Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün | 5 |

**Tablo 9 : Sırasıyla En Çok Tercih Edilen Vezinler**

### c. Kafiye ve Redif

Divan şiirinde ahengi sağlayan unsurlardan bir diğeri de kafiyedir. Sırrî'nin şiirlerindeki kafiye sistemi, Arapça ve Farsça kelimeler üzerinedir. Genellikle zengin ve tam kafiye kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyit cinaslı kafiyeye örnek güzel bir beyittir:

Gāh şem'-i encümen geh gāh verd-i gülşen ol
Ḳanda olursañ ol ey şüh-ı cihānum gül şen ol (G 62)

Şâir, şiirlerinde kafiye sıkıntısı çekmiştir. Bir divan şâiri gazelde kullanacağı kafiyeli sözcükleri özenle seçmelidir. "Kafiye, gazelin beyitlerini birbirine bağlayan ögelerden birisidir. Şâir, cinaslı olarak kullanmanın dışında aynı kafiye sözcüğünü bir gazel içinde ikinci kez kullanmaz. Gazelden çok daha uzun bir nazım biçimi olması nedeniyle kasidede, 7 beyit ara ile aynı kafiyenin kullanılması hoş görülürse de gazelde böyle bir durum söz konusu değildir." "Aynı kafiyenin, ikinci kez tekrarlanması çok sık rastlanan bir durum değildir" (Dilçin, 1986: 82).

Divan'da özellikle kasidelerde "îtâ-yı celî" denilen yazılışı ve anlamı (lafzı ve manâsı) aynı olan yani cinas sanatı içine girmeyen bir kelimeyi kafiye olarak tekrar ettiğini görmekteyiz. "Bu tekrar, ancak iki matlalı ve beyit sayısı yirmiden fazla kasidede o da üç kafiyeyi aşmamak ve arada en az on beyit bulunmak şartıyla hoş görülmüştür"(Çavuşoğlu, 1986:22).

Sırrî'nin Divan'ında, kaside ve gazellerin içerisinde aynı kafiyenin ikinci kez tekrarladığını görmekteyiz:

K IX/19b ile K IX/24b 'de "...deryâ-yı sühan"; Tr.1/1b ile Tr.1/4b'de "....âfitâb"; Tr.1/5b, Tr.1/6b ve Tr.1/7b'de "... pür-müşk ü tâb"; K.XII/2b, K. XII/3b ve K.XII/6b'de "... gülistân-ı temâm"; K.III/3b ve K.III/35b'de "... güft ü şînîd"; G.118/1b ile G.118/5b'de "...şîve-i zebânumızı"; G.97/2b ile G.97/4b'de "...tûtîyâdur çeşmüme"; G.90/2b "... pür-fitenümden", G.90/6b "...çâh u fitenümden", G.90/5b "...şiken-ber-şikenümden", G 90/7b "....'ısmet-şikenümden" ; G.92/5b ile G.92/6b'de "... sıhhat-nâme"; G.86/7b ile G.86/12b'de ".... mu'alla mı idersin"; G.31/2b "... subh pâre pâre degildür", G.31/5b"....kalbi pâre pâre degildür" ; G.37/1b ".. eli hançerindedür", G.37/4b ".. ser-i hançerindedür"; G.70/6b ile G.70/7b'de "... dârû-yı tabîb olurum"; G.48/2a ile G.48/6a'da "... kâbil-i ta'bîr olmaz".

Çift matlalı gazellerin beyitlerinde de kelime tekrarı söz konusudur:

G.113/1a. "... zülf-i dil-ârâdan tehî", G.113/2a "... 'ışk-ı dil-ârâdan tehî"; G.6/1a "... nânı şikest", G 6/1b "... dendânı şikest", G 6/2a "... dendânı şikest", G 6/2b "... perîşânı şikest", G 6/10b "... dendânı şikest".

"Rûzgâr" redifli kasidesinin (K.III) ilk üç beyti ile aynı kasidenin 48-50 beyitlerinin kafiye düzenine baktığımızda şöyle bir durumla karşılaşmaktayız:

Merḥabā ey ṣaf-der-i ceng-āzmāy-ı rūzgār----------a
Vey dilīr-i nāmver kişver-güşāy-ı rūzgār----------a

Merḥabā ey mefḫar-ı 'ahd u zamāna merḥabā----------b
Ṭutdı āfāḳı ṣadā-yı merḥabā-yı rūzgār----------a

Lev-ḥaşa'llāh ey hizebr-i bīşezār-ı kārzār----------a
Bārek'allāh ey yel-i Rüstem veġā-yı rūzgār----------a

Ṭūṭī-i pākize-güftār-ı şekerzār-ı süḫan----------c
Bülbül-i şu'le-zebān āteş-nevāy-ı rūzgār----------a

Nükte-i rengīn-i ṭab'um reşk-i rūy-ı şāhidān----------d
Şāhid-i maẓmūn-ı şūḫum dil-rübā-yı rūzgār----------a

Nāṭıḳam meşşāta-i rūy-ı 'arūsān-ı süḫan----------c
Meşrebüm āyīne-i ma'nī-nümāy-ı rūzgār----------a

Bir başka kasidesi(K.III/28-29) hem kafiye düzeni hem de beyitlerdeki paralellik açısından önem arz etmektedir:

Sen ol feraḥ-dih-i ḳalb-i cihānbānsın kim--------a
Sezādur eylese ḫande telāş-ı ye'se ümīd----------b

Sen ol Tehemten-i ceng-āver-i zamānsın kim-----a
Maḳāmın itse 'aduvv ḫavf ile ḥiṣār-ı hadīd--------b

Aşağıdaki kaside de (K.XIII/18-20) yukarıdaki örneğe benzemektedir:

Ẕātı şeref-i memleketüñ / mihr-i münīri-----a
Ṭab'ı felek-i mekrümetüñ / māh-ı celāli-------a

Baḥrüñ yüregin oynadur / endīşe-i luṭfi------a
K'anuñ cigerin dāġ ider / beẕl-i nevālī------a

Ṣuretde / belī ḫāk-nihād u mütevāżi'-------- a
Ma'nīde / velī-ḳadri felekden daḫı 'ālī-------a

Redifsiz bir kasidesinde (K.VI) de aynı durum dikkatimizi çekmektedir:

| | | |
|---|---|---|
| K.VI/13a | ..... sâf-derûn | a |
| K. VI/13b | ..... sulehâ | b |
| K.VI/14a | ..... ger gerdûn | a |
| K.VI/14b | ..... 'acabâ | b |

Şâir, kafiyeli sözcükleri özenle seçmemiş; aynı kafiye sözcüğünü bir şiir içinde art arda kullanmıştır.

Şiirde anlatımın kuvvetlenmesi ve ahengin artmasını sağlayan bir başka unsur, rediftir. Sebk-i Hindî şiirinde özellikle dikkati çeken dil özelliği, redifin çok kullanılmasına sebep olarak, söz sanatlarına fazla değer verilmemesi yüzünden ahengin azalması gösterilmektedir. Bu eksikliği gidermek için şâirler, zengin kafiye ve rediflerin sağladığı âhenk ve musikîden faydalanmışlardır. Sırrî de şiirlerinin ahengini arttırmak amacıyla kafiye ile redife önem vermiş; kullandığı bu rediflerle şiirine belli bir ritim, akıcılık ve canlılık kazandırmada başarılı olmuştur, kanaatindeyiz.

Sırrî, şiirlerini genellikle redifli yazmış ve daha çok Türkçe kelimeleri tercih etmiştir. Toplam 83 gazelinde redif mevcuttur. 13 şiiri redifsizdir.

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| açıldı | 1 | âfitâb | 1 | âşık | 1 |
| âyîneyi | 1 | başladı | 1 | bilürüm | 1 |
| boynına | 1 | budur | 1 | bulınmadı | 1 |
| bülend | 1 | çekmege | 1 | çeşmüme | 1 |
| degüldür | 2 | devâ | 1 | dil | 1 |
| dirler | 1 | düşmişdür | 1 | düşürdüm | 1 |
| el çekdüm | 1 | eyle | 2 | eylemişüz | 1 |
| eyler | 1 | eyler | 2 | ferah | 1 |
| feryâd | 1 | ġarib olmaz | 1 | geçer | 2 |
| gibi | 1 | gördüm | 1 | gördüñ mi | 1 |
| görinmez | 1 | görmedi | 1 | görmez miyüz | 1 |
| güzâr eyler | 1 | ictinâb | 1 | ider gerdûn | 1 |
| ider | 2 | ider | 2 | idersem de | 1 |
| idersin | 1 | iderüm | 1 | ile | 1 |
| ister | 1 | itdigüm demler | 1 | itdükçe | 1 |
| itdüm | 2 | itmesün | 1 | itmezüz | 1 |
| kabildür | 1 | kalmaz | 1 | kalmışdur | 1 |
| komış | 1 | lâzımdur | 1 | mânend-i nigîn | 1 |
| mânend-i şem' | 1 | mıdur/-midür | 1 | midür nedür bilmem | 1 |
| nâ-bûd | 1 | nâme | 1 | n'eylersin | 1 |
| dil-beste | 1 | cünûn | 1 | n'eylerüz | 1 |
| ol | 2 | olalum | 1 | oldı | 1 |
| olmamuz yegdür | 1 | olmaz | 3 | olsa | 2 |
| olur mı 'aceb | 1 | olur mı hiç | 1 | olur | 1 |
| olurum | 2 | peymâne | 1 | sâf | 1 |

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| sûzân ider | 1 | şeydâsı | 1 | şikest | 1 |
| tehî | 2 | üzre | 1 | virilmiş | 1 |

**Tablo 10 : Gazellerde Sözcük Durumundaki Redif Tekrarı**

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| -âşûb | 1 | -dan | 1 | -dür/-dur | 5 |
| -ı | 1 | -indedür | 1 | -si | 1 |
| -sin | 1 | -umuz | 1 | -ümden | 1 |
| -uñ | 1 | -uz | 2 | -a | 1 |
| -ümizi | 1 | -ünde | 1 | | |

**Tablo 11 : Gazellerde Ek Durumundaki Redif Tekrarı**

Son kasidesinin (K.XVII) kafiyelenişi diğerlerinden farklıdır:

1a ..... âfeti
2a ..... âfeti
3b..... –ı devleti
4b..... –ı devleti
5b. verd-i bâğ-ı cenneti
6b..... verd-i bâğ-ı cenneti
7b ..... himmeti
8b ..... himmeti
9b .... –ı ni'meti
10b .... –ı ni'meti
11b .... minneti
12b .... minneti
13b... cem'iyyeti
14b... cem'iyyeti
15b .... kâmeti
16b .... kâmeti
17b .... keyfiyyeti
18b .... keyfiyyeti
19b ... ol meh-tal'atı
20b.... ol meh-tal'atı
21b .... şarâb-ı vahdeti
22b .... şarâb-ı vahdeti
23b .... niyyeti
24b .... niyyeti
25b .... –ı behceti
26b .... –ı behceti
27b .... hikmeti
28b .... hikmeti

Redif olan sözcüklerden birisi, mısraın başında ikileme olarak tekrar edilmiştir. Bu durum, şiire ayrı bir canlılık kazandırmıştır.

Dem-ā-dem murġ-ı cānı ġamdan āzād itdügüm demler (G.42/3b)

Aşağıdaki beyitte ikilemeler, birden fazladır ve dize başındadır:

Zaḫm zaḫm-ı dil-i ḫūnīnümi gülşen bilürüm
Dāġ dāġ-ı cigeri aḫker-i külḫan bilürüm (G.77/1)

Bir beyitte ses ve anlamı vurgulanmak istenen bir kelime, ilk dizede söylenir ve ikinci dizede tekrarlanır. "Şâir, kullanılan bir kelimenin daha sonra karşıt anlamlısını kullanarak zıtlıklardan doğan denge üzerinde ahengi temin etmek ister"(Macit, 1996:27).

Tekrarlanan kelime birinci mısranın ilk kelimesi ve aynı zamanda şiirin redifi olmuştur:

Feraḥ-zedā dili bir neşve ile ābād it
Yeter yeter olalum sāḳī dil-ḫarāb-ı feraḥ (G.8/2)

Olmaz reng-peẕīrā-yı bezimgāh-ı ḥayā
Leb-i mey ḥayf ki efsürde-i dendān olmaz (G.47/7)

Süḫan-ı Sırrī-i pākīze-edādur el-ḥaḳ
Ḳalem-i raġbeti eylerse ger imża- yı süḫan (K.IX/65)

Aşağıdaki beyitlerde birinci mısranın başındaki ilk kelime ikinci mısrada kafiye ve redifin dışında bir kelime olarak tekrar edilmiştir. Bunu, "tekrir sanatı" olarak da ifade edebiliriz. Tekrîr, sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözcük ya da söz öbeklerini arka arkaya yinelemek şeklinde yapılan bir edebî sanattır. Beyit içinde değişik yerlerde olabileceği gibi, aynı sözcük ya da sözcük grubunun her dize başında kullanılması biçiminde de yapılabilir (Dilçin,1983:452). Deyişbilimde, "birbiri peşi sıra gelen tümcelerin baş tarafındaki sözcük ya da sözcük gruplarının yinelenmesi"(Özünlü,1997:104) anlamındaki "ön yineleme"ye benzemektedir. Burada da ritm ve anlam ağırlığına önem verilmektedir.

Meh degül müjde-i ten'īm-i viṣāl eylemege
Remz-i ebrūda vekīl oldı cüvānāna hilāl

Meh degüldür gül-i nesrīn-i gülistān-ı sürūr
Meh degül cām-ı zer-i bezmgeh-i 'ālü'l-'āl (K.X/8-9)

Mübeşşirān-ı İlāhī olup peyām-āver
Bir inbisāṭ ile kim itdi 'ālemi dil-şād

Bir inbisāṭ ki gelmez beyāna ta'rīfi
Bir inbisāṭ ki olmaz mu'ādili a'yād (K.VII/5-6)

Yiter itdi zamāna ceng-i miḥnetle derūnum ḫūn
Yiter itdi ḳabā-yı rāḥatum ṣad-çāk ü ṣad-pāre (K.IV/52)

Sensin o merd-i şīr-i neberd-i yegāne kim
Oldı bürīde düşmenüñüñ 'ırḳ-ı ṭāḳati

Sensin o sille-i seyf ki şemşīrüñ itdürür
A'dā-yı dīne ḍarbīce resm-i iṭā'ati

Sensin o mihr-i evc-i mekārim ki Ḥâtem'üñ
Virdüñ 'ıẕār-ı luṭfına reng-i ḫacāleti

Sensin o Ḳahramān- ḳadir-i ḥamle kim n'idem
Bend eyledüñ miyānuña şemşīr-i ġayreti (K.V/2-5)

Yukarıdaki beyitlerde "sensin o" ile aşağıdaki beyitlerde "sen ol" tekririnin sağladığı ahenkle birlikte iç kafiyenin yarattığı bir paralellik söz konusudur:

**Sen ol** mü'eyyed-i Ḥaḳḳ'sın **ki** itdiler tebşīr
Musaḥḥar olacaġın feṯḥ-i Engürūs'ı saña

**Sen ol** vezīr-i Arisṭo-naẓīrsin **ki** olur
Fürūġ-ı re'yüñ ile dīde-i cihān-bīnā

**Sen ol** yegāne-i 'ahd ü **zamānesin ki** ider
Vücūduñ ile tefāḫur mefāḫir-i 'ulemā

**Sen ol** güzīde-i **devrānsın ki** şānuñda
Bu nev'a itdiler elḳāb-ı vaṣfuñı büleġā (K.VI/2-5)

G.123'te gazelin beyitlerinin ilk dizesinde tekrarlanan "O meydür mey ki" cümlesi, redifle birlikte hem bir paralellik hem de konu bütünlüğü sağlamıştır.

Aşağıdaki beyitlerde tekrarlanan kelime, ikinci mısraın son kelimesi veya kafiyesidir:

Tīġ-ı sitemden olduḳ **emān**-ḫᵛāh-ı bī-şumār
Yāre müfīd olmadı kesdi **emānumuz** (G.44/8)

Yār dūr olduḳça **dil** taḥsīl-i keyfiyyet ider
Olmada dāġ-ı cüdāyı merhem-i bihbūd-ı **dil** (G.66/3)

Eylesin āyīne-i raġbet senüñdür meşrebān
Levḥ-i zānūsın ider ehl-i dilān **āyīneyi** (G.122/5)

Aşağıdakilerde ise tekrarlanan kelime, şiirin redifidir:

Ḥāsidān **şandı ki** meydān-ı **sühan** ḫālīdür
Geçinüp her biri bir ma'reke-ārāy-ı **sühan** (K.IX/56)

Maḥrem-i cāy-ı füyūżāt **olamaz** zāhid-i ḫuşk
Ṣavma'a bezm-i ṭarab-güster-i rindān **olmaz** (G.47/5)

Cünbiş-i ġamze-i ḫūn-ḫᵛāra ḫaṭ **olmaz** māni'
Tīġa hengām-ı veġā cevheri zencīr **olmaz** (G.48/5)

Tekrarlanan kelime kafiye ve redifin dışında bir kelime olabilir:

Bāḳīsi daḥı ṭasmayı ḳırmaḳ murād idüp
Ġarḳ itdi nehr-i ṭasma o ḳavm-i melāmeti (K.V/17)

N'ola olsa ḳaşīdem zīver-i teẕhībden 'ārī
Anuñ mevḳūfdur teẕhībi memdūḥ-ı keremkāra (K.IV/61)

Bu naḫvet-i sühan nedür ey Sırrī ṭutalum
Kimse saña sühanda mu'ādil bulınmadı (G.111/8)

Bu tür diğer örnekler için bkz. (K.I/5, K.I/49, K.XVI/5).

Tekrarlanan kelime, beytin rediften önce gelen kafiyesidir:

Nūş eyledükce ḫūn-ı dili bağrum it kebāb
Şāyeste nuḳl-ı bāde-i sāġar kebāb olur (G.32/2)

Birinci mısraın sonunda bulunan bir kelime ikinci mısraın başında tekrarlanır. Tekrarlanan kelime çekimli veya türetilmiş olabilir. Deyişbilimde "bir tümcedeki son sözcüğün, daha sonra gelen tümcenin başında yinelenmesi (Özünlü,1997:106) anlamındaki "kıvrımlı yineleme" dir. Divan şiirindeki "iâde" ile benzerlik göstermektedir. Bilindiği gibi, iâde, "bir şiir içinde her beytin son sözcüğünü, ondan sonraki beytin ilk sözcüğü olarak kullanmaktır. Bu sanata, reddü'l-acz / ale's-sadr da denir"(Dilçin, 1983:486).

Bana o çeşm-i siyeh-mest yār olur mı 'aceb
'Aceb o gözleri āhū şikār olur mı 'aceb (G.2/1)

Sırrī ḳuşūrum görüp pür-ġażab olmış o māh
Olur imiş germ-tāb rūz-ı ḥisāb āfitāb (G.4/7)

Nükte-i rengīn-i ṭab'um reşk-i rūy-ı şāhidān
Şāhid-i mażmūn-ı şūḫum dil-rübā-yı rūzgār (K.II/49)

Bu tür diğer örnek beyitler için bkz. (K.X/33, K.XI/10, K.XIV/10).

Birinci mısraın sonunda bulunan bir kelime, ikinci mısrada kafiye, redif ve ikinci mısraın ilk kelimesinin dışında bir kelime olarak, yani ortada tekrarlanır:

Ẕātıdur aṣl-ı mebde'-i īcād-ı cüz' ü kül
Kim cüz' ü küll bu ḳavle şehādet-künān gelür (K.I/28)

Bir mısrada tekrarlanan kelime, diğer mısrada birden fazla geçmektedir:

Merḥabā ey mefḫar-ı 'ahd u zamāna merḥabā
Ṭutdı āfāḳı ṣadā-yı merḥabā-yı rūzgār (K.II/28)

Āh ile def' iderüm ṭu'me-i derd ü elemi
Ḥażm-ı ni'met iderüm Sırrī duḫān itdükçe (G.100/8)

Birinci mısrada söylenen iki kelime ikinci mısrada tekrar edilir:

Saḫt-ter olma mülāyim ol ki çeşm-i sūzene
Tār-ı ibrīşīm-i nermīn gibi nevk-i sūzen ol (G.65/11)

Sırrī fitīl-i merhem-i dāġ-ı sitem degül
Merhem ġamuñla sīneye dāġ-ı elem ḳomış (G.58/7)

Bunlarla ilgili örnek diğer beyitler için bkz. (G.51/2, G.76/1, K.II/24).

Dizeler arasındaki paralellikler, anlamı pekiştirdikleri gibi aynı söyleyiş kalıbının arka arkaya tekrarı da beyte hoş bir ahenk, etkileyici bir ritm ve bellekte kalıcılık sağlar(Dilçin,2000:34). Sırrî'nin kasidelerinde iç kafiyelere sıklıkla karşılanır. Aşağıdaki beyitlerde, sözcükler arasında ve özellikle Arapça sözcüklerin vezinleri açısından bir uygunluk, parallellik vardır:

'Adālet dest-i ikbālinde bir mihr-i feraḥ-engīz
Sadāret ḳāmet-i iclālinde bir ḫil'at-i zībā (Tr.3/6)

Gevher-i kān-ı ‘adālet dürr-i baḥr-ı saltanat
Revnaḳ-ı taḫt-ı sa‘ādet dāver-i ‘izzet-me’āb (Tr.I/16)

Ḫusrev-i ‘ālem-penāh u şāh-ı vālā-bārgāh
Dāver-i Dārā-sipāh u pādişāh-ı Cem-cenāb (Tr.I/17)

Şem‘-i ‘adliyle münevver şām-ı baḫt-ı kā’ināt
Mihr-i re’yiyle müzeyyen mesned-i ṣubḥ-ı ṣavāb (Tr.I/18)

Dāver-i Dārā-ḥaşem Paşa-yı üstāde-şiyem
Menba‘-ı rūd-ı kerem Hātem-seḫā-yı rūzgār (K.II/14)

Ṣabāḥ-ı rūz-ı visāl ü bahār-ı bāġ-ı kemāl
Cemāl-i şāhid-i ikbāl ü māh-ı burc-ı vefā (K.VI/6)

Suretde belī ḫāk-nihād u mütevāzī‘
Ma‘nīde velī ḳadri felekden daḫı ‘alī(K.XIII/20)

Dizeler arasındaki paralelliğe örnek diğer beyitler şunlardır: Tr.5/8, Tr.1/35, K.VI/7, K.II/17, K.III/16, K.VI/10, K.VI/11, K.V/1K.VI/8, K.XIII/18, G.1/2, G.8/1, G.108/1, G.96/1.

İç kafiyenin yarattığı ahenkle bazı gazellerin tamamında paralelizm sağlanmıştır. Söz gelimi G.117’deki beyitlerdeki “gamdur, cândur, nezzâredür, hayret-efzâdur, Eflatun’dur, hakâyıkdur, haremdür, nûşıdur, dilidür, şevkdur” kelimeleriyle bir iç kafiye yaratılmıştır.

Aşağıdaki gazelin son iki beyitinde, tekrar edilen kelimelerle bir paralelizm sağlanmıştır. İki kere tekrar edilen bu kelimelerle “bir iki kerre didüm” arasında bir ilişki, ritm vardır:

Ḫurūş-ı silsilemüz mevc-i baḥrı eyledi şeydā
Ġarīb-i lücce-i ḫūnuz / ġarīb-i baḥr-ı cünūnuz

Bir iki kerre didüm saña şorma ḥālümi Sırrī
Şikeste-sāġar-ı ḫūnuz / şikeste sāġar-ı ḫūnuz (G.45/4-5)

Aşağıdaki beyitlerde kurallı ve devrik cümlelerin yarattığı iç ahenk ile birlikte sadelik de vardır:

Dile māye-i şafādur ḫaṭ-i rūy-ı yār dirler
Kişinüñ ḳomaz göñülde ġamını bahār dirler

Ser-i ṭurrede görenler dil-i zār-ı ‘āşıḳānı
Nice düşdi bir kemende bu ḳadar şikār dirler

Hele reşk-i sālikān-ı reh-i milket-i rıżāya
Ne dem-i viṣāl dirler ne ġam-ı nigār dirler

O nihāl-i bāġ-ı ‘işve saña da ider temāyül
A göñül ne āh idersüñ buña rūzgār dirler

Ser ü sīneñi ser-ā-pā ṭutalum sipihr-i dāġ it
**Saña mihribān olur mı o ḳamer ġaddār dirler**

N'ola bilmez ise Sırrī bu cihānda ḳadrüm 'ālem
**Bāña milket-i süḫanda melikü'-d-diyār dirler** ( G.34)

Ol deñlü mest-i cām-ı Furāt'am ki bilmezem
**Nūş itdügüm şarāb mıdur yoḫsa şu mıdur**

Sırrī gibi bu āh-ı şebāne nedür göñül
**Yoḫsa senüñ de sevdügüñ ol māh-rū mıdur** (G.24/6-7)

Aşağıdaki beyitteki paralelizm, lef ü neşr sanatı ve tekrarlarla sağlanmıştır:

**Rūy-ı pākin yār 'aks-endāz-ı mir'at eylemiş**
**İtmiş ol āyīne-rū āyīnedān āyīneyi** (G.122/4)

Cinas, iştikak, aks gibi söz sanatlarının kullanıldığı şiirlerde benzer seslerin tekrarından doğan bir ahenk, uyum vardır. Divan'da bu sanatlarla bir ahenk yaratılmış; beyitteki seslerin uyumlu bir şekilde sıralanmasına katkıda bulunulmuştur. Sözgelimi G.4'ün tamamı "mükerrer cinas"tır. "âfitâb" kelimesinin son hecesini taşıyan kelimeler (nikâb, tâb, şerâb, nâb, sehâb, kebâb, rikâb, hisâb) rediften önce, ona cinas olacak şekilde kullanılmıştır.

Cinaslı sözcüklerde bir harfi değişik olan cinaslara "cinas-ı lâhık" denir. Değişik harf başta, ortada ve sonda olabilir. Aşağıdaki beyitler buna güzel örnektir:

Ġayrı ḫavf-ı Ḫudādan ol sālim
Ġam yime nic'olur diyü ḥālim (Ms.1/10)
(Sālim سالم - hālim حالم)

Sāḳıṭ ol hem 'ibādı silkinden
Kendüñi ṭaşra eyle milkinden (Ms.1/12)
(silk سلک - milkملک )

Deşnenden içdi teşne-i küffār şerbeti (K.V/6b)
(deşne دشنه - teşne تشنه )

'Ahdüñde rezmi bezm-i ṣafā 'add idüp cihān (K.V/9a)
(rezm رزم - bezm بزم )

İderken Bīsütūn ser-tīşe-i Ferhād'dan feryād (G.9/2b)
(Ferhād فرهاد - feryād فریاد )

Aşağıdaki beyitlerinin arasında cinas-ı lâhık, cinas-ı nâkıs (cinas-ı müşevveş)in yarattığı bir iç uyum vardır:

Surḫī-i rūyı leṭāfetde gül-i tāze midür
Eṣer-i şermī-i neżżāre midür ġāze midür
( tāze تازه ġaze غازه )
Niyetüñ neşve-i pür-zūr mı nāza mıdur
(nāza ناز ه )
Gāh pervāne gehī bülbüli yād eyler yār
İ'tibārı 'acabā sōze midür sāza mıdur
(gehī کهی - gāh کاه) (söze سزه - sāza سازه ) ( yād یاد - yār یار )
Esb-i nāz üzre süvār olmış o mest-i naḫvet
Ḳaṣdı ṣaḥrā-yı maḥabbetde tek ü tāza mıdur
(tāza تازه - tāze تازه )
Lāle-i kūh-ı maḥabbet mi gül-i tāze midür (G.25)

Cinas-ı nâkıs, cinaslı sözcüklerin birinde fazla bir harf bulunan cinastır. Fazla harfin başta, ortada ve sonda olmasına göre üçe ayrılır. Fazla harf başta ise "cinas-ı mutarraf", ortada ise "cinas-ı müşevveş", sonda ise "cinas-ı müzeyyel" denir. Divan'da bu üç çeşite de rastlamak mümkündür:

Tāb-ı celāl-i rūze idüp her menārı nūr
Gör mu'cizāt-ı şāri'i kim itdi nārı nūr (K.XI/1)
(menārı nūr منارى نور - nārı nūr نارى نور )

Derḥāl bulur kīse-i āmālini mālī(K.XIII/25b)
(āmāli آمالى - mālī مالى )

Ki şem'-i rūşene pervāne bī-pervā hücūm eyler (G.21/2b)
(pervāne پروانه - pervā پروا

Per-i pervāneden seyl ḫūrı olsa n'ola ruḫsārı
(Per پر - pervāne پروانه )

Āsīb-i felekden anı Ḥaḳḳ eyleye sālim
İḳbāl ile itsüñ güẕerān māh ile sāli (K.XIII/44)
(sālim سالم - sāli سالى )

Çāre bu çārdan olur nā-çār (Ms.1/8)
(çāre چاره - çār چار - nā-çār نا چار )

Dile hakimiyetteki başarısına rağmen, kafiye ve redif konusunda aynı başarıyı gösterememiş; çoğu zaman sıkıntıya düşmüştür. Aruz vezninin değişik kalıplarını genellikle başarılı bir şekilde kullanmış; ama imale ve zihaflardan kurtulamamıştır.

## 2. Divan'ın Muhteva Bakımından İncelenmesi

### a. Kaside

Divan'da toplam 17 kaside vardır:

Kara Mustafa Paşa'ya üç medhiye (K.II, K.III, K.V) sunmuştur. Vezire sunulan bu medhiyelerde şâir, doğrudan veziri övmeye başlamış; nesib veya teşbib yazmamıştır. Vezirin cesareti, iyiliği, cömertliği ve adâletini anlatmış; Hz. Ali, Rüstem, Cem, Dârâ, Hâtem, gibi şahsiyetlerle karşılaştırmış; benzerlikler kurmuştur(b.1-26). Daha sonra devrinden, felekten, talihten şikâyetler etmiş; memdûhundan ilgi beklediğini söyleyerek kendisini ve şâirliğini övmüş(b.27-54); taç-beyti (b.55)nden sonra , duâyla (b.56-61) kasidesini bitirmiştir.

Şâir, aynı vezire sunduğu ikinci medhiyesinde (K.III), yaratılışını "mutrib-i kudsî-terennüm-i tab'" kendisini "'Îsi-i mu'cîz-beyân-ı endîşe", "Mesîh-i mu'cîz-perdâz" olarak belirtmiştir. Kara Mustafa Paşa'nın övgüsüne 9-10. beyitleriyle geçmiş; daha sonra onu birtakım şahsiyetlerle karşılaştırmış ve kendi hayatıyla ilgili bilgiler vermiştir. Girid defterdârı olarak şâirin atanma müjdesini Kara Mustafa Paşa'nın verdiğini; onun müjdesine karşılık bu şiiri yazdığını öğreniyoruz (b.38-40). Kendisinin uzun zamandır sıkıntı çektiğini, memdûhunun elinden tutmasını, ondan yardım beklediğini söylemiş; bir taraftan devrini kötülerken bir yandan da veziri övmüştür. Taç-beytinden (b.56) sonra, duâya başlamış; vezirin ömrünün ve makamının sürekli olması dileğiyle medhini bitirmiştir.

Kara Mustafa Paşa'ya sunulan üçüncü kaside de (K.V) şâir, doğrudan doğruya vezirin medhiyesine geçmiştir. Cömertlik, kahramanlık, dürüstlük bakımından veziri övmüş ve onun karakterine uygun benzetmelerde bulunmuştur(b.1-37). Sırrî, talihinden, felekten şikâyet etmiş, memdûhunun istemesi halinde feleğin cevr ü cefaya gücünün yetmeyeceğini (K.V/39-45) söylemiş; kendi şiirlerini ve şâirliğini de övdükten sonra vezirden beklentilerini dolaylı bir şekilde anlatmaya başlamıştır (K.V/52-57). Vezire duâlar etmiş; Allah'tan "muzaffer ü mansûr" ve "avn u nusret" olmasını dilemiştir.

Vezir Ali Paşa'nın Macaristan seferinden sonra kaleme aldığı kasidesinde (K.VI), memdûhunu övmüş; onun kahramanlıkları ile savaşlarını anlatmış; Aristo (b.3) ve Hz. Ali ile (b.16) benzerlikler kurmuştur: Yetmiş yaşında iken kaleme aldığı ve sunduğu bu kasidede hayatta yalnız, garip ve sahipsiz olduğunu söylemiş; talihinden şikâyet etmiş; "akar ve zeâmet" istemiştir (b. 22-28).

Vezir Amcazade Hüseyin Paşa (1644-1702)'ya yazdığı (K.VII ve K.XV) kasidelerinde de doğrudan Vezir'i övmeye başlamıştır. Sunduğu ilk kasidesine vezirin cesaretini, kahramanlığını çeşitli tasvir ve benzetmelerle anlatmış ve Vezir Hüseyin Paşa'nın vezirliğe gelmesiyle devletteki fesatlığın önlendiğini söylemiştir:

Ṭabīb-i ḥaẕıḳ-ı re'yüñ irişmese bi'llāh
Mizāc-ı devlete az ḳalmış idi ire fesād (K.VII/39)

Vezirliğe getirilen Hüseyin Paşa'ya hediye etmek için bu kasideyi kaleme almış; kendisini Hz. Süleyman'ın ordusuna çekirge budu hediye eden karıncaya benzeterek hem memdûhunu hem de kendisini yüceltmiştir (b.41-42). Daha sonra

kendi durumundan, fakr u zaruretinden bahseden şâir, vezirden bir işinin hallolmasını istemiştir. Şâire "yıllık geliri olan" bir mansıp verilmiş. Ancak, bu mansıp, gelir getirme yerine bütün varını götüren bir bela olmuş. Şimdi "kanuna ve şeriata" göre, gidenlerinin geri verilmesini istemekte (b.51-63) ve vezirden himmet ummaktadır. Kendisini diğer şâirlerle karşılaştırmış, kendi şiirlerini övmüştür. İfade kudreti, muhayyile genişliği ve yeni hayaller yaratma yeteneği bakımından üstad saydığı Nef'î'den geri kalmadığını göstermek istemiştir. Onu hem kendisine öğrenci hem de üstad olarak kabul etmiştir(b.71). Taç-beytinden(b.75) sonra son iki beyitte vezire duâlar etmiş; Allah'tan uzun ömür ve makamının devamını dilemiştir.

Sırrî, Vezir Amcazade Hüseyin Paşa'ya sunduğu 42 beyitlik ikinci kasidesine (K.XV) doğrudan veziri överek başlamıştır. Onu güzel sözlerle yücelttikten sonra alacaklıların kapıda beklediğini anlatmış ve Hüseyin Paşa'dan ihsan beklediğini söylemiştir (b.25-28). Kendisini Nef'î ile karşılaştırmış ve İlyas Paşa'nın onu ihyâ ettiği gibi Hüseyin Paşa'nın da kendisini sevindirmesini, Hızırlık etmesini istemiş ve vezire "Hızır-ı kadem" diye hitap etmiştir:

Nef'î-i şâ'iri ihyâ idüp İlyâs Paşa
Baña sen dahı Ḫıżırlıḳ it eyâ Ḫıżr-ı ḳadem (K.XV/29)

Sırrî'nin VIII ile IX. Kasideleri Şeyhülislâm Feyzullah Efendi için yazılmış medhiyelerdir. Şâir, bu kasidelerin ilkinde Feyzullah Efendi'nin çeşitli erdemlerinden söz etmiş ve feyz kelimesini çeşitli yönlerden ele almıştır. Şeyhülislâmı medhettikten sonra şâir, kendi şiirleri ile diğerlerinin şiirlerini karşılaştırmış ve kasidesinin sonunda esas muradını özetlemiştir:

Mes'ele ma'lūm Sırrî bu temennā-nāmeyi
Budur ümmîdüm ki kilk-i raġbeti imzā ider(K.VIII/47)

Şeyhülislâm Feyzullâh Efendi'ye yazdığı ikinci kasidesi (K.IX) "sühan" rediflidir.

Yine düşdi ser-i endîşeme sevdā-yı sühan
Yine itdüm dil-i şürîdeyi şeydā-yı sühan

Matla beyitiyle söze başlama maksatını söylemiş ve kendi şâirliğini, şiir anlayışını uzun uzun anlatmıştır. Bu şiir, Sırrî'nin şiir ve şâir hakkındaki düşüncelerini anlatması bakımından da önemlidir.Bu kasidede Nef'î'nin etkisi söz konusudur. Şeyhülislâm'a sunduğu ilk kasidesine benzer bir taç-beytiyle düşüncelerini dile getirmiştir:

Süḫan-ı Sırrî-i pākîze-edādur el-ḥaḳ
Ḳalem-i raġbeti eylerse ger imża- yı süḫan (K.IX/65)

Reisü'l-Küttab Rami Efendi için 3 kaside yazmıştır. Bunların ilkinde şâirin evinin rehin ve kendisinin hem hasta hem de yaşlı (K.XII/35-37) olduğunu anlamaktayız. Kasidesinin son beytinde, memdûhuna tevazûunu (b.46) göstermiş ve medhiyesini bitirmiştir:

Şâir, diğer kasidesinde de (K.XIII) durumundan şikâyet etmekte ve Rami Paşa'nın yardım etmesini istemektedir. Söz bağında hoş nağmeli bir bülbül iken gam taşıyla kolu kanadı kırılmıştır (b.36-39).

**Kasidelerinde dikkatimizi çeken muhteva ile ilgili hususları özetlemek istersek şunları söyleyebiliriz:**

Sırrî, kasidelerinde, memdûhları kadar kendisinden de söz etmiştir. Onun kasidelerinde sosyal ve psikolojik hayatın izlerini görmekteyiz. Memuriyetlerinde ve yaşadığı hayatta istediğini ve umduğunu bulamaması; ömrünün son deminde Girid'e atanması yüzünden bir şaşkınlık; hastalığı ve yaşlılığı sebebiyle de bir karamsarlık içindedir. İstediğini elde edememesi, onu üzmüştür. Devlet büyüklerinden değerini anlamalarını ve akar, zeamet olarak yardım etmelerini beklemiştir. İç huzursuzluğu nedeniyle kasidelerinde felekten, durumunun kötülüğünden, fakr u zaruretinden, değerinin bilinmediğinden yakınmıştır. (Bu konuyla ilgili açıklama ve beyitlere Sırrî'nin "Hayatıyla İlgili Diğer Bilgiler" bölümünde de değinilmiştir.) Bu yakınmaların yanında, değerinin bilinmesi için, kendi övgüsünü de yapmıştır. Şâirlik yaratılışını, şiirinin yeniliğini övmüş; Şevket-i Buhârî, Urfî, Hassan gibi büyük şâirlerle (bkz. ilgili maddeler) kendisini karşılaştırmış ve onlardan daha üstün olduğunu söylemiştir.

Sırrî kendisinin büyük bir şâir olduğuna o kadar emindir ki şiirlerinde kendisinden kolaylıkla ve hiç çekinmeden övünerek söz etmektedir. Onun en çok üzüldüğü ve şâirlik gururuna yediremediği kötü ve yeteneksiz kişilerin beğenilerek korunmaları, yüksek makamlara getirilmeleri, kendisinin değerinin bilinmemesi ve acı çekmesidir. Sırrî, kaside yazmaktaki amacını felekten şikâyetlerini, türlü dert ve acılarını "hasb-i hâl" ve "arz-ı hâl" niteliğinde anlatmıştır.

Sırrî'nin kasidelerinde memdûhlar, İran'ın eski hikâye ve efsane kahramanlarına, tarihî kişilere benzetilerek veya bunlarla karşılaştırılarak övülmüştür. Şâirin övdüğü kişinin cesareti ve kahramanlığı anlatılırken Tehemten, Rüstem, Kahraman, İskender, Mirrih vs. ile karşılaştırılmış; zenginlik ve büyüklük bakımından Dârâ; cömertliği anlatılırken Hatem-i Tâ'î gibi isimler anılmıştır. Bunlarla ilgili beyitler ve açıklamalar ilgili maddelerde verilmiştir.

Medhiyelerde Sırrî'nin yaşadığı devrin izlerini yer yer görmekteyiz: Rüşvet, dedikodu, düşmanlıklar, çekemezlik gibi birtakım huzursuzluklar kasidelerde işlenmiştir. Feleğin hüner sahiplerine kötü davranamayacağını onların değerini bilir bir vezir geldiğini sık sık belirtir. Bu beyitler bir bakıma devrin sosyal tenkididir. Kara Mustafa Paşa'ya sunduğu (K.V) kasidesinde rüşvetle ilgili beyit gözümüze çarpmaktadır:

İḳbāl-i āşinālıḳ içün baḫtuña virür
Ṣad güne iltimās ile bin kīse rüşveti (K.V/57)

Vezir Amucazade Hüseyin Paşa için yazdığı kasidede devlete fesat gireceğini ama adı geçen vezirin, makamına gelmesiyle bunun önlendiğini söylemektedir:

Ṭabīb-i ḥaẕıḳ-ı re'yüñ irişmese bi'llāh
Mizāc-ı devlete az ḳalmış idi ire fesād (K.VII/39)

Yine aynı kasidesinde (K.VII) şâir çektiği sıkıntılara rağmen emeklerinin karşılığını alamadığından, kendisine verilen mansıbın daha da zarar vermesinden

ve bütün varını yok etmesinden söz etmekte ve buna bir çare bulunmasını istemektedir (b.58-62).

Şâir, kaside nazım şeklini caize ve ihsan elde etme olarak görmüştür. Nedim, kasideyi "canı istediği ve keyfi yerinde olduğu zaman" yazarken Sırrî, sıkıntılı anlarında yazmıştır. Onun kasideleri övgüden ziyade bir ihtiyacı ve şikayeti dile getirmektir.

Kasidelerinde ma'nâ ön plândadır. Anlamakta ve açıklamakta zorlanılacak girift anlamlara rastlanmaz. Ses uyumu ve iç ahengi çok yüksek beyitlerle memdûhlarını övmüştür.(bkz. Paralellik mad.) Devletin ileri gelenlerine sunduğu ve onlardan iltifat, itibar, ihsan, himmet görürse şiirinin daha da güzelleşeceğinden bahsettiği hatta Nef'i'ye meydan okuduğu kasideleri dilin zenginliği, ahenkliliği bakımından güzeldir.

Sırrî'nin medhiyelerinde, kuru ve soyut mübalağalar yoktur. Tegazzüller veya tasvirler yaparak; bir olayı anlatarak aşırı mübalağalar yapmamıştır. Bu durumu, XVIII. yüzyılın ve divan şiirinin büyük şâirlerinden Nedim'de de görmekteyiz. O da gelenekçi bir şâir değildir. Eski şiirin ifade ve üslûbunu kendi sanatkâr mizacına uygun olarak işlemiştir. (bkz.Mazıoğlu,1992:75-78)

Şâir, son medhiyesinde (K.XVIII) bir yenilik arayışı içindedir. Bu kaside bir arayıştır, denemedir. Birtakım yeniliklerin peşindedir; ama tam olarak uygulayamamıştır. Divan'da "gazeliyat" adı altında yer alan bu şiirinin konusu, medhtir. Ancak, memdûh, belli değildir. Bu beyitler belki Sırrî'nin bir devlet büyüğüne sunmayı düşünerek yazdığı ancak bilmediğimiz bir nedenle sunamadığı veya eksik bıraktığı kasidelerdir. Bu gazel havasındaki kasideler, Nef'î'nin etkisiyle yazılmıştır; çünkü bu tür yenilikleri ilk olarak Nef'î'de görmekteyiz.

Sırrî'nin kasidelerinde konuşma tarzına yaklaşan bir nazım sentaksını görmekteyiz. Söz gelimi, Hüseyin Paşa'ya sunduğu kasidesinde kesilen yıllık gelirinin kanuna ve şeriata göre verilmesini istemesinde; Kara Mustafa Paşa'ya sunduğu, Girit'e atanması üzerine yazdığı, bir bakıma teşekkür kasidesinde, hareketli bir konuşma sentaksı söz konusudur.

Kasidelerde medhedilen kimselerle karşı karşıya konuşma havası, kişisel meselelerin konunun içine katılması ilk defa Nef'î'de görülmüştür. Sırrî'nin de Nef'î gibi davrandığını, kendi şahsî sorunlarını konunun içine kattığını görüyoruz. "Onun kasideleri, bazan bir dostuna içini dökmek için bazan da bir büyüğe kötü ahvalini bildirip yardım dilemek için veya düşmanlarından şikayet için yazılmış mektuplar gibidir." (Çavuşoğlu, 1991:84) Sırrî de Nef'î gibi, veziri, şeyhülislâmı değil, önce kendisini medhetmekte ve daha çok kendisinden bahsetmektedir.

**b. Gazel**

Sırrî, yaşadığı çağın ve özel hayatındaki sıkıntıların da etkisiyle şiirlerinde özdeyiş niteliğindeki sözlere yer vermiştir.Bu tür gazellerde hikemî anlayış söz konusudur. Hikmetli söyleyiş aslında diğer Divan şâirlerinde de az çok görülmektedir. Sırrî de bu şâirlerden birisidir ve hayat görüşünü "hikemî bakış"la

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

dile getirmeye çalışmıştır. Şâirin başarılı ve ahenkli üslûbuyla yarattığı bu şiirler, kendi çağı içinde orijinal ve yenidir.

Bağdatlı Rûhî, Nâbî ve Üsküdarlı Sırrî'nin bazı şiirleri arasında vezin, kafiye ve redif benzerliğine dayalı bir benzerlik görmekteyiz. Bu şiirlerde Sırrî'nin hayat felsefesini yansıtan "hikemî" anlayışı bulmaktayız. Ancak Sırrî, birtakım beyit ve gazellerine dayanılarak, hikemî tarzın içinde gösterilse de onda sebk-i Hindî'nin izleri daha fazladır. Sırrî, düşünceyle beraber daha çok his ve hayale önem vermiştir. Nâbî, Banarlı'nın (1971:II, 670) söylediği gibi fikri birtakım söz sanatlarıyla süslemeden fikri fikir olarak söyleme yolunu seçmiştir. Nâbî'nin "ağdalı tamlama ve terimlerden sakınması, rahat ifadesi, çağının bazı olaylarını kolayca ve gerçeğe yakın bir biçimde eleştirmesi" (Karahan,1987:52-53) Sırrî'nin bazı beyit ve dizelerinde söz konusudur.

Nâbî'nin üslûbundaki kuruluk ve didaktiklik Sırrî'nin şiirlerinde yoktur. Sırrî, en az 50 yıl süren sanat hayatı boyunca, Nâbî gibi yüzyılın duyuş, düşünüş ve ihtiyaçlarına uygun şiirler söylemiştir. Ancak, Nâbî'nin tersine düşünceyi düşünce halinde ve her türlü süslerden uzak olarak söylememiştir. Sırrî, 1699'da vefat ettiği zaman Nâbî (1642-1712) elli yedi yaşındadır ve Sırrî'den 13 yıl sonra vefat etmiştir.

Sırrî, özellikle birbirine yakın temaları işlediği gazellerinde, benzer kelime ve dizeleri tekrarlamış ve hataya düşmüştür. Aşağıdaki örnekler, dikkatimizi çekenlerdir:

Pürdür şarāb-ı tāk-i behişt-i neşāt ile
Zinhār sanma cām-ı dil-i āgehi tehī (G.114/2)

Lücce-i dürr-i taşarrufdur kef-i erbāb-ı dil
El-hazer zann itme dest-i merd-i āgāhı tehī(G.112/3)
xxx
Her kāmın eyler ḫūn-ı dü-çeşmüňle lālezār
Kurbāngāh-ı vuslatuň olmaz rehi tehī(G.114/3)

Küy-ı ḳurbuň var her gāhında biň ḳurbāngāh
Küştegān-ı 'ışḳdan itmezler ol rāhı tehī(G.112/4)
xxx
Olmasa böyle eger sīm-beden peymāne
Olamaz hem-dem-i erbāb-ı sühan peymāne (G.105/1)

Bir gül-i ter açılur şāh-ı sühandan güyā
Ele alsa kaçan ol sīm-beden peymāne (G.105/4)
xxx
Her bün-i müyında sad tül-i emel piçidedür
İtmez ey süfiseni bu ḫırka-i peşmīne sāf (G.61/3)

İtmez ey şūfī seni bu ḫırka-i peşmīne sāf
Her bün-i müyında biň tül-i emel piçidedür (G.19/5)
xxx
Bir iki kerre didüm saňa şorma ḥālümi Sırrī
Şikeste-sāğar-ı ḫūnuz şikeste sāğar-ı ḫūnuz (G.45/5)

Füsürdegī-i yed-i ġamla bes ki zār u zebūnuz
Miyān-ı bezm-i belāda şikeste-sāġar-ı ḫūnuz (G.45/1)
xxx
Şānenüñ olsun ko desti ḫuşk u dendānı şikest
Bir daḫı ol zülf-i pür-çīni perīşān itmesün (G.82/2)
xxx
Şānenüñ olsun ko desti ḫuşk u dendānı şikest
İtmesün bir daḫı ol zülf-i perīşānı şikest (G.6/2)

Farklı gazellerin matla beyitleri de bir birine benzemektedir:

Kār-ı gerdūn böyledür ki pür ider gāhī tehī
Gāh ider leb-rīz gāhīsāġar-ı māhı tehī(G.112/1)

Kār-ı felek budur ki pür ider gehī tehī
Bir gün pür itse iki gün eyler mehi tehī(G.114/1)

Divan'daki gazellerin hemen hemen tamamında, I. çoğul şahıslı bir anlatım ön plândadır. "Biz" şahıs zamirinin yanı sıra, redif durumundaki kelime ve eklerde I. çoğul şahıs (-uz/-üz) ekini de sıkça kullanmıştır. I. Çoğul şahıslı anlatımla ilgili beyitler için bkz. (G.43, G.44, G.45, G.50, G.53, G.54, G.55).

Bu söyleyişteki şiirler, diğer Sebk-i Hindî şâirlerinde de görülmektedir. "Bu tip şiirlerde şâirler, benlikten sıyrılarak çokluğa geçişi ve kendilerini bu çokluk içinde ifade edişi, bir bakıma kendilerini yine bu çokluk içinde yok edişlerini"(Demirel, a.g.t.:112) göstermek istedikleri kanaatindeyiz.

**c. Kıt'a ve Tarih**

Divan'daki ilk kıt'ada, padişahın otağı övülmüş; onun vasıfları cesareti, kahramanlığı, cömertliği anlatılmıştır.

Bu otāġa iki tārīḫ-i selīs itsem n'ola
Çarḫda mānend-i farḳ-ı farḳadan bī-irtiyāb

Çetr-i zībā āsumān-peyker cedīd ü bī-bedel
Çetr-i bī-mānend-i Sulṭān-ı zamān-ı kām-yāb
چتر زیبا اسمان پیکر جدید وبی بدل
چتر بی مانند سلطان زمان کامیاب

beyitleriyle (H.1082/M.1671) tarihi verilmiştir.

Tarih kıt'asının ikincisi, Viyana bozgunu nedeniyle IV. Mehmed'in yerine II. Süleyman'ın tahta çıkışını anlatmaktadır. Şâir bu duruma (H.1099/M.1687) tarih düşürmüştür:

Süleymān Şāḫ-ı 'ādil zīb-i evreng-i Süleymānī
( سلیمان شاه عادل زیب اورنک سلیمانی )

Üçüncü tarih kıt'ası, Vezir Kara Mustafa Paşa'nın sadarete getirilmesiyle ilgilidir. H.1093/M.1682 yılını vermektedir:

Kef-i yümniyle aldı mühr-i cāhı Muṣṭafā Paşa
( كف يمنيله آلدى مهرى جاهي مصطفى پاشا )

Bir diğer tarih kıtası, IV. Mehmet'in Avusturya Seferi için Edirne'ye hareketini anlatmaka ve H.1096/M.1684 yılını vermektedir.

Āvīze-i dil-keş 'amel-i şāh-ı cihāndur
( آويزه دلكش عمل شاه جهاند ر )

Son tarih kıt'ası, İstanbul Gümrük Emini Mehmet Ağa'nın kasrına (H.11009/M.1697) tarihinin düşürüldüğü şiirdir:

Neşāṭ-efzā muṣanna' ḳaṣr-ı zībā
( نشاط افزا مصنعى قصر زيبا )

**d.Rubai**

Divan'daki 8 rubainin birisi Türkçe tarihli rubai iki tanesi de tarihli Farsça rubaidir.

"Sultân'ın seçkin buyruklarına tuğra çeken ve gönüllere süs olan bir kişiyi gördüm. Onun tarihini, 'Bahri Paşa cihan şahının nişancısı oldu.' şeklinde dedim." Tarihli rübâîsinin hem Türkçesi hem de Farsçası verilmiş ve (H.1105/ M.1693) tarihi düşürülmüştür.

Olmış yine bir gevher-i baḥr-i 'irfān
Tuġrā-keş-i aḥkām-güzīn-i Sulṭān
Sırrī didi tefhīm idüben tārīḫin
BaḥrīPaşa muvaḳḳı'-ı şāh-ı cihān
( بحرى پاشا موقع شاه جهان )

شخصى د يدم كه بودزيب دلوا ن  طغرا كش احكام كزين سلطان
كفتم اين كست يكي تاريخش  بحرى پاشا موقع شاه جهان

İkinci Farsça tarihli rübâî ise bize (H.1106/M.1694) tarihini vermektedir:

ناكاه يمن داد كسى پيغامى  صد مژده كه رفته ازفلک ناكامى
ا مد زغزا چونى بشود تاريخ  باجاه رياست آ مد اكنون رامى

Diğer rubailerinde sevgiliye olan aşkını ve onun vasıflarını dile getirmektedir.

**d.Mesnevi**

Nüshalarda "Hikâye-i Beççe-i Mesnevî" ve "Pendî" başlıklarındaki mesnevi, günahkâr bir kulun İbnü Edhem'e halini arz etmesi ve İbnü Edhem'in öğütlerini anlatan bir hikâyedir. Karşılıklı konuşma biçiminde yazılmıştır.

### e. Muamma ve Lügaz

Divan'da Edhem, Zeki ve Salih isimlerine ait 5 tane muamma vardır. Lügaza rastlanmamaktadır. Ancak, Safayî'nin Tezkire'sinde Üsküdarlı Sırrî'ye ait olduğu söylenen bir lügaz yer almaktadır ve tavla hakkındadır.[16]

### f. Müfred

Divan'da dört tane matla beyti vardır. Bunlar Ebabilzâde adında birisine yazılmış olup onu hicvetmektedir.

Divan'da yer almayan ancak bir kaynakta (Soykut, 1968:328) Üsküdarlı Sırrî'ye ait olduğu belirtilmiş iki beyitle karşılaştık:

Kendinün başına ederdi anı
Kellerin olsa idi dermânı

Duyula kim bile bu emri hatar
Su uyur düşman uyumaz derler

---

[16] **Fenn-i lugazda dahı mâhir olmağla nazm eyledügi tavla lugazıdur:**
Nedür ol gülşen-i 'anber-nümâ gâyetde zîbâdur
Bahâristân nihâlistân ile mânend-i mînâdur

Var iken bâğbânı hoş-musâhib mustalahlardur
Lisânı yokdur ancak Fârisî Türkîde gûyâdur

İki hem-dem gelüp seyrân eder geh geh o gülşende
Rumûz-ı bağbânı fehm eyle her biri dânâdur

On eksik çil degüldür gerçi kim murgunı ol bâğın
Uçup konsa sadâsı bir birinün ra'd-âsâdur

Ne kuşlar kondurur fenn-i lugazda seyredün Sırrî
Kaçan erbâb-ı tab'a 'arız olsa zevk-bahşâdur

# II. BÖLÜM

# ÜSKÜDARLI SIRRÎ DİVAN'ININ TAHLİLİ

## A. DİN VE TASAVVUF

### 1.DİN

#### a. Allah

Üsküdarlı Sırrî'nin Divan'ında klâsik divan tertibine uygun olarak, tevhid ve münacat mahiyetinde bir kasideye rastlanmaz. Baştaki na'tta, kasidelerin duâ kısımlarında, gazel ve diğer nazım şekillerinin bazı beyitlerinde Allah'ın yüce isim ve sıfatlarına işaret edilir. Bu isim ve sıfatlar arasında dikkatimizi çekenlerden bazıları şunlardır: Allah, Dânâ, Dâver, Feyyâz, Gaffâr, Kerîm, Rahmân, Rahîm, Hakk, Hüdâ, Mevlâ, Peverdigâr, Rab, Cenâb-ı Rab, Hasen, Hazret-i Hakk Celle Celâl, İlâhî, Sübhân, Yezdân, Bennâ-yı Kudret, Dest-i Kudret, Ruhü'l-Kuds, Hıdîv, Dest-i Hayyât-ı Felek, Esrâr-ı Kudsî, Müsteân'dır. Tasavvufî ifadelerle açıklanması söz konusu olan beyitlerde sevgili, Allah'tır. Peygamberlerle ilgili mucizelerin söz edildiği beyitlerde ve duâ mahiyetindekilerde yardım istenilen, affina sığınılan yüce varlık olarak sık sık anılmıştır. Allah'ın bu yüce isim ve sıfatlarıyla ilgili geçen bazı beyitler için bkz. (K.V/26; K.VII/1; KVIII/44,46,50; KX/17,49; K.XVII/18).

Sırrî, Allah'a inanmış ve O'nun birliğini gönülden kabul etmiş birisidir. Allah'tan ümit kesilmez; Allah'ın lutfu boldur:

Bilürem eyleyemem ḳaṭ'-ı ümīd-i ṣıḥḥat
Ki firāvāndur elṭāf-ı 'Alīmü'l-'Allām (K.XII/42)

Allah, bağışlar diyerek günah işlenmez. Allah, isterse affeder:

Ṣadef-i cürmde perverde olursa 'afvuñ
Ḥāşeli'llāh ki güneh mūcib-i ġufrān olmaz (G.47/9)

#### b. Melekler

Divan'da melek, "melâik", "kerrûbiyân", "hûr", "hûrî" gibi adlarla anılmıştır. Melek veya hûrî, sevgili ve memdûh için bir benzetme unsuru olarak ele alınmıştır.

#### ba. Kerrûbiyân

Kerrûbiyân, manevî yakınlıkça Allah'a en yakın dört büyük meleğin ortak adıdır. Aşağıdaki ilk beyitte Hz. Muhammed'i diğerinde ise devrin padişahı IV. Mehmed'i övmek için ele alınmıştır:

Ṣad-bār yādiġār ṣalāt u selām ola
Ol ṣadr-ı bezm-i ḫāṣa ki kerrūbiyān gelür (K.I/64)

Ṭāḳ-ı ‘arşa itseler kerrūbiyān āvīḫte
Māh-ı nevden eyleyüp şemşīrüñe zerrīn-ġulāb (Tr.I/37)

Başlıca melek olarak Cebrail, Harut, İsrâfil, Azrail’i görmekteyiz:

**bb. Cebrâil (Cibrîl, Rûhu’l-Kuds, Rûh-ı Mukaddes, Rûhu’l-Emîn)**

Tanrı kulu, Tanrı kudreti demektir. Kur’an-ı Kerîm’de Cibrîl, Ruhü’l-Kuds, Ruhü’l-Emîn ve Rûh diye anılır. Cebrâil, Tanrı katında dereceleri en yüksek dört büyük melekten en ulu olanıdır. Tanrı ile peygamberler arasında elçilik yapar; Tanrı’nın emir ve vahiylerini bildirmeye memurdur. Tanrı katının sınırı olan Sidretü’l-Müntehâ’da bulunur.

“Ruhü’l-kuds, aynı zamanda Tanrı’dır. Tanrı; ruhtur, kudrettir.Tanrı, söyleyecek sözleri ve emirlerini Cebrail’in tercümanlığıyla söyler. Cebrail’in tercümanı da Hz. Muhammed’tir.”(İpekten,1996:66)

“Gevher-i yektâ”, “Dür-i galtân”, “Yek-dâne” Hz. Muhammed’in mazmunudur ve melekten daha üstündür:

Silk-i le’āl-i vaṣfuña āmāde eylemiş
Rūḥu’l-Ḳudüs bu gevher-i yektā ‘ibāreti (K.V/26)

Şâir, kendi sözlerini vahiy gibi görmekte ve onları ancak Cebrail ile ilâhî gerçekleri gören kişilerin anlayabileceğini söylemektedir. Kendisini, sözlere anlamlar katan bir şâir olarak düşünmektedir:

Sırr-ı ġarībdür ki bilinmez lisānumuz
Rūḥ-ı muḳaddes ola meger tercemānumuz (G.44/1)

Yoḫsa ol üstād-ı ma‘nā-perverüm kim ibtidā
Güş-ı cān ile sözüm rūḥu’l-ḳudüs ışġā ider (K.VIII/36)

Bir başka beyitte “Cibrîl-i ma‘nâ” olarak geçmektedir. Şâir, şiirlerinde ilâhî gücü aramakta ve şâirliğinin vehbî gücünü ortaya koymak istemektedir:

Leb-i taḥsīn ile būs itmek ister şāhid-i naẓmum
Dehān-ı raġbeti Cibrīl-i ma‘nā Sırrī bāz eyler (G.40/8)

Divan’da Cebrâil, kanatları ve Hz. Muhammed’in Mi‘rac’a çıkışı sebebiyle ele alınmıştır. Cebrâil, Miraç’ta Sidretü’l-Müntehâ’dan ileri gidememiş; Peygamber buradan ilerisine yalnız devam etmiştir. Hakk’ın nuruna dayanamadığı için kol ve kanadını Sidre’de bırakan Cebrail’in pervaneyle ilgisi, yanma özelliğine dayanır (K.1/43, K.VIII/6).

Pervane, ateş etrafında sürekli dolanır durur. Sonunda kendini yakar ve ölür. Böylece gerçek âşık olduğunu gösterir. Pervane, tasavvufta ilâhî aşkı temsil eder. Cebrail ile pervane arasında ilgi kurulmuştur Güzel yüz, kuyunun dibine düşse bile onun kıymetini bilen bulunur. Hz. Yûsuf telmihi söz konusudur:

Fürūġ-ı şem‘ine pervāne itdi Cibrīl’i
Ḥażīż-i çehde de vech-i ḥasen ġarīb olmaz (G.46/2)

"Câm-ı vahdet", birlik şarabı, ilâhî aşkla sarhoş olma, yani benliğinden geçme demektir. Vefa ülkesinin şahı, meclise teşrif etse, Cebrail yüz bin fersah uzaklaşır, ileri gider, diyen şâir aynı gazelin bir beyitinde "Cibrîl" diğerinde "Rûh-ı Kudsî" kelimesini kullanmıştır (G.29/1, G.29/4). Cebrail'in kanadı, meyhane kapısının süpürgesidir (G.117/5).

**bc. Hârût**

Hârût, bir beyitte Kur'an'daki şekline yakın olarak iki özellik içinde ele alınır. Birincisi, Babil kuyusunda bulunması; ikincisi, büyücülüğün üstadı olup başkalarının bu işi ondan öğrenmeleridir. Aşağıdaki beyitte "çâh-ı hacâlet" sözüyle Babil kuyusu anlatılmıştır. Sırrî'nin şiirleri sihr-i helâldir; kendisini çekemeyenler onun şiirlerini gördüklerinde utanacak ve yerin dibine gireceklerdir. Şiir bir zamanlar, sihirle bir tutulmuş ve haram sayılmıştır. Sırrî'nin şâirlik yeteneği sihir yapıyor ve kalemi de bu sihri ortaya çıkarıyor. Sihir haramdır; ancak onun şiirleri sihr-i helâldir:

Endaḫte-i çāh-ı ḫacālet olur elbet
Hārūt-ı 'adū görse bu nev-siḥr-i ḥalāli (K.XIII/41)

**bd. İsrafil**

İsrâfil, kıyamette sûr'u üfleyerek ölüleri mezarından kaldıracaktır. Bunun için sûr'uyla birlikte Allah'ın emrini bekler.

Sırrî, kendi kalemi ile İsrafil; şiirleriyle de sûr arasında bir ilgi kurar. (bkz. K.IX/12, K.VIII/9, K.VIII/12, G.78)

**be. Azrail (Melekü'l-Mevt)**

Azrail, ölüm meleğidir. Divan'da sadece bir beyitte geçmektedir:

Ya meger vaḳt-i merg-i bī-āġāz
Melekü'l-mevte eyle 'arż-ı niyāz (Ms.I/16)

**c. Kitaplar**

Divanda mukaddes kitaplardan sadece Kur'an-ı Kerîm'le karşılaşmaktayız. "Mushaf" adıyla da zikredilen Kur'an; sevgilinin yüzü, kaşı, beni ve hattı için bir benzetme unsuru olmuştur. Kur'an'da geçen âyetler, sûreler, harekeler bu güzelliğin başlıca unsurlarıdır.(bkz. Âyetler ve Hadisler mad.)

Aşağıdaki beyitte sevgilinin yüzü kitap; yanağındaki ayva tüyleri de Kur'an yazısıdır. Şâir, sevgilinin yanağının hattının vasıflarına başlayınca zahid de hemen Kur'an okumaya; güzele bakmaya başlamıştır:

Vaṣf-ı ḫaṭ-ı 'ıẕārına āġāz idince ben
Zāhid hemān tilāvet-i Ḳur'ān'a başladı (G.108/2)

Divan'da kitap olarak, " kitab-ı 'ışk" (G.111/1) ile "kitâb-ı 'adl" (K.III/26) ile karşılaşmaktayız.

**d. Peygamberler**

**da. Hz. Âdem**

Hz. Âdem Peygamber'in adı, sadece bir beyitte geçmektedir. "Hûşe-çîn" sözüyle Âdem Peygamber'in cennetten kovulmasına sebep olan "buğday" ifade edilmektedir:

Bilürdi mertebe-i ādemiyyeti Ādem
Bu kiştzārda görseydi ḫūşe-çīnümüzi (G.115/3)

**db. Hz. Nûh**

Sadece bir beyitte "Tûfân" kelimesiyle karşılaşmaktayız. Tûfân, Nûh Peygamber zamanında olmuştur. Bu olay "Hûd" sûresi(36 -37.âyet)nde geçmektedir.

Âşığın gözyaşları Tûfan'ın benzetilenidir:

El-ḥaẕer seyl-i tenevvür dīde-i pür-tābdan
Bār-ı dīger 'ālemi deryā-yı Ṭūfān itmesün (G.82/5)

**dc. Hz.Ya'kûb**

Hz. Ya'kûb, oğlu Yûsuf'un özlemi ve üzüntüsü sebebiyle gam ve hüzün sembolüdür. Hz. Yûsuf'un yer aldığı beyitlerde, adı anılmasa bile, kendisine işaret edilmektedir. "Külbe-i ahzân", Yûsuf kaybolduktan sonra, Yakup Peygamber'in, çekildiği ve ağlaya ağlaya gözlerinin kör olduğu evidir. Beyitteki "Gam-ı Yûsuf', ilâhî sevgiliye kavuşmak için çekilen sıkıntıdır:

Başḳa bir neş'e virürdi dil-i Ya'ḳūb'a müdām
Ġam-ı Yūsuf mı idi Beyt-i Ḥazen peymāne (G.105/2)

Bir başka beyitte ise, hüzünler kulübesinin köşesinde oturanın garip, yalnız olmadığını söylemekte ve Hz. Yakup mazmunu vermektedir. Şâir de onun gibi, kavuşma hasreti içindedir:

Enīn-i ḥasret-i vuṣlat- medār ile yer idi
Muḳīm-i kūşe-i Beytü'l-ḥazen ġarīb olmaz (G.46/4)

Şâir, âşığı Yakup'a sevgiliyi de Yûsuf'a benzetmekte ve onun gömleğinde güzel kokuların birleşimini görmektedir. Hz. Yakup'un muradı, Yûsuf'a ve kokusunu aldığı gömleğe kavuşmaktı. Sonunda arzusu yerine geldi; hem oğluna kavuştu, hem de gözleri açıldı. Sırrî'nin de muradı sevgiliye kavuşmaktır (G.65/14). Hz. Yakup; Yûsuf'un kokusunu uzaktan hissetmesi, gömleğini sürünce gözlerinin açılması gibi hususlar içinde ele alınmakta ve âşığın benzetileni olmaktadır (G.86/8).

**dd. Hz.Yûsuf**

Hz. Yûsuf, edebiyatımızda güzellik sembolüdür ve sevgili için bir benzetilendir. Onun güzelliği, sevgilinin güzelliği yanında bir hiçtir (G.47/4, G.120/4). Yûsuf'un kardeşleri onu çekemediği için bir kuyuya atmışlar ve babalarına da Yûsuf'un kanlı gömleğini götürerek onun öldüğünü söylemişlerdi. Bir kervanın Yûsuf'u bulup Mısır'a götürmesinden sonra Firavun'un baş veziri ve

ordu kumandanı, Yûsuf'u altınla tartarak satın aldı. Şâirin sevgilisi ile Yûsuf arasında bir benzerlik kurulmuştur (G.19/6, G.114/5).

Yûsuf ile Bijen'in ortak benzerliği her ikisinin de bir kuyuda hapsedilmesidir (G.77/7).

Âşığın gönlü, Hz. Yûsuf'a benzemekte ve gam sıkıntısı içinde kuyuya düşmektedir. Felek, sanki Yûsuf'un kardeşidir ve ona sürekli eziyet etmektedir.

Fütāde-i çeh-i ġam itdi Yūsuf-ı dili āh
Felek benümle birāder midür nedür bilmem (G.69/2)

Bir başka beyitte de gönül, Hz. Yûsuf'un kardeşidir. Gönlü mihnet, sıkıntı kuyusundan kurtarmaya çalışmak, sevince ve safaya erişmek içindir.

Çeh-i miḥnet fütād itmekde sa'y-ı bī-ḥad eylerler
Gönül aḥbāb-ı bed-girdār-ı Yūsuf'la birāderdür (G.16/4)

Sevgilinin çene çukuru, âşığın gönlünün düştüğü bir sıkıntı kuyusudur. Yûsuf'un kuyusu ile benzerlik kurulmuştur (G.90/6). Hz. Yûsuf, Züleyha ile birlikte anılmıştır (K.VII/29).

**de. Hz. Mûsâ**

Tûr-ı Sinâ'da Allah'ın hitabına mazhar olduğu için Mûsâ'ya **"Kelîm"** sıfatı verilmiştir. Divan'da "Kelîm, Tûr, Yed-i Beyzâ, Tecellî, Len Terânî" gibi sözlerle Hz. Mûsâ'nın mucizeleri anlatılmaktadır.

Firavun'un sihirbazları Mûsâ'nın huzurunda yere attıkları ipleri sihirle yılan yapmışlardı. Mûsâ'nın Yed-i Beyzâsı ile uzattığı asa da bir ejder olmuş, bu yılanları yutmuştu. Övülenin mucizeler gösteren kalemi ile Kelîm arasında benzerlik kurulmuştur (K.VIII/32-33).

Sırrî, kendisini büyük bir şâir sıfatıyla Hz. Mûsâ'ya benzetmiş. Hz. Mûsâ'nın Allah ile konuşması gibi, kendisinin de sözleri (şiirleri) ile âdeta mucize gösterdiğini ifade etmiştir. Sırrî kendisini mucize gösteren ve diğer sihirbazların sihirlerini geçersiz kılan Hz. Mûsâ gibi görmekte, küçümsediği diğer şâirleri de Hz. Mûsâ'nın karşısında büyüleri bozulan sihirbazlara benzetmektedir (K.IX/54-55).

Övülen kişi, söz Mûsâ'sı ve onun eli de Yed-i Beyzâ'dır (K.XIV/11).

Gönlün Hakk'ın nûrunun tecelli etiği Tûr-ı Mûsâ olarak tasavvuru, tasavvufta Allah'ı temsil eden sevgilinin nûrunun ve ilahi aşkın gönülde bulunmasına dayanır. Âşığın gönül neşesinin btaşının Eymen vadisi olduğu ifade edilmiştir (G.77/6).

Eymen'de Mûsâ'ya görünen sadece kudsî bir nurdur. Hayran olan Mûsâ'nın âhı, ilahi aşkı anlatmaktadır. Âh, vadiyi aydınlatan ve dağları eriten yakıcı bir ateş olarak düşünülmüştür. Âh, ateş çıkaran Tûr dağına benzetilmiştir. Bu âhlar, gökyüzüne kadar yükselerek gökleri yakar. Tûr dağı, maddedir. Aşk, tecelli ettiği zaman parça parça olmuştur (G.115/4).

**df. Hz. İsâ**

Mesih, sıvazlanmış, okşanmış, mesh etmiş; başka bir şekle girmiş, çok gezen anlamlarındadır. Hz. İsa'ya Mesih denmesi, doğduğunda kötülüklerden

korunması için Cebrail tarafından şekil değiştirilerek ve maddî varlığından sıyrılarak göğe yükseltilmesindendir. Övülen kişi, pek çok meziyeti bakımından İsa'ya benzetilmektedir. O, söz Mesih'idir. Hayat veren sözleriyle Sırrî'yi ihyâ etmelidir (K.IX/41). Hz. İsa'nın yerine Mesih kelimesinin özellikle kullanılması, hem Hz. İsa'nın göğe yükselmesi hem de sevgilinin veya memdûhun İsa gibi ölüleri diriltmesi, cana can katmasıdır. Övülen kişi, zamanın mucizeler gösteren Mesîh'idir (K.VIII/21, K.XIV/18, K.XIV/33, K.IV/2).

Sırrî, kendisini de nazım âleminde mucizeler gösteren Mesih'e benzetmektedir. Onun eserleri güneş gibi ortadadır (K.IV/7-8).

Sırrî, İsa huyludur; gözlerden uzakta olmamalıdır. Ma'nâ kapılarını açan, canlandıran odur. Hz. İsa gibi, ölülere can bağışlayandır. Hz. İsa mucize yoluyla ölüleri nasıl diriltmişse, Sırrî de ölü, cansız olan kelimelere şâirlik tabiatından aldığı ilhamla âdeta söze can bağışlar ve bir bakıma ölüyü diriltir (G.10/6).

Hz. İsa'nın hastaları iyileştirme ve ölüleri diriltme mucizesini bir motif olarak beyitlerde görmekteyiz. Sevgilinin İsâ peygamber gibi düşünülmesi, dudağının ve nefesinin onun gibi ölüleri diriltme ve konuşturma özelliğine sahip olduğu hayalidir. Sevgili, âşığın ölmüş canının devasıdır (G.1/4, G.86/3, G.86/8).

Hz. İsa, tecerrüd ile göğe yükselmiş ve üzerinde iğne bulunduğu için güneş göğü olan dördüncü felekte kalmıştır. Tecerrüd ve gökte bulunma, tasavvufî fikir ve hayaller içinde ifade edilebilir. (bkz. Tecrîd mad.)

**dg. Hz. Dâvûd**

Hz. Davud, hem peygamber, hem de padişahtır. Kuvvet ve kudretin timsalidir. Başlıca mucizesi, demiri elinde mum gibi yumuşatması ve sesinin lâhûtî olmasıdır. Davud, demirci idi; kılıç ve zırh yapardı(Onay,1996:180-181). Bu yüzden meslek pîrlerinden birisi olarak kabul edilir. Aşağıdaki beyitte Davud'un demiri mum gibi eritmesine işaret edilmektedir:

Ne demlü saḫt ise nerm olup eyler bezmi rūşen-dil
Maḥabbet ber-kef-i Dāvūd'dur fūlādı mūm eyler (G.21/4)

**dh. Hz. Süleyman**

Hz. Davud'un oğlu olan Hz. Süleyman da babası gibi hem hükümdar hem de peygamberdi. Üzerine "İsm-i Â'zam" kazılmış yüzüğü ile insanlara, cinlere, devlere, perilere, vahşi hayvanlara, kuşlara, karıncalara, rüzgâra hükmederdi. Her yaratığın dilini bilirdi. Hz. Süleyman insanlar, cinler ve kuşlardan kurulu ordusuyla savaşa giderken karıncaların ülkesine uğramış. Karıncaların başı, karıncalara "Yuvanıza girin, Süleyman'ın askeri sizi ayaklarının altında çiğnemesin."diye uyarınca, Hz. Süleyman gülmüş ve atından inerek onunla konuşmuştur. Karıncaların hediye ettiği çekirge budunun yarısıyla bütün ordusunu doyurmuştur. Şâir kendisi ile karınca; memdûhu ile Hz. Süleyman arasında bir ilgi kurmuş; övüleni yüceltmiştir (K.VII/42).

Karınca- mühr-i Süleyman ilişkisi içinde ayva tüyleri karıncaya benzetilir. Bu mühür üzerinde bazı yazılar vardır. Ayva tüyleri de mühre benzeyen yuvarlak dudaklar üstündedir. Hatt, aynı zamanda yazı demektir. Ayrıca, "hatt-ı la'l" ile "leşker-i mûr"; "leb-i cânân" ile "mühr-i Süleymân" arasında düzenli leff ü neşr sanatı yapılmıştır:

Ḫaṭṭ-ı la'linden leb-i cānāneye gelmez żarar
Leşker-i mūr idemez mühr-i Süleymān'ı şikest (G.6/8)

Peygamberlikle saltanatı birleştiren; yüzüğüyle bütün dünyaya, bütün canlılara, rüzgâra hükmeden Hz. Süleyman'ın tahtını ve ordusunu rüzgârlar taşımıştır. Süleyman'ın tahtı, rüzgârın iradesiyle gitmemiştir. Onun iradesi, Süleyman'ın elindedir:

Her gönül mesned-i şāhen-şeh-i 'irfān olmaz
Keştī bād ile gidüp taḫt-ı Süleymān olmaz (G.47/1)

Belkıs, Yemen'de Sebâ denilen mülkün çok güzel melikesi idi; fakat puta tapardı. Süleyman onu imana davet etti. Belkıs memleketin büyükleriyle konuştu ve ona hediyeler gönderdi. Ancak, Süleyman hediyeleri kabul etmedi ve Belkıs'ı tekrar davet etti. Nihâyet Belkıs, iman getirdi ve Süleyman'ın zevceliğini kabul etti(Onay,1996:138). Divan'da bir beyitte Süleyman'ın adı Belkıs'la anılmıştır (K.XIV/9).

**dı. Hızır**

Hızır, İlyas ve İskender zulûmat ülkesine Âb-ı Hayat'ı aramaya gitmişler ve bir süre sonra ayrılmışlar. Âb-ı Hayat'ı bulan Hızır, ondan içmiş ve yanındaki İlyas'a da içirmiş. İskender'e söylememeleri emredildiği için o, bu sudan içememiş. Bu hususla ilgili telmih, beyitlerde verilmiştir (G.50/2, G.69/1, G.20/4).

Sırrî, İlyas Paşa'nın Nef'î'yi ihyâ ettiği gibi memdûhunun da kendisine Hızırlık etmesini istemektedir. İlyas ismi tevriyeli ve diğer kelimelerle de tenasüp ilişkisi içinde kurulmuştur (K.XV/29).

Hızır karada; İlyas da denizde kurtarıcıdır. Ancak, şâir Hızır adını kullanmış ve denizdekileri kurtarması hususiyeti ile ele almıştır (G.64/4).

Âb-ı Hayat, ölümsüzlük suyudur. Şâir, hazmı kolay, güzel şarabı da Âb-ı Hayat'a benzetmektedir (K.I/19).

Âb-ı Hayat, övülen kişinin lutufları için bir benzetilendir. Memdûhunun istemesi halinde, lutfuyla ölümsüzlük suyunu susamışlara içireceğini, onları ihya edebileceğini söylemektedir (K.II/22).

Sırrî'nin kaleminden akan yazılar, akıcıdır; Âb-ı Hayat'tır. "Hızır, şiirlerimi görseydi hayat suyunun adını hiç anmazdı."diyerek hem mübalağa hem de teşbih yapmıştır (K.XIII/40).

La'l-i zülâl, Âb-ı Hayat manâsında söylenmiştir. Dudak ve sözle beraber Hızır da söz konusu edilmiştir. Söz, dudaktan doğduğu için dudak, Âb-ı Hayat'tır (K.X/43).

Çemen, yeşil otlarla kaplı geniş bir alandır. Burada ilkbahar mevsiminde güller açar, bülbüller öter. Bülbül, sevgiliye olan hayranlığını güzel nağmelerle ifade eden, ağlayan, inleyen bir âşığı temsil eder. Bülbül; gülün ayrılığından figan ederken çemene Hızır yetişmiştir. Burada bir atasözümüzü de hatırlıyoruz: "Kul bunalmayınca, Hızır yetişmez." Sözlük manâsı yeşil olduğundan Hızır kelimesi, tevriyeli kullanılmıştır. Ayrıca, ayva tüylerinin yeni bitmesi su kenarında bir yeşillik gibi ele alınmasıyla Hızır ve yeşil sıfatı arasında kurulan iham ve tenasüp münasebetleri de gözden kaçırılmamalıdır. Geçtiği yerlerde yeşillikler bittiği için, Hızır, yeşerme, tazelik adıyla da anılır (G.107/1).

**di. Hz. Muhammed**

Sırrî "na't"ında Hz. Muhammed'in üstünlüğü ile mucizelerini anlatır. O, Allah'ın sevgilisi, peygamberlik tahtının sultanıdır. Divan'da Hz. Muhammed için 64 beyitlik bir na't mevcuttur. Onun en mühim vasıflarından biri de resûl-i emîn'liktir. Ondan, "Mustafa, Mahbûb-ı İzid, Ahmed-i Muhtar, fahr-ı kainat, yektâ-güher, menba'-ı mürüvvet, menba'-ı mekârim, ma'den-i kerem, menşûr-ı Îzîd, ümmî-lakab" gibi isim ve sıfatlarla söz etmiştir.

"Yektâ-güher", Hz. Muhammed'in mazmunudur. Tek ve değerli, büyük inci demektir (K.I/25).

Hz. Muhammed, ümmî yani okuma-yazması yoktur; ancak, fazilet makamındandır (K.I/32).

Arkasında iki kürek kemiği arasında, ta kalbinin hizasında bir nişanesi vardı; ki buna "Hatem-i nübüvvet" denir. O, son peygamberdir (K.I/32-33).

"Hz. Muhammed, bir gün ashabı ile beraber Hubeydiye mevkiine geldi. Orada su olmadığına kendisine haber verdiler. Bunun üzerine Peygamber, yanında mevcut bulunan sudan abdest aldı. Parmaklarından çeşmeler gibi su akmaya başladı. O sudan herkes içti"(Levend, 1980:135). Bir beyitte, Hz. Muhammed'in bu mucizesi hatırlatılmıştır (K.I/34).

Şakk-ı Kamer, Hz. Muhammed Peygamber'e ait bir mucizedir. Kureyş kabilesinden bazıları, mehtaplı bir gecede Peygamber'den mucize istediler. Peygamber Allah'a yalvardı ve bir mucize vermesini diledi. Gelen emir üzerine parmağıyla işaret edince ay, iki parça oldu ve yere indi. Peygambere şehadet getirdi. Sonra eteği altından girip yeninden çıktı. Yeniden şehadet getirerek bütünledi ve göğe yükselerek doğduğu yerden battı ( Levend, 1980:134).

Mihri ayırdı reh-güzerinden işāreti
Evvel emirde māh-ı dü-şaḳḳ-ı benān gelür (K.I/35)

Peygamber'in hayvanlarla konuşması da mucizelerindendir. Peygamber, bir gün Kabe'nin kapısı önünde otururken, ayağını köpek ısırmış biri geldi. Biraz sonra aynı köpeğin ısırdığı biri daha geldi. Peygamber, yerinden kalkıp köpeğin yanına varınca, köpek kuyruğunu sallayarak söz söylemeye başladı ve Ebu Bekir ile Ömer'e düşmanlık ettikleri için kendisini Allah'ın görevlendirdiğini belirtti (Levend, 1980:136). Divan'da bu olaylara telmih vardır (K.I/36-37).

Bir gün Peygamber, başını Ali'nin kucağına koyup uzanmıştı. Ali, güneş battığı halde ikindi namazını kılmamıştı. Peygamber, ikindi namazının kılıp kılmadığını sorunca Ali de kılmadığını söyledi. Bunun üzerine Peygamber duâ etti. Güneş battığı yerden geri döndü (Levend, 1980:137). (bkz. K.I/39-40)

Allah, Peygamber'e Cebrail'i ve Burak'ı gönderdi. Onu Miraca davet etti. Peygamber, Burak'a bindi. Burak'ın ayağı yere dokunmadan Mekke'den Mescid-i Aksa'ya geldiler. Beytü'l-mukaddes'te Burak'tan indiği zaman peygamberler tarafından karşılandı. Mescid-i Aksa'da namaz kıldıktan sonra Cebrail onu elinden tutup dışarı çıkardı. Ansızın bir merdiven göründü. Cebrail, Muhammed'i Burak'la semaya çıkardı. Birinci gökte melekler tarafından; sonra her kat gökte, ayrı ayrı Peygamberler tarafından karşılandı (Levend,1980:128-129). ( K.I/43-45).

Hz. Muhammed'in gölgesi yere düşmezdi. Dışarı çıktığı zaman başı üzerinde bir bulut dolaşır; O, nereye giderse bulut da beraber gider, bir yerde dururşa o da durur; bu şekilde onu fazla sıcağın tesirinden korurdu:

Ẓılli olur mı hīç o nūr-ı mücessemüñ
Zīrā gidince rūḥ u gelince revān gelür

Günden ṣaḳınup ol gül-i bāġ-ı risāleti
Çetr-i felekden ebr aña bir sāyebān gelür (K.1/46-47)

Kıyamet günü, Hak terazisinde iyi emelliler hafif; kötü emelliler ağır gelir. Sağ tarafta doğrular; sol tarafta günahkârlar toplanır. Günahkârların feryatlarıyla her köşeden "yardım et!"figânları yükselir. Hiç kimse kimseden yardım bulamaz. İşte o anda iki âlemin övüncü Hz. Muhammed gelir (K.I/48-57). Divan'daki bu beyitler, Kur'an-ı Kerim'deki Abese Sûresi (80.)nin 34-42. âyetlerine telmihtir.

**e. Âhiret**

**ea. Kıyamet (Rûz-ı Kıyamet, Haşr, Mahşer, Rüst-â-hîz, Rûz-ı Hisâb)**

Beyitlerde "rûz-ı kıyamet, haşr, mahşer, dem-i mahşer, rûz-ı hisâb" gibi adlarla anılan kıyamet, dünyanın sonu ve ahiret hayatının başlangıcıdır. Bir şeyin süresi ve devamı için "kıyamete dek"; bir şeyin ele geçmesinin imkansızlığını anlatmak için "kıyamete kalmak"; bir şeyin tesirinin şiddeti için "kıyamet kopmak", "mahşere dönmek" anlamlarında bazı beyitlerle karşılaşmaktayız.

Kıyamet belirtilerinden birisi Güneş'in Dünyaya daha çok yaklaşması ve yakıcılığının artmasıdır:

Sırrī ḳuṣūrum görüp pür-ġażab olmış o māh
Olur imiş germ-tāb rūz-ı ḥisāb āfitāb (G.4/7)

Bir başka kıyamet alâmeti, Yecüc-Mecüc'ün kıyamet kopmadan bir müddet önce zuhur etmeleri ve insanların başlarına büyük belâlar açacak olmalarıdır. Kur'an-ı Kerîm'de (Kehf, 97; Enbiya,96) fesat çıkaracak bir kavim olarak geçmektedir. Divan'da Yecüc kelimesi, fitne mefhumuyla birlikte anılmaktadır (K.III/15).

Allah, kıyametten sonra bütün mahlûkları diriltecek; herkesin sevabı ve günahı mîzan (terazi) da tartılacak; sevapları ağır gelenler cennete; günahları ağır gelenler ise cehenneme gidecektir.

Gam, günaha; ferah, sevaba benzetilmiştir. Mahşer günü bunlar kefeye girdiğinde, gam günahı daha ağır gelecektir. Günah, sevab, mahşer, kefe-i mîzân arasında tenasüp ilişkisi söz konusudur. Şâir, soyut kavramlara yer vermiştir. Bu hayaller, insanın iç dünyası ile içinde yaşadığı dış dünya arasında kurulan ilişkiler vasıtasıyla ortaya çıkmıştır. İnsan mantığını zorlamaktadır. Bir çaresizlik söz konusudur (G.10/8).

Kıyametin beyitlerde yer almasına sebep olan en önemli unsur, o gün meydana gelecek olan büyük kargaşadır:

Küffār nāliş ile ḳıyamet ḳopardılar
Dirler ki bir birisine gel gör ḳıyāmeti (K.V/16)

Sevgilinin boyu için de kıyamet kelimesiyle karşılaşmaktayız. Kıyametin mecazen bir büyük belâ ve musibet manâları da dahil edilerek sevgilinin boy güzelliği ve âşıkta uyandırdığı tesir ifade edilmiştir.

**eb. Amel Defteri**

İnsanın işlediği eylemlerin, iyilik ve kötülüklerin kaydedildiği ve mahşer günü açılacak olan defterdir. "Debîr-i sadr-ı dîvân-ı kazâ" sözüyle Allah kastedilmiştir. "Nâme-i âmâl", amel defteridir. (bkz.G.113/5, K.XIII/25)

**ec. Cennet**

Divan'da "Cennet, Behişt, Firdevs, Huld, Mev'a" adlarıyla zikredilen Cennet; bahçe demektir. Peygamberlerin davetlerine uyarak iman edip dünya ve ahiret işlerini özenerek yapan kişilere ahirette vaad edilen ferah ve huzur yeridir.

Şâirin cennete gitmesi için işlediği güzel bir iş yoktur. Fena evinde yani dünyada, hep günah işlemiştir:

Nā'il-i ġurfe-i cennet ider a'mālüm yoḳ
Ḥayf kim dār-ı fenā içre ḳuṣūr eylemişüz (G.55/3)

Sevgilinin bulunduğu yer, cennete benzetilir. Sevgilinin güzelliği ve bilhassa yüz ve yanak unsuru, baharla yeşeren, güzelleşen yeryüzüyle birlikte ele alınmış ve benzetilen olmuştur (G.65/5).

**Tensîm ve Kevser,** Cennette bulunan ve müminlere sunulmak üzere yaratılan ırmak ve suyun adlarıdır. Divan'da, Cennet suyu olan cûy-ı Tesnîm, şâirin susuzluğunu gideremeyecektir (G.53/3).

Kevser, övülenin meşrebi için benzetme ve karşılaştırma unsuru olmuştur. Kevser suyundan daha saf ve güzel olmasında mübalağa vardır (K.XVII/33).

Sırrî'nin kalemi Kevser suyudur.(G.48/9).

**Cennetü'l-Mevâ,** cennetlerden biri olup, sığınılacak cennet anlamına gelir. Bir beyitte geçmektedir (K.VIII/49).

**ed. Cehennem**

Beyitlerde cahim, külhan, dûzahiyân, ahker-i sûzân, ahker-i külhan olarak ve genellikle cennet kelimesiyle beraber yer almıştır.

Sevgiliden ayrılık, bir cehennem ateşidir (G.38/4).

Şâir, cennet ve cehennemi bir arada kullanarak; yarasıyla ateşler saçan gönlünü gül bahçesine çevirdiğini, " 'amel-i hâs" ile de cehennemi cennet ettiğini söylemektedir. Beyitte teşbih, tezat, tenasüp, leff ü neşr sanatları vardır. Ayrıca, "Muhakkak ki güzel işler, kötü işleri veya günahları silip süpürür." Âyet-i kerîmini hatırlatmaktadır (G.72/3).

Âşıkların göğsü yaralıdır. Yara, rengi ve şekli bakımından, güle benzetilir. Âşığın gönlü yaralarla dolu olduğu için, gül bahçesine teşbih edilmiştir. Yaralar, ateş gibi yaktığı için külhandır, ocaktır. Tasavvufî bakımından gönlün yaralı olması mutasavvıflar için istenilen bir durum değildir. Cennet; gülşen, bahçe anlamındadır. Külhan; ateşin bol olduğu yerdir ve cehennem yerine de kullanılır.

Ayrıca, gülşen ile külhan arasında da renk ve şekil bakımından ilgi kurulmuştur. Beyitte tezatlıklar ve paralellikler söz konusudur:

Zaḫm zaḫm-ı dil-i ḫūnīnümi gülşen bilürüm
Dāġ dāġ-ı cigeri aḥker-i külḫan bilürüm (G.77/1)

**f. Kazâ ve Kader**

Kaza, insanın iradesi dışında gelişen ve hiçbir zaman engel olamayacağı, karşı koyamayacağı bir haldir. İnsanın kaderinde ne varsa başına o gelir. Bunun bozulması veya değiştirilmesi söz konusu değildir.

Kader; baht, talih, alınyazısı anlamlarının yanı sıra, Tanrı'nın kulları için kararlaştırdığı şeyler, ilâhî hükümlerdir. Aşağıdaki beyitte kaza ile kader bir arada anılmıştır. Kaza okları, sevgilinin göz ve gamzesinden gelir:

Lerzān-ı ḳażā ġamze-i āşūb fenümden
Tersān-ı ḳader naẓra-i şūriş figenümden (G.90/1)

Belâ da insana gökten, "Kaza-yı İlâhî"nin hükmüyle gelir. Aşağıdaki beyitte kaza ve belâ bir arada kullanılmıştır. Sevgilinin kaşları, kaza yayı; kirpikleri ise belâ okudur:

Ebrūvān-ı dil-rübā ḳavs-ı ḳażādur çeşmüme
Her ser-i müjgānı bir tīr-i belādur çeşmüme (G.97/1)

Felek, eğri şeklinden dolayı yay veya sapandır. Onunla insanlara kaza okları veya taşları atmaktadır. Bunların hedefi, şâirin sînesidir. Mihnet okları cismini delik deşik etmiştir. Âşık, bu oklara hedef olmaktan korkmamaktadır:

Anı da dest-i ḳażā zīb-i felāḫın eylesin
Cismüm eylerse eger seng-i sitemden ictināb (G.3/4)

Mihr-i cāhı ey iden der-baġal-ı ṣadr-ı sürūr
Ben anı sīneñe bir seng-i felāhān bilürüm (G.77/3)

Bir başka beyitte ise, bu oklara hedef olmaktan şikâyetçidir ve feleğin perişan olmasını dilemektedir (G.2/3, G.65/3).

"Dest-i felek" sözüyle kader kastedilmiştir. Baht, talih anlamındadır (K.VIII/43). Bir diğer beyitte de "dest-i kader" tabiriyle karşılaşmaktayız (K.IX/13).

Şâir, ikbal (talih) evini ne kadar tamir etsem de kaza yani talihsizlik selinin hücumu, orayı harap eder, demektedir. İkbâl ile idbâr kelimeleri arasında hem tezatlık hem de vezin bakımından uygunluk söz konusudur. Kaza, "kasıtsız ve aniden gelen bir felaket" manâsında tevriyelidir:

Ḫarāb eyler hücūm-ı seyl-i idbār-ı ḳażā süziş
Ne deñlü ḫāne-i iḳbālümi ta'mīr idersem de (G.103/3)

(Diğer beyitler için bkz. K.X/5, 41)

**g. Dört Halife**

Divan'da, dört halifeden sadece Hz. Ali'nin adı geçmektedir. Murtaza, Hz. Ali'nin lakabıdır. Hz. Peygamber, Tebük gazasına giderken Hz. Ali'yi Medine'de

halife olarak bırakmıştı. Hz. Ali "Ey Allah'ın elçisi, beni kadınlarla çocuklara halife mi ettin?" diye sorunca peygamber, "Mûsâ'ya göre Harun ne ise, sen de benim için o derece razı değil misin?" demişti. Hz. Ali, "Razı oldum, razı oldum."cevabını vermişti. Bundan sonra ona, "razı olmuş, razı edilmiş" anlamındaki "Murtaza" denmiştir. Aşağıdaki beyitte Vezir Kara Mustafa Paşa ile Hz.Ali arasında ilgi kurulmuş; Hz. Ali, yiğitliği dolayısıyla övülenin benzetileni olmuştur:

Bu neberd-i bī-naẓīri görse yārān-ı'Acem
Şübhesüz dirlerdi budur Murtażā-yı rüzgār (K.II/4)

Bir başka beyitte ise, Vezir Ali Paşa ile Hz. Ali arasında ilgi kurulmuş; "Hizebr-i rûz-ı vegâ" sözüyle Hz. Ali hatırlatılmıştır:

Yegāne merd-i hünermend-i 'ālem-i iḳbāl
Hizebr-i rüz-ı veġā Ḥażret-i 'Ali Paşa (K.VI/16)

**h. Âl-i Mustafa, Ehl-i Kerbelâ**

Hz. Muhammed'ten sonra gelen ve devam ettiği kabul edilen, Seyyidî ismi verilen peygamber sülalesidir. Hz.Hüseyin, Hz.Ali'nin küçük oğludur. Kerbela'da şehit edilmiştir. Muharrem, haram kılınmış demektir. Hicrî, kamerî takvimin birinci ayıdır. Müslümanlıktan önce, ticaretin aksaksız ve korkusuzca yapılabilmesi amacıyla bu ayda savaşma, kan dökme yasaklanmıştır. Bütün Arap kabileleri de bu yasağa uymuşlardır. Kerbela olayı bu ayda olduğundan daha kötü karşılanmıştır. Muharrem'in ilk on günü, Şiî Müslümanları için matem günleridir (Pala,1989: 42). Divan'da bu olaylara telmih yapılmıştır (G.22/3, G.104/11).

**ı. Diğer İslâm Uluları**

**ıa. Amr ve Zeyd**

Amr ve Zeyd'in adları Nahl (16)sûresinde geçmektedir.

Divan'da, "La-yuhsa", ile anılmaktadır."Allah'ın nimetini birer birer saysanız ne mümkün. Onu icmal sûretiyle bile sayamazsınız. Şeksiz şüphesiz Allah çok yargılayıcı, çok esirgeyicidir." Nahl sûresi(16.sûre/18.âyet) (bkz. K.VIII/45).

**ıb. Numân-ı Zemân (İmâm Â'zam)**

İslâm dininde ehl-i sünnet mezheplerinin dört büyük imamlarından biridir. Numân bin Sâbit'tir. (bkz.K.VIII/19)

**ıc. Veyse'l-Karanî**

Divan'da bir beyitte geçmektedir (G.62/3).

**ıd. Abdülkadir Geylanî (öl.1166)**

Kâdiriyye tarikatının kurucusudur. Divan'da bir beyitte geçmektedir (G.77/2).

**i. Âyetler, Sûreler ve Hadîs-i Şerîfler**

Âyet ve hadislerin beyitlerde yer alışı, ibareler veya kelime halinde iktibas yoluyladır. Telmih yoluyla âyet ve hadislere de işaret edilmiştir.

**"İnnâ Fetahnâ"**, Kur'an-ı Kerim'deki "Fetih sûresi" (48/1)nin "Şüphe yok ki biz sana apaçık bir fetih sağlamışızdır."meâlindeki birinci âyetinin ilk iki kelimesidir (K.III/14).

**İsrâ Sûresi :** Kur'an-ı Kerîm, İsrâ Sûresi (17.Sûre). İlgili beyit için bkz. KI/44.

**Abese Sûresi: Kur'an-ı Kerim, (80. Sûre)**

Divan'da geçen bir beyit, Abese Sûresi'nin 34-42. âyetlerine telmihtir:

Hîç kimse kimseden mededе bulmayup meded
Her nefs nefsî nefsî ile pür-fiġān gelür

**"Levlâke Levlâke lemâ halaktü'l-eflâke"**, "Sen olmasaydın, Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım." Anlamına gelen bu sözün hadîs-i kudsî, yani peygambere ilham yoluyla söylenmiş; fakat vahiy yoluyla ve meleklere gelmediği için Kur'an'da bulunmayan Allah sözü olduğu meşhurdur. Bu Hadis-i Kudsî'nin ilk kelimesi olan "Levlâk" bir beyitte geçmektedir (K.1/38).

**Yâsin,** Hz Muhammed'in adlarından biridir. Peygamber ailesine de "âl-i Yâsin" denir. Kur'an-ı Kerîm'in 36. sûresi'dir. Sûrenin ilk âyeti bu iki harftir. Hz. Peygamber, "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'an'ın kalbi de Yâsin'dir."demiş ve başka hadislerinde de ölüler için Yâsin okunmasını öğütlemiştir.

**Tâhâ,** Kur'an-ı Kerîm'in 20. sûresi'dir. Sûrenin ilk âyeti bu iki harf olduğu için "Tâ-Hâ" adını almıştır. Sûrede Hz. Mûsâ'dan bahsedilir ve Hz. Muhammed'e teselli edilir ve gördüğü muhalefetten üzülmemesi, şevkının kırılmaması tavsiye edilir. Divan'da bir beyitte "Yâsin" ve "Tâhâ" sûreleri birlikte anılmıştır (K.VI/33).

**Kün fe yekûn "Kün-fekân",** " Bir şeyin olmasına karar verdi mi ona sadece "ol" der. Artık o, oluverir." Kur'an-ı Kerim'in Bakara sûresi (2.sûre)'nin 117. âyeti ile Âl-i İmran sûresi (3.sûre)'nin 47-57. âyetlerine telmihte bulunulmaktadır (K.I/29).

**"...Len Terânî...",** "...göremezsin..." demektir. Allah'la konuştuğu için Kelîm adıyla anılan Hz. Mûsâ, Tûr dağında "Yâ Rabb, bana kendini göster; sana bakayım."dedi. Allah, "...Len Terânî..." yani "Sen beni göremezsin.", "Bir kere dağa bak, o yerinde dururs beni görebilirsin."dedi. Allah, dağa tecelli etti ve dağ parça parça oldu. "Ve harra Mûsâ sa'ika = Mûsâ düşüp bayıldı." Ayılınca, "Sana tövbe ettim, sana inananların ilkiyim."dedi. [Kur'an-ı Kerîm/A'raf sûresi (7.sûre /143. âyet)]

Āh-ı Mūsî-yi taḥayyür "Len Terānî" sūzdur
Çeşm-i ümmîde sen isterseñ de vādî Eymen ol (G.65/9)

**"Men 'Aref ...",** Kendini bilen Rabb'ini de bilir, anlamındaki hadis-i kudsîdir.(bkz. G.116/3)

**"İnşirah sûresi"**, "Muhakkak her güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Evet, her güçlükle beraber bir kolaylık vardır." [Kur'an-ı Kerîm/İnşirah sûresi(94.sûre / 5-6 âyet)] (bkz.G.50/6, K.VII/38)

**"El-kanâ'atü kenzün lâ-yefnâ"**, "Kanaat tükenmez bir hazinedir. (İlgili beyit için bkz. K.VIII/27)

**"La-yuhsa"**, "Allah'ın nimetini birer birer saysanız ne mümkün. Onu icmal sûretiyle bile sayamazsınız. Şeksiz şüphesiz Allah çok yargılayıcı, çok esirgeyicidir." [Kur'an-ı Kerim, Nahl sûresi(16.sûre/18.âyet )] (bkz. K.VIII/45)

**Nûr** sûresi (24.sûre), Medine'de nâzil olmuş ve 64 âyetten meydana gelmiştir. Sevgilinin yüzü Kur'an-ı Kerim; ayva tüyleri de Kur'an yazısıdır, Nûr sûresidir. Hat, siyahlıktır. Nûr ise beyazlık, aydınlık demektir. Kelimeler bir tezatlık içinde yerleştirilmiştir:

Degüldür ḫaṭṭ-ı yed ressām-ı ḳudret sūre-i Nūrı
Nice ṣıġdurdı bilmem iki berg-i yāsemīn üzre (G.93/3)

İsrafil adlı melek, kıyamet günü, **sûr**'uyla ölüleri mezarından kaldıracaktır. İsrâfil, sûruyla birlikte, Allah'ın emrini bekler. Sûr'un geçtiği sûre ve âyetler için bkz. (18.sûre, 99.âyet; 20.sûre, 102.âyet; 23.sûre, 101.âyet; 39.sûre, 68. âyet; 50.sûre, 20.âyet; 78.sûre, 18.âyet ) İsrafil ve sûr'un geçtiği beyitler için bkz. İsrafil mad.

**Kevser** sûresi, Kur'an'ın 108.sûresidir. Kevser, içeçek anlamında beyitlerde sıkça geçmektedir:

Zebān-keşīde-i evṣāf-ı kevṣer olmaz mı
Duyaydı zāhid eger neşve-i yaḳīnümüzi (g.115/2)

**Lebbeyk,** "Buyurunuz, efendim."anlamında kullanılan bir kelimedir ve hac fârızası yerine getirilirken bu kelimeyle başlayan duâlar okunur. Divan'da "lebbeyk-hˇân" kelimesi geçmektedir (K.1/23).

İyi bir dinî öğrenim gören Sırrî, şiirlerinde âyet ve hadisleri, dinî vecibeleri gâyet ustalıkla ve Türkçe'nin gücünü kullanarak vermekte; âyet ve hadislerin meâlini söylemektedir:

Muhakkak ki güzel işler, kötü işleri veya günahları silip süpürür:

İdüp dil-i şerer-efşānı zaḫm ile gülşen
Caḥīmī bir 'amel-i ḫāṣ ile behişt iderüm (G.72/3)

Haset, ateşin yaktığı gibi, sahibini yakar:

Sāġār-ı şahbā n'idem būs idicek la'lüñi
Sūz-ı ḥasedle olur gökde kebāb āfitāb (G.4/5)

Allah, isterse diriltir ve öldürür:

'Acebdür ol büte cān virmek isterem Sırrī
Benüm işüm hele Perverdigār'a kalmışdur (G.13/5)

Ahlâm anında, mestlik uykusunda, görülen rüyanın tabiri güzel değildir:

Dil ise itmede ümmīd-i peyām-ı vaṣluñ
Ḫˇāb-ı mestāne ise ḳabil-i ta'bīr olmaz (G.48/6)

**j. Ezel**

Ezel, başı ve önü olmayacak kadar eski zaman demektir. Beyitlerde, insanların kısmetlerinin tayin edildiği, kaderlerinin çizildiği gün olarak ele alınır:

Levḥ-i ta'ẕīme bu güne yazmış elḳābuñ ezel
Rāstīkilk-i kef-i mu'ciz-edā-yı rūzgār (K.II/13)

Kendisini hayal meydanın eri olarak gören şâir, bu hikmetli tılsımın ezelde adına yazıldığını söylemektedir (K.XVII/28). Ezel, dert ehlinin muhalifi; gönül düşmanına deva dostudur (G.I/3).

**k. İnanç Esaslarına Göre Kavramlar**

**ka. İslâm, Müslüman**

Müslüman, İslâmiyeti kabul eden ve onu uygulayan kişilere denir. Beyitlerde gerçek anlamıyla kullanılmıştır (K.I/11, K.V/9-15).

**kb. Kâfir, Put, Sanem, Zünnâr, Haç, Kenîsa, Künişt, Hankâh**

Sevgili; zalimliği, insafsızlığı, âşıklarına karşı takındığı tavrı, taş kalpliliği ve saçı sebebiyle kâfirdir. Müslüman olmayanlar da kâfirdir.

Hristiyan dininde şarap içmek haram değildir. Sevgilinin dudağı, renk ve tat bakımından şaraptır. Sevgilinin siyah saçları bir kara örtü gibi parlak yüzünü örter. Putların örtülmesi âdeti ve sevgilinin güzel yüzünün insanları yoldan çıkarıp küfre sevk etmesi de bu hayalde düşünülmüş olabilir. İman, aydınlığın; küfür, karanlığın ifadesidir. Put ve çelipâ, kiliseye aittir. Çelipâ, beyitlerde sevgilinin saçıdır (G.86/1-2). Sevgilinin yüzünü seyretmeyi bırakıp, orayı kiliseye çevirme yerine gönlü süsleyen zülfü seyretme hevesine düşmüşsün, demektedir. Mescîd-i Aksa, ibadet yapılan yerdir. Bu beyitlerde Hurîfiliğin izleri vardır.

Divan'da, Hz. İsâ ve Hristiyanlık sık sık zikredilmektedir. İsâ, bazan sevgilinin bazan şâirin benzetileni olmuştur.

Aşağıdaki beyitte, "sevda" kelimesi, tevriyeli olarak kullanılmıştır. Şâir, "helâk" ve "tehâlük" kelimeleri arasında iştikak yaparak sevgilinin saçıyla helak olduğunu söylemektedir. Sevgilinin İsa gibi olmasını ve kendisine hayat vermesini istemektedir. Sevgilinin yanağı; beyazlığı ve parlaklığı yönünden söz konusu edilir. Yüz, dindir; sevgiliye kavuşma halidir. Âşık, sevgilinin yanağını şiddetle arzular. Şâir, yarın endişesinden kurtulmak ve bulunduğu günün zevkini istemektedir:

Ey büt ne helākümde bu sevdā-yı tehālük
Ṣoñra beni 'Īsī gibi iḥyā mı idersin (G.86/3)

Şâir, gönlündeki çok fazla sayıdaki çirkin istekleri, fikirleri yüzünden Ka'be'yi kiliseye veya Yahudi havrasına çevirmektedir (G.72/1). Diğer beyitler için bkz. G.28/3, G.117/4, G.32/1, G.49/1.

## I.İbadet ve İnançlar

### Ia. Ezan, Namaz

Tehlîl, İslâm dininin tevhid akidesini özetleyen "La ilahe illallah" sözünü tekrarlamaktır. Bülbüllerin ötüşü de bir bakıma tehlîldir.

Ya āşiyān-ı bülbül-i tehlîldür ki ider
Ervāḥıyānı naġme-i sūziş-güẕārı nūr (K.XI/11)

Temcîd, sabah namazı vaktinden evvel minarelerde söylenen niyaz ilahileridir. Ramazan'da akşamdan artan pilavın ısıtılmasına "temcîd pilavı" denilir.

Şādür-revān-ı gülşen-i temcîddür yāḫūd
Fevvāre-şu'le āb-ı zülāl iştihārı nūr (K.XI/12)

E's-sala, halkı namaza davet etmek için kullanılan sözdür (K.XI/15). Namazla ilgili olarak Divan'da yer alan diğer unsurlar arasında mihrab, kıble, tesbih, secde, seccade, kelimelerine de rastlamaktayız. Mihrab ve kıble, şekil benzerliği sebebiyle sevgilinin kaşıdır. Tesbih ve seccade ile ilgili terimler daha çok zahid kelimesiyle birlikte anılmıştır. Aşağıdaki beyitte, rindlerin eteği ile seccade ve içki kadehindeki hava kabarcığı ile tesbih taneleri arasında ilgi kurulmuştur:

Olurdı zāhide seccāde dāmen-i rindān
Ḥabāb-ı sāġarı eylerdi sübḥa-i evrād (K.VII/31)

Tesbih taneleri yuvarlaklığı bakımından gezegene benzetilmiş; gökyüzü de elinde tesbih çeken bir insana benzetilerek, kişileştirilmiştir. Gökyüzündeki hareketlilik de evrâddır. Herkes ve her şey Allah'a ibadet etmektedir (K.VII/36).

### Ib. Ramazan ve Oruç

Ramazan, hilâlin görünmesiyle başlar. Şevval hilâlinin görünüşüyle Ramazan'ın bitmesi ve bayrama ulaşılması söz konusudur. Oruçlu insan, akşamın gelmesini dört gözle bekler; uzun yaz aylarında suya ve yemeğe ihtiyaç duyar. Oruçlu insanın görünüşüyle hilâl arasında benzerlik kurulmuştur. Bayram ayının gelmesiyle her şey bollaşmıştır. Acıkmış insanın bayramı mah-ı şevvaldir. Bu ay, yiyip içme yasağını ortadan kaldırdı. Terk ettiği zevkleri yaparak Allah'a kavuşacaktır (bkz.K.X/3-7, K.XI/13-14).

Oruç, beyitlerde "savm", "rûze" biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Ramazan ayı yılda bir kere gelir ve bu ayda oruç tutmak farzdır (K.X/48).

### Ic. Hac

Hac da İslâm'ın şartlarından birisidir. Haccın farz olabilmesi için para ve mal zenginliği ile sağlık şarttır. Hicaz'ın söz konusu edilişinin sebebi Kabe'nin burada bulunuşudur. Beyitlerde gözyaşı, paraya benzetilmiş ve " gözyaşları

sermayesiyle sevgilinin bulunduğu yeri dolanmak farz olmuştur; çünkü sevgilinin bulunduğu yer Ka'be'dir." Hicaz, aynı zamanda bir musikî makamıdır:

Nuḳūd-ı eşk ile farż oldı 'azm-ı kūy-ı yār itmek
Belī olan nişāba mālik āheng-i Ḥicāz eyler (G.40/4)

Aşk elbisesinde etek ve yaka olmaz, sözü bize ihramı hatırlatmaktadır. İhram, Hac sırasında Kabe hareminde, tavafta hacıların büründükleri beyaz, dikişsiz örtüdür. Kefenin de dikişi, eteği ve yakası olmaz. Dünyevî hayata fazla meyletmemek olarak da anlaşılabilir.

Ka'be, Divan'da sevgilinin mahallesi, kapısı, güzelliği, yüzü, saçı için benzetilendir.

## 2.TASAVVUF

### a. Genel Kavramlar

#### aa. Hak Âşığı

Sırrî'ye göre Hak âşığı, dünya nimetlerine önem vermeyen, gönlü Allah'ın aşkıyla dolu olan ve sadece O'na ulaşmayı arzulayandır. Divan'da aşk ehli, ehl-i dil, erbâb-ı kemâl, teşne-dil, ehl-i derd, velî, üftâde vb. şekillerde ifade edilir. Hak âşıkları, İlâhî nur ile yanmakta ve bu yüzden pervane gibi onların gözleri de hiçbir şey görmemektedir. Aşktan sarhoş olan kişinin, şarap sarhoşluğuna önem vermemesi doğaldır. Sarhoş da kadehin billûr olup olmamasına aldırmaz. Onun için kadehin içindeki şarabın önemi vardır. Hak âşıkları, Allah'tan başka bir şeyle meşgul olmazlar. Bu hal, İlâhî aşkla mest olmak demektir. İlâhî aşk sarhoşu, dünya malına veya makamına rağbet etmez:

Sifāl-i köhne yeter rind-i bāde-āşāma
Dime elümde bilūrīn ayaġ lāzımdur (G.32/2)

Mest-i şahbā-yı ma'ānīyem diyen bī-dillerüñ
Cām-ı elfāẓı raḥīḳ-i rāh-ı ma'nādan tehī(G.113/6).

"Aşk, gayb hazinesinin bir gevheridir. Ona hakaret nazarıyla bakmamak gerekir. Vuslat denizi, incisiyle beraber senin olsun, ben ayrılığın kan karışmış gözyaşlarını deniz ederim." diyen şâir, vuslat ve firak kelimelerinde tezatlık kurmaktadır. Bahr, tasavvufa göre, "Allah'ın sonsuz olan sıfat ve zat makamı" olarak bilinir. Varlık âlemi bir denizdir ve vahdeti temsil eder (G.99/8-9).

"Bennâ-yı kudret" sözüyle Allah kastedilmiştir. "Sırrî'nin gönlünde aşk binası oluştuğu zaman, dünya daha kurulmamıştı." Sözleriyle aşkının çok öncelerden var olduğu ifade edilmiştir. Bennâ, binâ, bünyâd kelimelerinde iştikak; hâne sözüyle beraber tenasüp; bennâ ile binâ arasında da cinas sanatı vardır (G.42/5).

#### ab. Sâlik, Mürşid

Sâlik, uzağı gören, Allah yolunda yürüyen kişidir (bkz.G.34/3).

**ac. Pîr, Pîr-i Mugân**

Pîr-i mûgân denilen kişi, aşk şarabını sunan hakîkî ve kâmil mürşiddir (Uludağ,1991:384). Sırrî, aşk şarabını sunan, vahdet feyzini veren hoş sözlü kâmil mürşîdin mezhebindendir (G.32/3-5).

**ad. Dergâh, Tekke, Savma'a**

Harâbât, tasavvuf terimi olarak tekkedir. "Pây-ı hum-ı şarâb", ilâhî aşktır. Şâirin gönlü, hazine ümidiyle harabata düşmüş ve ilâhî aşkla defineyi bulmuştur. Define, fena fillahtır (G.83/2). Bir beyitte tekke (savma'a), zahid ve rind ile birlikte anılmıştır (G.47/5).

**ae. Garip-Vatan-Âşık**

Ana vatanını hiç terk etmeyen sûfî, aslî vatanı olan ruhlar âleminden bu dünyaya geçici olarak geldiği için kendini garip sayar. Cahiller arasında âlim; fâsid ve fasıklar arasında takva ve salah ehli gariptir. Çok yüksek seviyede manevî ve rûhî haller içinde bulunan ârifler, hem bu dünyada hem o dünyada gariptirler. Hallerinden kimse anlamaz. İnsan ruhunun bu âleme gelmeden önce bulunduğu yer olan âleme vatan-ı aslî denir. Geçici olarak bu âleme gelen ruhlar, burada gariptirler. Aslî vatanlarına dönmenin hasret ve özlemi içindedirler (Uludağ,1991: 194,513).

Memleketinden ve sevdiklerinden uzak olan kişi, vatanını terk etse de garip, kimsesiz olmaz. "Asil" kelimesi "ehl-i hüner"i düşündürmektedir. "Dür, insan-ı kâmil, insan ruhudur"(Uludağ, 1991:147). Garip ve asil arasında bir tezatlık vardır. Aden incisi, değerli bir incidir. Bu inci yere düşmekle değerini kaybetmez (G.43/6, G.45/4, G.46/1, G.70/5).

Tasavvufî açıdan incelendiğinde âşık, Allah'a kavuşmak için mücadele edendir. Bu bakımdan incelediğimizde, ilâhî sevgili olan Allah'ın kula bakışı bir lütuftur, iltifattır.

**af. Vuslat, Vahdet**

Vuslat, sevgiliye kavuşmak; onunla beraber olmaktır. Şâir, sevgiliyi görebilmek için, vuslat sofrasına habersiz varmıştır. Aşk, davet beklemez:

Nā-ḫ̆ānde geldümse n'ola ḫ̆ān-ı viṣāle
Küstāḫlıġum ḫāric-i ādāb degüldür (G.30/6)

Aşk yolunda karşısına çıkan 'ases de olsa vuslat meclisinin yolunda korkusuzca gitmek istemektedir (G.102/4). Ne zaman vuslat meclisine gitse, vuslata yaklaşsa, bir türlü vuslat şarabından içememektedir (G.70/1).

Şeb-çerâğ, gece ışık veren bir cevherdir. Efsaneye göre su aygırı gece karaya çıkarken ağzında parıldayan bir taş getirir, onu yere bırakır ve onun ışığında karnını doyururmuş. Hayvanı ürkütüp kaçırarak taşlarlarmış. Bir başka söylentiye göre de Arabın biri kendisini öldürmek için yılan dolu bir mağaraya girer. Orada büyülü bir yılan görür. Yılanın gözleri parıl parıl yanan şeb-çerâğdır. İskender Âb-ı Hayat'ı aramak için zulumât âlemine giderken de elinde iki şeb-çerâğ vardı. Bunlardan birini Hızır ve İlyas'a verdi (İpekten,1996: 57-58). Vuslat, âşığın arzuladığı tek şeydir. Çektiği tüm sıkıntılara katlanma gücünü veren sevgiliye kavuşma ihtimalidir (G.2/4).

Sevgili, vuslatın harfini ağzına almaz. Onun dar ağzından vuslat kelimesi geçmez (G.14/5).

Vuslat metaı, niyaz parasıyla alınabilir. Bunu, itibar sahipleri ucuza alır. Onların paraları, gözyaşlarıdır. Peşin parayla alırlar. Şâir, vuslat metaını alamamaktadır; çünkü emel heybesinde temenna nakdi yoktur (G.33/4, G.56/8, G.113/4).

Âşık, sevgiliye kavuşmak için birtakım sıkıntılar çekmektedir. Vuslata kavuşmak için sevgilinin yolunda canını bile verebilir. Sevgili, Sırrî'nin mezarını görünce, "Vuslat talebiyle yolumda can veren budur."diyecektir (G.35/7).

Niyaz, Allah'a yapılır. Vuslat kapısının kilidi, niyaz anahtarıyla Sırrî'ye açılmıştır (G.119/6).

Sevgili, vuslata hazırlanmış ve âşığını zorlamaktadır. Ancak, avare gönüllü, maymun iştahlı Sırrî, bunu ihmal etmektedir (G.29/5)

Sırrî, ne cesaretle vuslatı umut eder, diyerek kendisinin başarısızlığını anlatmıştır.

Ne cür'et ile ümîd-i vişāl ider Sırrî
Dimez mi bādiye-peymāyı infikāk olurum (G.71/5)

"Hevâ-yı 'ışk-ı bütândan" ferâğ gelmemektedir. İstiare yoluyla sevgili yerine "büt" sözü kullanılmıştır. Ferâğ; hem serin rüzgâr hem de vazgeçme, terk etme anlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır. Vuslat sözü isterse yarın da olmasın, ben ferâğ etmem, vazgeçmem demektedir. Bir taraftan da, kavuşma sevinci aldatıcıdır; ayrılık ve bunun verdiği acı insanı olgunlaştırır, diyerek vuslat hevesinin kalmadığını söylemektedir. Hevâ kelimesi de hem hava hem de istek, arzu anlamlarında tevriyelidir (bkz. G.81/4, G.99/7).

Âşığın iki gözünden akan kanlı yaşlarla, vuslat yolu lale bahçesi olur. Vuslatın kurban yolu kurbansız yani boş olmaz. Kurb, yakınlık, yaklaşma anlamının yanı sıra Allah'a yakınlaşmak için kesilen hayvan; bir amaç uğruna feda olmak demektir. Allah'a yaklaşan; eren kişidir. Kurban kelimesi, özellikle ve tevriyeli olarak kullanılmıştır (G.114/3, G.112/4).

Kavuşma olmayınca, ayrılığın üzüntüsü çekilmez. Sırrî, vuslatı istemiyor. Kavuşmadan sonraki ayrılığın daha acı vereceğini düşünmektedir. Buradaki buluşma dünya aşkına aittir. Tasavvufta esas olan insanın dünyaya ait arzu ve isteklerinden vazgeçmesi, âdeta nefsini yok etmesidir. Dünya nimetlerine kapılmak, kesrete düşmektir. Âşığa vuslat vesilesi mutlaka bulunur. Sevgilinin vuslatı imkansız değildir (G.101/2, G.109/3).

**ag. Tecrîd, Tecerrüd**

Tecrîd, tasavvufta, Allah'tan başka, gayr olan her şeyi gönülden çıkarma; dünyayla ilişkiyi kesme anlamındadır. Tecerrüd, soyutlanma demektir ve sâlikin aşk yolunda her şeyden sıyrılmasını temsil eder. Hz. İsa, dördüncü kat göğe yükseldiği için tecerrüdün sembolüdür. Dördüncü kattan yukarı çıkamamasının sebebi, yakasındaki iğnedir. Allah'a giden yolda, insanı bir iğne bile yolundan alıkoymaktadır (K.XVII/4, K.XVII/12).

Âşığın vücudu aşkından ve çektiği sıkıntılardan zayıf ve halsiz düşmüştür. Aşk derdi hem hastalığı iyileştiren, hem tecerrüde götüren bir yoldur. "Senin âşığın İsa bile olsa aşkının zayıflığından cismi ince ip gibi iğnenin gözünden geçer."diyerek, İsa'nın tecerrüdüne telmih yapmaktadır:

'Āşıḳuñ 'Īsī de olsa cismi ża'f-ı 'ışḳdan
Rişte-i bārīkāsā çeşm-i sūzenden geçer (G.15/2)

**ah. Rind, Zâhid, Sûfî, Vâiz**

Rind, genel anlamda tasavvuf ehlidir, gönül adamıdır, gerçek âşıktır. Şâirin kendisi bir rinddir; ama rintlerin nazik sözlerine, şiirlerine kimse itibar etmemektedir (G.101/5).

Zahid, sadece cenneti kazanmak için ibadet etmektedir; iki yüzlüdür. Sürekli olarak, riya dolu tespihi çekmektedir. Rindlerin eteği, zahidlere seccade olur. Habâb, su üzerindeki kabarcıklardır. Tasavvufî anlamda habâb, dünyadır. Su üzerindeki bu kabarcıklar, havadan ibarettir ve geçicidir, fanidir (K.VII/31, G.99/2,5).

"Yıldıza kement atmak" boş şeylerle uğraşmak manâsındadır. Zahidin tespih çekmekle vakit geçirmesi yıldıza kement atmaya; rindin elindeki katışıksız şarap, devretmesi ve rengi sebebiyle güneşe benzetilmiştir. "Şarâb-ı nâb", "mey-i nâb", "bâde-i nâb"; ilâhî aşk anlamındadır. Devr ve kemend de yuvarlaktır ve döner. Maksada ulaşmanın yolu aşk şarabını içmektir (G.4/3).

Zahidler, sarık giyerler. Sarık, külah yani künbet şeklindedir. Sarığın künbeti, zahidi yüceltmez. "zahid- hâr", "destâr-penbe" arasında ilgi kurulmuştur. Sofilerin giydikleri yün elbiseler, onları saf, temiz yapmaz:

Zāhidi eyler idi künbed-i destār bülend
Olsa penbeyle eger mertebe-i ḫār bülend (G.11/1)

İtmez ey ṣūfī seni bu ḫırḳa-i peşmīne ṣāf
Her bün-i mūyında biñ ṭūl-i emel pīçīdedür (G.19/5)

Âşıkların gönlü zengindir. Zahidler gibi iflas etmiş, parasız kalmış değildir. Onun kirpiklerinin her biri bir inci tesbih tanesidir. İnci tanesi sözüyle Allah yolunda dökülen gözyaşı kastedilmiştir (G.20/3).

Sofi, vahdet denizinin incisine nail olamaz. Mutlak ve tek varlık Allah'tır. Tasavvuf ehli, kesret (çokluk) içinde vahdeti görür ve ulaşmak ister. Vahdet ve kesreti izah için "dürr" ve "garka-i girdâb" örneğine yer verilmiş. "Garka-i girdâb", onun tekrarından meydana gelmiştir, kesrettir; "dürr" ise vahdettir (G.30/5).

Dindarlığa sığınan zahid, âşıkları ayıplamakta ve onları güzel sevmekten vazgeçirmeye çalışmaktadır. Oysa, sevgilinin kaşlarını görür görmez, her şeyi unutmuş; niyetinden kalmıştır. Mihrap, şekil yönünden sevgilinin kaşı için benzetilendir (G.30/4).

Dünyadaki her güzellik, Allah'ın güzelliğinin bir parçasıdır. Vaizin sözleri, dünya aşkı, beşerî aşkla ilgilidir. Öğüt veren zahid, durmadan güzellerden kaçınmayı, aşktan uzaklaşmak gerektiğini söylemektedir. Aslında aşk, akıl ve mantık işi değil; gönül işidir. Zahid, akıl ve mantıkla konuşur. Allah'a bu yolla ulaşılabileceğini savunur. Rindler ise bunun tam tersini benimserler (G.109/2). Rind, aşk şarabıyla başı dönen, dünya malına kıymet vermeyendir. Aşk şarabı, kesret olan dünya zevklerinden gönlü temizler. Vahdete ulaşmanın yolu bu şarabı içmektir. Zahid, neşe keyfiyetini idrak edememiştir (G.108/6).

Sofi, tespih çekti; ama baktı ki bir faydası yok.. Bu sefer, gönül çalan sevgilinin adını çekmeye başladı (G.107/7).

Vaiz, sevgilinin aşk şarabıyla sarhoş olmuştur. "Bize nasihat eden vaizin durumunu gördün mü?" diyen şâir, zahidin dünya heveslerine kapıldığını söylemekte ve onu yadırgamaktadır (G.109/4).

Zahidin yüzünün kırmızılığı ile şarap arasında ilgi kurulmuştur (G.79/2). Zahid, mal ve eşya hevesindedir; geçici şeylere sığınmıştır (G.98/2). Şâir, zahidi boynuna ip bağlanmış bir eşeğe benzetmektedir. Burada aptallık söz konusudur (G.98/6). Zahidler, vebali olduğunu bilselerdi muhabbet kadehini yasak etmezlerdi (G.98/11).

Şâir, sevgilinin yanağının hattının vasıflarına başlayınca zahid, hemen Kur'an okumaya başlamıştır (G.108/2). Zahid, cenneti cehenneme çevirir. Rindlerin meclisine içme adetini, törenini Cem koymuştur (G.58/1).

**aı. Zühd**

Zühd; Âhirete, Hakk'a yönelmek için dünyadan elini eteğini çekmek ve kendisini ibadete vermek; gönülde mal ve mülk sevgisine yer vermemek anlamlarına gelmektedir. Zühdün üç derecesi vardır: İçinde dünya sevgisi olduğu halde onu terketmek; Âhirete nazaran dünyanın önemsiz olduğunu görüp onu terketmek; Zühdüne karşı zahid olmaktır (Uludağ, 1991:544). Şâir, zahide seslenerek aşkı, zühde nasıl takdim etmeyiz, demektedir (G.53/2).

**ai. Yâ-Hû**

Hû, Arapça "O" anlamında zamirdir. Allah, demektir. Saçlar, alın üzerinde kıvrım kıvrım görünmektedir. Güzellik berat olunca, saç bu beratın nişanı, belirtisi olur. Bu beratın başında Allah anlamına gelen "Hû" kelimesi yazılıdır. Saçın Arapça imlâda görülen "he" (ه) ve "vav"(و) harflerinden oluşan "Hû" (هو)ya benzetilmesinden dolayı ilişki kurulmuş ve teşbih ile hüsn-i ta'lil yapılmıştır (G.24/2).

**b. Mutasavvıflar**

**ba. Edhem (İbrahim bin Edhem) (öl. 778)**

Evliya'dandır. Dünya malına meyletmemesiyle ilgili olarak hakkında çeşitli menkıbeler anlatılır(Onay,1996:201). Divan'da şâirin Edhem gibi dünya mallarından el çekmesi istenir; dünyanın hiçliğine, mal-mülk, şöhret ve debdebesinin boşluğuna atıflarda bulunulur (bkz.G.68/4, K.XV/19).

Edhem, Belh sultanı iken tacını ve tahtını bırakıp bir mağarada inzivaya çekilmiştir. Şâir, "tâc u kabâyı n'eylerüz" sözüyle Edhem'e telmih yapmakta ve kanaat ehli olduğunu söylemektedir (G.57/2).

"Gönül Belh'ine sultan olan o kişidir; ki altın tacını keçe külaha değiştirmiş", sözüyle de Edhem anılmıştır:

Ol kesdür olan mesned-i Belḫ-i dile sulṭān
Tāc-ı zeri tebdīl-i külāh-ı nemed eyler (G.36/4)

Sırrî, "Edhem-i hâme" ile övülenin vasıflarını yazmaktadır (K.IX/66).

**bb. Mansûr (Hallac-ı Mansûr) (öl. 922)**

"Ene'l-Hak" dediği için derisi yüzülerek öldürülen sofidir. Fikirleri şeriata aykırı görülerek ölüm cezasına çarptırılmıştır. İlahi sevgilinin yüzü, biçimi Mansûr'un gönlünde tecelli etmiştir. Hayret sözüyle de fenâfillaha kadar gidilmediği ve hayrette kalındığı söylenmek istenmiştir (K.XVII/18).

Şâirin kalemi Mansûr'u anmaktadır. "Feyyâz-ı sırr-ı nâtıka" ile Mansûr'un "ene'l-Hak" sözü hatırlatılmış ve "nây" kelimesi ile de kaleminin ney gibi ağlayıp inlediği söylenmiştir (G.58/5).

Aşk yayını herkes çekemez. O yayı çekmeye Mansur'un pazusu olmalıdır (G.104/4).

**bc.Bâyezîd (Mürşid-i Bistâm) (öl. 875)** Aşk yolunun temsilcisidir.

Sevgilinin boyuyla Bâyezîd'in asası karşılaştırılmış; ince ve taze olan fidan boylu sevgilinin Bâyezîd'in asasından daha düzgün ve dik olduğu ifade edilmiştir (K.XVII/16). Sırrî, Bâyezîd'in dinini terk etmesinden korkmaktadır (G.26/5).

**c. Meşrebler ve Mezhepler**

Eskiler, "Hanefî" mezhep; "Halvetî" meşrep derlermiş. Sırrî'nin Sünnî akideye bağlı ve hayatını geçirdiği bölge itibarıyla da Hanefî mezhebinden olduğu anlaşılmaktadır. Şerhü Medhi'n-Nebî adlı eseri de bunun açık delilidir. Şâirin hayatı bahsinde de değindiğimiz gibi, Sırrî herhangi bir tarikata bağlı değildir. Ancak, onun gönlünde tarikata karşı bir muhabbet vardır ve bunun eksikliğini duymaktadır. Feleğin bir gün kendisini de yüce himmetli bir dergâha bağlayacağını ummaktadır:

Ġam çekme ki Sırrī gibi bir gün seni devrān
Bir dergeh-i vālā-himeme müstened eyler (G.36/7)

Sırrî, ümitsizlik yolunda kendi başına yürümektedir. Ona ne kılavuz ne de işaret lazımdır:

Benem o Sırrī-i tenhā-rev-i reh-i ye'si
Baña ne bedreḳa vü ne sürāġ lāzımdur (G.32/5)

"Mevc, mutlak varlığın, kainatın her mertebesinde peyda olan tecellileri, âlem ve âdem mutlak vücudun vahdet denizinin dalgalarıdır(Uludağ,1991:330-331). Hatar(Havâtır) makamı, vatan (vatanât) makamından daha uzaktır; çünkü hatar parlar ve söner. Vatan ise ortaya çıkar, yerleşir ve gerçekleşir. Huzur vatan; yakın hatardır (Uludağ, 1991:513). Şâir, olgunluk yaşının çapasını aşk denizine atmıştır (G.97/7).

Cemiyyet tasavvufî olarak, masivâdan yüz çevirme ve dikkati yüce Allah'a teveccüh noktasında toplamadır. Kalbin huzursuz ve perişan olmaması; insanın zihnen ve kalben kendisini Allah'a vermesidir (Uludağ, 1991:113-114). Her ne zaman şâirin kalbi huzurlu olsa ve kendisini kalben Allah'a verse, felek, tarak gibi diş biler. Felekten şikâyet söz konusudur (K.XVII/13).

Sırrî, açık meşrebli çoğu zaman rind meşreblidir. Ona ne bir kılavuz ne de bir işaret lâzımdır (G.32/4-5). Onun örtünmeye birtakım postlara da ihtiyacı yoktur. Bunlar, dünya nimetleridir (G.71/7).

**ca.Hurûfîlik**

Hurûfî, harflerle ilgili olan, Allah'ın kelâm sûretinde tecellisine ve harflerle belirtilmesine inanandır.

Sırrî'nin memduhu, uzağı gören, Allah yolunda yürüyen sâlik bir kişiliğe sahip iken Hurûfî olmuştur. Şâir, bu durumu ona lâyık görmemektedir (K.XII/8). Memduhu, harekeli harfler gibi düz ve doğrudur; ama Hurûfî mezhebinde olduğunu ima etse, onun dilini keserler (K.XII/9, K.XIV/7).

**cb.Halvetîlik**

Halvetilik'in esaslarından bazıları "dünyadan el etek çekip gizli zikir yapmak; yalnız başına az bir azıkla idare edip ibadette bulunmak" (Kırkkılıç,1996: 280-281) tır. Bir beyitte insanlar, Halveti şeyhine benzetilmiştir (K.V/20).

**cc.Haydariyye**

Haydariyye tarikatına bağlı olanlar kulaklarına halka takar, bellerine demir halka asarlardı (Kırkkılıç, 1996:285).

Divan'daki bir beyit bize bu tarikatı hatırlatmaktadır. Gam, verdiği sıkıntı sebebiyle gecedir. Sevgilinin gelişi âşığın gamını dağıtır. Sevgili, geceye son veren sabahtır. Emel, uçsuz bucaksız olması ve gerçekleşmemesi sebebiyle karadır, gecedir. Batıniyye'den olan, kulaklarına taktıkları halkalarla ve ellerinde taslarla gezip dolaşan bu dervişler, ay için benzetilendir:

Bir kerre binâgûşına yârüñ naẓar eyle
Şâm-ı emelüñ reng-i beyâz-ı seḥer eyle (G.95/2)

## B. CEMİYET

### 1. ŞAHSİYETLER

**a. Hükümdarlar**

Divan'da Osmanlı padişahlarından Sultan Selim, IV.Mehmet, II. Mustafa ve II. Süleyman'dan söz edilmektedir.

**aa. Selim Han**

Sultan Selim, telmih yoluyla bir beyit veya bir mısrayla sınırlı kalmıştır. Bu durumda beyitte ifade edilmek istenen bir duyguyu, bir fikri veya bir olayı teyid veya tezyin etme amacı söz konusudur (K.XVII/31).

**ab. IV. Mehmed Han**

Sultan IV. Mehmet (1648-1687), Sultan İbrahim ve Hatice Turhan Sultan'ın oğludur ve çocuk yaşta tahta geçmiştir. Ava merakı yüzünden "Avcı Mehmed" diye anılmıştır. Divan'da, iki tarih kıt'asının ana konusunu veya yazılış sebebini teşkil etmiştir. Bunlardan birincisi medhiye türünde yazılmış bir tarih

kıt'ası (bkz.Tr.I) olup; ikincisi IV. Mehmet'in Avusturya seferi için Edirne'ye hareketini anlatan tarih kıt'asıdır (bkz.Tr.IV).

**ac. II. Süleyman Han**

Sultan II. Süleyman'ın cülûsuyla ilgili tarih kıt'asında (bkz. Tr.II), IV. Mehmet'in devlet yönetiminden çekilmesi ve II. Süleyman'ın tahta çıkışı anlatılmış ve H.1099 / M.1687 tarihi verilmiştir.

**b.Diğer Devlet Erkânı / Ricâli**

Divanda adı yer alan devlet adamları arasında şâirin üç kaside sunduğu Kara Mustafa Paşa, ikişer kaside sunduğu Amcazade Hüseyin Paşa ile Şeyhülislâm Feyzullah Efendi birer kaside sunduğu Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa, Vezir Ali Paşa, Reisülküttab Rami Efendi, Reisülküttab Mustafa Efendi'nin adları geçmektedir. Bu kişiler, zamanın sözü geçen devlet adamlarıdır ve şâir, onlar için kasideler yazmış; onlardan himmet ummuştur.

**c.Osmanlı Sahası Dışındaki Hükümdarlar ve Devlet Adamları**

**ca.Gazneli Mahmud, Ayaz**

Mahmud, âşığı; Ayaz, sevgiliyi anlatmaktadır. Ayaz'ın güzelliğini nurlandıran, ışık veren, aşk güneşinin aksi ve Mahmud'un gönlünün aynasıdır. Kış gecelerinde ayın fazla parlamasından alınan ve mehtaplı soğuk demek olan Ayaz'ın kelime anlamı ve güneşin aksi tezatlık içindedir:

Pertev-engīz eyleyen ḥüsn-i Ayāz'ı dā'imā
'Aks-i mihr-i 'ışḳ u mir'āt-ı dil-i Maḥmūd'dur (G.17/2)

**cb. Hüseyin Baykara**

Timur sülalesinden olup Horasan'da hüküm sürmüştür. Âlim ve şâir bir hükümdardır. Zamanında âlimler ve şâirler büyük himaye görmüşlerdir (Levend, 1980:151). Divan'da bir beyitte, memdûh, Hüseyin Baykara ile karşılaştırılmıştır (K.XVII/32).

**cc.Timur Şah**

Divan'da memdûhun benzetileni olmuştur (K.XIV/5).

**d. Şâirler, Sanatkârlar ve İlim Adamları ile Eserleri**

**da.'Ârif**

Müzeyyel gazellerden birisinde Ârif adlı bir şâir veya ilim adamından söz edilmektedir. Buradaki, Ârif, XVII. yüzyılda yaşayan iki Ârif'ten birisini düşündürmektedir. Birincisinin asıl adı Abdülbaki Ârif (öl.1125/1713)'tir. Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya intisap ederek onların yakın ilgi ve yardımlarını görmüştür. Talik hatta ustadır. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler söylemiştir. Şiirlerinden bazıları bestelenmiştir. İkinci Ârif(1088/1677) Bursalıdır. Şiir ve musikide yetenekli bir şahsiyettir.

O, irfan âleminin ince eleyip sık dokuyanıdır:
Dür-i biḥār-ı ma'ārif Cenāb-ı Ḥażret-i 'Ārif

**db. Aristo (Aristotales) (M.Ö. 384-322)**

Yunan filozofudur. Melikü'l-Hükemâ lakabını almıştır. Eflatun'un derslerini takip ve zamanının bütün ilimlerini tahsil etmiştir. Aklın timsalidir. Dünyevî ilmin üstadıdır (Onay,1996:104).

Divan'da Aristo ismi Aristotales şeklinde kullanılmış ve İbnü Sina'yla da anılmıştır (K.IX/25). Vezir, zamanın Aristo maharetlisidir ve ona benzemektedir (K.V/37, K.VI/3).

**dc. Attar (ö.1193 ?)**

İran'ın meşhur sûfî şâirlerindendir Attar'ın ruhunun bile kendisini takdir ettiğini, ruhunun saba rüzgarıyla selam gönderdiğini kendisinden çok emin ve tok bir edayla Attar'la aynı seviyede hatta ondan daha değerli olduğunu belirtmektedir. Şâirin adının kelime anlamını hatırlatacak şekilde tevriyeli kullanmış; muattarla iştikak sanatı yapmıştır:

Mu'aṭṭar itdi dehri kilk-i müşk-āgīn-i eş'ārum
Ṣabā benden selām eyle varursañ rūḥ-ı 'Aṭṭār'a (K.IV/55)

**dd. Bihzâd (öl. 1537)**

Büyük bir ressam ve minyatür üstadı olup Hüseyin Baykara'nın sarayında yetişmiştir.

Divan'da, sadece bir beyitte anılır. Şâir, kendi şiirlerini övmek amacıyla Bihzâd'dan söz etmiş; âdeta ona meydan okumuştur:

Fitīl-i dāġ-ı te'essüf iderdi ḫāmesini
Göreydi ḥüsn-i dil-ārā-yı naẓmumı Bihzād (K.VII/66)

**de. Eflatun (Felâtûn) (M.Ö.428-348)**

Yunan filozofudur. Sokrat'ın talebesi ve Aristo'nun hocasıdır. Akıl, hikmet ve doğruluğun timsalidir. Eflatun'un "ideler âlemi" fikri tasavvuf düşüncesinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Tasavvufta gönül, akıldan üstündür. Kainatın ortaya çıkışı Allah'ın aşk-ı zâtî sebebiyle yani kendini görmek ve göstermek istemesindendir. Tanrı, âşığın gönlünde tecellî eder. Eflatun, aklı temsil eder ve ilâhî gerçeği akıl yoluyla bulmaya çalışır. Eflatun'un geçtiği beyitler için bkz.(G.70/7, G.94/5, G.117/3, K.IX/64).

**df. Enverî**

Divan'da iki beyitte adı geçmektedir (K.XIV/43, Tr.12/42).

**dg. Fennî (öl.1120/1708)**

Divan'da sadece bir beyitte Fennî'nin adı geçmektedir. Sırrî'nin gazellerine Fennî'nin nazire yazdığını anlamaktayız:

Kimse naẓīre diyemez Sırrī bu ṭarḫ-ı tāzeye
Buña naẓīreyi yine Fennī-i ẕu-fünūn ider (G.28/5)

**dh. İbnü Sina (Ebu Ali Sina) (980-1037)**

Büyük Türk filozofu, tabibi ve âlimidir. Şöhreti yalnız İslam âleminde değil, Batı'da da yayılmıştır. İslâm âleminin Aristo ve Bokrat'ı olup şiirlerde onlara tercihen zikr olunmuştur (Onay, 1996: 278). Divan'da, Yunan filozofu

Aristo ile anılmış ve Ebû Ali Sina'nın kısaltılmış şekli olan Bû Ali Sina kullanılmıştır (K.VIII/26, K.IX/25).

**dı. Nef'î (öl.1044/1635)**

Nef'î, XVII. yüzyılın en büyük şâirlerinden birisidir. Sırrî, bu şâir için "Nef'î-i üstâd" tabirini kullanır. Nef'î'yi kendisine öğrenci olarak da kabul eder ve kendini ondan daha üstün görür. Böylece, ifade kudreti, yeni hayaller yaratma yeteneği, muhayyile genişliği bakımından üstad saydığı Nef'î'den geri kalmadığını göstermek ister.

Bu ṭarḥ-ı bī-bedeli germ-i şevḳ olup diyicek
Olurdı ṭab'uma şākird Nef'ī-i üstād (K.VII/71)

Bir başka şiirinde ise, Sadrazam Hüseyin Paşa'ya seslenerek; Nef'î'yi Nef'î yapanın İlyas Paşa olduğunu; Sadrazam Hüseyin Paşa'nın Hızır gibi yardımcı olmasını ve kendisini ihya etmesini istemekte ve ona "Hızr-ı kadem" diye hitap etmektedir. Hızır ve İlyas adlarında telmih vardır:

Nef'ī-i şā'iri ihyā idüp İlyās Paşa
Bana sen daḫı Ḫıżırlıḳ it eyā Ḫıżr-ı ḳadem (K.XV/29)

Gerçekten de Nef'î, İlyas Paşa'ya sunduğu kasideye karşılık, "1000 duka altını, 10 top Frenk kumaşı, 10 elbiselik kumaş, bir küheylan, bir Çerkes cariye, bir samur kürk ve ayrıca 10 katır yükü eşya"almıştır "ki bunlar devir kaynaklarının yüklü bir servet saydıkları hediyelerdir." (İpekten, 1996:60)

**di.Taşlıcalı Yahya, Rahmî (Şâh u Gedâ)**

Edebiyatımızda Taşlıcalı Yahya, Rahmî (XVI. yüzyıl) **"Şâh u Gedâ"** yı yazanlardandır. Şâh, sevgili; Gedâ ise, sevgilinin mahallesindeki âşıktır. Beyitte geçen "şâh u gedâ" gerçek anlamının yanı sıra bu eseri de çağrıştırmaktadır.

Seyr-i çeşm-i i'tibāruñda müsāvī ṭob olup
Nūr-baḫş-ı meclis-i şāh u gedā mānend-i şem' (G.60/4)

**dj.Sa'dî (Gülistân), Şâhidî**

Gülistan, İranlı şâir Sa'dî'ye aittir. Eski dönemin eğitimi içinde ilk okunan eserlerden olduğu için söz edilmektedir. Bu eserin ismi, lügat manâsını hatırlatacak şekilde kullanılmıştır. Ayrıca beyitteki "şâhidi" kelimesi Muğlalı Şâhidi'yi de çağrıştırmaktadır. Bilindiği gibi Şâhidi, bilinen ilk Farsça lügatın yazarıdır:

Ḥüsn-i me'āl-i Şāhidi fehm eyleyince dil
Ṣad-şevḳ ile kitāb-ı Gülistān'a başladı (G.108/3)

**dk. Şehrî (öl. 1071/1660-61)**

Sırrî'nin kendisi de "üstad"dır. Onun nüktelerini anlarsa ancak, Şehrî anlar. Burada Şehrî'yi de beğendiğini üstad kabul ettiğini anlıyoruz:

Nikāt-ı Sırrī-i üstādı kimse fehm itmez
Bilürse Şehrī bilür şīve-i zebānumuzı (G.118/5)

Çağdaşı Şehrî de "Biz gönül çimenliğinin yeni sesli bülbülüyüz. Bizim dilimizin ne anlatmak istediğini bilirse ancak Şehrî bilir" der:

Hezâr-ı tâze-nevâ-yı çemensitân-ı dilüz
**Bilürse Şehrî bilür şîve-i zebânumuzı** (Demirel: a.g.t.,s.14)

**dl. Şevket-i Buharî (öl.1695)**

Sırrî, Hind üslûbunun üstadlarından olan Şevket-i Buharî'nin etkisindedir; onu yakından tanıdığını ve beğendiğini belirtmektedir:

Sırrî bend eyledi zencîr-i selāsetle zamān
Beni bir şā'ir-i nev-nükte-i Şevket-nāme (G.92/7)

**dm. Urfî (öl. 1591), Hassan (563-628)**

Divan'da bir beyitte 'Urfî ile birlikte Hassan'ın da adı geçmektedir:

'Ale'l-ḫuṣūṣ o bedî'u'l-beyān-ı naẓmum kim
Revān-ı 'Urfî vü Ḥassān'ı nuṭḳum eyler şād (K.VII/64)

**dn. Vecdî (öl.1071/1661)**

Sırrî için bu şâir de "üstâd"dır. Vecdî, "ömrü vefa etmiş, öldürülmemiş olsaydı, herhalde XVII.yüzyılın çok dikkate değer, büyük bir şâiri olurdu"(Mermer, 2002:29). Vecdî'nin ruhunun bile kendisini takdir ettiğini şöyle ifade eder:

Bu naẓm-ı bî-naẓîr u ġıbṭa-fermāyı işitdükde
Ḳopar ḳabrinde rūḥ-ı Vecdî-i üstāddan feryād (G.9/7)

**e. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler**

**ea. Âsaf**

Âsaf, Süleyman Peygamber'in veziridir. Övülen kişi de vezirdir ve Âsaf kabiliyetlidir. Sırrî, övdüğü vezirin üstünlüğünü, akıl ve tedbirdeki ustalığını söz konusu ederken Asaf demekle en büyük övgüyü yapmıştır. Divan'da İskender'le birlikte adı geçmektedir (K.VII/14).

**eb. Behmen**

İsfendiyâr'ın oğlu Erdşîr'in lakabıdır. Ululuk ve azamet sembolüdür. Tacı ve tahtıyla söz konusudur.Divan'da, Dârâ ile birlikte anılmaktadır (G.15/3).

**ec. Bijen**

Rüstem'in güzellikle meşhur kız kardeşinin oğludur. Efrasiyâb tarafından bir kuyuya hapsedilmiş ve Rüstem tarafından kurtarılmıştır. Yûsuf ile Bijen'in ortak benzerliği her ikisinin de bir kuyuda hapsedilmesidir:

Her çi üftāde 'azîz olmaz imiş ey Sırrî
Kimini Yūsuf anuñ kimini Bîjen bilürüm (G.77/7)

**ed. Cem (Cemşîd)**

İran'ın büyük hükümdarlarındandır. Divan'da en çok adı geçen şahsiyetlerden birisidir. Cem'in şarabı icat ettiğine inanılır. Beyitlerde şarap, zevk

ve eğlenceyle ilgilidir. Bu sebeple "câm-ı Cem", "sagar-ı Cemşîd", "künbet-i Cem" gibi terkipler içinde ve kadeh, şarap, bezm ile birlikte ele alınmıştır:

Āyīn-i 'ayşı meclis-i rindāna Cem ḳomış
Gencīne-i neşāṭı o ṣāḥib-kerem ḳomış (G.58/1)

Sanki zamanın eli, Cem'in kümbetine billûrdan bir bayrak koymuş diyerek, şarap küpünün üzerindeki içki kadehini güzel bir benzetmeyle anlatmıştır:

Gördüm ḫum üzre cām-ı meyi dest-i rūzgār
Güyā ki künbed-i Cem'e billūr 'alem ḳomış (G.58/4)

Cemşîd, zengin ve parlak bir şahlık dönemi yaşamış; ama sonunda Tanrılık hevesine kapılmıştır. Divan'da " şeydâ" sözüyle bu olaya telmih vardır. Ancak çılgın birisi, Tanrılık iddia edebilir. " Cem bir gün Azerbaycan'ın yüksek bir yerinde mücevherle süslü bir taht kurdurmuş, kendisi de başına mücevher bir taç giymiş. Güneş doğunca tacı ve tahtında meydana gelen parlaklıktan dolayı halk "Cem" kelimesine "şîd"i ekleyerek Cemşîd adını vermiştir (Levend, 1980: 156-157). "Hurşîd" kelimesiyle de bu anlatılan olaya telmih yapılmıştır:

O meydür mey ki sāḳī olmamış Cemşīd şeydāsı
Ki yek-berg-i ḫazān-ı tākinūñ ḫurşīd şeydāsı (G.123/1)

Övülenin büyüklüğünü ve kudretini belirtmek amacıyla "Cem-cenâb", "Cem-makam" gibi ifadelerle anılmıştır. Onun Cem makamına gelenler, bir daha felekten şikayet etmezler (K.II/12, Tr.I/17,20).

**ee. Dârâ**

Keyâniyân sülalesinin sonuncu hükümdarı olup İskender'le yaptığı savaşta yenilmiş ve öldürülmüştür (Levend, 1980:161). Övülen kişilere "Dârâ" diye hitap edilmekte ve tacı, tahtı, haşmeti, adaleti, ülkesi söz konusu edilerek, övülene benzetilen olmaktadır. Bir beyitte, Dârâ adı Cem'le birlikte anılmıştır (Tr.1/17). Sırrî'nin şiirleri Dârâ'nın tacının incisidir (K.VIII/43).

**ef. Efrâsiyâb**

İran'ı Pişdadiyân sülalesinin elinden alan ve yıllarca hüküm süren Turan hükümdarlarındandır. Kahramanlıkları övgüyle anlatılır. Rüstem'le mücadele ettiği tasavvur edilir (Levend, 1980:159). Efrâsiyâb ile Rüstem birlikte anılmıştır (G.45/2). Efrâsiyâb'ın saltanatı, mülkü, Sırrî'nin memdûhunun saltanatının yanında sadece mutfak çadırı kadardır (Tr.1/11).

**eg. Firavun**

Kur'an'da Hz. Mûsâ'ya ve kavmine zulmeden Mısır hükümdarı olarak geçer. Yunus sûresine göre, Hz. Mûsâ'nın davetini reddeder; onun mucizelerine de inanmaz. Daha sonra Tanrılık iddiasında bulunarak, Mısır halkını kendisine taptırır. Mûsâ'yı takip ederken veziri Hâmân'la birlikte Kızıldeniz'de boğulur. Mısır'da saltanat süren hükümdarların da lâkabıdır. Divan'da Firavun, Hz. Mûsâ ile savaşması dolayısıyla anılır. Genellikle adı, kötülük sembolü olarak geçmektedir.

**eh. Hâtem**

Hâtem, Arap şâirlerinin meşhurudur. Hâtem-i Tayi lâkabı ile anılır. Cömertliği ve yiğitliği ile tanınır (Levend,1980:153-154).

Divan'da, övülen kişinin benzetileni olmuştur (K.XIV/17, K.XIV/29, K.XVI/10). Bir beyitte ise "hadis-i şerif"le birlikte Hatem'in adı geçmiştir (K.VIII/27).

**ei. Husrev**

Hürmüz'ün oğlu ve Nûşirevân'ın torununun adı olmakla beraber, büyük hükümdarlara da bu ad verilir. Divan'da bu örneği görmekteyiz (Tr.I/17).

**ei. İskender**

Tarihte iki İskender vardır. Birincisi, Kur'an'da zikredilen ve hem peygamber hem de padişah olan Büyük İskender'dir. (bkz.Hızır mad.)

Diğer İskender ise, İran'ı baştan başa zapt eden, İran hükümdarı Dârâ'yı mağlup edip öldüren Makedonyalı İskender'dir. Aristo'nun icat ettiği kabul edilen ve uzağı gösteren ayna ile ilgisi dolayısıyla "Âyîne-i İskender" adıyla da anılır. Her iki İskender "Zülkarneyn" olarak anılır (Levend, 11980:160-177). Bir beyitte, İskender bu aynayla (K.1/8), bir diğer beyitte de Dârâ ile (G.14/2) birlikte anılmıştır.

**ej. Kahraman**

İran'ın Pişdadiyan sülalesine mensup hükümdarlarından Şah Tahmurs'un oğlu olup Kahraman-ı Katil lakabını almış meşhur bir pevlivandır(Levend, 1980: 156). Üç yaşında iken devler onu kapıp Kaf Dağı'na götürmüşler ve orada aslan sütüyle beslemişler. On dört yaşına gelince öyle kuvvetlenmiş ki devlerle güreşir ve onları saman çöpü gibi yere firlatırmış. Gamgam isminde elmastan bir kılıcı varmış ki karanlıkta mehtap gibi parlarmış. Bir gün kendi kendine "Ben bu devlere benzemiyorum. Nasıl olur da bu devlerin arasında bulunurum."diye sormuş ve devlerden hakikati öğrenmiş. Devler, Kahraman'ı memleketine götürürken bir dağda bırakıp kaçmışlar. Kahraman, uykuda imiş. Uyanınca bir gergedan görmüş ve onun boynuna bir kement atmış. Ona binmiş ve kendisine boyun eğdirmiş. Savaşta binlerce kişiyi kılıçtan geçirmiş. Adı, Acem ve Osmanlı şâirleri tarafından çok kullanılmıştır (Onay, 1996:298).

Sırrî, memdûhlarını sıradanlıktan çıkarmak istemiş ve Kahraman'a benzetmiştir. Kahraman kelimesi, "cesur, yiğit, pehlivan" anlamlarının karşılığı ise de şâir tevriye yaparak bize ünlü hükümdarı hatırlatmıştır (K.I/3, K.V/5).

Sırrî, memdûhlarını Kahraman'la karşılaştırmış ve ondan daha üstün tutmuştur. Çoğu beyitlerinde de Rüstem'le birlikte Kahraman'ın adını anmıştır (K.II/5, K.VII/16, K.IV/32).

**ek. Keykûbat**

Keykûbat, Pişdâdiyân sülalesinden sonra gelen Keyâniyân sülalesinin en büyük ve en ünlü hükümdarıdır (Levend,1980:159). Sırrî, memdûhunu överken, Keykûbat'la karşılaştırmış ve memdûhunun çok daha üstün olduğunu söylemiştir. Övülenin kuvvet ve şanının ifade edilmesi söz konusudur (K.XVII/35).

**el. Kisrâ**

Nûşirevân'ın lâkabı olup kendisinden sonra gelenler bu adla anılmıştır. Nûşirevân'ın güzellikte dillere destan sarayı ve onun özel kemerleri(tâk), memdûhun sarayı için de bir mukayese malzemesi olmuştur (Tr.V/10-11).

**em. Kubad**

İran'ın Sasaniyân hükümdarlarındandır. Adaletiyle tanınan Nûşirevân'ın babasıdır. Divan'da, Kubad'ın hazinesinden bahsedilmektedir (K.VII/18).

**en. Nûşirevân**

İran'ın Sasaniyân sülalesine mensup hükümdarlarındandır. Hz. Muhammed, onun zamanında dünyaya gelmiştir. Adaleti ile anılır (Levend,1980:163). Şâir, memdûhunu överken Nûşirevân'ın adalet anlayışına telmihte bulunmuştur (K.V/36).

**eo. Rüstem, Tehemten, Zâl**

Rüstem, Neriman'ın torunu, Zal'in oğludur. Keykûbat'ın asrından Keyhüsrev'in saltanatı sonuna kadar cihan pehlivanıdır. Zâl, Sam'ın oğlu, Rüstem'in babasıdır. Ona bu isim, saçı, kaşı ve kirpikleri beyaz olarak doğduğu için verilmiştir (Levend,1980:165-166). Zâl, kocakarı anlamına da gelmektedir. "Zâl-i felek" söyleyişinde de görüldüğü gibi kelimenin lügat manâsını hatırlatacak şekilde kullanılmıştır. Beyitlerde övülen kişi için bir mukayese unsuru olmuştur (K.II/3, K.II/57).

Şâir, kendi tab'ını Rüstem'e benzetir (K.IX/57).

Rüstem'in bir lakabı da Tehemten, yani iri vücutlu pehlivan idi (Levend, 1980:76). Sırrî, övdüğü kişilerin kahramanlıklarını anlatırken Rüstem'in adını anmış ve benzetileni yapmıştır (K.III/29, K.V/1). Çoğu zaman da Kahraman ile birlikte anmıştır ( K.II/5, K.VII/16, K.IV/32).

Rüstem'le ilgili diğer beyitler için bkz. G.68/3, G.104/13, G.121/4.

**f. Masal Kahramanları**

Divanda yer alan Leylâ ile Mecnûn, Ferhâd ile Şîrîn, Vamık ile Azrâ kahramanları sevgili ve âşık için birer sembol durumundadır. Kays ile Ferhâd, büyük ve tanınmış âşıklardır. Bunların en büyük özellikleri, aşk acısı çekmeleri ve sonunda sevgililerine kavuşamadan ölmeleridir.

Sırrî, Kays ve Ferhâd'ın muhabbette son mertebeyi bulduğunu; aşk uğruna en büyük zorlukları yenen kişiler olduğunu söylemektedir (G.106/6).

Âşığın yerine kendisini koyan Sırrî, yukarıda söylediklerinin tam tersi olarak, aşkı Kays ve Ferhâd'dan daha iyi bildiğini iddia etmektedir; çünkü aşkı herkes çekemez:

Bilür mi mes'ele-i derdi Ḳays ile Ferhād
Ḥużūr-ı 'ışḳda gelsünler imtiḥān olalum (G.67/2)

Her tenük-ḫarf olamaz şāyeste-i serşār-ı 'ışḳ
Merd lāzımdur o cām-ı müntehāyı çekmege (G.104/8)

**fa. Ferhâd, Şîrîn, Şebdîz**

Ferhâd, Şîrîn'e kavuşmak için dağı delmiştir. Bîsütûn dağı, Ferhâd'ın tîşesinden feryat ederken Ferhâd da karşılığını, cezasını çekmiştir. Bîsütûn, kûh, tîşe, Ferhâd beraber anılmıştır. "Ferhâd" ile feryâd" kelimelerinde cinas-ı lâhık vardır (bkz.G.9/2).

Aşk yolunda çok çile ve ıztırap çeken Ferhad, muradına ulaşamayan âşığın timsalidir. "Kûhken", Ferhâd'tır. "Hem-Kûhken" ise âşıklardır. Dağ kazanlar yani âşıklar, Şîrîn'in yani sevgilinin hayali ve onun dostluğuyladırlar; yalnız, garip değillerdir. Onlarda Şîrîn'in sûretinin hayali vardır:

Ḫayāl-i ṣūret-i Şīrīn idi enīsi temām
Firāz-ı kūhda hem-Kūhken ġarīb olmaz (G.46/3)

Şebdiz, Husrev'in atıdır ve Divan'da sadece bir beyitte geçmektedir (K.IV/47).

**fb. Leylâ, Mecnûn**

Mecazî aşkın ifadesi olan Kays'ın Leylâ'ya olan sevgisi, Divan'da tasavvufî düşünceler içinde ele alınmıştır.

Mecnûn'un babası, aşk derdinden kurtulması için, oğlunu Kabe'ye götürmüştür. Ancak, Mecnûn, derdinin artması için Allah'a duâ etmiştir. Divan'da, bu olaya telmih yapılmaktadır. Leylâ'nın bulunduğu yer, Mecnûn'a Kabe'dir. Ka'be, kutsal bir yerdir ve etrafında tavaf edilir. Tasavvufta yüz vahdettir. Can ve gönül, yani maddî ve manevî varlıklar Ka'be gibi yüzün etrafında dönerler. Hayret, soyut bir kavramdır. "'ışk-ı hayret" sözüyle fenâfillah mertebesi anlatılmıştır. Hayret aşılamazsa cünûna düşülür (G.17/3).

Kays, Leylâ'nın aşkından mecnûn olmuştur. Aklı olmayanın derdi yoktur. İnsanın erişebileceği son nokta aşktır ve onun en olgun şekli de mecnunluktur.

Âşığın deli olarak tasavvuru sevgiliye aşırı düşkünlüğündendir. Mecnûn, çöllerdeki ahularla arkadaşlık etmiştir. Ceylanın nafesinin koku ve rengi ile sevgilinin siyah saçları arasında ilgi aramak gerekir. Ayrıca, Mecnûn'un sevgilisi Leylâ'nın kelime anlamı siyahtır ve saçla da ilgilidir. "Gazâlân" kelimesiyle de Mecnûn hatırlatılmaktadır. Delilerin ayak toprağının hoş kokusu ceylanın nafesidir (G.91/1).

Delilik durumunda bile sevgiliden vazgeçmeme söz konusudur. Şâir, Kays'ın makamını kazanmak istemektedir. "Tasavvufta 'hâl'ler ve 'makam'lar vardır. Üzüntü, sıkıntı, neşe çeşitli hâllerdir. Bunlar değişik ve geçicidirler. Makamlar ise süreklidir. Sâlik, bir makamdan diğerine geçince bir şaşkınlık geçirir. Bu hayret merhalesini mürşidinin yardımı ve kendi çabasıyla aşması gerekir"( İpekten, 1997: 92). Beyitte, hayaller, soyut kavramlar üzerine kurulmuş ve somut kavramlarla birleştirilmiştir:

Maḳām-ı Ḳays'ı sen iẖrāz idersün ey Sırrî
Dırāz olursa saña dest-i merḥabā-yı cünūn (G.91/4)

"Âhû-yı vahşi", "gazal-ı Çîn" terkipleri Leylâ ile Mecnûn'un hikâyesinin kahramanı Kays'ın çöllerde ahularla arkadaş olması ve Çin'in gazallarıyla ün salmış bir ülke olmasını hatırlatır. Tasavvufî olarak vahşet; yalnız ve tek başına

yaşamak, halkla olmaktan sıkılmak anlamına gelmektedir (Uludağ,1991:508). "Vahşet-gâh" sözüyle de dünyayı anlıyoruz (G.50/3,G.110/3).

Kays, âşığın; Eflatun aklın sembolüdür. Kays ile Eflatun karşılaştırılmıştır. Aşk, dışarıdan bakıldığında bir deliliktir. Ancak, içine girildiğinde akla ihtiyaç göstermez olur. Aşk, gönülde hissedilir. Âşığın aklı, gönlünün emrine verilmiştir. Akıl ile gönül, âşığın birbirleriyle bütünleşen iki soyut özelliğidir. Aklın gönle teslimiyeti söz konusudur. Gönlün gıdası aşktır. Tasavvufta gönül, akıldan üstündür. Mutasavvıflar, Allah'a aşkla ulaşılabileceğini söylerler (bkz.K.1/18).

Sırrî, sözü Leylâ'ya benzetmiş ve Kays'la birlikte anmıştır (K.IX/5, K.IX/32).

Sırrî'nin hali, Mecnûn'un sıkıntısının diğer çeşididir. Şâir, evinde; güzellik Leylâ'sı vadidedir. Vadi, Mecnûn'un yaşadığı yerdir (G.19/2).

**fc. Vâmık, Azrâ**

Vâmık, âşık; Azra sevgilidir. Bunlar da kendi isimlerini taşıyan bir şark hikâyesinin kahramanlarıdır ve Divan'da bir beyit içinde geçmektedir. Şîrîn kelimesi, övülenin sözü ve ağzı için benzetme unsuru olmuş ve tevriyeli kullanılmıştır (K.IX/6).

**g.Diğer Şahıslar**

**İsmail Efendi**

Şâirin yakın çevresinden birisidir. Evin tapusu İsmail Efendi'de rehindir ve bu zât, ikide bir hakkını istemektedir (K.XII/35).

**2. KAVİMLER**

**a. Arap, Acem**

Arap, övülenin hakim olduğu bir ülkedir. O, Arap diliyle konuştukça sözleri Acem lehçesini yaralamaktadır (K.XIII/7).

**b. Hindû**

Hindû, Hindistan ahalisine verilen isimdir. Müslüman olmayan siyah ırk kastedilir. Sevgilinin güzelliğini oluşturan siyah ögeler (ben, saç, kaş, göz) "hindû" sıfatıyla açıklanır. Buradaki ortak nokta karalıktır. Divan'da sevgilinin ayva tüyleri ve beni için bir benzetilen olmuştur. Sevgilinin siyah beni, Çin denizinde yüzen Hindû bir yüzgeçtir (G.93/1).

**c. Habeş**

Divan'da renk itibarıyla ele alınmıştır. "Ceyş-i Habeş" şeklinde geçmiş ve sevgilinin hattı için benzetilen olmuştur. Rûm, beyitlerde sevgilinin yüzü için benzetilendir ve kastedilen beyazlıktır. Parlak, aydınlık yanak üzerindeki hat, Habeş askerine benzetilmiş ve Rûm ülkesine saldırı olarak ele alınmış; tenasüp, tevriye ilişkisi içinde anlatılmıştır (G.24/1).

**d. Yecüc**

Yecüc, kıyamete yakın bir zamanda yeryüzüne yayılacakları rivayet edilen bir kavimdir. Yecüc ve Mecüc, Kur'an (Kehf,97;Enbiyâ,96.)'da fesat çıkaracak

bir kavim olarak anılmaktadır. Yecüc-Mecüc, iki dağ arasında üzerlerine erimiş demir ve bakır dökülerek hapsedilmişler. Bu kavim, kıyamete kadar bu setin arkasında kalacak, kıyamete yakın akınlar halinde bütün dünyaya yayılarak yeryüzünü fesada boğacaklarmış.

Divan'da, Yecüc kelimesi "fitne" mefhumuyla anılmaktadır. Zamanın fitneci Yecüc'üne övülenin hükmü, fermanı bir "sedd-i sedîd" dir (K.III/15).

## 3. ÜLKELER VE ŞEHİRLER

### a. Çin, Hıta, Huten

Çin, Uzakdoğu'da bir ülkedir. Çin'in bir bölgesinde misk elde edildiği için misk ile bir arada kullanılır. Hûten (Hoten, Hotan), Doğu Türkistan'da Kaşgar ülkesinde bir şehirdir. Hıtâ, misk ahuları buralarda çok olduğu ve miskin diğer ülkelere buralardan gönderildiği için geçer (K.VI/18-19, K.X/27).

"Âhû-yı Çîn", "âhû-yı Hûten" terkipleri içinde ve zülf, ahu, sevdâ kelimeleriyle birlikte yer alır. Kays'ın çöllerde ahularla arkadaş olması ve Çin'in ahularla ün salmış bir ülke olmasını da hatırlatır. Sevgilinin saç, ayva tüyü gibi güzellik unsurlarıyla ilgili tasavvurlarda geçmektedir. Sevgilinin yüzündeki saç ve ayva tüyünün yüz üzerinde hem çeşitli şekiller hem de kokularıyla "çin" kelimesine bağlanmaktadır. Ayrıca, "kıvrım, büklüm" anlamıyla da iham, iham-ı tenasüp, cinas yapılmaktadır.

### b. Engürus (Macaristan)

Engürus, övülen kişi tarafından fethedilmiştir. Düşmanların kalbine korku düşmüş ve şâirin memdûhuna baş eğmişlerdir (K.VI/2, K.VI/17).

### c. Girid, Yemen, Belh, Fâryâb, Aden, Nahşeb, Mısır

Girid, bir Osmanlı şehridir ve şâirin son görev yeridir. Vezir Kara Mustafa Paşa'ya sunduğu kasidesinde, atamasının buraya yapıldığını ve müjdeyi de adı geçen vezirin verdiği anlaşılmaktadır (K.III/38).

Yemen de bir Osmanlı şehridir. "Murg-ı sekrân-ı Yemen" tamlaması içinde geçmektedir (G.62/6).

Gönül, Belh'e benzetilmiştir. Bu vesileyle Edhem'e telmih yapılmıştır (G.57/2).

Fâryâb, eski Horasan'da Belh'e yakın bir şehirdir. Divan'da Enverî ile birlikte geçmektedir.

Aden, incisiyle meşhur bir yerdir. Divan'da da bu vesileyle anılmıştır.

Nahşeb, Semerkand yakınında bir şehir olup bugünkü Kanaşî'dir. Beyitlerde "mâh-ı Nahşeb" olarak geçmektedir.

Mısır, Hz. Yûsuf ile Züleyhâ'nın hikâyesine mekân olması sebebiyle beyitlere girmiştir. Ayrıca, güzellik (hüsn, cemâl) kelimesiyle birlikte ele alınmıştır. Divan'da "mısr-ı hüsn", "mısr-ı beyân" gibi terkipler içinde de sık sık karşımıza çıkmaktadır. Hz. Yûsuf'un güzelliğine telmihen Mısır kelimesiyle bazan sevgilinin yüzü kastedilir.

**d. İstanbul, Tozkoparan, Edirne, Afyonkarahisar, Manisa**

İstanbul, cennetin gül bahçesini bile kıskandıracak bir şehirdir (Tr.IV/3). Sırrî, İstanbul dışındadır. Kendisinin unutulmaması ve dostlarının onu hatırlaması için bir gazel yazmış ve İstanbul'a göndermiştir (G.74/5).

Tozkoparan, İstanbul'un bir semtidir ve tarih kıt'asında (Tr.IV/17-18) adı geçmektedir.

IV.Mehmet'in Avusturya seferi için Edirne'ye hareketini anlatan "tarih kıt'ası"nda (Tr.IV/4) bu şehirden söz edilmektedir.

Afyonkarahisar adı, bir beyitte "Karahisar" olarak geçmektedir. Şâirin gönlü, sevgilinin yüzündeki hattın güzelliğine kapılmıştır. Hattın siyah rengi ve gönülden çıkmaması sebebiyle "Kara hisar"dır (G.110/4).

Manisa adına bir beyitte tesadüf etmekteyiz. Şâirin oradan geçerken yazdığı bir beyit olabilir, kanaatindeyiz (G.79/6).

**e. Mescid-i Aksa, Kabe, Hicaz, Şam, Bağdad, Kerbelâ, Eymen**

Kabe, Müslümanların gittiği kutsal bir yerdir. Bir beyitte Kays'ın Kabe'ye gitmesi hatırlatılmıştır. Sevgilinin yüzü Kabe'ye teşbih edilmiştir. Yüz, yanak; vahdettir. Can ve gönül yani maddî varlıklar, Ka'be gibi yüzün etrafında dönmektedirler. Sevgilinin saçlarının yüzünü örtmesiyle, Ka'be olan yüzü, kiliseye benzemiştir. Saçlar, kesrettir.

Hicaz'ın söz konusu edilişinin sebebi Kabe'nin burada bulunuşudur. Hicaz, aynı zamanda bir musikî makamıdır. Hac ile birlikte anılmıştır.

Şam kelimesi tevriyeli olarak bazı beyitlerde geçmektedir. Bağdat kelimesi de övülenin Bağdatlı olması münasebetiyle söz konusu edilmiştir.

Kerbelâ, Hz. Hüseyin'in şehit edildiği yerdir.

Eymen, Hz. Mûsâ'nın Tûr Dağında Allah'ın tecellisine nâil olduğu yerin adıdır.

**f. Rûm (Anadolu)**

Divan'daki kasidelerde "diyâr-ı Rûm", "milket-i Rûm" gibi tabirlerle tamamen ülke kastedilir. Ancak, mecaz-ı mürsel yoluyla bu ülkede yaşayanlar kastedilir. Bir beyitte Timur Şah'ın Anadolu'ya girmesi anlatılmaktadır (K.XIV/5).

Rûm, beyitlerde sevgilinin yüzü için benzetilendir ve kastedilen beyazlıktır. Rûm, gündüz, aydınlık ve parlaklık unsurlarını karşılar. Sevgilinin yüzü ve yanağıyla ilgili tasavvurlarda yer alır (G.24/1).

**4.DAĞLAR, DENİZLER, NEHİRLER**

**a. Dağlar ( Bî-sütûn, Tûr)**

Dağ ve kûh kelimeleriyle ifade edilenlerin dışında Bîsütûn, Ferhâd ile birlikte; Tûr dağı, Hz. Mûsâ ve Allah'ın nurunun tecelli ettiği yer olması sebebiyle söz konusu edilmektedir. Bunlarla ilgili beyitlere ve açıklamalara bu şahsiyetlerin anlatıldığı bölümlerde yer verilmiştir.

**b. Denizler (Yedi Deniz, Umman Denizi, Çin Denizi, Kızıl Deniz, Bahr-i Aden)**

Genel anlamda kullanılan deniz; bahr, umman, derya olarak zikredilmektedir. Büyüklük, genişlik, sonsuzluk gibi özellikler sebebiyle çeşitli benzetmelere konu olur. Deniz, incinin kaynağı olarak yer alır. İnci, denizde sedef içinde teşekkül eder. Onu elde etmek için dalgıca gerek vardır (bkz. Gavvas mad.).

Bazı beyitlerde deniz, âşığın gözyaşının benzetileni şeklinde görülür. Âşığın gözlerinden akan yaşlar, sevgilinin mahallesini denize çevirmiştir (Mm.2).

Divan'da deniz, daha çok tasavvufî açıdan ele alınmış ve bazı soyut kavramların açıklanmasında kullanılmıştır. Deniz, genellikle coşkun, taşkın ve dalgalı, girdaplıdır. Bu olayı Sırrî'nin ruh durumuyla izah edebiliriz. Gam, âşığın içine düştüğü çalkantılı bir denizdir. Gam; dünyevî kaygı, tasa ve üzüntüdür. Gönlün çırpınması, dalgalanması manevî mücadeledir (G.109/5). Şâir, olgunluk yaşının çapasını aşk denizine atmıştır (G.97/6).

Genişliği anlatmak için kullanılan **"yedi bahr"** sözüyle Çin denizi, Mağrib denizi, Rûm denizi (Akdeniz), Karadeniz, Taberiye denizi, Cürcan denizi, Harezm denizi anlatılmaktadır(Kurnaz,1996:499). Memdûhunun sam yeli rüzgârına benzeyen kahrı, eğer deryayla eşit olsaydı, göz açıp kapayıncaya kadar yedi deniz meydana gelirdi (Tr.1/27). Bir başka beyitte ise (Tr.I/32) memdûhunun lutfunun bulutuyla her serap, dalga dolu denize dönmektedir.

Dökülen kanlarla deniz benzerliği kurulmuştur. Umman Kalesi, kan ummanına dönmüştür. Aynı zamanda okyanus demek olan "umman" kelimesinde cinas yapılmıştır (K.II/6).

Çin denizi, yanak için bir benzetilendir. Sevgilinin siyah beni, Çin deryasında yüzen Hindû bir yüzgeçtir.

Bahr-ı Kulzüm, âşığın kanlı yaşları için benzetilendir. Sırrî'nin göz yaşları Kızıl deniz olsa bile damlasına rağbet edilmez:

Degüldür ḳatre nezd-i raġbetinde
Sirişk-i çeşmüm olsa Baḥr-ı Ḳulzüm (G.73/4)

**c. Nehirler (Fırat)**

Nehirlerden sadece Fırat, "mest-i câm-ı Furât" tamlamasıyla zikredilmektedir. Şâir, içtiğinin şarap mı yoksa su mu olduğu konusunda tereddütlüdür (G.24/6).

## 5.SOSYAL HAYAT

### a. Sosyal Tabakalaşma

#### aa. Sultan ve Çevresi

Beyitlerde şâh, şeh, padişah, şehenşâh, hüsrev, server, han, sultan gibi adlarla anılan ve divanın en çok rastlanılan unsurlarından birisi olan sultan, kaside ve tarih gibi nazım biçimlerinde somut bir kişinin sıfatını oluşturmaktadır. Divan'da padişah için sunulmuş bir kasideye rastlanmamıştır. Sadece tarih kıtalarında IV. Mehmed ve II. Süleyman'ı görmekteyiz. Özellikle gazellerde yer alan sultan, şâh, şeh gibi adlar sevgili için birer sıfat olmakta ve soyut bir nitelik taşımaktadır.

### ab.Resmî ve Gayrı Resmî Görevler, Meslek Erbabı

#### aba.Vezir, Sadrazam, Şeyhülislâm, Vali, Yâver, Küttâb (kâtipler, yazıcılar), Reisü'l-küttâb Muvakkî (tuğra-keş), Hakkak (mühür kazıyan kimse), Gümrük emini, Berîd (postacı)

Adı geçen bu görevler ve meslek erbabı, sarayda padişahın yakın çevresinde bulunurlar. Divanda gerçek anlamlarının dışında farklı bir amaçla kullanılmamışlardır. Vezir, sadrazam, şeyhülislam, reisü'l-küttâb gibi görevler şâirin memdûhlarının meslekleri durumundadır (bkz.K.IX/17). Kalem, meyveli bir daldır ve kâtiplerin elinin süsüdür (K.XIV/45).

Reisü'l-küttâb, divan kâtiplerinin başı olup Tanzimat'tan önce hariciye nazırına verilen addır. Divan'da reisü'l-küttâb sözüyle Mustafa Efendi kastedilmiştir. Onun sağ avucu yani kalem tutan eli nisan bulutu; kalemi de incidir (K.XIV/12).

Râmî Efendi, söz ülkesinin valisidir (K.XIII/10-11).

Bahri Paşa, muvakkî yani tuğra çekendir. O, irfan denizinin gevheridir. Sırrî, padişahın tuğralarını çeken Bahri Paşa için bir tarih kıt'ası yazmıştır.

Hakkak, mühür kazıyan kimsedir. Kötü incili felek, yiğitlerin cismini hakkak gibi kesmiştir (G.84/2).

#### abb. Cellâd, Ases, Muhâsib, Muhtesib

Yan bakış cellâttır. Cellâttan kurtulma ümidi yoktur. Bakış, tasavvufta kesrettir. Canın bakış celladınca öldürülmesi kesrete kapılmasıdır. Cellâtla ilgili beyitler, sevgilinin güzellik unsurlarında yer verildiği için tekrara düşmek istemedik. (bkz. Gamze mad.)

Ases, eskiden gece devriyesi gezen yeniçeri postası; 'asesbaşı, polis müdürü veya zabıta memurudur. Asesin dostluğu olmaz; meclise iştirak eder; yer içer; sonunda yine kötülüğü yapar (Onay,1996:106-107). Şâirin yolunun üzerindeki ases de olsa vuslat meclisine korkusuzca yürümeye devam edecektir. Sırrî, vuslata ulaşmak için her şeyi yapar (G.102/4).

Muhtesib eskiden, belediye işlerine bakan görevli, memurdur. Esnafın zaruri ihtiyaç maddelerine koyduğu fiyatı tespit etmek, terazi ve kantarları muayene etmek, hile yapanları cezalandırmak vazifesiyle görevlidir. Pakalın (c.II:572), muhtesipliğin İslâmın ilk dönemlerinde de uygulandığını, hatta peygamberimiz zamanında da Hz.Ömer'in bir ara Medine'nin muhtesipliğine tayin edildiğini söylemektedir.

Divan'da, bir beyitte geçmektedir. İçki getiren hizmetçi, vahdet şarabının keyfiyetini bilseydi, muhtesib olurdu (K.XVII/21).

#### abc. Bennâ (mimar),Kûhken, Nakkaş, Irgat, Haddad (demirci)

"Bennâ-yı kudret" sözüyle Allah kastedilmiştir.

Kûhken kelimesi, yer aldığı bütün beyitlerde, Ferhâd için kullanılmıştır.

Şâir, tehlikeli yolların sıkıntısını çekmekte ama oranın gelirini ecnebî bir ırgat almaktadır. Bu durum, revâ değildir. Sosyal tenkiti görmekteyiz (K.VII/59).

Haddad, demirci demektir. Övülen kişi, sert bakışlarıyla gazapla baksa, demircinin önündeki örs külçesi, sanki mum olur (K.VII/24).

**abd. Hekim, Tabîb, Haccâm**

Sevgilinin tabip olarak hayali, âşığın hastalığı ve çarenin sevgilide bulunmasıyla ilgilidir. Sevgili, âşığından başka herkesin derdine derman olmaktadır (G.57/4). Teşhis ve tedavi etmek, ancak işinin ehli olmakla mümkündür. Sırrî'nin memdûhu, görüşleri ve düşünceleriyle usta bir tabiptir (K.VII/39).

Kan alma işine hacamat, bu işi yapana da haccâm denilir. Hekim, tabîb, haccâmla ilgili beyit için (bkz. Tıp bilimi ve Hastalık).

**abe. Tüccar, Attâr, Müşteri (harîdâr), Nessâc (dokumacı) Ayyâr, Sarrâf**

Tüccar kelimesi anlamında "hâce" kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Attar kelimesi güzel kokularla birlikte ele alınmış; ayrıca bir beyitte de tevriyeli kullanılmıştır.

Nessâc (dokumacı) ile ilgili beyit ve açıklamalar için bkz. Giyim-Kuşam mad.

Ayyâr ile sevgili arasında ilgi kurulmuştur. (bkz. Para mad.)

Sarraf, gönlün benzetileni, şâirin kendisidir (Tr.I/46).

**abf. Sayyâd (avcı), Gavvas (dalgıç)**

Divanda en çok sözü edilen sayyâd (avcı), sevgili ve âşığın benzetilenidir. Âşığın gönlünün ve canının kuş olarak tasavvurunda sevgili, avcıdır. Ahu gözlü sevgilinin hayalinde ise âşık, avcıdır.

Dalgıç, inci çıkarmak için denize dalar. Aşağıdaki beyitte de soyut kelimelerle gerçek açıklanmaya çalışılmıştır. Âşığın sığınma yeri sadef gibi denizin dibi olsa da gam dalgıcı onu bulur ve çıkarır. Sahib-i güher, âşıktır:

Ġavvaṣ-ı ġam bulur seni ey ṣaḥib-i güher
Ḳa'r-ı yem olsa cāy-ı penāhuñ ṣadef gibi (G.116/2)

**abg. Üstâd (muallim), Şâkird (öğrenci), Hoca**

Sırrî kendisini ve beğendiği şâirleri üstâd olarak vasıflandırmıştır. Bir beyitte Nef'î'yi hem üstad hem de kendisinin öğrencisi; Şehrî, Vecdî gibi şâirleri de üstâd olarak kabul etmiştir.

"Hâce" kelimesi, efendi, zengin, tacir anlamları yanında tevriyeli olarak hoca, öğretmen anlamında da kullanılmıştır. Şâir, devrinin irfan pazarının hocası, tüccarıdır (Tr.1/44).

**abh. Mutrîb, Muganni, Rakkâs**

Bezm, içki ve eğlence meclisidir. Orada yenilir, içilir; musikî dinlenir ve raks seyredilir. Burada bezm münasebetiyle şarabın mûcidi kabul edilen Cem hatırlanmıştır (G.96/7).

**abı. Bâğbân (bahçıvan)**

Bahçıvan, gül bahçesine su verir; oranın bakımını yapar. Âşığın ırmağa benzeyen gözyaşları, bahçeye doğru aksaydı, gül bahçesinin duvarını bahçıvanın başına yıkardı. "Başına yıkmak" deyimi kendisine uğraşıp duracağı bir iş yamamak, zor bir işi onun üzerine bırakıp gitmek anlamında da kullanılmıştır (G.120/2).

Bahçıvan, gül dalını kırdıkça, bülbülün âhı dünyayı çalılık etmiştir. Âşığın bülbül olarak tasavvuruna sebep olan unsur, sevgilinin güle benzetilmesidir. Âşık, gül bahçesinin bülbülüdür. Gülün dalından koparılmasıyla bülbülün âhı artmakta ve âhının ateşi dünyayı yakmaktadır. Buradaki "âh" acı çekmek, eziyet anlamının yanı sıra bedduâ anlamında da kullanılmıştır (G.6/3). Gönül, bahçıvana; şiir ise bahçeye benzetilmiştir (K.VIII/43). Memdûh ile bahçıvan (K.XIV/3), felek ile bahçıvan (K.XVI/2) arasında ilgi kurulmuştur.

**ac.Tipler**

**aca. Anne (mâder), Çocuk (tıfl)**

Tabiat, anneye benzetilmiş ve kaderle ilgi kurulmuştur (K.VII/74).

Çocuklar, beşiklerinde uyurlar ve anne kucağında sevgi ve şefkati bulurlar. Gam beşiğinin huzurunu gönül çocuğu bilir. Orası onun için anne kucağıdır. Gönlün çocuk olarak tasavvuruna sebep olan sevgilinin yanını, anne kucağı gibi görmesidir. Gam, beşik; gönül, çocuk; anne kucağı da sevgili şeklinde hayal edilmektedir:

Ḥużūr-ı mehd-i ġamı ṭıfl-ı dil bilür ancaḳ
Kenār-ı āġūş-ı māder midür nedür bilmem (G.69/6)

Çocuklar sütle beslenir ve büyürler. O sevgili, bir zamanlar sütle beslenirken şimdi amansız kılıcıyla yani bakışlarıyla kan içmeye başlamıştır ve âşığına durmadan cefa etmektedir (G.108/7). Çocuklar, ellerindeki oyuncağın kıymetini bilmezler (G.8/5).

Eskiden mektep çocukları Perşembe günü akşamı okulu terk ederlerdi. Cuma günü okul tatil olurdu (G.61/4). Fazl medresesinde mektep çocuğu olmaz (K.IX/25).

Memdûhunun merdivenine basan, ona ulaşan kişiler, sanki bahşiş alan çocuk gibi sevinirler (K.XII/29).

İki kabak alınıp çocukların göğüslerinin altına konulur ve yüzme öğretilirdi. Gözyaşı ile çocuk; göz kapağı ile kabak arasında ilgi kurulmuş; bela denizinde yüzen bir yüzgeç olarak düşünülmüştür (G.69/4).

Gönül, çocuğa benzetilmiş ve taze bir gül bahçesini hatırlatan sevgili ile ilgi kurulmuştur (R.3).

Çocuklar, delilere taş atarlar. Delilik binası taşlanmaya başlamadan, şâir orayı sağlamlaştırmak istemektedir (G.91/3)

**acb. Pîr (ihtiyar), Cüvân (genç, nev-cüvân)**

Pîr, ihtiyarlığın ifadesidir ve dünya, felek için kullanılmıştır. Sevgili, gençliği ve güzelliği sebebiyle cüvândır. Şâir, Manisa'da nazik bir genç görmüş ve onunla konuşmaya utanmıştır (G.79/6).

İçki meclisine yaşlı varan, gençleşmiş olarak çıkar. Gençlik bir sarhoşluk devridir, bir şarap neşesidir. Pîrlik ve cüvânlık tezatlık teşkil etmektedir (K.I/1).

**acc. Gelin (arûs), Meşşâta, Dâmâd**

Sevgili, güzellik bakımından gelindir. "Arûs-ı gonca", "arûs-ı şem'" terkipleri sevgilinin tazeliğini, nazını, güzelliğini ve yakıcılığını ifade etmek için

kullanılmıştır. Arûs, Allah'ın özel ilgisine mazhar olan kul; Allah'tan başkasını görmeyendir (Uludağ, 1991:50).

Meşşâta, gelin başını süslemekle görevli kadına verilen addır. Şâir, devleti geline benzetmekte; meşşatanın tarağıyla gönlünün bin parça olduğunu söylemektedir (K.VII/3).

"Arûs-ı nev" ile gökyüzü arasında ilgi kurulmuştur (G.98/7).

Onun şiirleri, nazm gelinin yüzüdür. Sözleri, "el değmemişlik, kendine özgülük, başkalarına benzemezlik, yaratıcılık" özelliklerinin toplandığı "ebkâr-ı sühan", "bikr-i fikr"dir. Kalemi için meşşata tabirini kullanır (K.VIII/39, K.II/50). "Dâmâd" ile birlikte ele alınmış; soyut kelimelerle anlatılmıştır (G.55/1).

**acd. Sâkî, Sarhoş (mest, ser-mest, meyhâr), Muğbeçe, Pîr-i mugân, Hıdmetkâr**

Sâkî, içki meclisinin vazgeçilmez tiplerindendir. Orada bulunanlara içki sunar. İçki kadehi rengi, şekli sebebiyle kandildir. İçki kadehi güle; saki de gül fidanına benzetilmiştir. Ayrıca, sagâr-ı sahba ile gül-i ter; saki-i bezm ile nihal-i gül arasında müşevveş leff ü neşr kurulmuştur:

Elinde sāġar-ı ṣahbā mı sāḳî-i bezmüñ
Nihāl-i gülde gül-i ter midür nedür bilmem (G.69/3)

Saki'nin asıl görevi içki dağıtmaktır; ancak sevgilinin yerini tutar. Sakinin en önemli vasıflarından birisi de güzelliktir. Âşık, çoğu zaman içkiden değil; sakinin güzelliğinden hareketlerinden etkilenir. Sâkî, sim-bedendir. Ne zaman eline içki kadehini alsa, taze bir gül açılır. Saki, şuh bir sevgilidir. Şâir, bu dünyada ne gönül bahçesinin şuh sâkîsini ne de rahat, huzur gösteren neşe kadehini görmüştür (G.79/1, G.35/1).

Sâkî, belâ meclisinin içki sunanıdır. "Bezm-i belâ" dünyadır. Gam meclisinde çılgın, âşık Sırrî olmazsa, belâ meclisinin sâkîsinin sunduğu kadehi, kim içecektir. O, ebede kadar gam kadehinin sarhoşudur (G.113/7, G.54/3).

Hicran meclisinin kadehi gamdır, diyen şâir, bir başka beyitte ise "Vahdet şarabını sakinin elinden içenler feyzlenirler."demektedir (G.117/1, K.XVII/22).

Muğbeçe; sâkî, garson, meyhaneci çırağı, Mecûsî çocuğu anlamlarındadır. Sevgilinin ona benzetilişi zalim ve kâfir oluşuna dayanır. Bu münasebetle "rişte-i zünnâr" ile tenasüp; "müslim" ile tezatlık içindedir. Pîr-i mugân, meyhanecilerin eskisi, ihtiyarı, pîri demektir. Tasavvufta mürşîd-i kâmildir. Teslimiyet, dervişin kendi benliğinden geçip fenafillaha ulaşmasıdır. Onun huzuruna gamlı giden mesut olarak geri döner.

**ace. Garîb, Zengin (bây), Dilenci (gedâ)**

Kimsesiz, tek başına ve zavallı anlamlarına gelen garîb kelimesi vatan, gurbet kelimeleriyle sıkça kullanılmıştır (bkz.G.45/4, G.46/1, G.70/5).

Dilenci anlamına gelen gedâ, genellikle, zengin anlamındaki bây ile kullanılmış ve tezat bir ilişki kurmuştur (K.II/16, K.II/21, G.60/4).

**b. Çeşitli Sosyal Durumlar**

**ba. Haberleşme ( Mektup, Nâme, Arz-ı Hal, Berîd)**

Divan'da mektup, "nâme" ismiyle karşımıza çıkmaktadır. Postacılık görevini de saba rüzgârı, güvercin ve sevgili yapmaktadır.

Saba rüzgârının görevi âşığa sevgilinin kokusunu getirmektir. Bu, âşığın beklediği ve gönlünü hoş edecek kokudur (Th.1/2). Saba rüzgârı, memdûhuna haber getirmekte ve ona "mübarek olsun!" demektedir (Tr.V/5).

Müjdeli haber işini memdûh yapmaktadır (K.III/37-38).

Eskiden mektup, dürüldükten sonra bir iple bağlanır ve güvercin aracılığıyla gönderilirmiş (G.38/1).

Sevgili, acımasızlığı ve yaralaması sebebiyle şahin bakışlı bir peyk yani postacıdır. Ondan âşıklara vefa olmaz. Keşke o sevgili, müjde getirse, diyerek şâir şikâyetlerini dile getirmektedir (G.102/1).

Âşık, durumunu anlatan mektubunu sevgiliye göndermiş; ancak, sevgiliden bir cevap alamamıştır. Sevgili, âşığın mektubunu, duvarın gediğine sokulmuş bir kuru ot, saman çöpü gibi gereksiz görmüştür.

'Arż-ı ḥālüm yāra gönderdüm cevābı gelmedi
Anı ḥaşv-i raḫne-i dīvār-ı nisyān itmesün (G.82/6)

Âşığın durumuna çare olacak, gücünü arttıracak "tâkat-nâme" gelmemektedir. "Tâkat-nâme", sevgilinin lutfu, iltifatıdır (G.92/4).

"Davet-nâme", çağırma, çağrı, duâ gibi anlamlara gelmektedir. Bu mektuplar genellikle rütbesi olan kimselere, çağrı sahibince bilinen ve yakın hissedilen kişilere yazılır (Derdiyok,1997:731-740). Sevgiliden davet mektubu gelmezse üzülmemek gerekir. Sevgilinin yanağının hattı vuslat mektubudur (G.92/1).

"Şikâyet-nâme", zarar verici kötü durum ve olaylardan duyulan rahatsızlığı dile getiren mektuptur. Saç, kıl kesrettir. Kesret, sâliki vahdetten uzaklaştırır. Kesret, aynı zamanda sâliki vahdete götüren yoldur. Fenâfillaha erişmek için kesret gereklidir. İşte bu yüzden âşık, bu güne kadar sevgilinin yanağındaki ayva tüylerinden hiç şikayetçi olmamış ve sevgiliye şikayet mektubu göndermemiştir (G.92/3).

"Mahabbet" Arapça bir sözcük olup sevgi anlamındadır. Mahabbet-nâmeler genel olarak rütbece küçük olanlar tarafından büyüklere yazılır. Bunların konusu, genel olarak sevgi, özlem ve bağlılık duygularının anlatılmasıdır (Derdiyok,1997:737). Âşık, muhabbet mektubunu gözyaşı kanıyla yazmaktadır. Âşık, sevgilinin ayrılığına dayanamaz ve sürekli kanlı yaşlar döker. Beyitte bir gerçek de dile getirilmektedir. Ağlayan göz, kanlanır ve çevresini kanlı görür (G.92/2).

Sıhhat-nâme'ye ıyâdet-nâme denebilir. Bu tür mektuplar, hastalanmış ve tekrar sağlığına kavuşmuş kimselere hastalanmasından duyulan üzüntünün ve iyileşmesinden duyulan sevincin bildirilmesi için yazılır. Bir bakıma sevgi, bağlılık duygusu bildirirler (Derdiyok,1997:739). Ancak, Divan'daki bir beyitte (G.92/5-6) hastanın iyileşmemesi durumu vardır. Aşk acısından dolayı vücudu zayıf düşmüş ve delik delik olmuştur. Günde bin kez "sıhhat-nâme" okunsa da fayda etmez. Vuslat sözüyle âşığı kandırmak gereksizdir. Onun inleyen gönlüne "sıhhat-nâme" boşunadır:

Âşığın iştiyaklı halinin şerhini mektupla bildirmek mümkün değildir; o durum, anlatılamaz. İştiyak, şevk ile aynı kökten türemiş olup göreceği gelme, özleme, hasret anlamlarına gelen bir sözcüktür. "Şerh" kelimesi, açma, açılma, yarma ve bir kitabın, eserin ibaresini kelime kelime açıklama veya izah etmek anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır (G.103/2).

Talep etmek, bir şeyi istemek, bir şeyin olmasını arzu etmek anlamında "talep-nâme" ile aynı anlamdadır. Bu mektubun en önemli özelliği, doğrudan doğruya yazan tarafından bir istekte bulunulmasıdır. Bu istekler genellikle bağış, maaş, bir görev, kâtiplik veya tımar gibi konulardadır. Bu mektuplar, istek sahiplerinin kendileri tarafından yazılmaktadır. Genel olarak rütbece daha yüksekte bulunan kişi veya makamlara yapılmakla beraber, aynı rütbedeki kişi ve makamlara da yapılabilmektedir (Derdiyok,1997:737). Şâir, dileklerini bildiren bir "temennâ-nâme" yazmış ve memdûhunun imzalamasını, onaylamasını istemektedir (K.VIII/47).

**bb. Gelenek-Görenek ve İnanışlar**

Divan'da devrin özelliği olarak, az sayıda da olsa tespit edebildiğimiz bazı gelenek-görenek ve inanışlar vardır. Yeri geldikçe bunlara yer verilmesine rağmen ayrı bir başlık altında da tekrarlamanın yararlı olacağını düşündük.

Haber uçurmak için güvercinlerden faydalanılır (G.38/1).

Herhangi bir durumda para yetmeyince eşya, mal gibi şeyler rehin bırakılır. Sırrî'nin evinin tapusu İsmail Efendi'de rehindir (K.XII/35).

Destâr(sarık)a gül sokulması devrin süslenme âdetidir (G.7/1, K.XVII/5).

Sarığın çevresine pamuk sarılır (G.11/1).

Sofiler, yün elbiseler giyerler (G.19/5, G.61/3).

Gelinlerin beline altın kemer takılır (K.XI/7).

Gelinin başını "meşşata" adı verilen süsleyici veya kuaför kadın hazırlar, süsler (K.XVII/3).

Kanı durdurmak için yaraya tuz basma inancını, yarayı pamukla sarma, yaraların tedavisinde merhem kullanma âdetini görmekteyiz.

Kan aldırmak ve şişe çektirmek, vücudun rahatlamasını sağladığı için eskilerin sık sık başvurduğu âdetlerdendir. Agah Sırrı Levend'e göre, bu kan aldırma işlemi nisan ayında yapılır ve "tabiatın mülâyim bulundurduğu ve sıhhat için zarurî addolunduğu" için yaygın olarak kullanılırdı.

Kan vermek sağlık açısından iyidir. Damardan alınacak birkaç damla kan, insanı sıhhate kavuşturacaktır (Mm.IV).

Eskiden, iki kabak alınıp çocukların göğüslerinin altına konulur ve onlara yüzme öğretilirdi (G.69/4).

Çocuklar, ellerindeki oyuncağın kıymetini bilmezler (G.8/5).

Çocuklar, delilere taş atarlar (G.91/3)

Çocuklar, beşiklerinde uyurlar ve anne kucağında sevgi ve şefkati bulurlar (G.69/6).

Çocuklar sütle beslenirler (G.108/7).

Eskiden, mektep çocukları Perşembe günü akşamı okulu terk ederlerdi. Cuma günü okul tatil olurdu (G.61/4).

İnsan, ağladıkça rahatlar; içi ferahlar (G.100/1).

Hastanın derdi, gece artar (G.11/4)

Temcîd, sabah namazı vaktinden önce minarelerde söylenen niyaz ilahileridir (K.XI/12). Aynı zamanda Ramazan'da akşamdan kalan pilavın sahurda ısıtılmasına "temcîd pilavı" denilir.

Melek ve peri, insana görünmez, yüzünü göstermez. İnanışa göre çok güzel olur. Peri, iliştiği kimseleri kendine âşık eder ve bağlar. Sevgilinin âşığa örtüsüz görünmeyeceğini söyleyerek hat ile ilişki kurmaktadır (G.51/2).

Eskiden her çeşit suçlunun hapis tutuldukları yer kuyu gibi toprağın derinliklerinde veya toprağın altında, zindanda oluşu âdetini Hz.Yûsuf telmihiyle birlikte görüyoruz (G.5/5).

Kuşlar, kafeste yetiştirilir (G.102/3).

**bc. Giyim – Kuşam**

Divan'da yer alan giyim-kuşamla ilgili kumaş çeşitleri: atlas, dîbâ, nemed(keçe), zerf-berf, samur, kakum, perend, harîr (ipek), kettân, sincâb'tır.

Kumaşların renkleri; narencî, anberîn, zerrîn, siyah, ak, sebz (yeşil), kebûdî (mavi renkli)'dir.

Giyim-kuşamla ilgili adı geçen eşyalar arasında elbise, sevb (elbise, bez), kabâ, dâmen (etek), girîbân (yaka), hırka, pîrehen (gömlek), pûşî, ser-bend (başa sarılan veya bağlanan şey), destâr, külah, taç, peçe (nikâb), kemer, zünnar, şal'a rastlamaktayız.

Şâirin yaratılışı, "nesîc-i tab'-ı dîbâ"dır (G.41/5).

Şiiri ipekli bir kumaşa; şâirleri de "nessâc-ı kârgâh-ı hüner"e benzetmektedir (G.49/4). Bir başka beyitte ise (K.III/2) nazım kumaşına değer verilmesini istemektedir.

Övülen kişi, atkıları nurla dokunmuş "nârencî" yani turuncu bir elbise giymiştir (K.XI/9). Anber kokulu, siyah renkli bir elbise giymiş; etrafına feyz saçmaktadır. Anber ve müşg kelimeleri hem renk hem de koku bakımından ele alınmıştır (K.XII/5).

Kaba, hırka; dünya nimetlerinden elini çekmiş kişilerin giyeceğidir. "Nemed-pûş" olmak, aba, keçe örtünmek yani derviş olmaktır. Dervişler üzerlerine aba ve keçeden basit ve ucuz bir giysi alırlar. Buna "tecrîd hırkası"da denir. Bunu örtünmek, dünya nimetlerinden el çekmektir. Peşmîne, yünden yapılan bir kumaştır ve sofu hırkası olarak geçmektedir. Şâire göre bu hırka, sûfîleri sâf yapmaz. (G.19/5, G.61/3).

Aşk elbisesinde etek ve yaka olmaz, sözü bize ihramı hatırlatmaktadır. İhram, Hac sırasında Ka'be hareminde, tavafta hacıların büründükleri beyaz, dikişsiz örtüdür. Dikişsiz, eteği ve yakası olmayan bu giysi, kefeni de düşündürmektedir.

Âşık, kolay kolay rahat bir elbise giyemez; yani rahat ve huzura kavuşamaz. Rahat elbisesinin cebi daima yırtıktır (G.18/5).

Pîrehen, çıplak tene giyilen çamaşırdır (Koçu,1969:192). Bu çamaşır (gömlek) ile minare arasında ilgi kurulmuştur. Şâirin çıplak tenli olması, dünya nimetlerinden uzaklaşması demektir (K.XI/19).

Divan'da dâmen kelimesi soyut kavramların açıklanmasında kullanılmıştır (K.II/29, K.II/39, G.52/4).

Dâmen yani etek, iffet, temizlik ve doğruluğun sembolüdür. Övülenin belinden "dâmen-i hıdmet" çıkmış değildir. Hil'at ile şal, makam ve şöhreti ifade etmektedir (K.XVI/17).

Kebûdî (mavi renkli) şal ile gökyüzü arasında bir ilgi kurulmuştur (K.X/11).

Verilen şey geri alınır, kabul etmemek olmaz. Bu ödünç elbise de olsa fark etmez (K.XI/18).

Destâr, sarık, külah, pûşî Divan'da başa giyilen eşyalardandır. Destâr; külah, kavuk, fes üzerine sarılan "dülbend"e verilen isimdir. Buna sarık da denilir (Koçu,1969:87-88;202-203). Beyitlerde, destâra gül takma ve sarığın etrafına pamuk sarılması adetinden söz edilir. Âşığın başındaki gam yarası ile cennet gülü arasında renk, şekil ve kıymet bakımından ilgi kurulmuştur. Aşığın başındaki ateşli aşk yarasıdır. Bu yara, onun başını süslemektedir. Sarığın üzerinde güle gerek yoktur:

Dāġ-ı ġamuñ serümde bedīdār olur mı hiç
Verd-i behişt zīnet-i destār olur mı hiç (G.7/1)

Dāġ-ı 'ışḳ-ı āteşīn ile serin tezyīn iden
Zīver-i destār ider mi verd-i bāġ-ı cenneti (K.XVII/5)

Şâirin ömründe, zamanın vefa bağı sarığına süs etmesi için ona hiç gül vermemiştir (K.II/40).

Sarık, kümbet şeklindedir ve etrafına pamuk sarılır. Pamuk ile sarık arasında hem renk hem de sarma (dolama) arasında ilgi vardır. Şâir, sarığın şekli zahidi yüceltmez; eğer yücelseydi pamuğun dikeni yücelirdi, diyerek zahidleri eleştirmekte ve onları işe yaramaz dikene benzetmektedir (G.11/1).

Altın tacın yerine nemed (keçe) külah tercih edilmiş ve beyitte Edhem'e telmih yapılmıştır (G.36/4).

Pûşî, eskiden askerlerin başlarına bağladıkları hafif sarıktır. Doğrudan çıplak başa sarılır (Koçu, 1969:195). Övülen kişi başına bağladığı siyah pûşîyle bulut içindeki aya benzetilmiş ve hüsn-i ta'lil yapılmıştır (K.XIII/3).

Divanda giyim-kuşamla ilgili olarak bele bağlanan eşyalar arasında kemer ve zünnâr'a rastlamaktayız. Zerrin-kemer, altın tellerden yapılır. Övülenin çadırının sütunları, zerrin kemerli servi boylu bir güzele benzetilmiştir (Tr.I/7).

"Murassa-nitâk", kıymetli taşlarla bezenmiş kemerdir. Eskiden düğünlerde gelinin beline kıymetli kemerler bağlanırdı. Bu gelenek bazı yörelerimizde hâlâ sürmektedir. Günümüzde bu geleneğe istinaden, daha çok kırsal kesimde, "kırmızı kuşak" da bağlanmaktadır. Divan'da, övülenin değerini, yüceliğini anlatmaktadır (K.XI/7).

Zünnâr, kâfirliğin ve Hristiyanlığın işaretidir. "Beline zünnâr kuşanmak", Hristiyan olmak demektir. Saç da karalığı ile küfür ve kâfirle ilişkilidir ve karalığı ve uzunluğu yüzünden zünnâra benzetilir. Beyitte, Hristiyan olan kimse yoktur. Müslüman, zünnâr kuşanmaz; onun esiri olmaz. Bu yüzden sevgilinin siyah, uzun saçlarına âşığın gönlü düşmemiştir. Hristiyan güzeline âşık olmamıştır. (G.48/8).

Şâirin gönlü, iman güzelinin beline zünnâr gibi bağlanmıştır. Tasavvufî açıdan bakılırsa zünnâr, Allah'a hizmet ve itaat etmeye kastetmek, hizmet kuşağını kuşanmaktır. Büt ile iman arasında tezatlık ilişkisi kurarak bu beyitte de Hristiyanlığın esiri olmadığını söylemektedir (G.106/2).

Divan'da giyim-kuşamla ilgili olarak bele takılan eşyalardan hançeri görmekteyiz. Sevgili, altından yapılmış hançerini beline takınsa sanki dağın ortasında saf su peydah olur (G.93/4).

Giyim-kuşamla ilgili süs eşyalarından en çok nigîn (yüzük) kelimesinin adı geçmektedir. Hatta bir gazelin redifi de nigîn (G.84)'dir. Bir rubaide de işaret parmağındaki la'l yüzükten söz edilmektedir (R.IV).

**bd.Yiyecek ve İçecek**

Divan'da en çok sözü edilen yiyecek maddesi şeker (sükker, kand)dir. İkinci sırada ise ekmek, tuz ve kebaptır.

Söz, ağız ve dudakla yakın ilgisinden dolayı, şeker olarak düşünülmüştür. Papağanın konuşmaya alıştırılırken şekerle beslenmesi olayıyla sevgilinin tatlı sözleri arasında ilgi kurulmuştur. Dudağı şekerle beslemek gereksizdir o zaten tatlıdır (G.73/2, G.19/1).

Şâirin şiirleri lezzetlidir. Bal (şehd) ile şâirin sözleri arasında ilgi kurulmuştur (K.IX/8, G.90/10).

Türk geleneğinde misafire ikram esastır. Sofra, ikram ve ihsan yeridir. Sırrî, dünyayı bir misafirhaneye; kendisini de misafire benzetmiştir. Ev sahibinin, misafirinden önünden yiyecekleri, kısmetini çektiğini söyleyerek şikâyetini dile getirmiştir (K.XVI/25).

Felek, bir ekmek parçası ihsan edince, gam onu yedirmez ve pençesiyle şâirin dişlerinin tamamını kırar (G.6/1, G.6/10).

Sofrada bulunan nimetlerin başında ekmek gelir. Sofra üzerindeki bu ekmek sıkça işlenmiştir. Şâir, "Biz, vahdet meclisinin sofrasının doymuşuyuz. Ekmek ve su bizim açlığımıza ve susuzluğumuza yeter; daha fazla bir şey istemeyiz." diyerek aza kanaat ettiğini söylemektedir (G.44/5).

Gökyüzü, sofra; mehtap da ekmektir (K.I/31). Sofranın tadı tuzu mehtapla gelir, diyerek; ekmeği, yuvarlak şekli, kıymet ve renk benzerliği nedeniyle mehtaba benzetmiştir

Sofra, sevgilinin vuslatı için bir benzetilendir.

Âşığın sinesindeki yaralar, şekil bakımından sofraya benzetilir.

Sevgilinin nazla ettiği tebessüm "tuz ekmek"e benzetilmiştir (G.73/1). Yaraya tuz ekilir.

Divan'da meyve olarak sadece üzüm, hurma, badem ve elma kelimesine rastlamaktayız. Üzüm, şarap elde edilen bir meyve olması ve tanelerden meydana gelişi; hurma ise sevgilinin dişi ve ağzı sebebiyle hayal edilmiştir. Badem kelimesi, yağıyla birlikte ele alınmış ve âşığın vücuduna sürülecek bir merhem gibi düşünülmüştür. Elma, yuvarlak şekli sebebiyle, misketle ilgi kurulmuş; İslam askeri, misketi elma sanır; savaşı safa meclisi yapar, denmiştir (K.V/9).

Divan'da kebap kelimesi sıkça geçmektedir. Şâirin bir gazelinin de redifidir (G.38). Kebap, doğrudan doğruya ateşte pişirilir. Bu nedenle yanan sîne (bağır), ayrılık ateşiyle yanan âşık olarak düşünülür. "Kebap olmak" yanmak, mahvolmak anlamını veren bir deyim olarak da kullanılmıştır.

Meze, içki meclisinin vazgeçilmez unsurudur. Gönül kanı, içki; kebaba benzeyen yaralar da mezedir (G.38/2).

İçecek olarak en çok adı geçen, şarap ve sudur. Şarap, sarhoşluk veren bir içecektir. Her iki içeceğin yanında Fırat zikredilmiş (G.24/6).

Âşık, aşk şarabıyla başı dönen, dünyayı gözü görmeyen ve bu şarabın ateşiyle yanan kişidir. Şarap, genellikle kadehle birlikte zikredilmiştir. Kadehin yer aldığı beyitlerde kastedilen içindeki içkidir. Rengi, lezzeti, sarhoşluk verme haliyle ele alınan şarap; sevgilinin dudağı, yanağı; âşığın gözyaşı olarak hayal edilmiştir. Renk olarak kırmızı "gül-gûn, erguvân"dır. La'l ve elmasla da renk bakımından ilgi kurulmuştur. Ayrıca "nâb, hoş-güvâr, sâf" gibi sıfatlarla da tadı anlatılmıştır. Şarap ve kadeh kelimesi genellikle Cem'le birlikte anılmıştır. (bkz. Cem mad.)

Şarap, gönlü açar, üzüntüyü yok eder. Şâir, gamın defi için felek kadar büyük bir kadehi istemektedir (G.21/3).

Şâir, bir kadehle gönlünün açılamayacağını, ebede kadar gam içkisinin sarhoşu olduğunu söylemektedir (G.54/3). Gamın verdiği sıkıntı ve huzursuzluk sebebiyle şâir karamsardır. "Keşke bir elimde kadeh bir elimde de sevgilinin eli olsa..." diyerek özlemini anlatmaktadır (G.101/4).

**be. Hastalık ve Delilik**

Divan'da söz konusu edilen hastalıklar daha çok psikolojiktir. Hasta olan kimse, âşıktır. Hastalık ve yaralar, aşk ve ayrılıkla ilgilidir. Bununla birlikte bazı hastalık adlarına da rastlarız. Bunlar: humma, kulunç ağrısı ve nezledir. Âşığa verilecek ilaç veya şifa; sevgilinin dudakları, vuslatı ve sevgisidir. Tabib olarak da sevgilinin kendisi ve aşkıdır.

Âşığın hastalığı; aşk, ayrılık, sevgilinin cefasıdır. Tabip olan sevgili, hasta olan âşıktan bu dermanı her zaman esirgediği için âşığın hastalığı hiçbir zaman şifa bulmaz (Th.2/2).

Divan'da ilk gazel "deva" rediflidir. Deva; derman, ilaç, çare demektir. "Niyyet-i devâ" ilaç vermek, iyileştirmektir. Aşk hastalığı manevîdir, gönüldeki acı ve üzüntüdür. Aşk, ilaçla iyileştirilmez; onun çaresi sevgilidir, doktora gitmeye gerek yoktur. Sevgili, âşığın mürde canının devasıdır. Gönlün hastalığı sevgilinin ilgisizliğindendir. Tasavvufî açıdan bakıldığında, ilâhî aşktan kurtulmak, âşık için manevî ölüm demektir. Şâir, "mezâk-ı derd-i dil" ile "lezzet-i devâ";"derd" ile "gayret-i deva" arasında bir tezatlık kurmuştur(G.1/1-2).
Aşk ateşiyle yanan gönle tabib bir şey yapamaz (G.57/3).

Hz. İsa'nın mucizelerinden birisi hastaları iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesidir. Hz. İsa nefesiyle ve dokunmasıyla hastaları iyileştirirdi. Bu yüzden geçeceği yollarda hastalar bekleşirdi. Beyitlerde İsa'nın bu mucizesine telmih yapılmıştır. Sevgilinin İsa peygamber gibi düşünülmesi, dudağının ve nefesinin onun gibi ölüleri diriltme ve konuşturma özelliğine sahip olduğu hayalidir. Burada bir bakıma "sun'î solunum"u görmekteyiz.

Âşık, sevgilinin ayrılık yarasının acısının tadını alınca, devayı düşman olarak görmüş ve merhemden vazgeçmiş, elini çekmiştir. Yaradan tat almada tezatlık söz konusudur. Aşk yolunda çekilen gam, keder ve acı âşıkı olgunlaştırır; gönlünü temizler (G.68/2). Şâir, aşk yarasına merhem sürücü olmamayı tavsiye etmektedir (G.93/2).

Âşığın vücudu, sînesi, gönlü yaralar içindedir. Bu yaralara sebep olan sevgili, gamze, aşk, ayrılık, gam ve kederdir. Yara "dâğ-ı gam", "dâğ-ı elem", "dâğ-ı belâ", "dâğ-ı fakr", "zahm-ı sitem", "zahm-ı sîne" vb. terkiplerle ifade edilmiştir. Âşığın yarasının merhemi, sevgilinin cefasıdır. Yara, özelliği bakımından güldür. Gönül, sînenin içinde bulunur. Sevgilinin her türlü cevr ü cefasının hissedildiği merkezdir. Gönül, tasavvufî açıdan Allah'ın nurunun tecellî ettiği ve imanın bulunduğu bir yerdir. Yara ve gül, kesrettir (G.22/1, G.3/5).

Yaralarını zehir bulaşmış, elmas saçan şükür sofrasına benzeterek yara ile sofra; kan ile elmas arasında ilgi kurmakta ve gönlünü iyileştirecek merhemin sinesinin yarası olduğunu söylemektedir (G.17/1).

Yaranın merhemi, aşk yarasıdır. (G.18/2)

Şâir, dünyanın hazinesinde yoksulluk yarasıyla övünmektedir. Aksi takdirde, inleyen gönlünün yarasına, merhemin bir faydası olmayacaktır. Şâir, hayallerini soyut kavramlar üzerinde kurmuş ve somut kelimelerle birleştirmiştir. Fakirlik, yaraya benzetilmiştir (G.7/4).

Bilindiği gibi, boynuz veya şişe ile vücudun bir organına kanı topladıktan sonra neşter ve mengene denilen aletlerle kan alma işine **hacamat**, bu işi yapana da **haccâm** denilir. Sırrî'nin damarları o kadar kurumuştur; ki haccâm, bin neşter vursa da kan bulaşmaz. Devrin doktorları buna bir çare bulamamışlardır. Onun bedenine, badem yağı bile sürülse vücudunda yaştan eser yoktur; kurudur. Âşığın derdi bilinmez dertlerdendir; ama bütün bunlara rağmen şâir, iyileşme umudundadır (K.XII/36-42).

Şâir, çektiği sıkıntılardan dolayı hep şikâyet halindedir. Ekmek ve su derdiyle başı dönmüş, her damarı, kanlı oluk gibi gözüne görünmektedir. Kendisini bir değirmene, kanını da bu oluktan akan suya benzetmektedir (G.97/6).

Yara, yuvarlaklığı sebebiyle gökyüzüne ve pamuk da gökyüzündeki yıldıza benzetilmiş (G.21/1) ve yaraya pamuk koyma adetinden söz edilmiştir (G.58/7).

Sevgili âşığından başka, herkesin derdine derman olmaktadır. Bu tabibin ona bir faydası yoktur. Âşığının dertli cismine iyileştirici merhem sürmemektedir. "Derdini verip dermanını vermeyen" anlamında sevgiliden yakınma vardır. Aslında aşkın yarası bilinen maddî yara değil, gamdır; manevî acı ve üzüntüdür. Merhemle, ilaçla iyileşmez. Merhem, aynı zamanda çare anlamında tevriyelidir (G.87/1, G.121/3).

Kan aldırmak ve şişe çektirmek, vücudun rahatlamasını sağladığı için eskilerin sık sık başvurduğu âdetlerdendir. Agah Sırrı Levend'e göre, bu kan aldırma işlemi nisan ayında yapılır ve "tabiatın mülâyim bulundurduğu ve sıhhat için zarurî addolunduğu" için yaygın olarak kullanılırdı. Divan'da, damardan alınacak birkaç damla kan, onu sıhhate kavuşturacaktır (Mm.IV).

Bir başka beyitte de "yaraya tuz basma" inancını görmekteyiz. (G.43/4).

Diğer şâirlerin fikirleri kulunç ağrısı, konuşmaları söz hummasıdır. Söz kalbinin ölmesi, boş sözlerledir. Ne kadar söz doktorları uğraşsalar da bir türlü iyileşemezler (K.IX/50-53). Divan'da, zükam (nezle) kelimesine rastlamaktayız (Th.1/2).

**bf. Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar**

**bfa. Ayna (âyîne, mir'at)**

Ayna, sevgilinin güzelliğinin aksettiği ve elinden düşürmediği bir araçtır. Sevgilinin yüzü parlaklığı ve yuvarlaklığı nedeniyle aynaya benzetilir.

Çirkin, aynaya bakmakla, güzelleşmez:

Ḥādiṣāt ehl-i dile mūcib-i tekdīr olmaz
'Aks-ı zişt ile ruḫ-ı āyīne taġyīr olmaz (G.48/1)

Ayna kelimesi İskender'le birlikte de ele alınmış, "âyîne-i İskender" adıyla anılmıştır (K.I/8).

Aynayla ilgili bazı beyitler için bkz. (G.6/7, G.23/2, G.44/6, G.G.70/3).

**bfb. İğne (sûzen)**

İsa Peygamber ile birlikte iğnenin adı sıkça geçmektedir. Hz. İsa'nın tecerrüd'üne telmih yapılan bu beyitlere "Tecrîd, Tecerrüd" maddesinde yer verilmiştir.

**bfc. Kalem (hâme, kilk), Kitap, Defter, Nüsha**

Yazı ve yazı yazmayla ilgili araç-gereçlerdir. Şâirin kalemi "kilk-i müşg-âgîn" dir. Allah, "Kilk-i Kudret"tir.

Defter olarak "nâme-i âmâl" kelimesiyle karşılaşmaktayız. Sevgilinin yüzü kitap; yanağındaki ayva tüyleri de yazıdır.

Sevgilinin güzelliğinin vasıflarını anlatmaya başlayınca şâirin elindeki kalem, gül fidanı olmaktadır (G.27/3).

Divan'da kitap olarak, "kitâb-ı 'ışk" (G.111/1), "kitâb-ı cûd" (G.10/3) terkipleri geçmektedir

Yağlı kâğıtta kalem oynamaz:

'Işḳdan çerb tenān ḳabil-i te'sīr olmaz
Revġan-ālūde olan levḥ ḳalemgīr olmaz (G.48/2)

**bfd. Mum (şem'), Fânûs, Kandil**

Mum, aydınlatmayla ilgili bir araçtır ve Divan'da sözü en çok edilenlerdendir. Mum kelimesinin geçtiği hemen hemen her beyitte pervane de anılmıştır. Âşığın pervane olarak ifade edildiği beyitlerde sevgili de mum olarak düşünülmüştür.

Fânûs, ışık kaynağının içinde bulunduğu ve ondan ayrı düşünülmeyen bir araçtır. Divan'da, sadece bir beyitte geçmektedir ve soyut-somut ilişkiler çercevesinde anlatılmaktadır (G.60/3).

Kandil; toprak, maden veya camdan yapılan; bir yağ deposu ve bir fitilden oluşan bir aydınlatma aracıdır. Divan'da, kandil camdır ve şekli, rengi nedeniyle içki kadehine benzemektedir (G.10/2).

**bfe. Oyuncak(bâzice)**

Oyuncak adı sadece bir beyitte geçmektedir. Çocuklar, oyuncağın kıymetini bilmezler (G.8/5).

**bff. Şişe, Kadeh, Demir (âhen), Örs (sindân)**

Divan'da şişe, içkilerin konulduğu genellikle camdan yapılmış, dar ağızlı uzun bir kap olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadeh, (câm, sâgar, piyâle, şişe) Divan'da adları en çok geçen araçlardandır. Bunlar, içki meclisinin vazgeçilmez unsurlarındandır. (bkz.Sakî mad.)

Bir beyitte "âhen" yani demirle birlikte şişe ele alınmış ve bir tezatlık oluşturmuştur. Şâir, özlü bir söz olarak, şişenin demire örs olmayacağını söylemektedir (47/6).

**bfg. Tarak (şâne)**

Divan'da "şâne" kelimesi sevgili ve sevgilinin zülfüyle iç içedir ve oldukça çok kullanılmıştır.

Âşığın gönlü, sevgilinin saçlarının kıvrımlarına takılı veya ucunda asılıdır. Saçı tararken tarak, saçın ucundaki gönüllere dokunur. Âşık, tarakta, sevgilinin saçını görünce dertlenir; çok üzülür. Tarak gibi parça parça olur (G.71/1).

Âşık, sevgilisinin zülfünün sevdasıyla (aşkıyla, karalığıyla) kendi sînesini tarak gibi yüz parça etmiş, parçalamıştır (G.86/6).

Sevgilinin zülfünün vasfını anlatan bu şiiri görseler, tarak gibi parça parça olurlar (G.121/5).

Saç, şekil yönünden uzun, kıvrım kıvrım olduğu için "zülf-i perîşân"dır. O saçlara zarar verdiği, saçı kırdığı için tarağın dişlerinin kırılmasını istemektedir (G.82/2, G.6/2).

Âşıkların gönülleri, sevgilinin saçının tellerine asılı, düğümlerine bağlıdır. Dolaşık saç için benzetmeye konu olan "ukde" bağlamak, düğüm demektir. Saçın düğüm oluşu, şekil benzerliğine dayanır. Bu bağlanışla perişan olma, kurtulma ihtimalinin azalması sebebiyle gönlün çektiği sıkıntı önemlidir. Saçın çözülmesi zordur (G.31/5).

Âşığın vücudu baştan sona tarak gibi parça parça olsa da bunun önemi yoktur; çünkü sevgilinin saçlarının arasına âşığın gönlü düşmüştür (G.74/4).

Oysa, şâir, tarağın iyilik etmesini, o kutsal kuşun (meleğin) yuvasından ürkmemesini ve kendi gönlünü saçlardan kurtarmamasını istemektedir. Gönül, manevî varlıktır ve saça bağlanmıştır (K.XVI/1).

Her ne zaman şâirin kalbi huzurlu olsa ve kendisini kalben Allah'a verse de felek, tarak gibi diş biler (K.XVII/13).

**bfh. Terazi (terâzû, mîzân)**

Divan'da ölçü aleti olarak mîzân (terâzû) adı geçmektedir.İslâmiyet'e göre Allah, kıyametten sonra bütün mahlukları diriltecek, herkesin sevabı ve günahı mîzânda tartılacaktır. Hak terazisinde iyi emelliler hafif; kötü emelliler ağır gelecektir (K.I/52).

Hz. Yûsuf'un pazarda altınla tartılarak satılması olayı çercevesinde de tartının adı geçmektedir (G.19/6).

Şâir, memdûhunun değerinin teraziyle tartılamayacağını söylemektedir (K.XIII/26).

**bg. Musikî**

Beyitlerde bezm bir eğlence hali olarak saki, sevgili, mutrib ile birlikte ele alınır. Bezmde musiki ve raks da bulunur. Divan'da nefesli çalgılardan ney;

vurmalı çalgılardan davul (kûs), kudüm, def; telli çalgılardan kanun, rebâb, keman, saz, târ; kiliseye ait çalgılardan erganun adına sıkça rastlamaktayız. Makam olarak ise, revan, nevâ, uşşâk, andelib, rast, usul-i fahte, hicaz, rast'ı görmekteyiz.

Nefesli bir çalgı olan ney; iniltili yanık sesi, içindeki havanın aşkla dolu oluşu, delikleri, sarı rengi sebebiyle âşığın simgesidir (G.75/6). Ney, boğum boğum kamıştan ve içinin boş oluşu, delikleri sebebiyle "yüreği delik olarak" ifade edilir.

Def (tef), elle ve usulsüz çalınan bir çalgıdır. Zilli veya pullu bir çembere gerilmiş daire biçimindeki deridir. Âşığın gönlü deftir. Gönle def denmesinin sebebi âşığın çektiği acılara tempo tutması veya ahenk oluşturmasıdır. Beyitte, âşığın sînesi ile def arasında bir ilgi kurulmuş ve sînesinin sürekli olarak sıkıntı tokatını yediği söylenmiştir. Sînenin mihnet tokatından uzak olması ve def gibi vurulmaması, def gibi hedef olmaması istenmektedir:

Sîneñ hemîşe sille-ḫor-ı miḥnet olmasun
Her nā-uṣūle maḥrem-i dest olma def gibi (G.116/4)

Kudüm, bayramla (G.101/2) ve nakışlarıyla (G.54/2) birlikte anılmıştır.

Rebâb, telli çalgılardandır. Sakil ise Türk müziğinde bir usuldür. Ferah kelimesi, rebâba benzetilmiş; soyut kelimeye somut anlam verilmiştir (G.8/4)

Cünbüş (cünbiş), tambura benzer, mızrapla çalınan madenden gövdesi olan bir sazın adıdır ve âşıkların eğlencesidir.

Musikiyle ilgili beyitler için bkz. (G.10/4,G.57/1, G.123/2, K.III/6, K.IV/19, K.XIII/8).

**bh. Para**

Gözyaşı, şekli, rengi ve değeri bakımından "nukûd-ı eşk"dir ( G.37/4).

Âşık, gözyaşıyla alışveriş yapmaktadır. Gözyaşı, para gibidir. Selem, peşin parayla veresiye mal almaktır. Onların paraları, gözyaşlarıdır. Peşin parayla alırlar (G.58/2).

"Nakd-ı eşk-i bü'l-heves" sözü, âşığın sürekli sevgi ve eğilimde kararlılık bulunmayan sevgiliye gözyaşı dökmesi, sevgilinin yoluna harcamasıdır. Âşığın gözyaşları, sevgilinin yanında değersizdir. Bu sebeple ayarı bozuk, düşük para gibidir (G.8/3).

Şebnem, rengi ve şekli nedeniyle paradır (G.58/3).

Ay; şekli, rengi ve değeri bakımından paradır (K.IX/35).

Sînenin üzerindeki yaralar, şekil benzerliği sebebiyle "füls" yani paradır (G.14/3).

Paranın yuvarlaklığı ile saçın kıvrımının yuvarlaklığı arasında bir ilgi kurulmuştur (G.68/1).

Parayla ilgili diğer beyitler için bkz. (G.33/4, G.85/4, G.114/4, K.IV/43, K.XV/27, G.18/1, G.89/3, G.103/27).

## C. DİVANDA İNSAN

### 1.Güzellik ve Güzellikle İlgili Tasavvurlar

Güzellik (hüsn, cemâl), Sırrî'de en çok ele alınan kavramlardan birisidir. Divan'da iki tip güzellik anlayışıyla karşılaşmaktayız. İlki, İlâhî güzelliktir; ki şâir bunun karşısında daima hayret ve çaresizlik içindedir.(bkz. Din ve Tasavvuf mad.) İkincisi ise, divan şiirinin güzellik anlayışı içinde çizilmiş olan güzelliktir.

Divan'da güzellik, daha çok soyut ifadelerle belirtilmiştir. Bunları şöyle gösterebiliriz: şem'-i bezm-i hüsn, hüsn-i ebed, hüsn-i bî-pervâ, hüsn-i edâ, hüsn-i bî-nazîr, âyîne-i hüsn, berât-ı cemâl, şem-i cemâl, şem-i hüsn gibi.

Sevgilinin güzelliğini güneşle karşılaştırsalar, sevgilinin yanağı karşısında güneş, bulut gibi sönük kalır. Sevgiliyi değerli kılan âşığın güneşe benzetilen sevgisidir. Sevgilinin güzelliği güneşten bile üstündür, kıyaslanamaz (G.4/4, G.95/6).

Sevgilinin güzelliğinin "bâğ-hüsn" olarak tasavvuru, güzellik unsurlarının burada bulunan çiçeklere benzetilmesine dayanır. Saç kelimesi zikredilmeden sünbül, saç için bir ad olarak kullanılmış yanak, misk kokan iki çiçeğe benzetilmiştir. Onun güzelliğinin saçından mı yoksa yanaklarından mı kaynaklandığını sorarak hem istifham hem de rücû sanatı yapmaktadır (G.25/5).

"Şem'-i hüsn", "şu'le-i nezzâre" gibi terkiplerle yer alan sevgili-şem hayalinde asıl unsur, sevgilinin güzelliğinin yakıcılığı ile şem arasında ilgi kurulmasındandır. Ayrıca âşığın pervane oluşu bu tasavvurun bir başka önemli unsurudur. Sevgiliye yakın oldukça âşığın ıztırabı artar. Gönül, güzellik meclisinin mumuna pervane gibi can atar; güzellik ateşinde tamamen yanar, ama yine de mumun ayağına düşer (G.23/3, G.90, G.90/9, G.117/2).

Gönül, sevgilinin güzelliğinin aksedildiği bir yerdir. Kırılma, görüntü nedeniyle aynaya benzetilmiştir (G.6/7).

Sevgilinin güzelliğinden dolayı pek çok yürek yanmıştır (G.9/4).

Güzelliği ölçen gözdür. Onu takdir eden bir gözün varlığı gerekir. Güzellik, bizzat Allah'tan gelmektedir. Bu görüşle Sırrî, ezelî ve ebedî kelimelerinden yararlanmıştır (G.36/6).

### 2. Sevgili

Divan'da çizilen sevgili tipi, çoğu divan şâirinde görülen özellikleri taşımaktadır. O, genellikle âşığa karşı sitemkâr ve cefâkârdır. Çoğu zaman duygusuz ve acımasızdır. Güzelliğin Mısır, mülk gibi kelimelerle temsili, onun bir ülke olarak tasavvur edildiğini göstermektedir. Bu ülkenin sultanı da sevgilidir. Güzellik ülkesinin padişahının birtakım yasaları vardır. Onun her sözü, her ne söylerse söylesin, bir ferman hükmündedir. Sitem ve kendini gizlemek yoluyla bütün âşıklarını onulmaz dertlere salar. Kendisini herkese ve özellikle âşıklarına her yerde göstermez. Bütün bunlara rağmen sevgili ne yapsa yerindedir, revadır.

Sevgili hayaline Divan içinde şu kelime ve tamlamalar altında tesadüf etmekteyiz: hûb, hûbân, şûh, şeh, cânân, âfet, dil-rübâ, dil-ârâ, dil-sûz, tîg-ı nâz, servi, serv-kad, nev-gonca, gül-gonce, gül, mihr, meh, meh-pâre, âfitâb, tıfl, dil-âşâm, âhû, sâkî, büt, kâfir, sânem, hümâ.

### a. Sevgilide Güzellik Unsurları

#### aa.Saç (Zülf, Kâkül, Perçem, Turra, Gîsû, Mû, Mûy)

Saç, Divan'da üzerinde en çok durulan ve çeşitli teşbih ve mecazlara konu olan güzellik unsurudur.

Sevgilinin saçının şekli için genellikle şu tabirler kullanılmıştır: Perîşân, dûd, dûd-ı âh, ham-der-ham, pür-tâb, tuğra, şikeste, girîh, şûrîde, pür-âşûb, dırâz, dirhem, silsile, zencîr, pîç ü tâb, kemend, ukde, çember, halka, dâm, tuzak, sünbül, mâr, dü-tâ, çîn, pür-çîn.

Saçın rengi siyahtır. Rengi ile ilgili olarak "kâfir, günah, gece, zünnâr, şâm, sevdâ, zulmet, sâye, duhân, gam, siyah" kelimeleri kullanılmıştır.

Saçın kokusu "müşg, anber, sünbül" ile anlatılır. Müşk münasebetiyle "Çin, Hıta, Huten, Hind, Rum, âhû, nâfe" ile bir arada geçer.

#### aaa. Çenber, Halka, Kemend

Saç, sevgilinin elinde, âşıkları oynatan, onları istenilen biçime getirmeye yarayan bir âlet gibidir. Gönül, sevgilinin aşkından o derece zayıfladı ki, çemberden bir cambaz gibi geçecek hale geldi, diyen şâir "çemberden geçmek" deyimini tevriyeli kullanmıştır. Saçın çembere benzetilmesi kıvrımlı şekline dayanır. Bunun yanında çekme, geçme özellikleri de bu tasavvurlara sebep olur. "Çemberden geçmek" tecrübe ve meleke sahibi olmak ve çembere benzeyen saçların kıvrımlarının arasından âşığın gönlünün geçmesidir:

Dil nizār oldukça çālāk oldı derd-i 'ışḳdan
Ḥalḳa-i zülf-i dil-āvīzüñde çenberden geçer (G.14/4)

Can ve gönül, daima sevgilinin saçına gitmek, saça asılmak ve dolanmak ister. Saç, sevgilinin elinde âşıkları oynatan, onlara istediğini yaptıran bir alet gibidir. Saçın "kemend" olarak düşünülmesinde en belirgin husus; asılma, can vermedir. Saçın kokusuna kendisini kaptıran âşık, bu kemendi görmemiş ve gönlünü tuzağa düşürmüştür:

Dil ṭutuldı būy-ı zülfüñle kemendi görmedi
Kimse dām-ı ṭurrede bu pāy-bendi görmedi (G.121/1)

Gönül, saç kemendiyle yakalanmış ve esir edilmiştir. Saçın tuzağa benzetilişinin esas sebebi âşığın canı ve gönlünün kuşa benzetilişidir. Turra, alna dökülen, lülelenmiş saçtır. Sevgilinin turrasından inleyen âşıkların gönüllerini görenler bu kemende bu kadar av nasıl düştü, diyerek hayrete düşerler:

Ser-i ṭurrede görenler dil-i zār-ı 'āşıḳānı
Nice düşdi bir kemende bu ḳadar şikār dirler (G.34/2)

#### aab. Perişân, zulmet-pûş

Sevgilinin saçı, âşıkların can ve gönlünün yuvasıdır. Âşığın gönlü, sevgilinin perişan, dağınık saçları arasındadır. Saçın "perişan" olarak vasıflandırılması, âşığın gönlünü perişan etmesindendir. Sevgili, saçlarını dağıtınca âşığın gönlü, dağılır ve perişan olur. Ayrıca saçların en çok koku neşredici hali, dağınık ve perişân halidir. Muattar, bûy kelimelerinden de saçın koku saçması, güzel kokması anlaşılmaktadır. Sevgilinin saçları renk bakımından

siyahtır, "zulmet-pûş"dur. Âşığın gönlünün perişanlığı ile karanlık arasında ilgi kurulmuştur (G.16/3).

Sevgilinin yanağının üzerinde dalgalanan bazan da topuklara kadar uzanan dağınık saçı, iki parçadır (G.108/1).

Sevgilinin büklüm büklüm saçlarının arasına âşığın gönlü düşmüştür. "Gönül düşmek" tevriyeli olarak kullanılmıştır (G.13/1).

Onun karışık, dalgalı saçları arasında âşığın gönlünü kıl kıl, tek tek aramışlar; ama bulamamışlardır. Bend denilince âşığın veya gönlünün giriftarlığı ortaya çıkar. Bağlayıcılık, zaptedicilik gibi fonksiyonlarla saçın benzetileni olur (G.111/2).

**aac. Zünnâr**

Muğbeçe, Mecûsî çocuğu demektir. Sevgilinin ona benzetilmesi zalim ve kâfir oluşuna dayanır. Bu münasebetle "rişte-i zünnâr" ile tenasüp; "müslim" ile de tezatlık içindedir. Zünnâr, kâfirliğin şeklî bir alametidir. Müslüman, papazın beline bağladığı ipin esiri olamaz. Bu yüzden âşığın gönlü, o kâfir sevgilinin zünnâra benzeyen uzun ve siyah zülfüne düşmemiştir:

Dil düşmedi o muġbeçenüñ ḳayd-ı zülfine
Müslim esīr-i rişte-i zünnār olur mı hiç (G.7/4)

Zalimliği, âşıklarına takındığı tavır ve taş kalpliliği sebebiyle sevgili, kâfirdir. Sevgilinin siyah, uzun saçları onun parlak yüzünü örter ve beline kadar uzanır. Putların örtülmesi âdeti ile sevgilinin yüzünün örtülmesi, âşığı küfre sevk etmesi hayali söz konusudur. Sevgilinin uzun, siyah saçları, zünnâr gibi beline dolanmıştır. Gönlü o saçların arasında olan âşık da sevgilinin beline bağlanmıştır. Şâir, kesret içindedir. Saçın şekil itibarıyla çokluk içinde bulunması hali de bu küfür ve kâfir teşbihini sağlamaktadır. Ayrıca, küfür-iman tezatlığı da bu ilişkinin sağlanmasında önemli bir unsurdur (G.48/8, G.106/2)..

Sevgilinin saçı, dağınıklığı ve karmakarışık şekli sebebiyle, âşığın gönlünde bir karışıklığa ve sıkıntıya yol açmıştır (G.109/1).

Sevgilinin zülfünün endişesiyle, aklı dağılan ve akıl vadisinden yüz merhale uzaklaşan şâir, âşığın aklının dağınıklığı ile saçın dağınıklığı arasında bir ilgi kurmuştur (G.78/1).

Gönlünün, sevgilinin zülfüne gittiğinden beri bir daha görünmediğini söyleyen şâir, "o zavallının başı sakın kavgada olmasın." diye endişelenmektedir (G.81/3).

**aad. Derhem (Dirhem)**

Dirhemin yani paranın yuvarlaklığı ile saçın kıvrımının yuvarlaklığı arasında bir ilgi kurulmuştur (G.67/1).

**aae. Sünbül**

Sevgilinin saçı kıvrımlı oluşu, kokusu ve renginin siyahlığı bakımından sünbüle benzetilmiş; koku unsuruyla beraber "heva" da zikredilmiştir (G.12/5).

Kâkül, turra alın üzerine düşmüş, kıvrımlı saçtır. "Ham-der-ham" kıvrım içinde kıvrım olan kâkül, şekli ve kokusu sebebiyle "sünbülsitân" olarak vasıflandırılmıştır. Sevgilinin saçlarını dağıtması, etrafa koku neşretmesi düşüncesi söz konusudur. Miskin elde edildiği yer olması, siyah renk ve kıvrımlı

anlamlarını da vermesi sebebiyle Çin, Huten kelimeleriyle birlikte yer almıştır (G.23/1, G.62/2, G.105/5).

Sünbül, saç kelimesi zikredilmeden, saç için bir ad olarak kullanılmıştır:

Sünbüllerüñ mi ser-zede-i bāġ-ı ḥüsn olan
Yoḳ yoḳ demīde tāze iki misk-rū mıdur (G.24/5)

Zülf, yüzün iki yanında şakaklara kadar uzayan ve kulaklar önünde halkalanmış saçtır. Onun misk kokulu zülfü yanaklarına dökülmüştür. Sevgilinin yanakları gül bahçesi; saçları Çin'in sünbül bahçesidir. Gül gibi kırmızı yanakları saçlarının yüzüne dökülmesiyle "sünbülsitân-ı Çin"e dönmüştür (G.26/1).

**aaf. Zincir (Zencir)**

Uzun ve örgülü saç, şekil bakımından "zencir"e benzer. Sevgilinin uzun saçlarıyla boyu arasında bir ilgi kurulmuştur. Burada boy ve saçın münasebet kurduğu kelimeler "serv"iyi çağrıştırmaktadır. Servi su kenarında yetişir. "Zencir-i mevc" kelimesinden sevgilinin zincire benzeyen uzun saçları ile uzun ve ince boyuyla salınarak yürüyüşü; hafif hafif sallanan servi ile zencir arasında kurulan benzerlik, âşığa "mâni'-i reftâr-cû" olmaktadır. Buradaki hayal, âşığın aczini, bu dalgada perişan olan bir insanı düşündürebilir. Saç, şekil ve parlaklık bakımından dalga olarak hayal edilmiş:

Zülf-i dırāzuñ itme bahāne ḫırāmuña
Zencīr-i mevc māni'-i reftār-ı cū mıdur (G.24/4)

Sevgilinin zincire benzetilen saçları, deli olan âşığın bağlandığı bir vasıtadır. Sevgilinin iki parça olan zülfünün gamını çekmek için âşık, boynunu vermiştir. Âşık, bu bela zincirini çekmeyi kendisi istemiştir. Aşağıdaki beyitte aynı zamanda Leylâ ile Mecnûn mazmunu da düşünülebilir. Kays, Leylâ'nın aşkından deli olmuştur. Kays'ın deliliği, Leylâ'nın saçına bağlanmıştır. "Çekmek" kelimesi tevriyeli olarak hem asılmak, tutmak hem de katlanmak anlamlarını vermektedir. Saç kesrettir. Deli olup zincire bağlanmak dünyayı yani kesreti unutmaktır. Kesret, aynı zamanda sâliki vahdete götüren yoldur. Fenâfillaha ulaşmak için kesret gereklidir. Ancak, bunu yenmek ve kesretten vazgeçmek de gereklidir. Delilik davasında bu da başka bir yoldur. Zincire benzeyen saça tutunarak, onu çekerek vahdet olan yüze ulaşılması da söz konusudur:

Dil boyın virdi ġam-ı zülf-i dü-tāyı çekmege
İstedi dīvāne zencīr-i belāyı çekmege (G.104/1)

Sevgilinin kâkülünün hevesi, söğüdü hayran ve baş aşağı dönmüş eder. "Ser-nigûn" baş aşağı dönmüş(gerçek) ve talihsiz (mecaz) anlamlarındadır. Dalların vücuduna delilik zinciri eder, sözleriyle saç ile söğüt arasında bir ilgi kurulmuştur. Leylâ ile Mecnûn mazmunu söz konusudur. Kakül, siyah saçtır ve Leylâ'dır. Bîd (söğüt), Mecnûn'dur. Gönlün saçların ucunda asılı olması söğüde teşbih edilmiştir. Söğüt, suya eğilir ve baş aşağıdır. Zincir gibi uzun ve büklüm büklüm olan saçlar da vücuda dökülür. Saçın zincire benzetilmesi, Divan şiirinde sık sık karşımıza çıkmaktadır. Mecnûn, Leylâ'nın aşkından deli olmuştur. Deli ile zincir ilişkisi açıktır. Mecnûn'un deliliği Leylâ'nın saçına bağlanmıştır. Bu şiirde, aynı zamanda Sebk-i Hindî 'nin hayal derinliği ile inceliğini görmekteyiz:

Bîdi hevā-yı kākülüñ vālih ü ser-nigūn ider
Şāḫların vücūdına silsile-i cünūn ider (G.28/1)

**aag. Tuğra**

Yüzün fermana; sevgilinin padişaha; yüz üzerindeki saçın şekil ve renk bakımından tuğraya benzetilmesi söz konusudur. Ferman, nasıl tuğrasız olamazsa sevgilinin yanağının levhası yani yüzü de zülüfsüz olmaz:

Levḥ-i ruḫsār olmasun zülf-i dil-ārādan tehî
Mu'teber olmaz o menşūr olsa ṭuġrādan tehî(G.113/1)

**aah. Hû**

Saçlar, alın üzerinde kıvrım kıvrım görünmektedir. Güzellik berat olunca, saç bu beratın nişanı, belirtisi olur. Bu beratın başında Allah anlamına gelen "Hû" kelimesi yazılıdır. Saçın Arapça imlâda görülen "he" ve "vav" harflerinden oluşan "Hû"ya benzetilmesinden dolayı ilişki kurulmuş ve teşbih ile hüsn-i ta'lil yapılmıştır.

Ol müy-ı 'anberîn ile ḫāl-i cebîn mi yā
Ser-ṣafḥa-i berāt-ı cemālüñde hū mıdur (G.24/2)

**aai. Kâfir, Günâh**

Yanağın "Mescîd-i Aksa"olarak tasavvurunda Müslümanların buraya yönelmeleri ve duydukları huzur, söz konusudur. Sevgilinin siyah saçları küfür, günah olma özelliğine sahiptir ve yüzünü görmeyi engellediği için "kenîsa"dır. Saç, çokluğu ve siyah rengi sebebiyle kesrettir. Mescîd-i Aksa ile kenîsâ arasında tezatlık söz konusudur. Tasavvufta yüz, vahdettir. Kabe gibi olan yüzün etrafında maddî ve manevî varlıklar, dönerler (G.86/1-2).

Sevgilinin siyah zülfü, küfürdür ve günahtır; onun boynundadır. Siyah zülfün dağınıklığı içinde âşığın gönlü yer almaktadır. Şâir, "günahı boynuna" deyimini tevriyeli kullanmaktadır:

Aldı dil endîşe-i zülf-i siyāhı boynına
Biz çekildük aradan ġayrı günāhı boynına (G.98/3)

**aai. Yılan (Mâr)**

Sevgilinin saçının hayali, âşığın gönlünün hazinesine yerleşmiştir. Zülf, uzunluğu, siyahlığı, kıvrım kıvrım oluşu sebebiyle yılandır. Yılan, harabelerde bulunur. Gizli hazinelerin bulunduğu yerler de harabe şeklindedir. Âşığın gönlü harabe; sevgilinin uzun siyah saçları da bu hazineyi bekleyen yılandır:

Kenz-i dilde cāygîr olmış ḫayāl-i zülf-i yār
Mārdan olur mı hîç vîrānede gencîne ṣāf (G.61/2)

Vuslat, bir hazine; sevgilinin saçları da bu hazineyi bekleyen yılandır. Vuslat hazinesine kavuşmak isteyen âşık, sevgilinin yılana benzeyen kesret saçlarına açılmıştır. Yüz, vahdet; saç ise kesrettir (G.119/2)

Kıvrım kıvrım olan ve uzun siyah yılana benzeyen saçlar, sevgilinin boynuna dolanmıştır (G.98/1).

**aaj. Duman (Dûd-ı âh)**

Âşığın dumana benzeyen âhı ile zülfü arasında bir ilgi kurulmuştur (G.98/8).

Sevgilinin uzun saçları gibi, ben de bazan onun boynuna bazan da beline sarılsam, diyen şâir, saçın bu durumundan yararlanmak istemektedir (G.98/13).

**aak. Gam**

Gamın bulanma, kararma manâlarıyla saçın rengi arasında bir ilgi kurulabileceği gibi, âşığın gönlünün sevgilinin saçlarında bulunduğu tasavvuru ve bu yüzden çektiği sıkıntı sebebiyle saçın gamla ilişkisi vardır. Ayrıca âşığın gönlünün çektiği gam ile gece arasında bir ilgi kurulmuştur. Yanağın renk bakımından gündüze benzetilmesi, saçın gece olarak tasavvurunun bir başka sebebidir. Düzenli kurulan leff ü neşr sanatıyla da bu ilgiyi görmekteyiz. Saçının gamı ve yanağının parlaklığı tezatlığı içinde gece ve gündüz feryat etmektedir. Kıvrım kıvrım zülfünün silsilesinden gam gecesinde çektiği sıkıntıyı bir kendisi bir de Allah bilmektedir (G.9/5, G.77/5). Zülf ile tarik-i şeb; ruh ile seher arasında aynı ilişkiyi görmekteyiz (G.10/5).

Âşıkların gönülleri, sevgilinin saçının tellerine asılı, düğümlerine bağlıdır. Dolaşık saç için benzetmeye konu olan "ukde" bağlamak, düğüm demektir. Saçın düğüm oluşu, şekil benzerliğine dayanır. Bu bağlanışla perişan olma, kurtulma ihtimalinin azalması sebebiyle gönlün çektiği sıkıntı önemlidir. Saçın çözülmesi zordur (G.31/5).

Zülf ile şâne(tarak) ilişkisiyle ilgili diğer beyitler için (bkz. Tarak mad.).

**ab. Alın (Cebîn, Cebhe)**

Alın kelimesi, hâl-i çîn, çîn-i cebîn, pür-çîn terkipleriyle zikredilmiştir. Saçlar, alın üzerinde kıvrım kıvrım görünmektedir. Güzellik berat olunca, saç bu beratın nişanı, belirtisi olur. Bu beratın başında Allah anlamına gelen "Hû" kelimesi yazılıdır. Saçın Arapça imlâda görülen "he" (ه) ve "vav"(و) harflerinden oluşan "Hû" (هو)ya benzetilmesinden dolayı ilişki kurulmuş ve teşbih ile hüsn-i ta'lil yapılmıştır (G.24/2).

Sevgilinin yüzü Çin Denizi; siyah beni de alnının kıvrımları üzerinde yüzen bir Hindli yüzgeçtir (G.93/1).

"Çîn-i cebîn", "pür-çîn" alın kırışıklığı, alın çatmak, kızgınlık ve üzüntü işaretidir (K.XVII/2, G.49/3).

**ac. Kaş (Ebrû)**

Kaş, sevgilinin en dikkate değer güzellik ögelerinden birisidir. Şekil itibarıyla eğridir ve Divan'da üzerinde durulan en önemli özellik de kaşın eğriliğidir.

Cemâl-i mutlak olan gerçek güzelliği görmek çok güçtür. Bu yüzden Tanrı, gözün üzerine kaş yapmıştır. Yüz güneştir ve güneş olan yüz örtülmüştür:

Eylemese çeşmine ebri niḳāb āfitāb
Niçe getürsün saña baḳmaġa tāb āfitāb (G.4/1)

**aca. Keman, Yay**

Kaş, çeşitli benzetmeler içinde keman ve yaydır. Keman bir savaş aracıdır ve ok atar. Sevgilinin kaşı, keman; kirpiği de ok olursa âşık bu ölümü reddetmez. Âşık, o keman kaşlara daima hasret çekmektedir. Sıkıntı okuyla yaralı gönlü göz göz olmuş; sinesinde göze benzeyen delikler açılmıştır:

Ol kemān-ebrūya ḥasretkeş olan Sırrī gibi
Tīr-i miḥnetle dil-i pür-dāġı dīde dīdedür (G.19/7)

Göz ve gamze, oktur. Kaş, bunların atıldığı yerdir. Atılan ok, herhangi bir ok değildir. Divan'daki beyitlerde buna tîr-i mihnet, tîr-i belâ, tîr-i cevr de denilmektedir. Kaş, kirpik ve gamze, gözle bir bütündür. Sevgilinin kaşları, kaza yayı; kirpikleri de belâ okudur (G.97/1).

**acb. Hilâl (mâh-ı nev)**

Hilâl, mâh-ı nev'le işlenmiştir. Kaşın hilal olarak tasavvurunda şekil benzerliğinin yanında sevgilinin âşığına çok az görünmesi ve inceliği söz konusudur. "Vasf-ı nâkısa" sözüyle dolunayın geçirdiği safhalar neticesi kıl kadar olması ifade edilmektedir. Burada, kıl kelimesiyle aynı zamanda, kaşın kıl oluşuna işaret edilir (G.51/4, K.X/8).

**acc. Mihrab**

Kaşlar, kavisli şekil benzerliğinden dolayı mihraba benzetilir. Buradaki esas önemli unsur, âşığın sevgilisini yüceltmesidir. Âşıkları ayıplayan, onları güzel sevmekten vazgeçirmeye çalışan ve bu konuda öğütler veren zahid, dindarlığa sığındığı için böyle söylemektedir. Mihrab sevgilinin kaşları ile benzeyiş arz ettiği için, imam mihraba geçince, bu benzerliği görmüş ve niyetinden kalmıştır:

Zāhid görüp ebrūlaruñı ḳaldı 'amelden
Şimden gerü dil-dāde-i miḥrāb degüldür (G.30/4)

**ad. Göz, Gamze (Çeşm, Dîde, Nigâh, Nigeh)**

Divan'da güzellik unsurları arasında ilk sırayı alanlardan birisi de 'göz'dür. Gamze, kirpik, kaş unsurları her ne kadar ayrı olarak ele alınıp ayrı bir güzellik maddesi halinde görülseler de aslında gözün bir parçasıdırlar. Göz, sevgilinin en güzel taraflarından biridir. Âşığı gözüyle etkiler. Âşık da sevgilinin gözünü daima arar. Göz ile gamze bir bütün olarak ele alındığı ve aynı sıfat ve teşbihlerle bir bütün olduğu için ikisini de bir arada incelemeyi uygun bulduk.

Gözle ilgili sıfat ve teşbihler "siyeh, siyeh-mest, ahû, fitne, fettân, hadeng, peykan, tîr şemşîr, hançer"dir.

Gamzeyle ilgili sıfat ve teşbihler ise hadeng, tîr, hançer, şemşîr, keman, cellâd, hûn-hâr, fitne, fettân, Mirrih'tir.

Sevgilinin gözleri siyahtır (G.94/2, G.2/1).

Göz, baygın bakışı sebebiyle "mest" olarak vasıflandırılmıştır. Ahunun iri ve siyah gözlerinin güzelliği ile benzerlik kurulmuştur. Ahu gözlü sevgili, âşığından kaçarken düşman (rakib)ın tuzağına düşmüştür (G.110/3).

Âhû, hem sevgili hem de sevgilinin gözleri anlamında kullanılmıştır (G.13/3).

Gamze, bazan kılıç olup âşığın bağrına saplanır bazan da ok gibi gönle girer. Sevgili, aşk ateşiyle yanan âşığın gönlüne, oklarını hedef etmiştir. Peykanın suyuyla sînenin yakıcılığını teskin etmektedir. Yan bakış yerine istiare yapılarak "peykan" denmiş. Daima kan ve yara meydana getiren ok, bu vesileyle yanan gönül yarasına deva olan bir nesne olarak tezatlık meydana getirmektedir. Âşığın sinesi, aşk ateşiyle yanmakta peykan ise ona su vermektedir (G.26/2).

Âşığa verdiği sıkıntı ve üzüntü sebebiyle göz, belâdır. Bakışa mest denmesi, sarhoş olduğu ve etkisi azaldığı halde perişan etmesi ve fettân-âşûb kelimesiyle ilgi kurmak içindir (G.5/4/5).

Sevgilinin bakışları, âşığın iç huzurunu bozmaktadır. Sevgilinin gamzesi fitnedir (G.90/2, G.36/2, G.5/1, G.16/2, G.28/2, K.XVII/1).

Sevgilinin gözlerinin âşığın canına ve gönlüne kastedeceği hayali vardır. Âşığın canı, kuş; sevgilinin gözleri de şahinin pençesi olarak düşünülmüştür. Sevgilinin şahin pençesi gibi görünen gözleri, âşığın canını avlamak için hazırdır. Âşığın gönlünün kuşa benzetilmesi sevgilinin merhametsizliği ve gözlerinin şahine benzetilmesine dayanır (G.26/5).

Şâirin sıkıntı tabiatlı gönlü, kutsal ve yüce ruhlu bir kuş (melek), olsa ne olur. Onun gönlü şahinin pençesine düşmüştür (G.22/5).

Sevgilinin bakışları Mirrih'tir; yaralamaya veya öldürmeye hazır bir hançer veya kılıçtır. Her bakışında, gamzesinden, âşığın zayıf ve güçsüz gönül yarasına kan saçan bin hançer saplanmaktadır. Tâb; parlaklık, ışık, hararet; güç, kuvvet; sıkıntı anlamlarında kullanılmıştır. Gurur, kibir parlaklığı daima sevgilinin başındadır. Eli hançerinde olmak, kavgaya her an hazır olmak demektir (G.37/1, G.86/4).

Kan dökücü gamzenin işi, âşıkları öldürmektir. Bu sebeple âşığın canına kasteder. Sevgilinin gamzesinin kılıcından dolayı âşıklar, başlarını vermekten kurtulamazlar. Gamze okları, âşığın sînesine hedef tahtasıdır (G.13/3, G.14/1, G.116/1).

Bazan hançer bazan kılıçla âşığın gönlünün yaralayan sevgiliye bir sitem, beddua etme söz konusudur:

Geh ḫançer ü geh tīġla itdüñ dili mecrūḥ
Bunlar senüñ ey āfet-i cān yanuña ḳalmaz (G.52/3)

Sevgilinin gamzesinden âşığına sevinç, ferah sözü gelmez:

Olur mı ġamze-i cānāneden ḫiṭāb-ı feraḥ
Gelür mi hīç o mey-ḫāneden şarāb-ı feraḥ (G.8/1)

Gamze kan dökücü bir cellattır. Gamze celladı, âşığın canına kasteder. Şâir, bu durumdan son derece memnundur. Âşığın en büyük muradı, sevgilinin gamzesinin kendi canına kastetmesidir. Bu durum, günah değildir. Âşık, gamze celladının kılıcını sevinçle beklemektedir. Eğer kılıcın darbelerinden, yaralarından feryat edersem, kanım şehitlerin kanlarıyla karışmasın, demektedir. Şehitlik, din uğruna yapılan savaşta ölenlerin yüce makamı ve derecesidir (G.9/3, G.51/5).

Gamzeyle ilgili diğer beyitler için bkz. (G.40/2, G.47/8, G.48/5, G.68/2, G.111/3-4).

**ae. Kirpik (Müje, Müjgân)**

Kirpik, gözün tamamlayıcısı mahiyetinde olup göz ve gamzeyle birlikte anılır. Kaş, eğriliği sebebiyle yaya benzetilir. Bu yayın attığı oklar da kirpiklerdir. Kirpik, sevgilinin ve gözünün öldürücü bir okudur, belâ okudur, silahıdır. Burada kirpikle beraber gamzenin önemli bir yeri vardır. Gamze, oka benzeyen kirpikleri vasıtasıyla, oklarını, hedefine gönderir. Âşık, kirpik oklarını arzulamakta ve gamzeleri cömert, iyiliksever düşman olarak görmektedir. Âşığın gönlüne saplanan ok, sevgiliden bir hatıradır (G.18/3, G.108/5).

Sevgilinin kirpiklerinin okunun gücü, Rüstem'in pençesinden daha güçlüdür:

Ḥarīf-i ḥamle-i pür-zūr-ı müjgān-ı dil-ārāyam
Ḳıyās itme beni kim pençe-i Rüstem'den el çekdüm (G.68/3)

Âşık, gönlünü delen kirpik oklarından memnundur ve onları arzulamaktadır. Bu onun için bir vuslattır. Her kirpik oku bir vuslat va'd eder. Ancak, âşık, bir türlü vuslata kavuşamaz; çünkü sevgilinin gamzesinden o bakışlar, oklar çalınmıştır:

Her ser-i müjgānuñ olur sedd va'd-i vuṣlata
Ol nigeh kim ġamze-i cānāneden düzdīdedür (G.19/3)

**af. Yüz (Cemâl, Rû, Rûy, Dîdâr, Çihre, Likâ); Yanak (Ruhsâr, Ruh, Ârız, 'Izâr, Hadd)**

Yüz ve yanak, sevgilinin güzellik unsurlarından en dikkat çeken ve birbirinden ayrılmaz parçalardır. Yüz ve yanak için kullanılan teşbih ve sıfatlar şunlardır: güneş (mihr, afitâb), ay (meh, mehtâb, kamer), ayna (âyîne, mir'at), gül, lâle, şu'le, tâb.

Yüz; parlaklığı, temizliği, yuvarlaklığı ve rengi sebebiyle aynaya benzetilmiştir. Şâiri böyle söyleten sevgilinin yanağının aynasıdır (G.44/6, G.122/1, G.122/4, G.122/8).

Yanağın veya yüzün muma ve güneşe benzetilmesinin asıl sebebi yakıcılığı, rengi ve parlaklığıdır. Sevgilinin yanağını taklit etmek mümkün değildir. Güneşten daha parlak olarak aşkın güneş olarak tasavvuru söz konusudur (G.70/3, G.120/1).

"Sevgilinin letafette yüzünün kırmızılığı taze gül müdür, bakışlarının utanması mı yoksa yüzüne sürdüğü allık mıdır?" diyerek istifham yapmaktadır. Ayrıca tâze (تازه) ve gâze (غازه) kelimeleriyle de cinas sanatı yapmıştır:

Surḫī-i rūyı leṭāfetde gül-i tāze midür
Eṣer-i şermī-i neżżāre midür ġāze midür (G.25/1)

Gül ve goncanın bulunduğu mekân, yüzdür. Sevgilinin yüzünün kırmızılığının gülü sarartacağını, gülün renksiz kalacağını; sevgilinin ağzının küçüklüğünün de goncanın gönlünü daraltacağını söyleyerek hüsn-i ta'lil yapmaktadır:

Sürḫī-i rūyuñ güle naḳl eylesem bī-reng olur
Ġonçeye sırr-ı dehānuñ söylesem dil-teng olur (G.39/1)

Sevgilinin yanağı gülle mukayese edilemez. Onun dudaklarını şekerle beslemek de gereksizdir; çünkü dudakları zaten tatlıdır (G.19/1).

Sevgilinin güzelliğinin şevkiyle, yanağının vasıflarını yazmaya başlasa, şâirin kalemi bir gül dalı olacaktır. Renk ve şekil benzerliği bakımından yanak ile gül arasında bir ilgi kurulmuştur.

Lâle ve gül tasavvurunda asıl sebep, yüz (yanak) ile renk benzerliğidir. Lâlenin şekil ve renk bakımından ateşle olan ilgisi, yakıcılık özelliği söz konusudur. Yüzün gülistan olarak hayali, yanağın gül ve lâleye benzetilmesine dayanır. Âşığın bülbül oluşu da önemlidir. Mürettep leff ü neşr sanatıyla güzel tasavvurlar yapılmıştır:

Gül-ruḫān u lāle-rūyān-ı gülistān-ı cihān
Bülbül-i cān u dil-i āteş-demi sūzān ider (G.22/4)

Gonca, küçüklüğü ve kapalılığı sebebiyle sevgilinin ağzına benzetilir. Lâle, renk bakımından sevgilinin yanağıyla ilgilidir. Sevgilinin dudağı ve yanağı çok güzel olduğu için gül ile lâle onu kıskanmaktadır. Ayrıca, âşığın âhından çıkan ateşler gonca ile lâlenin yapraklarını da yakmaktadır. "Kebap olmak" sözünü yanmak ve kırmızılık anlamlarında tevriyeli olarak düşünebiliriz. Güzelliğin bir bahçeye benzetildiği beyitte "leb" ile "gül-gonce" ve "ruh" ile "berg-i lâle" arasında leff ü neşr sanatı yapılmıştır (G.38/3).

Yüzün mushafa benzetilmesi, güzelliğin âyet olarak tasavvuruna dayanır. Kur'an, Allah'ın cemâl ve celâl sıfatlarının ifade edildiği âyetlerden meydana gelir. Yanaklardaki ayva tüyleri de âyetlerdir.

Sevgili parlak ve beyaz yüzü nedeniyle Rum ülkesidir. Habeş askerleri bu ülkeye girmiş ve onunla savaşmaktadır (G.24/1).

**ag. Gerdan (Gerden, Boyun)**

Âşık, sevgilinin kâfur gerdanının hayaliyle her an baş başadır:

Ḫayāl-i gerden-i kāfūr-gūn-ı yār ile her dem
Seḥergāhān dili sırr-ı keremkār āh-ı serd itdüm (G.75/4)

**ah. Ben (Hal)**

Ben, Divan'da saç, yanak, hatla birlikte anılmış ve şekil ve renk bakımından ele alınmıştır. Benle ilgili yalın ve müstakil beyitler hemen hemen yok gibidir. Ben, rengi ve kokusu sebebiyle anber olarak tasavvur edilir. Ateş gibi olan kırmızı renkli yanağında siyah benin sevdasıyla anber parçası, kebap olmuştur. Sevda kelimesi tevriyeli kullanılmış; anberle birlikte kara kelimesini çağrıştırarak benle ilgi kurulmuştur:

Ruḫsār-ı āteşīnde ḫāl-i siyāhınuñ
Sevdāsı ile pāre-i 'anber kebāb olur (G.38/5)

Sevgilinin siyah beni Çin denizinde yüzen bir Hintlidir. Hindû, siyahlığı sebebiyle benin benzetilenidir. Sevgilinin siyah beni, Çin denizinde yüzen Hindû bir yüzgeçtir. "Hâl-i siyâh-ı dil-rübâ" ile "şinâ etmekte bir Hindû"; "çîn-i cebîn" ile "deryâ-yı Çîn" kelimeleri arasında leff ü neşr ; "Çîn" ve "çîn" kelimeleri arasında da cinas sanatı yapılmıştır:

Degül ḫāl-i siyāh-ı dil-rübā çīn-i cebīn üzre
Şināverlik ider bir Hindūdur deryā-yı Çīn üzre (G.93/1)

Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri rakam; beni de sıfırdır. Bütün bu sayılar, güzelliğinin fazlalığını gösterir. Sıfır rakamı biçimi sebebiyle de bene benzetilmiştir. Ayrıca, sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri Kur'an yazısı olduğuna göre, benleri de ayet noktalarıdır:

Efzūnī-i ḥüsne ider ey Sırrī delālet
Erḳām-ı ḫaṭ-ı rūyına kim ḫāl-i ṣıfurdur (G.20/5)

**aı. Ayva Tüyleri (Hatt)**

Hat, sevgilinin yanak, dudak, çene kenarı veya çevresinde bulunan ince ayva tüyleridir. Bu yüzden genellikle, yanak, dudak, saç, ben gibi güzellik unsurlarıyla birlikte anılmıştır. Ayva tüyleri "gerd-i gam-ı melâmet"tir. Burada âşığa verdiği sıkıntı ve siyah renk söz konusudur. "Hattının sırrına vâkıf olmak" sözlerinde ağzın gizli sırları ifade etme vasıtası olması ve ayva tüylerinin bunun üzerinde yer alması anlamını düşündürmektedir (G.35/6).

Sevgilinin ayva tüyleri yeni belirmeye başlamıştır, tazedir. Ayva tüyleri ile misk arasındaki ilişki, misk kokusunun hemen yayılıvermesi özelliği yönünden kurulur. Misk, Rûm diyarında bulunmayan bir nesnedir. Bu durumu yanakta Habeş askerinin Rûm ülkesine saldırısı olarak nitelemektedir. Misk, nasıl ortaya çıkmakla kendini belli ederse, hattın belirmesiyle de aşk ortaya çıkar. Ayrıca her ikisi de siyahtır. Ayva tüylerinin asker olarak hayali, yanağın, yüzün mülk (ülke) olarak düşünülmesiyle de ilgilidir. Ayrıca, Rûm ülkesiyle kastedilen sevgilinin beyaz yüzüdür:

Ruḫsāruñ üzre tāze ḫaṭ-ı müşk-bū mıdur
Ceyş-i Ḥabeş'de milket-i Rūm'a ġulū midür (G.24/1)

Yanağındaki anber kokulu hatt mıdır yoksa parlak, nurlu güneşinin ışığı mıdır, denilerek sevgilinin yanağı güneşe; hattı da bu güneşin ışıklarına benzetilmiştir. Koku ve renk bakımından da anber kelimesi hattın benzetileni olmuştur (G.69/1). Anber teşbihini misk ile birlikte de görmekteyiz (G.104/12).

Târ, saç teli ve karanlık anlamındadır. Hurşîd ile bir tezatlık ilişkisi içindedir. Sevgilinin güzelliği güneşten daha üstündür (G.95/6).

Sevgilinin yüzü, beyaz, temiz, düzgün olması bakımından sayfa veya kitaba; ayva tüyleri de şekil ve renk bakımından kitap veya sayfanın üzerindeki yazı ve çizgilere benzetilir. Onun yüzündekiler, herhangi bir yazı değildir; Mushaf yazılarıdır. Sevgilinin yüzü iki yasemin yaprağıdır ve Kudret ressamı (Allah), Nûr suresini bu iki yasemin yaprağının üzerine sığdırmıştır. Ayva tüyleri rengi ve çokluğu nedeniyle kesrettir. Beyitte yanakta bulunması sebebiyle nûrdur, Nûr sûresi'dir. Ayrıca, hat kelimesi yazı ve yazma gibi anlamlarıyla da tevriyeli olarak kullanılmıştır. Hattın siyahlığıyla nûr'daki aydınlık, tezatlık ilişkisi içindedir (G.93/3).

Sevgilinin hattının sevdasıyla âşık, güçsüz bir duruma düşmüştür. "Sevdâ" kelimesi siyah anlamında tevriyelidir (G.78/3).

Ayva tüylerinin diken olarak tasavvuru âşığa verdiği sıkıntılarla ilgilidir. Buradaki hat, artık arzu edilmeyen, güzelliği yok eden veya bu dereceye gelmiş olan bir unsurdur. Diken, gülü sevenlere zahmet verirse, güle teşbih edilen yanak için de hat öyledir (G.5/2).

Gönül, can ve ruhun sığınağı olduğu için bir hisardır. Gönül, sevgilinin hattına düştüğü için, âşığa sıkıntı vermektedir. Şekil ve renk benzerliği kurularak

"Kara Hisar" olarak hayal edilmiştir. Ayrıca, hatın hisara benzetilmesinin sebebi, ağız denen hazinenin (lâl dudaklar, inci dişler, mücevher kutusu ağız, vb.) çevresini kuşatmasıdır. Böylece hazine, dış etkenlerden ve düşmanların saldırılarından korunacaktır (G.110/4).

Karınca - mühr-i Süleyman ilişkisi içinde ayva tüyleri, karınca ordusuna benzetilir. Bu mühür üzerinde bazı yazılar vardır. Ayva tüyleri de mühre benzeyen bu yuvarlak dudaklar üzerindedir:

Ḫaṭṭ-ı la'linden leb-i cānāneye gelmez żarar
Leşker-i mūr idemez mühr-i Süleymān'ı şikest (G.6/8)

Ayva tüylerinin yeşil rengi ile bahar ve çemen arasında bir ilgi kurulmuştur. Hat, yeni çıkmaya başlarken tazedir, yeşildir. Sonra kararmaya başlar ve sevgilinin yüzünü örter. Sevgilinin hattı, "çemenzâr-ı riyâz-ı behcet" tir. Yanak, ayva tüyleriyle beraber âşığın zevk aldığı bir yeşilliktir ki buna bahar diye ad verilir. Âşığın ayva tüylerine olan sevgisi o kadar güçlüdür ki sevgiliyle sohbetinin bahara kaldığını söyleyerek tutkusunu anlatmaktadır. Hat, kişinin gamını gönülde koymaz. Gönle safadır (G.13/2, G.34/1, K.XVII/25).

Sevgilinin meleğe teşbihi yüz güzelliği bakımındandır. Sevgili, periye teşbih edilmiştir. Peri, insana görünmez, yüzünü göstermez. İnanışa göre çok güzel olur. İliştiği kimseleri kendine âşık eder ve bağlar. Şâir, sevgilinin ayva tüyleri zamanı gelmeyince melek yüzünün ortaya çıkmayacağını, görünse bile o sevgilinin âşığa örtüsüz görünmeyeceğini söylemektedir (G.51/2).

Hat için şâirin tutumu değişkendir. Yüzde bir güzellik unsuru ve zevk, keyif kaynağı olarak ele alındığı gibi, güzelliği yok eden, gam veren bir unsur olarak da düşünülür. Sevgilinin yanağındaki ayva tüylerini gördükçe, âşığın gönlü feryat etmektedir. Hasta bir insanın acılarının akşam vakti daha çok artması gibi, âşığın gönlü de o hatları gördükçe acı çekmektedir. Ayva tüylerinin akşam olarak tasavvuru renk unsuruna dayanır. Ayva tüyleri zamanı gelen sevgilinin güzelliğinin kaybolacağı düşüncesi söz konusudur. Halk arasında da "her dert, her hastalık gece artar."diye bir inanış vardır:

Ḫaṭṭ-ı ruḫsāruñı gördükde dil eyler feryād
Şeb irişdikde olur nāle-i bīmār bülend (G.11/4)

Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri çıkmaya başlayınca, ayna gibi temiz ve parlak olan yüz, kederlenmiştir (G.95/7).

Âşığın bahtının karalığı da sevgilinin yüzündeki tüyler yüzündendir. Sevgili, yanağının tüylerini tıraş ettirince, zavallı âşığın da kara bahtı açılmıştır. Siyah kelimesi hem kara hem de kötü anlamında tevriyeli kullanılmıştır:

Cānāne tırāş itdi bu gün ḫaṭṭ-ı ʿıẕārın
Baḫt-ı siyeh-i ʿāşıḳ-ı bī-çāre açıldı (G.119/5)

"Tasavvufta hattın bazan görülüp, bazan kaybolması yani tıraş edilmesi; sanki sülûka giren gönlün bazan yok oluşu ve bu yok oluşta kendisini buluşu, gerçek varlığı gösterişi, idrak ve ispat edişi gibidir"(İpekten, 1997:114).

**ai. Ağız (Dehân, Dehen), Dudak (Fem, Leb, La'l)**

Divan'da ağız, dudakla birlikte sevgilinin yüzünde bir bütünlük arz eden güzellik unsurudur. Kıymeti ve renk benzerliği sebebiyle, dudak "la'l"e benzetilmiştir. Ayrıca, dudağın adı anılmadığı zaman, la'l kelimesiyle istiare yapılmıştır. Renk, şekil ve lezzet bakımından dudağın kadehle ilgisi vardır. Sevgilinin dudağı içki kadehinden daha çok zevk vermektedir. Akşam olurken güneşin batışı ve ortaya çıkan görüntüyle ilgi kurulmuş; ufukta meydana gelen kızıllık, hüsn-i talil sanatına dayanılarak, güneşin sevgilinin dudağını kıskandığından yandığı, kebap olduğu söylenmiştir. Kadeh kelimesiyle mecaz-ı mürsel yapılmakta ve kadehin içindeki kastedilmektedir. Bir meclisin vazgeçilmez unsuru şarap ise, aşk meclisinin de dudaktır (G.4/5, G.105/3).

Dudak ile kadeh arasında şekil ve renk bakımından ilgi söz konusudur. Sevgilinin yüzü ve yanağı "tâb-ı sûz-ı mihr-i enver"dir. Bu parlak, aydınlık, yuvarlak yüzün üzerindeki dudak, gam neşesinin kadehidir. Dudakların kadehe teşbihinde şarabın canlılık verişi ve keyfiyetin artışı söz konusudur (G.16/1).

Sevgilinin ağzı bir gevher ocağıdır. İnci yüklü la'l ağzı açılmıştır. Gevher ocağının kıymeti içinden çıkan la'le bağlıdır. Güzellik madeni de dudaktır. Söz ile papağan ve şeker ile dudak arasındaki ilişki tat ve lezzetin yanı sıra güzel ve tatlı sözdür (G.119/1).

Âşığın konuşmasına sebep olan sevgilinin la'l dudaklarından çıkan şeker saçan sözleridir. Papağanın yani âşığın gıdası da bu la'l dudaklarının şekeridir (G.73/2).

Ağız, dudakla beraber bir bütünlük gösterir. Dudak, ağzın gözle görülen kısmıdır ve ağız, dudaktan ayrı düşünüldüğü zaman, daha çok bir görünmezlik özelliği ile ele alınır. Ağız, "nâ-bûd" yok olarak vasıflandırılır. Kapalı şekli ve rengi sebebiyle goncadır. Âşığı ile konuşmaktan hoşlanmayan sevgili, "gonce-fem"dir. Ağzın açılmaması, sır olarak tasavvur edilebilir (G.10/1, G.90/4).

Sevgilinin ağzı, küçüklüğü ve darlığı sebebiyle "teng"dir. Bu yüzden onun ağzından vuslat harfi alınmaz. Oysa, âşığın arzuladığı tek şeydir. Tasavvufta dudak, ağız; yokluktur, vahdettir (G.14/5, G.37/2).

Âşığa bütün sıkıntılara katlanma gücünü veren, bir gün sevgiliye kavuşma ihtimalidir. Sevgilinin yarım ağızla da olsa, kendisini davet etmesini beklemektedir. Dudak-kadeh ilişkisi söz konusudur. Şarap içmek için sevgilinin dudaklarını kadehle temas ettirmesi gerekir:

Da'vet itse yarım ağızla icābet eylerüz
Mest-i medhūş-ı maḥabbet nīm-sāġardan geçer (G.14/6)

Divan'da ağız ve dudakla ilgili olarak en çok geçen sıfat ve teşbihler "esrâr, sır, teng, gonca, nâ-bûd, la'l, yakut, şarap (mey, peymâne, sagar-ı sahba), kevser, âb-ı hayat, kan, hûn"dur.

**aj. Bûse, Tebessüm**

Dudak, ağız, bûse kelimeleri bir bütünlük içinde ele alınmıştır. Sevgilinin dudağı, âşığın dudağına yani nasibi ağzına gelmişken, âşık nasipsiz olmakta ve öpmeye cüret edememektedir:

Lebi lebümde iken idemem büseye cür'et
Naṣībüm aġzuma geldükce bī-naṣīb olurum (G.70/4)

Sevgilinin en önemli özelliklerinden birisi de nazlı oluşudur. Sevgilinin sözleri, tebessümle birlikte kendini gösterir. Nazla tebessüm etse, dünyayı tuz ekmekle kaybeder. Dudağın harâreti artarsa tuzlu olur (G.73/1).

Sevgiliden istenen tebessüm, daha çok bir ihsan mahiyetindedir. Onu göstermek sevgilinin lutfuna bağlıdır. Tebessüm etmemek, ağzın kapalı olmasıdır. Sevgili, içki meclisinde tebessüm etse, tuz ekmekle aşk deryasının dalgalarını karıştırır. "Şûr-engîz" kelimesindeki "şûr", tuz, çorak anlamında "şor" olarak da okunabilir. Şâirin gönlü dalgalıdır. Dudak vahdettir. Şâirin gönlü kesrete düşmüş ve ondan kurtulmayı istemektedir. Sevgilinin dudaklarının kadehe sık sık değmesi söz konusudur (G.27/2).

**ak.Çene (Zenah, Zenahdân, Zekân)**

Divan'da çene unsurunun söz konusu edildiği beyitlerde onun çukuru üzerinde hayaller görülür. Çenenin zindan ve kuyu ile münasebeti şekil benzerliğine dayanır. Çene çukuru, belâ çukurudur. Sevgilinin başkasıyla konuşması, âşık için bir belâdır. Zindan ve kuyu kelimeleri akla Hz. Yûsuf'u getirir. "Düşmek" fiili, kuyunun yer seviyesinden aşağıda olmasıyla ilgilidir. Gönlün bir şeye ilgi duyması da bu fiille ifade edilir. Sevgilinin çene çukuru, âşığın gönlünün düştüğü bir kuyudur. Kuyu ile çene çukuru ve kuyu ile zindan arasında şekil benzerliği ve eskiye dayanan bir adet bulunmaktadır. Eskiden her çeşit suçlunun hapis tutuldukları yer, kuyu gibi toprağın altında, zindanda oluşu âdetini görüyoruz:

Cürm-i bī-ḥadd ile çāh-ı zeḳan-ı yāre düşüp
Eyledi menzilini küşe-i zindān-āşūb (G.5/5)

"Çeh-i mihnet", sıkıntı kuyusudur; âşığın gönlünün düştüğü çene çukurudur. Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılışına telmih yapılmıştır (G.16/4).

**al. Boy (Kadd, Kâmet, Bâlâ, Endâm)**

Divan'da sevgilinin boyu için şu sıfat ve teşbihler kullanılmıştır: Bülend, bâlâ, müntehâ, mevzûn, dil-cû, revân, âzâde, hıramân, serv-i sehî, serv-i bâlâ, nahl, nahl-ı bâlâ.

Boyun fidana benzetilmesinde yer alan en önemli özellik incelik, tazelik ve zarafettir. Boy, uzunluk, düzgünlük bakımından serviye benzetilir. Servi, su kenarlarında yetişir. Su-servi münasebetinde âşığın gözyaşları söz konusudur. Âşığın aşırı gözyaşlarından dolayı o naz fidanının boyu uzamış ve müstesna, itibar makamına yükselmiş; âşığına tepeden bakmaktadır. Bu uzunluk ve yükseklik, âşığın aczini ve sevgilinin erişilmezliğini anlatmaktadır:

Olur bālīde ḳadd-i naḫl-ı nāzı farṭ-ı giryemden
O servi cūybār-ı eşk-i 'āşıḳ ser-firāz eyler (G.40/3)

Sevgili, cefa bahçesinin fidanıdır. Onun cevr ü cefasının sınırı yoktur. Şâir, cefayı bir bahçeye; bu bahçedeki fidanları da sevgiliye benzetmektedir (G.37/3).

Sevgilinin boyu, âşığın arzusunu dayanılmaz bir hâle getiren en tesirli vasıftır. Şâir, "Neşe, sevinç meyvesinin ümidini boşuna tutma. O düzgün uzayan, uzun boylu servi, vefâ meyvesinden yoksundur." sözleriyle bir gerçeği de dile getirmektedir. Gerçekte servinin meyvesi yoktur. Bu meyve, âşığın bütün hayatı boyunca kavuşmayı hayal ettiği vuslattır. Ancak sevgili, âşığına cefadan başka bir şey vermeyen bir servidir, fidandır:

Ne mümkin mîve-çînî-i vişāl ol naḫl-ı bālādan
Hemān bîhūde dil dest-i temennāyı dırāz eyler (G.40/7)

Sırrî ümîd-i meyve-i kām eyleme ṣaḳın
Bār-ı vefādan olmış o serv-i sehî tehî(G.114/6)

Bütün bunlara rağmen âşık, vefâ göstermeyen servi boylu sevgiliyi tüm eziyetleriyle kucaklar; yara dolu bağrına basar ve "Bu gül bahçesi, bu servi boylu sevgiliden boş olmasın."der. "Sîne-i pür-zahm" ve "gülistân" ile "yâr" ve "serv-i bâlâ" arasında leff ü neşr ile teşbih sanatı vardır (G.113/3).

Cennet bağının servisi ile sevgilinin boyu karşılaştırılmış ve cennet bağının servisinin boyunu uzatmaması istenmiştir. Boy anlamına gelen "kâmet" kelimesinin kıyametle ilgisi vardır. Boy için kâmet kelimesi kullanıldığında sevgilinin boyu, kıyamet olur. Sevgilinin boyu ve salınışı, âşıklar arasında, âşığın iç dünyasında kıyamet derecesinde bir karışıklık olur. Sevgilinin boyuyla Bâyezîd'in asası karşılaştırılmış; ince ve taze olan fidan boylu sevgilinin Bâyezîd'in asasından daha düzgün ve dik olduğu söylenmiştir (K.XVII/15-16).

Uzun boyu, nazlı ve güzel yürüyüşü ile sülüne benzeyen sevgili, âşığın gözlerinin önünde uçmaktadır. Can kuşunu uçurmak, sevgilinin ilgisizliği, âşığın ölmesi demektir. "Gözünde uçmak" deyimi özlemek, göz önüne getirmek, hayaline girmek anlamlarındadır. Gam, âşığın canında ve gönlündedir. Sevgiliden gelen her şey gibi gam da değerlidir. Âzâd kelimesi tezerv kelimesiyle birlikte tevriyeli olarak serbest, hür, kayıtsız anlamının yanında boyu da vermektedir (G.42/3).

Aşağıdaki beyitte de boy, fidana benzetilmesi sebebiyle, ırmakla ilişki kurulmuştur. La'l, kırmızı rengi ile kanlı gözyaşlarının benzetileni aynı zamanda dudağın da mazmunu olmuştur:

Aḳar cūy-ı sirişküm ḳāmet-i dil-cūyuñ añdukça
Ṭolar ḳan ile çeşmüm la'lüñi yād itdügüm demler (G.42/2)

**am. Diş (Dendân)**

Divan'da "diş bilemek", "dişlerini göstermek" gibi deyimlerle karşılaştığımız diş unsuru birtakım hayallerle de karşımıza çıkmaktadır.

Hurma, sevgilinin ağız ve dişine hasret çektiği için bir deri kemik kalmıştır. Hurmanın çekirdeği kemik, üstü deridir. Çekirdek kısmı sevgilinin dişi; deri olan kısmı dudağıdır:

Ḥasret-keş-i dendān u lebüñ olalı ḫurmā
Ẓa'f-ı bedenin gör ki kemik ḳaldı deriyle (G.99/6)

Beyitlerde genellikle dendân (diş) kelimesi leb (ağız) kelimesiyle birlikte ele alınmıştır (G.47/7).

**an. Kulak (Gûş)**

Divan'da kulak, sevgiliye ait bir güzellik unsuru değildir. İşitme, sözün anlayışa giriş yeri olma gibi anlamlarla ele alınmıştır. Ayrıca "gûş eylemek", "gûşına gelmek", "kûşe-i gûş tutmak" gibi tabirlerle de karşılaşmaktayız.

Âşığın sözleri birer niyaz incisidir. Sevgili bunları kabul etmemiş ve kulağına süs etmemiştir. "Zîb-i gûş-ı kabul" sözünde "kabul etmedi" "küpe gibi süs etmedi, kulağına takmadı" anlamları söz konusudur (G.118/4).

Dvan'da "binagûş" sadece bir beyitte geçmektedir ve "Haydariyye" tarikatını hatırlatmaktadır (G.95/2).

**ao. Göğüs (Sîne)**

Divan'da bu unsurların sevgili ile ilgili olanı çok azdır. Şâir, bunları daha çok âşığa nispet ederek işlemiştir. Sîneyle ilgili "sînesini açmak", "sînesine hedef gibi tutmak", "sîneye çekmek", "sîne-ber-sîne" tabirleriyle karşılaşmaktayız.

Sevgilinin göğsü, parlaklığı ve rengi sebebiyle "âb-gîne"dir. Parlaklığı, rengi ve şekli sebebiyle kadeh, şişe, sürahi olarak tasavvur edilir:

Açınca sīnesini būse-çīn olup görsek
O ābgīnede nakş-ı nigār olur mı 'aceb (G.2/2)

**3. Âşık**

Divan'da, âşık sürekli olarak aşk ve ayrılık derdiyle acı çeken, âh u feryâd eden, kanlı gözyaşları döken, vücudu ve sînesi kanlı yaralar içinde olan, perîşan ve zavallı birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşık, her türlü acıya, sıkıntıya katlanmaya hazırdır ve var olduğunu ancak bu duygularla hissetmektedir.

Genellikle gazellerin mahlas beyitlerinde kendisini âşık yerine koyan Sırrî, bazan karşılıksız aşkın, sevgiliden ayrı kalmanın etkisiyle düşüncelerini, sıkıntılarını dile getirmiştir.

Âşık, sürekli olarak naz eden sevgilinin karşısında, niyaz etmektedir. Buna karşılık bir türlü vuslat harfini onun ağzından alamamıştır. Sevgiliden gelen her türlü eziyete, derde, sıkıntı ve acıya, vuslata ulaşacağı düşüncesiyle, göğüs gerer ve sabreder.

Sırrî, kimi şiirlerinde bir mutasavvıf âşık tipi çizmiştir. Âşık, kendisini kesretten kurtarmalı ve vahdete ulaşmalıdır. Kendisini bazan kesretin esiri olarak görür. Kendisini bu kesretten kurtarmak için çabasını ve sıkıntılarını anlatır. Ancak, çoğu zaman tasavvufî açıdan başarısızlıklarını dile getirir.

Pervane, âşık; mum, sevgilidir. Muhabbet kilisesinde, pervane olan âşık, bir putun yanağının mumuna yanmaya, mum olmuştur. "Yanmaya mumuz" sözünde "yanma aracı olan mum" ve "mum olmak; yola gelmek, başka çaresinin olmaması" anlamlarında kullanılmıştır. Muhabbet kilisesinde (dünyasında), puta benzeyen sevgili için yanmaktadır, yanmaya mecbur olmuştur. Yakıcılığı, rengi ve parlaklığı gibi sebeplerden dolayı mum, yanağa benzetilmiştir. Deyr, mum, yanmak, sanem; pervane, şem, ruh kelimeleri arasında da uygunluk (tenasüp) söz konusudur. Pervane, bir yerde duramaz, ateşin etrafında dolanır durur. Sonunda kendisini yakar ve ölür. Böylece gerçek âşık olduğunu gösterir. Bu yanış

sayesinde "mumda yok olmak" gerçekleşir ki bu da tasavvuftaki vahdet makamını simgeler.

Muhabbet, kötü huylardan arınıp sevgiliye en güzel yanlarıyla yaklaşmak ve ona lâyık olmaktır. Mumun yakıcı özelliği âşığın gönlündeki yanışı temsil eder. Mum, geceleyin yanar. Bu da âşığın geceler boyunca sevgiliyi zikir ve onun aşkıyla hiçbir şeyi göremez olması demektir (G.54/1, G.62/4-5).

Aşk, âşığın gönlünde, sînesinde meydana gelir. Bunun belirtisi de gamdır. Aşkın yeri gönüldür. Gönül, herkesin ulaşamayacağı, kalbin içinde bir yerdedir. Gam kılıcı, âşığın vücudunu parça parça etmiştir. Bu durum, aşkın gereği olarak kabul edilmiştir. Deniz dalgalarının hücumundan dağ sakınmaz. Huzur ve sükûna mazhar olmuş âşık da gam kılıcından çekinmez. Vuslata kavuşabilmek için gamdan rahatsız olmamak gerekir.

Ehl-i temkîn eylemez şemşîr-i ġamdan ictināb
Kūh eyler mi hücūm-ı mevc-i yemden ictināb (G.3/1)

Âşık, belâ oklarından çekinmez. Âşığın yarasının merhemi, sevgilinin cefasıdır. Âşık, zaman zaman sitem edip sevgiliden merhamet istese de yarasıyla övünür. Sevgilinin âşığına cevr ü cefa etmesi onun şanını gösterir (G.3/5).

Şâirin sıkıntı tabiatlı gönlü, kutsal ve yüce ruhlu bir kuş (melek), olsa ne olur. Onun gönlü şahinin pençesine düşmüştür. Bir çaresizlik söz konusudur (G.22/5).

Âşık daima yaralıdır. Bu yara, onun gönlünde, sînesinde, canında, bağrında, başında, yüreğindedir. Âşığın yarası, şekli ve kanlı oluşu sebebiyle, renk bakımından gül ve lale olarak düşünülmüştür. "Dâğ" ile "kûh" ve "dâğ" ile "lâle" arasında ilgi kurulmuştur (G.22/5).

Gam yarasını sinede değil, başta yer etmek gerekir. O, cennet bağının lâlesidir ve baş tacı etmek gerekir. Âşığın üzerindeki yaraların lâle ve lâlezâr şeklinde hayali ile sîne bir nedâmet dağı olarak tasavvur edilmiştir. Sürekli olarak gam halinde bulunan âşık, ona o kadar alışır ki onu tatmak ve onunla yaşamak bir zevk halini alır. Aslında gam diye bir şey yoktur (G.95/1, G.110/1, G.35/2).

Gamın âşıktaki belirtisi, yüz sarılığıdır. Âşığın gamı, yüzünden okunur. Cesedin yüzü de sarıdır. Âşık, gam yarasını, cesede benzeyen yüzüne süs etmiştir:

Yoḳdur eşer-i 'ışḳ derūnında anuñ kim
Dāġ-ı ġamı zīnet-dih-i rūy-ı cesed eyler (G.36/5)

Âşığın sînesi, sürekli kanlı yaralar içinde olmasından dolayı, renk ve şekil bakımından elmasa benzeyen kanlar saçmaktadır. Onun sînesi, zehir bulaşmış elmas saçandır. Sîne, âşığın çektiği acı ve ıztırabların, sevgili ve rakibin eziyetlerinin görüldüğü yerdir. Sîne, bir gül bahçesi; yaralar güldür. Sîne yarasına sürülen merhem, yakıcıdır. Merhem ile şebnem arasında bir ilgi kurulmuştur. Âşığın dökülen yaşları da gül üzerinde şebnemdir.

Aşk, üzüntü yaratır; fakat âşık için en büyük mutluluk kaynağıdır. Âşık, çoğu zaman kendisiyle tarak (şâne) arasında ilgi kurar. Âşığın gönlü, sevgilinin saçlarının kıvrımlarına takılı veya ucunda asılıdır. Tarağın saçı tararken ucundaki gönüllere dokunması doğaldır. Âşık, tarakta, sevgilinin saçını görünce dertlenir; çok üzülür. Tarak gibi parça parça olur (G.71/1).

Sevgili sertliği bakımından demir; âşık da mıknatıstır (G.104/16). O aşkı yaşamak için temiz olmak gerekir. İstersen demir ol yine de o gönül aşkının

mıknatısını çekemezsin, diyen şâir, aşkın özüne vasıl olmakla tek yaratıcı Allah'ın mıknatısî cezbesinde kendisini idrak etmenin mümkünlüğünü anlatmaktadır (G.65/8, G.95/15).

Pervane, ışığa âşıktır ve aşkının sadakatini göstermek için onun çevresinde dönerek can verir. Mumun çevresinde olması, aslında kendisini ondan kurtaramayacak derecede cezbeye kapılmasındandır. Bu yüzden âşık da pervaneyi kendisine örnek almalıdır. Âşıklığın belirtisi, sevgilinin ayağına düşmektir (G.23/4).

Âşık, genellikle rind meşreplidir (G.32/2). Âşıklığın ilk belirtisi sararmış bir yüz (rûy-ı zerd), ikincisi ise âşığın bağrının delik delik olması ve çektiği sıkıntılardan dolayı sürekli inlemesidir. Bütün bunlardan dolayı da "ney"e benzetilir:

Şi'ār-ı 'āşıḳīdür nālenüñ te'şīrine Sırrī
Neyāsā iḫtiyār-ı dāġ-ı sīne rūy-ı zerd itdüm (G.75/6)

Âşık, sabahtan akşama kadar ayrılık köşesinde ağlamaktadır (G.35/5). Âşığın vücudu, aşkından ve çektiği sıkıntılardan zayıf ve halsiz düşmüştür. Zayıflığından dolayı âşığın vücudu ip gibi incelmiş; iğnenin gözünden geçecek duruma gelmiştir. İsa Peygamber ve iğne hikâyesine telmih yapılmıştır (G.15/2).

Âşık, başına gelenlerin sorumlusunu kötü talihi olarak görür. Öte yandan, yüce gönüllü sevgilinin âşığının durumunu hiçe sayması, âşığın deli, dîvâne, Mecnûn, harap, virâne olması söz konusudur. Âşık gönlünü bir ülkeye benzetir. Gönül, mülk olunca sevgili de bu ülkenin padişahı, sultanı olur. Âşksız bir gönül, can ülkesini virane eder. Şahın mesnedini kimse boş görmesin, diyen şâir dualar etmekte ve sevgilinin aşkını istemektedir (G.112/2, G.113/2).

Âşık, sevgiliye aşırı düşkünlüğünden dolayı, onun yolunda kurban olmayı istemektedir. Onun bakış kılıcının darbeleriyle ölürken feryat etmeyeceğini söylerken, o yolda ölümü şehitlik mertebesi olarak telakki etmektedir.

**a.Âşığın gözü ve gözyaşları**

Gözyaşı, âşığın en belirgin özelliğidir.

Nedür ey dīde bu girye yine bīmār mısın
Yoḫsa ol şūḫ-ı cefā-cūya giriftār mısın (G.89/1)

Gözyaşlarıyla beraber feryadın değeri artar (G.3/6).

Gözyaşı, şekli itibarı ve kirpiklerdeki görünüşüyle inci olarak düşünülür. Hasretle gözyaşı döken âşıkların kirpikleri bir inci tespihidir (G.20/3, G.95/4, G.97/6, G.101/3).

Gözyaşı, şekli, rengi ve değeri bakımından paradır. Sevgilinin mahallesine yani Hicaz'a o gözyaşı parasıyla gidilecektir. Âşık, gözyaşıyla alışveriş yapmaktadır. "Nakd-ı eşk-i bü'l-heves" sözü, âşığın sevgi ve eğilimde kararlılık bulunmayan sevgiliye sürekli gözyaşı dökmesi, sevgilinin yoluna bunu harcamasıdır. Âşığın gözyaşları, sevgilinin yanında değersizdir. Bu sebeple ayarı bozuk, düşük paradır (G.37/4, G.58/2, G.8/3).

Âşık, sevgilinin aşkıyla kan ağlamaktadır. Gözyaşı, rengi ve değeri bakımından yakut hazinesidir ve sevgilinin yolunun toprağına koymuştur (G.94/1).

Âşığın gözü, bulut; gözyaşı da yağmurdur. Şâir, emellerinin gerçekleşememesinden şikayetçidir (G.50/4).

Âşık, sevgilinin derdiyle gözyaşı dökmekte ve onun merhamet etmesini istemektedir. "Nemden eylersin benüm ey şûh nemden ictinâb" dizesindeki nemden kelimesi cinaslı kullanılmıştır. Nemden ve neyimden anlamlarındadır (G.3/3).

Gözyaşları ile şebnem arasında ilgi kurulmuştur (G.119/3).

Gözyaşı, esasının su olması ve çokluğu münasebetiyle denizle birlikte ele alınmıştır. Sevgili, âşığın gözyaşı denizinde yüzücüdür; gözünün önünden sevgilinin hayali gitmemektedir (G.119/3).

Sırrî, sevgilinin ayrılığının acısıyla durmadan kanlı yaş döktüğünü ve dünyanın Kızıl Denize benzediğini söyleyerek mübalağa yapmıştır. Beyitte bir gerçek de dile getirilmiştir. Ağlayan göz, kanlanır ve dünyayı kıpkırmızı, kanlı deniz içinde görür. Ancak, âşığın gözyaşları Kızıl Deniz bile olsa sevgilinin yanında, bir damlasının önemi yoktur:

Degüldür ḳatre nezd-i raġbetinde
Sirişk-i çeşmüm olsa Baḥr-ı Ḳulzüm (G.73/4)

Sevgilinin mahallesinde döne dolaşa ağlayan âşık, aklını kaybetmiş, perişan olmuş; gönül gemisini girdâba düşürmüştür. Gönlün gemiye benzetilmesi teşbihtir. Soyut bir kavram olan gönül, somut olan denizle birleştirilmiştir. Deniz, dalgalı olunca girdâb görünmez; ancak durulunca meydana çıkar (G.74/2).

Gözyaşının kanlı olması, renk bakımından ateşe; saçılması, renk ve şekil benzerliği bakımından kıvılcıma benzetilmiştir. "Şerâre-pâş" ifadesi, ağlamakta olan bir insanı anlatmaktadır (G.35/3).

Gözyaşı, çokluğu ve devamlı akması sebebiyle ırmağa benzetilmiştir. Sevgilinin boyunu andıkça gözyaşı ırmağı akmakta; la'l dudaklarını hatırladıkça gözleri kanla dolmaktadır. La'l, kırmızı rengi ile kanlı gözyaşlarının benzetileni aynı zamanda dudağın da mazmunu olmuştur:

Aḳar cūy-ı sirişküm ḳāmet-i dil-cūyuñ añduḳça
Ṭolar ḳan ile çeşmüm la'lüñi yād itdügüm demler (G.42/2)

Gözyaşı, sevgilinin bahçesine doğru akarak, onun bahçesini sulamak istemektedir (G.120/2).

Gözyaşı ile gamze arasında da bir ilgi kurulmuştur. Gamze yaralayıcı, kan akıtıcıdır. Gözyaşı da kanlıdır (G.82/1).

**4. Rakib (Düşmen, Adû, Aġyâr, Ġayr, Hâr, Siyeh-Rû, Kejdüm)**

Divan'da âşığın rakibi ele alışı daima olumsuzdur. Sevgili ve âşıktan sonra gelir. O, daima kötü, işe yaramaz birisidir; ancak sevgili, âşık gibi düşünmemektedir. Âşık, sevgilisini sık sık uyarır. Bütün bunlara rağmen, sevgili, rakibini âşıktan üstün tutar ve ona inanır. Sevgili, sürekli olarak, rakiple beraberdir. Âşığa sevgi göstermektedir. Sevgili, rakibin gönlünden geçmez; ama Sırrî'ninkinden geçer. Sırrî, sevgiliye daha yakın olabilmek için o düşman meclisini terk etmez, kendisine verilen öğütleri dinlemez. "Gönlünden geçmek", "Sırrî'nin gönlünden sevgili hiç çıkmaz" ve "Sevgili, Sırrî'den vazgeçer ama rakipten vazgeçmez"anlamlarındadır:

Terk-i bezm-i düşmen itmez pend ile Sırrî ḥaẕer
Yār geçmez ḫāṭır-ı aġyārdan senden geçer (G.15/5)

Bülbül, âşığın; gül de sevgilinin sembolüdür. Bülbül, gülün yanından hiç ayrılmayan dikenden (rakipten) şikayetçidir. Bu yüzden sürekli olarak figan eder (G.82/4).

Sevgili, düşman meclisinde rakibe gösterdiği ilgiyi, âşığa göstermez. Bu sebeple âşık, rakibi düşman olarak görür (G.108/4, G.71/2, G.12/1, G.15/1, G.81/1).

Âşık, bütün bu çektiklerine rağmen, sevgilinin lutfunu ve kahrını ayırt edememektedir. Sevgili, ne rakibe düşman olmuş ne de âşığa yâr olmuştur (G.110/5).

Rakip-demir ilişkisinin (G.15/1) yanı sıra rakip-mermer ilişkisi de söz konusudur (G.14/3).

Âşık, âhının oklarıyla, rakibi öldürmek istemektedir (G.81/2).

Sevgili "meh-i nev"; rakip "siyeh-rû"dur. Rakip, sevgiliyi hiç yalnız bırakmaz. İşte bu yüzden âşık, eğlence meclisine o siyah yüzlü rakibi getirmemesini, sevgilinin yalnız gelmesini istemektedir. Rakip, yüzü siyah oluşu sebebiyle akşama benzetilir. Sevgili de akşam ortaya çıkan "meh-i nev" dir:

Gelürseñ ey meh-i nev bezm-i 'ıyşa tenhā gel
Kelef-ṣıfat o siyeh-rū raḳîbi n'eylersin (G.87/4)

Sevgili, âşığıyla ilgilenmeyen; fakat rakibe deva olan bir tabiptir. Âşık, eziyete, siteme dayanır; ama ilgisizliğe dayanamaz. Âşık için bu en kötü bir durumdur; fakat sevgiliden âşığa vefa olmaz (G.102/1, G.87/1).

Hüma, yükseklerde uçan ve yere inmeyen efsanevî bir kuştur. Sevgili, âşıklarına karşı kendisinin çok yüksek görülmesi, zor elde edilmesi, ulaşılmasındaki zorluk sebebiyle "hümâ" olarak hayal edilmiştir. Yükseklerden uçan sevgilinin gıdası, âşığın kemikleridir. Eğer o sevgiliye nasip olmazsa, onun mahallesindeki köpeklere atılması için Allah'a dualar etmektedir. Sevgiliye ulaşma yolu, ancak bu şekilde olacaktır (G.44/2).

Rakip, akrebe benzer. Akıllı insanın dostu, akrep olamaz. Sevgili onunla birlikte olmamalıdır:

Aġyār-ı yāra yār-ı vefādār olur mı hiç
Kejdüm enîs-i merdüm-i hūş-yār olur mı hiç (G.7/2)

## D. DİVANDA TABİAT

### 1. Kozmik Âlem

#### a. Felek

Felek; gök, gökyüzü, semâ, talih, baht ve kader anlamlarını içermektedir. Yıldız bilimine göre, eskiler iç içe dönen, şeffaf yedi gök kubbesi düşünmüşlerdir. Bu yediye "Seb'a-ı Seyyâre" adı verilir. Yedi gök kubbesi üzerinde birer gezegen, sekizinci kubbede burçlar halinde toplanan hareketsiz yıldızlar vardır. Bunlar sırasıyla Kamer, Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri, Zühal'dir. Boş olduğu için Atlas adı verilen dokuzuncu feleğe " 'Arş, 'Arş-ı a'lâ, 'Arş-ı A'zam, 'Arş-ı İlâhî, Felek-i Eflâk" da denilir. Dördüncü felekteki Güneş, sultandır. Ay, feleğin veziri; Utarid, kâtibi; Zühre, çalgıcısı ve rakkasesi; Mirrih, ser-askeri; Müşteri, kadısı; Zühal, hazinedârıdır.

"Felekü'l-eflâk" denilen feleklerin en yükseği yani 9.felek, diğer bütün feleklerin batıdan doğuya olan tabiî dönüşlerini, kendi dönüşüyle doğudan batıya zorlar. Onları kendi doğal hallerinde ve seyirlerinde bırakmamış olur. Bu durum, âşığın normal gidebilecek olan talihine bir müdahale ve onu tersine çevirme olarak kabul edilir. Yüzyıllardan beri süregelen feleğe dair şikâyet ve beddualarının önemli yanı bu inanış ve düşünceye dayanır.

Sırrî'nin feleğe karşı tutumu olumsuzdur. Felek, şikayet edilen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Eflâk, çarh, gerdûn, sipihr gibi kelimelerle söz konusu edilmiş ve çarh-ı dûn, sipihr-i denî diye hitap edilmiştir (G.88, G.118/3).

Felek, insanı cevr ü cefaya sevkeden, sözüne güven olmayandır. Şâirin yaşadığı acı ve ızdıraplardan dolayı çektiği âhlar, feryâd u figânlar gökyüzüne çıkarak sonsuzluk kazanmış hatta bu âhlar felekleri yakmıştır.

Âşığın talihinin ters gitmesinin tek sorumlusu, felektir. Bir zamanlar ay yüzlü bir sevgiliyi sevmiştir. O bile feleğin yaptığı zulmü yapmamış; asla cefa etmemiştir. Bazan yüz döndürmüş ama hemen bağışlamıştır. Oysa acımasız ve kötü felek; gam eliyle rahat gömleğini yırtmış, huzurunu elinden almıştır (K.V/39-45).

Felek, kasidelerde, memdûhu; gazellerde sevgiliyi ifade etmek için de ele alınmıştır. Beyitlerde yükseklik, yücelik, genişlik, sonsuzluk gibi özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Memdûh, yedi felekten daha yücedir (K.XVII/33, K.IV/28).

Gökyüzü, kubbe şeklinde ve kavisli kabul edildiğinden çadır veya otağ olarak düşünülür. Memdûhunun sarayının çatısı, yedi felek'le karşılaştırılmıştır (Tr.V/9).

Gökyüzü dokuz kat olarak kabul edildiğinden "nüh-kıbâb" olarak ifade edilmiştir. Felek, memdûhun altın tâkının şemsesiyle nurla dolmuş ve aydınlanmış; yeryüzü onun nakışlarının aksiyle gül bahçesi olmuştur. Şâir, hüsn-i talil sanatıyla padişahın vasıflarını dile getirmiştir (Tr.I/2-5).

Felek, gemiye benzetilmiştir (K.XV/21).

Ekmek, yuvarlak şekli sebebiyle gökyüzünün (feleğin) benzetilenidir ve Sırrî'ye sürekli olarak eziyet etmektedir. Ekmeği yemek istese; felek razı olmaz ve onun dişlerinin tamamını kırar. Mihnet pençesiyle ona yapmadığını bırakmaz.

Öte yandan diş ile yıldız benzerliği kurulup, dişlerin kırılmasıyla etrafa karanlığın hakim olması söz konusudur.

**b.Yıldız (Kevkeb, Nücûm, Ahter, Sitâre) ve Yıldız Kümeleri**

Gökyüzündeki hareketlilik bir evrâddır. Her şey Allah'a ibadet etmekte; zikr-i dâim içindedir. Yıldızlar birer tespih tanesi veya dizisidir (K.VII/36, G.4/3).

Yıldızlar, feleğin mezesidir. Şekil, renk ve çokluk bakımından meze olarak tasavvur edilmiştir (K.I/63).

**c.Burçlar**

**ca. Aslan (Esed) Burcu**

Övülenin şerefli zatı güneş; mesnedi "burc-ı esed" yani aslan burcudur (Tr.I/1).

**d.Gezegenler**

Tesbih taneleri yuvarlaklığı bakımından gezegene; gökyüzü de elinde tesbih çeken bir insana benzetilmiştir (K.VII/36, G.4/3).

**dc. Ay (Kamer, Mâh, Meh-tâb, Hilâl )**

Ay, yıldız bilimine göre yedi gök kubbesinden dünyaya en yakın olan birincisindedir. Güneş sultanının veziridir. Beyaz renge hakimdir. Sevgili, sevgilinin yüzü, âşık mazmûnu olarak kullanılmıştır. Işığını güneşten aldığı için, tasavvufta Hakk'ın maddede tecellisi olarak düşünülür.

Altından yapılmış kılıç kını, eğri şekli ve parlaklığı sebebiyle "mâh-ı nev"e yani **"hilâl"**e benzetilmiştir. Hilâlin rengi de altına teşbih neticesinde ortaya konulur. Övülenin kudret ve zenginliğini ifade etmektedir. Övülenin kadri o kadar yüksektir ki "tâk-ı 'arş" yani felek, ona âvihtedir. Geceleri ışık verdiği ve bir yerde asılı zannı uyandırdığı için kandile benzetilir (Tr.I/37).

Hilal, ay başlarında görülür. Bu sebeple zaman hesaplarında kullanılır. Ramazan sona erip bayramın başlaması, ayın gökyüzünde hilâl şeklinde görünmesiyle gerçekleşir. Kılıç, ince, kavisli hali ve parlaklığı sebebiyle aya benzetilmiştir. Hilalin, eksikliğini tamamlaması için, güneşe ihtiyacı vardır (K.III/12).

Hilâlin görünmesiyle orucun bitip bayramın başlaması ve bayramla başlayan işret ve eğlence ele alınır. Yeni ayın görünmesiyle bayramın gelmesi ve sevgilinin kendini göstermesi söz konusudur. Şâir, sevgilisini "meh-i nev"e benzetir ve "bezm-i 'ıyş"a yalnız başına gelmesini; siyah yüzlü rakibi yanında getirmemesini ister. Rakip, yüzü siyah oluşu sebebiyle, akşama benzetilir (G.87/4).

Güneş ve ay, parlaklık ve şekil bakımından cama; devretmesi ve rengi sebebiyle de şarap kadehine benzetilmiştir. Şekil, renk ve çokluk bakımından yıldızlar meze olarak tasavvur edilmiş; bezm ve meclis atmosferi içinde dokuz felek düşünülmüştür. Bezmin halka veya yuvarlak şekilde oluşu da gökyüzü ile benzerlik gösterir. Yıldızlar, feleğin mezesidir (K.I/63).

Eldeki şarap kadehi rengi, şekli ve devretmesi sebebiyle güneşe ve aya benzetilmiştir (G.70/3).

Kadehe benzeyen ay, bazan dolu bazan da boş olmaktadır. Burada hilal ve dolunaydan söz etmektedir (G.112/1, G.114/1).

Gökyüzü sofra; mehtap ise ekmektir. Ayın yuvarlaklığı ve uçsuz bucaksız bir gökyüzü içinde görünüşü ekmeğe benzetilmiştir (K.I/31).

Mehtâb, ayın en ışıklı olduğu devresi olduğu için, bu gecede yol bulmak daha kolaydır. Zülf ile seyr-i sefer-i şâm ve şevk-ı 'ızâr ile meh-tâb arasında müşevveş leff ü neşr sanatı vardır (G.74/3).

Ay; şekli, rengi ve değeri bakımından paradır (K.IX/35).

Kıvrımlı şekli ve rengi bakımından kemik ile hilal arasında da bir ilgi söz konusudur (G.118/2).

Nahşep, Semerkand yakınında bir şehir olup bugünkü Kanaşî'dir. İbn Mukannâ'nın sihirle ay çıkarıp çevresini aydınlattığı kuyuya "çâh-ı Nahşeb" denir. (İlgili beyit için bkz. K.III/32-33).

Güneş, Divan'da en çok ele alınan unsurlardan birisidir ve herşeyden önce bir nur kaynağıdır. Ay, Güneş'ten aldığı bu nurla geceyi aydınlatır. "Nûr-ı mihr" ile "ziyâ-yı meh-tâb" bir değildir (K.XIV/43).

Ay, güneş ışığını yansıtır. Ayın üzerinde lekeler vardır. Şâir bu gerçeği, güzel bir nedene bağlamaktadır. Âşık, sevgilinin güneşe benzeyen yanağının hasretiyle âh etmiştir. Onun âhından çıkan ateşler, ayı yakmış; üzerinde kara lekeler meydana getirmiştir. Hüsn-i ta'lilin güzel bir örneğini görmekteyiz (G.76/2).

Âşığın âhı, göğe doğru yükselerek ayın görünmesine neden olur. Âhın daha çok gece olması ile mâh arasında bir ilgi kurulmuştur. Feleğin büyüklüğü ile âşığın çektiği acılar sebebiyle âhların sonsuz ve tahammül edilmez olduğu belirtilmek istenmiştir. Âşığın feryadı yedi kat gökleri doldurur ve en üstü olan felek çarkına çıkar. Âşığın âhının hararetiyle ay yanmış, tutuşmuştur. Âşığın çaresiz ve ümitsiz durumunu görmekteyiz (G.24/7).

Şâir, âhının tâbıyla, gökyüzündeki güneş ve ayı meydana getirmiştir (G.75/2).

Memdûh ile güneş arasında ilgi ve benzerlik kurulmuştur (Tr.III/2-3, K.XV/10).

**db. Utarid**

Bu gezegene mensup olanlar, zeki ve faaldirler. Belagat sahibi, uysal, sanata düşkün kimselerdir. İkinci felekte yer alan Utarid, kâtiplik ve yazı özellikleri içinde söz konusu edilir (Levend, 1980:202-203). Divan'da, memdûh için kullanılmıştır (K.XIV/13, K.IV/28).

**dc. Zühre (Nahid)**

Zühre, feleğin çemberinde üçüncü sırada yer alır. Feleğin sazendesidir. Geceleyin göründüğü için Güneş doğunca kaybolur. Çobanyıldızı ve Venüs adlarıyla da söylenir.

Nahid, musikî terimleriyle birlikte anılırken, şâirin yaratılışı ile de ilgi kurulmuştur (G.123/2, K.III/6).

**dd. Güneş ( Şems, Âfitâb, Mihr, Hûrşîd)**

Dördüncü felekte yer alan ve "Sultan" olarak kabul edilen Güneş, Divan'da en çok sözü edilendir. Işık ve aydınlığı ifade eder. Parlaklığı, sıcaklığı ve ısı taşıması veya dağıtması bakımından ele alınmıştır.

Güneş, "âfitâb" redifli gazelde gerçek sevgili, Tanrı yerine kullanılmıştır. Cemâl-i mutlak olan gerçek güzelliği görmek çok güçtür. Bu yüzden Tanrı, gözün üzerine kaş yapmıştır. Yüz, güneştir ve güneş olan yüz örtülmüştür. Âfitâb ile tâb arasında cinas yapılmıştır (G.4/1).

Her taraf gam gecesinin karanlığındadır. Bezm âlemine şarap kadehi, güneş olmaktadır. Parlaklık ve şekil bakımından "cam"a benzetilen güneş, devretmesi ve rengi sebebiyle de şarap kadehine benzetilir. "Âfitâb" olarak vasıflandırılan "câm-ı şârâb", gam gecesinin karanlığını dağıtan unsurdur. Hayaller, soyut kavramlar üzerine kurulmuş ve somut kavramlarla birleştirilmiştir (G.4/2).

Güneşin en çok ilgi kurduğu unsurlar sevgilinin yüzü ve yanağıdır. Şekil, parlaklık, renk ve yakıcılık gibi hususlar sebebiyle benzerlik kurulmuştur. Âlemi aydınlatan gün yüzlü sevgilidir. Sevgilinin güzellik bakımından güneşle mukayese edilip üstün tutulması; güneşin sevgilinin yanağı karşısında bulut olması söz konusudur. Tasavvufî açıdan incelersek, beyitteki sevgili, Allah'tır. Güzellik de cemâl-i mutlak'tır. Onun karşısında güneşin ortadan kalkması, ışığının yok olması doğaldır (G.4/4).

Güneşin yüzünün yanması, kızarması; sevgilinin dudağının kırmızılığını ve parlaklığını kıskanması şeklinde açıklanmış; hüsn-i ta'lil ve mübalağa yapılmıştır. Bir grup mazmunu söz konusudur. Güneşin yüzünün yanması, kebap olması sabah ve akşam saatlerinde olur. Sevgilinin cemâl-i mutlaklığı karşısında güneşin yüzünün gökyüzünde kızarması, kebap olması doğaldır. Ayrıca, "Hased, ateşin yaktığı gibi sahibini yakar." sözünü de hatırlatmaktadır (G.4/5-6).

Kıyamet belirtilerinden birisi güneşin dünyaya daha çok yaklaşması ve yakıcılığının artmasıdır. Şâir, âşığa kızan ve sinirlenen sevgili ile bu güneş arasında bir ilgi kurmuştur. Şâir, tecrîd sanatı yaparak kendisini soyutlamış; ayrıca hüsn-i ta'lil yapmıştır. Mâh ve âfitâb kelimeleri iki anlamda tevriyeli kullanılmıştır. Her iki kelime de istiare yoluyla sevgilidir. Tasavvufî açıdan mâh, mecazi sevgili; âfitâb ise gerçek sevgili yani Tanrı'dır (G.4/7).

Şâh-ı cemâl sözüyle gerçek sevgili, Tanrı kastedilmiştir. Sevgili güzelliği ile ayı kırmış; güneşi parçalamıştır. Güneş-zerre ilişkisi söz konusudur. Zerre, güneşte görülür ve güneş sayesinde vardır. Ayrıca güneş, zerreyi yok eder. "Mâh-ı tâbân"ın kırılması, hilâl olması, noksanlığıdır. Güneş parlayınca zerre kaybolur. "Zerreveş" ilâhî aşka düşen sâliktir ve âvaredir. Tanrı'nın gerçek güzelliğini gören bütün varlıklar yok olur, kırılır; Tanrı varlığında erir (G.6/5).

**de. Merih (Mirrih)**

Merih, savaşa alâmettir. Erkekleri temsil eder. Mensupları kuvvetli, hiddetli, sert ve cesur olurlar (Levend, 1980: 205).

Dünyadan sonra güneşe en yakın gezegen olan Merih (Mirrih) yer aldığı bir beyitte sevgilinin benzetileni olmuştur. Sevgilinin bakışları Mirrih'tir; yaralamaya veya öldürmeye hazır bir hançer veya kılıçtır. Eli hançerinde olmak, kavgaya her an hazır olmak demektir (G.37/1).

Merih ile Bercis yani Müşteri yıldızı birlikte anılmıştır. Bir beddua söz konusudur (K.XIII/31).

**df. Müşteri ( Bercis)**

Bercis, altıncı felektedir. Sâd-ı ekber yani en kutlu yıldızdır. Güneş sultanının kadısıdır. Saadet ve bereket sembolüdür. Hüküm verir ve sihir yapar. Bu gezegene mensup olanlar, güzel konuşma yeteneğine sahip, cesur, âlicenâp, zarif, yumuşak huyludurlar (Levend, 1980:207). Memdûh ile Müşteri yıldızı arasında bir ilgi kurulmuştur (K.IV/30, K.III/21). Müşteri yıldızı ile Merih anılmıştır (K.XIII/31).

**2. Zaman**

Zaman kelimesi, genel olarak "rûzgâr" kelimesinin tevriyeli olarak kullanımı ile "devr" ve "devrân" kelimelerinin taşıdıkları anlamlar çerçevesinde yer almıştır. Genellikle bir şikâyet söz konusudur (K.II/41, G.6/4, G.36/7).

**a. Yıl (Sene, Sâl), Ay**

Belli bir zaman dilimini ifade eden yıl, Divan'da, bir hayıflanma pişmanlık duyguları içinde yer almıştır. Şâirin hayatıyla ilgili bilgilerin de çıkarıldığı beyitlerde on sekiz, kırk ve yetmiş yaşlarından söz edilmiştir.

Şâir, memdûhunun hizmetinde on sekiz yıldır çalışmaktadır (K.III/44). Yetmiş yaşında iken kaleme aldığı bir şiirinde de bir şikâyet söz konusudur (K.VI/23). Bir beyitte de (G.53/2) kırk yaştan söz edilmektedir.

**Nisan ayı,** bulut kelimesiyle birlikte anılmıştır. Sedef içindeki inci, nisan yağmurlarının taneleriyle meydana gelmiştir. O ayda, sedef, deniz yüzüne çıkar ve ağzı açılırmış. Nisan bulutunun inci saçıcı olmasının veya böyle hayal edilmesinin bir sebebi de bu inanış olmaktadır. Nisan bulutuyla memdûh arasında ilgi kurulmuş; teşbih ve hüsn-i ta'lil sanatından yararlanılmıştır (K.XIV/12).

**Ağustos ayı** "rûz-ı âb" terkibiyle anılır. Günlerin uzun ve sıcak oluşuyla oruçlunun sabrının son sınıra gelmesi ve su araması anlatılır.

**'İd** kelimesi tevriyeli kullanılmış hem **Ramazan ayı** hem de Ramazan'ın sonunda bayramın başladığını bildiren hilâl kastedilmiştir. "Nûr" redifli kaside (K.XI) buna güzel bir örnektir.

**b. Mevsimler**

**ba. İlkbahar (Bahâr, Nev-bahâr)**

Divan'da en çok ele alınan mevsimdir. Güzellik denilince akla ilk gelen bahardır. Sevgiliyi anlatan tüm güzellikler, sevgilinin yüzü, yanağı, ayva tüyleri bahar mefhumuyla anlatılmıştır:

Gönül düşüp ḫam-ı giysü-yı yāra ḳalmışdur
Neẗīce ḫāṭırum ol yādigāra ḳalmışdur (G.13/2)

Baharda rüzgârın en önemli görevi koku dağıtmak ve sevgilinin kokusunu âşığa getirmektir.

Bahar, gülle bülbülün mevsimidir. Bülbülün sürekli olarak feryat edip inlemesi, baharın gelmesi ve güllerin açmasındandır. Ancak, Sırrî'nin emellerinin gülü açılmamıştır (G.110/6).

**bb. Yaz (Ağustos Ayı, Sayf)**

Bu ay, "rûz-ı âb" terkibiyle anılmış; günlerin uzun ve sıcak oluşuyla oruçlunun sabrının son sınıra gelmesi ve su araması anlatılmıştır.

Kış (şitâ) ile birlikte anılmış, "rûz-ı nev-rûz", "sâl", "sayf u şitâ" ile bir tenasüplük ilişkisi kurulmuştur (K.XV/40).

**bc. Sonbahâr (Hazân)**

Hazan üzerine yapılan hayal ve tasavvurların, özellikle bu mevsime özgü olan sararmaya başlamış yapraklar (surhî-i berg-i hazân) üzerinde olduğu görülmektedir. Sonbahar, aynı zamanda, kışın habercisidir (G.104/9, K.XVI/4, K.I/5, G.79/3).

Bir başka beyitte de Cemşid ile ilgi kurulmuştur (G.123/1).

**bd. Kış (Şitâ)**

Kış mevsimi, şâirin çok az ilgi duyduğu bir mevsimdir ve bir beyitte hazan kelimesiyle, bir başkasında da (K.XV/40) yazla birlikte anılmıştır.

**c. Gün (Rûz, Nehâr)**

**ca. Sabah (Subh, Seher)**

Sabah beyazdır (Tr.V/6).

**cb. Akşam (Şâm), Gece (Şeb, Leyl)**

Şâir, sevgilisini "meh-i nev"e benzetir ve "bezm-i 'ıyş"a yalnız başına gelmesini; siyah yüzlü rakibi yanında getirmemesini ister. Rakip, yüzü siyah oluşu sebebiyle, akşama; yanak, yuvarlaklığı ve parlaklığı sebebiyle "mehtâb"a; zülf, siyah rengi ve uzunluğu bakımından da "şâm"a yani geceye akşama benzetilmiştir (G.74/3).

Gam, verdiği sıkıntı sebebiyle gecedir. Sevgilinin gelişi âşığın gamını dağıtır. Sevgili, geceye son veren sabahtır. Emel, uçsuz bucaksız olması ve gerçekleşmemesi sebebiyle karadır, gecedir. Bu beyit bize "Haydârî" tarikatını hatırlatmaktadır (G.95/2).

**3. Dört Unsur (Anâsır-ı Erbâ', Çâr-Nesne) )**

Eflâk, erkân müveledât şeklinde üç kısma ayrılan âlem-i escâm'ın erkân kısmını meydana getiren dört unsur, tabiatları veya vasıfları bakımından toprak, soğuk ve kuru (bârid ve yâbis); su, rutubetli ve soğuk (râbıt ve bârid); hava, sıcak ve rutubetli (har ve râbıt); ateş, kuru ve sıcak (yâbis ve har)'dır. Bu unsurlar, müşterek vasıfları sayesinde birbirinin içine girer. Göklerin ve yıldızların dönmesi de bunların değişimini sağlar. Böylece, dört aslî unsur değişik şekillerde tecelli eder (Kurnaz, 1996:494).

Divan'da bu dört unsurun adı sıkça geçmektedir (Ms.I/7).

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

**a. Rüzgâr Çeşitleri**

"Rüzgâr", zaman, devir, felek anlamlarının yanı sıra esmesi, soğuk hava getirmesi bakımından da ele alınmıştır.

**Bâd**, genellikle zülüf, koku, çiçek ile birlikte ele alınmış ve bahar yeli olarak hayal edilmiştir. Haberci özelliğini taşır. O, sevgilinin mahallesi, saçı ile koku bakımından sıkı sıkıya ilgilidir. Memdûhunun güzel, hoş huyunun kokusunu taşımasını istemektedir (K.VII/32).

**Saba (bâd-ı saba),** Kuzey-doğu'dan hafif hafif esen bir rüzgârdır. Divan'da haberci oluşu ve sevgilinin kokusunu getirmesi bakımından söz konusu edilmiştir (Tr.V/6, K.VI/18, K.II/20).

**Şimâl,** Divan'da Hıta ve Çin ile birlikte anılmıştır (KX/27).

**Sam yeli (bâd-ı semûm),** övülenin kahrı, sam yeline benzetilmiştir (Tr.I/27).

**Kasırga (bâd-ı sarsar),** memdûh ile "bâd-ı sarsar" arasında ilgi kurulmuştur (K.2/41).

**4.Hayvanlar**

**a. Kuş ve Çeşitleri**

Divan'da "murg" kelimesinin dışında diğer kuşların da adları geçmektedir. Bunlar: Bülbül, tûtî, şâhin (şehbâz), 'ukâb (kartal), kebk (keklik), gurâb (karga), anka, hümâ, kırlangıç, ebabil, kebûter (güvercin), tezerv (sülün)dir.

Beyitlerde "murg" genel adıyla geçen kuş, âşığın canı, gönlü için benzetilendir. Daha çok soyut kelimelerle birlikte ele alınmış ve işlenmiştir. Aşağıdaki beyitte, şâirin can kuşunu gamdan azat ettiği zamanlar salınarak yürüyen ve sülüne benzeyen sevgilinin hayali, gözünde uçmaktadır. Gam, âşığın canında ve gönlündedir. Sevgiliden gelen her şey gibi gam da değerlidir. Can kuşunu gamdan azat etmek, âşığın ölmesi demektir.

Divan'da, kuşların kafeste yetiştirildiğine işaret edilir. Gönül kuşunun yeri kafestir (G.102/3).

Cebrail, kanatları ve uçmasıyla ilgili kurulan ilişkide, kuşa benzetilmiştir (bkz. Cebrail mad.).

Yemen, kuş ve üzüm taneleri ile ilgi kurulmuştur (G.62/6).

**aa. Anka, Hümâ**

Anka, Kaf dağında bulunması avlanmasının güçlülüğü bakımından hüküm veren devlet olarak düşünülmüştür. Divan'da keklik ve şahinle(K.II/23), sadece şahinle birlikte anılmıştır. Hayal, şahin; söz, ankadır (K.IX/3).

Hümâ, yükseklerde uçması, yere inmemesi, gölgesinin üzerine düştüğü kimselere baht açıklığı vermesi gibi özellikleriyle anılır. Ayrıca, kemikle beslenir ve hiçbir kuşu incitmezmiş. Divan'da hem gölgesi hem de kemikle ilgisi bakımından ele alınmıştır (K.II/11).

Sevgili; âşıkları tarafından çok yüksek görülmesi, zor elde edilmesi, ulaşılmasındaki zorluk sebebiyle, "hümâ" olarak düşünülmüştür. Sırrî, âşığın kemiklerinin kabul edilmediği durumda, sevgilinin kapısındaki köpeklere atılması için Allah'a yalvarmaktadır (G.44/3). Hilâl ve kemik arasında şekil ve renk benzerliği bakımından ilgi kurarak "hüma"dan bahsetmektedir (G.118/2).

**ab. Bülbül (Andelîb, Hezâr), Papağan (Tûtî)**

Divan'da kuş cinsi olarak en çok geçen, bülbül (andelîb, hezâr) ile papağan (tûtî)dir. Bülbülün güzel ötmesi, papağanın güzel konuşması açısından şâirin kendisinin tabiatı, sözü için teşbih ve mukayese unsuru olarak anılmaktadır (K.II/48).

Memdûh için benzetilendir (K.XIV/4).

Güzellik bağının gülü konuşmaya başlayınca, kemal bahçesinin bülbülleri susar (G.29/3).

Bülbül, âşığın sembolüdür. Sevgiliye olan hayranlığını güzel nağmelerle ifade eden, ağlayan, inleyen bir âşıktır. Bu tasavvurun en önemli sebebi sevgilinin gül olarak hayalidir. Bülbül, aşkın gül bahçesinin suskunudur; fakat ne zaman bir "gül-i ra'na" görse onun karşısında bülbül olur. Burada şâirin şiir yazma sebebini de görmekteyiz. Bülbül ile gül arasındaki ilgi sevgili ile âşıktır. Bülbül, sürekli yakınmaktan başka bir şey yapmaz. Şikayet ve âhtan gerçek aşkın yolunu bulamaz. Bülbül, gülün yanından ayrılmayan dikenden sürekli şikâyetçidir. Bu yüzden hep figan eder. Baharla beraber gülün açılması ile feryadı artan bülbül ile çimendeki Hızır arasında ilgi kurulmuştur. Goncanın açılışı bülbülün nağme ve feryatlarıyla olmaktadır.

Papağan (tûtî), tatlı dilli, şekerle beslenmesi ve ayna ile olan ilgisi ile âşığın sevgilisine döktüğü tatlı dil, sevgilinin yanağının ayna, dudağının ve sözlerinin tat bakımından şekere benzetilmesi gibi özellikleri ile yer almıştır. Âşığın konuşmasına sebep, sevgilinin la'l dudaklarından çıkan şeker saçan sözleridir. Bunlar, âşığın gıdasıdır. Şâirin kendisini övdüğü beyitlerde papağan, konuşma özelliği nedeniyle benzetilen olarak kullanılmıştır. Papağan, paslı ayna karşısında konuşamaz. Şâir de gamlı gönlüyle söyleyemez (G.73/2, K.VIII/35).

**ac. Güvercin, Ebabil**

Divan'da sadece bir beyitte geçen güvercin, âşığın gönlü ve postacısı olarak düşünülmüş ve semenderle birlikte adı geçmiştir. Semender, ateşte yaşar; ateşten çıkınca ölürmüş. Ateşi söndüren bir madde çıkardığı için ateşte yanmazmış."Sözün yakıcılığında semender kebap olur, yanar" denilirken söz, ateşe benzetilmiştir. Gerçekte ateş değildir. Bu yüzden de semender burada yaşayamaz ve ölür. Semender de ateşte yaşadığı için böyle bir benzetme yapılmıştır (G.38/1).

Ebabil, dağ kırlangıcıdır. Divan'da tevriyeli ve cinaslı olarak geçmektedir.

**ad. Karga (Gurâb)**

Şâir kendi şiirlerini "nutk-ı tûtî" başkasının şiirine ise "savt-ı gurâb" demektedir. Karganın çirkin sesi ile papağanın ötüşü bir değildir:

Ġayruñ eş'ārına beñzer mi bu naẓm-ı şīrīn
Nuṭḳ-ı ṭūṭīye müşābih mi olur ṣavt-ı ġurāb (K.XIV/41)

**ae. Keklik (Kebk)**

Keklik, bir av hayvanı olması nedeniyle, mazlûmdur. Bir beyitte şahin ve ankayla (K.II/23), bir başkasında ise (Tr.I/31) şahin ve kartalla birlikte anılmıştır.

**af. Şahin (Şahbâz), Kartal ( 'Ukâb)**

Âşık, gönül, sevgili, göz ile ilgili tasavvurlarda yer alan "şâhbâz", kuvveti temsil etmektedir. Gazellerde pençesi sebebiyle söz konusu edilmiştir. Sevgilinin şahin gözleri, âşığın can kuşunu avlar. Burada şahinin gözü ile sevgilinin gözü arasındaki ilgi ikisinin de yaralayıcı, pençesinin de öldürücü olmasındandır (G.23/5, G.26/4, G.102/1).

**b. Dört Ayaklı Hayvanlar**

Bu gruptaki hayvanlar; at (tevsen, eşheb, rahş, semend, sipas), ceylan (ahu, gazal), aslan (gazanfer, hizebr, şîr), kaplan (peleng), köpek (segân, it), kurt (gürg), koç (kebş), koyun (ganem), eşek (har), sincap ve kakum'dur.

**ba. Âhû (Gazal)**

Ahunun göbeğine oturan kandan misk(müşk) elde edildiği için siyahlığı ve kokusu bakımından sevgilinin saçı ile bir ilgi kurulur. Ahu, güzelliği, iri siyah gözleri sebebiyle sevgili ve sevgilinin gözleri için bir benzetilen olur.

Şâirin sözleri "Nâfe-yi âhû-yı sahrâ-yı hünerdür" (K.XVII/29).

**bb. Aslan (Şîr), Kaplan (Peleng)**

Aslan, övülenin benzetilenidir; güç, kudret, himmet sembolüdür. Çöl ceylanı, aslan inine girip dinlenmektedir (K.V/33, K.XV/20).

Can alıcılığı sebebiyle göz ile aslan arasında bir ilgi kurulmuştur. Yanan âşık ile aslan (gazanfer) arasında da zayıflık, güçsüzlük söz konusudur.

Divan'da kaplan, timsahla birlikte anılmıştır. Saldırma özelliği bakımından övülenin benzetileni durumundadır (K.VII/17).

**bc. At (Tevsen, Eşheb, Rahş, Semend, Sipas, Esb, Feres)**

Bir çok çeşitleriyle tevsen, eşheb, rahş, semend, sipas, esb, feres gibi adlarla belirtilen at, övülenin kudret ve kuvvetini temsil etmektedir. Tevsen, başı sert at; eşheb, kır at; rahş, gösterişli, güzel ve yürük at; semend, çevik kula attır. "Çâlâk", "tek ü tâz", "çâbük" gibi kelimelerle onun sürati anlatılmıştır. Hz. Muhammet'in atı Burak ile Husrev'in atı Şebdîz'in adı da zikredilmiştir. Ayrıca, bir satranç taşının adı olarak da geçmektedir.

Sevgili, naz atının üzerinde bir şehsüvardır. Bu kibirli sevgilinin amacını merak eden şâir, onun muhabbet çölünde koşup koşmayacağını sormaktadır. Sevgilisinin naz atının ayakları altında, toprak olmayı isterken bir başka beyitte ise şehit olmayı hayal etmektedir (G.71/4, G.40/1).

At, kıvraklığı ve sürati sebebiyle Sırrî'nin yaratılışıdır. Ayrıca satranç taşının adı olarak da geçmektedir:

Ol feres kim eşheb-i ṭab'um gibi
Māt olur her ḥamlesinde bu firās (Kt.I/8)

**bd. Eşek (Har)**

Eşek, ahmaklığı sebebiyle cennete girmeyi uman zahitle ilgili tasavvurlarda yer almaktadır. Şâirin, zahidi bu hayvana benzetme sebebi, hakaret etme arzusudur:

Zāhid-i ḫar faḫr idüp rīş-i dırāzın gösterür
Bağlamışlar ṣanki bir nebze giyāhı boynına (G.98/6)

**be. Koç (kebş), Koyun (Ganem)**

Koç (kebş), kurbanlık hayvan olması nedeniyle, âşığın canı için bir benzetilendir. Kurban, kulun kendisini (nefsini), Allah yolunda feda etmesidir (K.VII/23).

Koyun (ganem), kurt ile birlikte anılmıştır (K.XV/15).

**bf. Köpek (Segân), Kurt (Gürg)**

Divan'da köpek, rakip için bir benzetilen; ayrıca âşığın sevgiliye ulaşmasına bir vesiledir (G.44/2).

Sırrî, düşmanın ayıplamasını köpeğin havlamasına benzetmekte ve köpeğin havlamasıyla denize pislik bulaşmayacağını söylemektedir:

Ṭa'n-ı 'adūdan itme qaẕer Sırrīyā ḥaẕer
Yem 'av'av-ı segān ile murdār olur mı hiç (G.7/6)

Divan'da kurt (gürg) bir beyitte geçmektedir ve koyunla (ganem) birlikte anılmaktadır (K.XV/15).

**bg. Sincap, Kakum**

Sincap ve kakum, kürkü sebebiyle söz konusu edilmektedir. Sırrî'nin bu tür postlara yani örtünmeye ihtiyacı yoktur. Bunlar, dünya nimetlerini sembolize etmektedir:

Yeter Sırrī-i şeydāya şeb u rūz
Ne lāzım pūsiş-i sincāb u kāḳum (G.73/7)

**c. Böcekler ve Sürüngenler**

Bu başlık altında pervane, mâr (yılan, ejder), kejdüm (akrep), neheng (timsah), cerâd(çekirge), mûr (karınca), bukalemun gibi hayvanlar yer almaktadır.

**ca. Akrep (Kejdüm)**

Divanda iki beyitte adı geçen akrep (kejdüm), kötülük yapması ve öldürmesi bakımından düşmanın yani rakibin benzetilenidir.

Düşmanların şirin görünen dillerinden sakınmak gerekir. Onlar, akrebin zehirli iğnesi gibidirler (G.73/6).

Akıllı insanın dostu, akrep olamaz:

Aġyār-ı yāra yār-ı vefādār olur mı hiç
Kejdüm enīs-i merdüm-i hūş-yār olur mı hiç (G.7/2)

**cb. Karınca (Mûr), Çekirge (Cerâd)**

Karınca (mûr), küçüklüğü ve siyah rengi bakımından sevgilinin yanağının ve la'l renkli dudağının üzerindeki hattı için benzetilendir.

Hz. Süleyman ve karınca kıssası ile olan ilgisinden dolayı da beyitlerde sıkça anılmaktadır.

Sırrî, çekirge (cerâd) ile Hz. Süleyman-karınca kıssasına telmih yapmıştır. Aynı zamanda övüleni yüceltme ve kendisini övmesi söz konusudur. Memdûhuna kaside sunan şâir, kendisini Hz. Süleyman'a çekirge budu armağan eden karıncaya benzetir (K.VII/42).

Düşman askeri, çekirge sürüsüne benzetilmiştir (K.VII/15).

**cc. Pervâne**

Divanda en çok geçen uçucu böcek, pervânedir. İnce ve narin yapısı, tüle benzeyen kanatları, ışığa ve ateşe düşkünlüğü onun başlıca özellikleridir. Yanacağını bildiği halde ateşe yaklaşması ve ateşin etrafında dönmesi ile sevgilinin çevresinden ayrılmayan âşıktır. Âşığın canı ve gönlüyle ilgili tasavvurlarda karşımıza sıkça çıkmaktadır.

Cebrail ile pervane arasındaki ilgi kanatları sebebiyledir (bkz. Cebrail mad.).

Pervâne, gözlerinin çok küçük olması dolayısıyla çevresini göremez. Gündüzleri karanlık yerlerde bulunması bu yüzdendir. Gece olunca ortaya çıkar; ama bu defa da mum, gözlerini kamaştırır ve ışığın çevresinden ayrılamaz. Böylece cezbeye kapılır (G.62/4).

Bülbül, mecazî aşkın; pervane gerçek aşkın sembolüdür (G.64/2).

**cd. Timsah (Neheng)**

Divan'da bir beyitte adı geçmektedir ve kaplanla birlikte anılmıştır. Saldırma özelliği bakımından övülenin benzetileni durumundadır (K.VII/17).

**ce. Yılan (Mâr)**

Divan'da yılan (mâr) kelimesi çok geçmektedir. Yılan ile saç arasındaki ilgi, renk ve şekil benzerliğine dayanır. Sevgilinin kıvrımlı ve uzun saçı yılan gibi onun beline ve boynuna dolanmıştır. Yılanın harabelerde bulunması, âşığın gönlünün harabeye benzetilmesi, sevgilinin saçının hayalinin âşığın gönlünde bulunması, hazinelerin harabelerde saklanması ve yılanlar tarafından korunması kurulan münasebetler arasındadır. Yılan ile asa arasındaki ilginin sebebi Hz. Mûsâ'nın mucizesine dayanmasıdır.

Yılan; öldürücü özelliği, zehri, zehre karşı tiryak kullanılmasıyla söz konusu edilmiştir (K.XIV/6, K.II/34).

**5.Bitkiler**

Çemen, yeşil otlarla kaplı geniş bir alandır. Burada ilkbahar mevsiminde güller açar, bülbüller öter. Bülbül, sevgiliye olan hayranlığını güzel nağmelerle ifade eden, ağlayan, inleyen bir âşığı temsil eder. Bülbül; gülün ayrılığından figan ederken çemene Hızır yetişmiştir. Burada bir atasözümüzü de hatırlıyoruz: "Kul bunalmayınca, Hızır yetişmez." Sözlük manâsı yeşil olduğundan Hızır kelimesi, tevriyeli kullanılmıştır. Ayrıca, ayva tüylerinin yeni bitmesi su kenarında bir yeşillik gibi ele alınmasıyla Hızır ve yeşil sıfatı arasında kurulan iham ve tenasüp münasebetleri de gözden kaçırılmamalıdır. Geçtiği yerlerde yeşillikler bittiği için, Hızır, yeşerme, tazelik adıyla da anılır (G.107/1).

**a.Ağaçlar**

Divan'da servi ve serv-kad kelimesiyle sevgili ve onun boyu kastedilmiştir.

**b.Çiçekler**

Çiçek(ezhâr) renk, şekil ve koku sebebiyle beyitlerde geçmektedir.

**Gül, Gonca, Lâle, Sümbül, Yâsemen (Semen), Nergis, Susen, Zambak**

Gül, rengi, kokusu, şekli bakımından çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Gül veya gonca, sevgili; gülün dikeni de rakiptir. Diken, nasıl işe yaramaz ve zararlıysa rakip de öyledir.

Gül, şekli ve kırmızı rengi nedeniyle âşığın sîne ve gönlündeki yaralara benzer. Sevgilinin dudağı ve yanağı için benzetilendir.

Na't'ta Hz. Muhammed'in sembolü durumundadır (K.I/47).

Gonca, kişileştirilmiş ve burnundan kan gelen kişiye benzetilmiştir (K.I/13).

Lâle, kırmızı rengi, şekli ve ortasındaki siyahlıkla âşığın yarasının benzetileni; sümbül, şeklinden dolayı sevgilinin saçına benzetilmiş; saçın mazmunu olmuştur.

Bir kasidenin nesib bölümünde, baharın gelmesiyle birlikte tabiatın uyanışı anlatılmakta ve gül, gonca, lâle, sümbül, yâsemen (semen), nergis, susen, zambak vs. çiçeklerin bir betimlemesi yapılmıştır (K.IV/2-14).

# SONUÇ

Çalışmamız, XVII. yüzyılın değerli şâirlerinden birisi olan Üsküdarlı Sırrî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği, Divan'ının şekil ve muhteva bakımından incelenmesi, tahlili ile Divan'ın tenkitli metni ve "Şerhü Medhi'n-Nebî" adlı eserin metninin ortaya konmasından ibarettir.

Sırrî, Divan edebiyatımızın yükselme ve gelişme devresi olarak kabul edilen XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır. Asıl adı İbrahim olan Üsküdarlı Sırrî, bir müddet maliye kaleminde çalışmış ve daha sonra Girit defterdarlığında bulunmuştur. Neşeli, şakacı ve nüktedan bir kişiliğe sahip olan Sırrî, bu görevde iken, H.1111/M.1699 yılında vefat etmiştir.

Çalışmamız, önsöz ve girişten sonra üç ana bölümden meydana gelmiştir.

Giriş'te Sırrî'nin hayatının ve edebî kişiliğinin şekillenmesinde önemli bir role sahip olduğuna inandığımız devrinin yani XVII. yüzyılın siyâsî, idarî ve sosyal hayatı ile edebî dünyasını kısaca ortaya koyduktan sonra maliye işleriyle uğraşan diğer divan şâirlerinin adlarını da verdik. XVII. yüzyılın siyâsî, idarî gibi alanlarında kendini gösteren duraklama ve gerileme süreci, güzel sanatlarda ve özellikle edebiyatta görülmemiştir. İran edebî ürünlerini taklit eden ve İran şâirlerini örnek alan Divan şâiri, bu yüzyılda kendi kimliğini, değerini, kültürünü tanımış, ortaya yeni eserler çıkarmaya başlamıştır. Hatta kendilerini İran şâirleriyle mukayese etmişler ve onlardan daha üstün bir seviyede olduklarını iddia etmişlerdir.

Çalışmamızın birinci bölümü; "Üsküdarlı Sırrî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği" başlığını taşımaktadır. Eserleri üzerinde bugüne kadar durulmamıştır. Kaynakların başarılı ve bir zamanlar meşhur bir şâir saydığı Üsküdarlı Sırrî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği üzerindeki tespitlerimiz, bu sahayla ilgili çalışmalara yeni bakış açıları getirecektir.

Sırrî'nin hayatına ve eserlerine ait ayrıntılı bilgiler vererek bunların bazı hatalı ve tereddütlü olanlarına dikkati çektik. Şâirin edebî kişiliği hakkında bilgi verirken sadece kaynaklarda verilen bilgilerle yetinmeyip, önemli ölçüde Divan'daki şiirleri esas alıp bilgiler vermeye çalıştık.

Başta tezkireler olmak üzere, Sırrî hakkında bilgi veren bütün kaynaklar, onun yeni bir üslûba sahip, iyi ve başarılı bir şâir olduğu konusunda aynı fikirdedirler. Bugünkü tespitlerimize göre, Üsküdarlı Sırrî'nin "Divan"ından başka "Şerhu Medhi'n-Nebî", "Târih-i Sultân Mustafâ-yı Sânî" ve "Hikâye-i Garîbü'l-Âsâr" adlı eserleri de vardır. Hemen hemen tüm tezkireler, onun mürettep bir "Divan"ının varlığından söz ederken diğer eserlerinden söz etmemişlerdir.

Çalışmalarımız sırasında Üsküdarlı Sırrî adına kayıtlı "Şerhu Medhi'n-Nebî" adlı eserine Milli Kütüphane'de Yazma Eserler bölümünde "müellif müsvettesi" olarak rastladık. Çalışmamızda, bu eserin konusu ve edebî değeri hakkındaki tespitlerimizi ilgili bölümlerde gösterdikten sonra eserin metnini Divan'ın metninden hemen sonra verdik.

II.Mustafa'nın 1695'teki cülûsundan 1699'da Edirne'den çıkışına kadar geçen olayların anlatıldığı "Târih-i Sultân Mustafâ-yı Sânî" adlı eserin III. Mustafa zamanında yaşayan Tekirdağlı Sırrî'nin (öl.1142/1729) eseriyle karıştırılması sebebiyle Babinger, adı geçen eserin Üsküdarlı Sırrî'ye ait olduğunu

belirtmiştir. Bu konuyla ilgili diğer tespit ve görüşlerimizi de ilgili bölümde gösterdik.

Sırrî adına kayıtlı "Hikâye-i Garîbü'l-Âsâr" adlı eserin varlığından sadece Agah Sırrı Levend söz etmekte ve bir nüshasının kendisinde olduğunu belirtmektedir. Ancak, araştırmalarımız sonucunda böyle bir esere ulaşamadık.

Üsküdarlı Sırrî, Türkçe, Arapça ve Farsça'ya hâkim, iyi öğrenim görmüş bir şâirdir. Sahip olduğu bilgilerle görüşlerini, hayal gücüyle başarılı bir şekilde kaynaştırmış ve şiirlerine aktarmıştır.

Sırrî'den söz eden kaynaklar, onun bir orijinalite göstermek istediğini, "şâ'ir-i sihr-sâz-ı mu'cîze-perdâz", "erbâb-ı irfân", "sühan-ı güher-bâr", "sühan-şinâs", "şâ'ir-i mâhir" olduğunu söylemişlerdir. Sırrî de "bikr-i ma'na", "ebkar-ı sühan","şahid-i mazmun", "nazm-ı rengîn","mazmun-ı rengîn" peşinde koştuğunu ve "nazik-sühan", "pakize-meşrep", "pakize-nefes", "mu'ciz-beyân", "nev-icâd" olduğunu şiirlerinde sık sık tekrar etmiştir.

Diğer divan şâirlerinde de görüldüğü gibi, Sırrî de şiirlerinde atasözü, deyim ve halk tabirlerine yer vermiştir. Düşüncelerinin kolayca kabul edilmesini sağlamak için vecize özelliği taşıyan söz ve deyimleri kullanırken Türkçe kelimelerin yanı sıra özellikle Farsça kelimelerden de yararlanmış; böylece üslûbuna bir renk ve anlam katmıştır.

Dile hakimiyetteki başarısına rağmen, kafiye ve redif konusunda aynı başarıyı gösterememiş; bu konuda, çoğu zaman sıkıntıya düşmüştür. Aruz vezninin değişik kalıplarını genellikle başarılı bir şekilde kullanmış; ama imale ve zihaflardan kurtulamamıştır.

Sırrî, kasidelerinin fahriye bölümlerinde ve gazellerinde Enverî, Hassan, Attar, Câmî, Selmân, Urfî-i Şirazî, Şevket gibi şâirlerin adlarını anmış; bu şöhretli İran şâirleriyle boy ölçüşmüştür.

Kasidelerinde Nef'î'nin tesiri açıkça görülür. Nef'î gibi, Sırrî de kasidelerine fahriye ile başlamıştır. İfade kudreti, muhayyile genişliği ve yeni hayaller yaratma yeteneği bakımından kasidecilikte "üstâd" olarak gördüğü şâirden geri kalmadığını göstermek istemiş ve Nef'î'yi kendisine "şakird-i Sırrî" olarak tanımlamış; adeta ona meydan okumuştur. Türk şâirlerinden Vecdî, Fars şâirlerinden Attar gibilerin ruhlarının bile kendisini takdir ettiğini; kendi şiirlerindeki anlamı, güzelliği, feyzi ancak Şehrî'nin anlayabileceğini söylemiştir.

Sırrî'nin şiirlerinin bestelenmiş olması da şiirlerinin güzelliğini ve şâirliğinin önemini açıkça göstermektedir.

Sırrî, kasidelerini caize ve ihsan elde etme olarak görmüş; yazdığı ve sunduğu kasideleriyle devrinin takdir ve desteğini istemiştir. Kasidelerinin tamamında bunu açıkça belirtmiştir.

Pek çok divan şâirinin kasideleri ağdalı, gazelleri ise sade görünümdedir. Halbuki Sırrî'nin kasideleri, gazellerine nazaran dil bakımından daha sadedir. Hatta kasidelerinde konuşma tarzına yaklaşan bir nazım sentaksını görmekteyiz. Kendi kişisel sorunlarını kasidelerinin içine kattığını, medhettiği kimselerle karşı karşıya konuşur gibi onlara içini döktüğünü, kötü ahvalini bildirerek yardım istediğini görmekteyiz. Onun kasideleri, bir bakıma dostlarına veya büyüklerine yazılmış mektupları andırmaktadır.

Kaynakların "hecv ile ma'rûf bir şâ'ir-i dil-şiken" olarak tanımladığı Sırrî; hicivleriyle değil, daha çok yaptığı şaka veya muzipliklerle tanınmıştır. Mizaç

bakımından şakacı bir kişiliğe sahip olan hatta muzip bir şâir olarak tanınan Sırrî, bu yönüyle Nasrettin Hoca'ya benzetilmiştir. Mizacı ile kasidelerinde dile getirdiği şikayetleri ve ıztıraplarıyla bir tezat oluşturmaktadır. Böylece bu noktadan itibaren heccavlığı ortaya çıkmaktadır.

Sırrî'nin bir yenilik arayışı içerisinde olması ancak bunu tam olarak uygulayamaması dikkatimizi çekmiştir. Büyük şâirler arasına giremediği için ardından giden olmamıştır. Eğer olsaydı onu taklit edenler olurdu. Gazel havasındaki kasideleri Nef'î'nin etkisiyle yazılmıştır.

Onun şiirlerinde Sebk-i Hindî'nin özellikleri hakimdir. Bütün bu hususları, çalışmamızla gün ışığına çıkartmaya gayret ettik. Türk edebiyatında Sebk-i Hindî'nin temsilcisi olarak kabul edilen XVII.yüzyıl şâirleri arasında Nâilî, Fehim-i Kadîm, Şehrî, İsmetî, Tecellî, Neşâtî'yi görmekteyiz. Üzerinde çalıştığımız Üsküdarlı Sırrî'nin şiirlerinin incelenmesinden sonra XVII.yüzyıl Sebk-i Hindî şâirlerinin arasına bu şâiri de eklemenin doğru olacağı kanaatine vardık.

Gazellerinde Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan zincirleme tamlamaların yanı sıra kelime ve sentaks bakımından sade ve Türkçe söylenmiş dizeler ve beyitler de vardır. Gazeller, genellikle yek-âhenktir. Sebk-i Hindî tesiriyle zincirleme Farsça terkipler kullanmasına rağmen, ifadesi çoğu zaman tabiîdir.

Tahlil çalışmasının ilk başlığı "Din ve Tasavvuf"tur. Divan'da dinî nitelikte sadece bir na't bulunmaktadır. Hz.Muhammed, çeşitli yönleri ve mucizeleriyle ele alınmış ve çeşitli sıfatlarla övülmüştür. Hz.Muhammed dışındaki diğer peygamberler, Divan şiirinde daima karşılaştığımız özellikleri ve mucizeleriyle ele alınmıştır. Söz gelimi, Hz.Nuh ile Tufan olayı; Hz.Yûsuf'un güzelliği ve zindana atılışı; Hz.Yakup'un oğlunun acısıyla çok ağlaması ve gözlerini kaybetmesi; Hz.Mûsâ'nın Tur Dağında Allah'ın İlâhî tecellisine mazhar olması; Hz.İsa'nın ölüleri diriltmesi ve hastaları iyileştirmesi; Hz.Süleyman ve Karınca kıssası; Hızır'ın Âb-ı Hayat'ı buluşu gibi özelliklere, mucizelere yer verilmiştir. Bu özellikleri Sırrî'nin şiirlerinde de gördük.

Sırrî'nin şiirlerinde tasavvuf, Sebk-i Hindî'nin ön plâna çıkardığı özelliklerdendir. Sırrî tasavvufu, insanın bir terbiye vasıtası olarak düşünmüş; tasavvufu, gerçek mutasavvıflarda olduğu gibi, açıkça ele almamıştır. Divan'da dünya nimetlerinden tamamen elini eteğini çektiğini gösteren herhangi bir işaret de yoktur. Dünyayı bir misafirhane; insanları da bir misafir olarak değerlendirmiştir. Hayata son derece bağlı oluşu, hayatı bütün zevkleriyle tatmak isteyen neşeli, şakacı mizacı yüzünden kendisini gerçek hayattan soyutlayamamıştır.

Tahlil konusunda üzerinde durduğumuz ikinci başlık "Cemiyet"tir. Divan'da geniş bir şahıs kadrosu vardır. Bu kadroda devrinin padişah, vezir gibi ileri gelen devlet adamları yanında diğer resmi görevliler ile Osmanlı sahası dışındaki hükümdarlarla devlet adamları, şâirler ve ilim adamları, tarihî ve efsanevî şahsiyetler ile masal kahramanları yer almaktadır. Tarihî ve efsanevî şahsiyetler ile şâirlerin çoğunlukla İran tarih, mitoloji ve edebiyatına ait olduğu görülmektedir. Sırrî, bu şahsiyetleri, bir karşılaştırma ve benzetme unsuru olarak ele almış; memdûhu ile kendisinin vasıfları arasında ilgi kurmuştur. Klâsik hikâye (masal) kahramanları da sevgili ve âşık tipi işlenirken sık sık anılmıştır. Sırrî'nin sosyal çevre ile iç içe olmasına bir kanıt olarak saray çevresinin yanı sıra bu

çevrenin dışında bulunan birçok meslek erbabı ve tipleri gösterebiliriz. Günlük hayata ait çeşitli sosyal durumlar, musikî, gelenek ve inanışlar, giyim-kuşam, yiyecek-içecek, eşya gibi unsurların şâirin divanında fazla bir şekilde yer aldığı görülmektedir.

Tahlilin üçüncü başlığı, "İnsan"dır. Divan'ın ağırlık noktasını oluşturan âşık-sevgili-rakip üçlüsünün şahsında ortaya konan insan, Divan edebiyatının klâsik ölçülerine uygundur. Yer yer "Hak âşığı" şeklinde karşımıza çıkan âşık tipi, sevgiliden gelen her türlü eza ve cefaya razıdır. Âşık, çoğu zaman sevgiliden yakınmasına rağmen, bir kabullenme içinde her şeyi bir lutuf ve ihsan olarak görmektedir. O, Sırrî'nin Divan'ında, sürekli olarak aşk ve ayrılık acısı çeken, âh u feryat eden, kanlı gözyaşları döken, vücudu ve sînesi kanlı yaralar içinde olan perişan ve zavallı birisidir. Sevgilinin nazları karşısında ona düşen sadece niyaz etmektir. Ancak, bir türlü sevgilisinin ağzından vuslat harfini bile alamamıştır. Âşık, kendisini kesretten kurtarmalı ve vahdete ulaşma çareleri aramalıdır. Diğer divan şâirlerinde de görülen sevgilinin güzelliğin Mısır, mülk gibi kelimelerle temsili, onun bir ülke olarak tasavvur edildiğini göstermektedir. Bu ülkenin sultanı sevgilidir ve bu sultanın bazı yasaları vardır. Onun her sözü ferman hükmündedir. O, ne yapsa revadır. Çoğu zaman rakiple beraberdir. Sırrî'nin Divan'ında rakip, daima kötü, işe yaramaz birisidir; ancak sevgili böyle düşünmez. Ona inanır ve âşıktan üstün tutar. Rakip; düşman, diken, akrep ve siyah yüzlü olarak tavsif edilmiştir.

Tahlilin dördüncü başlığı, "Tabiat"tır. Tabiat, kozmik âlem, hayvanlar ve bitkiler Divan'da oldukça fazla yer tutmaktadır. Şâir, tespit ettiği unsurlarla hayal gücünü kaynaştırmış ve değişik hayalleri sergilemiştir. Çoğu zaman bir benzetme ve karşılaştırma unsuru olarak bunları ele almıştır.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümü; "Tenkitli Metinler"e ayrılmıştır. Divan'ının nüshaları içinden dokuz nüshası ele alınmış ve Divan'ın tenkitli metni edebiyat dünyasına tanıtılmıştır. Sadece nüsha farklarının gösterilmesinden ibaret olmayan bu çalışmamızda şiirlere ait farklı tertip ve şekilleri tespite çalışarak, yeni fakat şartlar dahilinde orijinale yakın hatta onu tamamlayan bir nüsha meydana getirmeye gayret ettik.

Divan metninin yanı sıra Şerhü Medhi'n-Nebî'nin metnine de yer verdik.

Bu çalışmamızla, Sırrî'nin edebî kişiliğini, şâirlik anlayışını, eserlerini ilim âlemine ve konunun meraklılarına ana çizgilerle tanıtmaya gayret ettik.

## KAYNAKÇA


- ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim (1997) "Divan Şiirinde Aktüalite", ***Kültürümüzden Esintiler,*** Ankara, Anıl Matbaa, 1. Baskı:34-105.
- ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim (1997)"Edebiyat Tarihi ve Araştırma Teknikleri Açısından Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemlerine Bir Bakış" ***Kültürümüzden Esintiler,*** Ankara,Anıl Matbaa, 1.Baskı:557-569.
- ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim (1997)"Edebiyatta Metodoloji Açısından Elyazmaları ve Nâdir Eserler Üzerine Notlar I" ***Kültürümüzden Esintiler,*** Ankara, Anıl Matbaası, 1. Baskı:527-556.
- ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim (1999) İsmail Beliğ, ***Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr,*** AKM. Yay., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.
- AÇIKGÖZ, Namık (1999) "Edebiyatta Üslûp ve Anlam Derinliği Çağı: 17.Yüzyıl", ***Osmanlı- (Kültür ve Sanat),***.7, İstanbul:630-638.
- AKDAĞ, Mustafa (1968) ***Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi,*** Ankara.
- AKKAYA, Mehmet (1996) "Divan Şâirlerinin Gazellerinde Harf Tercihleri ve Redif", ***İlmi Araştırmalar,*** 3, İstanbul:19-24.
- AKKUŞ, Metin (1993) ***Nef'î Divanı*** , Ankara: Akçağ Yay..
- ALPARSLAN, Ali (1986) "Gazel Şerhi Örnekleri I" **Türk Dili,Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, 415-417, TDK Yay., Ankara : 248-259.
- ARSLAN, Mehmet (1999) "Divan Edebiyatında Muamma", ***Osmanlı-(Kültür ve Sanat)***, 7, İstanbul : 718-730.
- ASIM MEHMED; ***Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr,*** Fatih Millet Ktb., Ali Emiri Efendi, Manzum Eserler : 1326.
- ATEŞ, Ahmet (1940) "Metin Tenkiti Hakkında", **Türkiyat Mecmuası,**VII-VIII, Maarif Matbaası, İstanbul.
- AYAN, Hüseyin ve Diğerleri(1987)"XVII. Yüzyıl Divan Nazım ve Nesri", ***Büyük Türk Klâsikleri,*** 5, Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul.
- BABİNGER, Franz (2000) ***"Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri",*** (Çev. Çoşkun Üçok), KB Yay., 3. Baskı, Ankara.
- BAĞDATLI, İsmail Paşa (1951) ***"Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn",*** İstanbul.
- BANARLI, Nihat Sami (1984) ***Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,*** 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- BEYZÂDEOĞLU, Süreyyâ (1990), "Sühan Kasidesi", **Dergâh,** Kasım,1, 9: 9-11.
- BEYZÂDEOĞLU, Süreyyâ (1993) ***"Sünbülzâde Vehbî"*** İklim Yay., İstanbul: 91-126
- BİLKAN, Ali Fuat (1997) ***"Nâbî Divanı I,II"*** İstanbul, MEB Yay.
- BİLKAN; Ali Fuat (2000) ***"Türk Edebiyatında Muamma"*** Ankara: Akçağ Yay.
- BURSALI MEHMED TAHİR (1333) ***Osmanlı Müellifleri,*** II, Matbaa-i Âmire, İstanbul : 230-231; Sadeleştirilmiş yeni bsk. ***Osmanlı Müellifleri*** (Haz.İ.Özen, A.F. Yavuz) (1972) II, İstanbul : 351

- CENGİZ, Halil Erdoğan (1982) ***Açıklamalı-Notlu Divan Şiiri Antolojisi,*** MEB Yay., Ankara.
- CENGİZ, Halil Erdoğan (1986) "Divan Şiirinde Musammatlar" **Türk Dili,Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri),** 415-417, TDK Yay., Ankara : 291-429.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1986) "Divan Şiiri" **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri),** 415-417, TDK Yay., Ankara : 1-16.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1986) "Kasîde" **Türk Dili,Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri),** 415-417, TDK Yay., Ankara: 17-77.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet; ***"Necatî Bey Divanı'nın Tahlili"***, MEB Yay., 1. Baskı
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1998) ***Eski Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar,*** İstanbul.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1999) ***Türk Edebiyatında Mesnevi,*** İstanbul : 354-364.
- ÇIPAN, Mustafa (1994) "Divan İncelemelerine Farklı Bir Bakış ve Teklifler", **Türkiyat Araştırmaları,**1, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi,
- ÇIPAN, Mustafa (2000) ***"Derviş Avni, Güfte ve Şiir Mecmuası"***, Konya : 55-60;116-117.
- DAĞLI, Yücel – ÜÇER, Cumhure (1997) ***Tarih Çevirme Kılavuzu,*** Ankara : TTK Yay.
- DEMİREL, Şener (1999) ***"17. Yüzyıl Şâirlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili"***, Fırat Ü. Elazığ, Basılmamış Doktora Tezi.
- DENİZ, Sebahat (1999) "Türk Edebiyatında Hind Üslûbu (Sebk-i Hindi), **Osmanlı-(Kültür ve Sanat),** 7, İstanbul:639-647.
- DERDİYOK, Çetin (1999) "Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği", **Osmanlı-(Kültür ve Sanat),** 7, İstanbul:731-740.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1984) ***Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,*** Ankara: Aydın Kitabevi Yay..
- DİLÇİN, Cem (1983) ***Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,*** Ankara, TDK Yay.(1. Baskı).
- DİLÇİN, Cem (1983) ***Yeni Tarama Sözlüğü,*** Ankara, TDK. Yay.
- DİLÇİN, Cem (1986) "Divan Şiirinde Gazel" **Türk Dili,Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri),** 415-417, Ankara, TDK Yay. : 15-417.
- DİLÇİN, Cem (1991) "Fuzuli'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi" **Türkoloji Dergisi,** IX, 1:43-98.
- DİLÇİN, Cem (1992) "Fuzuli'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", **Türkoloji Dergisi,** X, 1: 77-114.
- DİLÇİN, Cem (1995) "Fuzuli'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni", **Journal Of Turkish Studies**: In Memoriam Abdülbaki Gölpınarlı= **Türklük Bilgisi Araştırmaları** ( Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı 1)19:157-202.
- ERDEM, Sadık (1994) ***Ramiz ve Âdâb-ı Zurafâsı,*** Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, AKM. Yayını.
- ERDEMİR, Avni (1999) ***"Anadolu Sahası Musikişinâs Divan Şâirleri"***, Türk Sanatı ve Eğitimi Vakfı (TÜSAV) Yay.:1, 1. Baskı, Ankara :374

- ERGÜN, Sadettin Nüzhet (1933), ***"Rami Paşa Hayatı ve Eserleri"*** Kanaat Ktb.
- EROL, Erdoğan (1994) ***"Sükkerî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı"*** Ankara: AKM Yay..
- EYÜBOĞLU, E. Kemal (1973-74) ***On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler***, İstanbul.
- FATİN (1271), ***Fatin Tezkiresi***, İstanbul.
- GÜVEN, Hikmet Feridun (1997) ***Klâsik Türk Şiirinde Hiciv***, Gazi Üniversitesi, SBE. Ankara, Basılmamış Doktora Tezi:354-355.
- HASKAN, Mehmet Mermi (2001) ***"Yüzyıllar Boyunca Üsküdar I-III"*** Üsküdar Belediyesi Yay.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1981) ***Türk Dilinde İkileme***, Ankara, TDK Yay..
- İLGÜREL, Müctabâ (1987) ***"Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi"***, 11, İstanbul: 35.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal (1988) ***Son Asır Türk Şâirleri***, İstanbul, Dergâh Yay., (3. Baskı) : 1729-1738.
- İPEKTEN, Haluk (1986) "Gazel Şerhi Örnekleri II" ***Türk Dili,Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri),*** 415-417, Ankara, TDK Yay. : 260-290.
- İPEKTEN, Haluk (1994) ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,*** İstanbul, Dergâh Yay..
- İPEKTEN, Haluk (1996) ***"Şeyh Gâlib Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları"***, Ankara, Akçağ Yay.
- İPEKTEN, Haluk (1997) ***"Nâilî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları"***, Ankara, Akçağ Yay., 2. Baskı.
- İPEKTEN, Haluk ve Diğerleri (1988) ***Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü***, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.:445-448.
- İSEN, Mustafa (1997) "Divan Şiirinde Nazire Geleneği", ***Ötelerden Bir Ses*** Ankara: Akçağ Yay.:326-311.
- İSEN, Mustafa (1997) "Tevarüd mü İntihal mi" ***Ötelerden Bir Ses***, Ankara: Akçağ Yay.: 338-344.
- ***İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu***; (Komisyon), (1965) İstanbul, MEB Yay.
- İŞLİ, Emin, Nedret (1991) ***İstanbul'da Gömülü Şâirlerin Mezar Kitabeleri,*** İstanbul Ü. SBE.: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
- KALPAKLI, Mehmet (1991) ***"Divan Şiirinin Edisyonunda Bilgisayar Kullanımı Metoduna Giriş ve Fevrî Divanı'nın Elektronik Formu,*** İstanbul Üniversitesi, SBE. ,Basılmamış Doktora Tezi : 3-4
- KARATAY, Fehmi Edhem (1961) ***Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu,*** I-II İstanbul.
- KATİP ÇELEBİ (1941) "Keşfü'z-Zünûn", (Haz. Şerafettin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bilge), Maarif Vekilliği Yay., Maarif Matbaası, 1 : 508.
- KAYHAN, Hasibe (1991) ***Rüşdî (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni)*** Selçuk Ü. Konya, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KIRKKILIÇ, Ahmet (1996) ***"Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf"***, İstanbul, Timaş Yay.
- KOÇU, R. Ekrem (1969) ***"Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü"***, Ankara, Sümerbank Yay.

- KONYALI, İbrahim Hakkı (1976-77) ***"Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi"*, I-II,** İstanbul, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yay..
- KORTANTAMER, Tunca (1993) "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları" Marmara Ü., Fen-Edebiyat Fak., ***Türklük Araştırmaları Dergisi,*** 7: 337-365.
- KORTANTAMER, Tunca (1993) "Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişiminin Devamlılığı Üzerine Bazı Düşünceler" ***Eski Türk Edebiyatı Makaleler,*** Ankara, Akçağ Yay. : 273-336.
- KORTANTAMER, Tunca (1994) "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", Ege Üniversitesi, ***Türk Dili ve Edebiyatı,*** VIII : 1-10.
- KÖSOĞLU, Nevzat (1987) "Osmanlıya Bakış" **Büyük Türk Klâsikleri,** 5, Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul: 32-53.
- **KUR'ÂN-I KERİM Ve Açıklamalı Meâli** (1991), Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fak. Vakfı Yay., No:13, 4. Baskı, İstanbul.
- KURNAZ, Cemal (1996) ***Hayalî Bey Divanı'nın Tahlili,*** İstanbul, MEB Yay.
- KURNAZ, Cemal (2000) "Giritli Sırrı Paşa, Hayatı, Eserleri, Şiirleri" **İlmi Araştırmalar,** 9, İstanbul: 133-160.
- LEVEND, Agah Sırrı (1980) ***Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar,*** İstanbul, Enderun Yay.
- LEVEND, Âgah Sırrı (1988) ***Türk Edebiyatı Tarihi,*** 1, Ankara, TTK Yay. : 144.
- MACİT, Muhsin (1996) ***Divan Şiirinde Âhenk Unsurları,*** Ankara, Akçağ Yay.
- MACİT, Muhsin (1997) ***Nedim Divanı,*** Ankara: Akçağ Yay..
- MAZIOĞLU, Hasibe (1983) Türk Edebiyatı (Eski), ***Türk Ansiklopedisi,*** XXXIII, Ankara, MEB Basımevi.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1992) ***Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik,*** Ankara, Akçağ Yay..
- MEHMED SÜREYYA (1996) ***Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhir-i Osmânî),*** III., Matbaa-i Âmire, 1308-1381 : 14; Mehmed Süreyya; ***Sicill-i Osmânî,*** (Yay. Haz. Nuri Akbayar) İstanbul, 5 : 1506-1507.
- MERMER, Ahmet (1991) ***Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni,*** Ankara : AKM Yay.
- MERMER, Ahmet (2002) **"Vecdî ve Divançesi"** MEB Yay., Ankara.
- MİLANİ, Ali (1961)***"Şevket-i Buhârî ve Onun Üslûbunun Türk Edebiyatına Tesiri"***, İstanbul Üniversitesi Türkiyat, Basılmamış Doktora Tezi.
- ***Milli Ktb. Yazmalar Katalogu (Türkçe Divanlar) VI.*** (Haz. M.Cunbur, D.Kaya, N.Ünver), Milli Ktb. Basımevi, kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001.
- MUALLİM NACİ (1322) ***Lugât-ı Naci,*** İstanbul: Asır Matbaası.
- MUALLİM NACİ (1995) ***Osmanlı Şâirleri,*** (Haz. Cemal Kurnaz), İstanbul : MEB Yay. : 323.
- MUALLİM NACİ (1996) ***Istılâhât-ı Edebiyye,*** (Haz. M.A.Yekta Saraç), İstanbul : Risale Basın-Yay.
- MÜSTAKİMZÂDE, Süleyman Sa'deddin (2000) ***"Mecelletü'n-Nisâb..."***, Tıpkı basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.(v.253b)
- OCAK, Fatma Tulga (1991) "Nef'î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri", ***Ölümünün Üçyüzelli Yılında Nef'î,*** Ankara: AKM Yay : 1-44.

- ONAN, Necmeddin Halil (1941) ***İzahlı Divan Şiiri Antolojisi***, Ankara.
- ONAY, Ahmet Talat (1996) ***Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*** (Haz. Cemal Kurnaz), İstanbul : MEB Yay.
- ÖZMEN, İsmail (1998) ***Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi 4,*** Ankara, Kültür Bakanlığı Yay. (Sırri mad.:121-128)
- ÖZTEKİN, Özge (2002) "Divan Şiiri ile Deyişbilim Arasında Yapısal Bir Köprü: Fuzuli ve Bâkî Divanlarında Yer Alan Biçimbirimsel Yinelemeler", **Türkbilig,** 3 :83-105.
- ÖZÜNLÜ, Ünsal (1997) ***"Edebiyatta Dil Kullanımları",*** Ankara: Doruk Yayımcılık.
- ÖZYILMAZ, Halime (1995) ***"Üsküdarlı Sırrî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni",*** Selçuk Ü. SBE. Konya: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- PAKALIN, M. Zeki (1971-72) ***Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,*** 1-3, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- PALA, İskender (1995) ***Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü***, Ankara : Akçağ Yay.
- SAFÂYÎ, Mustafa; ***Tezkiretü'ş-Şu'arâ,*** İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY., No:3215; Milli Kütüphane, No: 413, yz. F.B.
- SÂLİM (1315), ***Tezkire-i Sâlim,*** İkdam Matbaası, Dersaadet : 344-345.
- SARAÇ, Yekta (2000) ***Klasik Edebiyat Bilgisi –Belâgat,*** İstanbul, Risale Yay.
- SEFERCİOĞLU, M.Nejat (2001) ***"Nev'î Divanı'nın Tahlili"*** (Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2.Baskı), Ankara: Akçağ Yay.(1. Baskı)
- SEVGİ, Ahmet (1994) "Giritli Şâirler", ***Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi,*** Konya, 1992-1993 : 7-8 : 33-35.
- SOLMAZ, Süleyman (1996) ***"Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı",*** Gazi Üniversitesi, Ankara, Basılmamış Doktora Tezi : 426-427,436-437,440-441.
- SOYKUT, İ.Hilmi (1968) ***Unutulmaz Mısralar,*** İstanbul, Sönmez Neşriyat A.Ş.Yay.: 328
- ŞEMSEDDİN SAMİ (1989) ***Kâmus-ı Türkî,*** İstanbul, Pamuk Ofset.
- ŞEMSEDDİN SAMİ (1996) ***Kâmûsu'l-A'lâm***, Ankara, Kaşgar Neşriyat.
- ŞEYHÎ MEHMED (1989) ***Şakâık-ı Nu'mâniyye ve Zeylleri, Vekâyi'u'l-Fuzalâ*** (Neşre Haz. Abdülkadir Özcan), 2, İstanbul:Çağrı Yay.
- ŞÜKÜN, Ziya (1989) ***Gencine-i Güftâr Ferheng-i Ziya (Farsça-Türkçe Lügat),*** İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- ***Tahirü'l-Mevlevî*** (1994) ***Edebiyat Lugatı,*** (Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu), İstanbul, Enderun Kitabevi.
- TAHMİSCİ-ZÂDE Mehmet Macid (1977) ***Girit Hatıraları*** (Yay. Haz. İ. Miroğlu- İ. Şahin), İstanbul.
- TAMSÖZ, Bedihan (1994) ***Osmanlıdan Günümüze Kadın Şâirler Antolojisi,*** Ankara, Ayyıldız Yay.(Sırrî mad.:47-51)
- TARLAN, Ali Nihat (1948) "Şehrî", ***Türk Dili Edebiyatı Dergisi***, 2, İstanbul: 3-4.
- ***TDK Ktb. Yazma Eserler Katalogu,*** (Haz.M.Cunbur, D.Kaya, N.Ünver, H.Yılmaz), TDK.Yay., Ankara, 1999.

- TOKER, Halil; (1996) "Sebk-i Hindî, (Hind Üslûbu)", ***İlmî Araştırmalar***, İstanbul, 2 : 141-144.
- TOLASA, Harun (1982) Divan Şâirlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri, ***Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,*** İzmir, 1: 14-46.
- TOLASA, Harun (2001) ***Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası,*** Ankara, Akçağ Yay., (2. Baskı)
- TÖKEL, Dursun Ali (2000) ***Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,*** Ankara, Akçağ Yay. (1. Baskı)
- TUMAN, Mehmed Nâil (2001) ***Tuhfe-i Nâilî,*** MEB, Yayınlar Dairesi Ktp. Nüshası; *Tuhfe-i Nâilî,* Milli Kütüphane No:611,yz.B.,I.:608
- ***TÜYATOK, Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu,*** Kültür Bakanlığı Yay., Ankara ve İstanbul,1979.
- ULUDAĞ, Süleyman (1991) ***"Tasavvuf Terimleri Sözlüğü",*** İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1982) **"Osmanlı Tarihi"**, 3, Ankara.
- ÜNVER, İsmail (1986) "Mesnevi" **Türk Dili,Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri),** 415-417, Ankara, TDK Yay.: 430-563.
- ÜNVER, İsmail (1986) ***"Neşâtî"***, KTB Yay., Ankara.
- ÜNVER, İsmail (1988) "İkilemelerle Yazılmış Dört Gazel", **Türk Dili,** LV, 438: 291-297.
- ÜNVER, İsmail (1993) "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" **Türkoloji Dergisi,** XI,1: 51-89.
- ÜZGÖR, Tahir (1991) ***"Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi"***, Ankara, AKM Yay.
- YAKIT, İsmail (1992) ***Türk İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme,*** İstanbul, Ötüken Yay.
- YENİTERZİ, Emine (1999) "Metin Şerhiyle İlgili Görüşler" **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 5 : 59-68.
- YÖNTEM, Ali Cânip (1996) ***"Ali Cânip Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri"*** (Haz.Sevgi, Ahmet- Özcan, Mustafa), İstanbul, Sözler Yay.
- YÜCELEN, Hilmi (1973) ***"Türk Malî Tarihine Toplu Bir Bakış ve Maliyeci Şâirler Antolojisi"***, İstanbul : 191-192.

# III. BÖLÜM

## TENKİDLİ METİN İLE İLGİLİ HUSUSLAR VE METİNLER

### 1.Divan'ın Nüshaları ve Bunların Tanıtılması

Üniversite Ktb., T.5540 ; Üniversite Ktb., T.2844/1 ; Üniversite Ktb., T.819 ; Üniversite Ktb., T.32/2 ; Üniversite Ktb., T.358 ; Üniversite Ktb., T.2842; Süleymaniye Ktb.,Hamidiye,1121 ; Süleymaniye Ktb.,Lala İsmail,447/1 ; Topkapı Sarayı Müzesi Ktb., Hazine, 967/2 ; Topkapı Sarayı Müzesi Ktb., Revan, 782/2 ; Millet Ktb., Ali Emirî Manzum,201; Milli Ktb, A2312 ; Londra, (Rieu, CTM, 199-200).

Şiirlerini tespit ettiğimiz bazı mecmualar ise şunlardır:
Üniversite Ktb., Ty.3298 (v.9b-45a), Sırrî mad. ; Üniversite Ktb., Ty.3004 (v.102a-102b) ; Musiki Mecmuası, İ.H.219 ; Mecmua'i Musîkî, Yz.A370/3 (T.811.2108), Türk Dil Kurumu Ktb. ; Mecmû'a-i Ebyât, Milli Ktb. Yz. F.B.402.

**Topkapı Sarayı Müzesi (Hazine Ktb. 967/2) ( TH.)**

Eserin Bulunduğu Şehir: İstanbul
Kütüphanenin Adı : Topkapı Sarayı Müzesi Ktb.
Kütüphanenin Bölümü: Hazine
Eser Kayıt No : 967/2
Eserin Adı : Divan
Müellifin Adı : Sırrî, Üsküdarlı
İstinsah Eden : Mehmed Yümnî
İstinsah Tarihi : H.1119/M.1707
İstinsah Yeri --
Eserin Ölçüleri: 221 x 117- 159 x 32
Cilt : Kahverengi meşin, şemseli, zencerekli, mıklepli.
Kâğıt : Âharlı elvan Avrupa
Varak :1b-18b (Kaside, Tahmis) / 45b-62b (Gazel ve diğerleri yer almaktadır.)
Yaprak : 35 sayfa;Yaprak başlıkları hafif yaldız ve çiçekli
Satır : muhtelif
Hat : tâlik
Metinde (Baş) : Sāḳī yitür ki meclise dil ser-girān gelür
Bir neşvedür ki pīr varan nev-cüvān gelür
(Son) : 'Ālemde Meẕākīveş biz ṣāḥib-i 'irfānuz
Erbāb-ı dile mā'il bir ehl-i hüner yoḳ mı

Kenarda (Baş) : İtme ṭabībe bīhūde gel niyyet-i devā
Bilmez meẕāḳ-ı derd-i dilüm leẕẕet-i devā
(Son) : Heẕār-ı 'ışḳ ideler deştgāh-ı ye'sīde
Görürler ise bizüm Sırrī-i ḫazīnümizi

Başta Abdürrahim ve Elhac Mustafa namlarına iki mühür basılı ve İbrahim Nâşid namına bir temellük kaydı yazılıdır. Bu eser, içinde bulunduğu mecmuanın metinde 1-17, kenarda 45-62. Yapraklarında yazılıdır. 62 yapraktan müteşekkil olan bu mecmuanın, 22-62. Yapraklarında Kâşif Divanı yazılıdır. Yazmada 1 na't, 9 Kaside, 1 tahmis, 94 gazel vardır.

## Topkapı Sarayı Müzesi (Revan Ktb. 782/2) (TR. )

Eserin Bulunduğu Şehir: İstanbul
Kütüphanenin Adı : Topkapı Sarayı Müzesi Ktb.
Kütüphanenin Bölümü: Revan
Eser Kayıt No :782/2
Eserin Adı : Divan
Müellifin Adı : Sırrî, Üsküdarlı
İstinsah Eden : --
İstinsah Tarihi : --
İstinsah Yeri : --
Eserin Ölçüleri : 316x135
Cilt : Şemseli kahverengi meşin, zencerekli.
Kâğıt : Avrupa
Varak
Yaprak : 30
Satır : 40
Hat : tâlik
Baş Sāḳī yitür ki meclise dil ser-girān gelür
Bir neşvedür ki pīr varan nev-cüvān gelür
Son Seyr eyleyicek Sırrī-i dā'ī didi tārīḫ
Āvīze-i dil-keş 'amel-i şāh-ı cihāndur

Pek karışık olan bu nüshada 1 na't, 12 kaside, 1 mesnevi, 2 tarih, 133 gazel, 10 kıt'a vardır. Baş tarafında 1-34. yapraklarında Rüşdî Divanı vardır. Mecmuanın başında II.Mustafa ve III. Selim'in tuğra şeklinde mühürleri basılıdır.

## İstanbul Üniversitesi Ktb. T.5540 (Ü1 )

Şehir : İstanbul
Kütüphanenin Adı : İstanbul Üniversitesi Ktb.
Eser Kayıt No : T.5540
Eserin Adı : Divan
Müellif Adı : Sırrî, Üsküdarlı
İstinsah Eden : Hüseyin Şakir.
İstinsah Tarihi : Şaban 1133/Haziran 1721
İstinsah Yeri : --
Eserin Ölçüleri : 250 x 137 – 180 x 78
Cilt : Şemseli fıstıkî yumuşak meşin, şemseli
Kâğıt : Elvan Avrupa
Varak : 1b-50a
Yaprak : 50
Satır : 21, hafif tezhipli
Hat : ince tâlik
Baş : Sāḳī yitür ki meclise dil ser-girān gelür
Bir neşvedür ki pīr varan nev-cüvān gelür
Son : Be-İsm-i Şāliḥ
Küşe-i çeşm ile itmez nigerān

Mikrofilmin bulunduğu yer: Ankara Milli Ktb.
Arşiv numarası : MFA(D)1083
Çekildiği tarih : Mayıs - 1963

Baş tarafında kütüphane damgası ve III. Selim'in tuğra şeklinde mührü basılıdır. 1 na't, 15 kaside, 1 tarih kıt'ası, 3 tanesi Farsça olmak üzere toplam 7 tarih, 1 kıt'a, 1 mesnevi, 1 tahmis, 5'i Farsça olmak üzere 119 gazel, 5 rubai, 1 nazm (tamamlanmamış gazel), 5 muamma vardır.

## Süleymaniye Ktb. (Hamidiye 1112/2) ( SH. )

Eserin bulunduğu şehir: İstanbul
Kütüphanenin adı : Süleymaniye Ktb.
Kütüphanenin bölümü: Hamidiye
Eser Kayıt No : 1112/2
Eser Adı : Divan
Müellif Adı : Sırrî, Üsküdarlı
İstinsah Eden : --
İstinsah tarihi :--
İstinsah yeri : --
Eserin ölçüleri : 312 x 150 – 222 x 98
Cilt : Açık kahverengi meşin, şemseli, köşebentli ve kenarsuyu yaldızlıdır.
Kâğıt : Âbadi taklidi
Varak : 1b-42b
Yaprak : 42; Türk işi nefis tezhipli
Satır : 25
Hat : ince talik
Baş : Sāḳī yitür ki meclise dil ser-girān gelür
Bir neşvedür ki pīr varan nev-cüvān gelür
Son : Be-ism-i Ṣāliḥ
Küşe-i çeşm ile itmez nigerān

Mikrofilmin bulunduğu yer: Ankara Milli Ktb.
Arşiv numarası : MFA(D)1082

98 yapraktan müteşekkil olan bu mecmuanın birinci yaprağında I. Abdülhamid'in tuğralı vakıf mührüyle vakfı tescil eden Behcet Ali Efendi'nin mührü basılı ve 1-55. yapraklarında Nesîb Divanı yazılıdır. 1 na't, 1 tarih kıt'ası, 15 kaside, 1 mesnevi, biri Farsça 6 tarih, 1 kıta, 1 tahmis, 5'i Farsça olmak üzere 122 gazel, 5 rubai, 2 tamamlanmamış gazel (nazm), Ebabil-zâde hakkında 7 beyitlik 1 hicviye (Müfred), 5 muamma vardır.

## İstanbul Ü. Ktb. T.2844/ 1. ( Ü4 )

Eserin bulunduğu şehir : İstanbul
Kütüphanenin adı : İstanbul Ü. Ktb.
Kütüphanenin bölümü : --
Eser Kayıt No : T.2844/1
İstinsah eden : --
İstinsah tarihi : --
İstinsah yeri : --
Eserin ölçüleri : 220x134
Cilt : Açık kahverengi yumuşak meşin.
Kâğıt : Kalınca aharlı, âbadî taklidi
Varak : 1b-13a
Yaprak : 12
Satır : 23
Hat : İnce tâlik
Baş : Sāḳī yitür ki meclise dil ser-girān gelür
Bir neşvedür ki pīr varan nev-cüvān gelür

Son : Bir ṭıfl-ı şīr-ḫˇāre iken şimdi ol perī
Şemşīr-i bī-emānı ile ḳana başladı

Mikrofilmin bulunduğu yer: Ankara Milli Ktb.
Arşiv numarası : MFA(D) 1083
Çekildiği tarih : Kasım - 1958

71 yapraktan ibaret olan bu mecmuanın 13-71. yapraklarında Râşid Divanı, baş tarafında bazı gazellerle iki temellük kaydı yazılı ve kütüphane mührü basılıdır. 1 na't, 1 kaside (K.VIII.ider redifli), 1 kıt'a, 79 gazel vardır[17]. Manzumelerin birkaç tanesi sayfa kenarlarına yazılmıştır.

**İstanbul Ü. Ktb. T.819 ( Ü3)**

Eserin bulunduğu şehir : İstanbul
Kütüphanenin adı : İstanbul Ü. Ktb.
Kütüphanenin bölümü : --
Ktb. Kayıt No : T.819
Eser Adı : Divan
Müellifin Adı : Sırrî, Üsküdarlı
İstinsah eden : --
İstinsah tarihi : --
İstinsah yeri : --
Eserin ölçüleri : 185x123
Cilt : Arkası bez, üstü kâğıt kaplı.
Kâğıt : Aharlı Avrupa
Varak :
Yaprak : 43
Satır : 15
Hat : tâlik

Baş : Sāḳī yitür ki meclise dil ser-girān gelür
Bir neşvedür ki pīr varan nev-cüvān gelür

Son : ا مید ... چونی بشود تاریخ / باجاه ریاست آ مد اکنون رامی

Mikrofilmin bulunduğu yer: Ankara Milli Ktb.
Arşiv numarası : MFA(A)1084
Çekildiği tarih : Kasım- 1958

4-42. yapraklar arasında eksiklik bulunana bu nüshada 1 na't, 1 tarih kıt'ası, 9 kaside, 1 tahmis, bazıları sayfa kenarında 78 gazel, 1 kıt'a, 1 rübâi, 3 tarihli rübâî vardır. Baş tarafında kütüphane mührü basılıdır. Sonunda ve bazı sayfa kenarlarında Farsça manzumeler ile Zekâyî mahlaslı bazı gazeller yazılıdır.. Gazellerin bulunduğu bazı sayfalarda Râmî Paşa ile Nâbî'nin "eylemişüz" redifli nazireleri ile Rüşdî'nin "midür nedür bilmem" redifli naziresinin matlaı yer almaktadır.

**Millet Ktb. 201. ( M )**

Eserin bulunduğu şehir: İstanbul
Kütüphanenin adı : Millet Ktb.
Kütüphanenin bölümü: Ali Emiri Efendi, Manzum eserler
Eser kayıt No : 201
Eserin adı : Divan
Müellifin Adı : Sırrî, Üsküdarlı
İstinsah eden : --
İstinsah tarihi : --
İstinsah yeri : --
Eserin ölçüleri : 218x160
Cilt : Arkası meşin, üstü kaplı.
Kâğıt : Âharlı, kalın Avrupa
Varak : 1b-19b

17 TYDK'da 68 gazel vardır, denmiş; ancak çalışmamız sonucunda 79 gazelle karşılaştık.

Yaprak : 19
Satır : 16
Hat : tâlik
Baş : İtme ṭabîbe bîhûde gel niyyet-i devâ
Bilmez meẕâḳ-ı derd-i dilüm leẕẕet-i devâ
Son :
Merd-i meydân-ı ḫayâlüm kâr-fermây-ı ezel
Nâmuma vaẓ' eylemiş bu ṭılsım-ı pür-ḥikmeti

Mikrofilmin bulunduğu yer: Ankara Milli Ktb.
Arşiv numarası : MFA(D)1086
Çekildiği tarih : Aralık - 1955

Başında ve sonunda boş yapraklar bırakılmış ve Millet Kütüphanesi'yle Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührü basılmıştır. Sonunda ayrıca iki gazel yazılıdır. 3 tanesi kenarda, 1'i Farsça olmak üzere toplam 78 gazel vardır.

## Süleymaniye Ktb. 447/1. ( L )

Eserin bulunduğu şehir : İstanbul
Kütüphanenin adı : Süleymaniye Ktb.
Kütüphanenin bölümü : Lala İsmail Efendi
Eser kayıt No : 447/1
Eserin Adı : Divan
Müellifin Adı : Sırrî, Üsküdarlı
İstinsah eden : --
İstinsah tarihi : --
İstinsah yeri : --
Eserin ölçüleri : 205x127 – 157x77
Cilt : Siyah meşin, şemseli
Kâğıt : Elvan âbadi taklidi
Varak :
Yaprak : 54
Satır : 19
Hat : tâlik
Baş : Sâḳî yitür ki meclise dil ser-girân gelür
Bir neşvedür ki pîr varan nev-cüvân gelür
Son : Saḳalıyla bıyığın yolar imiş tenhâda
Pek tölek ḳaḥbe imiş bildüm Ebâbîl-zâde

Mikrofilmin bulunduğu yer: Ankara Milli Ktb.
Arşiv numarası : MFA(D)1087
Çekildiği tarih :Araştırmalarımız sonucunda, mikrofilmi arşivde bulamadık. Muhtemelen numaralar karıştırıldığından yanlış yere konmuş.

1 na't, 15 kaside, 1 mesnevi, 6 tarih, 118 gazel, 8 rubai, 4 beyit vardır. 262 yaprak olan bu mecmuanın 55-104. yapraklarında Sabrî Divanı, 105-227. yapraklarında Nev'î Divanı ve 228-262. yapraklarında Âzim Divanı yazılıdır. Başta vakıf ve 1 temellük mührü basılıdır.

## İstanbul Ü. Ktb. T.32 ( Ü2)

Eserin bulunduğu şehir : İstanbul
Kütüphanenin adı : İstanbul Ü. Ktb.
Kütüphanenin bölümü : --
Eser Kayıt No : T.32

Eser Adı : Divan

Müellifin Adı : Sırrî, Üsküdarlı
İstinsah eden : --
İstinsah tarihi : --
İstinsah yeri : --
Eserin ölçüleri : 227x143-162x86
Cilt : Kahverengi meşin, zencerekli.
Kâğıt : Avrupa
Varak : 61b-104a
Yaprak : 44
Satır : 19
Hat : tâlik

Baş Sāḳī yitür ki meclise dil ser-girān gelür
Bir neşvedür ki pīr varan nev-cüvān gelür
Son Be-nām-ı Ṣāliḥ
Küşe-i çeşm ile itmez nigerān

Mikrofilmin Bulunduğu Yer: Ankara Milli Ktb.
Arşiv numarası : MFA(D)1088 ve 1089
Çekildiği tarih : Mayıs- 1963.
Poz sayısı :

Eserin baş tarafında 1-60. yapraklarda Râgıp Paşa Divanı yazılıdır. Mecmuanın başında Hakkı ve Ali Rıza namlarına temellük kaydı yazılı ve mühürleri basılıdır. Eserin sonunda Arapça duâ vardır. 1 na't, 12 kaside, 99 gazel, 2 kıt'a, 5 rubai, 2 gazel-i nâ-tamam, 5 beyit, 5 muamma, Farsça 3 manzume vardır.

**Milli Ktb. A.2312 / (Yz. FB 308) ( A )**

Eserin bulunduğu şehir : Ankara
Kütüphanenin adı : Milli Ktb.
Kütüphanenin bölümü : --
Eser Kayıt No : A.2312

Eser Adı : Divan
Müellifin Adı : Sırrî, Üsküdarlı
İstinsah eden : --
İstinsah tarihi : --
İstinsah yeri : --
Eserin ölçüleri :
Cilt : neftî yeşil, kâğıt kaplı karton cilt
Kâğıt : aharlı kâğıt, yatay çizgi filigranlı
Varak : 41b-73a
Yaprak :
Satır : 21
Hat : nestâlik

Baş Sāḳī yitür ki meclise dil ser-girān gelür
Bir neşvedür ki pīr varan nev-cüvān gelür
Son (son yaprağın a ve b yüzleri ters ciltlenmiş.)
ا مید ... چونی بشود تاریخ / باجاه ریاست آ مد اکنون رامی

Mikrofilmin Bulunduğu Yer: Ankara Milli Ktb.
Arşiv numarası : MFA 1081
Çekildiği tarih : Haziran – 2002(Bizim çektirdiğimiz tarih)

Eserin baş tarafında 1a-39b'de Kelim Divanı yazılıdır.40a-41a yani iki sayfa boş sayfa bırakıldıktan sonra Sırrî'nin Divan'ı başlamaktadır. Eserin 41b-55a varakları arasında Sırrî'nin

kasideleri yer almaktadır. Boş bir sayfanın ardından Sırrî'nin gazelleri ile diğer şiirleri devam etmektedir. Eserin 73b-110a sayfaları arasında da Şemsî Divanı yer almaktadır ve şiirlerin ilk sayfası kopmuştur. Kelim ve Sırrî'nin Divan'ının bulunduğu ilk varaklar yaldızlı, sonrakiler kırmızıyla çizilmiş. Eserde yer yer mürekkep lekelerivar. Bazı sayfaların uçları kıvrılmış ve yırtılmış. Kanaatimizce, üç eser sonradan bir araya getirilerek ciltlenmiş. Eserin sonunda "15 Haziran 1962" tarihi ile "Ahmet Şükrü, Ali Koçak Esen Ktb."mührü ve 50.000 TL ibaresinden eserin bağış olduğunu anlıyoruz. Divan'da biri Farsça olmak üzere toplam 85 gazel yer almaktadır.

Sırrî'nin "Sühan kasidesi"nin yer aldığı A nüshasında (v.47b) sayfa kenarında Vehbî'nin beyti yazılıdır.

Şeved ü mī-şeved ü bāşed ü āmed şūd ile
Fārisī oldı sanur yapduġı saçma-yı sühan

Aynı nüshanın bir başka sayfasına(v.48a) ve kasidenin sayfa kenarına, müstensih tarafından yazıldığı tahmin edilen aşağıdaki beyit yer almaktadır:

İşte olsun bu ġazel hüccet-i İbrā-yı sühan
Vehbī-i şānī der-ķaşīde-i sühan

Beytin hemen ardından da Vehbî'nin "Sühan kasidesi"nin tegazzül bölümündeki gazelin makta' beyti yer almaktadır:

Vehbīyā lāl oluram vaṣf-ı leb-i dil-berde
Deheni teng degüldür bilürem cāy-ı sühan

## Londra Nüshası (RİE / CTM 199-200)

Eserin bulunduğu şehir : Londra
Kütüphanenin adı : British Museum
Kütüphanenin bölümü : Catalogue of the Turkısh Manuscripts
Eser Kayıt No : CTM 199-200
Eser Adı : Divan
Müellifin Adı : Sırrî, Üsküdarlı
İstinsah eden : ?
İstinsah tarihi : ?
İstinsah yeri : ?
Eserin ölçüleri : 8,5 x 2,5
Cilt : ?
Kâğıt : (in two gold-ruled columns)
Varak : 4b-55
Yaprak : ?
Satır : 25
Hat : (written in a small and cursive Turkish hand)

Baş
Sāķī yitür ki meclise dil ser-girān gelür
Bir neşvedür ki pīr varan nev-cüvān gelür

Eserde, Sultan IV.Muhammed, Köprülü zade Ahmet Paşa, Vezir Kara Mustafa Paşa,Vezir Ali Paşa, Amcazade Hüseyin Paşa, Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Reisülküttap Rami Paşa, Musahib Mustafa Paşa için yazılmış kasideler daha sonra, Arap alfabesine göre tertip edilmiş gazeller (v.25b)le devam etmektedir.

Sırrî'nin şiirlerinden sonra Hevâyî'nin (v.90b-111a) Divan'ı "Divan-ı Hevâyî" başlığıyla yer almaktadır.

## 2.Karşılaştırılan Nüshalar ve Metin Tespitiyle İlgili Açıklamalar

Şâirin adından söz eden kaynaklar onun mürettep bir divanından söz etmektedirler. Bir nüshası Londra'da (Rieu, CTM, 199) olmak üzere bu eserin şimdilik, on bir yazma nüshasıyla karşılaşılmıştır.

Üsküdarlı Sırrî Divan'ının, müellifin elinden çıkan bir divan nüshası yoktur. Şâirin sağlığında divanını tertip edip etmediğini bilemiyoruz. İstinsah tarihi olan iki nüsha vardır. Topkapı (TH.) nüshası, 1119/1707 yılında Mehmed Yümnî tarafından; İstanbul Üniversitesi (Ü1) nüshası ise Şaban, 1133 / Haziran, 1721'de Hüseyin Şakir tarafından istinsah edilmiştir. Bunlar, şâirin ölümünden yani 1111/1699 yılından, 8 ve 22 yıl sonradır. Diğer nüshaların istinsah kaydı yoktur. İstinsah tarihlerinden hareketle TH. nüshasının Ü1'e ve diğer nüshalara kaynaklık ettiğini söylemek mümkündür; ancak diğer nüshalarda bulunan bazı nazım şekilleri ve beyitlerin TH.'de bulunmayışı bunlara kaynaklık eden bir başka nüshayı düşündürmektedir. Hamidiye (SH.) ve Revan (TR.), en geniş nüshalar olup, istinsah tarihleri bilinmemektedir.

Ahmet Ateş'in de vurguladığı gibi, metin tenkidinin amacı, okuyucuya mümkün olduğunca müellifin kaleminden çıkmış, orijinal nüshayı sunabilmektir (Ateş, 1940:253-267). Amaç orijinal nüshaya ulaşmak olduğu halde, bilhassa divanlar üzerinde yapılan tenkitli neşirlerde ortaya konan eser, tenkidi yapan şahsın kişisel yargılarını taşımakta ve bir ölçüde uzaklaşmaktadır. Araştırmacı nüsha farklarını tespit ederken metne her ne kadar şâirin bakış açısı ile yaklaşırsa yaklaşsın yüzde yüz bir kesinlik sağlaması imkansızdır. Çeşitli nüshalardaki değiştirme, ekleme ve çıkarma gibi farklılıkların asıl metne aktırılmasında da bu durum söz konusudur (Kalpaklı, a.g.t.:3-4).

Ankara Milli Kütüphane'deki (MK.) nüshası ile İstanbul Üniversitesi (Ü2) ve (Ü3) nüshalarının da önem arz ettiğini gördük. Bu nüshaları tespit ettiğimiz ve mevcut nüshalarla karşılaştırdığımızda şâirin yeni şiirlerini ve beyitlerini gördük. Hatta sayfa kenarlarına yazılmış nazirelerle de karşılaştık. Milli Kütüphanedeki (MK.) nüshasının der-kenarında Sünbülzâde Vehbî'nin (d.1718/öl.1808) "sühan" redifli kasidesinden iki beytinin yer almasından dolayı yüz yılı aşkın bir süre sonra da Sırrı'nin şiirlerinin okunduğunu anlamaktayız. İstanbul Ü. Ktb. (Ü3) nüshasının içinde bir der-kenarda Râmî Paşa (d.1654/öl.1707) ile Nâbî (d.1642/öl.1712)'nin şiirlerinin yazılı olması ve "nazire" diye not düşülmesi Üsküdarlı Sırrî'nin şiirlerinin beğenildiğini nüshalarının tertip edildiğini bize göstermektedir.

Arap harfli alfabede bulunup da bugünkü alfabede bulunmayan işaretler için tenkidli basımı yapılan ilmî eserlerde kullanılagelen transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

Metnin inceleme kısmı ile dipnotlarında "nüshayla ilgili kısaltmalar" kullanılmıştır: "Kaside: K., Muhammes: Mh., Tahmis: Th., Gazel: G., Farsça Gazel: F.G., Kıt'a: Kt., Tarih: Tr., Matla: Mt., Müfret: Mf., Matla: Mt., Mesnevi: Ms."gibi.

Divan'ın oluşturulmasında kaynakların, genel kabul gören kısaltmaları kullanılarak gösterilmiştir: Milli Kütüphane A.2312 : MK. (06 Mil.) ; Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, No:1121 : SH. ; Millet Kütüphanesi (Ali Emiri) 201 : AE., Topkapı Sarayı Müzesi, Revan Ktb, No:782/2 : TR. ,Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine Ktb. No:967/2 : TH. ; Süleymaniye Ktb (Lâlâ).447/1 : SL.;

İstanbul Ü. Ktb.No:5540 : Ü1, İstanbul Ü. Ktb.No: T.32 :Ü2 ; İstanbul Ü. Ktb.No: T.819 :Ü3 ; İstanbul Ü. Ktb.No:T.2844/1 :Ü4 gibi.

Metnin kuruluşunda, en uygun olanları tercih ettik ve her bakımdan yanlış olan, müstensihten kaynaklanan hataları da dipnotlarda gösterdik. Müstensih hatası olarak düşündüğümüz bir kelimeyi okuyamamışsak, metni Arap harfleri ile verdik ve dipnotta da işaret ettik.

Nüsha farkları gösterilirken, bir beytin birinci mısraında birden fazla fark varsa, farklar arasına (/) işareti konulmuştur. İkinci mısraın farkları gösterilirken (//) işareti kullanılmıştır.

Kelime veya beyit eksiği olan nüshanın kısaltılması, dipnotta başına konan bir "-" işaretiyle belirtilmiştir. Örneğin " - MK."gibi.

Nüshalarda geçen nazım şeklerinin başlıkları, dipnotta şiirin geçtiği nüshaların kısaltmalarından sonra verilmiştir.

İzafet kesresi atılıp ters çevrilerek yapılan bileşik isim ve sıfatlarla, bir isimle fiilden türemiş isimlerin yan yana gelmesiyle oluşan tamlamalarda, özel isim bile olsa araya bir çizgi konulmuştur: mihnet-hâne gibi.

Âftâb, âstân, âşnâ gibi kelimelerde medli okunuştan kaynaklanan ses türemeleri gösterilmiştir.

Metinde geçen âyet, hadis veya ibareler transkripsiyon harfine çevrilmiş ve onunla ilgili bilgi veya açıklama dipnotta verilmiştir.

Metinde uzun okunması gereken yerlerde yani Arapça ve Farsça aslî uzunluklarda müdahele yapılmamış; kelimenin yazılışına sadık kalarak, uzatma işareti kullanılmıştır: Sırrî gibi.

Tarih kıt'alarındaki tarih bildiren dize veya beyitler, hem latin hem de eski harflerle yazıldıktan sonra, altına hicri ve miladî olarak tarihleri kaydedilmiştir.

Şiirlerin vezinleri, sıra numarasının altında yazılmış; beyitler beşerli numaralandırılmıştır.

Vezin kusuru görülen yerler düzeltilmeye çalışılmış; vezin problemi görülen beyitlerle ilgili açıklamalar dipnotta belirtilmiştir.

Divanda yer alan Farsça şiirler, ilgili nazım biçimlerinin sonuna konmuştur.

"Ki" ve "Ne" ile yapılan birleşmelerde düşen vokal, ilmî eserlerde kullanılageldiği gibi, "k'ola", "n'ola" şeklinde gösterilmiştir.

Metinde Arapça, Farsça kelime ve eklerin yazımında Prof.Dr. İsmail Ünver'in Yazım Birliği Üzerine Öneriler'ine; Türkçe kelime ve eklerin okunuşunda ise, Prof.Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın Eski Türkiye Türkçesi adlı çalışmasına uyulmuştur.

## 3. Şerhü Medhi'n-Nebî'nin Nüshası ve Metinle İlgili Açıklamalar

Eserin bulunduğu şehir : Ankara
Kütüphanenin adı : Milli Ktb.
Kütüphanenin bölümü: İbn-i Sinâ-Yazma ve Nadir Eserler
Eser Kayıt No : Y.A. 3446
Eser Adı : Şerhu Medhi'n-Nebî
Müellifin Adı : Sırrî, Üsküdarlı
İstinsah eden : Müellif müsvettesi
İstinsah tarihi : --
İstinsah yeri : --
Eserin ölçüleri : 20x16,5
Cilt : kahverengi meşin, mıklepli (cilt tahrip olmuş.)
Kâğıt : ahârlı kâğıt
Varak : 1b-58b
Yaprak : 58
Satır : 10
Hat : okunaklı, harekeli, işlek el yazısı

Baş : Raḥmet-i mezīd ḫuṣūṣa aña kim elli sekizinci baḥruñ mefhūmı üzre kitābet ve satırın satıra getüre ve şol yerlerde ....
Son Anları kim ḫayr ile yād uḫrevī görmez kebed(3)
Cennet içre mü'min elbet mü'mināt mehdī ebed(4)

(Bu beyitten sonra, üç beyit daha vardır. Ancak, yazılar silik olduğu için okuyamadık ve metinle bağlantısının olup olmadığını anlayamadık.)

Mikrofilmin Bulunduğu Yer : Ankara Milli Ktb.
Arşiv numarası : MFA (A)5080
Çekildiği tarih : Ocak – 2002(Bizim çektirdiğimiz tarih)

Eserin üzerinde, sonradan yazılmış, "Dahiliye mütehassısı Dr.Abdullah Öztemiz" tarafından bağışlandığını belirten yazı ile birlikte "Gemlik", "30 Mart 1972" " fiyatı: 225.-TL" ibarelerini de görmekteyiz.

Eserin son sayfası 58b'dir ve bu sayfadaki yazıların çoğu siliktir. Eser ciltlenirken sayfa kenarları çirkin ve eğri kesildiğinden dolayı bazı kelimeleri okuyamadık.

Eserdeki başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış; Sırri mahlası ve bazı açıklamaların üzerleri ile "minhü" kelimesi bazı yerlerde kırmızı kalemle yazılırken bazı yerlerde de kırmızıyla çizilmiş.

Eserde, yer yer karalama veya müdahalelerle karşılaştık. Dışarıdan birinin dikkat sarfederek yapması mümkün görünmemektedir. Bu nedenle bu nüshanın müellifin hatt-ı destinden çıkmış olduğunu haklı olarak düşünmekteyiz.

Okuyamadığımız ve karalandığı için anlayamadığımız yerleri (...) işaretiyle gösterdik.

Şerhu Medhi'n-Nebî'nin dibacesinde 58 bahirden söz edilmesine rağmen eserde, numaralanmış 53 bahir vardır. Eserin incelenmesinden sonra, bahirlerin numaralarının yanlış verildiği veya numara atlandığı için, eserde 50 bahir olduğunu gördük. Eser, 639 beyitten ibarettir.

Eserin baş tarafında, üç sayfaya yakın bir kısmı, mensûr olarak kaleme alınmıştır. Bu esere, mesnevî demek biraz zordur. 639 beyitlik eserin sadece 260 beyti, mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Diğerleri kaside veya gazel

nazım şekli ile yazılmıştır ki bunlar da 379 beyit tutarındadır. Bu itibarla eser, Muhammediye (bkz.Çelebioğlu, 1999: 354-364)'yi örnek almıştır, diyebiliriz.

Nüshada, rediflerdeki gelecek zaman eki bazan " -cak/ -cek" bazan "-sar/-ser" olarak yazılmıştır. Biz de bu yazılışlara uyduk.

Tamlama "-ñ "nın ünlüsü bazan yuvarlak " –uñ /-üñ" bazan "-ıñ/-iñ" dar ünlü olarak karşımıza çıkmaktadır.

İyelik ünlüsü bazan "benüm", bazan da "benim" şeklindedir.

Yer yer tenvin (nunlama) işareti, çıkma durum eki (ismin den hali) yerine kafiyelerde kullanılmıştır.

Nüshada ikinci şahıs verme (bulunma durum eki) sağır kâf yani (ng) yerine (n) olarak yazılmıştır.

Nüshada, iyilik kelimesi, "eyülük, eyilik, eylik, eylük"; "ne" kelimesi "ni"; "diye" kelimesi "diyi, diyü, deye" şekillerinde yazılmış ve harekelenmiştir.

Harekeler, eserin yazılma esnasında konmuş olmakla beraber, sonradan konulduğunu düşündüren kısımlar da vardır. Yer yer okur yazarlığı zayıf olan bir kişinin müdahalesi görülmektedir. Örneğin "etmek" kelimesi bazan "itmek" (v.31a / b.306-312) "ve" bağlacı anlamındaki vav (و) harfi bazan "vü" bazan da "ve" şeklinde harekelenmiştir.

Eser, bu haliyle XVII. yüzyıldan çok uzaklardan özellikler taşımaktadır. Eserin bazı kısımlarının okunaması ve tek nüsha olması da, tam bir fikir vermemizi engellemektedir.

Metinde yazım birliği olması amacıyla, Türkçe kelime ve eklerin okunuşunda Prof.Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın Eski Türkiye Türkçesi adlı çalışmasına; Arapça, Farsça kelime ve eklerin yazımında Prof.Dr. İsmail Ünver'in Yazım Birliği Önerileri'ne uyulmuştur.

# METİNLER

I.

## DER-NA'T-I ŞERĪF SEBEB-İ ĀFERĪNEŞ-İ 'ĀLEM CENĀB-I NEBİYY-İ MUḤTEREM ṢALLALĀHŪ 'ALEYHİ VE SELLEM

*Mef'ūlü / fā'ilātü / mefā'īlü / fā'ilün*

Sāḳī yitür ki meclise dil ser-girān gelür
Bir neşvedür ki pīr varan nev-cüvān gelür

Müstelzim-i devām-ı feraḥdur o neş'e kim
Ġamgīn varan o bezmgehe şādmān gelür

Ṣahbā-yı zūr-ı neş'e ki nūş itse mürdan
Da'vā-yı pençe-i tābı ṣad Ḳahramān gelür

Ol bādenüñ ki ṭārem-i vālā-yı tākinüñ
Teh pāyesi berāber-i nüh-āsumān gelür

Ol bādenüñ ki ḫurremī-i berg-i kürminüñ
Ḫurşīd zīr-i pāyına berg-i ḫazān gelür

Ol bādenüñ ki ḥürmetine vāḳıf olsa ḥal
Zühhāda ḥarf-i ṭa'ne-zen-i bī-emān gelür

Ol bādenüñ ki kām-ı meẕāḳa merāreti
Ḳand-ı 'usāre-i ney-i bāġ-ı cinān gelür

Ol bādenüñ ki ṣafvetini itse istimā'
Āyīne-i Sikender'e sad kesr-i şān gelür

Ol bādenüñ ki gerd-i bün-i tāki ile hem
Dāmān-ı bād-ı 'āleme 'anber-feşān gelür

---

K.I : Ü1(1b),Ü2(61b),SH.(1b),TH.(1b),AE.(-),MK.(41b),Ü3(1b),Ü4(1b kenarda),TR.(35b)

Başlık : Der-na't-ı Şerīf-i Ḥażret-i Risālet-penāh Ṣallāllāhü na'āt-i 'Aleyhi Ve Sellem Ü2; Dīvān-ı Sırrī Der-Na't Ḫ'āce-i 'Ālem Ṣalllāllāhü 'Aleyhi Ve Sellem MK.,TR.; İbtidā-i Ḳaṣā'id-i Sırrī Efendi-i Merḥūm Ü3; - SH., - TH.,-Ü4.

1a meclise : meclis TH.

1b neşve :neş'e Ü2.

2a neş'e : şāh MK.

3a neş'e : neşve Ü1, SH., TH., MK. / nūş : güş SH.

3b pençe : pençe-i TH. / ṣad Ḳahramān : ṣad Pehlevān TH.

4.Beyit : -TH.

9a gerd-i bün-i : keşr-i dīn-i MK. // 9.Beyit : - TH.

10. Ol bādenüñ ki ḳaṭresi ilḳā-yı baḥr ola
Emvāc-ı cūşı tā-be-ser-i āsumān gelür

Ol bādenüñ ki ḳulḳul-ı mīnāsını kefer
Güş eylese ḥużūr-ı meye Müslimān gelür

Ol bādenüñ ki nükheti neşr olsa 'āleme
Nāf-ı ġazāli şanma hemān ḫūn-çekān gelür

Bīnī-i ġonçeden getürüp dem-be-dem ru'āf
Çeşm-i şehīd-i ḫāk-i temennāya ḳan gelür

Ol bādenüñ sirişt-i gül-i ḫūm-ı pākinüñ
Müzdūrı rūḥ-ı ḳudsī-i Sidre- mekān gelür

15. Ol bādenüñ ma'ānī-i esrārını ḳalem
Şebt itmege egerçi bedī'ü'l-beyān gelür

Derḥāl mest-i neşve-i ta'bīr olup hemān
Ser-ṣafḥa-i beyāna şikeste-zebān gelür

Sāḳī ḳasem be-neşve-i ṣahbā-yı bī-ḫodī
Kim ḳayd-ı hūş ṭab'-ı cünūna girān gelür

Mest it dili ki dīde-i temyīze gelse ger
Ḳays aña nisbet ile Felāṭūn-nişān gelür

Şun ol şarāb-ı revḥ-güvārı ki neş'esi
Dil zindegī-i Ḫıżr'a ta'arruż-künān gelür

20. Kāşāne-i muḳaddese ḳur līk meclisi
K'andan meşām-ı cāna dem-i kudsiyān gelür

Kāşāne-i muḳaddes o dildür ki dā'imā
Aña ḫayāl-i na't-ı şeh-i ins ü cān gelür

---

10b cūşı Ü2 : cūş-ı
15a bādenüñ : bādenüñ ki MK.
16b şikeste-zebān : şikeste-resān MK.
18b Felāṭūn-nişān : Felāṭūn-zemān TH.
19a neş'esi Ü1: neşvesi
19b dil-zindegī-i : lerzendegīTH.
20a ḳur : ḳo TH.

Maḥbūb-ı İzid Aḥmed-i Muḫtār kim anuñ
Dergāh-revī-i şeh-peri ‘arş-āşiyān gelür

Sulṭān-ı taḫtgāh-ı nübüvvet ki ḥükmine
Taḳdīr-i inḳıyād ile Lebbeyk-ḫ̆ān♦ gelür

Güş-ı ḥudūşa naġme-i aḥsent-i reşk-sāz
Ḫīnā-gerān bezm-i ḳıdemden her ān gelür

25. Yektā güher ki ezmine vaḳt-ı ẓuhūrını
Yād eyledükçe öyle taḥassür-künān gelür

Kim bāng-ı ra‘d u rīziş-i bārān ṣanur gören
Çeşm-i felekden eşk ü zamāndan fiġān gelür

İmkān-ı ẕātı muḳteżī-i vācib olmasa
Cism-i vücūd u ẕāt-ı ‘adem lā-mekān gelür

Ẕātıdur aṣl-ı mebde’-i īcād-ı cüz’ ü küll
Kim cüz’ ü küll bu ḳavle şehādet-künān gelür

Ma‘nī-i lafẓ-ı emr-i kün♦ ü mūcib-i dü-kevn
Kim kāf u nūna♦ ‘illet-i ẕātıyla şān gelür

30. Şarḳ-ı ḥikem-nevāzına ġarb-ı niyāzdan
Bir ‘abd-i lāl Ḫ̆āce-i İşrāḳiyān gelür

Ebrār-ı rīze-çīn-i simāṭ-ı faẓīleti
Kim ḳurṣ-ı meh o sofraya şeb-mānde nān gelür

---

22b revi-i Ü2 : rev-i

♦ Lebbeyk, “Buyurunuz, efendim.”anlamında kullanılan bir kelimedir ve hac fârızası yerine getirilirken bu kelimeyle başlayan duâlar okunur.

24.Beyit : TH.de yoktur.

25a ki : - TH.

26a gören : cihān TH.

27a imkān-ı SH.,Ü2. : imkānı / muḳteżī-i : muḳteżā-yı TH

27b vücūd u : vücūdı Ü2, TH. / lā-mekān : lā-zemān TH., MK.

♦ Kün fe yekûn “Kün-fekân”, “ Bir şeyin olmasına karar verdi mi ona sadece “ol” der. Artık o, oluverir.” Kur’an-ı Kerim’in Bakara sûresi (2.sûre)’nin 117. âyeti ile Âl-i İmran sûresi (3.sûre)’nin 47-57. âyetlerine telmihte bulunulmaktadır.

29a kün ü : kün – TH. / mūcib-i dü-kevn : mūcib-i dün-kevn SH.

29b nūna : kūn TH.

♦ Kāf u nūn : Yasin Sûresinin (36. Sûre) 82. âyetine telmihtir.

30a ġarb-ı : ġarb u MK.

Ümmī-laḳab velīk maḳām-ı faẓīlete
Dānā-yı ders-i medrese-i Müste'ān gelür

Mühr-i nübüvveti ki o menşūr-ı Īzidüñ
Ḫatm-ı ḫıtām-ı cümle-i peyġam-berān gelür

Ser-lūle-i benān-ı laṭīfinden āşikār
Ol menba'-ı mekārimüñ āb-ı revān gelür

35. Mihri ayırdı reh-güẕerinden işāreti
Evvel emirde māh-ı dü-şaḳḳ-ı benān gelür

Şāyeste-i ḫiṭābı olursa cemād eger
Eşcārdan tekellüm-i ṣıdḳ u beyān gelür

Taṣdīḳ içün nübüvvetini kūh u deştden
Gürg-i zebān-nedān faṣīḥu'l-lisān gelür

Vaṣfında kim dehān-ı muḳaddesden ol şehüñ
Levlāk♦ gevher-i ser-i tāc-ı beyān gelür

Mihr-i 'ināyetinden olursa fürūġ-baḫş
Pūsīde-kāri-i mehe ġālib-künān gelür

40. Ḫurşīd-i luṭfı olsa żiyā-güster 'āleme
Her ẕerre mihr-i maṭla'-ı ḫāversitān gelür

Olsa nesīm-i 'āṭıfeti 'āleme vezān
Dūzaḫ caḥīmiyāna şaḳāyıḳsitān gelür

---

32a velīk : velīkin TH.
33a o : ola MK.
36a cemād : cemāl MK.
36b ṣıdḳ u : ṣıdḳ- MK. // 36.Beyit : - TH.
37a zebān-nedān-ı : zebān-ı nidā MK.
37b faṣīḥu'l-lisān : faṣīḥu'l-beyān TH.

♦"Levlâke Levlâke ve mâ halaktü'l-eflâke", "Sen olmasaydın, Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım." Anlamına gelen bu sözün hadîs-i kudsî, yani peygambere ilham yoluyla söylenmiş; fakat vahiy yoluyla ve meleklere gelmediği için Kur'an'da bulunmayan Allah sözü olduğu meşhurdur.

38a ol : o MK.
38b ser-i tāc-ı : tāc-ı ser-i MK.
39b pūsīde : pūşide MK.
41a 'āleme : dūzaḫa TH., MK.

Ol ‘ālim-i medīne-i ‘ilm ü kemālden
Her dem hezār mu‘cize-i bī-gümān gelür

Yektā süvār-ı berḳ-ı şitāb-ı Burāḳ kim
Cibrīl pīş-i ‘azmine peyk-i devān gelür

Ol bedr-i evc-i Leyle-i İsrā♦ ki cism ile
Mi ‘rāc dīde-i dile günden ‘ayān gelür

Ol faḫr-ı kā’ināt ki ikrām-ı ẕātına
Ervāḥ-ı enbiyā-yı felek āsitān gelür

Ẓılli olur mı hīç o nūr-ı mücessemüñ
Zīrā gidince rūḥ gelince revān gelür

Günden ṣaḳınup ol gül-i bāġ-ı risāleti
Çetr-i felekden ebr aña bir sāyebān gelür

Ey menba‘-ı mürüvvet ü v’ey ma‘den-i kerem
Zātuñ ki iki ‘āleme emn ü emān gelür

Ol günde kim ṣudūr ide fermān-ı ẕü’l-Celāl
Dīvān-ı Kirdgār’a ki ferman-berān gelür

Ol günde kim ẓuhūr ide ehvāl-i rüsteḫīz
Cümle muḥāsibān-ı ‘amel bī-emān gelür

Yer yer mu‘ayyen olmaġıçün mevḳıf-ı nüfūs
Tertīb-i sāzkār-ı kihān ü mihān gelür

---

42a ‘ilm ü : ‘ilm-i MK.
♦ Leyle-i İsrā : Kur’an-ı Kerīm, İsrā Sūresi (17.Sūre)
44a evc-i : -TH.
44b mi‘rāc Ü2,MK. : mi‘rācı
45a ẕātına : pākine TH., MK.
45b āsitān : āşiyān Ü2, TH.
46a ẓılllī: ẓulmeti TH.
46b rūḥ- TH.,MK. : rūḥ u
48a menbā‘-ı : ma‘den-i TH. / mürüvvet ü v’ey : mürüvvet v’ey SH.; mürüvvet ey TH.; nübüvvet v’ey MK. / ma‘den-i : mensā‘-ı TH.
49a kim : ki TH. / ṣudūr : ẓuhūr Ü2.
50a ehvāl-i : aḥvāl Ü2.
51b sāzkār-ı : sāz-ı TH.

Mīzān-ı Ḥaḳda vezn olup a'māl-i nīk ü bed
Kimi anuñ ḫafīf ü kimisi girān gelür

Midfa'-ṣıfat gelürse cerāyim-şi'ār eger
Ol cāy-ı hevl-nāke şerāre-feşān gelür

Semt-i yemīne zümre-i ebrār cem' olup
Ṭarf-ı yesāra cem'-i güneh-pīşegān gelür

55. Güş-ı ḳıyāmeti pür idüp nāle-i 'uṣāt
Her küşeden fiġān-ı amān el-amān gelür

Hīç kimse kimseden mededе bulmayup meded♦
Her nefs nefsī nefsî ile pür-fiġān gelür

Mihr-i fürūġ-ı 'afvuñ o demde idüp ṭulū'
Pertev-niṣār-ı luṭf olaraḳ mihribān gelür

Ümmīd odur ki Sırrī-i şūrīde-ḥāle de
Tāb-ı 'ināyetiyle şefā'at-resān gelür

Ḥaḳḳā benem o ġarḳa-i deryā-yı seyyi'āt
K'emvāc-ı bī-ḳıyās kerān-tā-kerān gelür

60. Ḥaḳḳā benem o ẕenb-i müşaḫḫaṣ ki rūz-ı ḥaşr
İḳrār-ı cürme her ser-i mū bir zebān gelür

Şūyende-i defātir-i cürm olmaḳ istesem
Deryā-yı heft ḳatre-i nā-çīz-sān gelür

Var ise mevc-i baḥr-ı ṣalāt u selāmda
Şūyā-yı defter-i 'amel-i mücrimān gelür

---

53a gelürse : geldi TH. / eger Ü1: hep Ü2,SH.,TH.,TR.
54a ebrār cem' olup : aḫrār zeyn idüp TH.
54b yesāra : şimāle MK.

♦ Bu beyit Kur'an-ı Kerîm'de Abese Sûresi'nin (80.Sûre) 34-42. âyetlerine telmihtir.

56b nefs-i : nefsi TH.
57a fürūġ-ı 'avfuñ : 'afv-ı fürūġuñ TH. / ṭulū' : ẓuhūr TH.
59b bī-ḳıyās : bī-ḳıyāsı TH.; bī-girānīMK.
60b her : - MK.
61a defātir-i cürm : siyāb gine MK.
61b gelür : olur TH.
62a şūyā-yı : cūyā-yı MK. / selāmda : selāmdan Ü2
62b gelür : olur TH.

Tā devr-i sāġar-ı meh ü mihr olmaya temām
Tā bezm-i nüh-ṭabaḳda nuḳl-ı♦ aḫterān gelür

Ṣad-bār yādiġār ṣalāt u selām ola
Ol ṣadr-ı bezm-i ḫāṣa ki kerrūbiyān gelür

## II.
## GÜL-RĪZĪ-İ NESĪM-İ BELĀĠAT DER-SİTĀYİŞ-İ AṢAF-I SĀMĪ- RÜTBET VEZĪR-İ CİHĀN-GÜŞĀ MERḤŪM-I CENNET-MEKĀN ḲARA MUṢṬAFĀ PAŞA

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Merḥabā ey ṣaf-der-i ceng-āzmāy-ı rūzgār
V'ey dilīr-i nāmver kişver-güşāy-ı rūzgār

Merḥabā ey mefḫar-ı 'ahd u zamāna merḥabā
Ṭutdı āfāḳı ṣadā-yı merḥabā-yı rūzgār

Lev-ḥaṣa'llāh ey hizebr-i bīşezār-ı kārzār
Bārek'allāh ey yel-i Rüstem-veġā-yı rūzgār

Bu neberd-i bī-naẓīri görse yārān-ı'Acem
Şübhesüz dirlerdi budur Murtażā-yı rūzgār

5. Böyle bir cengi ne Rüstem eyledi ne Ḳahramān
Hep benüm ḫāṭır-nişānumdur ġazā-yı rūzgār

Ḳal'a-i 'Ummān'ı sen 'ummān-ı ḫūn itdüñ bu gün
Anda şemşīrüñ neheng-i cān-rübā-yı rūzgār

---

♦ nuḳl-ı aḫterān tamlamasında "nuḳl-ı"kelimesi yerine "nuḳul" kelimesini yazdığımızda vezin düzelmektedir; ancak tamlamanın esasına sadık kaldık.

64a ṣad-bār : ṣad-pāre Ü2; ṣad-bār yādigār : ṣad-yār bār-ı nuḳl-i TH.

K.II : Ü1(4b),Ü2(66b),SH.(4a),TH.(9b),AE.(-),MK.(44b),Ü3( 11b ),Ü4(-),TR.(37a)
Başlık: Der-vaṣf-ı Vezīr-i 'Aẓam Ḳara Muṣṭafā Paşa Raḥimehu'llāh Ü2,SH.,TR.; Der-Sitāyiş-i Muṣṭafā Paşa-yı Destūr-ı Mükerrem MK.; - TH.,-Ü3
2a 'ahd u Ü1,MK.,TR. : 'ahd-ı
3a hizebr-i : hüner MK.,TR. // 3.Beyit : - TH.
4a neberd-i neberdīMK.
6a 'ummān-ı ḫūn : 'ummān itdüñ çün TH. // 6. Beyit : - MK.

Bādbān-ı keştī-i feṯḥ ü ẓaferdür rāyetüñ
Himmet-i ʻazm-i cihādun nāḫudā-yı rūzgār

Bārek-Allāh-ḫˇān-ı perḫāşun gürūh-ı ḳudsiyān
Ḥamdü-li'llāh güy-ı fethüñ evliyā-yı rūzgār

Söyleyem ḫāṣıyyet-i rāyāt-ı ʻālem-gīrüñi
İẕnüñ olursa eyā ṣāḥib-livā-yı rūzgār

10. Naẓm-ı evṣāf-ı cihāduñ eylese şāyestedür
Zīb-i elḥān bülbül-i destān-serā-yı rūzgār

Sāyesinden kesb-i feyż eyler saʻādet virmege
Baḫt-ı idbār ülfete bāl-i hümā-yı rūzgār

Āsitānuñ būsegāh-ı ḫusrevān-ı Cem-cenāb
Dergehüñ kehfü'l-emān u mültecā-yı rūzgār

Levḥ-i taʻẓīme bu güne yazmış elḳābuñ ezel
Rāstī kilk-i kef-i muʻciz-edā-yı rūzgār

Dāver-i Dārā-ḥaşem Paşa-yı üstāde-şiyem
Menbaʻ-ı rūd-ı kerem Hātem-seḫā-yı rūzgār

15 Ḥāris-i dünyā vü dīn ü fāris-i ḫayl-i güzīn
Ḳıdve-i dīn-i mübīn ü muḳtedā-yı rūzgār

Muṣṭafā Paşa-yı düstūr-ı mükerrem kim anuñ
Luṭfına vā-bestedür bāy u gedā-yı rūzgār

---

8a ḫˇān-ı : ḫār-ı TH. / ḫāşek : ḫāşāk MK.
10.Beyit : - TH.,-Ü3.
11a sāyesinden : sāyesinde SH.; sitāsından TH.
11b bāl-i : bād-ı MK.
12b kehfü'l-emān : kehf-i emān TH., MK.
13a güne : nevʻa SH.,MK.,TR. / yazmış : yazdı TH.
14a Dāver-i Dārā-ḥaşem Paşa-yı üstūde-şiyem : Merd-i seyyidān-ı himem Paşa-yı āsūde-şiyem TH.; merd-i meydān-ı himem ... Ü3 / dāver-i : dāverā MK. / Paşa-yı : düstūr Ü2.
14b rūd-ı : cūd-ı MK.
15a dīn ü : dīn- TH. / güzīn : berīn MK. // 15.Beyit: - SH.
15b mübīn ü : mübīn- MK.
16b bāy u : bāy-TH.

Mihr-i evṣāfı ṣafā-baḫşende-i ṣubḥ-ı zamān
Māh-ı inṣāfi żiyā-dād-ı mesā-yı rūzgār

Ḫāk-i rāhı cevher-i iksīr-i erbāb-ı ḫıred
Gerd-i pāyı çeşm-i cāna tūtiyā-yı rūzgār

Tūtiyā-yı rūzgār ammā ki ednā ẓerresi
Dīde-i mihr ü mehe kuḥl-ı cilā-yı rūzgār

20. Ḫˇāhiş-i gül-berg-i iḥsānıyla geşt itmekdedür
Bāġ-ı kūyın ṣubh-dem bād-ı ṣabā-yı rūzgār

Olsa bir kez rīze-çīn-i ḫˇān-ı cūd u himmeti
Aġniyāya ṭa'ne eylerdi gedā-yı rūzgār

İstese mā'ü'l-ḥayāt-ı luṭfi sīr-āb itmege
Teşnegān olurdı Ḫızır'a pīşvā-yı rūzgār

İstese 'anḳā-yı ḫükmi kebk-i maẓlūma ider
Şāhbāzı bende-i fermān-revā-yı rūzgār

Virse ger mihr-i şebātı tāb-ı temkīn jāleye
Pençe-i mihr olamaz şebnem-rübā-yı rūzgār

25. Vāyedār-ı nūr-ı ḫūrşīd-i żamīri olsa ger
Rūy-ı ṣubḥa ḫande eylerdi mesā-yı rūzgār

Gevherā dürrā girān-ḳadrā ahālī-perverā
Ey 'adālet-pīşe-i ẓulmet-zidāy-ı rūzgār

Böyle mi eylerdüm evṣāf-ı cemīlüñ n'eyleyem
Olmasam āzürde-i cevr ü cefā-yı rūzgār

---

17a ṣafā-baḫşende-i : feyż-baḫşende-i TH.
17b insāfi : evṣāfi TH.
18-19.Beyitler : - TH.
20a geşt : kesb MK.
21a cūd u : cūd-ı Ü2,TH.,TR.
23.Beyit : - TH., - MK.,-Ü3
24.Beyit : - MK. ; SH.'de 22.Beyittir..
25a nūr-ı Ü2,TH., MK. : nār-ı / ḫūrşīd-i żamīri : ḫūrşīdi żamīr TH. / ger : meh TH.,MK.
26a dürrā : dürr-i SH.,MK.
27b olmasam : olmışam Ü2,SH.,TR.

Lāl ü medhūş eyledi bezm-i meşaḳḳatde beni
Cām-ı miḥnet neşve-i rāḥat-zidāy-ı rūzgār

Pençe-i ḳahr ile eylerdüm ser-ā-pā çāk çāk
Destüme girseydi dāmān-ı ḳabā-yı rūzgār

Ṭab'uma ṭūl-i emel pīçīde bir bend-i ḳażā
Başuma baḫt-ı siyāhum bir belā-yı rūzgār

Baḫtum eyler dā'im īmān-ı tereffühden ibā
Görmedüm bir böyle kāfir- mā-cerā-yı rūzgār

Devr-i elṭāfuñda her ṣubḥ u mesā lāyık mıdur
Ehl-i 'irfānuñ ola ḫūnı ġıdā-yı rūzġār

Ḫūn-ı dil nūş itmegi çarḫa yasāġ itseñ diseñ
Ṭa'n idüp aña be vār hey bī-nevāy-ı rūzgār

Olmasa tiryāk-ı luṭfuñ öldürür bir gün beni
Zehr-i iflās ile mār-ı cān-gezāy-ı rūzgār

Bendeñi gāhī su'āl idüp diseñ etba'uña
Bunda mı āyā o bī-berg ü nevā-yı rūzgār

Ḫayli demdür gelmedi bu āsitān-ı himmete
Ḳandedür ḳande görüñ ol mübtelā-yı rūzgār

Çoḳ mıdur bir bendeñ artıḳ olsa ḫ̆ān-ı cūduña
Müşkilümdür söyle ey müşkil-güşāy-ı rūzgār

Keff-i iḥsānuñ görüp ḳa'r-ı yem itdi cāyını
Şerm ile eṣdāf-ı mürvārīd zāy-ı rūzgār

Ṭutdı dāmān-ı şekībüm pençe-i ḫ̆ār-ı heves
Ba 'd-ezīn bilmem nedür çūn u çerā-yı rūzgār

---

28a bezm-i : rāh-ı MK.
28b rāḥat : ḥālet TH.
29a ḳahr : mihr MK. / eylerdüm ser-ā-pā : ser-tā-pā eylerdüm TH.
31a dā'im īmān-ı tereffühden ibā : dā'imā īmān bir mehden cüdā MK.
32-38.Beyitler : - TH., -MK., -Ü3.
33b aña : āgeh SH. / be var hey Ü2 : be-vārī bih hey // 33.Beyit : SH.'de 32. Beyittir.
39b bilmem nedür çūn u çerā-yı rūzgār : bilmem nedendür çūn mā-cerā-yı rūzgār MK.

40 Zīb-i destār-ı temellük itmedi ‘ömrümde hīç
Bir gül-i nev-rüsteyi bāġ-ı vefā-yı rūzgār

Devr-i ‘ömrüm āḫir oldı almadum ṣad ḥayf ḥayf
Hāle-i āġūşuma bir meh-likā-yı rūzgār

Böyle reng olmaz meded devletlü sulṭānum meded
Bendeñi ma‘mūr itmeñdür cezā-yı rūzgār

Ben kimi vaṣf eyleyem ẕāt-ı şerīfüñ var iken
Sā’ir ebnā-yı zamāne bī-vefā-yı rūzgār

Devr-i luṭfuñda revā mıdur ḳalam bī-rabṭ-ı dil
Hem ola ‘ālemde bī-berg ü nevā-yı rūzgār

45 Bā-ḫuṣūṣ ol merd-i meydān-ı beyānum kim bu gün
Bana ‘aḳd oldı ‘arūs-ı nükte-zāy-ı rūzgār

Ṣafḥa-i inṣāfa böyle yazdılar evṣāfumı
Münşiyān-ı ṣāf-dil şīrīn-edā-yı rūzgār

Āfitāb-ı āsumān-ı ‘ālem-i evc-i beyān
Nükte-pīrā şā‘ir-i sihr-āzmāy-ı rūzgār

Ṭūṭī-i pākize-güftār-ı şekerzār-ı süḫan
Bülbül-i şu‘le-zebān āteş-nevāy-ı rūzgār

Nükte-i rengīn-i ṭab‘um reşk-i rūy-ı şāhidān
Şāhid-i maẓmūn-ı şūḫum dil-rübā-yı rūzgār

50. Nāṭıḳam meşşāta-i rūy-ı ‘arūsān-ı süḫan
Meşrebüm āyīne-i ma‘nī-nümāy-ı rūzgār

---

40a itmedi ‘ömrümde : olmadı destimde TH.; olmadı ‘ömrümde MK.
40b nevresteyi : nevreste-i TH., MK.
42-43.Beyitler : - TH., -MK.,-Ü3.
44a ḳalam : ḳala TH.,MK.
45.Beyit : -TH.
47b şā‘ir-i sihr : sāġār-ı seḥer MK.
48a pākize-güftār-ı şekerzār-ı : pākize reftār-ı çemenzār-ı TH.
49b şūḫum : şi‘rim TH. // 49. Beyit : -MK.

Vārını virse felek kālā-yı naẓm-ı pāküme
Hīç ne mümkin aña taḳdīr-i bahā-yı rūzgār

Aña taḳdīr-i bahā eylerse memdūḥum ider
Ṭab'-ı naḳḳād ile oldur müntehā-yı rūzgār

Rütbe-i naẓmum ne bilsün ḳadḥ iderlerse ne ġam
Bir iki yāve-ṭırāz-ı jāj-ḫāy-ı rūzgār

Söyledükce ben sükūt itsem n'ola ol zümrenüñ
Ḳavline zīrā muvāfiḳ muḳtezā-yı rūzgār

55 Tā-be-key Sırrī bu bīhūde-ṭırāzī tā-be-key
Da'vī-i merd eyleme ey ḫod-ṣenā-yı rūzgār

Terk idüp ġayrı du'ā-yı devletin eyle hemān
Kim anuñ ḥaḳḳındadur ḥamd ü ṣenā-yı rūzgār

Tā kemān-ı Rüstem-i Zāl-i felekle gāh gāh
Germ-i peykār ola bu ṣayf u şitā-yı rūzgār

Dā'imā pīş-i rikābuñda felek peyk-i devān
Nuṣrete rāyātuñ olsun reh-nümāy-ı rūzgār

Berg berg-i şāḫsār-ı devḥa-i 'ālem ola
Devlet ü iḳbālüñe dest-i du'ā-yı rūzgār

60 Ṭab'-ı 'āllāmem olup genc-i süḫandan vāyedār
K'oldı te'līfi bu naẓm-ı bī-behā-yı rūzgār

---

53.Beyit: - TH.,- MK.,-Ü3 ; SH.'de 54.Beyittir.
54. Beyit : - MK.,-Ü3.
55a merd : lāf TH./ ḫod-ṣenā-yı : ḫod-sitā-yı TH., MK.
55.Beyit: SH.'de 52.; MK.'da 39.Beyittir.
56.Beyit : - TH., -MK.,-Ü3.
58a pīş-i : pīş ü Ü2 / felek : ẓafer TH.
58b reh-nümā-yı : hümā-yı MK.
59b devlet ü : devlet-i Ü2, TH.
60a süḫandan vāyedār : süḫanda münzevīTH.
60b k'oldı : k'ola TH. // 60. Beyit : - MK.

Nāmını keşrü'ẓ-ẓafer ta'yīn idüp şems-i felek
İltizām-ı şöhretin tā müntehā-yı rūzgār

## III.
## CEVĀHİR- PAŞA-YI DEST-İ ḲALEM DER-SİTĀYİŞ-İ ĀṢAF-I A'ŻAM DÜSTŪR-I KĀM-BAḪŞĀ VEZĪR-İ MÜŞĀRU'N-İLEYH ḲARA MUṢ TAFĀ PAŞA 'ALEYHİ'R-RAḤME

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. 'Aceb mi cevherī-i ṭab'-ı nükte-senc-i ferīd
İderse dergeh-i ṣadra niṣār mürvārīd

'Aceb mi ḫ̲āce-i bendergeh-i metā'-ı beyān
Ḳumāş-ı naẓmını eylerse zīb-i sūḳ-ı ümīd

'Aceb mi ṭūṭī-i ṭab'ı belāġat-āyīne
Şekersitān-ı süḫanda iderse güft ü şenīd

'Aceb mi bülbül-i dīrīne 'ışḳ-ı tāze-fiġān
Gül-i mürüvvet içün eylese nevā-yı cedīd

5. 'Aceb mi Ḳays-ı edīb-i dil-i maḥabbetkār
Hevā-yı Leylī-i āmāl ile iderse neşīd

'Aceb mi muṭrib-i ḳudsī-terennüm-i ṭab'um
İderse naġmeleri reşk-i naġme-i Nāhid

'Aceb mi 'Īsī-i mu'ciz-beyān-ı endīşem
İderse menzilini evc-i 'ālem-i tefrīd

Mesīḥ-i mu'cize-perdāz-ı 'ālem-i naẓmam
Eşerlerüm n'ola ḫ̲ürşīdveş olursa bedīd

---

61a keşrü'ẓ-ẓafer TH.,Ü3 : gencü'ẓ-ẓafer / şems-i : şems ü Ü2; itmiş SH.; imiş MK.
61b müntehā-yı : intihā-yı TH.,MK.
K.III: Ü1(6a),Ü2(68a),SH.(15a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3,(-),Ü4(-),TR.(42a)
Başlık: Der-Medḥ-i Vezīr-i A'ẓam Muṣṭafā Paşa Ü2; Der-Sitāyiş-i Vezīr-i A'ẓam Düstūr-ı Ekrem Ḳara Muṣṭafā Paşa Raḥimehu'llāh SH.; Der-Medḥ-i Mevālī-i Ṣadr-ı A'ẓam Ḳara Muṣṭafā TR.
4a 'ışḳ-ı : 'ışḳ u Ü2

Nice eşer aña ser-māye-i dü-'ālemdür
Nice eşer aña evṣāf-ı ṣadr-ı pāk-i vaḥīd

Bahār-ı ravża-i iḳbāl Muṣṭafā Paşa
Nihāl-i bārver-i cūd-ı gülşen-i cāvīd

O ṣadr-ı pāk ki 'ahdinde eyledi devrān
Kerem-nümāyī-i mihr-i mürüvveti temhīd

O ṣadr-ı pāk ki hemvāre māh-ı şemşīri
Hemīşe virmede eyyām-ı dehre revnaḳ-ı 'īd

Taşīh-i 'ālem içün cānib-i ilāhīden
Ṣunulsa pençesine seyf-i ṣārim-i te'yīd

O seyf-i berḳ-nümāda ḫuṭūṭ-ı sūre-i Feṯḥ♦
Yed-i mü'eyyedine oldı āyet-i te'kīd

Hemīşe olmada Ye'cüc-i fitne-i dehre
Rüsūm-ı pençe-i fermān-ı ḥükmi sedd-i sedīd

Vücūdı ile müferraḥ ṣadâret-i 'uẓmā
Ḫulāṣı ile muṣaḥḥaḥ vekālet-i cāvīd

Riyāż-ı himmetine ḫurremī be-ḳayd-ı ḥayāt
Kef-i 'ināyetine manṣıb-ı 'aṭā te'bīd

Raḥīḳ-i bāde-i taḳvāsınuñ neşātın eger
Ṭuyaydı cāmını biñ pāre eyleyüp Cemşīd

Olurdı pey-rev-i şaḫṣ-ı ṣalāḥı hem ol dem
Olurdı mālik-i esrār-ı maḥzen-i tevḥīd

Olaydı terbiyet-i mihr-i cūdına maẓhar
Bulurdı seng-i siyeh ḳadr-i la'l ü mürvārīd

---

9a/b aña : oña Ü2.
10b cād-ı : cūd-ı Ü2.
12b 'īd : 'it Ü1
♦ Sūre-i Feth: Kur'an-ı Kerim'deki "Fetih sûresi" (48/1)nin "Şüphe yok ki biz sana apaçık bir fetih sağlamışızdır." meâlindeki birinci âyetinin ilk iki kelimesidir.
17b te'bīd : te'yīd SH.,Ü2.

Ḳarīn-i kevkeb-i Bercīs-i luṭfı olsa eger
İderdi baḫt-ı nuḥūset-şi'ār-ı dehr-i sa'īd

Olaydı tāb-dih-i 'ācizān-ı deşt-i ḫayāl
Olurdı peççe-i āhū ḳafā-yı şīr-i derīd

İdeydi nehyi sirāyet ḫavaṣṣ-ı eşyāya
Yer ile ḳalmaya āhen-rübāda ceẕb-i ḥadīd

Olaydı tefriḳa-fermāy-ı mütteḥid-ḫilḳat
Ola heyūlī vü ṣūret biri birine ba'īd

25. O deñlü oldı cihān düzd-i fitneden sālim
Kesāda urdı metā'-ı dükān-ı ḳufl u kilīd

Kitāb-ı 'adlini görmezse ḳaṣd idüp a'dā
İlāhī dīde-i ḫod-bīnin eyle kūr u sefīd

Yegāne ṣaf-der-i 'asrā hünerverā ṣadrā
Eyā bihīn-i güher baḫr-ı 'ālem-i tefrīd

Sen ol feraḥ-dih-i ḳalb-i cihānbānsın kim
Sezādur eylese ḫande telāş-ı ye'se ümīd

Sen ol Tehemten-i ceng-āver-i zamānsın kim
Maḳāmın itse 'aduvv ḫavf ile ḥişār-ı ḥadīd

30. Ḫayāl-i tīġ-ı cihān-gīrüñ ile cān vireler
Olursa düşmenüñüñ her birisi dīv-i sefīd

O āfitāb-ı żamīr-i cihānsın sen kim
Şebān ki eyleseler vaṣf-ı re'yüñi tesvīd

Çıḳardı delv-i ḳalemle çeh-i devātumdan
Miyān-ı ṣafḥada ṣad mah-ı Naḫşeb ola bedīd

---

21b dehr-i : dehri Ü2.
23b yer ile : yeriyle Ü2.
29b ḫavf ile : ḫavfla Ü2.
31b "Şebān ki" kelimesi "Şebāngehi" olarak okunursa anlamı daha güzel olmaktadır; ancak vezin bozulmaktadır.; re'yüñi : re'yini SH.

Ne māh-ı Naḫşeb edā itmedüm murādumca
Bu vaṣf-ı nāḳıṣadan eylerem ‘afüvv ümmīd

Ḫuṭūṭ-ı mihre dönüp ḫāme vü benān ol dem
Gören ṣanurdı kef-i tābdārumı ḫūrşīd

35. Dil-i mü’evvile pür-şūr kendi kendiyle
‘Aceb mi eyler ise tāze tāze güft ü şenīd

O dem olur mı ‘aceb cānib-i sa‘ādetden
Der-i peyām-ı neşāṭ-āver ola güş-resīd

Cenāb-ı dergeh-i vālā-me‘āddan ya‘nī
Tefaḫḫuş ile gelüp bir berīd-i ḫūb-nüvīd

Eliyle kūşe-i güşum ṭutup diye müjde
Efendüñ eyledi müstevfā-yı diyār-ı Girīd

O demde aña hediyye tedārikinde iken
Telāşumı göricek ide ḳahḳaha-yı mezīd

40. Diye ki baña bu nev‘a sipāriş olmışdur
Şaḳın beşāret içün nesne eylemem ümmīd

Olup bu keyf-i dü-bālā neşāṭına nā’il
Ḫıred ideydi bu luṭfuñ vuḳū‘ını teb‘īd

Be-nār-ı faḫr-ı dü-‘ālem Muḥammed-i ‘Arabī
Be-sırr-ı pāk-i kelām-ı ḳadīm-i Rabb-i Mecīd

Bu ‘abd-ı muḫlişuñı na’il-i murād eyle
Ḳoma maḳām-ı taḥayyürde bendeñi nevmīd

Ne bende bende-i muḳbil ki on sekiz senedür
Yazıldı defter-i iḥsān-ı pāküñe bu ‘abīd

45. Ne ‘abd ‘abd-ı şenākār-ı cāhuñ olduġuma
Baña güvāh bu naẓm-ı güzīn-i tāze-neşīd

---

42a Muḥammed-i : Muḥammed Ü1, SH.

Nice neşîd ki ‘arş-āşiyān işitse diye
Tebārek’allāh eyā şā‘ir-i ferîd ü vaḥîd

Siḥir mi mu‘cize midür bu naẓm-ı pāk-eser
Nedür bu vādî-i zîbā nedür bu ṭarḥ-ı cedîd

Kelām-ı ṣāfuñ o āb-ı revāna beñzer kim
Görinmez anda vücūh ile mevce-i ta‘ḳîd

Velî ne fā’ide erbāb-ı ṭab‘a dehr-i denî
İder cefāsını bî-ḥad zamān-ı cevri medîd

Belā budur ki sitāremle baḫt-ı vārūnum
‘Aẕāb içün baña gerdāne eyledi taḳlîd

Cefāsını diyemem ṭāli‘ ü sitāremüñ āh
Biri Mu‘āviye-zāde birisi İbnü Yezîd

Bu deñlü cevre de rāżı olurdı ṭab‘-ı selîm
Belāġat ehline ṭa‘n itmese ḥasūd-ı ‘anîd

Bu sözle eylerem iskāt ‘adū-yı bed-güheri
Ki ey zebāne-keş-i nār-ı buḫl u ḥıḳd-ı şedîd

Ya n’eylesün dil-i sevdāger-i cihān-ı süḫan
Ne pîşeye idiverür şükür bu ṭab‘-ı reşîd

Cemî‘-i ‘ömrümi ṣarf-ı ma‘ārif eylemişem
Ne küşt-gîrüm ü ne fārisü’l-ḫuyūl-ı cerîd

Du‘ā zamānıdur ey Sırrî eyleme ıṭnāb
Odur güzîde-süḫan k’ola muḫtaṣar u müfîd

Niteki cevheriyān-ı süḫanverānuñ ola
Hemîşe sözleri tā reşk-i dürr ü mürvārîd

İde muḥāfaẓat-ı gevher-i vücūduñı Ḥaḳ
İrişmeye saña ekdār-ı rūzgār-ı ‘anîd

---

51a ṭāli‘ ü : ṭāli‘-i Ü2 // 51.Beyit : SH.’de 52.Beyittir.
56b k’ola : ki ola Ü2

Olup maḳām-ı ṣadāretde tā nihāyet-i dehr
Mü'ebbed ide Ḫudā cāhuñ 'ömrüñ ide mezīd

## IV.
## SİPİHR-İ BAHĀRĪ-İ NAḤL-İ BERĀ'Ā-İ BEDĪ'Ü'L-İNŞĀ DER-SİTĀYİŞ-İ VEZĪR-İ A'ŻAM KÖPRÜLÜ-ZĀDE FĀZIL AḤMED PAŞA 'ALEYHİ'R-RAḤME

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Ḫıred ḫayrān olur āṣār-ı feyż-i ṣun'-ı Dādār'a
Hevā-yı nev-bahārı gör ne ḥālet virdi gülzāra

Zihī cān-baḫşī-i bād-ı bahārī olsa ger vaḳıf
Mesīḥ olurdı şermende bu nefḫ-i ṣūr-ı āṣāra

Ḫoşā ta'mīm-i feyż-i inşirāḥı kim güşāyişde
Olur baḥṣ itse ġālib-ġonçe ḫūrşīd-i pür-envāra

Dil-i 'ālem o deñlü münşeriḥdür kim bu mevsimde
Gülüñ bir ẕerre deñlü cānı yoḳdur ketm-i esrāra

5. Ḫoşā cennet nümādārī-i bāġ-ı dehr kim olmış
Ḫıyābānı o deñlü sāye-güster rūy-ı enhāra

Görenler dir ki pāy-endāz içün şāh-ı güle şimdi
Döşendi ferş-i gülzār üzre mevcli mā'ī bir ḫāre

Muḳarrer oldı bāġa manşıb-ı fīrūz-ı nev-rūzı
Ḳılıç ḳaftān ile 'azm eyledi sūsen çemenzāra

---

K.IV : Ü1(7a),Ü2(64b),SH.(14a),TH.(8a),AE.(-),MK.(53b),Ü3(7a),Ü4(-),TR.(41b)

Başlık: Der-Medḥ-i Vezīr-i A'ẓam Köprüli-zāde Aḥmed Paşa Ü2; Der-sitāyiş-i Vezīr-i A'ẓam Köprili-zāde Fāżıl Aḥmed Paşa 'Aleyhi'r-raḥme SH.; Der-Sitāyiş-i Fāżıl Aḥmed Paşa Raḥmetu'llāhī'Aleyh MK.; Ḳöprili-zāde TH.; Der-Medḥ-i Vezīr-i A'ẓam Köprüli-zāde Aḥmed Paşa 'Aleyhi'r-raḥme TR.

1a ḫayrān : 'āciz Ü3 / feyż-i ṣun'-ı : ṣūn'-ı feyż-i TH.

1b bahārı : bahāra MK.

3b pür : - MK.

5b Ḫıyābānı o deñlü : Ḥıyābāni o nev'a / münşeriḥdür kim bu mevsimde: sāye- güster rūy-ı enhāra Ü2,MK.

6b gülzār üzre : gülzāra Ü2,SH.,TH.,TR.

7b ḳaftān ile : ḳaftānla MK.

Yine jāle ʻaraḳla kāse-i zerrīni itmiş pür
Seḥer nergis içün defʻ-i ḫumāra eyleye çāre

ʻAbīr-efşānī-i tār-ı dü-gīsū-yı dil-ārādan
ʻAceb midür çıḳarsa sünbülüñ ipligi bāzāra

Ḫalīle nār gülşen olduġın ıẓhār ider güyā
Semen kim mancınıḳ-ı naḫlden düşdükçe ezhāra

Olup taʻvīd-i gülşen döndi güyā ġonçe-i zanbaḳ
Yazılmış zaʻferānī-ḫaṭṭ ile piçīde ṭūmāra

Zemīn ol deñlü ser-sebz oldı kim bu fasl-ı ḫurremde
Ġubār-ı reh bulınmaz tūtiyādur çeşm-i bīmāra

O deñlü ḫāṣıyet cūş oldı kim nā-geh nigāh itse
Virür keyfiyyet-i mestī hemān-dem rind-i huşyāra

Çemen ḫaṭṭ-cūy-ı cedvel lāle surḫ u nergis altun ḥal
Baḳanlar istemez taḳvīm-i sāli hīç çemenzāra

Nemānuñ iştihārı öyle kim miḳdār-ı derd baḳsa
Virür el bazısı gerdānı diḥḳāna der ü kāra

Letāfet öyle kim yād-ı leb ü zülfiyle cānānuñ
Eger āh eylemek mümkin olaydı ʻāşıḳ-ı zāra

Hevānuñ ḳuvvetin ḫāṣıyyete tebdīl iderdi hep
Duḫānın sünbüle anuñ şerārın dāne-i nāra

---

8a zerrīni : zerrīn TH.,MK.
8b eyleye : eylese SH.
9a tār-ı : tāb-ı TH.
10b ezhāra : gülzāra TH.,MK.,TR.
11a taʻvīd :taʻvīz Ü2,MK.
11b reh: - MK.
12a deñlü : deñli Ü1.
13a nā-geh : nā-gāh TH.,MK.
15. Beyit : Sadece TH.'de var.
16a leb ü : leb- TH.
17a ḳuvvetin ḫāṣıyyete : ḳuvvet-i ḫāṣıyyetin TH.; ḳuvveti ḫāsıyyeti MK.
17b duḫānın : duḫānuñ SH.

Muḫālif naġme itmez oldı devr-i gülde bülbüller
Tetebbu‘ itdiler gūyā uṣūl-i ‘ilm-i edvāra

Uṣūl-i fāḫteyle fāḫte bu naẓm-ı zībāyı
Maḳām-ı rāstda ta‘līm iderdi bülbül-i zāra

20. Gelürdi ārzū-yı ḳāmetiyle serv-i reftāra
Muḳayyed olmayaydı ayaġı zencīr-i enhāra

Çemende gūş idince vaṣf-ı rūy u la‘l-i dildārı
Derūnı çāk olup gül-ġonçe düşdi ḫançer-i ḫāra

Görince ḫār ile ünsiyyetin her verd-i ra‘nānuñ
Vücūdın nāḫun-ı ġayretle bülbül itdi ṣad-pāre

Helāk-ı ġamze-i nev-ṭarḥıyam kim şīve zaḫm ursa
‘Öẕür-ḫᵛāhī idüp başlar nigāh-ı luṭfi iş‘āra

Zebān-ı şekve-i kūtāh u ġam hicrān ise der kār
Gönül vuṣlat-ṭaleb dildār ise meyyāl aġyāra

25. Cihān gerd-i küdāretden müberrā bāġ-ı cennetsā
Hücūm itse n’ola şevḳ-ı sitāyiş Sırrī-i zāra

Zamāne tāze şevḳıyla derūn-ı dehri beñzetdi
Miṣāl-i ṭab‘-ı meddāḥ-ı vezīr-i nīk-girdāra

O Paşa-yı kerīmü’ş-şān-ı Aḥmed-nām Fāżıl kim
Zebān-ı ‘aḳl-ı küll vaṣfında ‘aczin başlar iẓhāra

Felek ḫarf-i ḫavāṣ-ı ẕātını taḥrīr içün ihdā
İderdi ṣafḥa-i gerdūnı ḳābil olsa āḫāra

‘Uṭārid naẓm-ı cāh-ı ‘izzetin kilk-i mükerremle
Bu elḳab ile taḥrīr eylemiş mihr-i pür-envāra

---

21a dildārı : dildār mı MK.
22a ḫār ile : ḫārla Ü2.
23a ġamze-yi : şīve-i TH.,MK. / şīve : ġamze TH.,MK.
23b nigāhı luṭfi : nigāh-ı ta‘n MK. / iş‘āra : sitāre Ü2 // 23b ile 24b yer değiştirmiş, MK.
27b ‘aczin başlar : başlar ‘aczin Ü2
29a mükerremle : tekerrürle MK.

30. Vezīr-i ḫāṣ ʻādil-Müşterī tedbīr ü deryā-dil
Müşīr-i kāmil ü fāżıl kemāl-endīşe hemvāre

Niẓāmü'l-mülk-i devlet ṣadr-pīrā-yı vezāret kim
Şeref-baḫş olmada ẕātıyla ṣadr-ı rifʻat-āṣāra

Tehemten-ḳuvvet ü Rüstem-ṣalābet Ḳahramān-ṣavlet
ʻAdālet-pīşe luṭf-endīşe her mürde-dil-i zāra

Ḳadir kuvvet ki olsun mümteniʻ mümkin dise bir kez
Ḥavale eylese serheng-i ḥükm-i pākin iḥżāra

Ḳopardı ʻālem-i endīşeden mevhāmeyi bī-bāk
Müheyyā eyler idi der-ʻaḳab dīvān-ı iẓhāra

35. Nigāhın zīr iderler ḫayme-i iclāl ü şānından
Baḳanlar āsumān-ı nüh-ḳıbāb-ı hīç-miḳdāra

Meded-res olsa ḫāl-i ʻācizāne pertev-i luṭfı
Ketān-pīrāhen-i meh-tābı eyler idi ṣad-pāre

Olaydı āşīī-i ḥıfẓı şāmil ger beyābāna
Olurdı peççe-i āhūya ṣadr-ı şīr gehvāre

Eger sārī olaydı ḥükm-i nehyi ṭabʻı eşyāya
Şu deñlü bāde virmezdi neşāṭı rind-i mey-ḫˇāra

Olaydı jengbāra pertev-efgen mihr-i elṭāfı
Ahālīsi dönüp maḥbūb-ı sīm-endām-ı Ferḫār'e

---

30b müşīr-i : müşīr ü TH. / kāmil ü : kāmil - SH.,TR.
31a niẓāmü'l : niẓām-ı TH. / ṣadr-pīrā-yı : sadr-mīrā-yı Ü1
32a şavlet : şevket TH.,MK.
32b mürde-dil-i zāra : merd-i dil-figāra TH.,MK.
33a ḳuvvet ü Ü1: ḳuvvet –SH.,TR.
33a kadir : kadr-ı şeklindedir. Vezin sebebiyle "kadir" okuduk.
34. Beyit : -MK.
35b miḳdāra : reftāra TH.
37b peççe-i : pençe-i MK.
38b deñlü : deñli TH.
39a jengbāra : jeng-yāba MK. // 39.Beyit : - TH.,-Ü3 ; MK.'da 45. Beyittir.

Bu vech ile ḫalāṣ olurdı bīm-i dil-şikestīden
İderdi ḳıymetin āyīne bāliġ dürr-i şehvāra

Vaḳārından eger bir ẕerre bulsa tāb-ı temkīni
Şu'ā-ı āfitāb-ı ḥaşr ile olmazdı āvāre

Görür rāz-ı derūn-ı 'ārif-i bi'llāhı bī-şübhe
İdenler ḫāk-i pāyın tūtiyā-yı sürme ebṣāra

Eger kim bir gedā rü'yāda olsa maẓhar-ı luṭfi
Uyanup şevḳ ile başlar şumār-ı naḳd-ı dīnāra

Bu bir demdür ki kimse kimseden feryād güş itmez
Meger kim hū diyen 'aks-i ṣadāsın güş-ı kuhsāra

Zihī çālāk-ı meydān-ı veġā kim rūz-ı heycāda
Ne dem kim dest ura tīr ü kemān-ı düşmen āzāra

Ten-i a'dā olur ṣad-zaḫm ile bī-cān ü fersāde
Zih-i ḳavsı müyesser olmadan āġūş-ı sūfāra

Şerār-ı küfr-i sūz-ı na'l-i Şebdīz-i cihādından
Yine ṣad 'uḳde-i āteş bıraḳdı tār-ı zünnāra

Ḳıyāmetler ḳopardı başına a'dā-yı bī-dīnüñ
Yirin dünyāda dūzaḫ itdi idi ḳavm-i küffāra

Yegāne zīb-i ṣadrā gevherā dürr-i girān-ḳadrā
Eyā dil-ḫastegānuñ derd-i bī-dermānına çāre

Nigāh-ı iltifāt āyīn-i çeşm-i i'tibāruñdur
Viren bu intiẓāmı silk-i mürvārīd-i eş'āra

---

40a olurdı : olur idi Ü2 // 40.Beyit : - TH., -MK., -Ü3
42a 'ārif-i bi'llāhı : 'ārif yā li'llāhīMK. / bī-şüphe : bī-şübhe Ü2
42b ḫāk-pāyın tūtiyā-yı : tūtiyā-yı ḫāk-pāyın TH.,MK.
43b uyanup : uyanıḳ SH.,TR. / şevḳ ile : şevḳle Ü2,MK.
43a luṭfi : cevri MK. // 43. Beyit : -Ü3
44b kim : - TH.,-MK. / ṣadāsın güş-ı : ṣavtını güş ide TH.,MK. // 44. Beyit : -Ü3
46a zaḫm ile : zaḫmla Ü2,TH.,MK.
46b zih-i : zihīÜ2,SH.,TR. / olmadan : olmadın MK.
48b itdi idi ḳavm-i küffāra : itdi ḳavm-i ceyşi küffāra TH. / idi : ey Ü2.
49a gevherā : gevher-i TH.

Şikāyet ṭāli'ümden dūd-ı çarḫ-ı kīne-perverden
İ'ānet itmede anlar daḫı baḫt-ı siyehkāra

Yiter itdi zamāne ceng-i miḥnetle derūnum ḫūn
Yiter itdi ḳabā-yı rāḥatum ṣad-çāk ü ṣad-pāre

Yiter inṣāf ey çarḫ-ı sitem-pīşe yiter inṣāf
Neden iḳbāl-i erbāb-ı dili tedbīr idbāra

Felek inṣāf itmezse sen inṣāf eyle sulṭānum
Revā mıdur cefāsı bir benüm gibi ṣenākāra

55. Mu'aṭṭar itdi dehri kilk-i müşk-āgīn-i eş'ārum
Ṣabā benden selām eyle varursañ rūḥ-ı 'Aṭṭār'a

Yiter Sırrī ki hengām-ı du'ādur oldı ma'lūmı
Ġaraż maḳsūduñı i'lām ise ol nīk-girdāra

Hemīşe tā ki bu gülşen-serāyı eyleyüp ḫurrem
Vire ārāyiş-i nev ṣun'ı Ḥaḳḳ ezhār u eşcāra

Ber-āver ola naḫl-ı devlet ü büstān-ı iḳbālüñ
Hemīşe meyve-çīn-i ehl-i 'irfān ola hemvāre

İde Mevlā muḳīm-i ṣaḥn-ı devlet noḳṭā-i re'yüñ
'Adem ser-geştegī-i ġamla dönsün ḫaṭṭ-ı pergāra

60. Felek rām u sa'ādet ber-devām ü kām-ı dil bā-kām
Muvāfiḳ ola re'yüñ dā'imā tevfīk-i Dādār'a

N'ola olsa ḳaṣīdem zīver-i teẕhībden 'ārī
Anuñ mevḳūfdur teẕhībi memdūḥ-ı keremkāra

---

52b ṣad-çāk ü : ṣad-çāk – SH.
56b maḳsūduñı i'lām ise : i'lām ise maḳsūdıñı TH.,TR.
57b ṣun'ı : ṣun'-ı TH.,MK. / ezhār u eşcāra : eşcāra ezhār MK.
58a iḳbālüñ : iḳbāruñ Ü2.
59a re'yüñ : ẕātuñ TH.,MK.
59b ser-geştegī: ser-geşteyi MK.
60a rām u : rām – TH. / ber-devām ü : ber-devām – SH.,- TR. / bā-kām : nā-kām MK.
60b muvāfiḳ : muvaffaḳ TH.,MK.
61a 'ārī: ḥālīMK.

## V.
## DER-SİTĀYİŞ-İ VEZĪR-İ BĪ-NAẒĪR KARA MUṢṬAFĀ PAŞA RAḤMETU'LLĀHİ TE'ĀLĀ

*Mef'ūlü / fā'ilātü / mefā'īlü / fā'ilün*

Dehrüñ eyā dilīr-i ġażanfer-ṣalābeti
'Aṣruñ eyā vezīr-i Tehemten-şecā'ati

Sensin o merd-i şīr-i neberd-i yegāne kim
Oldı bürīde düşmenüñün 'ırḳ-ı ṭāḳati

Sensin o sille-i seyf ki şemşīrüñ itdürür
A'dā-yı dīne ḍarbīce resm-i iṭā'ati

Sensin o mihr-i evc-i mekārim ki Ḥâtem'üñ
Virdüñ 'ıẕār-ı luṭfına reng-i ḫacāleti

Sensin o Ḳahramān- ḳadir-i ḥamle kim n'idem
Bend eyledüñ miyānuña şemşīr-i ġayreti

Tīġuñdan içdi düşmen-i dīn ḳana ḳana ḳan
Deşnenden içdi teşne-i küffār şerbeti

Ma'lūmı idi ṣāf derūnān-ı 'ālemüñ
Sürdükçe milk-i düşmene raḫş-ı 'azīmeti

Āteş ṣaçardı na'l-i semendüñ cihān cihān
A'dāya gösterürdi şerār-ı hezīmeti

'Ahdüñde rezmi bezm-i ṣafā 'add idüp cihān
Elma ṣanurdı 'asker-i İslām misketi

Ṭop u tüfeng-i düşmen-i İslām'a baḳmayup
Merdāne sīne gerdüñ idüp beẕl-i himmeti

---

K.V: Ü1(9a),Ü2(70a),SH.(10a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(39a sayfa kenarı)

Başlık: Der-Medḥ-i Ṣadr-a'ẓam-ı İskender-ḫaşem Ḥażret-i Ḳara Muṣṭafā Paşa Ü2; Der-Sitāyiş-i Vezīr-i Bī-Nazīr Ḳara Muṣṭafā Paşa Rahimehu'llāh SH.; Der- Medḥ-i .... Ḥażret-i Ḳara Muṣṭafā Paşa TR. nüshası sayfa kenarında olduğu ve silik çıktığı için kasidenin tamamı okunamadı.

Ṭāḳat getürmeyüp ṣadamāt-ı hücūmuña
İp oldı düşmenüñ üzilüp ḥabl-i cür'eti

Seyf-i cihādı bir kef-i sa'y eyleyüp hemān
Zī-rūḥdan tehī idüp āḫir o milketi

Şeyṭānlar anda şimdi ṭop oynarsa vechi var
Ḳaldı dökildi gülle-i a'dā-yı nekbeti

Çihreni Ḥaḳḳ nümūne-i dūzāḫ idüp bu dem
Yandurdı nār-ı ḳahr ile ehl-i ḍalāleti

Eṭrāf-ı ḳal'a maḥşere dönmişdi gūyiyā
Çihrin cehennem ordū-yı İslām cenneti

Küffār nāliş ile ḳıyamet ḳopardılar
Dirler ki bir birisine gel gör ḳıyāmeti

Bāḳīsi daḥı ṭasmayı ḳırmaḳ murād idüp
Ġarḳ itdi nehr-i ṭasma o ḳavm-i melāmeti

Gerd-i ġubār-ı ḥüzn ile memlū idi cihān
Geldükde pīş-i ḳal'aya ṭābūr-ı nekbeti

Ta'dādı mümteni' idi ammā ki şübhesiz
Üç yüz biñe ḳarīb idi dirler rivāyeti

Çoḳ kimse münzevī-i ḫıyām oldı ḫavf ile
Gūyā ki oldı her biri bir Şeyḫ-i Ḫalveti

Ṭayy-ı mekāna çāre ararlardı rūz u şeb
Bir pāre gördiler hele senden kerāmeti

Min-ba'd olmaduñ mütezelzil ṣebāt ile
Başduñ zemīn-i himmete semt-i metāneti

Ṣad bārek'allāh ey şeref-i āfitāb-ı dīn
Ḳayurmaḳ ise ancaḳ olur dīn ü devleti

---

16b dirler ki bir birisine : dirlerdi bir birine ki Ü2,SH.

Kim bilmez ise Ḥaḳ bilür ey dāver-i zamān
Dīn-i mübīne eyledügüñ Ḥaḳḳ-ı ḫıdmeti

Şükr-i Ḫudā ki ẕerre ḳadar görmeyüp kesel
İtdüñ ṣafā-yı ḫāṭır ile yine ‘avdeti

Silk-i le’āl-i vaṣfuña āmāde eylemiş
Rūḥu’l-Ḳudüs bu gevher-i yektā ‘ibāreti

Düstūr-ı kāmkārı şehenşāh-ı ‘ālemüñ
Şāyeste-i nigīn-i umūr-ı vekāleti

Ḫaşm-efgende-i zamāne dilīr-i yegāne kim
Teng itdi çeşm-i düşmene dehri mehābeti

Dürr-i girān-bahā-yı yem-i cūd-ı ıṣṭıfā
Zīb-i cihān semiyy-i nebī-faḫr-ı ümmeti

Dāḫil olaydı gülşen-i iḳbāline eger
Bülbül hevā-yı gülden iderdi ferāġati

Ḥaḳḳ itse ḥüsn-i ḫulḳını bir kerre istimā‘
İlḳā-yı baḥr-ı ḫaclet iderdi melāḥati

Reyyān-ı cūy-ı merḥameti olsa şübhesiz
Gürg eyler idi berre-i aġnāma şefḳati

Ḥıfżı o günedür ki ġazālān-ı deştgāh
Eyler künām-ı şīre girüp istirāḥati

Ne vāyedār nūr-ı żamīri olaydı ger
Nūr içün eyler idi mihr ü māha minneti

Ṣulḥ itse re’yi ḥüsn ile ‘ışḳuñ miyānını
Çekmezdi ġamze dillere şemşīr-i hicreti

Ḥalḳ-ı zamāne ḳaldılar isnād itmedin
Nūşirevāna şīve-i ṭarz-ı ‘adāleti

---

27a kāmkārı : kāmkārīÜ1; kāmkār Ü2.
35a re’yi : re’y Ü2

Ṣadrā vezīr-i ṣāf-nihādā hünerverā
Ey ʻālemüñ müşīr-i Arisṭo-mahāreti

Efsāne-gūluḳ eylemek ister göñül biraz
Sulṭānumuñ olursa eger iẕn ü ruḫṣatı

Rū-māl idüp rikāb-ı saʻādet- meşābuña
Maʻẕūr ṭut felekden idersem şikāyeti

Baña felek ḳadar sitem itmezdi dil-rübā
Sevmiş idüm zamān ile bir māh-ṭalʻatı

Aʻlā cefāsı gāhīce yüz döndürüp hemān
İḥsān iderdi yine metāʻ-ı maḥabbeti

Ammā felek didükleri bī-raḥm u bed-gümān
Çāk itdi dest-i ġamla girībān-ı rāḥatı

Ḥāşā ġalaṭ didüm ġalaṭ ey menbaʻ-ı kerem
Kimdür felek ki baña ola cevre ḳudreti

Ol kimseye felek nice āġāz-ı cevr ider
Kim dāver-i zamāne ile ola ülfeti

Gerdūn nice cefā ider ol ẕāta kim anuñ
Sulṭānum ile sebḳ ide bir ān maḥabbeti

Ḳulzüm-ḫurūş-ı baḥr-ı beyānum ki bā-ḫuṣūṣ
Beẕl eyledüm cihāna leʼāl-i feṣāḥati

Sükker şaçardı bezmüñe ṭūṭi-i nāṭıḳam
Mirʼāt-ı ṭabʻumuñ eger olaydı ṣafveti

ʻĀlem iderdi raġbeti māʼüʼl-ḥayāta ger
Olsa neşīd-i ṭabʻumuñ anda selāseti

Şāhenşeh-i erīke-i naẓmum ki şevḳ ile
Dāniş çeker öñümce livā-yı belāġatı

---

43b ola : oldı Ü1
45b maḥabbeti : ṣoḥbeti Ü2
46b eyledüm : eylerem Ü2,SH.
49a şevḳ ile : şevḳle Ü2

Şāyeste bir güher içün evṣāfuña müdām
Biñ kerre boylaram ben o deryā-yı fikreti

Ammā çi-sūd behrever-i dāniş olmayup
Bī-hūde çekdi dil bu ḳadar bār-ı zaḥmeti

Gördüm düşümde dün gice bir ṭurfe vāḳı'a
Bir māh başum üzre gelüp itdi mikneti

Ṣubḥ oldı bir 'azīze su'āl eyledüm anı
Müjdeyle itdi bendeñe manṣıb beşāreti

Tārī-ḫcilik ki māye-i iflās idi baña
Ger i'timād olmaz ise işte behceti

Olma ġubār-ı ḥayret ile vālih ey gönül
Nūş eyle ba'd-ezīn mey-i cam-ı meserreti

Bir kez nigāh-ı luṭf ile ol ḫ̆āce-i hüner
Ta'līḳ iderse naẓmuña ger çeşm-i raġbeti

İḳbāl-i āşinālıḳ içün baḫ̆tuña virür
Ṣad gūne iltimās ile bin kīse rüşveti

Da'vā-yı lāf tā-be-key ey Sırrī tā-be-key
El aç du'āya buldı ḳaṣīde nihāyeti

Rūy-ı ġazāda cümle du'ālar olur ḳabūl
Zinhār ġaflet eyleme fevt itme fırṣatı

Sulṭān-ı āḫ̆terān-ı cihāndār-ı şu'le-seyf
Maşrıḳdan ide maġribe tā kim 'azīmeti

---

50b biñ : pek Ü2 / boylarum : boylar idüm SH.
54a tārī-ḫcilik ki Ü1 : tārī-ḫcilik – Ü2,SH.
55a olma : olmaz SH.
55b ba'd-ezīn Ü2 : ba'd-ezān
58a da'vā-yı : du'ā-yı Ü1
58b ḳaṣīde : ḳaṣīden Ü2
59b eyleme : ile Ü2

Şemşīr-i nūr- tābını ‘uryān idüp temām
Feṯḥ ide tā ki milk-i şeb ü ceyş-i ẓulmeti

Ḥaḳḳ dā’imā muẓaffer ü manṣūr idüp seni
Peyk-i rikāb-ı pāküñ ide ‘avn u nuṣreti

## VI.
## DER-VAṢF-I VEZĪR-İ A‘ŻAM ‘ALİ PAŞA

*Mefā‘ilün / fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün*

1. Sefer mübārek ola ey vezīr-i bī-hemtā
Hemīşe nuṣrete re’yüñ muvaffaḳ ide Ḫudā

Sen ol mü’eyyed-i Ḥaḳ’sın ki itdiler tebşīr
Musaḥḥar olacaġın feṯḥ-i Engürūs’ı saña

Sen ol vezīr-i Arisṭo-naẓīrsin ki olur
Fürūġ-ı re’yüñ ile dīde-i cihān-bīnā

Sen ol yegāne-i ‘ahd ü zamānesin ki ider
Vücūduñ ile tefāḫur mefāḫir-i ‘ulemā

5. Sen ol güzīde-i devrānsın ki şānuñda
Bu nev‘a itdiler elḳāb-ı vaṣfuñı büleġā

Ṣabāḥ-ı rūz-ı viṣāl ü bahār-ı bāġ-ı kemāl
Cemāl-i şāhid-i iḳbāl ü māh-ı burc-ı vefā

Seḥāb-ı evc-i kerem gevher-i biḥār-ı himem
Vezīr-i nīk-şiyem ü dāver-i ḫuceste-likā

Ḳanı senüñ gibi bir ẕāt-ı vācibü’t-ta‘ẓīm
Ḳanı senüñ gibi bir merd-i mefḫarü’l-vüzerā

Ḫışāli reşk-i melek meşrebi zülāl-i behişt
Vücūdı zīnet-i ṣadr u kelāmı rūḥ-efzā

---

61a temām : hemān SH.

K. VI: Ü1(11a), Ü2(73a), SH.(16b), TH.(-), AE.(-), MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(43a)

Başlık: Der-Vaṣf-ı Vezīr-i A‘ẓam ‘Ali Paşa Ü1, Ü2; Der-Vaṣf-ı Āṣaf-ı A‘ẓam Destūr-ı Kām-Baḫşā Vezīr ‘AlīPaşa Raḥimehu’llāh SH.;

4b ‘ulemā : ‘uḳalā Ü2,SH.

Tebessüm itse olur ḫāṭır-ı cihān ḫurrem
Tekellüm itse olur ṭūṭī-i süḫan-pīrā

Münevver oldı cemāliyle dīde-i ʻālem
Müşerref oldı vücūdıyla mesned-i vālā

Vücūdı ile tefāḫur iderse ger yeridür
Kemāl-i şevḳ ile şimdi ṣadāret-i ʻuẓmā

Enīs ü hem-demi erbāb-ı ṭabʻ-ı ṣaf-derūn
Nedīm-i meclisi hemvāre zümre-i ṣuleḥā

Bu menḳabetle suʻal eyler ise ger gerdūn
Bu vaṣf-ı ṣāf ile mevṣūf kim ola ʻacabā

Beyān-ı vāżıḥı tefhīme iḳtiżā eyler
Ki oldı nevk-i ḳalem yine böyle ʻuḳde-güşā

Yegāne merd-i hünermend-i ʻālem-i iḳbāl
Hizebr-i rūz-ı veġā Ḥażret-i ʻAli Paşa

Düşürdi saṭveti iḳlīm-i Engürūs'a hirās
Bıraḳdı ṣavleti ḳalb-i ʻadūya ruʻb-ı ḳażā

İderdi nāf-ı ġazāli revācdan ʻāṭıl
Şemīm-i ḫulḳını Çīn'e iletse bād-ı ṣabā

Taʻalluḳ eylese nehyi ḫavāṣṣ-ı eşyāya
Mü'eşşer olmaz idi dest-i ḫūba reng-i Ḫıṭā

Ya emr-i ʻişmeti cārī-i ḥaclegāh olsa
ʻUkūs-ı āyīnede olmaz idi rūy-nümā

Ne güne vaṣf ideyüm ẕāt-ı maʻdelet- eşerin
Naẓīri yoḳ dimeden ġayrı var mı ḫüsn-i edā

---

11b vālā : vālāsına Ü1
14b ʻacabā : āyā SH.
19a nehyi : nehīyyi SH.
20b āyīnede : āynada Ü1.
21b ġayrı : ġayr Ü2.

Vezīr-i mü'temenā ḫāk-i pāy-ı 'izzetüñe
Bu nev'a eyleyeyüm 'arż-ı ḥālüñ icmālā

Ki ṭāli' itmedi heftād sāl-i 'ömrümde
Ruḫ-ı tereffühüme bir nigāh-ı raḥm-nümā

Yed-i 'ināyet ile itmedi felek āḫir
Ne bir 'aḳar u ze'āmet ne bir 'ulūfe baña

Bu teng-desti ile ḳalmayup seferlerden
Hemīşe eyler idüm iktisāb-ı ecr-i ġazā

Netīce ḳaldum ayaḳda ġarīb ü bī-ṣāḥib
Ümīd odur keremüñ şimdi dest-gīrüm ola

Der-i sa'ādetüñe geldüm ey kerem kānı
Ki dergehüñde olam mihr gibi nāsiyesā

Ümīd odur ki ḫalāṣ eyleyüp müżāyaḳadan
Bir iki gün ola rāḥat bu 'abd-i bī-ser ü pā

Şikāyet itme yeter ṭāli'üñden ey Sırrī
Du'ā-yı devletine eyle sa'y ṣubḥ u mesā

Hemīşe tā ki bu gülşen-serā-yı 'ālemde
Biri birini te'ākub ki ide ṣayf u şitā

Vücūd-ı pāküñi āsībden idüp sālim
Kemāl-i 'avn ile tevfīḳ-ı Ḥaḳ refīḳuñ ola

Ḫudā muẓaffer ü manṣūr eyleyüp her ān
Vücūd-ı düşmen-i bed-ḫ͡āhuñ eyleye ifnā

Maḳāmına ide 'avdet muẓaffer ü manṣūr
Bi-ḥaḳḳ-ı ḫaṣṣa-i Yāsin ü sūre-i Ṭāhā♦

---

27b dergehüñde : dergehiñe Ü1.

32a her ān : dā'im SH.

♦ Yâsin, Hz Muhammed'in adlarından biridir. Peygamber ailesine de "âl-i Yâsin" denir. Kur'an-ı Kerîm'in 36. sûresi'dir. Sûrenin ilk âyeti bu iki harftir. Hz. Peygamber, "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'an'ın kalbi de Yâsin'dir."demiş ve başka hadislerinde de ölüler için Yâsin okunmasını öğütlemiştir. Tâhâ, Kur'an-ı Kerîm'in 20. sûresi'dir. Sûrenin ilk âyeti bu iki harf olduğu için "Tâ-Hâ" adını almıştır. Sûrede Hz. Musa'dan bahsedilir ve Hz. Muhammed'e teselli edilir ve gördüğü muhalefetten üzülmemesi, şevkının kırılmaması tavsiye edilir.

## VII.
## DER-MEDḤ-İ VEZĪR-İ A'ŻAM ṢĀḤİB-İ ṢULḤ-AḲDEM 'AMUCA-ZĀDE ḤÜSEYİN PAŞA RAḤMETU'LLĀH-I 'ALEYH

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Zihī 'aṭā-yı 'amīm-i Cenāb-ı Rabb-i 'ibād
Açıldı dest-i nesīm-i feraḥla bāb-ı murād

Güşād olınca o bāb-ı feraḥ ṣarīrinden
İrişdi güşuma biñ naġme-i mübārek bād

Ne naġme kim eṣer-i rūḥ-perverinden irer
Derūn-ı 'āleme ser-tā-ser inşirāḥ-ı fu'ād

Ne inşirāḥ ki miftāḥ-ı ḳufl-ı bāb-ı emel
Ne bāb bāb-ı serāy-ı cihān-ı 'adl-ābād

5. Mübeşşirān-ı İlāhī olup peyām-āver
Bir inbisāṭ ile kim itdi 'ālemi dil-ṣād

Bir inbisāṭ ki gelmez beyāna ta'rīfi
Bir inbisāṭ ki olmaz mu'ādili a'yād

Zihī 'ināyet-i bī-ġayet-i İlāhiyye
Ki oldı mütteḥidü'l-ḳalb āşinā ile yād

Füsürde olmış iken cūy-ı gülşen-i devlet
Fürūġ-ı mihr-i 'ināyetle oldı ḥall ü küşād

---

K.VII:Ü1(11b), Ü2(74a), SH.(11a), TH.(12a), AE.(-), MK.(49b), Ü3( 13b),Ü4(-),TR.(39b)

Başlık :Der-Medḥ-i Vezīr-i Bī-Naẓīr 'Amuca-zāde Ḥüseyin Paşa Ü2,TR.; Der-Medḥ-i Vezīr-i A'ẓam ṣāḥib-i ṣulḥ-Aḳdem'Amuca-zāde Ḥüseyin Paşa Raḥmetu'llāh Ü1; Der-Sitāyiş-i Ḥüseyin Paşa MK.; - TH.

4.Beyit : - TH., -MK.,-Ü3.

5a ilāhī: sa'adet TH.,MK.

5b inbisāt ile : inbisātla MK.

6a beyāna : beyān-ı MK.

7b āşinā ile yād : cümle ehl ü dād TH.

8a gülşen-i devlet : bāġ-ı devlet ü dīn TH.,MK.

8b oldı : buldı Ü2,SH. / ḥall ü : ḥall - MK.

Zamāne eyledi āḫir cefāya istiġfār
Felek de tevbe idüp ġayrı itdi terk-i ‘inād

Cihān bu demde sezādur behişte eylese nāz
Ki ṣadrı eyledi teşrīf bir ferişte-nihād

Ferīd-i Āṣāf-ı ẕī-şān-ı Ḥüseyin Paşa kim
Odur yegāne-i ‘ahd u güzīde-i efrād

Vezīr-i nīk-siyer dāver-i ḥuceste-eṣer
Dilīr-i ma‘reke-ārāy-ı rezmgāh-ı cihād

Gül-i ḥadīḳa-i iḳbāl ü māh-ı evc-i kemāl
Yegāne dürr-i girān-ḳadr-ı tāc-ı tārek-i dād

Mekān-ı şevkete İskender-i sipihr-i ḫıyām
Maḳām-ı devlete düstūr-ı Āṣaf- isti‘dād

Yegāne ṣaf-der-i ceng-āzmā ki hīçe ṣayar
Olursa leşker-i a‘dū miṣāl-i cünd-i cerād

O Ḳahramān-ı zamān kim miyān-ı ma‘rekede
Tehemten itse revā ḫıdmetin miṣāl-i şiġād

Neheng-i baḥr-ı şecā‘at hüner-ber-i peşe ceng
Peleng-i ḥamle-i ṣaff-ı ‘adū-yı saḫt-nihād

Cevād u himmetine āsumān bir ‘arṣa-i teng
Kemāl-i cevdetine bī-kifāye genc-i Ḳubād

Olur güdāḫte germī-i şevḳ-ı ẕihni ile
Elinde ṣā‘irüñ olursa ḥāme-i pūlād

Mücāvir-i der-i devlet-i sā‘idi necibā
Murābıṭ-ı ṭaraf-ı çetr-i rif‘atı evtād

---

9b felek de : felek – SH. / ġayrı : ġayr Ü2,MK.
11a ẕī-şān-ı : dil-şān-ı MK.
13b ḳadr-ı : ḳadr u MK.
18a cevād u : cevād Ü2.
19b ḥāme-i pūlād : ḥāmesi fūlād TH.
20a sā‘idi necibā : - Ü1,- Ü2,- SH.,-TR.

Şemīm-i ḫulḳı ider ḥāl-i ‘alemi taṭyīb
Nesīm-i luṭfı virür ġonçe-i murāda küşād

Tevehhüm eylese bir kerre re’y-i rūşenini
Ṣayardı ẕerre-i ḫurşīdi kār-ı māder-zād

İderdi dergehine kebş-i cānını ḳurbān
Mürīd-i mürşid-i taḳvāsı olmaġa ilḥād

Ya itse saḫt nigāh-ı ġazabla şem‘a naẓar
Olurdı külçesi sindān-pīşe-i ḥaddād

25. Nefāẕ-ı ḥükmi o ġāyetde kim heyūlādan
Murād eylese eylerdi ṣūreti ib‘ād

Şebān ki eyleseler re’y-i rūşenin terḳīm
Cihāndan öyle izāle olurdı vech-i sevād

Ki sāye-i varaḳ-ı vaṣfı āfitāba dönüp
Ḫuṭūṭ-ı mihre müşābih olurdı reng-i midād

Neẓare-i keremi māye-i ḥayāt-ı ebed
Nigāh-ı pür-ġażabı āfet-i dil-i bī-dād

Göreydi ḥüsn-i żiyā-baḫş-ı şāhid-i luṭfın
İder mi idi Züleyḫā viṣāl-i Yūsuf’ı yād

30. Olaydı nehy-i ṭahāret-dih-i mecālis-i mey
Bileydi ḥālet-i te’ṣīr-i ‘ışmetin zühhād

Olurdı zāhide seccāde dāmen-i rindān
Ḥabāb-ı sāġarı eylerdi sübḥa-i evrād

Olurdı ġarḳ-ı ḫūy-ı infi‘āl-i şebnemden
Şemīm-i ḫulḳ-ı laṭīfin getürse gülşene bād

---

21a ḫulḳı : luṭfi TH.
21b luṭfi : nuṭḳı TH.
23b mürīd-i : mürīdi MK. / olmaġa : olmaġla MK.
24a ġazab ile : ġazabla Ü2,TH.,MK.
25a nefāẕ-ı nefād-ı TH.,MK.
31-32 Beyitler : - TH.

Olurdı cünbiş-i ebrūdan emrini derrāk
Ḳarīn-i terbiyet-i dānişi olaydı cemād

Vezīr-i pür-himemā dāver-i melek-şiyemā
Eyā bihīn-i ḫalef dūdmān-ı rüşd ü sedād

35. Sen ol keremver-i 'ahd ü zamānesin ki olur
Yanuñda tūde-i cevherle bir vücūd-ı remād

Sipihr alup eline sübḥa-i Ṣüreyyā'yı
Devām-ı cāhına olmış müdāvim-i evrād

Ḳudūm-ı pür-şerefüñ şevḳı olmasa ġālib
Ne mümkin idi elümden cihān ola āzād

İdüp ḳazā ferec-i ba'de şiddeyi ẓāhir
Hem itdi "İnne ma'a'l- 'usri yüsrā" istişhād♦

Ṭabīb-i ḥaẕıḳ-ı re'yüñ irişmese bi'llāh
Mizāc-ı devlete az ḳalmış idi ire fesād

40. Ne mümkin eylemek evṣāf-ı pāküñi inşā
Ne ḳabil eylemek elṭāf-ı cūduñı ta'dād

Hemān rikābuña yüz sürmege bahāne içün
Hediyye itmege bu naẓmı eyledüm inşād

Ta'accüb eylemek eylerse mūr-ı bī-miḳdār
Hediyye pīş-i Süleymān'a nışf-ı ricl-i cerād

Niyāzmend olayum ḫāme-i süḫanvere kim
Biraz da ḥāl-i dil-i zārı eylesün īrād

N'ola zebān-ı teşekkī dise ẓahīrāsā
Merā zi-dest-i hünerhāy-ı ḫˇişten feryād

---

35a keremver-i 'ahd ü : kerem-rū 'ahd-ı TH.; - 'ahd-ı MK.

36b cāhıña : cāhuña SH.,TH.

37b elümden cihān ola : elümden ola cihān MK.

38a ba'de şiddeyi : ba'dü'ş-şiddeyi TH.

♦"İnne ma'a'l- 'usri yüsrâ" : İnşirah sûresi, "Muhakkak her güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Evet, her güçlükle beraber bir kolaylık vardır." [Kur'an-ı Kerîm/İnşirah sûresi(94.sûre / 5-6 âyet)]

41a bahāne içün : vesīle içün SH.,TH.,MK.

43b dil-i zārı : nizārumdan MK.

44b Farsça dize

Zamāne düşmen-i erbāb-ı ma'rifet idügi
Vücūh ile mütebeyyindür eylemem isnād

Velīk şimdi bana ḥaşr idüp cefāsını hep
Hemīşe sille-ḫor-ı cevridür dil-i nā-şād

Düşüp ṭarīḳ-ı telāşe müdām eyler iken
Bu emr-i müşkile pīr-i ḫıredden istirşād

Didi niçün o der-i merḥametden itmezsün
Niẓām-ı ḥāl-i perīşānuñ içün istimdād

Maḳām-ı dergeh-i inṣāfa yüz sürüp iderüm
Ḥużūr-ı ma'delet-ārāda ḥālümi īrād

Vuḳū'ı üzre mübeyyen ola ḥużūruñda
O müdde'ā ki ne noḳṣān ḳabūl ide ne ziyād

Şeh-i cihān idüp evvel ġazāda bā-fermān
Kemīne bendeyi me'mūr-ı 'azm-ı rāh-ı cihād

Faḳīre manṣıb-ı sālyāneyi ma'īşet içün
'Aṭıyye itmiş idi ḫaṭṭ ile o menba'-ı dād

Düyūn-ı vāfireyi itdi iḳtiżā zīrā
O manṣıbuñ ise maḥṣūli mevsime mu'tād

O cāhuñ olmadı bir ḥabbe resmini görmek
Bu ḳavl-i ṣādıḳa itdüm ḫālīfemi işhād

İrince vaḳt-i rüsūmāt-ı manṣıb-ı mezbūr
Edā-yı dīne müheyyā iken dil-i nā-şād

---

45b vücūh ile vücūhla Ü2,TH.
46a cefāsını : cefāyı MK.
46b sille-ḫor-ı : seyl-i ḫūr TH.
47b bu : her TH.
48a itmezsin : itmezsüñ MK.
49a iderüm : iderüz SH.
52a sālyāneyi : selīmāneyi TH.
53b ise : - TH.

Resīde oldı ṣımāḫ-ı dile bu bed-peyġām
Ki ey güzīde-i devrān-ı 'azl mübārek bād

İdüp ṣu'ārı mu'aṭṭal bu nā-pesend ḫaber
Ḥavāṣṣum eyledi ẕāt-ı ḥayātdan ib'ād

Metā'ib-i sefer ü zaḥmetin çeküp bendeñ
Revā mı ġayrı ola āḫıẕ-ı rüsūm-ı mevād

O rūh-ı pür-ḫaṭaruñ ben çeküp meşaḳḳatini
Sezā mı ala rüsūmum bir ecnebī ırġād

60. Virüp müżāyaḳa aḥvālüme kesān-ı düyūn
Zamāne ṣarfumuñ eyler ulūfını āḥād

Ḳażā virüp ser-i sāmānuma perīşānī
Metā' u mā-meleküm oldı cümle zīb-i mezād

Ümīdi bu ki dil-i nā-tüvānumuñ idesin
Baña o meblaġı ḳanūn u şer'ān istirdād

Eger zamān-ı şerīfüñde faṣl olınmaz ise
Ḳalur bu da'vī-i nādīde tā-be-yevm-i tenād

'Ale'l-ḫuṣūṣ o bedī'u'l-beyān-ı naẓmum kim
Revān-ı 'Urfī vü Ḥassān'ı nuṭḳum eyler şād

65. Olaydı ẕā'iḳamend-i ḥalāvet-i süḫanum
Şikest-i seng-i ġam eylerdi şīşesin ḳannād

Fitīl-i dāġ-ı te'essüf iderdi ḫāmesini
Göreydi ḥüsn-i dil-ārā-yı naẓmumı Bihzād

Siriştüm 'ālem-i efhāma mehbiṭ-i ilhām
Nihādum ādem-i ma'nāya bāġ-ı Ḫuld-ābād

---

58a sefer ü : seferden MK. // zaḥmetin : maṣrafın; maṣrafı TH.
58b ġayrı : diger TH.,TR.
60b eyler : itdi TH.,MK.
61a ser-i : ser ü MK.
61b metā' u : metā'- Ü2 / oldı cümle : cümle oldı TH.,MK.
63a eger : diger SH.,TH.,MK.,Ü3.
65. Beyit : -MK.

Cevāhir-i hünerüm ‘ıḳd-ı gevher-i ma‘nā
Ṭarāvet-i süḫanum āb- rūy-ı isti‘dād

Bu iddi‘āda ḫilāf eylemem ḳasem be-kemāl
Olaydı sehv ile manẓūrı ger bu nev-īcād

Hezār genc-i temennī fedā idüp oldum
Derūn-ı ḫāṣda bir āteş eyledüm īḳād

Bu ṭarḥ-ı bī-bedeli germ-i şevḳ olup diyicek
Olurdı ṭab‘uma şākird Nef‘ī-i üstād

Bu nev-eşer-i veled ma‘nevī-i ṭab‘umdur
Ki añdurur bed eger nīk vālidin evlād

Olup vesīle-i ihdā-yı gevher-i taḥsīn
Gören ider dem-i iḫlāṣ ile revānumı şād

Tevellüd eyleyicek māder-i ṭabī‘atdan
Ḳader behişt-i ma‘ānī diyü ḳodı aña ād

Du‘ā-yı devletine başla ba‘d-ezīn Sırrī
Ḫıtām-ı naẓmda lā-büdd du‘ā olur mu‘tād

Hemīşe tā ki bülend-āsitān-ı iḳbāli
Ola melāẕ-ı gürūh-ı ekābir ü emcād

Mü’ebbed eyleye Ḥaḳḳ ẕātını o mesnedde
Hem ola devleti efzūn u ‘ömri ola ziyād

---

69a iddi‘āda : müdde‘āda TH. / bu : - MK.
69b sehv ile : sehvle TH. / ger : - TH.
70a temennī: temennā MK.
70b 70b ile 71b yer değiştirmiş; SH.,TH.,MK.,TR.
71a diyicek : idicek MK.
72b bed eger : peder Ü2 / vālidin : vālidini MK.
73b ider dem-i : ide ol dem TH.; ide MK. // 73. Beyit : -Ü3.
75a devletine : devlete MK.
76a āsitān-ı : āsumān-ı TH.
76b ola : olup TH.,MK.
77a mü’ebbed : mü’eyyed Ü1,TH.
77b ‘ömri ola : ‘ömri -TH.

## VIII.
## DER-MEDḤ-İ ŞEYHÜ'L-İSLĀM E'S-SEYYĪD FEYŻULLĀH EFENDİ

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Gevher-i feyże o kim dürc-i derūnın cā ider
Meşrebin müstaġnī-i dünyā vü mā-fihā ider

Feyż bir ser-çeşme-i maḥsūd-ı kevŝerdür k'anuñ
Cür'a - nūşı leẕẕet-i tesnīme istiġnā ider

Feyż kim bir bāde-i ḫum-ḫāne-i ḳudsiyyedür
Neşve-yābın pādişāh-ı milket-i ma'nā ider

Feyż bir mihr-i sipihr-i 'ālem-i lāhūtdur
K'āfitābı ḥüsn-i pür-envārına ḥirbā ider

5. Feyż bir ḥüsn-i dil-ārādur ki 'arż itmez yüzin
Müste'idd-i vuṣlatın bulduḳda bī-pervā ider

Ḳudsiyān-pervāne bir şem'-i şeb-ārādur ki feyż
Şu'lesi iẓhār-ı sırr-ı Leyletü'l-İsrā ider♦

Feyż bir emr-i ḥaḳīḳatdür ki itdükde ẓuhūr
Ẕerre-i nā-çīzi mihr ü ḳaṭreyi deryā ider

Feyż odur ki menba'-ı Feyyāżdan bir ḳatresi
Nāzil olsa ṭab'-ı lāle ṭūṭī-i gūyā ider

Neşve-yāb-ı bāde-i feyż-i İlāhī şūrı ḳor
Dā'imā tertīb-i bezm-i 'ālem-i ma'nā ider

---

K. VIII : Ü1(13b),Ü2(77b),SH.(2b),TH.(3a),AE.(-),MK.(43a),Ü3(16a),Ü4(2b), TR.(36a)

Başlık : Der-Medḥ-i Şeyḫü'l-islām Feyżu'llāh Efendi Sellemü's-selām Ü2; Der-Medḥ-i Şeyḫü'l-islām E's-Seyyīd Feyżu'llāh Efendi Raḥimehu'llāh SH.; Ebū Sa'īd-zāde TH.; Der-Sitāyiş-i Müftī-i Feyżu'llāh Efendi MK.; Der-Medḥ-i Feyżu'llāh Efendi Ü3.

2a feyż bir ser-çeşme-i : feyż kim bir çeşme-i MK.

3b neşve-yābın : neşve-bāş MK.

4a bir : kim MK.

6a şem'-i : māh-ı Ü2 / şeb-ārādur : münevverdür TH. / ki : -MK.

♦ Leyle-i İsrā : Kur'an-ı Kerīm, İsrā Sūresi (17.Sūre)

7a ḥaḳīḳatdür : ḥaḳīḳīdür TH.

7b ḳaṭreyi : ḳaṭre-i TH. // 7. Beyit : - MK.

8a ki : kim Ü2,TH.,TR. // 8. Beyit : MK.'da 7. Beyittir.

10. Ḥaḳḳ-ı feyż ü feyż-i Ḥaḳḳ'da pīr-i dānā-yı ḫıred
Redd idüp ta'bīr ü ta'rīfātum istihzā ider

Dir ki bu mıdur edā-yı Ḥaḳḳ-ı feyż ü feyż-i Ḥaḳ
Kilk-i ressām-ı ḫayālüñ bīhūde sevdā ider

Feyż-i Ḥaḳḳ olmaz bu ta'bīrāt-ı ṣūrıyla edā
Ehli anuñ ḫāme-i ma'nā ile imlā ider

Ḳandesin ḳande edā-yı pāk-i ta'bīrāt-ı feyż
Ol maḳāma nice ehl-i hūş vaż'-ı pā ider

Hep bu güstāḫī-i ṭab'-ı bī-me'ālüñdür senüñ
Ḳorḳaram kim bu güneh bir gün seni rüsvā ider

15. Var yüri bu cürmüñ 'afvın ḳıl recā hem āgeh ol
Feyż bu ta'bīrāt-ı nā-dānīden istiḥyā ider

Bu günāhuñ itmege keffāretin dil şevḳ ile
Kān-ı feyże yüz sürüp bu cürmin isti'fā ider

Kān-ı feyż ol āsitān-ı cūd kim ehli anuñ
Ne ġam-ı imrūz u ne endīşe-i ferdā ider

Āsitān-ı pāk-i Feyżu'llāh Efendi kim fażıl
Dā'imā dergāh-ı feyż-āṣārını me'vā ider

Müftī-i devrān u Nu'mān-ı zamān kim rūzgār
Müşkilātın dergeh-i vālāsına inhā ider

20. 'Ālem-i dāniş cihān-ı ma'nī-i 'irfān kim
Nevk-i kilk-i fażlı 'aḳd-ı müşkilātı vā ider

---

10a pīr-i : pīr ü SH. / dānā-yı : vāy TH.
10b Redd idüp ta'bīr ü ta'rīfatum istihzā ider : Kilk-i ressām-ı ḫayālüñ bīhūde sevdā ider TH.
11a feyż ü : feyż- Ü2 // 11.Beyit : - TH.
13a ta'bīrāt-ı feyż : ta'bīrāt ile MK.
15b ta'bīrāt-ı Ü1: ta'bīr-i
16b bu cürmin : cürminden MK.
17b imrūz u : imrūz- TH.,MK. // 17.Beyit : - Ü1
18a fażıl : anuñ MK. / 18b ile 19b yer değiştirmiş : Ü3
19a devrān : devrān u TH. / Nu'mān-ı : Nu'mānīMK.
20a ma'nī-i : müftī-i TH.,MK.
20b vā : ḫall TH.

Ol Mesīḥ-i vaḳt-ı mu'ciz-dem ki farṭ-ı cūddan
Bir nefesle niçe biñ dil-mürdeyi iḥyā ider

Āfitāb-ı luṭfi virse şebneme tāb-ı şebāt
Redd-i mihr ü mihr-i terk-i 'ālem-i bālā ider

İttiḥāda tefriḳasāz olsa nehyi fi'l-meşel
Ṣūret-i cismi heyūlādan 'adem-peymā ider

Meşrebi tebdīl-i keyfiyyet murād itse hemān
İ'tirāfi ibtidā māhiyyet-i eşyā ider

25. Bezmgāh-ı nehyi sārī olsa sāḳī bādenüñ
Her ḥabābın bāzgūn bir sāġar-ı mīnā ider

Şaḥş-ı cehle ger şifāsāz olsa luṭf-ı dānişi
Anı bir dānā-yı reşk-i Bū-'Alī Sīnā ider

Kīse-i iflāsa itse Ḥātem-i cūd-ı naẓar
Anı tā rūz-ı ḳıyāmet "Kenzi lā-yefnā" ider♦

Düşse ger kānūn-ı ḳahrından şerāre fitnenüñ
Menzilin āteş gibi ḥavf-ı dil-i ḫārā ider

Būy-ı ḫulḳıyla n'idem gülşen-güẓār olsa nesīm
Ġıbṭa ol deñlü dil-i ezhāra istīlā ider

30. Kim görinen jāledür ẓann itme farḳ-ı infi'āl
Cebhe-i gül-ġonçede yer yer 'araḳ peydā ider

---

21b niçe : günde TH.,MK. / dil-mürdeyi : mürde-i Ü2,MK.
22a virse : virür TH.
22b redd-i mihr ü mihr-i : redd-i mihr-i mihr ü TH.; rūz-ı mihr ü mehi MK.
23a nehyi : ḥükmi TH.,MK.
23b ṣūret-i cismi : ṣūreti cism TH.; ṣūret-i cism ü MK.
25a nehyi : nehy Ü2.
27a cūd-ı : cūdı MK.
27b ider : bulur TH.
♦ "Kenzi Lā-Yefnā": Kanaat tükenmez bir hazinedir
28a şerāre : şerār MK. / fitnenüñ : - Ü1
28b ḥavf Ü1: cevf / ḫārā : ḫār Ü1,MK.
29a n'idem : ne dem Ü2,TH.,MK.
30a kim görinen : görinen kim MK.
30b yer yer : bir bir MK.

Nükte-pīrā dāverā dānā-yı dāniş-perverā
Ey ki ẕātuñla mübāhāti bütün dünyā ider

Vaṣf-ı re'y-i rūşenüñ terḳīmde Mūsā-yı dil
Ḫāmesin kim reşk-i engüşt-i Yed-i Beyża ider

Çeşm-i Fir'avn-ı ḥased-endīşe mānend-i Kelīm
Nāy-ı kilk-i mu'ciz-erḳāmın bir ejderhā ider

Böyle mi eylerdüm evṣāf-ı cemīlüñ rūzgār
Her nefes mir'āt-ı cāna biñ keder peydā ider

35. Her ġubārı olmada āmed-şüd-i maẓmūna sed
Jengdār āyīne ṭūṭīyi nice gūyā ider

Yoḫsa ol üstād-ı ma'nā-perverüm kim ibtidā
Gūş-ı cān ile sözüm rūḥu'l-ḳudüs ışġā ider

Ġayruñ eş'ārıyla bir midür bu nev-ṭarḥ-ı laṭīf
Her nikāt-ı pāki 'aḳl-ı evveli şeydā ider

Ġayruñ eş'ārında selb itmem selāsetde velī
Ḫāme-i mu'ciz-demüm mümtāz u müstesnā ider

Sa 'y ile rūy-ı 'arūs-ı naẓm-ı şūḫın dīgerān
Vesme-i ta'bīr-i ḫāyīdeyle zīb-efzā ider

40. Bikr-i fikrüm ol tekellüfden berīdür kim ḥasen
Anı müstaġnī-i her heft-i cemāl-ārā ider

Vādī-i i'cāzda endīşeme olmaz naẓīr
Biñ sözi bir muḫtaṣar ta'bīr ile inşā ider

---

32a Mūsā-yı : dānā-yı Ü1
32b ḫāmesin kim : ḫāmesinüñ MK.
33a ḥased : yed-i TH.
33b nāy-ı : nāl-i TH.,MK.
34b biñ : bir Ü2.
37b nükāt-ı Ü2 : nükātı TH.; nigāh-ı Ü1,SH.,MK. / pāki : pāk TH. / 'aḳl-ı evveli : 'aḳl-ı Ādemi TH.
38.Beyit : - TH.
39b ḫāyīdeyle Ü2 : ḫāyīde ile
41a vādī-i : pīşe-i TH.,Ü3.

Ṭarḥ idince bāġbān-ı dil riyāż-ı naẓmını
Her nihāl-i nükte-ta'bīrini pā-ber-cā ider

Nā'il olursa eger dest-i felek bī-reyb u şek
Dürr-i naẓmum zīb-i dihīm-i ser-i Dārā ider

Da'vī-i lāf-ı süḫan dursun Ḫıdīvā şimdi dil
Ḫaṣm-ı baḫt-ı ser-keş ü bed-kīş ile da'vā ider

Zeyd-i baḫt-ı dūn (u) 'Amr-ı ehl-i ṭab'ı dā'imā
Teng-cāy-ı dār-ı ġamda cevr-i "lā-yuḥṣa" ider♦

Ceng-i ġadrından ḫulāṣa var mıdur diyü mesāġ
Müftī-i luṭfuñdan Allah a'lem istiftā ider

Mes'ele ma'lūm Sırrī bu temennā-nāmeyi
Budur ümmīdüm ki kilk-i raġbeti imzā ider

Ḫˇāce-i endīşede bendergeh-i iḫlāṣdan
Ḫak-i dergāha tefārīḳ-ı du'ā ihdā ider

Tā riyāż-ı ṭab'-ı erbāb-ı dili feyż-i ezel
Cilvegāh itdükçe reşk-i Cennetü'l-Me'vā ider

Gülşen-i iḳbālüñi ser-sebz idüp budur ümīd
Ḥaşre dek ẕātuñ mu'ammer Ḥażret-i Mevlā ider

---

42b nükte-ta'bīrini : nükteyi ta'bīr-i TH.; puḫte-ta'bīrini Ü2, SH.
43a nā'il : mā'il MK. / felek bī-reyb u şekk : zemāne şüphesiz TH.
44a dursun : ṭursun Ü2,TH.,MK.
44b ser-keş ü : ser-keş-i SH.; ber-keş TH.
45a 'Amr-ı : 'Amr u Ü2. / ṭab'ı : ṭab'a TH.
45b teng-cāy-ı : teng-nāy-ı MK.
♦ "lā-yuḥṣa" : Allah'ın nimetini birer birer saymak mümkün değildir. Onu icmâl suresiyle bile sayamazsınız. Şüphesiz Allah, çok yargılayıcı, çok esirgeyicidir: Nahl 16/18.
48a iḫlāṣdan : iḫlāṣda MK.
49b Cennetü'l-Mevā : Cennet-i Me'vā TH.

## IX.
## DER-MEDḤ-İ ŞEYḪÜ'L-İSLĀM FEYŻU'LLĀH EFENDİ

Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün

1. Yine düşdi ser-i endīşeme sevdā-yı süḫan
Yine itdüm dil-i şūrīdeyi şeydā-yı süḫan

Sāḳī-i feyż-i ezel şundı yine dest-i dile
Cām-ı serşār-ı neşāṭ-āver-i ṣahbā-yı süḫan

İtdi şāhīn-i ḫayālüm yine pervāz-şikār
Yine ṣayd itdügi lā-büdd olur 'anḳā-yı süḫan

Güft ü gū düşdi yine Mışr-ı beyāna olalı
'Āşıḳ-ı Yūsuf-ı mażmūn Züleyḫā-yı süḫan

5. Dehri Ḳays itdi yine hevdec-i dilden güyā
'Arż-ı ḥüsn eyledi ruḫsāre-i Leylā-yı süḫan

Vamıḳāsā n'ola dünyāyı iderse mebhūt
Ṭarḥ-ı şīrīnī-i güftār ile 'Aẕrā-yı süḫan

'Ālem-i ḫāṭır olur mehbiṭ-i envār-ı şühūd
Vāḳi' olduḳça dil-i zāra tecellā-yı süḫan

Şehd-i güftāruma dil-dāde meẕāḳ-ı eş'ār
Leẕẕet-i naẓmuma vā-beste mezāyā-yı süḫan

Oldı her mışra'-ı mevzūn u laṭīf naẓmum
Bāġ-ı endīşede bir serv-i dil-ārā-yı süḫan

---

K. IX : Ü1(15a),Ü2(79a),SH.(7a),TH.(4b),AE.(-),MK.(46b),Ü3(8b),Ü4(-),TR.(37b)

Başlık: Der-Medḥ-i Şeyḫü'l-islām Efendi Ü1; Der-Medḥ-i Şeyḫü'l-islām Sellemehü's-selām Ü2; Der-Medḥ-i Şeyḫü'l-islām Sellemehü's-selām Efendi Raḥimehu'llāh SH.; Der-Sitāyiş-i Ḫażret-i Şeyḫ Meşāyihü'l-islām TH.; Der-Sitāyiş-i Feyżu'llāh EfendīMüftī-i Zemān MK.

1b şūrīdeyi : şūrīdemi MK.

2a şundı yine dest-i dile : dest-i dile şundı yine TH.

3a yine : yine yine TH.

4a yine : yine yine TH. / beyāna : - MK.

5. Beyit : - MK.

8a güftāruma dil-dāde : eş'āruma dil-beste TH. // 8. Beyit : - MK.

9b mevzūn u : mevzūn- Ü2,MK.

Nāṭıḳam bülbül-i ḫoş-zemzeme-i bāġ-ı ḫayāl
Tāze ta'bīr-i belīġum gül-i zibā-yı süḫan

Böyle bir ṣūret-i zībāda ẓuhūr eylemedi
Girdi çoḳ hey'ete bīhūde heyūlā-yı süḫan

O Sirāfīl-i ḳalem ṣūr-ı ḳıyāmet- eşerüm
Ki dem-i cān-dihüm itmekdedür iḥyā-yı süḫan

Eylemiş dest-i ḳader madde-i fiṭratumı
Be-hem āmīḫte-i cevher-i ma'nā-yı süḫan

Bī-te'emmül olurum nükte-i ġayba mülhem
Ba'd-ez-īn ḫamem ider 'āleme ifşā-yı süḫan

Gerçi kim nükte-i pākīzelerüm olmışdur
Müntaḫab dürr-i girān-ḳıymet-i deryā-yı süḫan

Ḳorḳaram dūr ola mānend-i şebe raġbetden
İ'tibār itmez ise dāver ü Dārā-yı süḫan

Ṣadr-ı dīvān-ı fażıl Ḥażret-i Şeyḫü'l-İslām
Kim olur kem-nigehi rātibe-baḫşā-yı süḫan

Lücce-i baḥr-ı beyān faḫr-i cihān-ı dāniş
Zīb-i dīvān-ı fażıl dāver-i dānā-yı süḫan

O cihān-ı kerem ü 'ālem-i fażluñ her dem
Yüz sürer sāḥil-i 'irfānına deryā-yı süḫan

Mihr-i fażlından ider kesb-i żiyā-yı cāvīd
Māh-ı evc-i hüner-i 'ālem-i bālā-yı süḫan

Lem'a-i kevkebi tābiş-dih-i evc-i 'irfān
Ṣafvet-i meşrebi mir'at-ı mücellā-yı süḫan

---

10a zemzeme-i : zemze-i SH.
12b cān-dihüm : cān-rehüm MK.
13b cevher-i : gevher-i TH.
16b dāver ü : dāver-i Ü1,Ü2,MK.; dāver-i dānā-yı TH.
17a kim : ki TH.
18b dīvān-ı : eyvān-ı TH.
19a kerem ü : kerem-i Ü1,TH.,MK. // her . bir MK.
21a tābiş-dih-i : dāniş-dih-i TH.

‘Ālem-i dāniş ider mā’ide-i faẕlından
Rīze-çīnī-i ser-i sofra-i yaġmā-yı süḫan

Getürür nuṭḳa cemādātı murād itse eger
Cünbiş-i kūşe-i ebrū ile īmā-yı süḫan

Bulsa bir kerre dem-i ‘āṭıfetiyle cūşiş
Sāḥilin tūde-i gevher ide deryā-yı süḫan

25. Ṭıfl-ı mekteb olamaz medrese-i faẕlında
Risṭoṭāles-i ḥikem Bū ‘Alī Sīnā-yı süḫan

Nām-ı zībāsın ider zīver-i menşūr-ı ebed
Levḥ-i ta‘ẓīme nüvīsende-i ṭuġra-yı süḫan

Olmasa dilde eger māye-i rūh-ı luṭfi
Neşve virmezdi baña cām-ı muṣaffā-yı süḫan

Niçe vaṣf eyleyeyin ẕāt-ı faẕīlet- eşerin
Ki o müstaġnī-i ta‘rīf ü müberrā-yı süḫan

Muṭrib-i dil yine bir tāze sürūd itsün kim
Bezm-i vaṣfında hem-āheng olamaz nāy-ı süḫan

30. Ya‘ni nāy-ı süḫan ol kilk-i vecid-zemzemedür
Ki gelür raḳṣa şarīri ile mollā-yı süḫan

‘Arż idüp dergeh-i vālāya nesīc-i ṭab‘um
Döşeyem ġurfe-i evṣāfına dībā-yı süḫan

Vireyüm şāhid-i naẓma o kadar ziynet kim
Ḥüsn-i ta‘bīrine Mecnūn ola Leylā-yı süḫan

---

22b yaġma-yı : ne‘mā-yı Ü2 // 21-22. Beyitler : - MK.
28a eyleyeyin : eyleyem TH.,MK.
28b ta‘rīf ü : ta‘rīf-i SH.,MK.
28a eyleyeyin : eyleyem TH.,MK.
28b ta‘rīf ü : ta‘rīf-i SH.,MK.
30b şarīri : ḫıdīvi TH.
31a vālāya : vālā-yı Ü2, TH. / ṭab‘um : ṭab‘ın TH.
31b dībā-yı : vālā-yı TH.

Evc-gīr eyleyeyüm zemzeme-i vaṣfını tā
Zīr-i pāyında ḳala ‘arş-ı mu‘allā-yı süḫan

Bir ṭabaḳ gevher-i nā-dīde niṣār eyleyeyüm
K’ola her biri anuñ lü’lü’-i lālā-yı süḫan

35. Meblaġ-ı māh-ı nev evc-i hüner ile ṣunayum
Bir müferriḥ ki ola nāmı mürebbā-yı süḫan

Dir görenler veled-i ma‘nevī-i āṣārum
Merḥabā ey ḫalef-i ḫayyir-i bābā-yı süḫan

Nūr-ı mihr-i küremā maṭla‘-ı ṣubḥ-ı himemā
Ma‘nī-i vaṣfı eyā gevher-i yektā-yı süḫan

İẕnüñ olursa der-i ‘adl-i kerem-güsterde
İdeyüm çāk-i girībān ile şekvā-yı süḫan

Çoḳ zamāndur olalı milk-i dilümde münsed
Ḥār u ḫāşāk-ı elemle reh-i mecrā-yı süḫan

40. Çāk çāk olmadadur rūh-ı ṭalebde ammā
Ḥār-ı ḥırmān ile dāmān-ı temennā-yı süḫan

Beni bir nuṭḳ-ı ḥayāt-āver ile iḥyā it
Sendedür ḥaḳ budur esrār-ı Mesīḥā-yı süḫan

---

33a eyleyeyüm : eyleyelüm SH.,TH.
33b ‘arş-ı : ḳaṣr-ı TH.
34a nā-dīde : nān-dīde SH. / niṣār eyleyeyüm : hediye ideyüm TH.
34b k’ola her biri anuñ : ki ola her biri bir TH.
35a hüner ile : hünerle Ü2. / ṣunayum : ideyüm Ü1 // 35. Beyit : - MK.
37b yektā-yı : yektā TH. // 37. Beyit : -MK.
38b girībān ile : girībānla MK.
39a münsedd : mānend MK.
39b ḥār u : ḫār- SH. / elemle : dilimle MK.
40a ammā : ḥālā TH.
40b ḥırmān ile ḥırmānla Ü2.
41b budur : bu ki TH.,MK.
MK. nüshasında(v.47b) sayfa kenarında Vehbī’nin “Şeved ü mī-şeved ü bāşed ü āmed şūd ile / Fārisī oldı sanur yapduġı saçma-yı süḫan” beyti yazılıdır.

Baḳ perīşānlıġuma rişte-i luṭfa rabṭ it
Gör ne lāyıḳ ḳala şīrāzesüz eczā-yı süḫan

Kārbān-ı hüner-i ṭab‘-ı selīmümle benüm
Ḫˇāce-i çār-süy-ı milket-i ma‘nā-yı süḫan

Ṭutalum ḫˇāce-i bendergeh-i ma‘nīdür dil
Görmedi neydügini behre-i kālā-yı süḫan

45. İtdüm āṣārumı āvīḫte-i ‘arş-ı berīn
Ḥaḳ budur şimdi benem şā‘ir-i ġarrā-yı süḫan

Ḥaşr olur cümle oḳunduḳça füsūn-ı naẓmum
Süḫan-ı pāküme a‘dā bulamaz cāy-ı süḫan

Ben dururken nice āġāz-ı süḫan eylerler
Ḥavf-ı şemşīr-i zebān itmeden a‘dā-yı süḫan

Nice a‘dā-yı süḫan düşmen-i şi‘r ü inşā
Ṣuretā her biri zu‘mınca eḥibbā-yı süḫan

İtseler şi‘rüm oḳunduḳca besīmāne pesend
Gösterürler baña dendān-ı ciger-ḫāy-ı süḫan

50. Şaḫṣ-ı ta‘bīre tefekkürleri renc-i ḳulunc
Zāt-ı taḳrīre tekellümleri ḥummā-yı süḫan

Çeşm-i endīşeleri ża‘f-ı feżāḥatle saḳīm
Sözleri bā‘iṣ-i rencūrī-i a‘żā-yı süḫan

---

42a rabṭ : bend Ü1
42b gör ne : gözüme Ü1; görme Ü2,TH. / şīrāzesüz : şīrāresüz Ü1 / eczā-yı: icrā-yı TH.,MK.
43a kārbān-ı : kār u bār-ı / selīmümle : selīmle MK.
44a bendergeh-i : bendeñe TH.
45a āṣārumı : āṣārımı TH.,MK. / berīn : ḳabūl TH.,MK.
45b budur : bilür TH.
46a olur cümle : ḥamle Ü3
47a dururken : ṭururken Ü2, TH.
47b itmeden : itmedin Ü2; itmeye TH.
48a a‘dā-yı : - TH.
48b zu‘mınca : zu‘mınca kim MK.
50a ta‘bīre : ta‘bīr MK.
51a feżāḥatle Ü1 : feṣāḥatle Ü2,SH.
51b çeşm-i : cism-i MK.

Dem-i fersūdeleri dārū-yı nā-bihbūdī
Nuṭḳ-ı bīhūdeleri merg-i müfācā-yı süḫan

Göremez çeşm-i taḫayyülleri rūy-ı ṣıḥḥat
Ne ḳadar eylese tedbīr-i eṭibbā- yı süḫan

Çeşm-i Fir'avn-ı ḥasedkāra yine göstereyüm
Göreler tā ne imiş mu'ciz-i Mūsā- yı süḫan

55. Biricik sā'id-i endīşeyi teşmīr ideyüm
Eyleyem yine hüveydā Yed-i Beyzā-yı süḫan

Ḥāsidān ṣandı ki meydān-ı süḫan ḫālīdür
Geçinüp her biri bir ma'reke-ārāy-ı süḫan

Ḫaşmet-i Rüstem-i ṭab'umdan olup bī-ṭāḳāt
Teng olur gözlerine 'arṣa-i pehnā-yı süḫan

İtdiler kim ḳademe rūh-ı gürīze āġāz
Sözleri cümle olup tūde-i da'vā- yı süḫan

'Āḳıbet yine baña oldı müsellem bi'ẕ-ẕāt
Merdī-i ṣaḥn-ı edā ferdī-i heycā- yı süḫan

60. Reh-i ma'nīde şitāb itse de görmez aṣlā
Sekte-i laġzişi rehvār-ı sebük-pā- yı süḫan

Çıḳdı da'vāma muṭābıḳ der-i pür-faẓlından
Ḳavl-i aḳvā ile aldum ele fetvā-yı süḫan

Ġayrı da'vāya cesāret idemezler bilürem
Pīş-i ḳāżī-i belāġatde eşirrā-yı süḫan

Pendümi güş idüñ ey bü'l-hevesān-ı 'irfān
Ne belā başıñuza renciş-i ġavġā-yı süḫan

---

53a taḫayyülleri : taḫlīlleri TH.
54b tā ne : tāze Ü1,TH.
57b teng olur : teng olup Ü2; şek olup SH. // pehnā-yı : feżā-yı MK.
58a kim : yek TH.,MK.
58b tūde-i : tevbe-i TH.
61a da'vāma : da'vāya TH. / der-i pür-faẓlından : dürer faẓlından TH.
62a bilürem : anlar MK.
63a pendümi : pendimi TH.

Olsañuz her biriñüz sözde Felāṭūn-ı beyān
İtseñüz her biriñüz siḥr ile inşā-yı süḫan

Süḫan-ı Sırrī-i pākīze-edādur el-ḥaḳ
Ḳalem-i raġbeti eylerse ger imża- yı süḫan

Ḥaddi yoḳ kişver-i evṣāfınuñ olsam ne ḳadar
Edhem-i ḫāme ile bādiye-peymā-yı süḫan

Olalum ġayrı yeter semt-i du'āya 'āzim
Ki du'ādur dile şimden girü evlā-yı süḫan

Ḳavl-i eslāfa bile vird-i du'ādur bī-şek
Zīnet-i bed'-i edā ḫātime-pīrā- yı süḫan

Tā ki dergāhına memdūḥumuñ erbāb-ı kemāl
İde ihdā-yı nevādir dür-i deryā-yı süḫan

Gevher-i ẕātuñ ola zīver-i dīhīm-i ebed
'Ömrüñ efzūñ ide Mevlā budur aḳṣā-yı süḫan

Bāġ-ı vaṣfuñ ola sīr-āb-ı zülāl-i 'irfān
Nāvidān-ı ḳalemüm eylesün icrā-yı süḫan

---

64a olsañuz : olsa ger MK.
64b itseñüz : itse ger MK. / biriñüz TR: -TH. ; biriñiz
65a Sırrī-i pākize : Sırrīne pākīze MK. / el-ḥaḳ MK. : olacaḳ; ancaḳ TH.
67a olalum : olayum MK.
68a eslāfa Ü2 : eslāf / bile vird-i : beli der-i TH.,MK. / bī-şekk : olacaḳ TH.
69a memdūḥumuñ : memdūḥınuñ TH.,MK.
69b nevādir dür-i : nevādirdür MK.
70a ola : olup TH. // 70-71.Beyitler : - Ü2
71b nāvidān-ı MK.: nāverān-ı (MK. nüshasında(v.48a) kasidenin sonunda ve sayfa kenarında Vehbī'nin "sühan" redifli kasidesinden iki beyit yer almaktadır.)

## X.
## ‘IYDIYYE DER-MEDḤ-İ MUṢṬAFĀ PAŞA

*Fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün*

1. Şükr ṣad şükr ki bā-‘avn-ı Ḫudā-yı Müte‘āl
Oldı ṭūṭī-i dile āyīne māh-ı Şevvāl

Şükr ṣad şükr-i mükerrer ki zebānum oldı
Ḳand-ı ḫoş-güyı ile ẕā’iḳa şīrīn-maḳāl

Nice şükr itmeyeyüm maḳdem-i māh-ı ‘ıyde
‘Āleme eyledi teşrīfi ile beẕl-i nevāl

Eyledi kemter işāret ile imsāki ḥarām
İtdi iftārı bir īmā ile dünyāya ḥelāl

5. Māh-ı Şevvāl ḳıyās eyleme ṣaḥṣ-ı cü‘uñ
Çekdi cellād-ı ḳażā ḳatline şemşīr-i zevāl

Hele bī-tābī-i āṣār-ı ṣavımdan ey dil
Öyle ża‘f üzre idi her meh-i ferḫunde-cemāl

Ṭarḥ-ı īmā-yı viṣāl eylemege ‘uṣṣāḳa
Ḳalmayup kūşe-i ebrūda daḫı tāb u mecāl

Meh degül müjde-i ten‘īm-i viṣāl eylemege
Remz-i ebrūda vekīl oldı cüvānāna hilāl

---

K.X. Ü1(17a),Ü2(71b),SH.(8b),TH.(10b),AE.(-),MK.(45b),Ü3(5b),Ü4(-), TR.(39a)

Başlık: Der-Medḥ-i Muṣāḥib Muṣṭafā Paşa Ü2,TR.; ‘Iydıyye Der-Sitāyiş-i Ḥażret Muṣāḥib Muṣṭafā Paşa Rahimehu’llāh SH.; Der-Sitāyiş-i ‘Iydıyye-i Muṣāḥib Muṣṭafā Paşa MK.; - Ü3.

1a şükr : şükr ki MK. / ṣad şükr : şükr TH.,Ü3.

2a ṣad şükr : şükr TH.,Ü3

2b şīrīn-maḳāl : pīrā-maḳāl TH.

3.Beyit : TH.’de 4. Beyittir.

5b ḳażā : ḳader TH. // 5. Beyit : TH.’de 7. Beyittir.

6a ey : v’ey TH. // 6. Beyit : TH.’de 8. Beyittir.

7a ‘uṣṣāḳa : ‘uṣṣāḳı MK.

7b tāb u : tāb-ı SH.,MK.,TR. // 7. Beyit : TH.’de 9. ; MK.’da 8. Beyittir.

8b remz-i : zīr-i MK. / cüvānāna : cüvāna MK.

Meh degüldür gül-i nesrīn-i gülistān-ı sürūr
Meh degül cām-ı zer-i bezmgeh-i ‘ālü’l-‘āl

Nice şükr itmeyeyüm luṭf-ı Ḫudā murġ-ı dili
Ḳafes-i rūze-i ġamda ḳomadı ebkem ü lāl

Āsumānīleri tebḫīr ider var ise çarḫ
Ebr olup micmer-i māh üzre kebūdī bir şāl

Ġamze-i gürsinegī eylemeden ḳaldı menār
Mīl-i kārīmi degül dīde-i ḳandīle hilāl

‘Āşıḳa merḥameti olsa da mümkin mi ide
Cünbiş-i kūşe-i ebrū ile īmā-yı viṣāl

Māh-ı Şevvāl degüldür görinen çarḫ üzre
Ḫāme cünbānı idüp belki o üstüde- ḥışāl

Aldı zer-beyża-i ṭuġrā-yı ḳader-aḥkāmın
Zīver-i ṭāḳ-ı berīn itdi felek māh-miṣāl

Āfitāb-ı felek-i cūd Muṣāḥib Paşa
Muṣṭafā ism ü ‘Alī mecd ü sütüde-aḥvāl

Bārek’allāh zihīmā-ṣadaḳ-ı Muṣṭafāvī
Maẓhar-ı mevhibe-i Ḥażret-i Ḥaḳ Celle Celāl

Mesned-ārāy-ı himem serv-i gülistān-ı kerem
Ṣāḥib-i ‘izz ü ḥaşem mālik-i cāh u iclāl

Münteḫab gevher-i yek-dāne-i gencīne-i cāh
Ma‘nī-i lafẓ-ı ‘aṭā fezleke-i faźl u kemāl

---

9b cām-ı zer-i bezmgeh-i : bezmgeh-i cām-ı zer-i MK.
10.Beyit : TH.’de 3. Beyittir. // 10.-13. Beyitler : - MK.,-Ü3.
11.Beyit : - TH.// 13.Beyit : - TH.
12a menār : niyāz MK.
12b degül : dil MK. // 12. Beyit : MK.’da 5. ;Ü3’te 6.Beyittir.
14b üstüde ḥışāl : ferḫünde-ḫışāl TH. // 14. Beyit : TH.,Ü3’te 12. Beyittir.
15b ṭāḳ-ı : çarḫ-ı MK.
16b ism ü : ism-i TH., nām-ı MK. / sütüde-aḥvāl : sütüde-iclāl TH. // 16. Beyit: MK.’da 13. Beyittir.
18a himem : kerem MK. / kerem : himem MK.
19b lafẓ-ı : ḥarf-i MK.

20. Müste'id-i şeref-i ṣoḥbet-i şāhīki Ḫudā
Eylemiş anı nedīm-i şeh-i gerdūn-iḳbāl

Nice şeh neyyīr-i burc-ı 'aẓamet kim olmış
Mihr-i ẕātıyla şeref-baḫş-ı serīr-i iclāl

Böyle bir pādişehüñ ola nedīm-i ḫāṣı
Anı vaṣf eylemek endīşeye bir emr-i muḥāl

İntisāb-ı der-i vālāsı ile buldı şeref
İki ser-geşte-i 'ālem idi baḫt u iḳbāl

Alsa meh mihr-i żamīrinden eger vāye olur
Rūy-ı esḥāra sepīdac-ı siyāhī-i leyāl

25. Deşte ger bedreḳasāz olsa nigāh-ı luṭfi
Çeşm-i şīr olur idi meş'ale-i rāh-ı ġazāl

Eylese ṭab'ı eger ülfet-i ezdādı murād
Ābsız āteşi īḳād ola bir emr-i muḥāl

Olmasun dāġ-ı bedel dīv-i ġazālān-ı Ḫıṭā
Būy-ı aḫlāḳın iletmez ṭaraf-ı Çīn'e şimāl

Nā'il-i ṣoḥbet-i ādābı olaydı bir kez
Vaż'-ı pīriyle be-kām olur idi hep eṭfāl

Tāb-ı mihr-i ṭalebe ḳuvvet-i neẓẓāre bulur
Eyleyen ḫāk-i rehüñ sürme-i çeşm-i āmāl

30. Neyyirā ṣāf-dilā gevher-i 'alī-ḳadrā
Ey yegāne gül-i ṣad-berg-i riyāż-ı iḳbāl

---

20-23. Beyitler : - TH.,-Ü3.
24a vāye olur : vāye-i nūr MK.
24b esḥara : eşcāra TH.; seḥḥāra MK. / siyāhī-i leyāl : olur sāl-i leyāl MK.
25a deşte : deste TH. // luṭfi : ḥıfẓı Ü2,SH.,MK.
25b şīr : sīr MK.
26a bir emr-i TH. : emr-i
27a Ḫıṭā : Ḫuten TH.,MK. // 28. Beyit : - MK.
29a mihr-i ṭalebe : mihre hüner TH.; mihr-i hünere MK. / bulur : olur MK.
29b rehüñ Ü1 : rehin

Böyle mi eyler idüm vaṣf-ı cemīlüñ ṣad āh
Milk-i sāmānumı gerdūn ḫarāb itdi bu sāl

Ḫˇāce-i nāṭıḳa ma'ẕūrdur itdiyse eger
Güher-i midḥatüñi zīver-i silk-i icmāl

Mā-melek zīnet-i dest ü kef-i düzdān oldı
Oldı dil fikr-i müşevveşle perīşān-aḥvāl

Nice günler ġam-ı cāngāh-ı firāvān ile hem
Cüst ü cū eylemede itmedüm aṣlā iḥmāl

35. Ḳaldı ancaḳ yanuma bīhūde gerdūnīden
Te'ab-ı herze- devānī elem-i zeyn ü düvāl

Giceler noḳta döküp ṣafḥasına encümden
Çarḫ-ı güm-geştem içün raḥm ile oldı remmāl

Ṣan'atında bu ḳadar sa'y-ı belīġ itdi velī
Gelmedi vefḳ-ı murād üzre muvāfiḳ bir fāl

Naḳş-ı liḥyān ile olmadı beşāret-res dil
Ḳabż-ı ḫāric idi hep anda görinen eşkāl

Ṣormadı kimse tesellī-dih olup aḥvālüm
Ṭanz ile eyler idi ḥālümi kim itse su'āl

40. Va'd-i bisyār-ı keremkār-ı zamāna bī-ḥad
Līk maḥbūs-ı derūn kīse-i genc-i ihmāl

Ṭūṭī-i dil nice güftār idebilsün ki ḳażā
İtdi āyīne-i endīşemi pür-gerd-i melāl

---

33a dest ü bīhīn MK.
34a firāvān ile : firāvānla MK.
34b cüst ü : cüst- Ü2.
35b zeyn ü : zeyn-i TH.
36b içün raḥm ile : raḥm idüp TH./ raḥm ile : raḥm idüp Ü2
37b muvāfiḳ : münāsib TH.
38b hep anda : anlarda TH.
39b eyler idi : eylediler TH.,MK.
40a bisyār Ü2,SH.,MK. : seyyār-ı
41a dil nice güftār idebilsün ki ḳażā : dili güftār idebilsün mi dehr TH.
41. Beyit : - MK.

Yoḫsa ol ḫˇāce-i bāzār-ı ma‘ānīyem kim
Güher-i naẓmum ile oldı cigergāhı le’āl

Ḫıżr’ı şermende ider Āb-ı Ḥayāt-ı süḫanum
Şi‘rümi görse selāsetde olur lāl-i zülāl

Ġarażum vaṣfuña şāyeste güherdür yoḫsa
Baḥr-ı endīşe dür -i ma‘nī ile māl-ā-māl

45. Ḥadd mi var şi‘r-i cevāhir süḫan-ı Sırrī’ye
Güher-i naẓmumuñ ey ḫˇāce biñin gör birin al

Yetişür bir gül-i ter gülşen-i eş‘ārumdan
Zīb-i destār-ı ḳabūl itse o ferḫunde-ḫıṣāl

Buldı söz ġāyeti ṣıdḳ ile du‘ā eyleyelüm
O du‘ā kim ola maḳbūl-i Ḫudā-yı Müte‘āl

Tā ki her sāl rücū‘ eyleye şehr-i Ramażān
Ṣavm-ı farżuñ ola tā ġāyeti māh-ı Şevvāl

‘Ālemi ġarḳ-ı ni‘am eyleyesin çün meh-i ‘ıyd
‘Ömr ü iḳbālüñi efzūn ide Ḥaḳḳ Celle Celāl

---

42b cigergāhı : ciger-kāv Ü2,MK.
43b şi‘rümi : naẓmumı TH.,MK. / olur lāl-i : olurdı MK.
44b dür-i : dür ü SH.; dürer MK. / māl-ā-māl : māl-ālāl TH.
45b biñin : biñiñ Ü2
48b māh-ı : şehr-i MK.
49b ‘Ömr ü iḳbālüñi efzūn ide : ‘ömriñi ide füzūn ḥażret-i TH.

## XI.
## NŪRİYYE DER-MEDḤ-İ RE'ĪS RĀMĪ EFENDİ

*Mef'ūlü / fā'ilātü / mefā'īlü / fā'ilün*

Tāb-ı celāl-i rūze idüp her menārı nūr
Gör mu'cizāt-ı şāri'i kim itdi nārı nūr

Gelmez ġınā müşāhede-i ḥüsn ü ānına
Naḫl-ı riyāż-ı ṭā'atüñ olur bahārı nūr

Āmāde oldı seyr-i çerāġāna ehl-i dil
Olmış feżā-yı maġfiretüñ lālezārı nūr

Mişkāt ile müzeyyen olup cāmi vü menār
Döndi o ḥışna kim ola burc u ḥişārı nūr

5. Ref' eyleyüp ẓalām-ı şebi yümn-i maḳdemi
Rūm itdi şanki memleket-i jengbārı nūr

Ya bir 'arūs-ı şu'le-i taḳdīr ki gösterür
Zīb-i serinde niçe dür-i şāhvārı nūr

'Işmet-güzīn 'arūs-ı muraṣṣa'-niṭāḳ kim
Ser-tā-be-pāy hep güher-i tābdārı nūr

Ser-der-hevā bir 'āşıḳ-ı dīdārdur meger
Olmış hezār dāġ ile ceyb ü kenārı nūr

Nārencī cāme ile idüp rāst ḳāmetin
Bir nev-nesīc tuḥfe-gīr pūd u tārı nūr

10. Ṣābit-ḳadem ger 'āşıḳ-ı dīdār olmasa
Olmazdı böyle sūz ile cism-i nizārı nūr

Ya āşiyān-ı bülbül-i tehlīldür ki ider
Ervāḥıyānı nağme-i sūziş-güẕārı nūr

---

K.XI: Ü1(18a),Ü2(-),SH.(17a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-), TR.(43b) sayfa kenarındadır, yazıların büyük bir kısmı silik olduğu için okunamadı. TR.

Başlık: Ḳaṣīde-i Nūriyye Der-Medḥ-i Re'īsü'l-Küttāb Rāmī Efendi Raḥimehu'llāh SH.; Nūriyye Der-Medḥ-i Re'īsü'l-Küttāb Rāmī Efendi TR.

Şādür-revān-ı gülşen-i temcīddür yāḫūd
Fevvāre-şu'le āb-ı zülāl iştihārı nūr

Şehr-i ḳudūm-ı pür-şerefi itdi tābnāk
Bir ḫ̆ācedür ki emti'a-i kār u bārı nūr

Ṣad merḥabā müzeyyen idüp kā'inātı hep
İcrāyla eyledi nice şehr ü diyārı nūr

15. 'Uşşāḳa eṣ-ṣalā diyü ıẓhār-ı şevḳ ider
Dāġ-ı ḳalender ile yemīn ü yesārı nūr

Pür-şevḳ olup cemāl-i meh-i 'ıydı görmege
İtmiş nigāhı sūy-ı reh-i intiẓārı nūr

Gör baḫt-ı evvel şeb-i 'ıyd idüp el-vedā'
Ḳoydı bürehne 'āḳıbet idüp firārı nūr

Lāyıḳ mı virdügin girü redd ide rūzgār
İsterse olsun elbise-i isti'ārı nūr

Sırrī gibi bürehne-ten itdi mīnāreyi
Çāk itdi ceyb-i pīrehen-i neng ü 'ārı nūr

20. İşte ḫilāf-ı meşrebidür bevār-ı dāverüñ
Kim āfitāb-ı rif'atinüñ şermsārı nūr

İncāzına teraḳḳub ider va'd-i luṭfinuñ
Aṣḥāb-ı ḥācete kerem-i bī-şumārı nūr

Dānā-yı rūzgār re'īs-i güzīdekār
Rāmī-i nāmdār kef-i zer-niṣārı nūr

Ol āfitāb-ı mekrümetüñ ẕerreveş olur
Pertev-gedā-yı mihr-i sa'ādet-medārı nūr

---

13b kār u : kār-ı SH.
15a idüp : ider SH.
16b nigāhı : nigāh Ü1.
18b isti'ārı : istitārı SH.
19b neng ü : neng-i SH.

Ḫāk-i derinde itmege kesb-i şeref müdām
Dergāhınuñ olursa n'ola ḫāksārı nūr

Ol zīver-i maḳām-ı riyāset ki dā'imā
Vech-i beşūşı ile ider iftiḫārı nūr

Ol āfitāb-ı maṭla'-ı iḳbāl kim bulur
Dergāhına tereddüd ile i'tibārı nūr

İkṣārı ḫıyra çeşm ider erbāb-ı dānişi
Olsun gerekse her süḫan-ı ābdārı nūr

Taṣḥīf ider feṣāḥati bir noḳta 'āḳıbet
Olursa daḫı şi'r-i belāġat-şi'ārı nūr

Bāzār-ı şehr-i rūzede tā ehl-i ṭā'atüñ
Ola temettu'-ı ḥasenāt ile kārı nūr

Her rūzı rūz-ı 'ıyd ola her gicesi Ḳadr
İtsün ḥarīm-i menḳabetinde ḳarārı nūr

## XII.
## DER-MEDḤ-İ RE'İSÜ'L-KÜTTĀB RĀMĪ EFENDİ

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

Bārek'allāh eyā ḥāme-i mu'ciz-erḳām
Eyledüñ yine çemenzār-ı ḥurūf içre ḳıyām

Ḳaddüñi rāst ḳılup cilveler ile yer yer
Eyle şermende sehī serv-i gülistānı temām

Nāvīdān-ı çemenistān-ı süḫan sensün sen
K'oldı ḫurrem cereyānuñla gülistān-ı kelām

Bu 'acebdür ki eyā ḫāme-i mu'ciz-ḫarekāt
Lāl iken bunca lisāna niçe itdüñ iḳdām

---

27a erbāb-ı : aṣḥāb-ı SH.

K.XII: Ü1(19a),Ü2(-),SH.(18a),TH.(14a),AE.(-),MK.(51b),Ü3(18b),Ü4(-),TR.(43b)

Başlık: Der-Vaṣf-ı Mümā-ileyh Re'isü'l-küttāb Rāmī Efendi Raḥimehu'llāh SH.; Der-Sitāyiş-i Re'is Rāmī Efendi MK.; Der-Medḥ-i Re'isü'l-küttāb Rāmī Efendi TR.; - TH.,-Ü3

3a nāyīdān : nāvīdān SH., TH.

5. ‘Anberīn cāmelü bir sālik-i Baġdādīsüñ
Neşr-i feyż ile cihāna yüri ey müşgīn-fām

İnḥirāf-ı ḳademüñ ẓāhir iken ‘ālemde
Rāst-revsen yine ey merd-i sebük-pā-yı temām

Feyż-i te’şīr bulınmaz süḫanuñda gāhī
Ḥikmetin saña beyān eyleyem ey şīrīn-kām

Sālik-i rāh-ı Ḫudā merd-i cihān-dīde iken
Saña lāyıḳ mı Ḥurūfī diyeler ḫāṣṣ ile ‘ām

Ketm idüp meslek-i buṭlānuñı gel eyle rücū‘
Ḳaṭ‘ iderler dilüñi mezhebüñ itme i‘lām

10. Rāh-ı Ḥaḳḳ’a seni gel bāri delālet ideyüm
Pend-i pīrānemi güş idüp olursañ baña rām

İntisāb itdüreyüm gel seni bir dergāha
Ki anuñ görmedi mānendini çeşm-i eyyām

Ol veliyyü’n-ni‘amuñ bende-i efgendesi ol
Belki bir ḫıdmetine ide seni istiḫdām

Müstāḳīm olduġuna vāḳıf olurlarsa eger
Belki el üzre ṭutarlar seni tā rūz-ı ḳıyām

Bilmege ẓāt-ı şeref-baḫşın iderseñ ‘acele
İdeyüm saña bu evṣāf ile bāri ifhām

15. Mihr-i gerdūn-kerem Ḥażret-i Rāmīki anuñ
‘Ömr ü iḳbālinüñ ed‘ıyyesidür farż-ı enām

---

5a cāmelü : cāmeli TH.
6b merd-i ferd-i MK.
8a Ḫudā TH. : Hüdā
9a buṭlānuñı : buṭlānını TH.
9b iderler dilüñi : ider diliñi Ü1 / meẓhebüñ : meẓhebin TH.
11a itdüreyüm : itdüreyin SH.
11b eyyām : evhām TH.
12b ḫıdmetine : ḫıdmete MK. // 12.Beyit : TH.’de 15.;Ü3’te 15. Beyittir.
14b saña : bāri TH. / bāri : saña TH. // evṣāf ile : evṣāfla MK. // 14.Beyit : TH.’de 13. Beyittir.

O hünermend-i kerīmü'ş-şiyemüñ ḳāṣırdur
Yazmada menḳabet-i ẕāt-ı şerīfin aḳlām

Kemer-i ḫıdmeti ṣıdḳ ile miyāna bend it
Her ne emr eyler ise eyle 'ācūlāna ḳıyām

İntisāb eyleyen ol dergehe olmaz maḥrūm
Her ne ḥāl ise virür ḥāline elbette niżām

Şaḫṣ-ı maḥzūnuñ o dergāha düşerse naẓarı
Ṣad tereffühle ider def'-i ġumūm u ālām

20. Dā'imā lücce-i luṭfi mütelāṭumdur anuñ
Müte'āḳıb görinür dīdeye mevc-i in'ām

Teşnegān olsa ger āb-ı kereminden reyyān
Ḫuşk-i fāḳa gidüp ola muraṭṭab-endām

Himmeti öyle ki bir yerde ḳarār eyleyemez
İtse bir 'āciz eger dergehine 'arż-ı merām

Sa'y idüp anı ḥuṣūle getürür elbette
Rāḥat olmaz anı tā itmeyicek nā'il-i kām

Kemterīn sa'yı ile oldı cihān āsūde
Buldı tedbīri ile fayṣalı küfr ü İslām

25. Münşiyān-ı hüner-endūz bu ta'bīr ile hep
İtdiler vaṣfını ṣebt-i ṣafaḥāt-ı ikrām

Āb-ı rūy-ı 'uḳalā neyyīr-i gerdūn-ı zekā
Dest-gīr-i żu'afā gevher-i baḥr-ı in'ām

Düşse dūş-ı feleke sāye-i temkīni anuñ
Merkez-i ḫāke berāber görinür heft-ecrām

---

18b ise : - TH.
19a dergāha düşerse naẓarı : dergāhına düşerse güẓeri TH.,MK.
19b ġumūm u : ġumūm- MK.
21b ḫuşk-i : ḫuşkīMK.
22a ki : - MK.
24b fayṣalı : fayṣal u MK.
26a zekā : ẕekā TH.

Maẓhar-ı luṭfı olan kimse żarūret görmez
İşte tā böyle ider eylese beẕl-i in'ām

Ġurfe-i ḳadri bülend öyle ki kim süllemine
Vaż'-ı pā eylese ṭıfl-ı müteḥarrik-endām

30. Sāl-ḫurde ola bir pīr-i 'āmel-mānde hemīn
İntihāsındaki manẓūrı olınca o maḳām

Ḥükmi nāfiẕ olamaz ḳangı diyāra gitse
Nām-ı nāmīsini ḥırz itmeyicek bi'l-aḥkām

Merd-i ṣāhib-keremā dāver-i 'ālī-himemā
Ey fürūzende-i şem'-i emel-i ḫāṣṣ ile 'ām

N'ola ikṣār-ı süḫan eylese dil ma'ẕūram
Tā ki vāḳıf olasın ḥālüme ey merd-i be-nām

Yed-i ḥırmān ile dāmān-ı tereffüh ṣad-çāk
Ṭutmada dest-i żarūretle girībānumı dām

35. Ḫānenüñ ḥücceti İsmā'īl Efendi'de rehin
Ḫaḳḳumı vir diyü üç günde bir eyler ibrām

Ḫastelik daḫı 'ulūfe bıraġup vaḳf-ı tene
Pençe-i ẓulmi dırāz eylemede cünd-i saḳām

Beled-i tenden idüp 'āḳıbetü'l-emr firār
Masḳaṭ-ı re'sini terk ide gibi ṣıḥḥat-i tām

O ḳadar ḫuşk ki çūb-ı bāġuma döndi 'urūḳ
Ḳan bulaşmaz niçe biñ nişter ururşa ḥaccām

---

29a ġurfe-i TH. : ġarḳa-i / ki kim : süm MK.; - TH.
31a ḥükm-i : ḥükmi MK.
31b nāmisini : vālāsını TH.,MK. / bi'l-aḥḳam : tā hükkām TH.,MK.
32b ḫaṣṣ ile : ḫaṣṣla MK.
34a ḥırmān ile : ḥırmānla MK.,TR.
36a ḫastelik : ḫastalıḳ TH. // vaḳf-ı tene : vaḳf-ı dile TH.; vaḳf yine MK.
38a bāġuma : te'emmüme MK.
38b nişter : ḫançer TH.

İdemez dehrüñ eṭibbāsı da teşḫīş-i ‘amel
Vādi-i cehlde ol ṭā’ife-i ke’l-en‘ām

40. Her biri fenn-i ṭabābetde ‘alem eylerler
Ṣāḳī işkeste olan şaḫsa ‘ilāc-ı sersām

Ḳalmadı gitdi vücūdumda ruṭūbetden eşer
Bedenüm olsa da ālūde-i dühn-i bādām

Bilürem eyleyemem ḳaṭ‘-ı ümīd-i ṣıḥḥat
Ki firāvāndur elṭāf-ı ‘Alīmü’l-‘Allām

Besdür ey Sırrī bu ıṭnāb yeter besdür bes
Naẓm-ı evṣāfını gel eyle du‘āyıla temām

Tā o merkezde devām üzre ola dād u sited
Tā o dergāhda derkār ola ehl-i aḳlām

45. Revnaḳ-ı mesned-i cāh ola vücūduñ her ān
‘Ömrüñi devletüñi ide füzūn Rabbü’l-enām

N’ola teẕhībden ‘ārī ise bu naẓm-ı belīġ
Ġam yimem kim anı memdūḥum ider temm-i kelām

---

39a dehrüñ : ‘aṣruñ TH.,MK. / ‘amel : ‘alel MK.
41a gitdi : kendi MK.
42a eyleyemem ; eylemem SH.
43a ıṭnāb yeter : ıṭnāb-ı tīr MK.
45a ola : - TH.
45b ‘ömrüñi : ‘ömriñi TH.
46a teẕhībden : tehzībden MK.
46b kim : -TH. / memdūḥum : memdūḥ MK.

## XIII.
## DER-MEDḤ-İ RE'İSÜ'L-KÜTTĀB RĀMĪ EFENDİ

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Ḫākister idüp cismümüzi tāb-ı cemāli
İtdi bizi dil-sūḫte bir mīr-i mevālī

Ol ḥüsn-i gelū-sūza baḳ 'ibret naẓarıyla
Seyr eyle nedür ṣun'-ı Ḫudā-yı Müte'ālī

Gördükde siyeh-pūşī-i ser-bend ile nā-gāh
Ebr içre ḳamer ṣandum o ḫurşīd-miṣāli

Ruḫsārına meh didüm ise ṭa'nı ḳo zīrā
Noḳṣānuma ben mu'terifüm bil hüve'ālī

5. Tīr-i nigehinden o siyeh-çerde-i ḥüsnüñ
Gülzār-ı derūnumda güşūde gül-i āli

Ḥālā ki gönül bādiye-peymā-yı ṭalebdür
Ṣayd idemedüm gitdi o müşgīn ġazāli

İtdükçe lisān-ı 'Arabī ile tekellüm
Dāġ urmadadur lehce-i A'cām'a maḳāli

Ḳavl-ı 'arabānīde mü'eṣṣir gelür el-ḥaḳ
'Uşşāḳa nevā-yı naġam-ı va'd-ı visāli

Gitdi elümüzden o perī-peyker-i 'ālem
Maḥbūs velī şīşe-i ḫātırda ḫayāli

---

K. XIII : Ü1(20a),Ü2(-),SH.(13a),TH.(16b),AE.(-),MK.(52b),Ü3(20a),Ü4(-), TR.(40b)
Başlık:Der-Sitāyiş-i Rāmī Meḥemmed Paşa MK.; - TH.
2b nedür : beẕer Ü1
3b ebr : ay MK.
4a zīrā : zāhid TH.
4b bel hüve 'āli : ger bu kemāli TH. // 4. Beyit : -Ü3
5b güşāde : şüküfte TH.
8a 'arabānīde : 'arbānda TH.

Olsa ne ‘aceb cünd-i ḥavāṣ emrine münḳād
Şāhenşeh-i ‘ışḳ itdi diyār-ı dile vālī

Şāhenşeh-i ıḳlīm-i süḫan Ḥażret-i Rāmī
Gītī-i beyānuñ o pesendīde-ḫıṣāli

Ser-beytini bu nev-eşerüñ eyleyüp ihdā
Emr itdi ki tezyīl idem ol tāze maḳāli

Evṣāf-ı kemālinde dil itdükçe ḫurūşı
Emvāc-ı biḥār-ı süḫan oldı mütevālī

Medḥinde o kān-ı keremüñ ben daḫı şimdi
İhdā ideyüm bir dizi manẓūm le’ālī

Ol dāver-i devrān-ı hüner-perverüñ el-ḥaḳ
İnṣāf idüñ güş-zed olmış mı miṣāli

Mir’at-ı żamīri o ḳadar ṣāf ki naẓmuñ
İlhāmdan evvel görinür ḥüsn-i me’āli

Ya ‘ilm-i fetānetde ‘alem tā o ḳadar kim
İskāt ider sebḳ-i cevāb ile su’āli

Ẕātı şeref-i memleketüñ mihr-i münīri
Ṭab‘ı felek-i mekrūmetüñ māh-ı celāli

Baḥrüñ yüregin oynadur endīşe-i luṭfı
K’anuñ cigerin dāġ ider beẕl-i nevālī

Ṣuretde belī ḫāk-nihād u mütevāżī‘
Ma‘nīde velī ḳadri felekden daḫı ‘alī

---

12a ser : bir TH. / eyleyüp : eyledi TH.
12b idem : ide TH.
13b biḥār-ı : bahār-ı TH.
14b dizi : der MK.
15b güş-zed : güş- TH. / miṣāli : te‘ālīMK.
17b iskāt : mebhūt
19a baḥrüñ : baḥriñ TH.
19b cigerin : cigerüñ SH.

Būy-ı gül-i aḫlāḳı mu'aṭṭar iken 'ālem
Ḫūn eylese reşki ne 'aceb nāf-ı ġazāli

Taḳdīr ider vech-i yesīr ile müyesser
Tedbīrine vā-beste olan emr-i muḥāli

Nūş eylese ger ḫāṣıyet-i nehr-i bihīni
Ṣavletde hemān şīr ider şīre ġazāli

Āşūb olur ṣadme-i ḳahr ile şikeste
Tedbīr-i güzīniyle bulur fitne zevāli

25. Bir kez der-i iḳbāline 'azm eylese müdbir
Derḥāl bulur kīse-i āmālini mālī

Ṭartılmaz anuñ ḫıred-i vaḳārla elüñ çek
Hem-seng-i terāzū-yı ḳıyās eyleme anı

Vālā-himemā ṣāf-dilā nīk-nihādā
Ey bārgehi melce-i eşrāf u e'ālī

Bī re'y-i tū aḥkām-ı ṣābet şode ve'l-çāk
Bī'ẕ-ẕātı tā o reng-i riyāset şode ḥālī

Dūr olmaġ ile ḫāme-i aḥkām elüñden
Zaḫm-ı diline şimdi fitīl eyledi nālī

30. Sensüz bilürem ravża-i devletde olanlar
Bī-bār görürler ḳalem-i ṭurfe-māḳāli

Ḥaḳ'dan dilerem böyle ḳalursa daḫı devrān
Merrīḫ'uñ ola gerden-i Bercīs'e vebāli

---

21a mu'aṭṭar Ü1: muṭayyeb / mu'aṭṭar iken : mu'aṭṭarken MK.
23a nehr-i bihīn : -Ü1; nehr-i - SH.
24b TH.'de 25b'dir.
25b TH.'de 24b'dir.
26a eyleme anı : itme ḫayālī TH.,MK.
27b eşrāf u TH.,MK. : eşrāf-ı
28. Beyit : Farsça'dır.
30a devletde olanlar : devlet nice oldı TH. // 30. Beyit : -MK.

Bir ḥikmete mebnīdür efendi bu da lā-büd
Bu naḳş-ı ġarībüñ dime olmaya menāli

Ma‘ẕūr ola evṣāf-ı cemīlüñde ḳuṣūrum
Ġam virmededür ṭab‘uma keyfiyyet-i lāli

Şimdi dil-i miḥnet-zede-i bī-ser ü pānuñ
Ma‘lūm degül mi saña keyfiyyet-i ḥāli

35. Taḥmīl ideli bār-ı ġamı dūşuma devrān
Endīşe-i pīrüñ daḫı ḳalmadı mecāli

Tekdīr iderem ḥażretüñi eylesem ıẓhār
Āyīne-i ṭab‘umda olan gerd-i melāli

Bir gerd-i melālet bu ki ta‘bīr idemem hīç
Bir ẕerresinüñ ẕerresi ‘add eyle cibāli

Dil bülbül-i ḫoş-naġme iken bāġ-ı süḫanda
Seng-i ġam ile oldı şikeste per ü bāli

Ammā naẓar-ı raġbetüñ eylerse ta‘alluḳ
Reşk-āver ide bu eṣer aṣḥāb-ı kemāli

40. Añmazdı Ḫıżır mā-i Ḥayāt adını görse
Ser-lūle-i ḫāmemden aḳan āb-ı zülāli

Endaḫte-i çāh-ı ḫacālet olur elbet
Hārūt-ı ‘adū görse bu nev-siḥr-i ḥalāli

---

32b menāli : me’āli MK.
33b virmededür : virdi der-i TH.
34a pānuñ : pāyuñ TH.
35b pīrüñ : mergde TH.
36a iderüm : ider MK.
37a melālet MK. : melāmet
37b bir : her TH.,MK.
40a mā-i ḥayāt adını görse : mā’ ādını görse elümde TH.
40b ser-lü’le-i : ser-levḫa-i TH. / āb-ı zülāli : āb-ı ḥayātı MK.
41a olur : olup MK.
41b bu : - TH.

Hengām-ı du'ā irdi yeter lāfı ḳo Sırrī
Eyle ṭaleb elṭāf-ı Ḫudā-yı Müte'ālī

Tā her ser-i rūz 'arż ide ḫurşīd 'ızārın
Tā her ser-i meh göstere gerdūn hilāli

Āsīb-i felekden anı Ḥaḳḳ eyleye sālim
İḳbāl ile itsüñ güẕerān māh ile sāli

## XIV.
## DER-SİTĀYİŞ-İ RE'İSÜ'L-KÜTTĀB MUṢṬAFĀ EFENDİ RAḤİMEHU'LLĀH

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

1. Nedür ol dil-ber-i nāzende-i pür-luṭf u 'ıtāb
Ki virür lāl iken 'uşşāḳına ṣad-güne cevāb

Nedür ol serv-i sehī ḳadd-i riyāż-ı i 'cāz
Nedür ol ṣūḫ-ı nihāl-i gül-i gülzār-ı ṣavāb

Bāġbān-ı çemenistān-ı bedāyi'-āṣār
Nehr-i gülzār-ı ma'ānī vü beyāna mīz-āb

Gāh bir ṭūṭī-i ḫoş-lehçe-i la'līn-minḳār
Gāh bir bülbül-i ḫoş-zemzeme-i bāġ-ı ḫıṭāb

5. Şāh-ı Timūr-ı cihān-gīr gibi Rūm-mesīr
Rāy-ı Hind-i ḥikem-āmūz-ṣıfat re'y-i ṣavāb

Çāh-ı mārān-ı dili mār-ı siyehdür ammā
Zehr iken māye-i tiryāḳ olur aġzında lü'āb

Müstaḳīmü'l-ḥareke līk Ḥurūfī mezheb
Ḳaṭ' iderler dilini meslekin itse işrāb

Gāh bir cünbiş ile 'ālemi ma'mūr eyler
Gāh ider dehri bir ednā ḥareket ile ḫarāb

---

43a 'ızārın : 'ızāra MK.
44b māh ile : māhla MK.
K.XIV: Ü1(21b),Ü2(-),SH.(5a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-), TR.(37b, sayfa kenarında)
Başlık : Ü1; SH.; -TR.

Sāḥa-i āyīnedür cilvegehi çün Belḳıs
Eylese pīş-i Süleymān-ı me'ānīye şitāb

Leb-i cān-baḫşı olur gāh siyeh gāh sefīd
Geh ider la'l-i revān-baḫşını la'līn ḫiżāb

Bir 'aṣādur ṣanuram dest-i Kelīm-i süḫana
Gösterince Yed-i Beyżāsın o müşgīn-niḳāb

Ebr-i nīsān ṣıfat gāh olur gevher-bār
Kef-i yümnāsına alduḳça Re'īsü'l-küttāb

Nuḫbe-i gevher-i gencīne-i 'ilm ü dāniş
Muṣṭafā-ism ü 'Ali-mecd ü 'uṭārid-elḳāb

Levḥ-i taḥḳīḳa bu vech üzre ider elḳābın
Münşiyān-ı hüner īcād-ı ḥaḳāyıḳ işrāb

Mihr-i gerdūn-ı kerem gevher-i tāc-ı 'ālem
Menba'-ı rūd-ı kerem ḳuvvet-i ḳalb-i aḥbāb

Gül-i gülzār-ı 'aṭā serv-i gülistān-ı seḫā
Āb-ı rūy-ı küremā mefḫar-ı aṣḥāb-ı ṣavāb

Şey'en li'llāh ṭaleb-i dergeh-i Ḥatem-menişān
Āsitān-būs-ı der-i devleti her devlet-yāb

Leb-i cān-baḫşı Mesīḥā-nefes-i mürde-dilān
Kef-i yem-mevhibeti mezra'-ı āmāle seḫāb

Feyż-i ebr-i kef-i yem-cūşı degül mi yek-ser
Eyleyen şimdi çemenzār-ı murādı şād-āb

Ḥüsn-i tedbīri eger tāb-ı te'eṣṣür virse
İmtizāc eyler idi tā-be-ebed āteş ü āb

Ḳuvvet-i ṭab' ile mevhūmeyi mevcūd eyler
Şiddet-i ẕihni ile sā'ili eyler īcāb

Kūha temkīn ü vaḳārını iderdüm nisbet
Ye'se ümmīd ile itseydi eger redd-i cevāb

Saṭr-ı iḥsānı ḫaṭ-ı seng-i beḳādur gūyā
Naḳış-ı cūd-ı küremā digerān naḳş-ı ber-āb

Ṣafḥa-i lücce-i taḥrīrine düşdükce olur
Noḳṭa-i kilk-i seḥāb-ı kefi müşgīn-i ḥabāb

Āsumān rütbe-i dīvān-ı şehenşāhīden
İdicek resm-i resīdātı o gerdūn-cenāb

Güş-ı hūşa irişür 'ālem-i evṣāfından
Bī-riyā bu süḫan-ı ṣıdḳ-ı pesendīde ḫiṭāb

Āfitāb olsa revādur saña zerrīn-devāt
Ḫaṭṭ-ı mihr olsa sezā ḫāme-i i'cāz-me'āb

İtse biñ kerre midād-ı şeb ile beñzedemez
Dem-i imżā-yı şerefdārına taḳlīd-i şiḥāb

Dürr-i baḥr-ı keremā fā'iż-i Ḫātem-şiyemā
Ey bihīn güher-i ẕībende-i silk-i aṣlāb

Ḳo niṣār eyleyeyüm ḫāk-i der-i rif'atüñe
Baḥr-ı dilden yine bir ḳaç dizi lü'lū-i şihāb

'Āşıḳ-ı şifte-i şāhid-i luṭfuñdur dil
Şevḳ-ı mihr ile 'aceb mi gözüme girmese ḫ'āb

Niçe şāhid ki niçe rind-i sebük-ser olmış
Fikr-i ebrūsı ile kūşe-güzīn-i miḥrāb

Dem-i cān-baḫşuñ ile 'ālemi iḥyā itdüñ
Ey Mesīḥā-nefes-i pāk-i pesendīde-cenāb

Ḫāl-i Sırrī-i sebük-rūḥı şefā'at iderem
Bu ḳadar bār-ı teġafül çekemez ol bī-tāb

Ḥasret-i luṭfuñ ile zār u zebūn olmışdur
Bezm-i ġamda ḳoma nālān ola mānend-i rebāb

Vaḳtine ādemi mālik mi ider bir laḥẓa
Fikr-i pür-daġdaġa-ı ḳayd-ı 'ıyāl u ensāb

Olmadı ḫayf menābī‘-i keremden bir kez
Kişţzār-ı emel-i ḫuşk-ı zemīnüm sīr-āb

Biri dāmānum alur biri girībānum āh
Baḫt-ı bī-yāveri-i tālī‘-i endūh-yāb

Pençesinden bu iki ḫaşm-ı ḳavīnüñ her dem
Cevelān eylemege dil olamaz ruḫşat-yāb

Yoḫsa evşāfuña ol deñlü iderdüm dikḳat
Pür olurdı dem-i aḥsent ile nüḥ-ṭāḳ-ı ḳıbāb

Ġayruñ eş‘ārına beñzer mi bu naẓm-ı şīrīn
Nuṭḳ-ı ṭūṭīye müşābih mi olur ṣavt-ı ġurāb

Ġayruñ eş’ārı da ḥālet-dih imiş farż idelüm
Bir midür neşve-i cennetle neşāt-ı mey-i nāb

Her biri Enverī-i ‘ahd ise de inṣaf it
Nūr-ı mihr ile berāber mi żiyā-yı meh-tāb

Süḫan- i‘cāz ile īcāz gerekdür Sırrī
İrdi hengām-ı du‘ā mu‘teber olmaz ıṭnāb

Şāḫ-ı bār-āver-i maḳṣūd-ı cihān ya‘ni ḳalem
Tā ki hemvāre ola zīnet-i dest-i küttāb

Olasuñ ṣubḥ u mesā kām-revā-yı ‘ālem
‘Ömr ü iḳbālüñi efzūn ide Rabbü’l-erbāb

---

37a menābī‘-i : yenābī‘-i Ü1

## XV.
## DER-MEDĪḤA SEZĀĪ ḤÜSEYİN PAŞA ṢADRA'ŻAM

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

1. Bārek'allāh zihī dāver-i ferḫunde-ḳadem
Eyledi maḳdem-i pāk ile cihānı ḫurrem

Lev-ḥaşa'llāh-ı ḫoşā merd-i ġazanfer-ḥamle
Eyledi cāygeh-i düşmen-i iḳlīm-i 'adem

Gevher-i ẕātını eylerse Ḫudā lāyıḳdur
Zīver-i tārik-i dīhīm-i ser-i Ḫusrev ü Cem

Geldi āfāḳa hele re'y-i rezīnüñle sükūn
Ḥüsn-i tedbīrüñ ile buldı nizām-ı 'ālem

5. Münḳaṭı' deşne-i ḳahr ile 'urūḳ-ı fitne
Mündefi' şerbet-i luṭf ile ḥarārāt-ı saḳam

Bīm-i tīġından idüp ḫavf-ı vücūd-ı āfet
Eyledi menzilini kūşe-i vādī-i 'adem

Pençe-i mihr gibi dehre güşāyiş virdi
Gitdi hep rişte-i endīşedeki ḫavf u ġam

Levḥ-i ta'ẕīme bu nev'a bāzār elḳābını hep
Münşiyān-ı hüner āmūḫte-i ehl-i raḳam

Ṣāḥib-i seyf ü ḳalem gevher-i deryā-yı hüner
Ber-ṭaraf zi-fiten-i rāfi'-i endūh u elem

10. Kūh-ı temkīn-i vefā mihr-i sipihr-i 'aẓamet
Rāfi'-i rā'yet-i merdī vü şecā'atde 'alem

Ṣadr ider gevher-i ẕāt ile mübāhāt-ı 'aẓīm
Yalıñuz ṣadr degül belki ser-ā-ser 'ālem

Cebhesinde şeref-i nūr-ı necābet lāmi'
Meşreb-i dānişi ḫod vāḳıf-ı rāz-ı mübhem

---

K.XV:Bu kaside, sadece Ü2(76a)'da vardır.

Nükhet-i ḫulḳını şemm eyledi gül gülşende
İnfi'ālinden 'araḳ dökdi degüldür şebnem

Öyle bir ẕāt-ı mükerrem ki ṣıfātı memdūḥ
Hem felek-cāh u melek-ḫulḳ-ı vezīr-i a'ẓam

'Ācizāne naẓar-ı taḳviyeti olsa olur
Rūdeden gerden-i gürgāna resen bend-i ġanem

İstiḳāmetde o deñlü 'alem-i 'ālem kim
Zülf-i ḫūbānda bile ḳoymadı bir ẕerrece ḫam

Āb-ı elṭāfını bir kerre tecerru' itse
'Ömri olduḳca eşer itmez idi şībhe hirem

Ser-nigūn eyler idi cām-ı ḥabābı rindān
Bezm-i ṣahbāya eger tehī olursa bir dem

Zühd ger mün'akis olaydı iderdi ġıbṭa
İttiḳā-yı verā'-ı Ḥażret-i İbnü Edhem

Ḫıfẓı tā öyle ki zānūsını bālīn eyler
İstirāḥat içün āhū bereye şīr-i ecem

Gird-i bād-ı ġażabı öyle ki olmaya vezān
Ser-nigūn eyleye fülk-i feleki mevce-i yem

Dāverā dād-gerā gevher-i 'ālī-ḳadrā
Ey Hüseyn-ism ü 'Alī-mecd ü hümāyūn-maḳdem

Böyle mi eyler idüm vaṣf-ı cemīlüñ n'ideyüm
Ceyb-i endīşemi çāk eylemese pençe-i ġam

Ṣāḥibā ḥaḳ bu ki devrüñde geleydi dehre
Sā'il-i dergeh-i iḥsānuñ olurdı Ḫātem

Dāyinān eyledi meskenimi benüm istiġlāl♦
Ḳande sākin olayum şimdi efendüm bilmem

♦ "istiġlāl" kelimesi diğer iştikaklarına göre beyitteki tenasübüne uygun düştüğünden, vezin bozukluğuna rağmen, kabul edilmiştir.

Luṭfuña ḳaldı benüm ġayrı niẓām-ı ḥālüm
Senden olursa olur zaḫm-ı derūna merhem

Bilürem dīde-i iḥsānuña ednā görinür
Künc-i Keyḫüsrev-i memlū vü denānīr ü direm

Ḳul efendisine bildürmez ise aḥvālin
Kime ʻarż eylesün ey Āṣaf-ı Dārāb-ḥaşem

Nefʻī-i şāʻiri ihyā idüp İlyās Paşa
Baña sen daḫı Ḫıżırlıḳ it eyā Ḫıżr-ı ḳadem

30. Ber-ṭaraf eyledüñ endīşe-i sedd-i ramaḳum
Naẓar-ı ʻāṭıfetüñle beni ḳılduñ ḫurrem

Beni bir tevliyet-i müntefeʻun bihle ḳayır
Eyleme aḫara muḥtāc faḳīri bir dem

Baʻde-zīn vaṣfuña ḥaṣr eyleyeyüm endīşem
İdeyüm tāze meżāminü'l-hūrī ḫoş-dem

Buluram naẓm-ı bedīʻümde iderken vaṣfuñ
Ṭabʻumı niçe maʻānīyi beyāna mülehhem

Ḳalemüm şāḫ-ı nihāl-i çemenistān-ı cinān
Safḥā-i naẓm-ı dil-āvīzüm ise ferş-i İrem

35. Naẓm-ı rengīnüm ider rūy-ı nigārı gül-gūn
Fikr-i bārīküm ider ṭurre-i yāri derhem

Gör neler ṭarḥ ideyüm āyīne-i medhüñde
K'ola her beyti birer ġurfe-i gülzār-ı İrem

Döşeyem ferşine başdan başa dībā-yı sūḫan
Zer-i maʻniyle muṭallā ideyüm saḳfını hem

Çeşm-i inṣāfla manẓūruñ olursa eyler
Nükte-sencān-ı cihānı bu ḳaṣīdem mülzem

Sırrī hengām-ı duʻā irdi ḳo ıṭnābı yeter
Eyle şimden gerü evrāda duʻāsın munẓam

40. Tā ki her sāl ḥulūl eyleye rūz-ı nev-rūz
Cedel-i ṣayf u şitādan ola ‘ālem eslem

Ẕāt-ı bī-miṣlüñe Mevlā vire asāyişler
Ṣadr-ı devletden ayırmaya Ḫudā-yı ekrem

Düşmen-i cāhuñı bergeşte idüp Ḥażret-i Ḥaḳ
Çāk çāk eyleye ḳalb ü cigerin tīġ-ı verem

## XVI.

*Mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün*

1. Ḫalāṣ itme dili ey şāne luṭf it gīsūvānından
Remīde olmasun ol murġ-ı ḳudsī āşiyānından

Neden maḥcūbıyuz gülzār-ı dehrüñ bāġbānından
Ne berg-i sebzinüñ memnūnı olduḳ gülsitānından

Demīde niçe biñ ḫār-ı elem dehrüñ zemīninden
Güşāde şad hezārān çeşm-i kīne āsumānından

Ḫoşā feyż-iktisāb-ı bāde-i ḳudsīye kim tākın
Hüveydādur neşāṭı surḫī-i berg-i ḫazānından

5. Eger ḫākisterin pervāne şem‘a itmese sürme
Duyarduḳ ḥikmet-i sūziş nedür şem‘üñ zebānından

Dil-i zāruñ gelürdi yirine cānı eger yārüñ
Eşer bulsa miyānından ḫaber ṣorsa dehānından

Ne ḥaletdür bu zaḫm-ı sīne-i ‘āşıḳ olur ẓāhir
Daḫı nā-ceste iken tīr-i dil-sūzı kemānından

---

K.XVI: Ü1(42a), Ü2(94b), SH.(35b), TH.(57a), AE.(11b), MK.(66a),Ü3(17b),Ü4(-),TR.(50a)
(Ü3 nüshasında kaside; diğerlerinde “gazeliyāt” başlığında verilmiştir.)

1b luṭf it : pend-i Ü2; bend-i TH.,AE.,MK. // 1. Beyit : TH.’de 2. Beyittir.

2a neden : nenüñ TH.,MK.,Ü3; ne AE. // 2. Beyit : TH.’de 1. Beyittir ve Ü2’de yoktur.

4.Beyit : Ü2’de 6. Beyittir.

5b duyarduḳ : ṭuyarduk AE.,MK. / zebānından : lisānından TH.,AE.,MK. // 5. Beyit : TH.’de 6.; Ü3’te 4. Beyittir.

6b ṣorsa : alsa MK. // 6.Beyit : Ü2’de 8. ; TH.,Ü3’te 5. Beyittir.

7b dil-sūzı : dil-rūzı Ü2 // 7. Beyit : - TH., - AE., - MK.,-Ü3.

Mübārek ola tāze pāymāli ey dil-i şeydā
Mu'ayyen oldı ḳaṣd-ı dil-rübā 'aṭf-ı 'inānından

Bu şehd-i nükte mehdā-yı meẕāḳ-ı ḫāṭır olmışdur
Şekerzār-ı beyānuñ ṭūṭī-i şīrīn zebānından

Mürūr-ı dehr ile resmi bozılmış naḳşı maḥv olmış
Kerem ḳalmış bir eski nüsḫadur Ḥātem zamānından

'Aceb 'ālemde geldüñ bu misāfir-ḫāneye Sırrī
İder cerr-i nevāle mīzbānı mihmānından

Göñül bir ḫ̌āce-i bendergeh-i luṭfa ḳul olsun kim
Metā'-ı cūdınuñ sālim ola sūd u ziyānından

Cenāb-ı defterī-i evvel-i ḫūrşīd- münīrin kim
İrişür şarḳ u ġarba nūr-ı in'ām āsitānından

Odur yār-ı mekārim Muṣṭafā ism-i 'alā-emcād
'Aṭā-pīşe saḫā-endīşedür dā'im cinānından

Zihī müstevfī-i vālā-maḳām-ı istiḳāmet kim
Pür oldı künc-i defter nevk-i aḳlām-ı beyānından

Ḳadīmī bende-i efgendelerdür bir dem ayrılmaz
Miṣāl-i baḫt-ı 'alī devlet ü iḳbāl bābından

Bu nice ḫil'atidür ṣevb-i istiḳlāl ol ẕātuñ
Hele münfek degüldür dāmen-i ḫıdmet miyānından

Şehādetde meger icrā ide "lā" ḥarfini yoḫsa
"Ne'am"dur cümle hep ṣādır olan ṭarf-ı lisānından

---

8b mu'ayyen : nümāyān TH., AE. // 8. Beyit: - MK.; Ü2'de 4. ; TH.,Ü3'te 7. Beyittir.
9.Beyit : - TH.,- MK.
10a resmi : levḥi TH.,MK. / naḳşı : ḫaṭṭı Ü2 // 10. Beyit : Ü2'de 5 ; TH.'de 9; MK.'da 7. Beyittir..
11.Beyit : Ü1 ile SH.'de 25. Beyittir. Ü2 ile TH.'de 10.; MK.'da 23.Beyittir.
12a luṭfa : ḫüsne TH., AE.
12b cūdınuñ : ḫüsnünüñ TH. // 12. Beyit : TH.,AE.,MK.'da 8. ; Ü1 ile Ü2'de 11. Beyittir.
13a münīrin kim : menzil kim MK. // 13. Beyit : Ü1 ile Ü2'de 12; MK.'da 9. Beyittir.
14.Beyit : sadece Ü3,AE.,MK.'da vardır; MK.'da 10. Beyittir. // 13-19.beyitler TH.'de yoktur.
16b bābından : yanından SH..
18b ne'amdur : naġamdur MK. / ṭarf-ı : ṭarfa Ü2

Eyā mesned-nişīn-i devlet ü iḳbāl ü ʻizz ü cāh
Dil-i zāruñ cihān rencīdedür āh u figānından

Ne gūne naẓm u neşre verziş itsün bu dil-i ʻāciz
Ki bir laḥẓa degül ḫāli ġam u endūh yanından

Eger bu olmayaydı seyr ideydüñ şāhid-i ṭabʻum
Cihānı vālih ü ḥayrān iderdi ḥüsn ü ānından

Niẓām-ı āleme bāʻiṯ olan ẕāt-ı şerīfüñdür
Ne ḫāṣıldur baña dehrüñ fülān İbnü fülānından

Ne noḳṣān irişür deryā-yı bī-pāyān-ı iḥsāndan
Bir içim şu ʻaṭa eylerse baḥr-ı bī-gerānından

Hemīşe tā devāt-ı mühr-i zerle kātib-i gerdūn
Vire aḥkām-ı dehre ḥükm-i nev-kilk-i beyānından

Muḳīm-i mesned-i cāh eyleyüp ẕātın Ḫudā her ān
Vücūdun sālim ide dehr-i dūnuñ īn ü ānından

Zamānında müreffeh eyleyüp aṣḥāb-ı aḳlāmı
Cüdā itme ilāhī dāmen-i devlet-resānından

## XVII.

*Fāʻilātün / fāʻilātün / fāʻilātün / fāʻilün*

Fitne tīġ-ı ġamzeñi gördi kesildi ṭāḳati
Çeşm-i mestüñ āfete uġratdı cāna āfeti

Bīm-i ġamzeñ bī-ser ü sāmān idince āfeti
Bir ḥaṣīr üzre ḳodı çīn-i cebīnüñ naḫveti

---

20b gam u : gam – Ü2.
21b vālih ü : vālih - MK.
22a ʻāleme SH. : ḥālüme
24b aḥkām-ı : aḥvāl-i Ü2

K. XVII: Ü1(48b),Ü2(101b),SH.(41a),TH.(-),AE.(18a),MK.(71b),Ü3(-),Ü4(-),TR.(51b )
1b cāna : āḫir MK.
2a bī-ser ü : bī-ser-i SH.

Şāne-i meşşāṭa ḳıl evvel dil-i ṣad-çāküñi
Ey alan āġūş-ı iḳbāle ʻarūs-ı devleti

Sūzen-i ʻĪsī'yle olsa dūḫte olmaz yine
Düşına merd-i tecerrüd-pīşe şevb-i devleti

5. Dāġ-ı ʻışḳ-ı āteşīn ile serin tezyīn iden
Zīver-i destār ider mi verd-i bāġ-ı cenneti

Añma zāhid ḫuldi kim dīdār-ı cūyuñ çeşmine
Aḫker-i sūzān idersüñ verd-i bāġ-ı cenneti

Biz ḳabā-yı cismi itdük rehn-i pīr-i mey-fürūş
Üstümüzde ḥāżır olsun şeyḫ-i şehrüñ himmeti

Tīr idüp çūb-ı ʻaṣāsın ḳaddini itse kemān
Şeyḫ-i devrānuñ uzaḳ sürmez ḫadeng-i himmeti

Çeşm-i ārı mīhmānından nevāle-ḫˇāh olur
Mizbānān-ı zamān basṭ itse ḫˇān-ı niʻmeti

10. Her birin bir dāġ-ı cān eyler sebük-bāzān-ı maġz
Zīb-ḫˇān-ı imtinān itdükçe ḳurs-ı niʻmeti

Düş-ı istiġnāsına bī-cāda reng-i derd-i ʻışḳ
Eylemez taḥmīl bār-ı berggāh-ı minneti

Sūzeni olsun cigerde cilveger mānend-i Mesīḫ
Bir devā içün Mesīḫā'ya idersem minneti

Şāneāsā diş biler gerdūn perīşān itmege
Caʻd-ı ḫūbān gibi görse ḳande bir cemʻiyyeti

---

4.Beyit : - AE.
5a serin : serden MK.
6a zāhid : vā'iẓ AE.,MK.
6b sūzān : duzaḫ AE.,MK. / idersüñ : idersin Ü2,MK. / verd-i bāġ-ı : berg-i verd-i Ü2,MK.
9a çeşm-i ārı : çeşm az mı MK. / ārı : azı SH.
10a sebük-bāzān-ı maġz : sebük-maġzān-ı cāh MK.
11a derd-i : derd ü MK.
13. Beyit : -MK.

Niçe biñ mūr-ı ḳażā āmāde-i ifnāsıdur
Zūd-ı zā'ildür cihānuñ ḫırmen-i cem'iyyeti

Ḳadd-ı cānān ile dā'vī-i tesāvī eyleme
Sen yüri ey serv-i bāġ-ı Ḫuld uzatma ḳāmeti

Ger 'aṣā-yı Bāyezīd olursa olmaz mustaḳīm
Sīneye bir kez çeken ol naḫl-ı 'ar'ar-ḳāmeti

Neşvesi müstelzim-i derd-i ser-i bī-ġāyedür
Cām-ı iḳbālüñ bize ma'lūmdur keyfiyyeti

Günde biñ Manṣūr-ı ḥayret-pīşe itse keşf-i rāz
Gizlüdür esrār-ı ḳudsīnüñ yine keyfiyyeti

Merhem-i dāġ-ı taḥassür i'tibār eyler hemān
Bir şeb ārāyiş iden pehlūya ol meh-ṭal'atı

Dest-fersūd-ı fenā eyler ketān-ı cismini
Sīneye kim çekse bī-tābāne ol meh-ṭal'atı

Muḥtesib olurdı ḫıdmetkār-ı ṣahbā-āveri
Bilse ger keyfiyyet-i mest-i şarāb-ı vaḥdeti

Feyż-yāb-ı neşve-i taḥḳīḳ-i bezm-i ḳurb olur
Nūş idenler dest-i sāḳīden şarāb-ı vaḥdeti

Ḳaṣdı bu vaż'-ı teġāfül-güneden cānānenüñ
Naḳż-ı 'ahd itmek midür bilmem bizümle niyyeti

İtmek ister ġālibā hem-keyf-i pīr-i meygede
Zāhide rindüñ baḳılsa kem degüldür niyyeti

Girme ey kilk-i ḫayāl evṣāf-ı ḫaṭṭ-ı rūyına
Pāy-māl itme çemenzār-ı riyāż-ı behceti

Tār-ı zülf-i hūrī-i ma'nāya tanẓīm eyledüm
Seyr idüñ bu silk-i mürvārīd-i naẓm-ı behceti

---

15a cānān ile : cānānla Ü2 // 17.Beyit: - AE.
20a fenā eyler : ġam eylerdi MK. / ketān-ı : ketān MK.
20b kim : -MK.

Müşkilāt-ı metn-i ḫaṭṭ-ı yārı ben ḥallāl iken
Sırrī'ye 'arz itmenüñ bilmem nedür hīç ḥikmeti

Merd-i meydān-ı ḫayālüm kār-fermāy-ı ezel
Nāmuma vaż' eylemiş bu ṭılsım-ı pür-ḥikmeti

Nāfe-i āhū-yı ṣaḥrā-yı hünerdür kim sözüm
Meclis-i cānı mu'aṭṭar itdi neşr-i nükheti

30. Ol zamān kim meclis-i ḫānīde ḫ̆āna olıcaḳ
İtdi īmā-yı pesend ile nigāh-ı raġbeti

Ḫān Selīm ol kām-rān-ı mesned-i iclāl kim
Kā'ināta vācib olmışdur du'ā-yı devleti

Maḥrem-i bezm-i feraḥ-āyīni erbāb-ı kemāl
Ṭa'ne-dād-ı ṣad-Ḥüseyn-i Bayḳara'dur ṣoḥbeti

Āb-ı kevṣerden muṣaffā meşreb-i pākizesi
Çarḫ-ı heftümden mu'allā bārgāh-ı rif'ati

Evc-i elṭāfi ġıyām-ı va'dden āzādedür
Pertev-endāz olacaḳ āfāḳa mihr-i cevdeti

35. Çeşm-i taḥḳīḳa 'ayāndur bu mu'āṣır olsa ger
Keyḳubād'a kesr-i şān virürdi şān u şevketi

---

29b cānı : ḫānı Ü1
29 – 35 beytler: - AE., -MK.
30b īmā-yı : īmān-ı Ü2

1.

## ĠAZEL-İ RÜŞDĪ TAḪMĪS-İ SIRRĪ

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

I.

Eylese yār sezāvār viṣāl-i aġyārı
Giryeden ġayrı nedür 'āşıḳ-ı zāruñ kārı
Ṣadef-i çeşm-i ter itsün ḳo le'āl-iṣārı
Getürüp cūşa yine dīde-i gevherbārı
İdeyüm reşk-i 'Aden ḫak-i reh-i dil-dārı

II.

Ey ṣabā eyle muṭayyeb dil-i müştāḳı yine
Müşgzār eyle yüri ser-be-ser āfāḳı yine
Baña īrāṣ-ı zükām itdi gel ey sāḳī yine
'Iṭr-rīz eyle meşām-ı dil-i 'uşşāḳı yine
Ḳıl perīşān girih-i kākül-i müşgīn-tārı

III.

Yine ey çarḫ-ı sitem-pīşe ne ḥāl eyledüñ āh
Dili dūr eyledüñ ol māhdan āl eyledüñ āh
Menzilüm fürḳat ile künc-i melāl eyledüñ āh
Beni maḥrūm-ı mey-i bezm-i viṣāl eyledüñ āh
Senüñ ey baḫt-ı siyeh ḳanuñı içsem bārī

IV.

Cān ḫayāl-i nigeh-i fitne-nişānuñ eyler
Vālihān fikr-i ḫaṭ-ı müşg-feşānuñ eyler
Mū-şigāfān-ı süḫan medḥ-i miyānuñ eyler
Dil helāk olsa daḫı vaṣf-ı dehānuñ eyler
Yoḳ yere baña sitem eyleme 'ömrüm varı

---

Th.I : Ü1(25b),Ü2(-),SH.(21a),TH.(17b),M(-),MK.(72a),Ü3(21b),Ü4(-),TR.(44a)
1c ter : pür MK. / le'āl : lāl MK.
1d dīde-i gevherbārı : ḫāk-i reh-i dil-dārı TH.
2a eyle : ide MK. / müştāḳı : 'uşşāḳı Ü3
2b misk : müşk TR.
2c itdi : itmedi MK. / ey : - TH.
2d dil-i : dili MK.
3c fürḳat ile : fürḳatle MK.
4d daḫı : yine TH.,MK.,Ü3
4e eyleme : itme eyleme TH.

V.

Sırrī'ye itdi eşer şāhid-i naẓmum Rüşdī
Cilveger oldı meger şāhid-i naẓmum Rüşdī
İstemez zīnet-i vefr şāhid-i naẓmum Rüşdī
Olsa bī-zīver eger şāhid-i naẓmum Rüşdī
Cāme-i ḥüsn-i edādan yine olmaz 'ārī

2.

## ĠAZEL-İ MEẒĀKĪ TAḪMĪS-İ SIRRĪ

*Mef'ūlü mefā'īlün mef'ūlü mefā'īlün*

I.

Bizden varup olar dek pāyına düşer yoḳ mı
'Arż eyleyüp aḥvālüm dāmānın öper yoḳ mı
Luṭfuñ baña ol şūḫuñ bir müjde ider yoḳ mı
Hīç ḳadem-i dil-berden yollarda eşer yoḳ mı
Ey bād-ı şabā sende bir tāze ḫaber yoḳ mı

II.

Dil-ḫastelerüñ āyā aḥvāli ṣorılmaz mı
Bīmār-ı ġam-ı 'ışḳuñ dermānı virilmez mi
Bu miḥnet ü fürḳatden bir luṭfa irilmez mi
Bu nāle-i şeb-gīrüñ āṣārı görilmez mi
Bu şām-ı ġarībāna bir vaḳt-i seḥer yoḳ mı

III.

Ol ḫāb-ı ser-efrāzum cevr itmede māhirdür
Üftādelere luṭfı olsa ḳati nādirdür
Yūsuf'la o meh-rūnuñ farḳı ḳati ẓāhirdür
حيفى anuñ şerḫa-diller niçe ḳādirdür
Erbāb-ı maḥabbetde bir ehl-i naẓar yoḳ mı

IV.

Miḥnet-zede-i 'ışḳuñ her dem gözi giryāndur
Fikr-i ḫaṭ-ı dil-berle dem-beste vü hüsrāndur
Çarḫuñ ġam ile şādı 'āşıḳlara yeksāndur
Bu bāġ-ı maḥabbet kim bir tāze gülistāndur
Zīb-i serīninde bir ġonçe-i ter yoḳ mı

---

5a Sırrī'ye itdi eşer : Sırrīitdi meger MK.; Sırrī itdi eşer Ü3
5b cilveger oldı : eyledi cilveger TH.
Th.II: Sadece TH.(v.18a) nüshasında yer almaktadır.

V.

Gördükde o dil-dārı biñ cān ile dil virdüm
Esrār-ı ġam-ı ʻışḳı ben fāş olamaz dirdüm
Aḥvāl-i dil-i zārı bildürdi ruḫ-ı zerdüm
Bu sūziş ile andan ẓāhir mi olur derdüm
Pinhān yine sīnemde ṣad dāġ-ı ciger yoḳ mı

VI.

Bu ʻarṣa-i ʻālemde ḥālā ki reh-i ʻışḳuz
Çarḫ-ı ġam-ı miḥnetde tā bend-i reh-i ʻışḳuz
Deşt-i sitem-endūha bir şöhre-reh-i ʻışḳuz
Ey Ḫıżr-ı maḥabbete bi-künām reh-i ʻışḳuz
Bu vādī-i ḥayretde bir rāh-güẓer yoḳ mı

VII.

Aʻdā gözine gerçi bir ṣūret-i bī-cānuz
ʻAḳīl-i kemāl itmiş ehl-i dile insānuz
Biz meclis-i maʻnīde ey Sırrī süḫandānuz
ʻĀlemde Meẓākīveş biz ṣāḥib-i ʻirfānuz
Erbāb-ı dile mā'il bir ehl-i hüner yoḳ mı

Fī-Ḥarfi'l – Elif

1.

*Mef'ūlü / fā'ilātü / mefā'īlü / fā'ilün*

1. İtme ṭabībe bīhūde gel niyyet-i devā
Bilmez meẕāḳ-ı derd-i dilüm leẕẕet-i devā

Bir miḥnet isterüm ki ola hasret-i server
Bir derd isterüm ki ola ġayret-i devā

Olmış ezel muḫālif-i ḳānūn ehl-i derd
Zaḥm u şifā 'adū-yı dile ülfet-i devā

Maḥrūm-ı zaḥm-ı hançer-i müjgānuñ olayum
'Īsī'ye eyler isem eger minnet-i devā

5. Dāġ-ı derūn öyle gerekdür ki Sırrīyā
Hemvāre ide ḥande-i ḥaṣṣıyyet-i devā

Fī-Ḥarfi'l – Bā

2.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Baña o çeşm-i siyeh-mest yār olur mı 'aceb
'Aceb o gözleri āhū şikār olur mı 'aceb

Açınca sīnesini būse-çīn olup görsek
O ābgīnede naḳş-ı nigār olur mı 'aceb

Felek didükleri nādir berāber eṭvāruñ
Vücūdı rīḥte vü hāksār olur mı 'aceb

Bulur mı 'uḳde-i ḫāṭır-güşāyiş-i vuṣlat
O şeb- çerāġ -ı nihān āşikār olur mı 'aceb

5. Żamīr-i Sırrī-i üstāda 'arż iderdüm līk
Bu şi'r-i bī-bedele i'tibār olur mı 'aceb

---

G.1: Ü1(26b),Ü2(-)H.(22b),TH.(45b),AE.(1b),MK.(56b),Ü3(22b),Ü4(1b),TR.(45b)
1a ṭabībe : ṭabīb TH. // 1b derd-i : zaḫm-ı TH.
3b zaḫm u : derd-i TH.,MK.,Ü4
4a hançer-i : nāvek-i TH.
5b şi'r.-i : ṭarḥ-ı TH.

3.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Ehl-i temkīn eylemez şemşīr-i ġamdan ictināb
Kūh eyler mi hücūm-ı mevc-i yemden ictināb

Serv-i dāmen-çīde-i gülzār-ı himmet ol hemān
Eyle bār-ı minnet-i ehl-i keremden ictināb

Dīde-i giryānuma rahm it gürīzān olma gel
Nemden eylersin benüm ey şūḫ nemden ictināb

Anı da dest-i ḳażā zīb-i felāḫın eylesin
Cismüm eylerse eger seng-i sitemden ictināb

5. Eylemezsem olmayam şāyeste-i dāġ-ı belā
Merhem-i bihbūd-ı ṣad- zaḫm-ı sitemden ictināb

Giryesüz feryād kār itmez ki ḫūbān-ı zamān
İtmede hep nālekār-ı bī-derümden ictināb

Maḥrem-i dūşīze-i ma'nī gibi hem-ṣoḥbetüm
Eylemem Sırrī-i pākīze-şiyemden ictināb

4.

*Müfte'ilün / fā'ilün / müfte'ilün / fā'ilün*

1. Eylemese çeşmine ebri niḳāb āfitāb
Niçe getürsün saña baḳmaġa tāb āfitāb

Ẓulmet-i şām-ı ġam-ı dehri ider ber-ṭaraf
'Ālem-i bezme olur cām-ı şarāb āfitāb

Zāhid alup sübḥayı yıldıza atar kemend
Cebhe-i rindi ider bāde-i nāb āfitāb

---

G.3: Ü1(26b),Ü2(-),SH.(22b),TH.(46a),AE.(1b),MK.(56b),Ü3(23a),Ü4(1b),TR.(45b)
2b minnet-i : himmet-i
4a anı da : ize TH.
5 – 7. Beyitler: - TH., - AE.,- MK., -Ü3, -Ü4
7b eylemem : eylemez SH.
G.4: Ü1(27a),Ü2(-),SH.(23a),TH.(46a),AE.(2a),MK.(57a),Ü3(23a),Ü4(1b),TR.(45b)
1a Eylemese çeşmine : dīdesine inmesüñ ebri TH.,AE.,MK.,Ü3,Ü4

Eyleseler ḥüsnüñi mihr ile taṭbīḳ eger
Nisbet ile rūyuña ola seḥāb āfitāb

5. Sāġār-ı ṣahbā n'idem būs idicek la'lüñi
Sūz-ı ḥasedle olur gökde kebāb āfitāb

Bende-i 'ışḳuñ eger olmaz idi olmasa
Gerden-i eflākde ṭavḳ-ı riḳāb āfitāb

Sırrī ḳuṣūrum görüp pür-ġażab olmış o māh
Olur imiş germ-tāb rūz-ı ḥisāb āfitāb

5.
*Fe'ilātün / f e'ilātün / f e'ilātün / f e'ilün*

1. İdicek deşne be-kef ġamzesin ol cān-āşūb
Fitne berçīde bisāṭ oldı gürīzān-āşūb

Eyledi cāygehin devr ḫaṭ-ı rūyuñda
Ḫār-ı zār-ı elem-i vādi-i ḥırmān-āşūb

Niçe tāb-āver olur ḥüsnüñe neẓẓāreye dil
Nigeh-i mest-i belā ġamze-i fettān-āşūb

Ġamze-i mest-i ser-endāzına meftūn āfet
Çeşm-i ḫūn-rīz-i füsūnsāzuña ḳurbān-āşūb

5. Cürm-i bī-ḥadd ile çāh-ı zeḳan-ı yāre düşüp
Eyledi menzilini kūşe-i zindān-āşūb

---

5a Sāġar-ı ṣahbā n'idem : meclīs-i meyde ḳadeḥ TH.,AE.,MK.,Ü3,Ü4
6. Beyit: - AE., - MK., -Ü3, -Ü4
G.5: Ü1(27a),Ü2(-),SH.(23a),TH.(46a),AE.(2a),MK.(57a),Ü3(23a),Ü4(2a),TR.(45b)
2a cāy : cān MK.
5b zindān : rindān TH.,TR.

Fī-Ḥarfi't – Te

6.

*Fā'ilātün / f ā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Çarḫ rāżı olmaz itmek istesem nānı şikest
Pençe-i ġamla ider ser-cümle dendānı şikest

Şānenüñ olsun ḳo desti ḫuşk u dendānı şikest
İtmesün bir daḫı ol zülf-i perīşānı şikest

Dūd-ı āhı şāḫsār itdi cihānı bülbülüñ
Bāġbān itdükce şāḫ-ı verd-i ḫandānı şikest

Baḫt-ı bed böyle ḳalursa seyr idüñ kūy-ı ḥabāb
'Ākıbet eyler elümde cām-ı devrānı şikest

5. Eyledüñ bu ḥüsn-i pür-tāb ile ey şāh-ı cemāl
Ẕerreveş āvāre mihri māh-ı tābānı şikest

Her ne deñlü olsa yārüm mest-i ṣahbā-yı ġurūr
İtmez ol āfet yine mīnā-yı peymānı şikest

Cilvegāh-ı 'aks-i ḥüsn-i bī-naẓīrüñdür senüñ
İtme mir'āt-ı dil-i 'uṣṣāḳ-ı ṣeydāyı şikest

Ḫaṭṭ-ı la'linden leb-i cānāneye gelmez żarar
Leşker-i mūr idemez mühr-i Süleymān'ı şikest

Neş'e-baḫş-ı bezm-i üns-ā-üns olur bir gün ṣaḳın
Eyleme cām-ı dil-i bī-ṣabr u sāmānı şikest

---

G.6: Ü1(27b),Ü2(-),SH.(23b),TH.(46a),AE.(2b),MK.(57a),Ü3(23b),Ü4(2a),TR.(45b)

1. Beyit: TH.,AE.,MK.,Ü4'de 2. Beyittir. 2. Beyit: TH.,AE.,MK.,Ü4'de 1. Beyittir.

3a itdi : eyler MK.

4. Beyit: TH.,Ü4'de 6. Beyittir.

5a pür-tābıyla : pür-nūrıyla TH. / 5. Beyit: TH.,Ü4'de 4. Beyitttir.

6a Her ne deñlü olsa yārüm : Yārüm olsa her ne deñlü TH.,Ü3,Ü4 / 6. Beyit: TH.,Ü4'de 5. Beyittir.

7b 'uṣṣāḳ-ı ṣeydāyı : Sırrī-i ḫayrānı TH. : Sırrī-i nālānı AE.,MK. / 7. Beyit: TH.'de makta beytidir.

8 – 10. Beyitler: - TH., - AE., -MK., -Ü3, -Ü4

10. Çerḫ bir nān-pāreyi iḥsān idince Sırrīyā
Evvel eyler pençe-i miḥnetle dendānı şikest

Fī-Ḥarfi'c - Cim

7.

*Mef'ūlü / fā'ilātü / mefā'īlü / fā'ilün*

1. Dāġ-ı ġamuñ serümde bedīdār olur mı hiç
Verd-i behişt zīnet-i destār olur mı hiç

Aġyār-ı yāra yār-ı vefādār olur mı hiç
Kejdüm enīs-i merdüm-i hūş-yār olur mı hiç

İtmez nihādı keç olana rastī eşer
Reftār-ı leng 'aşāyıla hemvār olur mı hiç

Dil düşmedi o muġbeçenüñ ḳayd-ı zülfine
Müslim esīr-i rişte-i zünnār olur mı hiç

5. Dāġ-ı faḳirle faḫr iderüz yoḫsa genc-i dehr
Merhem bahā-yı zaḫm-ı dil-i zār olur mı hiç

Ṭa'n-ı 'adūdan itme ḥaẕer Sırrīyā ḥaẕer
Yem 'av'av-ı segān ile murdār olur mı hiç

Fī-Ḥarfi'l - Ḥā

8.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Olur mı ġamze-i cānāneden ḫiṭāb-ı feraḥ
Gelür mi hīç o mey-ḫāneden şarāb-ı feraḥ

Feraḥ-zedā dili bir neşve ile ābād it
Yeter yeter olalum sāḳī dil-ḫarāb-ı feraḥ

---

10a idince SH. : idicek

G.7: Ü1(28a),Ü2(-),SH.(23b),TH.(46b),AE.(2b),MK.(57b),Ü3(23b),Ü4(2a),TR.(46a)

2.Beyit : Ü3'te sayfa kenarına, ilk beytin hemen yanına, yazılmış olup diğer nüshalarda yoktur.

3a nihādı : nihād-ı MK.

5a Dāġ-ı faḳirle : Biz dāġ-ı faḳr ile TH.; - MK.

G.8: Ü1(28a),Ü2 (-),SH.(24a),TH.(46b),AE.(2b),MK.(57b),Ü3(24a),Ü4(2b),TR.(46a)

2a dili : velīMK.

2b yeter Ü1 : ter SH. / 2. Beyit : - TH.

3b vaṣl ile : vaṣlla TH., AE..

Peşīz-i nāseredür naḳd-i eşk-i bü'l-hevesi
Ey eyleyen heves-i vaṣl ile ḥisāb-ı feraḥ

Uṣūl-i naġme-i bezm-i zamāna oldı şaḳīl
Şikeste-tār olalı muṭribā rebāb-ı feraḥ

Ḥayıf ḥayıf k'ola bāzīçe-i kef-i ṭıflān
Cihānda nādir iken nüsḫa-i kitāb-ı feraḥ

'İlācı bādeye gerdī-i deşt-i mihnetdür
Göñülde ḳoymaz ise rāḥat ıżṭırāb-ı feraḥ

Muḳīm-i künc-i ġama eylemek su'āl-i neşāt
Virür mi hīç enīs-i miḥen cevāb-ı feraḥ

Günāh-ı ġam dem-i maḥşer girān gelür Sırrī
Ḳonursa keffe-i mīzāna ger ṣevāb-ı feraḥ

## Fī-Ḥarfi'd - Dāl

### 9.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

N'ola dil itse ol şāh-ı cefā- mu'tāddan feryād
İder maẓlūm lā-büd rencīş-i bī-dāddan feryād

Mücāzātı ḳażā kūh-ı serinde itdi Ferhād'uñ
İderken Bīsütün ser-tīşe-i Ferhād'dan feryād

Ḳo ḫūnum itmesün ḫūn-ı şehīdān ile āmīzeş
İdersem ḍarb-ı tīġ-ı ġamze-i cellāddan feryād

O deñlü sūziş-endām oldı ḥüsn-i yār kim dehre
Ḳopar her laḥẓa yüz biñ bende vü āzāddan feryād

Ġam-ı gīsū vü şevḳ-ı tāb-ı ruḫsārıyla kūyında
İder 'ālem şebān-rūz itdügüm feryāddan feryād

---

6 – 7. Beyitler : - Ü1; - SH.; - TH.; - AE.; - MK.

G.9:Ü1(29a),Ü2(81a),SH.(24a),TH.(47a),AE.(3a),MK.(58a),Ü3(24a),Ü4(2b),TR.(46a)

4a sūziş-endām : sūziş-endāz Ü2, TH., AE.; şūriş-endār MK.

6a evżā'-ı : eṭvār-ı Ü2,TH.,AE.,MK.

Hele evżā'-ı güstāḫānesinden 'ācizüm 'āciz
Niyāz-ı nā-ḳabūl-i Sırrī-i nā-şāddan feryād

Bu naẓm-ı bī-naẓīr u ġıbṭa-fermāyı işitdükde
Ḳopar ḳabrinde rūḥ-ı Vecdī-i üstāddan feryād

10.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Ḫayāli dilde ammā dīdeden ol ġonçe-fem nā-būd
Nedür iṣbāt u nefye çāre hem mevcūd hem nā-būd

Ele al sāḳīyā ḳandīl-i cāmı revġan-ı meyle
Fürūzān eyle kim olsun ẓalām-ı şām-ı ġam nā-būd

Ne yaña eyledi efgende dest-i rūzgār ammā
Kitāb-ı cūddan ser-ṣafḥa-i bāb-ı kerem nā-būd

Dirīġā bezm-i luṭfın ḳalmadı āheng-perdāzı
Perīşān-tārdur sāz-ı maḥabbet zīr ü bem nā-būd

5. Müzeyyel ḳasvet-i dildür ruḫuñ zülfüñ nihān eyle
Seher irse olur tārīkī-i şeb lā-cerem nā-būd

Ḳalur iḥyā-yı ebvāb-ı ma'ānī ḥaşre dek mesdūd
Olursa dīdelerden Sırrī-i 'Īsā-şiyem nā-būd

---

**G.10:** Ü1(29a),Ü2(81b),SH.(24b),TH.(47a),AE.(3b),MK.(-),Ü3(-),Ü4(13a),TR.(46a)

4b bem : yem MK.; 4. Beyit : -TH., -Ü3, -Ü4

6a ihyā-yı ebvāb-ı : ebvāb-ı iḥyā-yı TH.,AE.,MK. / 6b'Īsī-şiyem : mu'ciz-şiyemT: pür-şiyem AE.

11.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

Zāhidi eyler idi künbed-i destār bülend
Olsa penbeyle eger mertebe-i ḫār bülend

Ḳadr-i Manṣūr'ı dime itdi ser-i dār bülend
Oldı ma'nīde o mektūme-i esrār bülend

Olma ḥüsn-çīn-i emel āteş-i efzūn itme
Aḫkerüñ şu'le-i vā-besten ider ḫār bülend

Ḫaṭṭ-ı ruḫsāruñı gördükde dil eyler feryād
Şeb irişdükde olur nāle-i bīmār bülend

Ṣāḥib-i cāha gelür vaḳt-i ġażab şiddet-i ṣavt
Na'ra-i mesti ider neşve-i ser-şār bülend

Olur erbāb-ı süḫan gerd-i ḥasedle mestūr
Anun içün olamaz ṭāli'-i eş'ār bülend

Olmam efsürde-dil-i serdī-i eṭvār-ı felek
Eṣer-i āh-ı cihān-sūz u şerer-bār bülend

Cürm-i bī-ḥad beni me'yūs-ı der-i luṭf itmez
Ḥamdüli'llāh kerem-i Ḥażret-i Ġaffār bülend

Zīver-i güş-ı sürūş oldı kelāmum Sırrī
Oldı ḥaḳḳā yine ḳadr-i der-i güftār bülend

---

G.11: Ü1(29a),Ü2(81b),SH.(24b),TH.(47a),AE.(3b),MK.(-),Ü3(-),Ü4(13a),TR.(46a)

1b Olsa penbeyle eger mertebe-i ḫār bülend : Olsa penbe ile (---) bülend Ü1,SH.,TR.; Olsa penbe ile eger (---) bülend Ü2 / 1. Beyit : - AE., -MK.

2b o mektūm-ı esrār : - Ü2 / 2. Beyit : - Ü1, - SH., - AE.

4a eyler feryād : eyler zār bülend AE. / 4. Beyit: Ü2'de 3., Ü1,SH.,TR.'de 2., AE.,MK.'da 1. Beyittir.

3. Beyit: - Ü1; - AE.; Ü2'de 7. Beyittir. // 4. Beyit : Ü1 ve SH.'de 2; Ü2'de 3; AE.'de 1. Beyittir. 5. Beyit : -AE., -MK.; Ü2'de 8. Beyitir. // 6. Beyit: Ü1'de 3; Ü2'de 4; SH.'de 4; AE.,MK.'da 2. Beyittir. // 7. Beyit: Ü2'de 5, AE.,AE.K'da 3. Beyittir. // 8. Beyit : Ü1'de 5; Ü2'de 6; SH.'de 7; AE.'de 4. Beyittir. // 9. Beyit : Ü1'de 7; SH.'de 8; AE.'de 5. Beyittir.

6b anuñ içün : anuñçün MK.

7b cihān-sūz u Ü1, Ü2 : cihān-sūz-ı SH.,TH.,AE. / şerer-bār : şerār-bār MK.

## Fī-Ḥarfi'r – Rā

### 12.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Ḫayāl-i zaḫm-ı ġamzeñ ḳalb-i a'dūdan güẕār eyler
O peykān-ı ḳażā te'sīr-i ḫārādan güẕār eyler

Ḫayālüñ dīde-i endīşe-i giryāna gülmekde
Şināverdür ḫażīż-i cevf-i deryādan güẕār eyler

Dimāġ-ı iltifāt-ı yāri ta'ṭīr eyler elbette
O āh-ı dil ki gülzār-ı temennādan güẕār eyler

Hevā-yı vaṣf-ı ruḫsāruñla her mażmūn-ı rengīnüm
Nesīm-i cān-feżādur bāġ-ı ma'nādan güẕār eyler

5. Hevā-yı şemm-i sünbül būy-ı zülf-i dil-rübā her dem
Meşām-ı ḫāṭır-ı Sırrī-i şeydādan güẕār eyler

### 13.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Göñül düşüp ḫam-ı giysū-yı yāra ḳalmışdur
Netīce ḫāṭırum ol yādigāra ḳalmışdur

İrişmeyince ḫaṭı āşinālıḳ itmez o yār
Anuñla ṣoḥbetümüz tā bahāra ḳalmışdur

Ḫadengi ṣā'iḳa-sür'at iken ol āhūnuñ
Gelince menzil-i cism-i nizāra ḳalmışdur

Güşāyiş-i der-i genc-i ṭılısm her dü-cihān
Niyāz-ı nīm-şeb ü āh ü zāra ḳalmışdur

---

G.12: Ü1(29b),Ü2(82a),SH.(25a),TH.(47b),AE.(4a),MK.(58b),Ü3(28b),Ü4(5a),TR.(46b)
G.13:Ü1(29a),Ü2(82a),SH.(25a),TH.(49b),AE.(4a),MK.(-),Ü3(27b),Ü4(4b),TR.(46b)

1b yādigāra : gül-'izāra TH.,Ü3,Ü4
2a irişmeyince : dürüşmeyince TH. / o yār : yār Ü1,SH.,TR.
3a ol āhūnuñ : o āşūbuñ TH.,AE.,Ü3,Ü4
4b şeb ü : şeb - TH.

5. ‘Acebdür ol büte cān virmek isterem Sırrī
Benüm işüm hele Perverdigār’a kalmışdur

14.

*Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün*

1. Ġamze-i bürrānına dil-dādeler serden geçer
Meyl idenler ḫaṭṭuña dārū-yı hūş-berden geçer

Bende-i dergāhı cāh-ı heft-kişverden geçer
Devlet-i Dārā vü iḳbāl-i Sikender’den geçer

Sīne-i aġyārdan te’şīr itdi sūz-ı ‘ışḳ
İ‘tibār-ı füls-i dāġı gör ki mermerden geçer

Dil nizār oldukça çālāk oldı derd-i ‘ışḳdan
Ḥalḳa-i zülf-i dil-āvīzüñde çenberden geçer

5. Ḥarf-ı vuṣlat almak aġzından ne mümkin dil-berüñ
Bunda söz şimdi dehān-ı teng-i dil-berden geçer

Da‘vet itse yarım aġızla icābet eylerüz
Mest-i medhūş-ı maḥabbet nīm-sāġardan geçer

Tevbe itdüm dirse de Sırrī’ye itmeñ i‘timād
Ol ne ḫod meyden ferāġ eyler ne dil-berden geçer

15.

*Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün*

1. Vehm-i zaḫm-ı tīr-i ġamzeñ ḳalb-i düşmenden geçer
Ber-ḳażā te’şīr-i peykāndur o āhenden geçer

---

5a ol büte : o büte SH.
G.14: Ü1(29b),Ü2(86b),SH.(25b),TH.(50a),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(46b)
1b hūş-ber Ü1: huş-ber SH..
3a sūz-ı nār-ı ‘ışḳ : sūz-ı ‘ışḳ SH.
3b dāġı : dāġ TH.
6a eylerüz : eyle yār Ü1
7a dirse de : dir ise Ü1
G.15: Ü1(34a),Ü2(86a),SH.(29a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(48a)
1a tīr-i : tīġ-ı Ü2

ʿĀşıḳuñ ʿĪsī de olsa cismi żaʿf-ı ʿışḳdan
Rişte-i bārīkāsā çeşm-i sūzenden geçer

Ḫ̆āhiş-i sevdā-yı rū-mālī-i dergāhuñla dil
Devlet-i Dārā vü cāh-ı milk-i Behmen'den geçer

Ḳalb-i pür-zaḫma ḫayāl-i yār gelse gūyiyā
Ber- güşāde gülleri āmāde gülşenden geçer

5. Terk-i bezm-i düşmen itmez pend ile Sırrī ḫaẕer
Yār geçmez ḫāṭır-ı aġyārdan senden geçer

16.

*Mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün*

1. Leb-i peymāne-i ġam neş'emüz bir şuʿleden terdür
Kim anuñ kem-şerārı tāb-ı sūz-ı mihr-i enverdür

Teġāfül ġamzeñ ile ittiḥād eylerse seyr eyle
Cihānı pāy-tā-ser fitnezār itmeñ muḳarrerdür

Perīşān olsun ol giysū-yı ẓulmet-pūş kim dā'im
Dile būy-ı tevaṣṣuldan dem-ā-dem muʿaṭṭardur

Çeh-i miḥnet fütād itmekde saʿy-ı bī-ḥad eylerler
Göñül aḥbāb-ı bed-girdār-ı Yūsuf'la birāderdür

5. Gürīzān olma ey ġamgāh ki kāşāne-i dilden
Bulursañ hem-celīs-i Sırrī-i zār olduġuñ yerdür

---

G.16: Ü1(30a),Ü2(86b),SH.(26a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(46b)

2a seyr eyle : setr eyle SH.

3b muʿaṭṭardur: - Ü2 / 3b'nin vezninde bir hece eksiktir.

4b girdār-ı Yūsufla : girdār-ı hep Yūsuf Ü2

17.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Zaḫm-ı sīnem merhem-i dāġ-ı dil-i bihbūddur
Ḥamd-ḫ ̌ān-ı rīze-i elmās-ı zehr-ālūddur

Pertev-engīz eyleyen ḥüsn-i Ayāz'ı dā'imā
'Aks-i mihr-i 'ışḳ u mir'āt-ı dil-i Maḥmūd'dur

Ayaġına gelse baḳmaz 'ışḳ-ı ḥayret neşveden
Maḥmil-i Leylī ki Ḳays'a Ka'be-i maḳṣūddur

Böyledür āyīn ü ḳavl-i ḫ ̌āce-i idbār-ḫ ̌āh
Kim metā'-ı sūḳ-ı iḳbālüñ ziyānı sūddur

5. Olmazuz Sırrī gibi bīhūde gerd-i kūy-ı 'ışḳ
Bāb-ı şādī āşinā-yı miḥnete mesdūddur

18.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Metā'-ı derd ki naḳd-ı revāna minnetdür
Ḥarām ola o dile k'āşinā-yı ṣıḥḥatdür

Dirīġ eyleme gel zaḫmdār-ı 'ışḳuñdan
O merhemi ki yine māye-i cerāḥatdür

Helāk-ı nāvek-i müjgānuñ olayum dirsem
Bāña o ġamzeleri düşmen-i mürüvvetdür

'İlāc-ı derd-i derūn olmaz ise vay bāña
Zebān-güẓārum olan hep ḥurūf-ı 'illetdür

---

G.17: Ü1(31a),Ü2(87a),SH.(26b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(47a)
2b 'ışḳ u : 'ışḳ- Ü2
5a kūy-ı kūh-ı Ü2
G.18: Ü1(33b),Ü2(85a),SH.(28b),TH.(50a),AE.(-),MK.(61a),Ü3(28b),Ü4(5a),TR.(47b)
1a revāna : revāya MK.
1b k'āşinā-yı : ki āşinā-yı Ü1,SH.,
3a nāvek-i : ġamze-i TH.,Ü3,Ü4
5b ceyb-i ceyb ü TH.

5. Hemān ḫülāṣa-i eṭvār-ı ʻāşıḳı Sırrī
Hemīşe çākī-i ceyb-i ḳabā-yı rāḥatdur

19.

*Fāʻilātün / fāʻilātün / fāʻilātün / fāʻilün*

1. Gül dimem ruḫsāruña zīrā ki güller çīdedür
Beslemek sükkerle laʻlüñ nükte-i hāyīdedür

Miḫnet-i Mecnūn'dan ḫālüm diger gündur benüm
Ben muḳīm-i ḫāne ol Leylī-i ḥüsn vādīdedür

Her ser-i müjgānuñ olur sedd vaʻd-i vuṣlata
Ol nigeh kim ġamze-i cānāneden düzdīdedür

Me'men-i dārü'ş-şifā-yı kūy-ı ḳurbü'l-ḳurbdur
Ol ki dāġı merhem-i bihbūddan rencīdedür

5. İtmez ey ṣūfī seni bu ḫırḳa-i peşmīne ṣāf
Her bün-i mūyında biñ ṭūl-i emel pīçīdedür

Sāḥa-i ḫūbīde nāzendemle niçe ṭartılur
Añladuḳ ḳadr-i ʻayār-ı Yūsuf'ı sencīdedür

Ol kemān-ebrūya ḥasret-keş olan Sırrī gibi
Tīr-i miḫnetle dil-i pür-dāġı dīde dīdedür

---

G.19: Ü1(33b),Ü2(85b),SH.(28b),TH.(50b),AE.(-),MK.(61b),Ü3(-),Ü4(-),TR.(48a)

1b sükkerle : şekerle Ü2,TH.,MK.

2b ol : o MK.

3a Her ser-i müjgānuñ olur sedd vaʻd-i vuṣlata : Ser-be-ser müjgān olur āsitīn-i ṣaʻd vaʻdineT; Her ser-i müjgānuñ olur bāña ṣaʻd-ı vaʻd-ı vaṣl MK.

4a me'men-i : me'menin TH.

5b bün-i müyında : bir müyında Ü2 // 6.Beyit : - TH.

20.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Cevrüñ mey-i pür-neşve gibi gerçi ki mürdür
Mużmer olan elṭāfınuñ inkārı küfürdür

Dāmān-şināsın ḳomaz elden dil-i me'yūs
Nā-çāruñ elinden ne gelür kārı şükürdür

Zāhid gibi müflis degül 'uşşāḳ ġanīdür
Müjgānlarınuñ her biri bir sübḥa-i dürdür

Ser-menzil-i ḳurba iremez Ḫıżr ki zīrā
Pāy-ı ṭalebi beste-i zencīr-i 'ömürdür

5. Efzūnī-i ḥüsne ider ey Sırrī delālet
Erḳām-ı ḫaṭ-ı rūyına kim ḫāl-i şıfurdur

21.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Felek kendi 'ilācında bile 'arż-ı rüsūm eyler
Ki devrinden sipihri penbe-i dāġ-ı nücūm eyler

Ġazabnāk olma pey-der-pey nigāh-ı bī-mehābādan
Ki şem'-i rūşene pervāne bī-pervā hücūm eyler

Bu sāġar ber-ṭarafsāz olmadı ālām-ı gerdūnı
Felek-mikdār bir cām isterüz def'-i ġumūm eyler

Ne deñlü saḫt ise nerm olup eyler bezmi rūşen-dil
Maḥabbet ber-kef-i Dāvūd'dur fūlādı mūm eyler

---

G.20: Ü1(34a),Ü2(85b),SH.(28b),TH.(50a),AE.(-),MK.(61b),Ü3(27a),Ü4(4b),TR.(48a)

1a Cevrüñ mey-i pür-neşve : cevrüñ ki mey-i neşve TH. / pür-neşve : pür-neş'e MK.,Ü3,Ü4

1b mużmer : maẓhar MK.

2b nā-çāruñ : nā-kāmuñ TH.

3a degil : gibi TH.

5. Beyit : -MK.

G.21:Ü1(33b),Ü2(85b),SH.(28b),TH.(47b),AE.(- ),M K. (61b), Ü3(29a), Ü4(5a), TR.48a)

1a 'ilācında : 'ilācından TH. / 'arż-ı : 'aks-i Ü2,TH.,MK. / 1b devrinden : rīzinden TH.,Ü4

2a nigāh-ı : gāh MK.

3a olmadı TH.,Ü3,Ü4 : olamaz

4a nerm : bezm Ü2 / olup eyler : eylerüz MK.

5. O müstaġnī gelür mi külbe-i vīrāneñe Sırrī
Ṭutalum dīde ṣad genc-i güher resmü'l-ḳudūm eyler

22.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Zaḫm-ı sīne dāġ-ı dil kim merhem-i sūzān ider
Gülleri bu gülsitānuñ şebnemi sūzān ider

Dil meserret-yāb-ı endūh u belādur istemez
Yoḫsa berḳ-ımeyde ṣad ḫirmen ġamı sūzān ider

Levḥa-i şehr-i Muharrem'den şerār-āṣār-ı dil
Şīven- efrūz olsa ḥarf-i mātemi sūzān ider

Gül-ruḫān u lāle-rūyān-ı gülistān-ı cihān
Bülbül-i cān u dil-i āteş-demi sūzān ider

5. Ġonçelerle Sırrī gülzār olmada āteş-nümūn
Sūz-ı bülbül gülsitān-ı 'ālemi sūzān ider

23.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Göñül ol kākül-i ḫam-der-ḫam-ı müşkīne düşmişdür
Ḳıyās eyler gören sünbülsitān-ı Çīn'e düşmişdür

Dil-i zārum yine bir yār-ı cevr-āyīne düşmişdür
Velīol ṣūret-i pür-zīnete āyīne düşmişdür

O şem'-i bezm-i ḥüsne cān atar pervāneāsā dil
Olup pür-sūḫte ammā yine pāyīne düşmişdür

---

G.22: Ü1(30a),Ü2(87a),SH.(26a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(46b)
2a endūh u : endūh – SH.
3a şerār- āṣār-ı dil : şerār-ı tār-ı dil SH.
5a āteş-nümūn : aḫker-nümūn SH.,Ü2,TR.
G.23: Ü1(30a),Ü2(82a),SH.(25a),TH.(48b),AE.(4a),MK.(58b),Ü3(25a),Ü4(3a),TR.(46b)
1.Beyit : TH.,Ü3,Ü4'de 2. Beyittir. // 2. Beyit : - MK.; TH.,Ü3,Ü4'de 1. Beyittir.
3b olup : olur Ü2,TH.,AE.

Şi'ār-ı 'āşıḳı üftādelikdür pāy-ı cānāna
Efendüm dest-gīr ol bu dil-i miskīne düşmişdür

5. Ḫalāṣ olmaḳ ne mümkin mürg-ı rūḥ-ı ḳudsiyān olsa
Dil-i miḥnet-nijādum pençe-i şāhīne düşmişdür

Dem-i mestīde istişmām-ı būy-ı vaṣl-ı yār itdüm
Ruḫı gül-berg-i terveş kūşe-i bālīne düşmişdür

Sürūr-ı tāze-i düşmenden istidlāl itdüm kim
Nuḳūş-ı ḳur'a-i miḥnet dil-i ġamgīne düşmişdür

Bilinmez ḳadri ammā gevher-i 'irfān ile pürdür
Vücūd-ı Sırrī dehre bir 'aceb gencīne düşmişdür

24.

*Mef'ūlü / fā'ilātü / mefā'īlü / fā'ilün*

1. Ruḫsāruñ üzre tāze ḫaṭ-ı müşk-bū mıdur
Ceyş-i Ḥabeş'de milket-i Rūm'a ġulū midür

Ol mūy-ı 'anberīn ile ḫāl-i cebīn mi yā
Ser-ṣafḥa-i berāt-ı cemālüñde hū mıdur

Bīhūde nāle eyleme kūyında dil-berüñ
Ya'nī teraḥḥum eyleye ol fitne-cū mıdur

Zülf-i dırāzuñ itme bahāne ḫırāmuña
Zencīr-i mevc māni'-i reftār-ı cū mıdur

5. Sünbüllerüñ mi ser-zede-i bāġ-ı ḥüsn olan
Yoḳ yoḳ demīde tāze iki misk-rū mıdur

---

4a 'āşıḳı Ü2: 'ışḳı MK. ; 'āşıḳ-ı / cānāna : dildāra TH. / 4b miskīne : müşkīne SH.
6.Beyit : - AE. // 7.Beyit : -TH., - AE.
8b vücūd-ı : vücūdı SH., TH. // 7. Beyit: - TH., - AE.
G.24: Ü1(30b),Ü2(82b),SH.(25b),TH.(49b),AE.(-),MK.(59a),Ü3(26b),Ü4(4a),TR.(46b)
1b Ḥabeşde : Ḥabeşle Ü2,TH.,MK.,Ü3,Ü4
2b cemālüñde : memālikde Ü1
3b ya'nī teraḥḥum eyleye : ya'nī ki raḥm eyleye Ü2
5a sünbüllerüñ : sünbülleriñ Ü2,MK.; sünbüller Ü3

Ol deñlü mest-i cām-ı Furāt'am ki bilmezem
Nūş itdügüm şarāb mıdur yoḫsa ṣu mıdur

Sırrī gibi bu āh-ı şebāne nedür göñül
Yoḫsa senüñ de sevdügüñ ol māh-rū mıdur

25.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

1. Surḫī-i rūyı leṭāfetde gül-i tāze midür
Eṣer-i şermī-i neżżāre midür ġāze midür

Tevbe-i ḫūn-ı dil-i 'āşıḳ-ı zār itmişsün
Niyetüñ neşve-i pür-zūr mı nāza mıdur

Gāh pervāne gehī bülbüli yād eyler yār
İ'tibārı 'acabā söze midür sāza mıdur

Esb-i nāz üzre süvār olmış o mest-i naḫvet
Ḳaṣdı ṣaḥrā-yı maḥabbetde tek ü tāza mıdur

5. Ne 'aceb farḳ idemez dāġ-ı ser-i 'uşşāḳı
Lāle-i kūh-ı maḥabbet mi gül-i tāze midür

Nev-naẓīreñ yine ey Sırrī-i pākīze-nefes
Ḫaylī-i ḫoş-süḫan-ı mu'cize-perdāza mıdur

Ḥükmüñ ey pādişeh-i milket-i ma'nā söyle
Naẓm-ı nāzük-tere mi siḥre mi i'cāza mıdur

26.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. 'Ārıżuñda ol ki fikr-i zülf-i müşk-āgīn ider
Gülşen-i endīşesin sünbülsitān-ı Çīn ider

---

6. Beyit : Ü3'te sayfa kenarına, makta beytinin yanına yazılmış olup diğer nüshalarda yoktur.
7b yoḫsa : bilmem TH., MK.
G.25: Ü1(34b),Ü2(86b),SH.(29a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(48a)
2b zūr: şūr SH.
G.26: Ü1(30b),Ü2(82b),SH.(25b),TH.(48a),AE.(-),MK.(59a),Ü3(25a),Ü4(3a),TR.(46b)
1a müşk : misk MK.

El-'aṭaş güyān-ı nār-ı 'ışḳunuñ dil bī-emān
Āb-ı peykān ile sūz-ı sīnesin teskīn ider

Ol ḳadar telḫ-āba rīzān-ı sirişküm çeşmimüñ
Reh-güẕārın ser-be-ser ser-sebz āfetin ider

Böyle istīlā iderse çeşm-i dil-ber ḥāżır ol
Āşiyān-ı mürġ-ı cānı pençe-i şāhīn ider

5. Ḫavfum oldur ol büt-i deyr-i cemālüñ Sırrīyā
Mübtelāsı Bāyezīd olursa terk-i dīn ider

27.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Dest-i hicrānuñ ki dil-ber böyle āteş-rīz ider
Dāġumı maḥsūd-ı mihr-i rūz-ı rüsteḫīz ider

Bezm-i ṣahbāda nemek-pāş-ı tebessüm olsa yār
Mevc-i deryā-yı neşāṭ-ı 'ışḳı şūr-engīz ider

Vaṣf-ı rūyın başlasam taḥrīre şevḳ-ı ḥüsn-i yār
Çūb-ı ḫāmem elde bir şāḫ-ı gül-i gül-rīz ider

Pür-neşāṭ itsün ḳo dehri sāḳī-i ṭab'um ki tā
Cām-ı lafẓ-ı bāde-i ma'nā ile leb-rīz ider

5. Sırrī mürvārīd-i naẓm-ı pāküñ erbāb-ı süḫan
Pādişāh-ı milket-i ma'nāya dest-āvīz ider

---

2a dil : ol Ü2, TH
3a çeşmimüñ : kim çeşim Ü1,Ü2,SH.,AE.
3b ser-be-ser : ser-te-ser TH.
4a Böyle istilā iderse çeşm-i dil-ber ḥāżır ol: Cāy-gīr olursa dilde ülfet-i çeşmi ḳażā TH.,Ü3,Ü4
G.27: Ü1(30b),Ü2(83a),SH.(25b),TH.(48a),AE.(-),MK.(59a),Ü3(25a),Ü4(3b),TR.(46b)
1a hicrānuñ ki : hicrān ki Ü2,SH.: hicrānın ki TH.,Ü3 hicrānı MK. / ateş-rīz : āteş-zīr SH.
2.Beyit : MK.'da 3. Beyittir.
3a şevḳ-ı ḥüsn-i yār : ḥüsn-i şevḳ-ı yār MK.
3b gül-rīz : gül-ḫīz SH.,Ü2: gül-ḫīz TH.; gül-i nevḫīz MK.
5a Sırrī : silk-i TH.,Ü3,Ü4 / pāküñ : pākin SH., TH.

28.

*Müfte'ilün / mefā'ilün / müfte'ilün / mefā'ilün*

1. Bīdi hevā-yı kākülüñ vālih ü ser-nigūn ider
Şāḫların vücūdına silsile-i cünūn ider

Çeşmi ki fenn-i fitnede ġamzeyi reh-nümūn ider
Böyle ḳalursa 'ālemi ġarḳa-i baḥr-ı ḫūn ider

Tā ki ḫayāli ol bütüñ ṣaḥn-ı künişt-i dildedür
Her ser-i mūy-ı nāleden naġme-i erġanūn ider

İtme dirīġ sāḳiyā sāġar-ı ġam neşāṭuñı
Ṣunma ki sāġar-ı feraḥ derd-i dilüm füzūn ider

5. Kimse naẓīre diyemez Sırrī bu ṭarḥ-ı tāzeye
Buña naẓīreyi yine Fennī-i ẕu-fünūn ider

Ṭab'-ı selīm-i Sırrī'den ġayrı cihānda var mıdur
Bezm-i süḫanda 'ālemi mest-i mey-i füsūn ider

29.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Cām-ı vaḥdetle o kim taḥṣīl-i keyf-i ḫāl ider
Meclis-i ünsinde Cibrīl olsa istiṣḳāl ider

Sūziş-i nār-ı ġamuñla terk-i sāmān eyleyen
Āh-ı āteşnāki berḳ-ıḫırmen-i āmāl ider

Ol gül-i bāġ-ı ḫasen itdükçe āġāz-ı süḫan
'Andelībān-ı gülistān-ı kemāli lāl ider

---

G.28: Ü1(31b),Ü2(83b),SH.(27a),TH.(48a),AE.(5a),MK.(60a),Ü3(28a),Ü4(4b),TR.(47a)
3a ḫayāli : ḫayāl MK. / bütüñ MK.,Ü3 : bütün
3b mūy-ı nāleden naġme-i : mūyı na'meden nāle-i TH.
5b yine : -MK. // 5. Beyit : - Ü3 // 6. Beyit : Sadece TH.,Ü3,Ü4'de vardır.
G.29: Ü1(33a),Ü2(85a),SH.(28a),TH.(48a),AE.(-),MK.(61a),Ü3(28b),Ü4(5a),TR.(47b)
2a nār-ı : nāz-ı MK. / 2b ile 3b yer değiştirmiş : Ü3
3a ḫasen : süḫan Ü2; cemāl TH.,MK.,Ü3
3b kemāli : kāli TH.

Bezme teşrīf itse ol şāhen-şeh-i milk-i vefā
Rūḥ-ı ḳudsīsad hezārān fersaḫ istiḳbāl ider

5. Dil-rübā ibrām ile āmāde-i vuṣlat iken
Bilmem ey āvāre dil bilmem niçün ihmāl ider

30.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Kālā-yı ḳurub 'āṣıḳa nā-yāb degüldür
Bāzār-ı sa'īde o ḳadar bāb degüldür

Vā'iẓ ne ḳadar eylese evṣāf-ı cinānı
Gülzār-ı maḥabbet gibi şād-āb degüldür

Naḳl eylesem aḥvālüm ider 'ālemi bīdār
Efsāne-i derdüm sebeb-i ḫ̆āb degüldür

Zāhid görüp ebrūlaruñı ḳaldı 'amelden
Şimden gerü dil-dāde-i miḥrāb degüldür

5. Sūfī olamaz nā'il-i dürr-i yem-i vaḥdet
Devrān ile tā ġarḳa-i girdāb degüldür

Nā-ḫ̆ānde geldümse n'ola ḫ̆ān-ı vişāle
Küstāḫlıġum ḫāric-i ādāb degüldür

Ṣahbā-yı maḥabbetdür iden Sırrīyi bī-hūş
Ol bencileyin mest-i mey-i nāb degüldür

---

5a bilmem ey āvāre- dil : Sırrī-i āvāre-dil Ü2,TH.,MK.,Ü3,Ü4
G.30: Ü1(31a),Ü2(83a),SH.(26a),TH.(49a),AE.(-), MK.(59a),Ü3(25b),Ü4(3a),TR.(47a)
1a nā-yāb : pā-yāb MK.
1b bāb : yāb MK.
3a aḥvālüm : aḥvālim Ü2,TH.,MK.
4a ebrūlaruñı : ebrūlarını Ü1,TH.,MK.
5. Beyit : -MK.
7a iden : ider Ü2

## 31.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilātün*

1. Fiġān u nālede taḳlīdümüz hezāra degüldür
Bizüm enīnimüz ey ġonçe āşikāra degüldür

Ḳarīn-i mihr olamaz ol ki ceyb-i cāme-i cānı
Miṣāl-i pīrehen-i ṣubḥ pāre pāre degüldür

Dili muṭayyeb iden zülf-i 'anberīn midür anuñ
Ta'alluḳum yaluñuz ḫaṭṭ-ı müşk-pāre degüldür

Ḳaçan o şūḫ ki merhem-res ola dāġ-ı derūna
Urur yine dile bir zaḫm-ı tāze çāre degüldür

5. Virür mi 'uḳde-i zülf-i nigār baḫta güşāyiş
Anuñ ki şāne-sıfat ḳalbi pāre pāre degüldür

'Ömür diyem ki bu kirām ki belī o nihālüñ
Bu pīç ü tāb faḳaṭ vaż'-ı rūzgāra degüldür

Netīce eyleye gör Sırrī zād-ı rāhı mükemmel
Ribāṭ-ı dehri nüzūlüñ ṣaḳın dü-pāre degüldür

Dür-i biḥār-ı ma'ārif Cenāb-ı Ḥażret-i 'Ārif
Ki mihr-i faẓlına nisbet sa'id-sitāre degüldür

Dimiş hele o daḳīḳa-şinās-ı 'ālem-i 'irfān
Sipihr-i keç-revişüñ devri ber-ḳarāra degüldür

---

G.31: Ü1(32b),Ü2(84a),SH.(27b),TH.(49a),AE.(5b),MK.(60b),Ü3(29a),Ü4(5b),TR.(47b)
1a fiġān u : fiġān-ı MK.,Ü3
1b bezm-i : bezm ki MK. / ey ġonçe : ġonçe-i MK.
2a mihr : vaṣl TH. / ol ki : ol kim Ü2,TH. / ceyb-i cāme-i cānı : ceyb ü dāmānı MK.
3a 'anberīn midür anuñ : 'anberīndür anuñ SH.; 'anberīnüñdür – TH.; 'anberīnüñ MK.
3.Beyit : - AE.
4a Ḳaçan o şūḫ ki : Ḳaça ki o şūḫ TH.
5.Beyit : -TH., - AE., -MK., -Ü4; Ü3'te sayfa kenarına yazılmıştır. // 6. Beyit : Sadece Ü3'te vardır.
7a Sırrī zād-ı rāhı : zād-ı rāhı Sırrī TH.,Ü4 ; zād-ı rāhuñı aḥammil MK.
7b dehri : dehre Ü2,TH.,MK.,Ü4 / 7. Beyit: - AE.
9b ḳarār : ḳarāra MK.

32.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Esīr-i 'ışḳa dil-i dāġ dāġ lāzımdur
O ḫānḳāhda bir ḳaç çerāġ lāzımdur

Sifāl-i köhne yeter rind-i bāde-āşāma
Dime elümde bilūrīn ayaġ lāzımdur

Hemīşe vaḥdetiyān-ı sürūr- encāma
Ne seyr-i gülşen ü ne geşt-i bāġ lāzımdur

Ḥarīf-i meẕheb-i pīr-i muġān-ı ḫoş-ḳavlüm
Dimez ki şāhid-i meyden ferāġ lāzımdur

5. Benem o Sırrī-i tenhā-rev-i reh-i ye'si
Baña ne bedreḳa vü ne sürāġ lāzımdur

33.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Mey-i viṣāl ile olmaḳ ḫarāb ḳabildür
İçerse yār iki sāġar şarāb ḳabildür

Olursa 'ışḳla bī-çāre reng-i cism-i nizār
Cihānı kāh gibi inciẕāb ḳabildür

İrāde bīmī-i terk-i rıżā ḳomaz yoḫsa
'İtāb-ı ġamzeye redd-i cevāb ḳabildür

Metā'-ı vuṣlata naḳd-ı niyāzı ḳıl der-pīş
Ne deñlü eyler ise ictināb ḳabildür

---

G.32: Ü1(32b),Ü2(87b),SH.(27b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(47b)
4b şāhid-i : şāhid ü Ü2
5b vü ne sürāġ : ne ḥod Ü2
G.33: Ü1(31b),Ü2(83b),SH.(26b),TH.(49b),AE.(4b),MK.(59b),Ü3(26b),Ü4(4a),TR.(47a)
1a viṣāl ile : viṣālle MK.
2a bī-çāre TH.,AE.,MK. : bī-cāda
3a irāde-i : arada MK. / terk-i rıżā : berg-i riyā SH.
4a vuṣlata : vaṣlına MK.

5. Olursa āteş-i ‘ışḳı bezimgeh-i dilde
O şūḫa laḫt-ı cigerden kebāb ḳabildür

Ḥużūr-ı meşreb-i Sırrī’ye eyle ‘arż-ı ḫulūṣ
O dergeh-i hünere intisāb ḳabildür

34.

*Mütefā‘ilün / fa‘ūlün / mütefā‘ilün / fa‘ūlün*

1. Dile māye-i ṣafādur ḫaṭ-i rūy-ı yār dirler
Kişinüñ ḳomaz gönülde ġamını bahār dirler

Ser-i ṭurrede görenler dil-i zār-ı ‘āşıḳānı
Nice düşdi bir kemende bu ḳadar şikār dirler

Hele reşk-i sālikān-ı reh-i milket-i rıżāya
Ne dem-i viṣāl dirler ne ġam-ı nigār dirler

O nihāl-i bāġ-ı ‘işve saña da ider temāyül
A gönül ne āh idersüñ buña rūzgār dirler

5. Ser ü sīneñi ser-ā-pā ṭutalum sipihr-i dāġ it
Saña mihribān olur mı o ḳamer ġaddār dirler

N’ola bilmez ise Sırrī bu cihānda ḳadrüm ‘ālem
Baña milket-i süḫanda melikü’-d-diyār dirler

35.

*Mef‘ūlü / fā‘ilātü / mefā‘īlü / fā‘ilün*

1. Cām-ı mey-i ‘ıṭābuñı ṣun ḥācetüm budur
Sāḳīmedār-ı neşve-i keyfiyyetüm budur

---

5a ‘āteş-i ‘ışḳı bezimgeh-i dilde : bezmgeh-i dilde āteş-i ‘ışḳı TH. / dilde : dilden MK.
G.34: Ü1(31a),Ü2(83a),SH.(26b),TH.(49a),AE.(4b),MK.(59b),Ü3(26a),Ü4(3b),TR.(47a)
1b gönülde ġamını : gönlünde ġamı TH.
3a milket-i : vuṣlat-ı MK.
3b nigār : şikār MK.,Ü3
4b MK. gönül : gönül Ü1 / idersüñ : idersin Ü1,TH.,MK.
G.35: Ü1(31b),Ü2(83b),SH.(27a),TH.(48b),AE.(5a),MK.(60a),Ü3(28a),Ü4(4b),TR.(47a)
1a ṣun : ṣor TH.

Dāġ-ı nedāmet-i ser ü sīneyle maḥşere
Bir lālezār ṭarḥ ideyüm niyyetüm budur

Ṣubḥ-ı ḳıyāmete ide ḫande-şikāf-ı dil
Yārī-i dest-i himmet ile ġayretüm budur

Ḫūn-ābeye bedel ola dīdem şerāre-pāş
Seylī-i dest-i 'ışḳ ile tā himmetüm budur

5. Şeb-tā-be-ṣubḥ nāle-zen-i künc-i fürḳatüm
İşte su'āl iderseñ eger rāḥatum budur

A'dā ne güne vāḳıf-ı esrār-ı ḫaṭṭıdur
Gerd-i ġam-ı melāmet ile ḥayretüm budur

Sırrī görince merḳadümi dimiş ol perī
Cān-dāde-i reh-i ṭaleb-i vuṣlatum budur

## 36.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Dil kim hünerin zīver-i dest-i ḫıred eyler
İnṣāf-ı ḳavī pençe-i ceyb-i ḥased eyler

Āşūb-ı nigāhın dile gönderse yeridür
Ol şāh-ı cihān fitneyi nefy-i beled eyler

İṣbāt-ı kemālāt-ı cemāl itse 'aceb mi
Ḫaṭṭ-ı ruḫın efzūnī-i ḥüsne sened eyler

---

2.Beyit : Ü2'de 3. Beyittir.
3. Beyit SH.'de 4. Beyitle yer değiştirmiş
4. Beyit : - TH.,- MK.,- AE., -Ü3, -Ü4 ; Ü2'de 2. Beyittir. // 6. Beyit : - TH., - AE., -MK.,-Ü3, -Ü4.
5a subḥ : seher Ü1
6b melāmet : melelemet Ü1,Ü2 / 6. Beyit : - MK.
G.36: Ü1(32a),Ü2(87a),SH.(26b),TH.(47a),AE.(-),Ü3(24b),Ü4(2b),TR.(47a)
1a dil : ol TH.,Ü3,Ü4
1b ḥased : cesed Ü2
2a nigāhın : nigāhuñ Ü2, SH.
2b şāh-ı cihān : şāh ki TH.
3.Beyit : - TH.

Ol kesdür olan mesned-i Belḫ-i dile sulṭān
Tāc-ı zeri tebdīl-i külāh-ı nemed eyler

5. Yoḳdur eṣer-i ‘ışḳ derūnında anuñ kim
Dāġ-ı ġamı zīnet-dih-i rūy-ı cesed eyler

Bir pertevin āvāresiyüm ẕerre-ṣıfat kim
Çeşm-i ezelī vālih-i ḥüsn-i ebed eyler

Ġam çekme ki Sırrī gibi bir gün seni devrān
Bir dergeh-i vālā-himeme müstened eyler

37.

*Mef‘ūlü / fā‘ilātü / mefā‘īlü / fā‘ilün*

1. Mādām tāb-ı naḫvet o şūḫuñ serindedür
Mirrīḫ gibi dā’im eli ḫançerindedür

Vaṣf-ı lebinde hīç ḳuṣūr itmedük velī
Söz tengī-i dehān-ı süḫan-āverindedür

Ḳadd-ı nigāra naḫl-ı riyāż-ı cefā didük
Ta‘bīr-i dil-pesend-i belīġuñ yerindedür

Ervāḥ-ı bismilān-ı siyāsetüñe ḳażā
Dikḳat olınsa nevk-i ser-i ḫançerindedür

5. Sırrī netīce māye-i sūzānī-i cihān
Āh-ı derūnumuñ şerer-i kemterindedür

38.

*Mef‘ūlü / fā‘ilātü / mefā‘īlü / fā‘ilün*

1. Nāme-resānum olsa kebūter kebāb olur
Bu sūziş-i süḫanla semender kebāb olur

---

7a Sırrī gibi bir gün seni : bir gün seni Sırrī gibi Ü1, SH.
G.37: Ü1(32a),Ü2(87b),SH.(27a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(47a)
2a āverindedür : perverindedür SH..
5b sūzānī-i Ü2 : sūzān-ı
G.38: Ü1(33a),Ü2(84b),SH.(28a),TH.(48b),AE.(6a),MK.(60b),Ü3(26a),Ü4(3b),TR.(47b)
1a resānum : risānum Ü2

Nūş eyledükce ḫūn-ı dili bağrum it kebāb
Şāyeste nuḳl-ı bāde-i sāġar kebāb olur

Yād-ı leb ü ruḫıyla idersem çemende āh
Gül ġonçe berg-i lāle ser-ā-ser kebāb olur

Sūz-ı derūn-ı dūzaḫıyān-ı firāḳdan
Ḳa'r-ı caḥīm-i ḥaşrde aḫker kebāb olur

5. Ruḫsār-ı āteşīnde ḫāl-i siyāhınuñ
Sevdāsı ile pāre-i 'anber kebāb olur

Görseydi dil-rübāyī-i şīr-i nigāhuñı
Tāb-ı teb-i ḥüzünle ġazanfer kebāb olur

Bir kerre bezm-i fürḳati seyr eyle dūrdan
Nār-ı ġamuñla gör ne cigerler kebāb olur

Sırrī görince bu eşer-i āteşīnümi
Nār-ı ḥasedle nice süḫanver kebāb olur

## 39.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Sürḫī-i rūyuñ güle naḳl eylesem bī-reng olur
Ġonçeye sırr-ı dehānuñ söylesem dil-teng olur

Yāver olsa baḫt-ı bī-sāmānı bezm-i 'ālemüñ
Mūmiyā-yı münkesir cām-ı neşāṭı seng olur

Muṭrib-i ḳanūn-ı iḳbāl-i zamāne böyledür
Ḳanda bir nā-şādı bulsa aña ser-āheng olur

---

2b bāde-i : bādeye SH. // 2. Beyit : Ü2'de 4. Beyittir.
3a leb ü : leb-i TH., AE. // 3. Beyit : Ü2'de 5. Beyittir.
4b ḳa'r-ı : bağrum MK. // 4. Beyit : Ü2'de 6. Beyittir.
5. Beyit :-TH.,- AE., -MK.,-Ü3,-Ü4; Ü2'de 2. Beyittir. // 6. Beyit : -TH.,- AE.,- MK.,-Ü3,-Ü4; Ü2'de 3. Beyittir. // 7. Beyit : - SH. ; TH.'de 4. Beyittir.
6b ḥüzünle : cünūnla Ü2 // 8. Beyit : TH.'de 5. Beyittir.
G.39: Ü1(32a),Ü2(84a),SH.(27a),TH.(48b),AE.(5a),MK.(60a),Ü3(27a),Ü4(13a),TR.(47a)
1a naḳl : vaṣf TH.
2a baḫt-ı : taḫt-ı AE. // bī-sāmānı Ü1 : bī-sāmān; bī-sāmān-ı MK.,Ü3 // bezm-i : bezme MK.
2b mūmiyā-yı : mūmiyāsı MK. // 2. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'de 3. Beyittir. // 3. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'de 2. Beyittir. // 4. Beyit : - TH.
3b nā-şādī: nā-sāzı // ser-āheng : seyr-āheng Ü2,SH.,TH.; ser: - MK.

Dest-i ḫayyāṭ-ı felekden ol hüner ẓāhir midür
Pençe-i çāk-i girībān-ı ḳabā-yı teng olur

5. Dil nice olsun beşāret-yāb-ı rāḥat fi'l-meṣel
Ṣulḥ içün fāl eylesem manẓūr-ı ḫarf-i ceng olur

Şāh-beyt-i naẓm-ı mürvārīd-i ḳadrüm Sırrīyā
Zīver-i iklīl-i bālā-ḫāne-i evreng olur

## 40.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Ḳaçan ol şeh-süvār-ı esb-i nāzum türk ü tāz eyler
Şehīdān-ı niyāzı pāy-māl-i esb-i nāz eyler

Budur ḫavfum ki zaḫm-ı sīne yāra keşf-i rāz eyler
Anuñçün dil ḫadeng-i ġamzesinden iḫtirāz eyler

Olur bālīde ḳadd-i naḫl-ı nāzı farṭ-ı giryemden
O servi cūybār-ı eşk-i 'āşıḳ ser-firāz eyler

Nuḳūd-ı eşk ile farż oldı 'azm-ı kūy-ı yār itmek
Belī olan nişāba mālik āheng-i Ḥicāz eyler

5. Senüñle itseler sīmīn-tenān ger da'vī-i ḫūbī
Süveydā-yı dilin ġayret miḥekk-i imtiyāz eyler

Beni 'aḳl u cünūnuñ sālim it sāḳī cidālinden
Göñül senden bu dem bir cām-ı medhūşı niyāz eyler

---

4b pençe-i : lücce-i MK. // girībān ḳabā-yı : girībān-ı ḳabāmı MK.
6a ḳadrüm : ḳadr-i MK.
6b iklīl-i : āgīn MK.

G.40:Ü1(32b),Ü2(84b),SH.(27b),TH.(47b),AE.(5b),MK.(60b),Ü3(27b),Ü4(5b),TR.(47b)
1a türk ü tāz TH., AE. : türktāz
3a giryemden : giryeden Ü2
4a eşk ile eşkle TH.,AE.,MK. / 'azm-ı kūy-ı yāTR. itmek : kūy-ı yāra 'azm itmek Ü2; gūyā yāra 'azm itmek AE.; farż kūy-ı yāra 'azm itmek MK.
5.Beyit : TH.,Ü3,Ü4'de 6. Beyittir.
6. Beyit : -AE.; Ü2,TH.,Ü3,Ü4'de 7. Beyittir.

Ne mümkin mîve-çînî-i vişāl ol naḫl-ı bālādan
Hemān bîhūde dil dest-i temennāyı dırāz eyler

Leb-i taḥsîn ile būs itmek ister şāhid-i naẓmum
Dehān-ı raġbeti Cibrîl-i ma'nā Sırrî bāz eyler

41.

*Mefā'îlün / mefā'îlün / mefā'îlün / mefā'îlün*

1. Hemîşe ḫüsn-i bî-pervā dil-i miḫnet ma'āş ister
Sirişk-i sîne kār-ı dūd-ı āh-ı dil-ḫırāş ister

Ser-i bî-dāġa olmaz çeşm-i raġbetle nigāh-endāz
O şāha zîb-i fitrāk olmaġa devletlü baş ister

Gönül tā olmaya pür-zaḫm-ı tîr-i ġam ḫużūr itmez
Ḫayāl-i nāz-perverdüm gül- āgîn bir firāş ister

İden ey 'ālem-i pîrîde verziş sāġar-ı 'ışḳa
Aña ser-şār-gîr-i ebr-i kef bî-irti'āş ister

5. Olınca kār-gāh-ı ma'rifet der-kār ey Sırrî
Nesîc-i ṭab'-ı dîbā işte böyle ḫoş-ḳumāş ister

---

7.Beyit: -AE.; Ü2'de 6; TH.,Ü3,Ü4'de 5. Beyittir.
8a ister : çün TH. ; itmek ister : eylemekle AE.; itmek çün Ü3,Ü4
G.41: Ü1(33a),Ü2(85a),SH.(28a),TH.(-),AE.(6a),MK.(61a),Ü3(25b),Ü4(4a),TR.(47b)
1b kār-ı : kāv u MK.; kāv-ı Ü3
2a bî-dāġa : bî-devlet MK.
2b şūha : şuḥa Ü3,Ü4
3. Beyit : Ü4'te 4. Beyittir.
4a iden ey : ey iden SH.,Ü2,MK.,Ü3,Ü4.
4.Beyit : -AE.; Ü4'te 3. Beyittir.
5b ṭab'-ı dîbā : naẓm-ı zîbā MK.
5. Beyit: - AE.

42.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Ḳanı ḫāk-i rehüñ āhumla ber-bād itdügüm demler
Añılmaz mı ser-i kūyuñda feryād itdügüm demler

Aḳar cūy-ı sirişküm ḳāmet-i dil-cūyuñ añduḳça
Ṭolar ḳan ile çeşmüm la'lüñi yād itdügüm demler

Gözümde uçar oldı sen tezerv-i ḫoş-ḫırāmumla
Dem-ā-dem murġ-ı cānı ġamdan āzād itdügüm demler

Ḫayāl-i ḫ ̔āba döndi kūşe-i fürḳatde ey meh-rū
Viṣālüñle dil-i nā-şādumı şād itdügüm demler

5. Daḫı bennā-yı ḳudret yapmamışdı ḫāne-i dehri
Binā-yı 'ışḳı Sırrī dilde bünyād itdügüm demler

43.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Dime evrāḳ güm-nāmīde mesṭūr olmamuz yegdür
Yine bir māh-rū 'ışḳıyla meşhūr olmamuz yegdür

Ḥased ol zümre-i ġam-perverān-ı 'ālem-i ḳurba
Dimezler kim bizüm bir laḫẓa mesrūr olmamuz yegdür

Olur mümted yine mümted olan iḳbālüñ idbārı
Bizüm ey dil ḫarāb olduḳça ma'mūr olmamuz yegdür

Temennā-yı nemek-pāşī-i zaḫm-ı cān u dildense
Yine elmās-rīz-i zaḫm-ı nāsūr olmamuz yegdür

---

G.42: Ü1(34a),Ü2(86a),SH.(29a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(48a)
3a gözümde Ü2 : gözinde
4a döndi : vardı Ü1.
G.43: Ü1(34b),Ü2(86a),SH.(29a),TH.(50b),AE.(-),MK.(-),Ü(-),Ü4(-),TR.(48a)
3a iḳbālüñ : iḳbālin TH.
4a cān u : cān-ı TH.
4a cān u : cān-ı TH.
4b yine : hemān TH. / nāsūr : bāsūr Ü1.

5. Heves-kārī-i pā-māl ile ḫāk-i pāy-ı yār olduḳ
Belī kuḥl-i cilā-yı dīde-i ḥūr olmamuz yegdür

Emīn-i ṭa'n-ı a'dū olduġuñ dünyā deger Sırrī
Vaṭandan yine bir miḳdār mehcūr olmamuz yegdür

## FīḤarfi'z- Zā

### 44.

*Mef'ūlü / fā'ilātü / mefā'īlü / fā'ilün*

1. Sırr-ı ġarībdür ki bilinmez lisānumuz
Rūḥ-ı muḳaddes ola meger tercemānumuz

İfrāṭ-ı nāz iderse o ārām-ı cānumuz
Ḥarf-i niyāzı aġzına almaz zebānumuz

Yā Rabb segān-ı kūy-ı dil-ārāya it naṣīb
Olmazsa ger ġıdā-yı hümā üstüḫ̆ānumuz

Vāreste-i ġumūm-ı dü-'ālem ider velī
Teh cür'a cām-ı himmet-i pīr-i muġānumuz

5. Biz sīr-i çeşm-i mā'ide-i bezm-i vaḥdetüz
Besdür 'aṭaşla gürsenegī āb u nānumuz

Alduḳ ḫayāl-i rūy-ı dil-ārāyı ḫāṭıra
Āyīne olsa vechi var āyīnedānumuz

Beñdergeh-i metā'-ı fenāda 'aceb midür
Sūz-ı hezāra żāmin olursa figānumuz

Tīġ-ı sitemden olduḳ emān-ḫ̆āh-ı bī-şumār
Yāre müfīd olmadı kesdi emānumuz

Beẓl eyler idi gevher-i sa'dın hümā idüp
Te'şīr-ḫ̆āhī-i şeref-i üstüḫ̆ānumuz

---

G.44: Ü1(34b),Ü2(88a),SH.(29b),TH.(52a),AE.(-),MK.(-),Ü3(29b),Ü4(5b),TR.(48a)
2. Beyit : Sadece Ü3'te vardır.
5b gürsenegi : gürisnegi Ü1, SH.
8b müfīd : muḳayyed TH.

10. Ser-levḥ-i i'tibāra bu nev-ṭarḥı Sırrī'yā
Şebt itdi yine ḫāme-i mu'ciz-beyānumuz

45.
*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilātün*

1. Füsürdegī-i yed-i ġamla bes ki zār u zebūnuz
Miyān-ı bezm-i belāda şikeste-sāġar-ı ḫūnuz

Firāsyāb-ı dilüñ oldı tāb u ṭāḳatı zāyil
Zebūn-ı pençe-i Rüstem hücūm-ı ṭāli'-i dūnuz

Görür mi 'ālemi bizsüz mubaşşırān-ı zamāne
Egerçi ḫāk-i rehüz tūtīyā-yı mīl-i 'uyūnuz

Ḫurūş-ı silsilemüz mevc-i baḥrı eyledi şeydā
Ġarīb-i lücce-i ḫūnuz ġarīb-i baḥr-ı cünūnuz

5. Bir iki kerre didüm saña ṣorma ḥālümi Sırrī
Şikeste-sāġar-ı ḫūnuz şikeste sāġar-ı ḫūnuz

46.
*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Aṣīl itse de terk-i vaṭan ġarīb olmaz
Düşerse ḫake de dürr-i 'Aden ġarīb olmaz

Fürūġ-ı şem'ine pervāne itdi Cibrīl'i
Ḥażīż-i çehde de vech-i ḥasen ġarīb olmaz

Ḫayāl-i ṣūret-i Şīrīn idi enīsi temām
Firāz-ı kūhda hem- Kūhken ġarīb olmaz

Enīn-i ḥasret-i vuṣlat- medār ile yer idi
Muḳīm-i kūşe-i Beytü'l-ḥazen ġarīb olmaz

---

G.45: Ü1(35a),Ü2(88b),SH.(29b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(48a)
5b ḫūnuz : ḫūna Ü2.
G.46: Ü1(35a),Ü2(88a),SH.(29b),TH.(50b),AE.(-),MK.(-),Ü3(31a),Ü4(6b),TR.(48a)
4a enīn-i : zemīn-i Ü3,Ü4 / yer idi : - Ü1, - Ü2, - SH.

5. Süḫan odur ki ma'ānī enīs ola Sırrī
Siḥir ġarīb olur ise süḫan ġarīb olmaz

47.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

1. Her gönül mesned-i şāhen-şeh-i 'irfān olmaz
Keştī bād ile gidüp taḫt-ı Süleymān olmaz

Kāmil āzürde-i nīş-i ġam-ı devrān olmaz
Tīġ-i hem-vār zaḫım-ḫūrde-i sūhān olmaz

Pençe-i nāzı dirāz itmedi Ḳays'a Leylī
Cāme-i 'ışḳda dāmān u girībān olmaz

Nice teşbīh olınur ḥüsnüñe ḥüsn-i Yūsuf
Māh-ı bedr olsa da ḫūrşīd dıraḫşān olmaz

5. Maḥrem-i cāy-ı füyūżāt olamaz zāhid-i ḫuşk
Ṣavma'a bezm-i ṭarab-güster-i rindān olmaz

Ṭa'ne-i düşmene dil niçe taḥammül itsün
Şīşe bir vech ile hīç āhene sindān olmaz

Olımaz reng-peẕīrā-yı bezimgāh-ı ḥayā
Leb-i mey ḥayf ki efsürde-i dendān olmaz

---

5b siḥir : süḫan Ü2,Ü3,Ü4 / olur ise : olursa Ü2,TH.,Ü3,Ü4
G.47:Ü1(35a),Ü2(88a),SH.(30a),TH.(51a),AE.(6b),MK.(62a),Ü3(30a),Ü4(6b),TR.(48a)
1.Beyit : - Ü1, - Ü2, - SH.,
2a hemvāre : hemvār Ü1,Ü2,SH.,MK.
3a nāzı : nāz Ü2.
3b 'ışḳda : 'ışḳla AE.
4b dıraḫşān : raḫşān SH.
5b savma'MK. : savma SH.
5. Beyit : - TH.,- AE.,-MK.,-Ü3,-Ü4
6.Beyit : - AE., -MK. ; Ü4'te 5. Beyittir.
7a olımaz : olamaz TH.
7b leb-i mey ḥayf : leb-i bī-ḥayf SH.; leb mi ḥayf Ü2 / ḥayf : ṣayf MK. // 7. Beyit : Ü2'de 8.; Ü3,Ü4'te 5. Beyittir.

Der-niyām eyledi ġamze ṭutalum şemşīrde
Dem mi vardur ser-i kūyunda ki peyk ḳan olmaz

Ṣadef-i cürmde perverde olursa 'afvuñ
Ḥāşeli'llāh ki güneh mūcib-i ġufrān olmaz

10. Hem rübūde idesin gönlümi hem yakmayasın
İşte bu olmaz eyā āfet-i devrān olmaz

Söyleden Sırrī'yi rūy u leb-i şīrīnüñdür
Ṭūṭī bī-āyīne vü ḳand süḫandān olmaz

48.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

1. Ḥādiṣāt ehl-i dile mūcib-i tekdīr olmaz
'Aks-ı zişt ile ruḫ-ı āyīne taġyīr olmaz

'Işḳdan çerb tenān ḳabil-i te'sīr olmaz
Revġan-ālūde olan levḥ ḳalemgīr olmaz

Dilleri 'ışḳ maḳāmında rübūde eyler
Şīr-i dünbāle devān-ı pey-i naḫcīr olmaz

Zaḫmı olsun dir iseñ tīr-i ḳażādan mühlik
Düşmene hīç müdārā gibi şemşīr olmaz

5. Cünbiş-i ġamze-i ḫūn-ḫᵛāra ḫaṭ olmaz māni'
Tīġa hengām-ı veġā cevheri zencīr olmaz

Dil ise itmede ümmīd-i peyām-ı vaṣluñ
Ḫᵛāb-ı mestāne ise ḳabil-i ta'bīr olmaz

---

8a şemşīrde : şemşīrün TH.,AE.,MK. // 8. Beyit : Ü2,MK.'da 6. Beyittir.
9.Beyit : Ü2'de 7. Beyittir.
10a Hem rübūde idesin gönlümi hem yakmayasın : Zaḫm uruben dile hem merhemi virmezseñ Ü3 10.Beyit:MK.'da 8.; Ü3'te 9.Beyit olup diğer nüshalarda yoktur.
11a Sırrī'yi : Sırrī TH.
11b bī- āyīne vü : bī-āyīne – TH. // 11. Beyit : - AE.
G.48: Ü1(35b),Ü2(88b),SH.(30a),TH.(51a),AE.(-),MK.(-),Ü3(30b),Ü4(7a),TR.(48b)
1b ruḫ-ı : dil-i TH. / āyīne: āyine Ü1
3b dünbāle : dünbāle SH.
4a tīġ-ı : tīr-i TH.
6.Beyit : -TH.,-Ü4; Ü3'te sayfa kenarına yazılmış.

Āh mest itmez eṣer kūre-i dilden ise de
Çūb-ı ter terbiyet-i āteş ile tīr olmaz

Ṭaleb-i vaṣl ile zünnār-ı güzīnān-ı vedād
Mezheb-i ʻışḳda bir vech ile tekfīr olmaz

Sūz-ı ʻışḳ itmez eṣer ṭabʻ-ı ruṭūbet-yāba
Hizem-i ter hele çendān ʻalev-gīr olmaz

10. Lūle-i çeşme-i kevṣerde olursa Sırrī
Ḳalem-i cennet-i eşʻāruña tanẓīr olmaz

49.

*Mefāʻilün / feʻilātün / mefāʻilün / feʻilün*

1. O dil ki maḥzen-i āha gelū-ḫırāş olmaz
Çerāġ-ı ḫānḳāh-ı şevḳı şuʻle-pāş olmaz

Şerār-ı nār-ı derūnumla dem mi vardur kim
Zemīn-i reh-güẓerüm āteşīn-firāş olmaz

Dem-i niyāz baña itme cebheñi pür-çīn
Hücūm-ı ġamzeyile bādī-i telāş olmaz

Ḥasūd olur ise nessāc-ı kārgāh-ı hüner
Perend-i naẓmı yine böyle ḫoş-ḳumāş olmaz

5. Baḳılsa dīde-i ʻibretle kimse Sırrīveş
Bu çārsū-yı maḥabbetde ġam-maʻāş olmaz

---

7.Beyit :Ü4'te sayfa kenarına yazılmış.
8.Beyit : - TH.,-Ü3,-Ü4.
9. Beyit : Sadece Ü3'te vardır.
10. Beyit : Ü4'te 6. Beyittir.
G.49: Ü1(36a),Ü2(89b),SH.(30b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(48b)
4a olur ise : olursa da Ü2

50.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Biz bu meclisde 'aceb cām-ı ṣafā görmez miyüz
Ya'ni bir keyfiyyet-i miḥnet-zedā görmez miyüz

Bir Ḫızır himmet ider mi cānı sīr-āb-ı murād
Yoḫsa İskender gibi āb-ı beḳā görmez miyüz

Aldı eṭrāf-ı dili bīgānegān-ı derd ü ġam
Biz bu vaḥşetgāhda bir āşinā görmez miyüz

Eşk-rīz olduḳ niçe demdür seḥāb-ı dīdeden
Mezra'-ı āmāli pür-neşv ü nemā görmez miyüz

5. Zīb-i güş olmaz mı lü'lü-yi edā-yı şeb-be-ḫayr
Hāle-i āġūşda bir meh-liḳā görmez miyüz

Ḳābil-i ta'bīr-i ḥarf-i inşirāḥ olur 'aceb
Bir feraḥ-āṣār-ı ḫˇāb-ı dil-güşā görmez miyüz

Böyle ḳalur mı bu ḥasret rūz-ı ḥaşre ber-küfür
Şāhid-i ümmīdi bilmem Sırrīyā görmez miyüz

51.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilātün*

1. Baña bu bādiye-i pür-ḫaṭarda āb görinmez
Ne āb dīde-i āmālüme serāb görinmez

İrişmeyince ḫaṭı ol melek-cenāb görinmez
Görinse de o perī baña bī-niḳāb görinmez

---

G. 50: Ü1(36a),Ü2(89a),SH.(30b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(48b)
2b gibi : ṣıfat Ü2.
3a bī-gāne gān-ı : peykānegān-ı Ü2.
6. Beyit : - Ü1.
7a ber-küfür : bir daḫı Ü2.
G.51: Ü1(35b),Ü2(89a),SH.(30a),TH.(52a),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(48b)
1a bādiye-i pür-ḫaṭarda āb : bādiyede ḫāṭır-ı āb TH.
2a ol : o TH.

O deñlü germ-i ġurūr-ı yegānegī-i ḥasen kim
Gözine ẕerre ḳadar māh u āfitāb görinmez

Ḳaşın hilāle müşābih didükte ġam yime saña
Bu vaṣf-ı nāḳışadan ḳıl ḳadar 'itāb görinmez

5. Helāk-i ġamzesi olmaḳ murāduñ ise hemān ol
Bāña bu re'y-i pesendīde nā-ṣavāb görinmez

İderse da'vī-i ġarrāyı mihr ḥaddini bilsün
Niçün aña o meh-i reşk āfitāb görinmez

Gelürsin 'āḳıbetü'l-emr ḳavl-i Sırrī'ye bir bir
Egerçi şimdi saña ey sitem-me'āb görinmez

52.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Ger gelse o şeh ḫāne-i vīrānuña ḳalmaz
İbrāmı ḳo cebr itme şaḳın cānuña ḳalmaz

İmsāk iderem girye-i şādīde sirişki
Ḫavfum bu ki nār-ı ġam-ı hicrānuña ḳalmaz

Geh ḫançer ü geh tīġla itdüñ dili mecrūḥ
Bunlar senüñ ey āfet-i cān yanuña ḳalmaz

Dāmān-ı 'ubūdiyyeti elden ḳoma ol şāh
Ümmīd bu kim cürm-i firāvānuña ḳalmaz

---

4a didükte : didük TH.
6b niçün : niçe TH.
7a Sırrī'ye : SırrīTH.
G.52: Ü1(36a),Ü2(89b),SH.(30b),TH.(51b),AE.(6a),MK.(61b),Ü3(30a),Ü4(6a),TR.(48b)
1b cebr itme : cebr itme ki TH.
2a sirişki : sirişküm TH.
2b bu ki : buy ki TH.
3a ḫançer ü geh tīġla : ḫançerle tīġ ile Ü2; hançer Ü4 / tīġla itdüñ dili : tīġ ile itdüñ bizi AE.
Ü3(v.30a)da sayfa kenarına, 3. Beytin hemen yanında "La-Edrī" adına kayıtlı şu beyit yer almaktadır:
"Bir içim şu dilerüz ḫançer-i bürrānuñdan
Nola bir kerre içersek ne çıḳar yanuñdan"
4a ol : ey MK.

5. Sırrī eşer-i ‘ışḳa o meh olmadı vāḳıf
Zīrā ki seḥer çāk-i girībānuña ḳalmaz

53.

*Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün*

1. Müşkilāt-ı ‘ışḳı biz nā-dāna ta‘līm itmezüz
Biñ kez itse ‘arż-ı isti‘dād teslīm itmezüz

Rāh-ı çīl-sāli ider bir demde ṭayy bī-sa‘y kām
Söyle zāhid zühde ‘ışḳı niçe taḳdīm itmezüz

Teşne-i vaṣl eylemez cennetde de def‘-i ‘aṭaş
Biz dili tesnīm-i cūyı cūy-ı tesnīm itmezüz

Biz recā erbābıyuz āyīne-i ümmīdümüz
Cāygāh-ı ‘aks-ı zişt-i ṣūret-i bīm itmezüz

5. Ḳanġı vaḳt oldı ki muḥtācān-ı milk-i miḥneti
Ḫūn-ı dil saġt-ı cigerle Sırrī ten‘īm itmezüz

54.

*Mef‘ūlü / mefā‘īlü / mefā‘īlü / fe‘ūlün*

1. Biz deyr-i maḥabbetde ki pervāne-hücūmuz
Şem‘-i ruḫına bir ṣanemüñ yanmaġa mūmuz

Geh rif‘at ile gevher-i dihīm-i Keyān’uz
Geh ẕillet ile cebhe-i pür-naḳş-ı ḳudūmuz

Sāḳī bizi bir cām ile dil-şād idemezsin
Biz tā-be-ebed ser-ḫoş-ı ṣahbā-yı ġumūmuz

Dilde n’ola yer eyler ise naḫl-ı ḫadengi
Biz bāġ-ı ġama ṭarḥ-kun-i tāze-rüsūmuz

---

5a meh : şeh TH.
5b zīrā ki seher MK.,Ü4. : zīrā seher-i
G.53:Ü1(36b),Ü2(89b),SH.(30b),TH.(51b),AE.(6b),MK.(62a),Ü3(30b),Ü4(6a),TR.(48b)
5a muḥtācān-ı : - Ü4
5b cigerle : ciger TH.
G.54 : Ü1(36b),Ü2(90a),SH.(31a),TH.(52b),AE.(6b),MK.(62a),Ü3(29b),Ü4(6a),TR.(48b)
2b pür-naḳş-ı Ü2 : ber-naḳş-ı
3a bir : biñ TH.,MK.,Ü3,Ü4 / idemezsin : idemezsüñ AE.
4a yer eyler ise Ü4: çī-rāst ; hiç eḳallin Ü3.

5. Pejmürde olursa n'ola Sırrî gül-i A'cām
Biz bülbül-i āteş-nefes-i gülşen-i Rūm'uz

55.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

1. Şîveni māşıṭa-i ḫacle-i sūr eylemişüz
Ġamı dāmād-ı şeb-i bikr-i sürūr eylemişüz

Va'de-i vuṣlat ile şöyle şitāb itdi gönlüm
Görmeyüp der geh-i cānānı mürūr eylemişüz

Nā'il-i ġurfe-i cennet ider a'mālüm yoḳ
Ḥayf kim dār-ı fenā içre ḳuṣūr eylemişüz

O perî da'vete gelmez mi ki tār-ı zülfin
Āteş-i micmer-i cān içre buḫūr eylemişüz

5. Gösterür şāhid-i mażmūnı ḫayāl-i zülfi
Sāye-i dîde-i endîşede nūr eylemişüz

Eyleyüp ḥüsn-i edāyıla müzeyyen Sırrî
Şāhid-i naẓmumızı ġayret-i ḥūr eylemişüz

56.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

1. Sitem-i çerḫ hemen baḫtıma nāẓır itmez
Kef-i eltāfi nevāzende-i ḫāṭır itmez

---

5a A'cām : i'cāz TH.,Ü4.
5b biz : bir TH.
G.55: Ü1(36b),Ü2(90a),SH.(31a),TH.(51b),AE.(7a),MK.(62b),Ü3(31a),Ü4(6b),TR.(48b)
1b şeb-i : şebi MK.
1.Beyit : Ü2'de cetvelin kenarına sonradan yazılmıştır. Diğer nüshalarda yoktur.
3b buḫūr Ü1 : buḥūr SH.
3. Beyit : - MK.
5a ḫayāl-i : ḥayāli MK.
5b sāye-i : sāyeyi Ü2.
Ü3(v.31a)'te sayfa kenarında NabîEfendi ile RamîPaşa'nın "eylemişüz" redifli nazireleri yer almaktadır.
G.56: Ü3(30b) Diğerlerinde yoktur.

Eşk-i çeşmüñle iderseñ de vuzū'ı zāhid
Seni çirk-āb-ı riyādan yine tāhir itmez

Zaḫm-ı dildür ġarażı sīne degüldür şimdi
Bilmezem gamzesinüñ ḳasdını ẓāhir itmez

İtdi beytu'ṣ-ṣanem-i ḳalbümi virān āḫir
O bütüñ işledügi işleri kāfir itmez

5. Sözde mażmūn gerek ey Sırrī-i bīhūde- maḳāl
Ḥaṭṭ-ı mevzūn-ı muḳaffāsını ṣā'ir itmez

57.

1. Ḳalbümüz ṣāfī durur cām-ı ṣafāyı n'eylerüz
'Işḳla mest olmışuz sāz u nevāyı n'eylerüz

Ḫırḳa-i peşmīneyi virmem esās-ı devlete
Biz ḳanā'at şāhıyuz tāc u ḳabāyı n'eylerüz

Güllerüni hep fenā-ṣūretli gördüm 'ālemüñ
Ṭālib-i rāha beḳāyuz biz fenāyı n'eylerüz

Nār-ı 'ışkuñ yaḳdı göñlüm n'eylesün aña ṭabīb
Çek elüñ bizden ṭabībа biz devāyı n'eylerüz

FīḤarfi'ş- Şin

58.

*Mef'ūlü / fā'ilātü / mefā'īlü / fā'ilün*

1. Āyīn-i 'ayşı meclis-i rindāna Cem ḳomış
Gencīne-i neşāṭı o ṣāḥib-kerem ḳomış

---

G. 57: AE.(7a) (Bu eksik gazel, sadece AE. nüshasındadır ve kenara yazılmıştır.)

G.58: Ü1(36b),Ü2(90a),SH.(31a),TH.(52b),AE.(7b),MK.(62b),Ü3(31b),Ü4(7a),TR.(48b)

Erzān olur meta'-ı gīrān-ḳadr ḳıymeti
Ol kim nuḳūd-ı ḫāliṣ-i eşkin selem ḳomış

Şebnem ḳıyās eyleme neẕrin virüp felek
Keff-i çerāġ-ı gülbine bir ḳac direm ḳomış

Gördüm ḫum üzre cām-ı meyi dest-i rūzgār
Güyā ki künbed-i Cem'e billūr 'alem ḳomış

5. Ḥāmem nice terennüm-i Manṣūr itmesün
Feyyāż-ı sırr-ı nāṭıḳam ol nāya dem ḳomış

Memnūn-ı luṭf berhemen-i deyr-i 'ālemüm
Cāna hevā-yı va'd-i liḳā-yı ṣanem ḳomış

Sırrī fitīl-i merhem-i dāġ-ı sitem degül
Merhem ġamuñla sīneye dāġ-ı elem ḳomış

59.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilātün*

1. O keyfiyet ki gül-i sāġar-ı ṣabūḥa virilmiş
Şemīm-i 'āfiyet-efzāsı kām-ı rūḥa virilmiş

Ḥarīḳ-i pertev-i ḥüsnüñ olam geh māt-ı kemīni
Ne cebhe-i mehe vü ne 'ıẕār-ı yūḥa virilmiş

Şikeste-'arż gibidür tevbe gelse bezm-i dilümden
O imtidād-ı rücū'-ı dil-i naṣūḥa virilmiş

---

2a olur : alur Ü1,MK. / ḳıymeti SH. : vuṣlatı
2b eşkin : eşki TH.,AE.,MK.
4a Gördüm ḫum üzre cām-ı meyi dest-i rūzgār : Gördüm ki ḫum-ı cām-ı mey-i dest-i mey-fürūş MK. / dest-i rūzġār : dest-i mey-fürūş TH.,AE.,MK.,Ü3,Ü4.
5.Beyit : - TH. // 6.Beyit : - TH.,- AE.,-MK.,-Ü3,-Ü4
G.59: SH.(31b), MK.(62b), Ü4(7a),TR.(48b) (Eksik bir gazeldir.)
1a keyfiyet ki : keyf ki SH.,MK.. / gül-i : - SH.
2a māt-ı : tāb-ı MK.
2b yūḥa MK.: levḥa
3a bezm-i : - SH.
3b naṣūḥa MK.,Ü4: meftūha

## FīḤarfi'l - 'Ayn

### 60.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Rūşen it bezm-i cihānı dā'imā mānend-i şem'
Olma neżżāre-fürūz-ı zīr ü pā mānend-i şem'

Şāh-ı iḳlīm-i şebistān-ı maḥabbet ol hemān
Olasun tā ṣāḥib-i tāc u livā mānend-i şem'

Ṭā'ati pīrāhen-i fānūs-ı 'ışmet ḳıl şaḳın
Ten-güdāz eyler seni farṭ-ı hevā mānend-i şem'

Seyr-i çeşm-i i'tibāruñda müsāvī ṭob olup
Nūr-baḫş-ı meclis-i şāh u gedā mānend-i şem'

5. Cān-sipār olsun ser-i cūduñda ḫayl-i 'āşıḳān
Zümre-i pervāneye ol keh-rübā mānend-i şem'

Sırrī renc-i 'ālemi çekmez ider şānın füzūn
Kār-ı ālāmı bilen bāl-i hümā mānend-i şem'

## FīḤarfi'l – Fā

### 61.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. İtmedi āyīnesin gerdūn-ı ṣāḥib-kīne ṣāf
Olmadı gitdi o meh-sīmā benümle sīne-ṣāf

Kenz-i dilde cāygīr olmış ḫayāl-i zülf-i yār
Mārdan olur mı hīç vīrānede gencīne ṣāf

Her bün-i mūyında ṣad ṭūl-i emel pīçīdedür
İtmez ey ṣūfī seni bu ḫırḳa-i peşmīne ṣāf

---

G.60: Ü1(37a),Ü2(90b),SH.(31b),TH.(52b),AE.(7b),MK.(63a),Ü3(31b),Ü4(7a),TR.(48b)
1b neẕẕāre : neẕẕār MK. / zīr ü Ü1 : zīr-i
4a müsāvī: menādīMK. / ṭob : ṭop AE.; ṭut Ü2 // 4. Beyit : - TH.
5a cān-sepār Ü2: cān- sepā Ü2; cāna gedā MK. / 'āşḳān : 'ācizān TH.,MK.,Ü3
6a bāl-i : bālīMK.
G.61: Ü1(37a),Ü2(90b),SH.(31b),TH.(52b),AE.(7b),MK.(63a),Ü3(32a),Ü4(7b),TR.(49a)
1.Beyit : - AE., -MK.
3a her bün-i : hünerin MK.

Şāddur zülfüñde dil ümmīd-i seyr-i ḥüsn ile
Meşreb-i eṭfāli eyler leyle-i āzīne ṣāf

5. Cebhe-i maḳsūda olsun cilveger dirsen eger
Cevher-i hey'etden ol ey Sırrī çün āyīne ṣāf

## FīḤarfi'l - Ḳāf

### 62.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Dil-i sengīn-i yāri nerm iderken Kūhken 'āşıḳ
Ki olmaz Bīsütūn-ı 'ışḳda her ṭaş dögen 'āşıḳ

Şemīm-i zülfüñe nāf-ı ġazālān-ı Ḫuten 'āşıḳ
Ḫadeng-i ġamze-i ḫūn-rīzüñe her sīm-ten 'āşıḳ

Şikest itmezdi tār-ı silk-i mürvārīd-i dendānın
Der-i nā-yābuña olmasa ger Veyse'l-Ḳaren 'āşıḳ

Bir āteşdür yaḳan pervāneveş şem'-i şeb-ārāyı
Derūn-ı 'āşıḳ-ı sūzāna hem āteş-figen 'āşıḳ

5. Bu rūşendür ki ṣad şevḳ ile 'arż-ı sūziş itmezdi
Eger pervāneye olmasa şem'-i encümen 'āşıḳ

Ḫum-ı ṣaḥbā ider her dāne-i engūrı tākinde
Neşāṭ-ı 'ışḳa olmış murġ-ı sekrān-ı Yemen 'āşıḳ

Dil-i ġamgīn olur mı va 'd-ı vuṣlatla teselli-yāb
İder mi güft-gūy-ı meyle hīç def'-i ḥazen 'āşıḳ

---

4a ḥüsn ile : ḥüsnle Ü2, TH.
5a cebhe-i : çehre-i TH., AE.,MK.,Ü3,Ü4 / maḳsūda : maḳsūd SH.,MK.
G.62: Ü1(37b),Ü2(90b),SH.(31b),TH.(53a),AE.(7b), MK.(63a),Ü3(32a),Ü4(7b),TR.(49a)
1a iderken : idendür Ü2,TH.,Ü4 // 1. Beyit : - AE., -MK.
2b ḫūn-rīzüñe : ḫūn-rīzine Ü2 // 2. Beyit : - AE.
3a dendānın : dendanuñ TH.
3b olmasa ger : ger olmasa Ü2; olmasa – MK. / 3. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 4. Beyittir.
4a pervāneveş : pervāne vü MK.
4b sūzāna TH.: sūzān // 4. Beyit : TH.'de 5. Beyittir.
5a itmezdi : eylerdi MK. / 5. Beyit : TH.'de 6. Beyittir.
6. Beyit : TH.'de 7. Beyittir.
7b mey ile : meyle Ü2, TH. / 7. Beyit : - AE.,-MK.; TH.,Ü3,Ü4'te 3. Beyittir.

O şūḫa nükte-sence oldum āḫir mübtelā Sırrī
Süḫan 'āşıḳ olan yāre olur ehl-i süḫan 'āşıḳ

## FīḤarfi'l - Kef

### 63.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Giriftār-ı kemend-i zülfidür dil şimdi bir şāhuñ
Müyesser eyleye Mevlā viṣālin virmek Allāh'uñ

Ḫalāṣ it pençe-i eşkālden dāmān-ı endīşeñ
Nesin gördüñ cefādan ġayrı ḫayr-ı şāhid-i cāhuñ

Göñül bir şem'-i ḥüsne cān ile pervāne kim baḳsañ
Ẓalām ile añılur anda nūrı mihr ile māhuñ

Olurduñ bülbül-i dil nükhet-i yek- rengine nā'il
Gül-i ümmīde te'ṣīr eylese āh-ı seḥergāhuñ

5. Murāduñ irtifā'-ı şān-ı bāḳī ise fi'l-cümle
Yüzüñ sür pāyına Sırrī gibi bir merd-i āgāhuñ

## FīḤarfi'l - Lām

### 64.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Her çeşm-i Sikender-fere sedd-i ẓulümāt ol
Her kām-ı Ḫıżır-ẕā'iḳaya āb-ı ḥayāt ol

Āşüfte-i gülzār şıfāt olma çü bülbül
Pervāne-i cān-sūḫte-i lem'a-i ẕāt ol

Allāh içün ey āfet-i 'ışḳ-ı dü-cihān-sūz
Gel lāle-i ḫūnīn-i dile dāġ-ı şebāt ol

Ey şurta-i vaṣl-ı ṭarab-engīz ü feraḥsāz
Keştī-i dil-i baḥr-ı ġama Ḫıżr-ı necāt ol

---

8a şūḫa Ü1: şūḫ / oldum āḫir mübtelā Sırrī : tāze 'āşıḳ oldum ey SırrīTH.,Ü3,Ü4.
G.63: Ü2(91a) (Bu gazel sadece Ü2'de vardır.)
G.64: Ü1(37b),Ü2( 91a),SH.(32a),TH.(53b),AE.(8a),MK.(63b),Ü3(32b),Ü4(7b),TR.(49a)
2b sūḫte-i lem'a-i : sūḫte olmaġda MK.
3a dile : dilde MK.
4a ṭarab-engīz ü : ṭarab-engīz- TH.,Ü3,Ü4

5. Sırrī gül-i ümmīd degüldür müte'eṣṣir
Sen ister iseñ bülbül-i āteş-naġamāt ol

65.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Gāh şem'-i encümen geh gāh verd-i gülşen ol
Ḳande olursañ ol ey şāh-ı cihānum gül şen ol

Eyleyüp selb-i ḫıred mest-i mey-i merd-efgen ol
Sā'ī-i selb-i ḫıred olmaḳda meh-mā-emken ol

Tīr-i miḫnet cismüñi sūrāḫ sūrāḫ eylemiş
Ba'd-ezīn sehm-i ḳażā-yı dehr-i dūna cevşen ol

Cilveger olsun derūnuñda vücūd-ı kā'ināt
Ġıll u ġışdan ṣāf olup āyīneāsā rūşen ol

5. Cāyuñ eyler kūy-ı cennetsā-yı yār ey berg-i gül
Sen hemān āvīze-i dāmān-ı bād-ı gülşen ol

Gösterür āyīne-i vaḥdet cilāsını saña
Hergiz ol mir'āta baḳ n'eylerseñ eyle sen sen ol

Cürm-i dest-i ġadr olur lā-büdd nümāyānsın hemān
Rāst-güyā çün dehān-ı çāk-i ṭarf-ı dāmen ol

Ceẓb-i mıḳnaṭīs-i 'ışḳ-ı dilden olmazsan ḫalāṣ
Bir telāfī ara da besdür gerekse āhen ol

---

5b ister iseñ : isterseñ Ü4

G.65: Ü1(38a),Ü2(91b),SH.(32a),TH.(53a),AE.(8a),MK.(63b),Ü3(32b),Ü4(7b),TR.(49a)

1b olursañ : olursan TH., AE. / şāh-ı : şem'-i TH.; şūḥ-ı AE. // 1. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 2. Beyittir.

2. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 1. Beyittir.

3a eylemiş : eylesün Ü2, TH.

3b Ba'd-ezīn : ba'd-zān TH.; ba'd-ez-ān AE.

4a derūnuñda : derūnında MK.

5a cāyuñ eyler : cāmuñ Ü3,Ü4 / yār ey : yārı TH. // 5. Beyit : TH.'de 6. Beyittir.

6a vaḥdet cilāsını saña : cilā saña seni Ü2, AE.; vaḥd-ı cilā saña seni TH.

6b hergiz : bir kez TH. // 6. Beyit : TH.'de 5. Beyittir.

Āh-ı Mūsī-yi taḥayyür "Len Terānī" sūzdur♦
Çeşm-i ümmīde sen isterseñ de vādī Eymen ol

10. Dāne-i kişt-i ta'alluḳdan ḫalāṣ eyle dilin
Gel gel ey nūr-ı yaḳīn-i 'ışḳ berḳ-ı ḫırmen ol

Saḫt-ter olma mülāyim ol ki çeşm-i sūzene
Tār-ı ibrīşīm-i nermīn gibi nevk-i sūzen ol

Rāh-ı vādī-i maḥabbetde alursa varıñı
Sen yine ey kem-biżā'a şermsār-ı reh-zen ol

Neşve-yāb-ı cām-ı taḥḳīḳ ol tekellüf ber-ṭaraf
Ben dimem saña ki ṣahba-nūş-ı rıṭl-ı deh men ol

Eylesün çeşm-i meşām-ı ḫ̆āhişüñ Ya'kūbvār
Yūsuf-ı maḳsūddan nükhet-resā pīrāhen ol

15. Dest-i dāver-i maḥabbet nerm ider āḫir seni
Ṭutalum kim kūre-i saḫtīde ṣābit āhen ol

Ḥāl-i zārından teşekkī itmesün mi 'āleme
N'eylesün hem-hāl yoḳ Sırrī efendi bir sen ol

66.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. El-ḥaẕer te'ṣīr-i āh-ı dilden ey maḳsūd-ı dil
Cism-i āhı dāġdār eyler şerār-ı dūd-ı dil

---

♦ "Len Terānī" : Kur'an-ı Kerîm – A'raf Sûresi (7.Sûre/143.Âyet)

9a Mūsī-yi : Mūsī'ye Ü2; Mūsā-yı TH. / taḥayyür "Len Terānī" : taḥayyürlen MK.

9b vādī: nār-ı TH., AE.

10a dilin : dili MK.

10b berḳ-ı : nār-ı TH. / 10. Beyit : TH.,Ü4'te 11. Beyittir.

11a saḫt-ter : saḫt-ber MK. // 11. Beyit : Ü4'te 12. Beyittir.

12. Beyit : - AE., - MK.; TH.,Ü4'te 10. Beyittir.

13. Beyit: - TH.

14a ḫ̆āhişüñ : ḫ̆āhiş MK. // 14. Beyit : -TH.,-Ü4

15a dest-i dāver-i : dest ü iẕẕ ü MK. / dāver-i : dādver-i TH.

15b kim : sen TH., - AE. / küre-i : küze-i Ü2,TH. / saḫtı da saḫt ide Ü2, TH. / ṣābit : peydā TH. // 15. Beyit : MK.'da 14. Beyittir.

16. Beyit : MK.'da 15. Beyittir.

G.66: Ü1(37b),Ü2(-),SH.(32a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(49a)

Feyż-i ġamla mālik-i gencîne-i bî-gencîyem
Iṣṭılāḥ-ı sūḳ-ı miḥnetde ziyāndur sūd-ı dil

Yār dūr olduḳça dil taḥsîl-i keyfiyyet ider
Olmada dāġ-ı cüdāyı merhem-i bihbūd-ı dil

İtdi ceyb-i sāḥil-i idrāk-i nāsı pür-güher
Her ne dem cūş u ḫurūş itdükçe baḥr-ı cūd-ı dil

5. Sālim-i āsîb-i vuṣlat eylemez mi 'āṣıḳı
Zehr-i ġamdur Sırrî pā-zehr-i ḥayāt-efzūd-ı dil

## FîḤarfi'l - Mim
### 67.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Vücūda dîdeden ol deñlü ḫūn-çekāṇ olalum
Ḥadîḳa-i ġama ḳoy naḫl-ı ergavān olalum

Bilür mi mes'ele-i derdi Ḳays ile Ferhād
Ḥużūr-ı 'ışḳda gelsünler imtiḥān olalum

Ḫadengi keṣret-i zaḫm ile eylesün nā-būd
Vücūddan bu bahāneyle bî-nişān olalum

Yeter şikāyet-i bîhūde bî-vefālardan
Biraz da bu dil-i şūrîdeden figān olalum

5. Ümîd-i devlet-i pā-māli eyle ey dil-i zār
Senüñle ḫāk-i reh-i yār-ı dilsitān olalum

Senüñle sūziş-i nār-ı firāḳ ile Sırrî
Beyān-ı 'ışḳda çün şem'-i yek-zebān olalum

---

2b sūd-ı dil : sūdumuz Ü2
G.67 : Ü1(38b),Ü2(92a),SH.(32b),TH.(54a),AE.(8b),MK.(64a),Ü3(33b),Ü4(8b),TR.(49a)
1a vücūda : vücūd-ı TH.,MK.
2a derdi : ḥubbîTH. / Ḳays ile : Ḳays'la Ü2, AE.,MK.
3a ḫadengi : ḫadeng-i AE.,MK. / nā-būd : ma'dūm TH.
3b bî-nişān : nişān MK.
4b şūrîden : şūrîdede MK. // 4. Beyit : - TH.,-Ü4.
5b beyān-ı : nihānı MK. // 5. Beyit : Ü4'te 4. Beyittir. // 6. Beyit : Ü4'te 5. Beyittir.

Beyān-ı sırr-ı dili mümteni'dür ey Sırrī
Şemi'-sıfat hele ketminde yek-zebān olalum

68.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Esīr-i ḫaṭṭ-ı yārüm ṭurre-i derhemden el çekdüm
Miṣāl-i şāne ḳayd-ı zülf-i ham-der-hamdan el çekdüm

Ṭuyınca çāşnī-i zaḫm-ı tīġ-ı hecr-i cānānı
Devā düşmen olup bihbūdī-i merhemden el çekdüm

Ḥarīf-i ḥamle-i pür-zūr-ı müjgān-ı dil-ārāyam
Ḳıyās itme beni kim pençe-i Rüstem'den el çekdüm

Kemāl-i himmet-i merd-i ferāġ her dü- 'ālemdür
Ḥased-kārī-i terk-i mesned-i Edhem'den el çekdüm

5. Ne yāra ne ḫayāl-i yāra itdüm merḥabā Sırrī
Bu vaḥşetgāhda bīgāne vü mahremden el çekdüm

69.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Ruḫuñda ḫaṭṭ-ı mu'anber midür nedür bilmem
Şu'ā-ı mihr-i münevver midür nedür bilmem

Fütāde-i çeh-i ġam itdi Yūsuf-ı dili āh
Felek benümle birāder midür nedür bilmem

Elinde sāġar-ı ṣahbā mı sāḳī-i bezmüñ
Nihāl-i gülde gül-i ter midür nedür bilmem

---

7. Beyit : Sadece Ü3, Ü4'te vardır ve 6. Beyittir.
G.68 : Ü1(38b),Ü2(92b),SH.(32b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(49a)
3a zūr-ı : rūz-ı Ü2
G.69 Ü1(38b),Ü2(92a),SH.(32b),TH.(55a),AE.(9a),MK.(64a),Ü3(35a),Ü4(9b),TR.(49a)
Ü3(v.35a)'te, bu gazelin matla beytinin hemen yanında, Rüşdî'ye ait aşağıdaki matla beyti yer almaktadır:
"Dehan mı ḫoḳḳa-i gevher midür nedür bilmem
Süḫan mı ḳaṭre-i kevser midür nedür bilmem"
2.Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 3. Beyittir.
3. Beyit : TH.'de 5.; Ü3'te 6. Beyittir.

İki ḳabaġ ile ṭıfl-ı sirişk-i dīde-i ter
Yem-i belāda şināver midür nedür bilmem

5. Gelen meşām-ı dile būy-ı sünbül-i ter mi
Şemīm-i kākül-i dil-ber midür nedür bilmem

Ḥużūr-ı mehd-i ġamı ṭıfl-ı dil bilür ancaḳ
Kenār-ı āġūş-ı māder midür nedür bilmem

Şigāf-ı zaḫm-ı dile rişte ile sūzen mi
Miyān-ı yārda ḫançer midür nedür bilmem

Zemīn-i cennet-i naẓm içre ḫāme-i Sırrī
Ḳalem mi lūle-i Kevṯer midür nedür bilmem

70.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Ne dem ki bezmgeh-i vuṣlata ḳarīb olurum
Şikeste-sāġar-ı mey-ḫāneye şekīb olurum

'Aceb 'aceb 'adem-i ṣıdḳ-ı luṭfı ẓāhir iken
Yine firīfte-i va'de-i dil-firīb olurum

Alursa destine her gāh dil-ber āyīne
Ol āfitāb-ı ruḫa ḳorḳaram raḳīb olurum

Lebi lebümde iken idemem būseye cür'et
Naṣībüm aġzuma geldükce bī-naṣīb olurum

---

4. Beyit : TH.'de 6.; Ü3'te 7. Beyittir.
5a sünbül-i : sünbül ü TH. // 5. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 2. Beyittir.
6. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 4. Beyittir.
7a içre : üzre AE.,MK. // 7. Beyit : - TH. ; Ü3,Ü4'te 5. Beyittir.
8. Beyit : TH.'de 7. Beyittir.
G.70 : Ü1(39a),Ü2(92b),SH.(33a),TH.(53b),AE.(9b),MK.(64b),Ü3(33a),Ü4(8a),TR.(49b)
1b mey-ḫāneye : mey-ḫāne-i Ü1,Ü2,MK. / şikeste-sāġar-ı mey-ḫāneye : hemān ḫarāb-ı mey-i sāġar-ı Ü3,Ü4,TH.
2b va'de-i : va'd-ı Ü2,TH.,AE.,MK.
3a alursa destine her gāh dil-ber āyīne : olursa zīb-i kef-i dil-rübā ger āyīne TH.,Ü3,Ü4.
3b ol : o Ü3,Ü4 / raḳīb : ḳarīb SH. // 3. Beyit: TH.,Ü3'te 5. Beyittir.
4a lebimde : lebime Ü1,SH. / būseye : būse Ü2,AE. / idemem būseye : būseye idemem MK. // 4. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 6. Beyittir.

5. Ümīd-i rāḥat ile eyledükçe terk-i heves
Vaṭanda dāḫı bu sevdā ile ġarīb olurum

Ne baḫt olur buña ümmīd-i ṣıḥḥat ile temām
'Amel-peẕīr-i 'abeṣ dārū-yı ṭabīb olurum

Felāṭūn eylese tedbīr eylemez te'ṣīr
Bu renc ile ḥacel-i dārū-yı ṭabīb olurum

Ḫamūş-ı gülşen-i 'ışḳum velīk ey Sırrī
Görince bir gül-i ra'nāyı 'andelīb olurum

71.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Görince şānede giysūñı derd-nāk olurum
Miṣāl-i şāne o ġayretle çāk çāk olurum

'Adū ki zaḫm-ḫūr-ı tīġ-ı cevr imiş ṭutalum
Arada ḫançer-i reşkiyle ben helāk olurum

Ḳomam pīyāle-i ṣahbā-yı himmeti elden
Ya āfitāb ya berg-i ḫazān-ı tāk olurum

O şeh-süvār ide pā-māl-i esb-i nāz diyü
Reh-i hevesde o sevdālar ile ḫāk olurum

5. Ne cür'et ile ümīd-i viṣāl ider Sırrī
Dimez mi bādiye-peymāyı infikāk olurum

---

5a rāḥat ile : rāḥatla AE.
5b sevdā ile : sevdāyla Ü2,TH. // 5. Beyit : - MK.; Ü2'de 6. ; TH.,Ü4'te 4. Beyittir.
6a ṣıḥḥat ile : ṣıḥḥatle TH. / temām : müdām Ü2, TH.
6b 'amel : 'alel TH.,Ü3 // 6. Beyit : - AE., -MK.; Ü2'de 7. ; TH.,Ü3,Ü4'te 3. Beyittir.
7b renc ile : rencle Ü2,MK. // 7. Beyit : - TH., -Ü3, -Ü4; Ü2,MK.'da 5. Beyittir.
8. Beyit : TH.,Ü3'te 7; MK.'da 6. Beyittir.
G.71: Ü1(40a),Ü2(93b),SH.(34a),TH.(53b),AE.(10b),MK.(65a),Ü3(33b),Ü4(8a),TR.(49b)
2a 'adū ki : 'adū - TH.,AE.,Ü3,Ü4 / tīġ-ı cevr imiş : şemşīr-i cevriymiş TH.,Ü3,Ü4.
3b berg-i : bir MK. / 3.Beyit : TH.,AE.,Ü3,Ü4'te 4. Beyittir.
4. Beyit : TH.,AE.,Ü3,Ü4'te 3. Beyittir.

72.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Hezār-ḫ̲āhiş ile dilde fikr-i zişt iderüm
Ḥayıf ki Ka'beyi büt-ḫ̲āne vü künişt iderüm

'Aḳīb-i cürmde büzürg-terīn-i cürmüm odur
Ḥavāle-i eşer-i ḥükm-i ser-nüvişt iderüm

İdüp dil-i şerer-efşānı zaḫ̲m ile gülşen
Caḥīmī bir 'amel-i ḫ̲āṣ ile behişt iderüm

Göñül olursañ eger müste'id seni āḫ̲ir
Yegāne maḥrem-i rindān-ı ḫ̲um-sirişt iderüm

5. Zihī kihālet-i a'māl-i dil ki vaḳt-ı ḥaṣūd
Henüz dāne-feşānī-i cāy-ı kişt iderüm

Zamānıdur ser-i rāḥat-güzīnüñ ey Sırrī
Visādesin reh-i 'ışḳunda seng ü ḫ̲ışt iderüm

73.

*Mefā'īlün / mefā'īlün /fe'ūlün*

1. İderse nāz ile bir kez tebessüm
İder zīr-i nemekde 'ālemi güm

Ġıdā-yı ṭūṭī-i rūḥumdur eyler
Leb-i la'lüñ şeker-rīz-i tekellüm

---

G.72: Ü1(39a),Ü2(92b),SH.(33a),TH.(54a),AE.(10a),MK.(64a),Ü3(33b),Ü4(8b),TR.(49b)
1a ḫ̲āhiş ile ḫ̲āhişle Ü2,TH.
1b ḥayıf ki Ka'beyi : ḥayfā ki Ka'be TH.
2a odur : o kim TH. // 2. Beyit : TH.'de 4. Beyittir ve AE.'de yoktur.
3a dil-i : dili Ü2,MK. / zaḫ̲m ile : zaḫ̲mla Ü2,TH.,AE.,MK.
3b ḫ̲āṣ ile ḫ̲āşla Ü2,TH.,MK. / behişt : künişt MK. // 3. Beyit : TH.'de 4. Beyittir.
4a eger : - TH.
4b rindān-ı : rindāna AE. / ḫ̲um-sirişt : Cem-sirişt TH. // 4. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 5. Beyittir.
5.Beyit : - AE., - MK. ; TH.,Ü3,Ü4'te 3. Beyittir.
6a güzīnüñ : güzīnümüñ TH.
6b 'ışḳunda : 'ışḳ içre TH.; 'ışḳda MK.,Ü3 / visādesin : o sāde sen MK.
G.73: Ü1(39a),Ü2(93a),SH.(33a),TH.(55a),AE.(10a),MK.(64b),Ü3(35b),Ü4(9a),TR.(49b)
1a nāz ile : nāzla Ü2,MK.,Ü4
1b ider : ider mi TH. // nemekde : nemekdān MK.
2a eyler : eyle TH.,AE.,MK.

O mest-i cām-ı naḫvetdür hemīşe
Teraḥḥum-ḫˇāh olur cān-ı teraḥḥum

Degüldür ḳatre nezd-i raġbetinde
Sirişk-i çeşmüm olsa Baḥr-ı Ḳulzüm

5. Göñül bir dil-rübā ister ki dā'im
Ola vāreste-i ḳayd-ı eb u üm

Ḥased şīrīn-zebānī-i 'adūdan
Olur ma'nīde zehr-i nīş-i kejdüm

Yeter Sırrī-i şeydāya şeb u rūz
Ne lāzım pūsiş-i sincāb u kāḳum

Sen icād-ı teṭahhur it vesaḫdan
Bulursañ cevher-i lāy-ı teraḥḥum

## 74.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. 'Işḳuñla dili nūş-ı mey-i nāba düşürdüm
Ḥayfā ki nigīn-i ḫıredi āba düşürdüm

Devr itmedeyüm girye ile kūy-ı nigārı
Fülk-i dil-i ser-geşteyi gird-āba düşürdüm

Dil şevḳ-ı 'ızāruñla olup zülfüñe reh-yāb
Seyr-i sefer-i şāmumı meh-tāba düşürdüm

---

3a naḫvetdür : naḫvetden TH.,Ü3
3b olur : olup MK.
4a nezd-i : nezd ü MK. // 4.Beyit : - AE.
5b eb : āb MK.
6a ḥased : ḥazer TH.,AE.,MK.,Ü3,Ü4 // 6. Beyit : -Ü4
7b sincāb : samūr TH.,Ü3
G.74: Ü1(39b),Ü2(93a),SH.(33b),TH.(54b),AE.(10b),MK.(65b),Ü3(35b),Ü4(9b),TR.(49b)
1a nūş-ı : ẕevḳ-ı AE.
2a itmedeyüm : itme vü kim MK.
2b ser-geşteyi : ser-geşte-i TH.
3. Beyit : MK.'da 4. Beyittir.

Çāk olsa n'ola şāne-ṣıfat cismi ser-ā-pā
Gönlüm girih-i kākül-i pür-tāba düşürdüm

5. Bu nev-ġazeli eyleyüp İstanbul'a irsāl
Sırrī'yi yine ḫāṭır-ı aḥbāba düşürdüm

75.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Ne dem kim seyl-i gevher-bār-i 'ışḳı lücce-gerd itdüm
Baḥirden i'tibār-ı ḳadr-i mürvārīdi ṭard itdüm

Degüldür mihr ü meh levḥ-i sipihri tāb-ı āhumla
Zamānını zer-endūd u zemīnin lāciverd itdüm

Mekān-ı ġam olınca dāġ-ber-dāġ eyledüm sīnem
Liḥāf-ı pister-i ārāmgāhın berg-i verd itdüm

Ḫayāl-i gerden-i kāfūr-gūn-ı yār ile her dem
Seḥergāhān dili sırr-ı keremkār āh-ı serd itdüm

5. Müsellem oldı baña ḫˇācegī-i bender-i 'ısmet
Metā'-ı dāġı tā rāy-ı dükān-ı şevḳ u derd itdüm

Şi'ār-ı 'āşıḳīdür nālenüñ te'şīrine Sırrī
Neyāsā iḥtiyār-ı dāġ-ı sīne rūy-ı zerd itdüm

---

4a cismi : zülfi TH.
4b Gönlüm girih-i kākül-i pür-tāba düşürdüm : Ḫayfā ki nigīn-i ḫıredi āba düşürdüm TH.,Ü4.
5a bu : nev MK.,Ü3. / eyleyüp : eyledüm TH.
5b Sırrī'yi : Sırrī-i TH.,MK.
G.75: Ü1(39b),Ü2(93b),SH.(33b),TH.(54b),AE.(9a),MK.(64b),Ü3(34a),Ü4(9a),TR.(49b)
1a seyl-i : sünbül-i AE. / 'ışḳı : eşki TH. / seyl-i gevher-bār-ı 'ışḳı : sāl-i gevher-i 'ışḳı MK.
2a tāb-ı : dūd-ı MK.
3b ārāmgāhın : ārāmgāhuñ TH. // 3. Beyit : TH.,AE.,Ü3,Ü4'te 4. Beyittir.
4b keremkār : keremgāh SH.
5b dāġı tā Ü2,TH., AE. : dāġ-ı / şevḳ u : şevḳ-ı Ü2; sevḳ AE.
5. Beyit : - MK.; Ü3,Ü4'te 3. Beyittir.
6a 'āşıḳīdür : 'āşıḳīden MK.
6b zerd : zer TH.

76.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Nigāhı rūyına hemvāre rū-be-rāh itdüm
Dirīġ o gül-ruḫı āzürde-i nigāh itdüm

O gün bu gündür 'ıẕār-ı ḳamerdedür eṣeri
Ne ṣeb ki ḥasret-i mihr-i ruḫuñla āh itdüm

O āfeti bu ṣeb āġūş-ı vuṣlata aldum
Murādum üzre daḫı şimdi bir günāh itdüm

Ṣarīr-i ḫāme degül nāleler idüp dir kim
Ḥayıf ki kendümi me'lūf-ı dil-siyāh itdüm

5. İżā'at eyleyüp 'ömr-i 'azīzi ey Sırrī
Reh-i hevesde o genci yazuḳ tebāh itdüm

77.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

1. Zaḫm zaḫm-ı dil-i ḫūnīnümi gülşen bilürüm
Dāġ dāġ-ı cigeri aḫker-i külḫan bilürüm

Merd-i Geylānī'ye emn oldı ḫaṭargāh-ı ṭarīk
Ṣ ıdḳ-ı ḳudsī-nefesi mürşīd-i reh-zen bilürüm

Mihr-i cāhı ey iden der-baġal-ı ṣadr-ı sürūr
Ben anı sīneñe bir seng-i felāhān bilürüm

Olmam āşüfte-i düzdīde-nigāhuñ cānā
Ne firībende fitensāz idügin ben bilürüm

---

G.76: Ü1(40a),Ü2(94a),SH.(34a),TH.(54a),AE.(10b),MK.(65a),Ü3(34b),Ü4(8b),TR.(49b)
2b itdüm : iderüm TH.
4b ḫayıf : dirīġ TH.
G.77: Ü1(39b),Ü2(93b),SH.(33b),TH.(54b),AE.(9b),MK.(65a),Ü3(35a),Ü4(9a),TR.(49b)
1b cigeri : ciger-i TH.
2a ḫaṭargāh-ı : ḫaṭarnāk-i MK.
2b ḳudsī-nefesi mürşīd-i : ḳudsī-nefes-i mürşīdīTH.
3b bir : bin MK.

5. Şeb-i ġam silsile-i zülf-i girih-gīrüñden
Çekdügüm rencişi Allāh ile bir ben bilürüm

Nār-ı ḫūrşīd-i tecellīye ta'ayyün olmaz
Her ser-i kām-ı dili vādi-i Eymen bilürüm

Her çi üftāde 'azīz olmaz imiş ey Sırrī
Kimini Yūsuf anuñ kimini Bījen bilürüm

78.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Endīşe-i zülfüñle perākende - şu'ūrum
Vādi-i ḫıredden yine ṣad merḥale dūrum

Dil neş'e-peẕīr-i mey-i peymāne-i ġamdur
Ben münkir-i keyfiyyet-i ṣahbā-yı sürūrum

Sevdā-yı ḫaṭ-ı yār ile bī-tāb u tüvānum
Ez-bes ki taḥammül-figen-i cümle umūrum

İḥyā-yı me'ānīde ṣarīr-i ney-i kilküm
Lāyıḳ dir ise ṭa'ne-zen-i naġme-i ṣūrum

5. Ḳadrüm ne bilür tīre-nihādān-ı zamāne
Sırrī gibi ben gevher-i gencīne-i nūrum

79.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Bu meclisde ne bir sāḳī-i şūḫ-ı dilsitān gördüm
Ne bir peymāne-i pür-neşve-i rāḥat-resān gördüm

Baña bu surḫ-ı rūyı infi'āl-i hūş-yārīdür
Ḳıyās itme beni zāhid ki cām-ı erġavān gördüm

---

5a şeb-i ġam : rūz-ı şeb TH., AE.,MK.,Ü3,Ü4
6.Beyit : - TH., - AE., -MK.,-Ü3, -Ü4
7b Bījen : Şīrīn MK.
G.78: Ü1(40a),Ü2(-),SH.(34a),TH.(55b),AE.(-),MK.(-),Ü3(34b),Ü4(9a),TR.(49b)
3b ez-bes ki : - Ü4.
4b ben TH.,MK. : sen
G.79: Ü1(40b),Ü2(94a),SH.(34a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(49b)

Ruḫ-ı zerd ile lerzān olmış ol naḫl-ı dil-ārāya
Ḳaçan baḳdumsa mihr-i ʻālemi berg-i ḫazān gördüm

Olınca ḫ̆āce-i pür-māye-i bendergeh-i dāniş
Ümīd-i sūd ile kālā-yı ḫ̆āhişden ziyān gördüm

5. Olınca pertev-efgen ḫāneñi vīrān ider evvel
Kimi kim mihribān ẓann eyledüm nā-mihribān gördüm

Ne baḥrüñ dürridür sormaġa laʻlinden ḫicāb itdüm
Bu gün ben şehr-i Maġnisā'da bir nāzük-cüvān gördüm

Hezārān merḥabā ṭabʻ-ı maʻārif-pāşuña Sırrī
Naẓīrüñ görmedüm çoḳ şāʻir-i muʻciz-beyān gördüm

80.

*Mefʻūlü / fāʻilātü / mefāʻīlü / fāʻilün*

1. Ey dil-niṣār-ı zülf-i perīşānuñ olduġum
V'ey çāpüsār cünbiş-i müjgānuñ olduġum

Hep gitdi ḫāṭıruñdan eyā merḥamet-i ʻadū
Āşüfte-ḥāl bī-ser ü sāmānuñ olduġum

Gelmez mi yād-ı pāküñe bir kerre sevdügüm
Zaḫm- āşinā-yı ḫançer-i hicrānuñ olduġum

Maḥrūm-ı zaḫm-ı nāvek-i müjgānıñam çi-sūd
Ḫāṭır-nişān-ı ġamze-i fettānuñ olduġum

5. Cāndan nigāh-ı vefā-rā idügüm velī
Sırrī yolıña dimeye ḳurbānuñ oldugum

---

3b ḳaçan : nice Ü2

G. 80 : Ü3(34a) Sadece Ü3 nüshasında vardır.

## Fī Ḥarfi'n- Nūn

### 81.

*Mef'ūlü / fā'ilātü / mefā'īlü / fā'ilün*

1. A'dū hevā-yı zülf-i dil-ārāda olmasun
Düşmenlerüm İlāhī bu sevdāda olmasun

Ḳatlin ḥavāle eyleyem aġyāra āhdan
Bir tīġ-ı şu'le-tāb ki dünyāda olmasun

Dil zülf-i yāra gideli aṣlā görinmedi
Bī-çārenüñ ṣaḳın başı ġavġāda olmasun

Gelmez hevā-yı vaṣl-ı cüvāndan bāña ferāġ
İsterse va'd-ı vuṣlatı ferdāda olmasun

5. Virmem berāt-ı manṣıb-ı ālām-ı dil-beri
Sırrīye söyleyüñ o temennāda olmasun

### 82.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Eşk-i ḫūnīnüm revān-ı zaḫm-ı peykān itmesün
Söyleñ ol bī-raḥma kim ḳan üstüne ḳān itmesün

Şānenüñ olsun ḳo desti ḫuşk u dendānı şikest
Bir daḫı ol zülf-i pür-çīni perīşān itmesün

Oldı istilā-yı cünd-i ġamla milk-i dil ḫarāb
Ḳorḳaram cānāne naḳż-ı 'ahd u peymān itmesün

Dāmen-i gül çāk çāk-i pençe-i ḫār olmada
N'eylesün yā bülbül-i şūrūde efġān itmesün

---

G.81: Ü1(40b),Ü2(96a),SH.(34b),TH.(55b),AE.(12b),MK.(66b),Ü3(36a),Ü4(10a),TR.(50a)
2a ḳatlin TH. : ṣabr it
3a aṣlā : ġayrı TH.
4a vaṣl-ı cüvāndan : 'ışḳ-ı bütāndan TH.; - cüvāndan AE.; 'ışḳ-ı cüvāndan MK.
4b vuṣlatı : vuṣlat- TH.,AE.,MK.,Ü3
5b söyleyüñ Ü3,Ü4 : söyleñüz o temennāda; söyleyüñ o sevdāda TH.
G.82: Ü1(41a),Ü2(94b),SH.(34b),TH.(55b),AE.(11a),MK.(65b),Ü3(36a),Ü4(10a),TR.(49b)
1b söyleñ : söyle TH. // itmesün : ḳatmasun MK.
3b itmesün : olmasun TH.
4a ḫār : ġam TH.

5. El-ḥaẕer seyl-i tenevvür dīde-i pür-tābdan
Bār-ı dīger ‘ālemi deryā-yı Ṭūfān itmesün

‘Arż-ı ḥālüm yāra gönderdüm cevābı gelmedi
Anı ḥaşv-i raḫne-i dīvār-ı nisyān itmesün

Va‘d-i teşrīf-i bezimgāh-ı vefā itmişdi yār
Gelmedi Sırrī ṣaḳın a‘dū peşīmān itmesün

## 83.

*Mef‘ūlü / fā‘ilātü / mefā‘īlü / fā‘ilün*

1. Tāb-ı şarāb-ı nāb ile ‘arż itdi sīnesin
İtdi küşāde ḫāṭır-ı ‘abd-i kemīnesin

Ümmīd-i genc cümle ḫarābāta düşdi dil
Pāy-ı ḫum-ı şarāb ile bulduḳ defīnesin

Ceyb-i vaḳārı pençe-i āhumla çāk idüp
Bozdum sipihr-i bed-ḥarekātuñ sekīnesin

Me’nūs iken gidersün idüp çeng-i cevri bāz
Rem-ḫūr bir āhū-yı ḥarem-i şīr kīnesin

5. Sırrī bu naẓm-ı pür-eşerüñ kim oḳursa dir
Deryāya ṣalsun ehl-i belāġat sefīnesin

## 84.

*Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün*

1. Zīnhār olma esīr-i nām mānend-i nigīn
Rū-siyāhīdür hemān encām mānend-i nigīn

---

G.83: Ü1(41a),Ü2(94b),SH.(34b),TH.(56b),AE.(11a),MK.(65b),Ü3(37b),Ü4(10b),TR.(49b)
1a nāb ile : nābla Ü2,TH.,MK.,Ü3.
3b bozdum : gördüm TH. // bed-ḥarekātuñ : kec- ḫarekātın TH.
4a gidersün : idersün TH.
4b rem-ḫūr bir : - TH.; āhū-yı TH.,AE.,Ü3 : āfet-i // şīr : sīr SH.
5a pür : pāk Ü2; ḥırz TH.,MK.,Ü3
G.84:Ü1(41a),Ü2(95b),SH.(34b),TH.(56a),AE.(12a),MK.(66b),Ü3(35b),Ü4(10a),TR.(50a)
1a zīnhār : el-ḥazer TH.,AE.,MK.,Ü3,Ü4.
1b rū-siyāhīdür hemān encām : rū-siyāh eyler seni eyyām Ü2,TH.,AE.,MK.,Ü4 (Ü3’te ikisi de yazılmış.)

Nām-cūyānuñ ider ḥakkāk-ı çarḫ-ı bed-güher
Cismüni pür-şerḥa-i ālām mānend-i nigīn

Ehl-i ʻıyşa böyledür pend-i Süleymān-meşrebān
Düşmesün bir dem elüñden cām mānend-i nigīn

Rāst-rev ol āyīne-ṭabʻāna keç bīgāneye
Ṣūretā ol mün ʻakis-erḳām mānend-i nigīn

5. Kendiye pā-bend ider bīhūde Sırrī eyleyen
Sīm ü zerden nükte-i endām mānend-i nigīn

Muʻteber olur bu naẓm eylerse ol naḳḳād-ı ʻahd
Zīb-i dest-i iʻtibār-ı nām mānend-i nigīn

Gevher-i yektā Muṣāḥib Muṣṭafā Paşa ki Ḥaḳ
Ẕātın itmiş zīver-i eyyām mānend-i nigīn

85.

*Mefāʻīlün / mefāʻīlün / mefāʻīlün / mefāʻīlün*

1. N'ola dil-teng isem hicrān-ı bezm-i ḳurb-ı vālādan
Olur pür-pīç ḳaṭra dā'imā dürī-i deryādan

Perīşānī-i ġayret sünbülistāna mübārek-bād
Ṣabā āşüftegī-āmūzdur zülf-i dil-ārādan

Ṣadā-yı çāk-i ṭarf-ı dāmen-i Yūsuf ḳıyās itme
Fiġān eylerdi ʻışmet dest-i küstāḫ-ı Züleyḫā'dan

Ḫarīdār-ı metāʻ-ı sūḳ-ı iḳbāl olmazuz zīrā
Tehīdür kīse-i ümmīdümüz naḳd-ı temennādan

5. Beni terġīb-i derd ü ġamdan olmaz bir nefes ḫālī
Anuñ çün ʻuzlet itdüm ülfet-i Sırrī-i şeydādan

---

2a nām-cūyānuñ : nām-cū anuñ TH.
3a ehl-i ʻıyşa : rind-i ʻışḳa TH.,Ü3,Ü4 / elüñden : elinden TH.,AE.
5b sīm ü : sīm- Ü2,TH. // nükte-i : tekye-i TH.
6. ve 7. Beyitler : - AE., -MK.
G.85: Ü1(41a),Ü2(96a),SH.(35a),TH.(57a),AE.(12b),MK.(66b),Ü3(37a),Ü4(-),TR.(50a)
4a zīrā : olmaz TH.,AE.,MK.,Ü3.
5a terġīb-i : raġbet-i AE.

86.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

Ey dil heves-i zülf-i dil-ārā mı idersin
Ol Mescīd-i Aḳṣā'yı kenīsā mı idersin

Alduñ dile her bir ṣanemüñ naḳş-ı ḫayālin
Kāfir beni sen şekl-i çelīpā mı idersin

Ey büt ne helākümde bu sevdā-yı tehālük
Ṣoñra beni 'Īsī gibi iḥyā mı idersin

Her ġamzede zaḫm-ı dil-i bī-tāb u tüvāna
Biñ ḫançer-i ḫūn-rīzi müheyyā mı idersin

5. Geh āh gehī girye-i bī-cā ile ey dil
Ol āfete şāyeste temennā mı idersin

Ṣad-çāk idüp şāne gibi sīneñi yoḫsa
Sevdā-yı ser-i zülf-i dil-ārā mı idersin

Ne yüzle idersin ṭaleb-i vuṣlatı her şeb
Rūmālī-i dergāh-ı mu'allā mı idersin

Ben nā'il olayum da bu gün vaṣluña ferdā
Benden kele-i Ḥażret-i 'Īsā mı idersin

Mādām ki ola baḥr-ı ḥamiyyet müteḥarrik
A'da ile varur da müdārā mı idersin

---

G.86: Ü1(41b),Ü2(95b),SH.(35a),TH.(56a),AE.(13a),MK.(67a),Ü3(36b),Ü4(10a),TR.(50a)
1b Ü2,TH.,MK.,Ü3,Ü4'de ilk beytin ikinci dizesi yazılmamış.
2a ḫayālin : ḫayālüñ TH.
2b Kāfir beni sen şekl-i çelīpā mı idersin AE. : Ol Mescīd-i Aḳṣāyı kenīsā mı idersin
3a helākümde : hilālüñde TH. // 3. Beyit : Ü2'de 5 ; TH.,MK.,Ü3,Ü4'te 4. Beyittir.
5.Beyit : Ü2,TH.,MK.'da 6. ; AE.'de 5. ; Ü4'te 6. Beyittir.
5a geh āh : geh āh u MK. / āh gehī: āhını TH. // 5. Beyit : Ü2,TH.,Ü4'te 7. ; AE.'de 6. Beyittir.
6a şāne gibi sīneni : sīneni şāne gibi Ü2 // yoḫsa : ey dil TH. // 6. Beyit : Ü2'de 2.; TH.,MK.'da 8.; AE.'de 7. Beyittir.
7a ne yüzle : zīverle Ü3 // 7. Beyit : Ü2'de 3. ; TH.,MK.,Ü3'te 9. ; AE.'de 8. Beyittir.
8a ferdā : yārın TH.,Ü3 // 8. Beyit : Ü2'de 9. ; TH.,MK.,Ü3,Ü4'te 5. ; AE.'de 4. Beyittir.
9a ki : - TH. // 9. Beyit : Ü2,TH.,MK.,Ü3,Ü4'te 10. ; AE.'de 9. Beyittir.

10. Āġūş-güşād eylemeden vaṣluña her şeb
Ol Mescīd-i Aḳṣā'yı kenīsā mı idersin

Ḳaṣduñ ki şikest eylemeden şīşe-i ḳalbüm
Rāh-ı ṭalebi ḫurde-i mīnā mı idersin

Sırrī gibi 'ıḳd-ı dür-i eş'ārını sen de
Āvīḫte-i çarḫ-ı mu'allā mı idersin

87.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Devā-yı ġayra muḳayyed ṭabībi n'eylersin
'Abeş neşāṭ-ı şarāb-ı ḥabībi n'eylersin

Nevā-yı nāle-i 'uşşāḳdur ġıdā-yı revān
Ġalaṭ-terennüm olan 'andelībi n'eylersin

Virür nümāyiş-i berg-i ḫazān-ı zer tefrīḥ
Ḥınā-nüvāḫte-i kef-i ḫaḍībi n'eylersin

Gelürseñ ey meh-i nev bezm-i 'ıyşa tenhā gel
Kelef-ṣıfat o siyeh-rū raḳībi n'eylersin

5. Cihāna 'arż-ı kelāl süḫan-ı sehldür līk
Arada ḫāṭır-ı ṭab'-ı necībi n'eylersin

Ṣunarsa Sırrī'ye dil-ber mey itmeñ istib'ād
Ayaġına gelür anuñ naṣībi n'eylersin

---

10a şeb : yār Ü2, TH. // 10. Beyit : Ü2'de 11. ; TH.,MK.,Ü3,Ü4'te 3. Beyittir.
11a ki : ne TH.,Ü4 / ḳalbüm : ṭab'um Ü2 // 11. Beyit : Ü2'de 4.; AE.'de 10. Beyittir.
12a eş'ārını : eş'āruñı Ü2,TH.,Ü3; eş'ārıñı MK.
12b Çarḫ-ı : 'arş-ı MK.,Ü3.
G.87: Ü1(41b),Ü2(97a),SH.(35b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(50a)
1a ṭabībi : ḥabībi Ü2.
1b ḥabībi : ṭabībi Ü2.

88.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Ser-engüşt-i ḥilāle hāleyi zih-gīr ider gerdūn
Kemānın çarḫ-ı vārūn u şihābı tīr ider gerdūn

İdüp şems-i 'amel tedbīrini zırnīḫ-ı çarḫ içre
Sitāre ṣanma dühn-i kāmili taḳṭīr ider gerdūn

Yāḫūd bir na'l-i tār-necāt-ı pür-efsūnīdür meh kim
Seḥer bir āfitābı kendüye teshīr ider gerdūn

Kemālāt ehline bir ẕerre virmez būy-ı devletden
Dimāġ-ı nā-sezāyı dā'imā ta'ṭīr ider gerdūn

5. Ṣafādan ḫāme-i zerrīn-i māh-ı nevle Sırrī'nün
Bu naẓmın levḥ-i ḫurşīd üstine taḥrīr ider gerdūn

89.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

1. Nedür ey dīde bu girye yine bīmār mısın
Yoḫsa ol şūḫ-ı cefā-cūya giriftār mısın

Va'd-ı iḥsān ile defter ider üftādelerin
Yüri bī-çāre gör anda hünerin vār mısın

Bir bakışda dil ü cān naḳdını alduñ cānā
Bu bakış sende nedür yoḫsa sen 'ayyār mısın

Aldadursun bizi vaṣluñla şehā döne döne
Görmedük luṭfuñı biz çarḫ-ı sitemkār mısın

5. Ḳandesin ḳande o meh ḳande viṣāl-i ümmīd
Sırrī insāf idelüm aña sezāvār mısın

---

G.88: Ü1(42a),Ü2(96b),SH.(35b),TH.(56a),AE.(-),MK.(-),Ü3(37a),Ü4(13a),TR.(50a)
1b kemānın : kemānuñ TH.,Ü3,Ü4 / vārūn u : vārun- Ü2, TH.
2a zırnīḫ : inbīḳ Ü2.
2b kāmili taḳṭīr : gāhītaksīr Ü1.
3a efsūnīdür Ü3: efsūndur
**G.89: AE. (11a) Bu gazel, sadece, AE. nüshasındadır ve sayfa kenarına yazılmıştır.**

## 90.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Lerzān-ı ḳażā ġamze-i āşūb fenümden
Tersān-ı ḳader naẓra-i şūriş figenümden

Sālim olamaz kūşe-i çeşmümde de ġamze
Āsār-ı füsūn-ı nigeh-i pür-fitenümden

Pervāne-i şem'-i ruḫ-ı pür-nūrum olur ḥüsn
Pervāz idemez pertev-i vech-i ḥasenümden

Gül ġonçe olur ser-be-girībān-ı ḫacālet
Hengām-ı süḫan şīve-i nuṭḳ-ı dehenümden

5. Ḥūrān-ı behişt itse sezā būy-ı gedāyı
Gisū-yı girih-gīr şiken-ber-şikenümden

Biñ Yūsuf-ı sīr-āb-ı cemāle ola mālik
Cūyā-yı teḫarrüc teh-i çāh-ı ẕeḳanumdan

Ma'dām ola bāzū-yı vera'dan eşer-i zūr
Bī-ṭāḳat olup pençe-i 'ısmet-şikenümden

Vā-çeşm-i viṣālüm ola Ya'ḳūb-ṣıfat hep
Bu yaftegān-ı laḫlaḫa-i pīrehenümden

Pür-sūḫte-i şem'-i cemālüm olur elbet
Pervāne güẕāriş bulamaz encümenümden

10. Cānāne lisānından idüp Sırrī bu naẓmı
Pür-şehd ideyüm kām-ı meẓāḳı süḫanumdan

---

G. 90: Ü1(42b),Ü2(96b),SH.(36a),TH.(56b),AE.(13a),MK.(67b),Ü3(37b),Ü4(11a),TR.(50a)

2a çeşmümde de : çeşmümdeki TH.
2b füsūn-ı nigeh-i : füsūn ki MK.
4a olur : olup TH.
4b şīve-i : şīven MK.
7a zūr : rūz SH.
8a ola Ya'ḳūb-ṣıfat hep : o mānend-i Ya'ḳūb MK
9b bulamaz : idemez MK.
10b pür : bir TH.

91.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Ġaraż bu ülfeti Mecnūn ile ġazālānuñ
Ki nāfesi ola ḫoş-būy-ı ḫāk-pā-yı cünūn

Mizāc-ı rūḥa virür i'tidāl-i renc-i ḫıred
Olaydı 'āḳil olan ṭālib-i devā-yı cünūn

Taş atmadan hele dīvānegāna eṭfālüñ
Murād o kim ola muḥkem-terīn binā-yı cünūn

Maḳām-ı Ḳays'ı sen iḫrāz idersün ey Sırrī
Dırāz olursa saña dest-i merḥabā-yı cünūn

FīḤarfi'l – Hā

92.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

Yārdan n'ola baña gelmese da'vet-nāme
Ḥaṭṭ-ı ruḫsārı yeter 'āşıḳa vuṣlat-nāme

Şerḫa-i dildür iden ḥālüñi yāra i'lām
Ey yazan ḫūn-ı sirişkiyle maḥabbet-nāme

Rū-siyeh ḥaşr olayum bīm-i ḫaṭ-ı rūyundan
Yāre gönderdüm ise hīç şikāyet-nāme

Yazmadan sūziş-i nār-ı ġamı ḫākister olur
Olmaz aḥvālüme tāb-āver ü tāḳat-nāme

---

G.91: Ü1(-),Ü2(97a),SH.(36b),TH.(-),AE.(12b),MK.(67a),Ü3(37a),Ü4(10b),TR.(50a)
(Nüshalarda, gazellerin içinde yer verilmiştir. Ancak, "ġazālanuñ" ile "cünūn" hem-kafiye değildir. Maṭla beyti olmayan eksik bir gazeldir. Ü4'te "bī-maṭla'" başlığıyla, sayfa kenarında verilmiştir.)

1a ülfeti : ülfet-i AE. / Mecnūn ile : Mecnūnla Ü2,MK.

2a olaydı : olmadı AE.

G.92: Ü1(43a),Ü2(97a),SH.(36b),TH.(59a),AE.(13b),MK.(67b),Ü3(38b),Ü4(11b),TR.(50b)

2a ḥālüñi yāra ā'lām : ḥālin ifāde yāra TH.,AE.,MK.

4b tāb-āver ü : tāb-āver-i SH.,TH.,AE.,MK.

5. Żaʻf-ı ʻışḳ ile vücūdum naẓar it ten tenedür
Günde biñ kerre oḳurlarsa da ṣıḥḥat-nāme

Vaʻd-ı vaṣl ile dil-i zāra ḳarīb itme yeter
Eṣer itmez oḳusañ ḫasteye ṣıḥḥat-nāme

Sırrī bend eyledi zencīr-i selāsetle zamān
Beni bir şāʻir-i nev-nükte-i Şevket-nāme

## 93.

*Mefāʻīlün / mefāʻīlün / mefāʻīlün / mefāʻīlün*

1. Degül ḫāl-i siyāh-ı dil-rübā çīn-i cebīn üzre
Şināverlik ider bir Hindūdur deryā-yı Çīn üzre

Helāk olursun āḫir yara-yı tīġ-ı ḫacāletden
Ṣaḳın merhem-nih olma zaḫm-ı ʻışḳ-ı dil-nişīn üzre

Degüldür ḫaṭṭ-ı yed ressām-ı ḳudret sūre-i Nūrı
Nice ṣıġdurdı bilmem iki berg-i yāsemīn üzre

Miyān-ı kūhda gūyā bir āb-ı ṣāf olur peydā
Ṭaḳınsa ḫançer-i ḫūn-rīzin ol āfet sürīn üzre

5. Hilāli bir nefesde siḥr ile bedr-i münīr eyler
Süvār olsa ḳaçan ol şeh-süvārum sīm-zīn üzre

Ḫoşā miʻmār-ı ṭabʻ-ı Sırrī-i pākize-meşreb kim
Bu nevʻa ṭarḥ-ı ebyāt itdi bu nāzük-zemīn üzre

---

5a vücūdum : vücūda MK.
6.Beyit : - TH.,- AE., - MK., -Ü3, -Ü4.
7a selāsetle : selāsetde Ü2 / zemān : zebūn Ü2, TH.
G.93: Ü1(43a),Ü2(97b),SH.(36b),TH.(57b),AE.(14a),MK.(67b),Ü3(38b),Ü4(11b),TR.(50b)
1b şināverlik ider : şinā itmekde Ü2,Ü3,Ü4 / Hindūdur : Hindūdur ol Ü2,MK.,Ü3; şinā itmekde bir Hindūdur ol TH.,AE.,Ü3,Ü4.
2b merhem-nüh : merhem-nih MK.
4a kūhda : kūyda // ḫūn-rīzin : zerrīnin TH. // 4. Beyit : TH.,AE.,Ü3,Ü4'te 5. Beyittir.
5a siḥr ile bedr-i münir eyler : cilvegāh-ı āfitāb eyler Ü2,TH.,MK.,Ü4 //
5. Beyit: AE.,MK.,Ü3'te 4. Beyittir.

94.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Ḳan aġlayalı 'ışḳuñ ile cilvegehüñde
Gencīne-i yāḳūt ḳodum ḫāḳ-ı rehüñde

Āṣār-ı ġażab görse de çeşm-i siyehüñde
Dil-şīfte-i ḥasenüñ olur her nigehüñde

Bu serdī-i eṭvār nedür ey felek-i dūn
Ḳāfūr mı var küre-i ḫurşīd ü mehüñde

Olursa n'ola dīde-i āşūba nümāyān
Biñ ḫançer-i ḫaşyet nigeh-i gāh gehüñde

5. Ṣad ḫıyregī-i hūş-ı Felāṭūn mutaṣavver
Endīşe-i esrār-ı ḫaṭ-ı pür-velehüñde

Ey Sırrī ne bu ġavṭa-ḫūrī-i yem-i 'ışyān
Lü'lü-yi 'afüv var gibi baḥr-ı günehüñde

95.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Dāġ-ı ġama sīneñde degül serde yer eyle
Ol lāle-i bāġ-ı İremi zīb-i ser eyle

Bir kerre bināgūşına yārüñ naẓar eyle
Şām-ı emelüñ reng-i beyāz-ı seḥer eyle

Ey gül ider evrāḳuñı ber-bād hezāruñ
Āh-ı seḥerinden ḥaẓer eyle ḥaẓer eyle

---

G.94: Ü1(43b),Ü2(97b),SH.(36b),TH.(59b),AE.(14b),MK.(68a),Ü3(39a),Ü4(11b),TR.(50b)
1a 'ışḳuñ ile : 'ışḳunla Ü2,AE.
2b her : bir MK.
3b ḫurşīd ü : ḥurşīd-i MK.
4b nigehgāh : nigehkār TH.
5b velehüñde : güheründe AE.
G.95: Ü1(43b),Ü2(97b),SH.(37a),TH.(58a),AE.(14b),MK.(68b),Ü3(-),Ü4(-),TR.(50b)
1a serde : dilde Ü2
2b reng-i : reşk-i MK.
3a evrāḳuñı : evrāḳını TH.

Gel çeşmüme ey girye-i ḫūn-ābe-i ḥasret
Dāmān-ı dırāz-ı müjemi pür-güher eyle

5. Mā'il gül-i nev-ġonçe-i peykānuña 'ālem
Bu sīne-i mecrūḥa da bir kez naẓar eyle

Ḫurşīdi şebīh eyler isem ḥüsnine yārüñ
Her tār-ı ḫaṭın çeşmime bir nīşter eyle

Ḫaṭṭ geldi ruḫ-ı dil-bere şimden gerü Sırrī
Āyīne-i idrāḳüñi vaḳf-ı keder eyle

## 96.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Ḫūnīn müje-i çeşmüñi evvel ḳalem eyle
Ḫūn-pāşī-i çeşm-i dili şoñra raḳam eyle

Baḳ sīnesine ḫūn-ı sirişküñ 'adem eyle
Ḫāşıyyet-i kāfūr ile imsāk-i dem eyle

Göster yüzüñ ey mihr-i cihān-tāb-ı sipihrüñ
Mihr ü mehini sīnesine dāġ-ı ġam eyle

Mu'tāda muḫālif ḥareket eyleme cānā
Luṭf itme dil-i miḥnet-enīse kerem eyle

5. Maḳṣūduñ ise der-ḫūrī-i ru'yet-i dīdār
Kūyunda gözüm sebḳat-ı meşy-i ḳadem eyle

Hicrān ile bir mertebe giryān ola gör kim
Her ḳaṭresini reşk-i dür-i ḳa'r-ı yem eyle

Revnaḳ-dih olup meclise maḳdūruñı ṣarf it
Raḳḳās-ı bezimgāh-ı meyüñ rūḥ-ı Cem eyle

---

5a mā'il : nā'il AE.,MK.
5b bu sīne-i : peyveste-i AE. / mecrūḥa da : mecrūḥda MK.
6.Beyit : -TH., - AE., - MK.
7b idrāḳüñi : idrāḳini TH. / keder : güẕer TH.
G.96: Ü1(45b),Ü2(98a),SH.(38b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(50b)
6a hicrānıyla : hicrān ile Ü2.

Bu naẓm-ı şerer-pāş-ı dil-āvīzini Sırrī
Dāġ-ı ġam-ı cān-ı şu'arā-yı 'Acem eyle

97.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Ebrūvān-ı dil-rübā ḳavs-ı ḳażādur çeşmüme
Her ser-i müjgānı bir tīr-i belādur çeşmüme

Ḫāk-i pāyüñ sürme-i kuḥl-ı cilādur çeşmüme
N'eyleyem ammā bulınmaz tūtiyādur çeşmüme

Tā ḫazān itmezse de dest-i temennīsin füzūd
Berg bergi hep kerem dest-i du'ādur çeşmüme

İttibā'-ı i'tibār-ı ehl-i ḫūş itmekdeyüm
Yoḫsa her bir ẕerre mihr-i pür-ziyādur çeşmüme

5. Çeşm-i vaḫdet-bīn zaḫm u merhemi yeksān görür
Ya'ni her bir ḫār mīl-i tūtiyādur çeşmüme

İtdi ser-gerdān beni efkār-ı ḳayd-ı āb u nān
Her regüm mīẕāb-ı ḫūn-ı āsiyādur çeşmüme

Baḥr-ı 'ışḳa lenger-endāz-ı kihālet olmışuz
Yoḫsa her mevc-i ḫaṭar bir nā-ḫudādur çeşmüme

Rūy-ı türş-āmīz-i vaḥşet-güne-i bīgānegān
Çehre-i rāḥat-resān-ı āşinādur çeşmüme

Bī-vücūd olmayıcaḳ Sırrī dimezmiş dil-rübā
Şimdi ancaḳ görinen ol mübtelādur çeşmüme

---

8a şerer-pāş-ı dil-āvīzini Sırrī : dil-āvīz-i şerer-pāşuñı SırrīÜ2.
G.97: Ü1(43b),Ü2(98a),SH.(37a),TH.(59a),AE.(15b),MK.(69a),Ü3(39b),Ü4(11b),TR.(50b)
3. Beyit : Sadece MK.,Ü3,Ü4'te vardır.
4b ile 5b yer değiştirmiş; MK.
5b ya'nī: -TH. // 5.Beyit : AE.,MK.'da 7. Beyittir.
6a itdi : itme MK. / efkār-ı : inkār MK. // 6. Beyit : Ü3,Ü4'te 8. ;TH.,AE.'de 5. Beyittir.
7a lenger : leşker Ü2 / kihālet : leb-ā-leb MK. // 7. Beyit : TH.,AE.'de 5. Beyittir.
8a bīgānegān : peykān-ı kemān TH.,AE.'de 6. Beyittir.
8b rāḥat : raḥmet Ü3.
9. Beyit : -Ü3, Ü4.

## 98.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Aldı dil endīşe-i zülfin kemāhī boynına
Eyledi pīçīde bir mār-ı siyāhı boynına

Aldı zāhid māl ü eşyāya penāhi boynına
Almadı gitdi devā-yı intibāhı boynına

Aldı dil endīşe-i zülf-i siyāhı boynına
Biz çekildük aradan ġayrı günāhı boynına

Gerden-i ümmīdin urdukça dem-i şemşīr-pāş
'Āşıḳuñ pertev ṣalar nūr-ı ilāhı boynına

5. Ma'nīde olduñ yine gerden-keş-i tīġ-ı ḳażā
Ey alan ḳayd-ı umūr-ı pādişāhı boynına

Zāhid-i ḫar faḫr idüp rīş-i dırāzın gösterür
Bağlamışlar ṣanki bir nebze giyāhı boynına

Bir 'arūs-ı nev gibi itmiş sipihr āvīḫte
'Iḳd-ı Pervīn ile levḥ-i mihr ü māhı boynına

Başḳa bir revnaḳ virür zülfinden özge dil-bere
'Āşıḳuñ pīçīde olmış dūd-ı āhı boynına

'Āşiyāna eylemez te'şīr pend-i yābisān
Hīç girih bend-i resen mümkin mi māhī boynına

---

G. 98: Ü1(44a),Ü2(100a),SH.(37a),TH.(58a),AE.(16a), MK.(69b), Ü3(40a), Ü4(12a)

1a Aldı dil endīşe-i zülfin kemāhīboynına : Aldı dil end!şe-i zülf-i siyāhı boynına AE.,MK.,Ü4 1. Beyit : Ü2,TH.,Ü4'te 2. Beyittir.

2a māl ü : māl Ü3,Ü4 // 2.Beyit : -Ü1, -SH.; Ü2'de 3. ; TH.,Ü4'te 1. Beyittir.

3a AE.,MK.'da dize boş ,bırakılmış, yazılmamış. 3. Beyit : MK.'da 2. Beyittir.

4a ümmīdin : ümmīde TH. / şemşīr-pāş : şemşīr-ye's MK.

4b 'āşıḳuñ : bī-dilüñ TH.; pīrlik Ü3,Ü4 // 4. Beyit : Ü2,TH.'de 6. Beyittir. Ü3,Ü4'te sayfa kenarındadır.

5.Beyit : Ü2'de 7.; Ü3'te 10; Ü4'te 11. Beyittir.

6b nebze : tūde TH.; tīr MK. / giyāhī: günāhı AE. // 6. Beyit : Ü2'de 8. ; TH.,Ü4'te 7. Beyittir.

7b pervīn ile : pervīn ü AE. // levḥ-i : şāh-ı SH. // 7.Beyit : Ü2,TH.,MK.,Ü3'te 9.; Ü4'te 10. Beyittir.

8.Beyit : Ü2,TH.'de 10.; Ü3'te 11; Ü4'te 12. Beyittir.

9a 'Āşiyāna eylemez te'şīr-i pend-i yābisān : Olmaz erbāb-ı ruṭūbet saña dil-ḫ̆āh üzre rām TH.,MK. // 9.Beyit : TH.,MK.,Ü3'te 4. Beyit olup diğerlerinde yoktur.

10. Cilve-i āzādegīden sālim olmazdı göñül
Girmeseydi ṭavḳ-ı zencīr dūd-ı āhı boynına

Men‘-i ṣahbā-yı maḥabbet eylemezdi zāhidān
Olduġın bilse vebāl-i men‘-i nāhī boynına

Ḥāṣılı bī-çāreāsā zer ü rev bī-dürr hemān
‘Aḳıl almaz hīç bār-ı berggāhı boynına

Dil-berüñ zülf-i dırāzı gibi furṣat el virüp
Geh miyānına ṣarılsam Sırrī gāhī boynına

99.

*Mef‘ūlü / mefā‘īlü / mefā‘īlü / fe‘ūlün*

1 Ḳuçdum o şehi ḫançer-i zerrīn-kemeriyle
Dil virdüm alup cins-i viṣāli degeriyle

Dil ġamzeñi seyr itmege saḫt-ı cigeriyle
Tertīb-i żiyāfet idiyor mā-ḥażarıyla

Āhum n’ola ser çekse livā-yı ẓaferiyle
Cünd-i feraḥa virdi hezīmet eṣeriyle

Bir kerre ne var sende eyā bād-ı seḥer-ḥīz
Gel cānib-i mehcūra meserret ḫaberiyle

---

10a dize boş bırakılmıştır: MK.
10b girmeseydi Ü3,Ü4 : görmeseydi // 10.Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 5. Beyit olup diğerlerinde yoktur.
11.Beyit : Ü2'de 4. ; Ü3'te 7. ; TH.,Ü4'te 8. Beyit olup diğerlerinde yoktur.
12a ḥāṣılı : ḫāṣıl Ü3 / bī-çāre : bī-cād Ü3 / zer ü rev bī-dürr : zerd rev!mizdür AE.; zerd virür Ü3
12b ‘āḳıl almaz : ‘āḳıl alan almaz AE.; ‘āḳıl itmez Ü3,Ü4 // berggāhı : berg-i yāyı AE. // 12.Beyit : -Ü1, -SH.; Ü2'de 5. ; AE.,Ü3'te 8. ; Ü4'te 9. Beyittir.
13a dırāzı : siyāhī TH.
13b miyānına sarılsam : miyānını – TH. // 13. Beyit : Ü2,TH.,MK.'da 11. Beyittir.
G.99: Ü1(44a),Ü2(99a),SH.(37b),TH.(59b),AE.(14a),MK.(68a),Ü3(39a),Ü4(-),TR.(50b)
1a şehi : mehi Ü2,TH.,AE.,MK.
1b cins-i ceyş-i TH.,MK.
2a saḫt-ı : laḫt-ı MK.
2b idiyor : ideyor Ü2,TH.,MK. // 2. Beyit : Ü3'te 3. Beyittir.
3. Beyit : Sadece TH.,Ü3'te vardır ve Ü3'te 2. Beyittir.

5. Ḳānūn-ı maḥabbet ki fürūzān ola bir kez
İṭfā idemez ‘āşıḳ anı çeşm-i teriyle

Ḥasret-keş-i dendān u lebüñ olalı ḫurmā
Ẓa‘f-ı bedenin gör ki kemik ḳaldı deriyle

Dil-berüñ ile kūy-ı dil-ārāyı unutdum
Vuṣlat hevesi ḳalmadı ḫāṭırda yeriyle

Bir gevher-i gencīne-i ġaybiyye imiş ‘ışḳ
Zinhār ki añа baḳma ḥaḳāret naẓarıyla

Ben baḥr iderüm ‘ışḳ-ı dem-ālūd-ı firāḳı
Ey dil yem-i vuṣlat senüñ olsun güheriyle

10. Sırrī n’ola eylerse bu şi’r-i nevi taḥrīr
Levḥ-i hünere kilk-i belāġat eşeriyle

100.

*Fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün*

1. Dīde āsūde olur eşki revān itdükçe
Ḫ̆ācemüz fā’ide-mend oldı ziyān itdükçe

Cān-āşūbı emān-ḫ̆āh ider ol ẓālim āh
Her ne dem ma‘reke-i kīnede ḳan itdükçe

Ġonçeler ġarḳa-i ḫūn-ı dil olur zaḥmından
Bāġda bülbül-i şūrīde fiġān itdükçe

---

6. Beyit : Ü3’te 7. Beyittir.
7a dil-berüñ ile : dil-berüñle Ü2,TH.,AE.; dilber ü gülleÜ3 / dil-ārāyı : dil-ārāmı TH., AE. // 7. Beyit : Ü3’te 6. Beyittir.
8a Bir gevher-i gencīne-i ġaybiyye imiş ‘ışḳ : Gencīne-i pür-gevher-i ġaybiyye imiş ‘ışḳ Ü2
8b zinhār ki : zinhār – TH., AE.,MK. // 8. Beyit : -Ü3
9a ‘ışḳ-ı : eşk-i TH.,AE.,MK.
9b Ey dil yem-i vuṣlat senüñ olsun güheriyle : Ey dil senüñ olsun yem-i vuṣlat güheriyle Ü2 // 9. Beyit : -Ü3
10a nevi : teri TH.
G.100: Ü1(44b),Ü2(99b),SH.(37b),TH.(58a),AE.(14b),MK.(68b),Ü3(39a),Ü4(11b),TR.(50b)
1a eşki : eşk TH., AE.
2a ider : eyler Ü1, SH. // 2.Beyit : TH.,Ü3,Ü4’te 4. Beyittir.
3a zaḥmından : raḥmından Ü2,Ü3

Ḫaşm-ı bed-gevher olur pīşgehüñde lerzān
Süḫanı cevher-i şemşīr-i zebān itdükçe

5. Müjde-i devlet-i pā-māli ider cāna göñül
Şeh-süvārum ne zamān ʻaṭf-ı ʻinān itdükçe

Duydurur neşve-i ṣahbā-yı maḥabbet kendin
Sen anı her ne ḳadar ketm ü nihān itdükçe

ʻArż-ı ḥüsn itmededür nāz ile ebkār-ı süḫan
Şāhid-i kilk-i der-āġūş-ı benān itdükçe

Āh ile defʻ iderüm ṭuʻme-i derd ü elemi
Ḫażm-ı niʻmet iderüm Sırrī duḫān itdükçe

## 101.

*Mefāʻilün / feʻilātün / mefāʻilün / feʻilün*

1. Ġamuñla dāġ-ı dilüm yer yer āşikār olsa
Zemīn-i sīne ḥasedgāh-ı lālezār olsa

ʻAbeş mülāḥaẓadur imtināʻ-ı vuṣlat-ı yār
Ḳudūm-i ʻıydgeh ü mevsim-i bahār olsa

Ḫazīnesi yine pür-devlet-i cemālüñde
Ne deñlü pāyına dīdem güher-niṣār olsa

Ḥarīṣ-i neşve-i taḥḳīḳiyem o bezmüñ āh
Bir elde sāġar u bir elde dest-i yār olsa

---

4b süḫanı : süḫan Ü2 // 4. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 6. Beyittir. // 5.Beyit : TH.,Ü2,Ü4'te 2. Beyittir.
6b ḳadar : zemān AE. / ketm ü nihān : ketm-i zebān AE.,MK. // 6.Beyit : -Ü1, -Ü2, -SH.; Ü3,Ü4'te 5. Beyittir.
7a nāz ile : nāzla Ü2; şevḳle TH.
7b benān : tīġ TH.
8b ḫażm-ı niʻmet : niʻmeti ḫażm TH.,Ü4.

G.101: Ü1(44b),Ü2(99b),SH.(37b),TH.(57b),AE.(-),MK.(-),Ü3(38b),Ü4(-),TR.(50b)
3a pür : bir TH.
3b pāyına : pāyuña Ü2.
4b sāġar u : sāġar – TH.

5. Göreydi nev-hevesān tāze ṭarḥī-i naẓmum
Kelām-ı nāzük-i rindāna i'tibār olsa

Yazuḳ degül mi bu gülşen-i zārda Sırrī nīk
Açılmaya gül-i āmāli biñ bahār olsa

102.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Cānāneden 'uṣṣāḳa vefāya heves olsa
Peyk-i nigeh-i bāz pesi müjde-res olsa

Ġam çekmez idük sāḳī-i iḳbālüñ elinden
Bir cām-ı neşāt-ı ṭarīyi mültemes olsa

Her cū beni bir bāl-i diger 'add ider 'ārif
Ārāmgeh-i murġ-ı derūnı ḳafes olsa

Bī-bāk rev-i bezm-i vişālüm ḥaẕer itmem
Ger şaḫṣ-ı ḳażā reh-güẕerümde 'ases olsa

5. Güş eyleyemem ḳavl-i her efsürde-nihādı
Baña süḫan-ı Sırrī-i āteş-nefes olsa

103.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Beyān-ı derd ü ġam mümkin degül taḳrīr idersem de
O baḥṣ-ı müşkili biñ vech ile taṣvīr idersem de

Ne mümkin nāme ile şerḥ-i ḥāl-i iştiyāḳ itmek
Ḳalur nā-güfte ṣad ḥarf-i sītem taḥrīr idersem de

---

6a Sırrī nīk Ü3 : ne nīk TH. // 6.Beyit : Sadece TH. İle Ü3'te vardır.

G. 102: Ü1(45a),Ü2(99a),SH.(38b),TH.(57b),AE.(-),MK.(-),Ü3(39b),Ü4(11b),TR.(50b)

2b neşāt-ı : - Ü1, -SH.,-TR. // neşāt-ı ṭariyi mültemes olsa Ü3,Ü4: - Ü2

5b āteş-nefes : dāniş-nefes TH.

G. 103: Ü1(44b),Ü2(100a),SH.(38a),TH.(58b),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü(4),TR.(50b)

1b vech ile : vechle Ü2, TH.; kerre SH.

Ḫarāb eyler hücūm-ı seyl-i idbār-ı ḳażā sūziş
Ne deñlü ḫāne-i iḳbālümi ta'mīr idersem de

Edeb dürr-i viṣāli zīb-i ser-tāc-ı niyāz eyler
Hezār efsūn ile ol āfeti tesḫīr idersem de

5. Yine gerd-i ḫaṭ-ı la'linde ser-gerdān olur 'āşıḳ
Hevā-yı kākülin pāy-ı dile zencīr idersem de

İder mānend-i zer ḫālis-'ayār-ı ḫ̆āhişüm Sırrī
Ġalaṭ-endīşe baḫtı nā'il-i iksīr idersem de

104.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Dil boyın virdi ġam-ı zülf-i dü-tāyı çekmege
İstedi dīvāne zencīr-i belāyı çekmege

Başladı zāhid revā-yı pür-riyāyı çekmege
Müfsīde efserdür ol gāv-ı dü-pāyı çekmege

Cān-āşūbı emān-ḫ̆āh eyler ol āfet-nigāh
Ġamze el urduḳca şemşīr-i ḳazāyı çekmege

Bü'l-heves bulmaz kemān-ı 'ışḳa dest-i iḳtidār
Bāzū-yı Manṣūr lāzımdur o yāyı çekmege

5. Zīb-i dest itdünse cām-ı pür-ḥabābı zāhidā
Tevbe eyle ġayrı tesbīḥ-i riyāyı çekmege

---

3b Ne deñlü ḫāne-i iḳbālümi ta 'mīr idersem de : Hevā-yı kākülin pāy-ı dile zencīr idersem de TH.
4a eyler : itmez TH.
4b efsūn ile : efsūnla Ü2,TH.
5.Beyit : TH.'de yoktur.
6a mānend-i : fāsid Ü2,TH.
G.104: Ü1(45a),Ü2(98b),SH.(38a),TH.(58b),AE.(15a),MK.(68b),Ü3(38a),Ü4(11a),TR.(50b)
1b istedi : mübtelā TH. // 1. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 2. Beyittir.
2a revā-yı pür-riyāyı Ü3,Ü4 : pür-riyāyı TH. // 2. Beyit : Ü3,Ü4'te 1. Beyittir.
3a āfet : āhū TH.
3b ḳazāyı : belāyı AE.,MK.
4b kemān-ı : mekān-ı MK.
5a ḥabābı : ḥayāli MK.,Ü3,Ü4.
5b tevbe eyle . el uzatma TH.

Ḫāk-i pāyından murād itdükçe ḳor mı rūzgār
Dīdeye bir kerre ol kuḫl-i cilāyı çekmege

Ṣūfī esmā çekdi yāre gördi kim te'ṣīr yoḳ
Başladı bīhūde nām-ı dil-rübāyı çekmege

Her tenük-ḫarf olamaz şāyeste-i serşār-ı 'ışḳ
Merd lāzımdur o cām-ı müntehāyı çekmege

Berg-i tāk āmāde ḫūnīn-pençedür vaḳt-ı ḫazān
Āsitān-i dest-i hengām-ı şitāyı çekmege

10. Cism-i pür-dāġ ister 'ālemde sipihrāsā müdām
Sīneye bir māh-pāre dil-rübāyı çekmege

Tīġdur māh-ı Muharrem sīne-i çarḫa diler
Şerḥa-i mātem-nümūn-ı Kerbelā'yı çekmege

Pīşgāh-ı ḥüsne āġāz itdi ḫaṭṭ-ı 'anberīn
Dest-i 'ısmetle niḳāb-ı müşksāyı çekmege

Söyleden ṣahbā-yı gülgūn-ı maḥabbetdür beni
Esb ister Rüstem-i zūr-āzmāyı çekmege

Luṭfı var bīgāneden eyle ṭaleb hem tevbe it
Minnet-i bār-ı girān-ı āşināyı çekmege

15. Böyle hemvār idemez silk-i kemāle başlayan
Rişte-i naẓma bu dürr-i bī-bahāyı çekmege

Müncezibdür dil-beri cism-i nizārum Sırrīyā
Ḳādirüm bir kāhla āhen rübāyı çekmege

---

6a pāyından : pāyuñdan TH.
8a ḫarf : ẓarf MK.
8b merd lāzımdur o : merd ister böyle AE.,Ü3
10b māh-pāre : māh-peyker Ü2,TH.,AE.,MK.
14a tevbe it : āgeh ol AE.,MK.
14b minnet-i : istemez AE.,MK. / girān-ı : girānīMK. // 14. Beyit : - Ü3, -Ü4; TH.'de 16. Beyittir.
15. Beyit : TH.'de 14. Beyittir.
16a ḳādirüm bir kāhla āhen rübāyı çekmege AE.,MK. : Berg-i küḫle ḳādirüm āhen-rübāyı çekmege 16. Beyit : TH.,Ü3,Ü4'te 15. Beyittir.

105.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

1. Olmasa böyle eger sīm-beden peymāne
Olamaz hem-dem-i erbāb-ı süḫan peymāne

Başḳa bir neş'e virürdi dil-i Ya'ḳūb'a müdām
Ġam-ı Yūsuf mı idi Beyt-i Ḫazen peymāne

Būse-i la'l-i leb-i yār müyesser olmaz
Tā ki olmaya diger-bāra bu ten peymāne

Bir gül-i ter açılur şāh-ı süḫandan gūyā
Ele alsa ḳaçan ol sīm-beden peymāne

5. Neşr-i būy eyler iken ṭurresi yārüñ Sırrī
Nāfe-i āhū-yı ṣaḥrā-yı Ḫuten peymāne

106.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

Meẕāḳ-ı leẕẕet-i güftāruña güftār dil-beste
Ḫırām-ı cünbiş-i reftāruña reftār dil-beste

Ben ol büt-secdeyüm kim oldı ṣad nār-ı ta'alluḳla
Miyān-ı şāhid-i īmānuma zünnār dil-beste

107.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Firāḳ-ı gülden iderken figān-ı bī-ġāye
Ḫıżır yetişdi çemen* 'andelīb-i şeydāya

---

G.105: Ü1(45b),Ü2(98b),SH.(38b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(50b)

1a sīm-beden : sīnem-beden Ü2

2a neş'e : neşve Ü2

3b deger-bāra : deger-bār Ü2

G.106: Ü1(49b), Ü2(103b), SH.(42a), TH.(-), AE.(-), MK.(-), Ü3(-), Ü4(-), TR.(52b)
(Ü2'de "ġazel-i nā-tamām"; Ü1,SH.'de "nazm" başlığıyla verilmiştir.)

G.107 : Ü1(-), Ü2(103a), SH.(42a), TH.(-), AE.(-), MK.(-), Ü3(-), Ü4(-), TR.(52b)
(Ü2'de "ġazel-i nā-tamām" başlığıyla verilmiştir.)

* 1b "çemen" kelimesi yerine "hemen" kelimesinin olması daha uygundur. Ancak, nüshalardaki yazılışa bağlı kaldık.

Hezār bülbül olur bir gülüñ nevā-senci
Ḥayıf ki ġonçeler uġratdı başı ġavġāya

## FīḤarfi'l-Yā

### 108.

*Mef'ūlü / fā'ilātü / mefā'īlü / fā'ilün*

1. Cānāne cebr-i ḫāṭır-ı yārāna başladı
Ārāyiş-i dü-zülf-i perīşāna başladı

Vaṣf-ı ḫaṭ-ı 'ıẕārına āġāz idince ben
Zāhid hemān tilāvet-i Ḳur'ān'a başladı

Ḥüsn-i me'āl-i Şāhidi fehm eyleyince dil
Ṣad-şevḳ ile kitāb-ı Gülistān'a başladı

Bezm-i 'adūya sāye-figen oldı luṭf ile
Baña gelince cevr-i firāvāna başladı

5. Mecrūḥ iderdi tīr-i müjeñ sīnemi ezel
Şimdi ta'arruż-ı dil-i nālāna başladı

Zāhid ki derk-i keyfiyyet-i neş'e itmedin
Daḫl-ı şarāb-ı sāġar-ı rindāna başladı

Bir ṭıfl-ı şīr-ḫˇāre iken şimdi ol perī
Şemşīr-i bī-emānı ile ḳana başladı

Aḥsente ṭab'-ı Sırrī-i pākīze-meşrebe
Bu naẓmı ḥaḳ budur ki belīġāne başladı

---

2a bir : - Ü1; - SH.
2b başı : - Ü1; - SH.
G.108 : Ü1(45b),Ü2(100b),SH.(39a),TH.(-),AE.(16a),MK.(69b),Ü3(40b),Ü4(12a),TR.(51a)
2a ben : binā Ü2, -MK.
3b şevḳ ile : şevḳle MK.
4a luṭf ile : luṭfla Ü2, TH. // 4. Beyit : TH.,AE.,Ü3,Ü4'te 5. Beyittir.
5.Beyit : -TH., -AE., -MK., -Ü3; Ü2'de 6. Beyittir.
6a keyfiyyet-i neş'e itmedin : neşve-i rindān itmedi TH.,MK., Ü3,Ü4 / neş'e: neşveÜ2,TR.
6b sāġar-ı rindāna : meclis-i mestāne TH.; meclis-i rindāna MK. / şerāb-ı : şerāb u Ü2 // 6. Beyit : TH.,AE.,MK.'da 4. ; Ü3,Ü4'te 4. Beyittir.
7a şīr-ḫˇāre iken şimdi ol perī: şīr-ḫˇār iken Sırrī ol PerīTH.,AE.,Ü3
7b emānī: emān SH. // 7. Beyit : Ü2'de 5. ; TH.,AE.,MK.,Ü3,Ü4'ta 6. Beyittir.
8.Beyit : - TH.,- AE., - MK., -Ü3, -Ü4.

109.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Ṣabā şikenc-i ser-i zülf-i yārı gördüñ mi
Ne ḥāldedür dil-i miḥnet-şi'ārı gördüñ mi

Niçün melāmet-i 'uşşāḳ idersün ey zāhid
Sen ol perī-i ḫuceste-'ıẕārı gördüñ mi

Dime vesīle-i vuṣlat bulınmaz 'uşşāḳa
Arada nūş-ı mey-i ḫoş-güvārı gördüñ mi

O āfetüñ mey-i 'ışḳ ile mest imiş vā'iẓ
Bize naṣīḥat iden yādigārı gördüñ mi

5. Bu keşt-i yem-i ġam-lüccede 'aceb Sırrī
Birāz müsā'ade-i rūzgārı gördüñ mi

110.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Ġamuñla dāġ-ı dilüm yer yer āşikār oldı
Zemīn sīne-i ḥasedgāh-ı lālezār oldı

Ne ḫoş-nümā idi ol nev-bahār-ı bāġ-ı cemāl
Baḳılsa şimdi tenūmend bir çenār oldı

Ḳaçardı bizden idüp vaḥşet ol gözi āhū
Düşürdi dāma 'aduvv itlere şikār oldı

---

G.109: Ü1(46a),Ü2(-),SH.(39a),TH.(61b),AE.(17a),MK.(70a),Ü3(-),Ü4(-),TR.(51a)
2b Perī-i : leble MK.
5a bu : o TH. / yem-i ġam-lüccede : ġam-ı ġam-lüccede AE.
5b birāz : birez TH.
G.110: Ü1(46a),Ü2(100b),SH.(39a),TH.(60a),AE.(16b),MK.(69b),Ü3(42a),Ü4(-),TR.(51a)
1a āşikār : şikār TH. // 1. Beyit : Ü3'te, sayfa kenarına yazılmıştır.
2a nev-bahār-ı Ü1,SH.,TR. : nev-nihāl-i
2b tenūmend : tenimde TH. // çenār : ḫıyār AE.,MK.; - Ü1, - SH., - TH., -Ü3 // 2. Beyit : Ü3'te, sayfa kenarına, sonradan, yazılmış.
3a bizden idüp vaḥşet : vaḥşet idüp bizden TH.
3b düşerdi : düşer Ü1, TH.; düşer mi AE.

Ḳapıldı ḥüsnine bir nev-ḫaṭuñ göñül güyā
Muḳīm-i ḥışn-ı ḥaṣīn Ḳara Ḥiṣar oldı

5. O āfetüñ idemem luṭf u ḳahrını temyīz
Ne düşmen oldı ‘adūya ne baña yār oldı

Yazıḳ degül mi bu gülşen-serāda Sırrī’nüñ
Açılmadı gül-i āmāli biñ bahār oldı

## 111.

*Mef‘ūlü / fā‘ilātü / mefā‘īlü / fā‘ilün*

1. Gitdi kitāb-ı ‘ışḳ mesā’il bulınmadı
Bir nüsḫada o nükte-i müşkil bulınmadı

Zülfinde mū-be-mū araduḳ dil bulınmadı
Ḥayfā ki ḳayd-ı bend-i selāsil bulınmadı

Tīr-i nigehden eyledi āgāh ġamzesi
Ḥamd eylerem Ḫudā’ya ki ġāfil bulınmadı

Şemşīrini görince ser-ā-pa-yı cān olup
Ten ġaflet ile arada ḥā’il bulınmadı

5. Bismilgeh-i maḥabbetini pür-küştegān ile
‘Ālem tefeḳḳud eyledi ḳātil bulınmadı

Nā-bāliġ-i maḥabbet idi Ḳays u Kūhken
Da‘vā-yı ‘ışḳ idende bir ‘āḳil bulınmadı

---

4a göñül : - TH.
5a o : ol AE. / idemem : ideyüm TH.,MK.,TR. / ḳahrını : ḳahrını Ü2,TH.; mihrini MK.
6a bu : ki MK.
6b gülşen-serāda : gülşensüz ide MK.
G.111: Ü1(46a),Ü2(-),SH.(39a),TH.(60b),AE.(14b),MK.(70a),Ü3(-),Ü4(12a),TR.(51a)
1b bir : bu Ü4.
3a ġamzesi : ġamzesini Ü1; ġamzeyi TH.,AE.; ġamzesin MK.
4.Beyit : -AE.; TH.’de 6.; Ü4’te 4. Beyittir.
5a Bismilgeh-i maḥabbetini pür-küştegān ile : Bismiliñe mahabbeti pür-küştegān ise TH.,AE.; küştegānda MK. // 5. Beyit :TH.,AE.,Ü4’te 4. Beyittir.
6.Beyit : -Ü4; TH.,AE.’de 5. Beyittir.

Ṭa'n-ı duḫān-ı āhı aña göstereydüm āh
Gitmiş bezimde zāhid-i bāṭıl bulınmadı

Bu naḫvet-i süḫan nedür ey Sırrī ṭutalum
Kimse saña süḫanda mu'ādil bulınmadı

112.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Kār-ı gerdün böyledür ki pür ider gāhī tehī
Gāh ider leb-rīz gāhī sāġar-ı māhı tehī

Kişver-i cānı dil-i bī-ġışş ider vīrānezār
Görmesün kimse İlāhī mesned-i şāḫı tehī

Lücce-i dürr-i taṣarrufdur kef-i erbāb-ı dil
El-ḥaẕer ẓann itme dest-i merd-i āgāhı tehī

Kūy-ı ḳurbuñ var her gāhında biñ ḳurbāngāh
Küştegān-ı 'ışḳdan itmezler ol rāhı tehī

5. İ'timād itmezseñ it mir'āt-ı ḫurşīde su'āl
'Āşıḳuñ olmaz dem-i te'şīrden āhı tehī

Teşnegān-ı ḫ̆āhiş olmaz Sırrīyā sīr-āb-ı kām
Deşt-i āmālüñ serāb imiş yemi çāhı tehī

---

7a ṭa'n-ı : gāhī
7b zāhid-i : va'iz-i MK. // 7. Beyit : -AE.; Ü4'te 6. Beyittir. // 8. Beyit : - AE.
G.112: Ü1(46b),Ü2(SH. 39b),TH.(61a),AE.(17b),MK.(70b),Ü3(-),Ü4(-),TR.(51a)
1b sāġar-ı māhı : sāġarı gāhīAE.
2a bī-ġışş : bī-'ışḳ TH.,AE. / vīrānezār : vīrānevār MK
4a biñ : bir TH.
4b ol : - AE.
5b deşt : dest-i TH.,AE.
6a ḫ̆āhiş : ḫünveş MK.

## 113.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Levḥ-i ruḫsār olmasun zülf-i dil-ārādan tehī
Mu'teber olmaz o menşūr olsa ṭuġrādan tehī

Olmasun bir laḥẓa dil 'ışḳ-ı dil-ārādan tehī
N'eyleyem ol sāġarı kim ola ṣahbādan tehī

Sīne-i pür-zaḫm ile yāri der-āġūş eyledüm
Olmasun bu gülsitān bir serv-i bālādan tehī

Şimdi ey dil bende-i me'yūs metā'-ı vuṣlatum
Oldı hemyān-ı emel naḳd-i temennādan tehī

5. N'eyleyem itmiş debīr-i ṣadr-ı dīvān-ı ḳażā
Nāme-i āmālümi ḥarf-i tesellādan tehī

Mest-i ṣahbā-yı ma'ānīyem diyen bī-dillerüñ
Cām-ı elfāẓı raḥīḳ-i rāh-ı ma'nādan tehī

Sāḳī-i bezm-i belānuñ sāġarın kim nūş ider
Meclis-i ġam olıcaḳ Sırrī-i şeydādan tehī

## 114.

*Mef'ūlü / fā'īlātü / mefā'īlü / fā'ilün*

1. Kār-ı felek budur ki pür ider gehī tehī
Bir gün pür itse iki gün eyler mehi tehī

Pürdür şarāb-ı tāk-i behişt-i neşāt ile
Zinhār şanma cām-ı dil-i āgehi tehī

---

G.113: Ü1(46b),Ü2(-),SH.(39b),TH.(61a),AE.(17a),MK.(70b),Ü3(-),Ü4(-),TR.(51a)

1b olsa : ola TH.

2a 'ışḳ-ı : cām-ı TH.

3a zaḫm ile : zaḫmla TH.

3b serv-i bālādan : verd-i ra'nādan // 3. Beyit : TH.'de 4. Beyittir.

4a emel : ṭaleb TH. // 4. Beyit : TH.'de 5. Beyittir.

5a dīvān-ı ḳażā : dīvān-ı ḳader TH.; dīvānı ḳażā AE.,MK. // 5. Beyit : TH.'de 3. Beyittir.

6a ma'ānīyem-i TH. : ma'ānīyem / bī-dillerüñ : bī-dillerüñ TH.,TR. // 6. Beyit : -AE., - MK.

G.114:Ü1(47a),Ü2(-),SH.(39b),TH.(61a),AE.(17a),MK.(70b),Ü3(40b),Ü4(12a),TR.(51a)

1a felek : cihān Ü3,Ü4 / kār-ı felek budur ki pür ider gehī tehī: kār-ı meclisān budur pür ider ki gehī tehī TH. ; kār-ı felek budur geh pür ider gehī tehī AE. // ider : ider ki MK.

2a neşāt ile : neşātla TH.,MK.

Her kāmın eyler ḫūn-ı dü-çeşmüñle lālezār
Ḳurbāngāh-ı vuṣlatuñ olmaz rehi tehī

Biñ kez didüm ki zühd fürūşān-ı ʻālemüñ
Ṣandūḳa-i derūnı tehīdür tehī tehī

5. Biñ Yūsuf'ı ḥuṣūl-ı murāda bulur vuṣūl
Bu destgāh-ı ġūşişüñ olmaz çehi tehī

Sırrī ümīd-i meyve-i kām eyleme ṣaḳın
Bār-ı vefādan olmış o serv-i sehī tehī

115.

*Mefāʻilün / feʻilātün / mefāʻilün / feʻilün*

1. Nesīm-i āh açup zaḫm-ı dil-nişīnümüzi
Şüküfte gör gül-i bāġ-ı bilā-zemīnümüzi

Zebān-keşīde-i evṣāf-ı kevṯer olmaz mı
Duyaydı zāhid eger neşve-i yaḳīnümüzi

Bilürdi mertebe-i ādemiyyeti Ādem
Bu kişţzārda görseydi ḫūşe-çīnümüzi

Ṭavāf itmede şeb-tā-seḥer revān-ı Kelīm
Miṣāl-i şuʻle-i Ṭūr āh-ı āteşīnümüzi

5. Heẕār-ı ʻışḳ ideler deştgāh-ı yeʼsīde
Görürler ise bizüm Sırrī-i ḫazīnümüzi

---

3a dü-çeşmüñle : dü-çeşm ile TH.,MK. / lālezār : laʻlzār MK.
3b olmaz rehi : olmaz mı TH., AE. // 3. Beyit : -Ü3; AE.,MK.'da 4. Beyittir.
4.Beyit : AE.,MK.'da 5. Beyittir.
5b destgāh-ı deştgāh-ı TH.,MK. // 5. Beyit : AE.,MK.,Ü3,Ü4'te 3. Beyittir.
G.115: Ü1(47a),Ü2(-),SH.(40a),TH.(61b),AE.(17b),MK.(71b),Ü3(41a),Ü4(12a),TR.(51a)
2a olmaz mı : olsaydı MK.
2b zāhid eger neşve-i yāḳīnümüzi : neşve-i zāhid eger ki neşvetümüzi MK.
3a bilürdi : bilür mi Ü3.
4a şeb-tā-seḥer : deşt-tā-seher TH. // 4. Beyit : - AE.
5a ʻışḳ : reşk TH.,AE.,MK.,TR. / deştgāh-ı : destgāh-ı MK.; ḫoş-gāh-ı TR. / yeʼside : ḫırmānda TH.,AE.,MK.,TR.
5b Sırrī-i : Sırrīḫar MK.

116.

*Mef'ūlü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün*

1. Ṭutduñ ḫadeng-i gamzeye sīnen hedef gibi
Tīr-i teġāfülün elemi ber-ṭaraf gibi

Ġavvaṣ-ı ġam bulur seni ey ṣaḥib-i güher
Ḳa'r-ı yem olsa cāy-ı penāhuñ ṣadef gibi

Dāmen mi var sezā-yı yed-i iftiḫār olur
Dāmān-ı mürşīd-i ḫaber-i "Men-'Aref"♦ gibi

Sīneñ hemīşe sille-ḫor-ı miḥnet olmasun
Her nā-uṣūle maḥrem-i dest olma def gibi

5. Silk-i cevāhir-i süḫanum yine Sırrīyā
Zīb-i kef itdi ehl-i belāġat tuḥaf gibi

117.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Bezm-i hicrānuñ ki ġamdur sāḳīyā peymānesi
Ṣayt-ı çāk-i ceyb-i cāndur nāle-i mestānesi

Olma āzürde hücūm-ı naẓra-i 'uşşāḳdan
Şem'-i ḫüsnüñ şu'le-i nezẓāredür pervānesi

Ḥayret-efzādur cünūn-ābād-ı kūy-ı dil-rübā
Ṭa'ne-dād-ı hūş-ı Eflātūn'dur dīvānesi

Feyż- īṣār-ı ḥaḳāyıḳdur künişt-i ḳurb kim
Düşmen-i ecr-i ḥaremdür zā'ir-i büt-ḫānesi

5. Dil o bezmüñ bāde-i taḥḳīḳ-i nūşıdur k'anuñ
Bāl-i Cibrīl oldı çārūb-ı der-i mey-ḫānesi

---

G.116: Ü1(47a),Ü2(-),SH.(40a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(51a)
2a güher : kerem SH.
♦ "Men 'Aref" : Kendini bilen Rabb'ini de bilir.
G.117: Ü1(47a),Ü2(-),SH.(40a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(42a),Ü4(-),TR.(51a)
3a dil-rübā SH. : - Ü1

Būy-ı verd-i ḫurremi bilmez meşām-ı ḫāṭırum
Sünbül-i dūd-ı dilidür ziynet-i kāşānesi

Seyl-i ġamdan olsa da ma'mūre-i diller ḫarāb
Ser-be-ser gencīnezār-ı şevḳdur vīrānesi

Bī-ruḫ-ı cānāne ārām eylemek mümkin midür
Derd-i serdür bülbül-i nūr-ı nigāhuñ lānesi

Şāhid-i iḳbālümüñ bulmaz güşāyiş Sırrīyā
Bend-i zülf-i pençe-i ḫūrşīd olursa şānesi

## 118.

*Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

1. Ḫazīne-i hünere mālik itdi cānumuzı
Kilīd-i ḳufl-ı süḫan eyleyen zebanumuzı

Tenezzül itmedi āyīne-i sipihre baḳup
Hilāl gördi hümā 'aks-ı üstüḫ'ānumuzı

Görüñ sipihr-i denīnüñ kemāl-i imsākin
Ki māh-tāb-peẕīr itmedi kettānumuzı

Dirīġ itmedi ol şūḫ zīb-i güş-ı ḳabūl
Dür-i niyāzumuzı gevher-i emānumuzı

5. Nikāt-ı Sırrī-i üstādı kimse fehm itmez
Bilürse Şehrī bilür şīve-i zebānumuzı

---

8a cānāne : cānā SH. // 7-8. Beyitler: -Ü3
9b zülf-i : zülfi Ü3
G.118: Ü1(47b),Ü2(-),SH.(40b),TH.(60b),AE.(18a),MK.(71a),Ü3(41a),Ü4(12a),TR.(51a)
1b eyleyen : eyledi TH.,AE.
2a itmedi : eylemedi SH.
2b hümā : hemān AE.
3a görüñ : görin TH.
4b niyāzumuzı : niyāzumuzı TH.,AE.,MK.
5a üstādı : üstād MK.

## 119.

*Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ūlün*

1. Kān-ı güher ol la'l-i dürer-bāra açıldı
Teng-i şeker ol ṭūṭī-i güftāra açıldı

Luṭfın o perī düşmen-i bedkāra açıldı
Gencīne-i vuṣlat yine bir māra açıldı

Oldı mütebessim göricek şebnem-i eşki
Ol ġonçe-dehen yār ile gülzāra açıldı

Ṭūṭī gibi güftāra gelüp sīnesin açdı
Keyfiyyet-i ṣahbā ile bir pāre açıldı

5. Cānāne tırāş itdi bu gün ḫaṭṭ-ı 'ıẕārın
Baḫt-ı siyeh-i 'āṣıḳ-ı bī-çāre açıldı

Miftāḥ-ı niyāz ile kilīd-i der-i vuṣlat
Sābāş ki Sırrī-i dil-efgāra açıldı

## 120.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Per-i pervāneden seyl ḫūrı olsa n'ola ruḫsārı
Ne lāzım şem'e taḳlīd eylemek ruḫsār-ı dil-dārı

İdeydi cūy-ı eşküm geşt eger sūy-ı çemenzārı
Yıḳardı bāġbānuñ başına dīvār-ı gülzārı

Olur mı bülbül-i dil āşiyānsāz-ı gül-i maḳṣūd
Reh-i güşişde tā gül virmeyince pāyinüñ ḫārı

---

G.119: Ü1(47b),Ü2(101a),SH.(40b),TH.(59b),AE.(18a),MK.(71a),Ü3(41b),Ü4(13a),TR.(51b)
1a dürer-bāra : güher-bāra Ü2. // 1a ile 1b yer değiştirmiş TH.
2b māra : māh TH.
3a eşki : eşkim AE.,MK.
3b yār ile : yārla MK.; nāzla Ü2; nāz ile TH. // 3. Beyit : TH.'de 5. Beyittir.
4.Beyit : TH.'de 3; MK.'da 4. ; Ü3,Ü4'te 5. Beyittir.
5a cānāne : ol şūḫ MK.,Ü3,Ü4 // 5.Beyit sadece TH.,MK.,Ü3'te vardır ve 4. Beyittir.
6a niyāz : visāl TH.
6b dil-efgāra : dil-figāra Ü2,TH.,MK.
G.120: Ü1(47b),Ü2(-),SH.(40b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(51b)

İderdi şöhret-i şem'-i cemāl-i Yūsuf'ı iṭfā
Alur gözle gören ol şāhid-i ṭannāz-ı bāzārı

5. Belī her zaḫm-ı ḫār-ı pāy bir güldür ḥaḳīḳatde
Neverdān-ı reh-i miḥnet ider gül üzre reftārı

Feraḥ-zādur raḥīḳ-i cām-ı naẓm-ı digerān ammā
Bana meyden neşāṭ-efzā gelür Sırrī'nüñ eş'ārı

121.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Dil ṭutuldı būy-ı zülfüñle kemendi görmedi
Kimse dām-ı ṭurrede bu pāy-bendi görmedi

Da'vī-i āteş-'inānı eylemezdi āfitāb
Ḳorḳaram ol āfet-i çāpük-semendi görmedi

Sīnemi pür-zaḫm idüp dil-ber teġāfül eyledi
Merhem-i bihbūd cism-i derdmendi görmedi

Rüstem olurdı esīr-i bende-i fermān-beri
Rezmgāh-ı 'işvede ol şeh-levendi görmedi

5. Şāneāsā çāk çāk olurdı Sırrī n'eyleyem
Vaṣf-ı zülfüñde bu şi'r-i dil-pesendi görmedi

122.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. 'Aks-ı ruḫsāruñla itdüñ gülsitān āyīneyi
Eyledüñ maḥsūd-ı gülzār-ı cenān āyīneyi

İnḫisāf-ı āh-ı germümden ḥaẓer ey māh-rū
İ'timād itmezseñ eyle imtiḥān āyīneyi

---

G.121: Ü1(48a),Ü2(101a),SH.(40b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(51b)
3.Beyit : Ü2'de 4. Beyittir.
4a esīr-i : esīr ü Ü2 // 4. Beyit : Ü2'de 3. Beyittir.
5b zülfüñde : zülfinde SH.
G.122: Ü1(48a),Ü2(101b),SH.(41a),TH.(60a),AE.(18a),MK.(71a),Ü3(41b),Ü4(-),TR.(51b)
2a İnḫisāf āh-ı keremümden ḥaẓer ey māh-rū : El-ḥazer renc-i ḫavf-ı āhdan ey māh-rū TH.,Ü3 ; İnḫisāf gerdenümden ḥaẓer ey māh-rū Ü2.

Pertev-i mihr-i cemālüñden żiyā-gīr olsa ger
Baḳsa ḫākister ider rūşen-gerān āyīneyi

Rūy-ı pākin yār 'aks-endāz-ı mir'at eylemiş
İtmiş ol āyīne-rū āyīnedān āyīneyi

5. Eylesin āyīne-i raġbet senüñdür meşrebān
Levḥ-i zānūsın ider ehl-i dilān āyīneyi

Bī-irādet cilveger olmaz cihānda nesne hīç
Şaḫṣ u timşāli gör eyle der-miyān āyīneyi

Çeşm-i vaḥdet-bīnī itme şaḳın aḥvāle nigeh
Ḥüsnüñe itme muḳābil el-āmān āyīneyi

Söyleden Sırrī'yi mir'āt-ı ruḫuñdur k'itdiler
Ṭūṭīyāna levḥ-i ta'līm-i beyān āyīneyi

## 123.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. O meydür mey ki sāḳī olmamış Cemşīd şeydāsı
Ki yek-berg-i ḫazān-ı tākinüñ ḫurşīd şeydāsı

O meydür mey ki mestān-ı terennüm sāzınuñ her dem
Kemān-ı māh-ı nevle olmada Nāhīd şeydāsı

O meydür mey ki sāġar- nūşı ifnā-yı vücūd itse
Olur ifnāsınuñ şad devlet-i cāvīd şeydāsı

---

3a mihr-i : nūr-ı AE. // 3. Beyit : TH.,AE.,Ü3'te 4. Beyittir.
4.Beyit : TH.,Ü3'te 5. Beyittir.
5a eylesin āyīne-i : itmesün āyīneye AE.; eylesün āyīneye MK. // 5. Beyit : Sadece TH.,AE.,Ü3'te vardır ve TH.'de 6.; Ü3'te 7. Beyittir.
6a nesne : kimse TH.
6b şaḫṣ u : şaḫṣ- TH.,TR. // 6. Beyit : AE.'de 3; MK.'da 2. Beyittir.
7. Beyit : Sadece Ü3'te vardır.
8a Sırrīyi : Sırrī-i TH.,MK.
G.123: Ü1(-),Ü2(101a),SH.(41a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR.(51b)

O meydür mey ki me'yūs-ı dü-'ālem itdürür cānı
Ki ḥüsn-i (pahāsı)nuñ biñ şāhid-i ümmīd şeydāsı

5. O meydür mey ki dürd-āşāmın eyler bī-ser ü sāmān
O sāmān kim fezā-yı 'ālem-i tecrīd şeydāsı

4a itdürür Ü2 : eydürür

## FARSÇA GAZELLER

### 1.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün**

آنکه بر عاجز ا فتاده مد د رس باشد
د ستگیرش همه ا رواح مقد س باشد

داغ دلرا د گرا ن مرهم وصلت خواهند
زخمی از ناوك هجرتو مرا بس باشد

چشم عاشق بجز آ بی ندهد روز بکا
خانه اش در گزر سیل موسس باشد

هرکه قد ر خط روی تو ند ا ند دا یم
کی زگلزار حسن بار کش خس باشد

گر شود در نظر رغبت استاد زامان
شاهد نظم من ازنور ملبس باشد

حضرت را می افندی که رئیس ا لکتاب
قصر اقبال وی از مهر مقرنس باشد

بر خور نخل هنر بادزباغ ابدی
درخور مسند عرفان نه هرکس باشد

---

FG. 1: Ü1(28a),Ü2(-),SH.(24b),TH.(-),M(3a),MK.(57b),Ü3(- ),Ü4(- ),TR(46a)

1. Düşkünün imdadına yetişenin elinden bütün kutsal ruhlar tutar. (Düşkün, âcizin imdadına yetişenin elinden bütün kutsal ruhlar tutar.)
2. Başkaları, gönül yaralarına vuslat merhemi isterken senin ayrılığının okundan gelen yara bana yeter.
3. Ağlama gününde, âşığın gözü, sudan başkasını akıtmaz. Onun evi, sel suyunun yatağına, selin geçtiği yol üzerine kurulmuştur.
4. Senin yüzünün kıymetini hiç bilmeyen kimse güzellik bahçesinden nasıl çalı çırpı taşıyabilir.
5. Zamanın üstadının rağbet gözüne ulaşırsa (zamanın şiirden anlayan üstadının rağbetine mazhar olursa), benim nazm güzelim nurdan elbise giyer.
6. Reisü'l-küttâb Râmî Efendi Hazretlerinin ikbâl, baht sarayı güneşle süslenmiştir. (Saray o kadar süslü ve yüksek yapılmıştır ki etrafını güneş gibi aydınlatmaktadır.)
7. Sonsuzluk bahçesinden ustalık, hüner hurması yesin. İrfan tahtına herkes layık olamaz.

2.

*Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün**

دل به وحشتگاه کوی عشق تنها می رود
نیست پروایش چو مهر عالم آرا می رود

تانمی گریم نمی بینم جمال یار را
سیر گلشن را نگاه من زدریا می رود

خا طر نو جاه دلگیرست ازیار قد یم
ا ز چمن بگرفت دل سروی که بالا می ر ود

گریه ام گر نیست معذ ورم زاسیتلا ی عشق
دشنه چون افتد به آ تش آ بش ازجا می رود

برد ل پاك عشق عاشق برشد اما چاره نیست
شوق وصل یوسف ا ز یاد زلیخا می رود

یارهم آسوده اززلف دراز خویش نیست
گر بجایی می رود زنجیر درپا می رود

کهنه شد خا صیت اجزای عالم غا لبا
نشوه می نیز می ترسم زصهبا می رود

---

FG. 2 : Ü1(28b),Ü2(81a),SH.(24b),TH.(-),M(3a),MK.(-),Ü3(- ),Ü4(- ),TR(47a)

1.Gönül, aşkın ürküntü veren diyarına yalnız başına gidiyor. Onun korkusu yoktur; çünkü cihanı süsleyen güneş gibi gidiyor.

2.Sevgilinin yüzünü ağlamadıkça göremem. Bakışım, gül bahçesini seyre, denizden gidiyor.

3.Yeni makamın hatırı (gönlü), eski dosttan kırıktır, yükselen bir servinin gönlünü, çemenlik yerden tuttu.

4. Aşkın beni istilâ etmesinden (her yanımı kaplamasından ) dolayı ağlamam. Çünkü hançer ateşe düşünce onun suyu yok oluyor.

5. Sevenin sevgisi temiz gönle yükseldi.; ama çare yoktur. Zira, Yusuf'a kavuşma iştiyakı, Züleyha'nın aklından gidiyor.

6. Sevgili, kendi uzun zülfünden dolayı rahatlık içinde değildir. Eğer bir yere giderse, ayağında zincirle gidiyor.

7. Ey Galib! Âlemin unsurlarının özelliği eskidi. Korkarım şarabın verdiği neşe de kırmızı şaraptan kaybolup gidecek.

3.

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün**

گرفتاری خود را از رهایی معتبر دارد
که ازچوب قفس مرغ دلم بال دگر دارد

زامساک سحاب چرخ گلبنرا هرا سی نیست
ز خون دل برای غنچه بلبل چشم تر دارد

کف اهل هنر از زینت صوریست مستغنی
بریدن خاتمست آ نرا که دست بی هنر دارد

ضرر در اصطلاح خواجگان نیستی سود ست
متاع خویش را دل زان جهت میل ضرر دارد

غبار شور عاشق کحل بینش داد معشوقست
زگرد باد هامون لیلی ازمجنون خبر دارد

---

FG. 3 : Ü1(28b), Ü2(81a), SH.(25a), TH.(-), M(-), TR(47a)

1.Tutsaklığım, kurtuluştan muteberdir. Çünkü, gönül kuşumun kafesin çubuklarından başka bir kanadı vardır. (Gönül kuşumun kafes çubuklarından başka bir kanadı yapılmış olunca, tutsaklığım, bana kurtulmuş olmaktan daha muteberdir.)

2.Feleğin bulutlarının cimriliğinden dolayı gül fidanının korkusu yoktur. Çünkü; bülbül, gonca için gönül kanından ıslak bir göze sahiptir.

3.Hüner erbabının eli zahirî süslerden müstağnidir; onlara ihtiyacı yoktur. Hünersiz ele sahip olanın .....?

4.Yokluk sahiplerinin ıstılahında zarar, fayda demektir. (Yokluğun ne olduğunu bilenlerin dilinde zarar, fayda demektir.) Bundan dolayı gönül, kendi malını zarara yöneltiyor.

5. Âşığın iştiyakının tozu, eevgilinin görmesini sağlayan sürmedir. Leyla, çöl kasırgası sayesinde Mecnun'dan haber alır.

4.

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün**

سیل اشکم د ید چشم تو برای خوگرفت
هیچ دیدی چه کمند موج کس آهو گرفت

حسن شوخت گاه طرف خال و که ابرو گرفت
گه بدستش تیغ وگاهی گوی د ستتبو گرفت

هان تو باسررشته حکمت به عیسی دل مبند
یک سر سوزن که ازوی درد را دارو گرفت

درد د ل را سنبل باغ ارم می سازدش
هر که در د ل آرزوی بوی آن گیسو گرفت

صورت آیینه خورشید را پیش آورد
آ نکه بر روی خودش آیینه زانو گرفت

نام ساقی را که پرسید م زپیر میفروش
سربسر بزم جهانرا نعره یاهو گرفت

گل بشبنم می نشاند رنگ و بو از آفتاب
غنچه ما ز آفتاب جام رنگ و بو گرفت

ورزش عشق بتان درپیری غا لب جرم تست
پا کف پر رعشه که ا ین ساغر مملو گرفت

---

FG 4 : Ü1(27a), Ü2(-), SH.(23a), TH.(-), M(-), TR(46b)

1.Senin gözün, göz yaşımın selini gördü de alışkanlığa yordu. Sen hiç dalga kemendiyle ceylan yakalayan birisini gördün mü?

2.Senin cilveli güzelliğin bazan ben tarafını bazan da kaş tarafını tuttu. Bazan eline kılıç, bazan da kırlangıç kavunu (şamama) aldı. (Senin latif, hoş güzelliğin bazan ben tarafını bazan kaş tarafını tutuyor. Senin hoşluğunun güzelliği bazan benden bazan kaştan kaynaklanıyor. Bazan eline kılıç, bazan kokulu top alıyor.)

3. Bir ip ucu kadar hikmetle İsa'ya özenme; çünkü bir iğne ucu ondan derdinin devasını aldı. (Onun derdinin devasını engelledi.)

4. Gönlünde o saçın kokusunu arzulayan herkes, gönül derdini İrem bahçesinin sümbülü kılar. (İrem bağının sünbülü, gönlün bağının ıztırabını giderir. O, gönlün devasıdır.)

5. Kendi yüzüne, diz aynası yapan kimse, güneş aynasının suretini karşısında görür. (Kim dizinin üstünde, yüzünü görmek için ayna tutarsa sanki güneşi aynada görmüş olur.)

6. Şarap satan pirden (tekkenin şeyhinden, mürşidden) sakinin adını sorunca, cihan meclisini baştan başa Yâ Hû na'rası kapladı.

7. Gül, çiğ damlasına güneş ışığından renk ve koku yerleştirir. Bizim goncamız, kadeh güneşinden renk ve koku almıştır.

8. Galip! Yaşlılıkta güzellerin aşkına çalışmak, senin suçundur. Bu titrek elle kim dolu kadehi tutmuştur.

5.

*Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün**

نور حسن دوست پندارد که موسی آتشست
زین خیال ناملایم طور سینا آتشست

ساقیا ازحسن عالمسوز خود آسوده ای
باده در د ست توآب ودر دلها آتشست

روغن مار نفاقست اشک چشم دوستان
مینمایند ت گرآب امروز وفردا آتشست

هر که از خود میگذ ارد زود واصل میشود
مسند گل شبنم مهر آشنا را آتشست

روح را در سردی دل گرمکن باسوز عشق
آب روی خانه مهمان را بسرها آتشست

این جواب آن غزل غالب که عرفی گفتهاست
نور حسن دوست پیندارد که موسی آتشست

---

FG 5: Ü1(27b),Ü2(-),SH.(23b),TH.(-),M(-),TR(46b)

1.Sevgilinin güzelliğinin nurunu Musa, ateş zanneder. Bu hoş olmayan hayale göre Sina Dağı ateştir.

2.Ey Saki! Sen kendinin âlemi yakan güzelliğinden güvendesin. Şarap senin elinde su; gönüllerde ise ateştir.

3.Dostların gözyaşı nifak yılanının yağıdır. Sana su diye gösterseler de bugün ve yarın ateştir.

4.Kim kendinden geçerse, çabuk kavuşmuş olur. Gülün yeri, güneşi bilen şebneme göre, ateştir. (Kim kendinden geçerse çabuk vuslata kavuşur. Gülün mekânı, güneşe âşina olan çiğ damlası için ateştir.)

5.Aşk ateşiyle, soğuk gönüldeki ruhu ısıt, ısındır. Misafir evinin haysiyeti için başlarda ateş vardır.

6.Bu, Urfi'nin söylediği gazele Galib'in söylediği cevaptır. Sevgilinin güzelliğinin nurunu musa ateş zanneder.

I.

## Ḳıṭ'a Berāyı Muṣāhib Paşa Be-İltimās-ı Raḫş

*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

1. Ey sütūde-ẕāt-ı düstūr-ı kerīm
V'ey nedīm-i ḫaṣ-ı şāhen-şāh-ı nās

'Ālem-i evṣāfuñı seyr itmege
Pür-güşāde olımaz murġ-ı ḳıyās

Pertevi mihr-i żamīrüñden ider
Mihr-i 'ālem-tāb-ı gerdūn iḳtibās

Ġurfe-i iḳbāl ü 'ömrüñ eyleye
Bānī-i taḳdīr-i merṣūṣu'l-esās

5. Olsa lāyıḳdur semend-i cāhuña
Şu'le-i mihr-i cihān-ārā ḳuṭās

Cevherī-i dil yem-i iḫlāṣdan
Eyleyüp ihdā-yı lü'lü'-yi sipās

Biñ hicāb ile cenābuñdan bu dem
Eylerem bir raḫş-ı çāpük-iltimās

Ol feres kim eşheb-i ṭab'um gibi
Māt olur her ḥamlesinde bu firās

---

Kt.I : Ü1(24b),Ü2(102b),SH.(21a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(- ),Ü4(- ),TR(52a)

Ḳıṭ 'a Berāyı Muṣāhib Paşa Be-İltimās-ı Raḫş : Ḳıṭ'a Berāyı İltimās-ı Raḫş Muṣāhib Paşa Ü2; Ġazel-i Garrā Berāyı Muṣāhib Paşa Be-İltimās-ı Raḫş-ı sebük-pā SH.

3.Beyit : - Ü2

4.Beyit: Ü2'de 3. Beyittir.

7a hicāb ile : hicābla Ü2

8b ḥamlesinde : cilvesinde Ü2

# I.

## NŪR-EFŞĀ-YI BĀRİḲĀ-İ ḲALEM-İ ĀTEŞĪN-TA'BĪR DER-VAṢF-I ÇETR-İ SULṬĀN MEḤEMMED ḪĀN ĀSUMĀN-SERĪR 'ALEYHİ'R-RAḤME

*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

1. Ey ḫıyāmuñ āsumān-ı 'ālem-i pür-'adl ü dād
Mesnedüñ burc-ı Esed ẕāt-ı şerīfüñ āfitāb

Āsitānuñ būsegāh-ı ser-bülendān-ı cihān
Bārgāhuñ meḥbiṭ-i nūr-ı Hüdā bī-irtiyāb

Ḫabbezā çetr-i hümāyūn-ı muṣanna'kār kim
Görmemişdür miṣlini çeşm-i sipihr-i nüh-ḳıbāb

Bārgāh-ı āsumān-rif'at ki evtādı olur
Ḫāk-sūde mīl-i kuḥl-i çeşm-i māh u āfitāb

5. 'Aks-i eşkāl-i nuḳūşıyla zemīn bir gülsitān
Şemse-i zerrīn-tāḳıyla felek pür-nūr u tāb

Gülşen-i cennet ki her demde bahārı bī-ḫazān
Her ṭınābı gīsū-yı ḥavrā gibi pür-pīç ü tāb

Her sütūnı serv-ḳadd bir şāhid-i zerrīn-kemer
Ḫāk-i pāyı reşk-i būy-ı nāfe-i pür-müşk-i nāb

Ḫayme-i gerdūn-ı ḫaṣiyyet ki dīvān-ı kehil
İstirāḳ-ı sem' içün olmaḳ dilerse rāh-yāb

---

Tr.I: Ü1(3a),Ü2(63a),SH.(6a),TH.(6b),M(-),MK.(48a),Ü3(3b),Ü4(-),TR( 38b)

Başlık: Der-Vaṣf-ı Çetr-i Pādişāh-ı 'Ālem Ṣulṭān Meḥemmed Ḫān Ü2; Der-Vaṣf-ı Çetr-i Ṣulṭān Meḥemmed Ḫān 'Aleyhi'r-raḥmeti ve'l-Ġufrān SH.; Der-Sitāyiş-i Ḫażret-i Ṣulṭān Meḥemmed Ḫān ĠāzīTH.; Tārīḫ-i Oṭaġ-ı Sulṭān Meḥemmed ve'l-Ġufrān MK.

1b mesnedüñ : mesned-i TH.
2a būsegāh-ı : būsecāy TH.,MK.
5a nuḳūşıyla : nüfūsıyla TH.
5b pür-nūr u tāb : her āfitāb MK. / nūr u : nür- Ü2.
6a ki : gibi TH.,MK. / demde : dem TH.,MK.
7b ḫāk-i pāyı : ḫāk-pāy Ü2; ḫak-pāyı MK.
8a kehil : baḫil TH.
8b içün : ile TH.

Her ne cānibden ḳarīb olmaḳ dilerse görinür
Her ṭınābı çeşmine āmāde bir tīr-i şihāb

Ḫayme-i iclālini idrāk idüp āḫir ʿadū
Sūziş-i nār-ı elemle dilleri olur kebāb

Bī-tevaḳḳuf nuṭk-ı inṣāfa gelüp hep didiler
Çāder-i maṭbaḫdur aña ḫayme-i Efrāsiyāb

Ḳaṭre-i bārān-ı raḥmetden olur ol ḫaymenüñ
Her ṭınābı rişte-i dürr-i hoş-āb-ı bī-ḥisāb

Tāze bir revnaḳ bulur ḫurşīdden gerdūn gibi
Aña teşrīf idicek şāhen-şeh-i ʿālī-cenāb

Ḥażret-i Sulṭān Meḥemmed Ḫān Ġāzī kim odur
Kām-baḫş u kām-rān u kām-bīn ü kām-yāb

Böyle tanẓīm itdi silk-i naẓma dürc-i maʿnīden
Gevher-i maẓmūn-ı elḳābın dil idüp intiḫāb

Gevher-i kān-ı ʿadālet dürr-i baḥr-ı salṭanat
Revnaḳ-ı taḫt-ı saʿādet dāver-i ʿizzet-meʾāb

Ḫusrev-i ʿālem-penāh u şāh-ı vālā-bārgāh
Dāver-i Dārā-sipāh u pādişāh-ı Cem-cenāb

Şemʿ-i ʿadliyle münevver şām-ı baḫt-ı kāʾināt
Mihr-i reʾyiyle müzeyyen mesned-i ṣubḥ-ı ṣavāb

Çihre-fersāyī ile māh eyledi kesb-i şeref
Buldı rū-mālī-i dergāhıyla rifʿat āfitāb

---

12b ṭınābı : ṭınāb Ü2.
13a bulur : bula MK.
15b dil idüp : idüp dil-i TH.,MK.
16b taḫt-ı : taḫt u Ü1; baḫt u Ü2
17a vālā : ʿālī TH.
17b sipāh u : sipāda vü Ü2; sipāh-ı MK.
18b müzeyyen : münevver MK.

Gerdiş-i gerdūndan itmez şikāyet bir daḫı
Eyleyen ol bārgāh-ı Cem-maḳāma intisāb

Dīde-i ḥasret ile yāḳut iderdi dāmenin
Düşde görse keff-i dür-pāşın eger çeşm-i seḥāb

Bārgāhı ḳıble-i aṣḥāb-ı ḥācāt-ı cihān
Āsitānı zümre-i ehl-i dil ü ṭab'a me'āb

İtmede ḥālā zebān-ı rūḥ-ı 'arşīden ṣudūr
Çetr-i cāh u sāḥa-i ḳadrin añup eyler ḫiṭāb

Ḫayme-i cāhet kücā vü teng-nāy-ı lā-mekān
Ber-feżā-yı ḳadr-i ḫod mey-keş ṭınāb-ender-ṭınāb

Ol şehenşāh-ı ḳader-kudret ki fermān eylese
Bir ḳavil ile diyār-ı düşmeni eyler ḫarāb

Ṭab'-ı eşyāya eger nehyi sirāyet eylese
Kār-ı ḥınnādan olurdı her ṭaraf reng-i ḫısāb

Olsa ger bād-ı semūm-ı ḳahrı deryāya vezān
Ṭarfetü'l-'ayn içre eylerdi yedi baḥrı serāb

Bilse ḥilmin bīm-i lerzişden olup sīm-āb emīn
Görse temkīn ü vaḳārın kūh olur pür-ıżṭırāb

Cism-i kettāna iderdi taḳviyet-baḫşı temām
Vāye-gīr-i berḳ-ı tīġ-ı 'adli olsa māh-tāb

---

20a şikāyet bir : şikāyetler MK.
20b bārgāh-ı : bārgāha Ü1 / Cem : cism SH.
21a ḥasret ile : ḥasretle pür TH.
22a bārgāhı : bārgāh-ı Ü1 / aṣḥāb-ı ḥācāt-ı : ḥācāt-ı aṣḥāb MK.
23a 'arşīden : 'arfīden Ü2; 'arḳından MK.
24b feżā-yı : ḳażā-yı MK. // 24. Beyit : Farsça'dır.
25b bir ḳavil ile : bir ḳavli eyler MK. / düşmeni eyler : düşmen-i dīni TH.
26b her : ber Ü2; bir TH.
27a vezān : devān MK.
27b eylerdi yedi baḥrı : olurdı yedi deryā MK.
28a bīm-i nīm-i MK.
28b temkīn ü : temkīn-i TH.
29. Beyit : - MK.

30. Deşte şāmil olsa ger fermān-ı ḥıfẓ u re'feti
Mehd olurdı peççe-i āhūya ṣadr-ı şīr-i ġāb

Naẓra-i luṭfı ḥakem olsaydı ḥāl-i 'ācize
Āşiyān-ı kebg olurdı kapeg-i şāhīn ü 'uḳāb

Ebr-i elṭāfı olaydı reşḥa-rīz-i bādiye
Lücce-i deryā-yı pür-mevce dönerdi her serāb

Ḳalmadı eyyām-ı devrinde şikeste bir derūn
Nehy-i şer'-i Muṣṭafā ile meger cām-ı şarāb

Sāḫa-i evṣāfını ṭayy eylemek emr-i muḥāl
Peyk-i endīşe ne deñlü itse ifrāṭ-ı şitāb

35. 'Ālem-ārā āfitābā bende-perver dāverā
Ey felek-ḥaşmet melek-ḫaṣlet dilīr-i meh-rikāb

Sensin ol kim milk-i ẓulm-ābād-ı kevni eyledüñ
Neyyir-i re'fet-şu'ā'-ı 'adl ile pür-nūr u tāb

Ṭāḳ-ı 'arşa itseler kerrūbiyān āvīḫte
Māh-ı nevden eyleyüp şemşīrüñe zerrīn-ġulāb

Ben daḫı ḫāṣıyyet-i ẓātum diyem sulṭānuma
Ruḫṣat olursa eyā şāhenşeh-i devlet-me'āb

Vaṣfuña āġāz idince nükte-sencān-ı süḫan
İtdiler her nükte-i şūḫ u selīmüm bir kitāb

---

30a ḥıfẓ u : ḥıfẓ-ı TH.,MK. / re'feti : rāfeti MK.
30b peççe-i : pençe-i Ü2,TH.
31a ḥāl-i : ṣadr-ı TH.
31b kapeg-i çeng-i Ü2,TH. // 31. Beyit : - MK.
32b mevce : cūşa TH.,MK.
35a bende : nide Ü2
36b 'adl ile : 'adlla Ü2,MK.
37a itseler kerrūbiyān āvīḫte : eylesün āvīḫte kerrūbiyān TH.
37b ġulāb : ḳırāb TH.; ḳıbāb MK.
39a vaṣfuña : vaṣfına SH.,Ü2,MK.
39b şūh u : şūh- Ü2 / şūḫ u selīmüm : şūḫ-ı şemīm MK.

40. Ṣafvet-i āyīne-i ṭab‘um leb-i cūda eger
Fi’l-meṣel vaṣf eylese bir ṣā‘ir-i nāzük-cevāb

Bād-ı ṣarṣar eylese dünyāyı pür-gerd ü ġubār
Ḥaşre dek āzād olurdı tīregīden rūy-ı āb

Ḫaclegāh-ı ṭab‘umı ben daḫı tezyīn itmedin
‘Arż ider kendin ‘arūsān-ı ma‘ānī bī-ḥicāb

Şem‘-i naẓm-ı pāküme pervāne rūḥ-ı Enverī
Bārek’allāh ḫ̆ān-ı eş‘ārum revān-ı Fāryāb

Ḫ̆āce-i bāzār-ı ‘irfān-ı zamānum n’eyleyem
Olmadum kālā-yı nā-yāb-ı hünerden behre-yāb

45. Ḫod-sitāyī tā-be-key ey Sırrī olmış ṭutalum
Her sözüñ bir münteḫab dürr-i yem-i faṣlü’l-ḫitāb

Vaḳtidür ṣarrāf-ı dil gencīne-i iḫlāṣdan
İde ihdā gevher-i pāk-i du‘ā-yı müstecāb

Tā ki her ṣubḥ u mesā bir cāy-ı ṣaḥn-ı kevn ola
Gāh aḳ dībā vü gāhī müşk-i çetr-i bī-ṭınāb

Ḫayme-i idrāküñi Ḥaḳḳ ḳā’im idüp eylesün
Dergeh-i ‘izzet-resānuñ mültecā-yı şeyḫ ü şāb

Bārgāh-ı devletüñ ber-cā idüp Mevlā ola
Sāyesinde ‘ālem āsūde ilā yevmi’l-ḥisāb

---

41a gerd ü : gerd- Ü1
41b tīr-i : tīre SH., Ü2 / 41. Beyit : - TH.
43a naẓm-ı : naẓmum MK.
44b olmadum : olmadı MK. / nā-yāb-ı : vālā-yı SH.
45b sözüñ : sözün MK.
46b ihdā gevher-i : sūd-ı cevher-i TH.
47b müşk-i çetr-i bī-ṭınāb : - Ü1; - SH. // 47. Beyit : - MK.
48a idrāküñi : idrākini MK. / Ḥaḳ ḳā’im idüp eylesün : ḳā’im idüp Ḥaḳ eylesün Ü2,SH.,TH.,MK.
49a ber-cā TH.: bir cā ; cā : cāy Ü2,SH. / ola : ide MK.

50. Her ne yerde ḳurılursa bu otāġ-ı pür-şükūh
Cāy-ı a'dā ola dā'im zīr-i evtād-ı ṭınāb

Her ne yerde sākin olursañ ferāḥ olsun nedīm
Her ne yaña 'azm iderseñ ola nuṣret der-rikāb

Bu otāġa iki tārīḫ-i selīs itsem n'ola
Çarḫda mānend-i farḳ-ı farḳadan bī-irtiyāb

Çetr-i zībā āsumān-peyker cedīd ü bī-bedel
Çetr-i bī-mānend-i Sulṭān-ı zamān-ı kām-yāb♦

چتر زیبا اسمان پیکر جدید وبی بدل
چتر بی مانند سلطان زمان کامیاب
(H.1082/M.1671)

## II.
## Tārīḫ-i Cülūs-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

*Mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün*

1. Ḫıred-fersā nice naḳş-ı ġarībe olmada ẓāhir
İder aḥkāmın icrā eyledükçe çarḫ-ı gerdānı

---

50a bu : bir TH.

50b cāy-ı a'dā : ṣadr-ı a'dā TH. / ola dā'im zīr-i evtād-ı : ola her dem cāy-ı evtād u TH. / zīr-i : cāy-ı SH.,TH.,MK.

53a cedīd-i : ḫıdīvv-i TH.

52a bu : bir TH.

53a cedīd ü Ü3: cedīd-i : ḫıdīv-i TH.

♦ TH. Nüshasındaki "ḫıdīv" kelimesinin okunuşu yanlıştır; çünkü böyle okuduğumuzda mısranın toplam değeri H.1676'yı bulmaktadır. Diğer nüshalardaki "cedīd" kelimesi, harflerin tarih değeri bakımından daha uygun düşmekte ise de mısranın toplam değeri H.1076'dır. İkinci mısraya göre eksik olan "6" rakamının karşılığı "vav" (و) harfi, Ü3 nüshasındaki "cedīd ü bī-bedel" okunmasıyla her iki mısranın toplam değeri olan H.1082/M.1671 tarihini göstermekte ve böylece iki tarih-i selis ortaya çıkmaktadır.

Tr.II: Ü1(22b),Ü2(-),SH.(19b),TH.(-),M(-),MK.(-),Ü3(- ),Ü4(-),TTR(45a)

Başlık :Tārīḫ-i Cülūs-ı Sul|ān Süleymān Ḫān : Tārīh-i Cülūs-ı Ḥażret-i Sulṭān Süleymān Ḫān 'Aleyhi'r-Raḥmeti ve'l-Ġufrān SH.,TR.

Tenezzül buldı tāb-ı bedr-i iḳbāl-i Meḥemmed Ḫān
O māh-ı ʻālem-ārānuñ nümāyān oldı noḳṣānı

Şeb-i tārīk-i ālām-ı taḥayyürde ḳalup ʻālem
Ṭulūʻ itdi o dem bir āfitāb-ı nūr-ı Yezdānī

Olup revnaḳ-fürūz-ı mesned-i ʻizzet Süleymān Ḫān
Yerine geldi güyā gitmiş iken ʻālemüñ cānı

5. Zihī Sulṭān-ı ʻādil merd-i kāmil şāh-ı deryā-dil
Fürūzān gevher-i yektā-yı kān-ı Âl-i ʻOsmānī

İlāhī müstedām-ı taḫt-ı devlet eyleyüp ẕātın
Maṣūn eyle gezend-i fitneden ol şāh-ı devrānı

Olup tārīḫ-cūyā-yı cülūsı künc-i fikretde
Bu nevʻa oldı nā-geh ḫāṭıra ilhām-ı Rabbānī

Cülūs-ı mesned-i iḳbālinüñ tārīḫidür Sırrī
Süleymān Şāḫ-ı ʻādil zīb-i evreng-i Süleymānī

سليمان شاه عادل زيب اورنک سليماني
( H.1099/M.1687)

III.
Tārīḫ-i Ṣadāret-i Vezīr-i Bī-Hemtā Ḳara Muṣṭafā Paşa

*Mefāʻīlün / mefāʻīlün / mefāʻīlün / mefāʻīlün*

1. Vezān olup nesīm-i ʻāṭıfet gülzār-ı dehr içre
Cihānı ḫurrem ü ḫandān u şādān itdi ser-tā-pā

Ġurūba varmış iken şemsi ẕāt-ı ḥażret-i maḫdūm
Ṭulūʻ itdi bu dem bir mihr-i evc-i maʻdelet-pīrā

Zihī mihr-i şeref-baḫşā-yı ʻālem kim şuʻāından
Sezādur olsa ḫıyre-çeşm-i ḫurşīd-i cihān-peymā

---

Tr.III: Ü1(23a),Ü2(-),SH.(19b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR(45a)
Başlık : Tārīḫ-i Ṣadāret-i Vezīr-i Bī-Hemtā Ḳara Muṣṭafā Paşa : Tārīḫ-i Ṣadāret-i Vezīr-i Bī-Hemtā Destūr-ı Kam-Baḫşā Ḳara Muṣṭafā Paşa SH..

Vezīr-i a'ẓam-ı Sulṭān Meḥemmed Ḫān-ı Rābi' kim
Naẓīrüñ görmemişdür dīde-i dünyā vü māfihā

Zihī düstūr-ı ekrem ṣadr-ı a'ẓam-ı dāver-i ḫurrem
Vezīr-i muḥterem düşmen-şikār-ı 'arṣa-i heycā

'Adālet dest-i iḳbālinde bir mihr-i feraḥ-engīz
Ṣadāret ḳāmet-i iclālinde bir ḫil'at-i zībā

Müşīr-i kār-fermā kārvān-ı emr-i her müşkil
Vekīl-i cümletü'l-mülk-i şehen-şāh-ı cihān-ārā

Ne mümkin ṣūret-i mir'āt-ı ṭab'ın eylemek tavṣīf
Olur ṭūṭī-i endīşem zebān-ı 'acz ile güyā

İrişdi güş-ı hūşa bir nidā-yı pür-beşāret kim
Nümāyān oldı her ḥarfinde biñ ma'nā-yı rūḥ-efzā

İlāhī müstedām it ṣadr-ı devletde sa'ādetle
Mu'ammer ola tā rūz-ı cezā ol ẕāt-ı bī-hemtā

Bu nev'a yazdılar dīvān-ı 'arşa sāl-i tārīḫin
Kef-i yümniyle aldı mühr-i cāhı Muṣṭafā Paşa

كف يمنيله آلدى مهرى جاهي مصطفى پاشا
(H. 1093 / M.1682)

## IV.

### Tārīh-i Nişān-zeden-i Sulṭān Meḥemmed Ḫān Merḥūm

*Mef 'ūlü / mefā 'īlü / mefā 'īlü / fe 'ūlün*

Yektā-güher-i lücce-i aṣlāb-ı selāṭīn
Hem-nām-ı şehenşāh-ı rüsül şāh-ı zamāndur

Sulṭān ebu'l-feṭḥ-i cihān Ḫān Meḥemmed
Kim 'ahd-i şerīfinde cihān emn ü emāndur

---

Tr.IV: Ü1(23b),Ü2(-),SH.(20a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR(-)

Bu bī-bedel āvīzeyi on beş sene evvel
Edrine'de ḍarb itdügi meşhūr-ı cihāndur

Şevketle idüp mesned-i İstanbul'ı teşrīf
Ol şehr ki reşk-āver-i gülzār-ı cināndur

Manẓūrı olup bunca ḍurūb-ı hüner-āyīn
Kim münderic-i zāviye-i Atıcıyān'dur

Ol vaḳt olup ṭab'-ı hümāyūnına lāyıḥ
Ol ḍarb ki ḥüsn-i hüner-i 'āleme āndur

Menzille gidüp oḳ gibi fermān ile bir ḳul
'İzzetle getürdüp anı kim tuḥfe-i cāndur

İṣbāt ile vaż' eylemek āṣārı ezelden
Āyīn-i rüsūm-ı selef-i ḍarb-ı zenāndur

Bu resme ri'āyet içün ol pādişeh-i dīn
Tekrār anuñ iṣbātına dāmen-be-miyāndur

Mānend-i 'anaṣır getürüp çār-şühūdı
Kim her biri 'unṣur gibi bir rükn-i cihāndur

Ṣābit olıcaḳ ḍarb-ı ḫadeng-i şeh-i devrān
İfrāṭ-ı neşāṭ ile cihān dest-feşāndur

Vaḳḳaṣ ocaġuñ itse münevver 'aceb olmaz
Zīrā bu bir āvīze-i ḫurşīd-i nişāndur

Eslāfuñ olur ḳalbi bu āṣār ile ḫurrem
Gūyā ki derūnı çemenistān-ı cināndur

Ammā ki küfür-pīşe olan düşmen-i dīnüñ
Ṣad dāġ-ı ḥasedle cigeri lālesitāndur

Dir birbirine bu hüneri gösterüp a'dā
Şimden gerü taḥḳīḳ idüñüz ḥāli yamāndur

Rūy-ı hedef-i tīrine ḥaḳḳ-ı vasaṭından
Ṣanmañ bu iṣābet eṣer-i tīr ü kemāndur

Hīç buña kerāmet dimeden ġayrı söz olmaz
Zīrā bu eṣer reşk-i dil-i Toz Ḳoparan'dur

Ne Toz Ḳoparan ẕerre ḳadar gerdine irmez
Ol dem ki ḫadengi dü-cihāndan güẕerāndur

Ḥaḳḳ 'ömrini iḳbālini efzūn ide dā'im
Her demde niyāzum budur Allāh'a 'āyāndur

20. Seyr eyleyecek Sırrī-i dā'ī didi tārīḫ
Āvīze-i dil-keş 'amel-i şāh-ı cihāndur

آویزه دلکش عمل شاه جهاند ر
(H.1096 / M.1684)

## V.
## Tārīḫ-i Dil-ārā Berāy-ı Ḳaṣr-ı Mekīn-i Meḥemmed Aġa Emīn-i Gümrük İstanbul

*Mefā'īlün / mefā'īlün / fe'ūlün*

1. Emīn-i gümrük aġa-yı mükerrem
Semiyy-i Ḥażret-i maḥbūb-ı Mevlā

O ẕāt-ı pāk-i ṣāḥib mecdün el-ḥaḳ
'Adīlin görmemişdür çeşm-i dünyā

İder ṭūmār cūd-ı Ḥātem-i Ṭay
Kef-i dest-i seḫāsı bī-muḥābā

Ḫuṣūṣā ṭab'-ı mi'mārīsi itmiş
Bu nev-ṭarḥ-ı bedī'u'r-resmi peydā

5. Derūnında vezān oldukça olur
Ṣabā her dem mübārek bād güyā

---

19a iḳbālini : iḳbānı SH.

Tr.V: Ü1(24a),Ü2(-),SH.(20b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR(54b)

Tārīḫ-i Dil-ārā Berāy-ı Ḳaṣr-ı Mekīn-i Meḥemmed Aġa Emīn-i Gümrük-i İstanbul : Tārīḫ-i Ḳaṣr-Mekīn-i Meḥemmed Aġa Emīn-i Gümrük Ü1.

Beyāż-ı ṣubḥ ile āmīziş itmiş
Geç-i endūde-i ḳaṣrı ser-ā-pā

Feraḥ her cānibinden cilve-güster
Ṣafā her kūşesinden neşve-peymā

Derūnı ḳalb-i mü'min gibi pür-nūr
Bīrūnı verd-i cennet gibi ra'nā

Sütūnı ḳadd-i dil-ber gibi mevzūn
Suḳūfı çarḫ-ı heftüm gibi vālā

Zemīni cāy-ı cennetden mu'aṭṭar
Zamānı ṭāḳ-ı Kisrā'dan mu'allā

İdince irtifā'ın güş(a) düşdi
Zemīn-i inkisāra ṭāḳ-ı Kisrā

Ruḫām-ı ferş-i ḥavżı ṣafvetinden
Olur ḫıyre hemīşe çeşm-i bīnā

İder emvāc-ı āb-ı selsebīli
Zülāle çīn-i pīşānīsin icrā

İder fevvāre-i şādü'r-revānı
Sipihrüñ sīne-i pür-sūzın iṭfā

Hemīşe tā ki bu gülşen-serāda
Ola bu ḳaṣr-ı gerdūn-sāy ber-cā

Mübārek eyleyüp Ḥaḳ ṣāḥibine
Ola hem melce'-i ednā vü a'lā

Olur itmāmınuñ tārīḫi Sırrī
Neşāṭ-efzā muṣanna' ḳaṣr-ı zībā

نشاط افزا مصنعی قصر زیبا
(H.1109 / M.1697)

16b ednā vü a'lā : a'lā vü ednā SH.

I.

Ahreb♦

Biz gerd-i ḥaḳāret ile mesrūr oluruz
ʻĀlem ki Süleymān ola biz mūr oluruz
Ḫamyāze-keş-i ḥasret-i laʻl-i yāruz
Nūş eylemedin bādeyi maḫmūr oluruz

II.

Ahreb♦

Nā-fehm-i süḫan dil-beri nādir severüz
Biz sevdügümüz dil-beri şāʻir severüz
Sırrī gibi el-ḳıṣṣa bu ʻışmetgehde
Biz dil-beri hep ṭayyīb ü ṭāhir severüz

III.

Ahreb♦

Vaṣf-ı ruḫını ki ẕihne ol ān aldum
Tıfl-ı dile bir tāze gülistān aldum
Söyletdi bizi ḫāṭıra-i nevk-i müjeñ
Endīşe-i ḫūn-girifteden ḳan aldum

IV.

Ahreb♦

Tā key heves ü ḫ ̌āhiş-i iḳbāl-i güzīn
Gülzār-ı emelden olamazsuñ gül-çīn

---

R.I: Ü1(49b),Ü2(103a),SH.(42a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR(52b)
Rübāʻī, Ü2'de "Ḳıṭʻa" başlığıyla verilmiştir.
♦(Mef ʻūlü / mefāʻīlü / mefāʻilü / feʻūl- Mef ʻūlü / mefāʻīlü / mefāʻilün / fāʻ )
R.II: Ü1(49b),Ü2(102b),SH.(42a),TH.(-),AE.(-),MK.(73a),Ü3(42b),Ü4(-),TR(52a)
Rübāʻī Ü2'de "Ḳıṭʻa" başlığıyla verilmiştir.
♦ ( Mef ʻūlü / mefāʻīlü / mefūʻilü / feʻūl- Mef ʻūlü / mefāʻīlü / mefāʻilün / fāʻ )
2d hep : - Ü2.
R.III: Ü1(49b),Ü2(103a),SH.(42a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR(52b)
Rübāʻī, Ü2'de "Ḳıṭʻa" başlığıyla verilmiştir.
♦(Mef ʻūlü / mefāʻīlün / mefāʻilün / fāʻ - Mef ʻūlü / mefāʻīlü / mefāʻilün / fāʻ - Mef ʻūlü / mefāʻīlü / mefāʻilü / feʻūl )
3a ruḫını ki : ruḫı ki Ü2.
3b tāze : ḫūb Ü2.
3c müjen : müjeñ Ü2.
R.IV: Ü1(49b),Ü2(103a),SH.(42a),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR(52b)
Rübāʻī Ü2'de "Ḳıṭʻa" başlığıyla verilmiştir.
♦(Mef ʻūlü / mefāʻīlü / mefāʻilü / feʻūl - Mef ʻūlü / mefāʻīlü / mefāʻilün / fāʻ )

Zīnet-hevesā leb-i te'essüf-i bedr
Engüşt-i taḥayyüre nigīn-i la'lin

V.

Ahreb♦

Bāġ-ı ruḫını gülşen-i cennet bilürin
Ṭūbā-yı ḳad-i yāri ḳıyāmet bilürin
Sırrī o Felātūn-ḫıredüm kim yārüñ
Ḫaṭṭ-ı lebini nüsḫa-i ḥikmet bilürin

VI.

Ahreb♦

Olmış yine bir gevher-i baḥr-i 'irfān
Tuġrā-keş-i aḥkām-güzīn-i Sulṭān
Sırrī didi tefhīm idüben tārīḫin
Baḥrī Paşa muvaḳḳı'-ı şāh-ı cihān♦
بحری پاشا موقع شاه جهان
(H.1105 / M.1693)

VII.

Ahreb♦

شخصی د یدم که بودزیب دلوا ن  طغرا کش احکام کزین سلطان
کفتم این کست یکي تاریخش  بحری پاشا موقع شاه جهان

(H. 1105 / M.1693)

---

4c bedir MK. : besdür
R.V: Ü1(49b), Ü2(103a), SH.(42a), TH.(-), AE.(-), MK.(-), Ü3(-),Ü4(-)
Rübā'ī Ü2'de "Ḳıṭ'a" başlığıyla verilmiştir.
♦ (Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'ilü / fe'ūl - Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'ilün / fā' )
R.VI: Ü1(24a), Ü2(-), SH.(20b), TH.(-), AE.(-), MK.(73a)
Tārīḫ-i Tevḳī'i – Şuden-i Baḥrī Paşa Ü1; Tārīḫ-i Baḥrī Paşa MK.
♦ (Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlün / fā' )
2a Sırrī didi : didi biri MK.
♦ Bu şiir, tarihli bir rubaidir.
R.VII: Ü1(24a),Ü2(-),SH.(21a),TH.(-),AE.(-),MK.(73a),Ü3(43a),Ü4(-),TR(53a)
( Nüshalarda, "Tārīḫ-i Diger" başlığıyla verilmiştir. VI. Tarihli Rubai'nin Farsça'sıdır.)
♦( Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlün / fā')
(Sultân'ın seçkin buyruklarına tuğra çeken ve gönüllere süs olan bir kişiyi gördüm.Onun tarihini: "Bahri Paşa cihan şahının nişancısı oldu" şeklinde dedim.)

VIII.

Ahreb♦

ناکاه یمن داد کسی پیغامی　　صد مژده که رفته ازفلک ناکامی
امد زغزا چونی بشود تاریخ　　باجاه ریاست اکنون رامی

(H.1106 / M.1694)

## ḤİKĀYE-İ PEÇÇE-İ MEŞNEVĪ

*Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*

1. Bir siyeh rūzgār-ı kevn ü fesād
Olmış idi ma'āṣīye mu'tād

Bir gün ol bed-ḫıṣāl ü pür-'illet
İbnü Edhem'le eyleyüp ülfet

Didi ey 'ārif-i 'ulūm-ı ezel
Lūṭf idüp eyle 'uḳde-i dili ḥal

Bu ne ḥikmetdür ey ferīd-i cihān
Bir günāhı ki sevḳ ide şeyṭān

5. Anı icrāda olurum mecbūr
İdemem fi'le gelmeyince ḥużūr

Dā'im eyler ḍalālete bī-bāk
Zūr ile ceyb-i intibāhumı çāk

---

R.VIII: Ü1(24a), Ü2(-), SH.(-), TH.(-),AE.(-),MK.(73a),Ü3(43a),Ü4(-),TR(52a)
"Tārīḫ-i Riyāset-i RāmīEfendi; Tārīḫ-i Riyāset-i RāmīEfendi SH.; Tārīḫ-i RāmīEfendīRe'is olduğına MK." (MK. nüshası ciltlenirken son dizenin bulunduğu sayfa arka sayfaya yanlışlıkla konmuş.) // 8c ümmīd (....) : boşluk var.

♦( Mef'ūlü / fā'īlātü / mefā'ilün / fā' - Mef'ūlü / mefā'īlün / mefā'ilün / fā' )

♦Ansızın biri uğurlu bir haber verdi: Yüzlerce müjdeler olsun. Felekten muradını alamamak bitti. Tarihinin şöyle olması ümidi vardır: "Şimdi başkanlık makamına Râmî geldi."

Mes. I : Ü1(25a),Ü2(-),SH.(19a),TH.(-),AE.(-),MK.(72b),Ü3(-),Ü4(-)TR(44a)
Ḥikāye-i Peççe-i Meşnevī: PendīMK.
1a bir : bu MK.
2a bed : pür MK.
4a ḥikmetdür : ḥāletdür MK.
6b intibāhı mı çāk : intibāhı ṣad-çāk Ü1; intibāhı çāk SH.

Didi ol merd-i ʿālem-i taḥḳīḳ
Bu olur çār-nesneye taʿlīḳ

Bir günāha ki olasın der-kār
Çāre bu çārdan olur nā-çār

Eyledükde günāhı bī-pervā
Eyle bu çārdan birin icrā

Ġayrı ḫavf-ı Ḫudādan ol sālim
Ġam yime nic'olur diyü ḥālim

Evvelā eyledükde ʿışyānı
Yime hīç ġayr-ı rızḳ-ı Yezdānı

Sāḳıṭ ol hem ʿibādı silkinden
Kendüñi ṭaşra eyle milkinden

Eyleme milketinde hīç ḳarār
Durma arżında bir nefes zinhār

Buña da ḳādir olmaz iseñ eger
Cezm-i cürm eylemekde ey ebter

Bārī bul bir maḳām-ı tenhāyı
Ki aña vāḳıf itme mevlāyı

Ya meger vaḳt-i merg-i bī-āġāz
Melekü'l-mevte eyle ʿarż-ı niyāz

V'ey ki ġafletle geçdi evḳātum
Hīç yoḳ uḫrevī ʿibādātum

Vire bir ḳaç gün baña mühlet
İdeyüm Ḫaḳḳ'a cān ile ṭāʿat

Fevtüñe belki eyleyüp imhāl
Olasun ṭāʿat ile ferruḫ-fāl

---

12a sāḳıt ol hem : ki ( قخ ) hem olur MK.
15b ki : - MK.
18a gün : zemān MK.

20. Güş idince bu ḳavli ol güm-rāh
Oldı encām-ı kārdan āgāh

1.
Be-İsm-i Edhem
*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

Nām-ı cānānı nümāyān eyledüm
Pāyı yā içinde pinhān eyledüm

2.
Be-İsm-i Edhem
*Fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün*

Yine ḥasretle çeşm-i mihnet-rā
Küy-ı cānānı eyledi deryā

3.
Be-İsm-i Ẕekī
*Mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün*

Niçün ṣad-çāk ider diyü su'āle itmedi raġbet
Ser-i dāmān u ceybüm gördi ol bī-mihr ü bī-şefḳat

4.
Be-İsm-i Ẕekī
*Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

Nā'il-i ṣıḥḥat olurdı ġayrı cān-ı nā-tüvān
Alsalar a'żā-yı regden bir iki üç ḳatre ḳan

---

20a ḳavli : ḳavl MK.
Mm.1:Ü1(50a),Ü2(103b),SH.(42b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR(53a)
Mm.2:Ü1(50a),Ü2(103b),SH.(42b),TH.(-),AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR(53a)
Mm.3:Ü1(50a),Ü2(103b),SH.(42b), TH.(-), AE.(-),MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR(53a)
Mm.4:Ü1(50a), Ü2(103b), SH.(42b), TH.(-), AE.(-), MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR(53a)
Be-İsm-i Ẕekī: Be-nām-ı Ẕekī Ü2.

5.

Be-İsm-i Ṣāliḥ

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

Kūşe-i çeşm ile itmez nigerān

1.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

Saña va'd itmiş iken ġayra olur āmāde
Daldan dala ḳonar şimdi Ebābil-zāde

2.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

Kesdi 'āşıḳları ṣayfiyye bir iki sāde
El ḳanadıyla uçar şimdi Ebābil-zāde

3.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

Bī-tereddüd ṭutulur dāmuña* ṣayyāda
Ne ḳuş olduġını bildürdi Ebābīl-zāde

4.

*Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

Ṣaḳalıyla bıyıġın yolar imiş tenhāda
Pek tülek ḳaḥbe imiş bildüm Ebābīl-zāde

---

Mm.5:Ü1(50a), Ü2(103b), SH.(42b), TH.(-), AE.(-), MK.(-),Ü3(-),Ü4(-),TR(53a)

Be-İsm-i Ṣāliḥ : Be-nām-ı Ṣāliḥ Ü2

5a çeşm : cism SH.

Mf.1: Sadece Ü2(103b), SH.(42a) nüshalarında vardır.

Müfredāt : ferd Ü2.

Mf.2: Sadece Ü2(103b), SH.(42a) nüshalarında vardır.

Müfredāt : ferd Ü2.

Mf.3: Sadece Ü2(103b), SH.(42a) nüshalarında vardır.

Müfredāt : ferd Ü2.

* "dāmuna" kelimesini "dāmenine" olarak okuduğumuzda vezin eksikliği olmamaktadır; fakat anlam ve sanatlar bakımından "dāmuna" kelimesi daha uygun düşmektedir.

Mf. 4: Sadece Ü2(103b), SH.(42a) nüshalarında vardır.

Müfredāt : ferd Ü2.

5.

*Mef ʻūlü / fāʻilātü / mefāʻīlü / fāʻilün*

Yolmış Ebābīl oġlı bıyıḳla şaḳālını
Bekrīlerüñ ṭarīḳına girmiş gibi o mest

6.

*Mef ʻūlü / fāʻilātü / mefāʻīlü / fāʻilün*

ʻĀlem taʻaccüb ile iderken teʼessüfi
*Ḳırlangıc oġlı güldi didi ḳuş ḳalenderest*

7.

*Mefāʻilün / mefāʻilün / mefāʻilün / mefāʻilün*

Görenler dāġ-ı sīnem āteş-i āh-ı cihān-sūzum
Didiler şehr-i cism-i ʻāşıḳ-ı şeydāda yan

---

Mf.5: Sadece Ü2(103a), SH.(42a) nüshalarında vardır.
Müfredāt : Ü2'de "Ḳıṭʻa" başlığıyla verilmiştir.
5b gibi o : gibi – SH.
Mf.6: Sadece Ü2(103a), SH.(42a) nüshalarında vardır.
Müfredāt : Ü2'de "Ḳıṭʻa" başlığıyla verilen Mf.5'in 2. Beytidir.
6b güldi : gördi Ü2.
Mf.7: Sadece Ü2(103b), SH.(42a) nüshalarında vardır.
7b yangın Ü2: نا قن SH.

# ŞERḤU MEDḤİ'N-NEBİ

Bi'smi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

**[1b]** Raḥmet-i mezīd ḫuṣūṣa aña kim elli sekizinci baḥruñ mefhūmı üzre kitābet ve satırın satıra getüre ve şol yerlerde[18] cevāb yazılmışdur su'āli bilen añlar ve ḳā'ilüñ murādı bilinmeye sū'-i ẓann olmaz meşelā ḫayır ve şer eşyādandır ve bu feresden ḫayrı ve şer tedārik uġurşuzu ḥammāma ba'īd cāmi'a ḳarīb olan diyüp ve tiz tiz gitmek istemedügi gibi ḫilāf bilmek ile ḫilāf olur mı tafṣīl 27 baḥruñ minhüsünde su'āl itseñ ḥasenlerden ḥasenden[19] ḫulūs ile ḫalāṣ it su'i senden[20] su'āl olmaz fusūḳ ile zehebden[21] ḳoya mes'ūl Ebū Cehli Lehebden[22] ve daḫı mefhūm-ı beytüñ su'ālde daḫı taḳṣīrāt-ı işāretden **[2a]** fehim bu ki ġayet ile işledüm ya söyledüm ya bildüm ene 'ālimün dinmeye meşelā bir 'āḳıldan "lā" "lā" işidilse ha bir söz dimeye veyā soñraki 'abes dinmeye cā'iz ki tekrārı ḥasendür ve te'kīd ola yāḫūd lafż-ı "lā" "lā" öyle degül dimenüñ ve nice "lā" dirsin dimenüñ yerine bedel ola veyāhūd terkīb olduġın iş'ār ola yāḫūd "lā" "lā" ā'nī[23] "lā" evvelde "lā" dimek ola yāḫūd "lā" "lā" ā'nī "lā" "lā"dur gerekse ebedi ḫalkı murād olınmasun gerekse 'ademe varsun gerekse ḥāżır olmayan olsun dimek ola yāḫūd soñraki lafz-ı lānuñ ismi dimek ola yāḫūd "lā" "lā" ā'nī lādan şey' lādur "lā" dimek ola yāḫūd "lā"dan "lā"sıñun ā'nī[24] "lā"nuñ "lā"sınuñ dimek ola yāḫūd öyledür "lā" lāf dimek ola yāḫūd ḳula lāzım dimek ola yāḫūd öyledür "lā" lāf dimek ola yāḫūd ḳula lāzım dimek ola yāḫūd "lā" lāzım dimek ola yāḫūd mā-sivāda evvelā "lā" "lā"dur **[2b]** dimek ola yāḫūd āḫırı "lā" "lā"dur dimek ola yāḫūd Ḫāliḳa göre lā-evvelīhi ve lā-āḫirihī taḳdīrinde ola yāḫūd "lā" "lā" ā'nī ismi zihinde taṣavvur ve ḥissi olınmaya "lā" ḫiṭāb-ı "lā"dur[25] ā'nī ḥāṣıl-ı taḥṣīli 'abeṣdür yāḫūd vācibü'l-vücūduñ ḳatında "lā" "lā"dur ā'nī ma'nīde her mümkin

---

18 (2. Nüshada yazılmamış.)

19 (3. Ḫasenāt-ı hasen ṭalebden/ minhü)

20 (4. Gerek ise su'i-ẓanndan ve ikiden gayride ḥüsnü ẓannıñ mümkin ṭarafı lāzımdır yāḫūd iḫlāṣa māni'den ṣaḳınmaḳ ile/ minhü)

21 (5. yāḫūd bir birinden su'āl gibi olur yāḫūd anlar eyüleri fenādan su'āl itdükleri gibi olur / minhü)

22 (6. ā'nī ḳulupları bu miṣillilerden 'ibāret olandan) (5. yāḫūd bir birinden su'āl gibi olur yāḫūd anlar eyüleri fenādan su'āl itdükleri gibi olur / minhü) **[2a]**

23 (2.ā'nī dilemedügi ma'nīde / minhü)

24 (3. Cevāb bize göre) (4. ā'nī lānın lāsısıñ dimek ola ba'zı mehel ba'zı şey'iñ 'ademi fā'ide eyide eyle de degülsin dimek ola / minhü) **[2b]**

25 (1. ā'nī fażl-ı taḥsīl-i 'abeṣdür / minhü)

mevcūddur yāḫūd arada ḥazif[26] ā'nī taḳdīr-i vücūduñ ḳarşuluġı "lā"dur "lā"nuñ mevcūddur dimek ola yāḫūd mevcūdāta muḳābil "lā"dur ki "lā" "lā"dur ki "lā" te'kīdüñ[27] e'kīd-i ḥazif olmuş ola[28] yāḫūd "lā" "lā" ā'nī mevcūdātdan ġayrı "lā" "lā" dur[29] dimek ola yāḫūd "lā" "lā" ā'nī herşey mevcūd illā yoḳ yoḳ yāḫūd mevcūduñ ġayrı ne ḳadar "lā" "lā" gine "lā" ilā-ġayri'n-nihāye dimek ola yāḫūd "lā" "lā" evvel idüġine "lā" dimek ola yāḫūd evvelki "lā" ḥāżırı nefyi soñraki vücūd yāḫūd[30]evvelki mübtedā soñraki [3a] su'āle mübtedāya ḫaber ā'nī şer işleme diyecek yirde mübtedādur ikinci "lā" şer'imüzde yoḳdur dimek ola yāḫūd mübtedā ḫaber mābeyninde maḥzūf olanlardan meşelā "lā" bilmeksizin iseñ beyān olmaduḳ "lā" dur yāḫūd "lā" "lā" getürür ve "lā"dan ḥāṣıl olan "lā"dur dimek ola yāḫūd "lā" "lā"yı müştemildür şarṭ "lā" meşrūṭ "lā" sebeb "lā" ecir "lā" "lā" "lā" ve hā-kezā dimek ola pes nüfūs mükellef oldu ise geçip ma'nen ḳamu 'uşşāḳ[31] dime şeydür yaḳayı şāḳ[32] olupdur ism-i zātu'llāh denilür mi daḫı Allāh celle şānühü[33] ism-i şerīfüñ bu ola da ā'nī müstecmi'ü'ṣ-ṣıfāt idügin bile de kelāma nice cerā'at ola yāḫūd isminden ġayrı daḫı kelāma cerā'at nice ider yāḫūd bu ism-i şerīfün saḥibine muḫālif [3b] nesne ṣadır olur mı dimek ola yāḫūd denilür mi ki ḳadirün[34] biz hemān Allāh daḫı Allāh Celle şānühü yāḫūd ġayrı kelām var mı daḫı yā Rābb dimek ola yāḫūd lafẓa-i celālüñden ṭaşra evṣāf ḳaldı mı daḫı yā Rābb dimek ola yāḫūd rıżāñuñ ġayrı daḫı kelām dinür mi ism-i şerīfüñ bu olıcaḳ ā'nī günhile bilicek dimek ola yāḫūd ism-i şerīfüñ çünki budur ma'nen ġayrı daḫı ne var dimek ola yāḫūd ilāhuñ ġayrı ilāh daḫı var mı dinmez dimek ola yāḫūd lafẓatu'llāh ḫıtāb ola ā'nī ḥaḳīḳatde ḫıṭāb senden ġayrıya daḫı olur mı dimek ola yāḫūd seni bilen daḫı ġayrı var didi mi dimek ola te'accüben yāḫūd seni saña lāyıḳ derüm diyen bir daḫı dir mi dimek ola[35] [4a] günāh bilmem günāh mıdur[36] diyüp şaḳ ol ḫaṭā itme dile

---

26 (2. ā'nī iki arasında dür var )

27 (3. ā'nī "lā"dur ki "lā" "lā"dur ki "lā" / minhü)

28 (4. Bī-ḥasebi'l-iḳtiżā) demektir ama orada yok.

29 (5. ā'nī 'ademüñ vücūdu yoḳdur / minhü)

30 (6. ... "lā" degül ... ) (Eser, ciltlenirken kesilmiş olduğundan okunamadı.)

31 (2. ẓāhir deñilmek ile olmaz / minhü

32 (3. Nefsi içün mā-sivāyla meyilden yāḫūd ḥisābdan yāḫūd berāzıḫdan/ minhü)

33 (4. ā'nī kemālle kemāl bulup ve aşkāre mā kimi erir bir daḫı cerā'at ide mi / minhü) [3b]

34 (2. ā'nī cemī'-i evṣāfın maḫlūḳına teblīg ve beyān vācib degül ḳamusı dāḫil ise de vüs'at olmayanı fehim lāzım degül / minhü)

35 (3. ā'nī güstahlıgına tevbe (...) daḫı yā Rābb) [4a]

36 (2. yāḫūd günāhı bilmemek günāh mı yāḫūd günāhı bilmemek daḫı günāh mı olacaḳ / minhü)

tevbe de tevbe eyle bilem ki ḥāle tevbe itme ā'nī mücerred lisāna cārī olan tevbeye tevbe yāḫūd mücerred ḳalbe lāzım olan tevbe-i ḳalben tevbe ile dūne'l-lisān yāḫūd lisānla tevbe günāh degül dimegle yāḫūd[37] ḥāle tevbe şöyle ki olmış ise ḳalb yıġıla şāyed odur deyü yāḫūd her anda noḳsānın bilüp ḥālā her ḥāle tevbe itmeklik üzre ola yāḫūd ḥāle kebā'ire meyletmeden tevbeden münfekk olmaya ki ṣagā'ir kebā'ir görüne yāḫūd ḥāle ṣagā'ire [4b] tevbeden ayrılmaya ki terkī evlāyı günāh göstere yāḫūd ḥāle mübāḥa tevbeden ayrılmaya ki 'ibādet zu'mumuz günāh gibi gele yāḫūd ḥāle tevbe ile ola ki ednā işine muṭṭali' olsaḳ Ḥaḳḳ'ā 'ibādet böyle olur imiş dine ḥāl bu dā'im ḫacāletden erir yāḫūd 'ameli ne ḳadar ḫāliṣ ola 'ulvī oldukca giderek kendine görinmez pes bilem ki ḥāle tevbe itmiş yāḫūd maḳām 'ālī oldukca esfelī esfel oldugı bilinür ḥāle esfelden ḫalāslıġa ve a'lādan a'lāya ve 'ulvīden 'ulvīye 'aẓīmet ile pes imdi bilem ki ḥāle tevbe itme[38] ṣoñra [5a]

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

1. Ḫalāṣ ol baḥrı dünyādan bulasın[39] baḥrile baḥrı
İrek nūr-ı Raḥim baḥrı nice sürüp girek şehri

2. Ḫatāya ḥaml idem ṣanma ġalatlan kendüñi yaḳma
Ġalaṭ ḳalur baḳılmazsa ġalaṭ-ı ḳalb ile baḳma

3. Bunı tālī ola ḥālī çü ḥālī ḳalb ola ḥālī
Denüpdür lillāhi't-tevfīḳ olupdur n'eyleyek[40] ḫālī

I.

*Dile şer'üñ ṣalātıyla ḳıvāmın*
Ola āş(i)nā ide dā'im selāmın

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

4. Ḥamid olmaz mı aña kim idüp bed'i 'ale'l-itmām
Devāmıyla resūline ṣalāt idüp ola gör rām

[5b]

---

37 (3. Zīrā o āṣılларıñ tevbesiyle ḳalbi gerek (ol āṣıllarıñ) (Eserde bu not, sonradan eklenmiş; düzeltmedir.)

38 (3. bu maḳāmları gören delīl dimez 27 ve (...) baḫrıñ / minhü (...) böyle oldı) [5a]

39 (Esere sonradan, yazılmış: "olmaz illā neylikin bilüp nefret ile")

40 "n'eyleye" kelimesinin üzeri çizilmiş ve "n'eylerüz" yazılmış. [5b]

5. Ve ālü'l-āl-i aṣḥāba iderüz cümlemüz ikrām
Kezā tābi'īne böyle olunupdur 'ale'l-iḳdām

6. Ḳurulan cümle maḥlūḳat-ı[41] delā'ildür 'aḳıl etseñ[42]
Belī ḥayretde ḳalmışdur ḳamu eşyāyı söyletseñ[43]

7. Görüp bunca ṣanāyi'ler 'abeş yirde olup dirseñ
Ḫilāfuñ la ḥüküm ider dili 'aḳlīyi söyletseñ

8. Pes imdi cümle maḫlūḳın ḳılup ibdā' idüp ṣun'ī
Mūḫāl midür ḳıla 'uḳbā ne ki diler olup ṣun'ī[44]

9. Nedür ḳılduñ gönül da'vā ki bildünse me'ālünden
Mecāz şāhī çü ma'nīde geçilmekdür bu hālünden

[6a]

10. Gönül çün beyt-i Ḥaḳḳ iseñ ḳoya cāhı iriş cāha
Gönül rabt it bilüp ḫallāḳ ḳoya şāhı iriş şāha

11. Ḳademe şāh süre yüzler bilür anlar çü miḥnetdür
Vire şunlar yedin pūsda ol ki Sırrī ne raḥmetdür[45]

II.

*Dime şöyle selām içün emir itdi du'ā içün*
*Gerek lillāh ṣalāt eyle revā mıdur sezā içün*

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

12. Sivādan ḫāliye gönlüm[46]niyāz itseñ āyā maḳsūd
Eger vuṣlat dilerseñ de[47] sivādandur dili maḳsūd[48]

---

41 (1. Ḥamdüñ mā-ṣadaḳın işbāta ḥamd-ı ḥaḳīḳa meşgūldür / minhü)

42 (2. ṣavt ve 'araż ise de icmālen bilinmege delīldür / minhü)

43 (3. 'aẓamet-i şānın bildüklerine göre ve yerinde degül gibi görüne ne muṭṭali' gibi olduḳda ḥayreti ḥikmete varur / minhü)

44 (4. zātı işbāt ve münkire 'itāb 'ilmile yaḳīne irmeyüp irşād olmayan içün ammā tevātür ve delā'ilden ḳaṭ'-i naẓar 'āşıḳ-ı ṣādıḳ aḥvāline muṭṭali'(...) delā'ilden zīrā 'ayn(...) ḳına bürhān netīce(...) lāzım bilür ve her şey' delīldür 2. baḥrde)

[6a]

45 (1. ā'nī i'tibārı zaḥmet bilen gedānıñ yedine izin olaydı her meshi raḥmetdür veyā Sırrīyā ne pūs ola raḥmetdür veyā bu fi'l ile sırra mensūb olana raḥmetdür veyā bu ḫaṣulātla sırra irene rahmetdür veyā pusuda olan yed-i bāṭınların şunmaḳ ola Sırrīye raḥmetdür veyā bu ṣıfatla mevṣūflara tevāzu'da ola Sırrīye raḥmetdür veyā Kaf u Nūn taḳdīr idüp ola ki Sırrīyāne raḥmetdür ā'nī cürmü gizli 'afv ola / minhü)

46 "gönlüm" kelimesinin üzeri çizilmiş ve "yer tut" yazılmış.

47 (2. vuṣlāt ve murād / minhü)

48 (3. vücūd ve gayr- vücūdu sivā-i ṭalā ...)

13. Sırı Sırrī'yle sır ṭutup sıruñ sırını feṯḥ eyle
Sivāsından ḫaber bilme[49] ḥayātla mevtī ḳatl eyle

[6b] 14. Eyā vaṣf u ṣıfāt ile bilinmekden müberrādur
Çü ẕātı kim vuṣūf ile irilmekden müberrādur

15. Ezel āzālıdur ḥamdi o zāt-ı pākine lāyıḳ[50]
İden odur çü ḥamdi kim 'uluvv-ı şānına lāyıḳ

16. Kemāl üzre ḥamid kendü ile ḳā'imdi īmāndur
Çü maḫlūḳuñ bilā-fā'id 'araż ḥamdī mu'āyāndur[51]

17. Ḥādiṯ maḫlūḳ ḥamid 'ārıż dinebile mi anda rūz
Daḫı ebed gerek ḥamdi[52] durulmaz ḳavlü iderüz[53]

18. Kimüñ ḥamdī 'aciż olsa olup ḥamdi çü merdāne[54]
Gönül Sırrī şanılmasın ola lāf-ı güzāfāne

[7a]

III.

*Ḫudāyā ḥamd-i taḳlīde ol enbīyālara ṣalli*
Güzīn-i enbīyā ile keẕā sā'irlere ṣalli[55]

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

19. İlāhī ger ideydüñ ḳalbümi sālim ḫaṭālardan[56]
Ve aḫlāḳ-ı ḫabā'iṣler alup ḳoya 'aṭālardan

20. Rıżāñda ḳalbümi ṣābit ḳılasuñ ġayriden ba'da
Raḥim içün ola ni'met[57] saḫıṭı olmaya anda

21. Bu taḳṣīrle ṣalāt herbār olur mı ya selām içün
İde luṭfiyla 'afvından yüzine urmaya bī-çün[58]

---

49 (4. dūne'l-isneyn levāzım tef ...) [6b]

50 (ā'nī Ḥayy ṣıfatlanmaḳla (...) (1.'Aḳl-ı evvele göre aṣıl ḥamde ḳadir olunmadugın beyān / minhü)

51 (2. Evṣāta göre kemāliniñ kemāli yoḳ ve ḥamd ile kemālden müstagnī-i beyān/ minhü)

52 (3. Ednāya göre lāyıḳ-ı ḥamd olmadugına 'ile'l / minhü)

53 (4. 'ılel dūne'l-fi'l / minhü)

54 (5. Ā'nī ḫāmidligine sezā pes bizlere fā'id ḥamdine göre ba'de'l-ḥamdi (...) zīrā ḥamid ā'nī ḥamde bilinmekdür) [7a]

55 (başlığın sağ tarafında " İlāhī ḳalbümi sālim ḳamu şeyde" yazılıdır.

56 (1. ve bunda fāsid fikirden / minhü)

57 (2.Ma'nīde daḫı esirgemek içün ola sūreti raḥmet gażabdan ırāḳ ide / minhü)

58 (3. ṣulehānıñ ṣalāt(...) yāḫūd selāmetdir yāḫūd ġāyet selāmet(...) bā'iṣi dirmez / minhü)

22. Bu ġafletle ṣalāt olmaz dimekdür fā'ide virmez[59]
Gel it iḫrāc vesvāsı[60] ṣalāt içre selām dirmez[61]

[7b]

23. Sakaleyn-i melā'ikler olup me'mūr ṣalāt içün
Şefī' olup şifāsı tām berāziḫden necāt içün

24. 'Aceb ḥamd u ṣalātı[62] 'acz ile oldı bu icmāli[63]
Dinile tafṣili ḳurben hemān ẕihnüñ olup ḫāli

25. Açıla cevheri la'li nikāṭı silse ḳalbinde
Çü ḳoyduñ nūr-ı tekrāren ḫalel[64] olmaz ḫalīlinde

26. Rusül üzre 'aḳa'idler dilerseñ ṣaḳlayan oldur
Ḳamu şeyde cemī' 'āciz[65] kerem-kānı viren oldur

27. Dimeydüñ 'acze meylidür bulasın ẓann ile yüsrī[66]
Bu esrārı ola luṭfi[67] olur duyar kimi Sırrī[68]

[8a]

V.[69]

*Niyāzı tenbihi oldı ve icād*[70]
*Nebīlere ṣalāt eyle mürā'āt*

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

---

59 (4.Ẓımnen tevbe ve istigfār / minhü)

60 (5. Sehv-i secde ṣalātıñ faẕīletine bināen sükūtla te'ḫīrde gerek idi olmadı zīrā vaḳitsiz ve ta'ẓīmsiz gaflet ile cārī oldı nitekim eṣerde gelü-yı ervāh-ı 'ālemde 'alā ṭarīḳ-ı (...) kün buyurdılar ki baña ṣalāt feżā'ilin istisnā idesin ḫıtābında gafletle itdükleri )

61 (6. Her şeyde şarṭ gibi noḳṣān olduġı gibi (...) zīrā vaḳt-i (...) tabi'dür ve (...) iltifāt da(...) ḫatāya bā'ī (...) [7b]

62 (1. Beher-pā añmamuz umulur ki ḥamd u salāt ve selām ola bu didigümüz daḫı ola / minhü)

63 (2. Cevāb du'ānıñ evvelinde āḫirinde şarṭ gibidür / minhü)

64 (3. īmān-ı 'aṭıyye ṣoñra 'ilm-i ma'rifet-i ḥaḳīḳatle virilse dostudur yābānda ḳalmaz / minhü)

65 (4.Cevāb teklīfiñ māverāsında yāḫūd 'aḳā'īdī-i daḳīḳada ve a'mālde müctehide ittibā' ve anlar daḫı vāṣıl olmayup ẓann-ı gālib ṣevābdur ve ḫaṭā iḫtimāldedür / minhü)

66 (5. 'Ucūb daḫı ekber-i kebā'irdür bu mertebeler lafẓ 'aciz keşīr gelmişdür ḫilāf żann olunmaya ibtidā perde/ minhü)

67 (6. Esrārı ilkā ḥaḳīḳat-ı ṣūret-i luṭfda gażab olmaz ise / minhü) [8a]

68 (7. nedür luṭfi daḫı duyar gibi Sırrī maḫlaṣı ola ma'nīde (...) gibi olur/ minhü)

69 Bahirlere numara veren kişi, 4. Bahri atlamıştır. Çalışmamızla eser arasındaki bağın kopmasından çekindiğimizden, bu sıralamayı bozmak istemedik. Ayrıca, o numaralarla bahirlere göndermeler yapılmaktadır.

70 (2. Tafṣīli (...) / minhü)

28. Kemāl üzre olur mı lā Muḥammediyye taḳlīden
Naẓar oldı me'ālī bir daḫı el virmedi 'aṣran

29. Ḳamu şeyde saña çün 'acizi mahlas idem dirken 'Alī Oġlı
Gelüpdür baḥrlar cūşı tevāliyen[71] irer dürran[72]

30. Gelür kerrāt ilen berraḳ sırından sırr olur el-ḥaḳ
Ḳamu eşyā ṭolup firāḳ ne bilem ya nedür ḫayran[73]

31. Meger vāsi' idüp ṣadrı ḳılup asānilen sehli
Bulup ṣuġrāda kübrāyı igende olmaya ḳuṣran

[8b]

32. Görüp ta'n itme[74] evvelden evā'ilden āḫīrinden
Ġurūr itme ḳamu şeyden gerek evvel āḫīr ḫurran[75]

33. Ola ṣıḥḥat ile īmān[76]diler ider bilā-gümān
Sebep ile ḳılup ḫayrān Muḥammediyye-i ṣuġran

34. Şu ẓālim kimse şānında denildi mi necātında
Meger yutsa ki levhinde nedür anun içün nusran[77]

35. Mühim itmez nedür bunda murādı def'ilen sevdā
Eyā o ne ṣanur ferdā derūnı doluban vizran

36. Dimem ki olayum şā'ir ṭumār eylemedüm ẓāhir
Çü maḳṣūd olmadı ẓahir ola kim eṣer-i Esran[78]

[9a]

37. Bilinmez bilse bildi mi ma'ārif māverāsı mı[79]
Ne kim dinür bilinür mi[80] olup taḳlīd sebep ḳaṣran

---

71 (3. Derūn deryāsına ta'yīn olanlar ile a'ṭāya sürürdan)

72 (4. ā'nī çūşa gelüp mevc-i ma'nī cevāhir olup dile irer / minhü)

73 (5. cemşek çalınca eşyā göründügi gibi baḥrda her 'ilmüñ māverāsı bilinmemek ile bilmek künhi bilmemek iktizā itmek cevāb-ı 'āḳıbete bināen ḫaber ise zāfiyede daḫı niye āletdür veyā kendünüñ ve āharıñ helākına sebep midür mā ḳale bihī'ş-şerīfi'l-'allāmetü ve edrī fi-beyt-i Farisiyyi ve hüve hāzā heftā mutabıḳ sāl 'ilmi ḥāsıl kerdem ma'lūmem şod hiç ma'lūm ne-şod) [8b]

74 (2. Ya bir kimse / minhü)

75 (3. Belki hürlük ma'lūm olsa daḫı / minhü)

76 (4. Aḫlāḳ-ı zemīmeden ve fikr-i fāsidden sālim / minhü)

77 (5. degül ki yüz dörtden mā'adāsın)

78 (6. Eser-i (...) beyān ve niyāz 'ile'l-i beyāna şürū' / minhü) (sonradan, üzeri karalanmış.) [9a]

79 (2.Aña 'ilmi yāḫūd ta'rīfimiz bilişden degüldir belki vaṣf-ı künh-i ḥaḳīḳatle bilinmez deyi vaṣıfdur tafsīl mahallerde / minhü)

80 (3.ne dinür ki künh ile biline bir bilmek ki keyfiyyet 'ilmi 'ademle)

38. Daḫı ümmet olup fāris selāmına ola bā'iṣ
Ṣalātı olmayup nāḳıṣ bulalar ġufrını sıran

VI.

*Hāzā memnū'u leẕẕātü'r-rūḥ-ı 'uryān*
*Ṣalātı terk idüp olmadı ḫırmān*[81]

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

39. Ḳırā'at eyleyem dirse derūn 'aczen 'aciz irse[82]
Ola raḥmet bunuñ ile çü derdini 'ilāclarsa[83]

40. Ẓaḥīrde ẓāhiri görnür derūna derūnı bilnür
İre mi zālime pür-nūr[84] eger ẓulmi ġayırlarsa

[9b] 41. O dil ki sözle sızmışdur kelāmı lām ile cimdür
Olup manṣūr ile manṣūr bārī ḳavlin tutarlarsa

42. Nedür berzaḫ niye dir ḥāl daḫı ḳavli idemez ḳāl
Baḳar ancaḳ gerekdür na'l ḫalel olmaz baḳarlarsa[85]

43. Belī ḥāl ehli olmazlar ne bilsin berzaḫı anlar
Mücerred ṣavt var söyler o ḳā'il ḳalle dirlerse

44. Me'kule ta'n iden kimdür eyā maḳṣūd bilinmişdür
Kele olma ecirden dur daḫı münkir iderlerse

45. Ḥıfız ide Ḫudā anı bula çün ma'nīden ma'nī
İder mir'at velī[86] bunı ḫayır bulur ḫayırlarsa[87]

[10a]

46. Ki efkār u ṣanāyi'ler gibi dönile 'ālīler[88]
Kelimeyn-i şehādetler yiri gökden ṣaḳīllerse[89]

---

81 *Başlığın üzeri, sonradan karalanmış; "olmaydı" silinmiş "olmadı" yazılmış. Başlıktaki Arapça mısranın vezni yok.[9a]

82 (4. 'ulūm-ı garībe ve ma'nīde ma'nīye irene / minhü)

83 (5. ba'ż a'rāz-ı fāsid sārī idüp hevāsına muṭābıḳ bilür / minhü)

84 (6. ẓulminden nefret itmedükce / minhü) [9b]

85 (2. cehil marażına tahammül gibi 'ilāc da iderse / minhü)

86 (3. mā-sivānıñ her biri āyīne ve nice hikmetdir / minhü)

87 (4. taṣdīḳ-ı ta'ẓīmden "velev kerihe'l-mücrimūn" bī-sebeb-i 'aḳlü'l-ḳaṣır / minhü) [10a]

88 (2. Baḳmaz mısın ki / minhü)

89 (3. Aġdırmaz iken / minhü)

47. Üvez miḳdārıca gelmez[90] sır ile fikr iden gülmez
Nebīy melek ġalaṭ olmaz ḫilāfında didilerse

48. Maḳām-ı ʻacz-i ṭāʻatde olan olur mı rāḥatda
Olup enbiyālar ḫaste bilür Sırrī velīlerse[91]

VII.

*Lehü'l-leẕẕāti'l-İslām ve't-taṣavvuf fe'l-yaḳra'ūn Ṣalāt ola o meclis olmaya dūn*[92]

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

49. Hemān dilden dime ḳali ḳalīlü'l-lafz u eşkāli
Müfīd ola meʻānīde oḳunduḳca gider ḥāli[93]

[10b]

50. Daḫı her bir kelāmında bilüp ġavrın āh itmekde
Derūn tevbeyle olmaḳda idüp tebdīl aḥvālī

51. Zünūbuñ fikr idüp zemmin añup it tevbe her nevʻin[94]
Ola gör ḫaṣṣile ḫāsın dilerseñ vaṣl-ı īṣālī

52. Nedāmet gelse ḳalbüme bilem ki ḥāle tevb itme
Ḥıfıẓ idüp rücūʻ itme münācāt eyleye ḥāli

53. İdüp tevbe girüp ṣevbe bile tevbe ile tevbe[95]
Kezā maʻnī odur tevbe çıḳarsa ḳalbde ḫayyālī[96]

54. Bulanmaz ṣıdḳılan ṣādıḳ ḥaḳīḳat[97] arayan sābıḳ
Bulısar ger olup ayıḳ ki bilmezdi olup ḍālī

[11a]

55. Tefekkürle tilāvetli görür her anda maʻnāyı
Olur faẓlan faẓıl illā olaydı olmayuz ḍālī

---

90 (4. Diyemeyüp veyā aġrāż-ı fāsīd içün / minhü)

91 (5. Böyle olan sırr-ı ʻalāḳayı bilür yāḫūd sırr-ı velīleri bilür / minhü)

92 (6. Ednāsı ḳabiḥ rāyiḥa işābetden ḳurtulup ṭayyib rāyiḥa ve raḥmet ile ayrılına/ minhü)

93 (7. sū-i ḥāli ve nādīm olduḳca (...) ḳademe aḥsen-i ḥāle çıḳar / minhü) [10b]

94 (2. Nevʻine maḥṣūṣ tevbe / minhü)

95 (3. Yāḫūd naḳżına meʻān tevbe yāḫūd nefsine ḫıṭāb ki ʻadem-i naḳṣıñ esbābına şürūg ve tevbe ābıyla yayḳanup dem-be-dem nedāmetin añlayup eyle ki yüz tutmaḳ gibi besmeleye tafṣīl iner / minhü)

96 (4. Belki her baḥruñ meʼāl-i tevbeye tezkirdür / minhü)

97 (5. Aṣlı olan fāsid olup bulınmaz / minhü) [11a]

56. İsim dindi aña yüzde irince denilen günde[98]
Umulur ki şefī‘ anda ḥaḳīrān baḳmaġıl tālī

57. Saḳ ol sırrına eşyānuñ ḫaṭādur eyleme ṭa‘nuñ[99]
İren esrārına anuñ olandur menzili ‘ālī

58. Ḳamu eşyā uṣūl üzre bilinmeklik maḳam üzre
Bilüp herkez ḳaderince ṭaşuña[100] itme şayḳalı

59. ‘İlm-i maḳṣūd ‘aḳā’iddür ṣevābda şarṭ ḫulūṣlandur[101]
Gözüñ yaşı çü ıssıdur[102] olup vālī isen vālī[103]

[11b]

60. Diyem diyi bilinmeydi[104] murād ḥaḳ ola ḥaḳḳānī
Velī gerçek ide ḥubbı nedür bu lafẓ-ı dellālī

61. Biligör bilmezi dilli geçile sedd-i elfāzı
Bilürseñ fikr-i māni‘dür[105] olup söz lafẓ-ı deryāyı

62. Ḳalup lafẓuñ me’āline ḳatı yelme ḫayline
Ṣaḳın aldanma āline geçegör ṣavt-ı meyyāli

63. İdüp hicret[106] olup ṣādıḳ ṣıdıḳ ile olup Ṣıddıḳ
Odur ölem diyen Ṣıddıḳ ḳomaz ḳalbinde ḫayyāli

64. Hūyı ḥayret ile ḥayyı nice biñ kez göye dendi
Teselliye iriş Sırrī ḳo yasın ḳal-i seyyālī

---

98 (2. Nitekim resūlüñ esmā’-yı şerīfi yüzdür cevāb nitekim lafzatu’llāha maḥṣūṣ / minhü)

99 (3. Yāḫūd ta‘n itdügi ki cā’iz şefā‘ata izin ola / minhü)

100 (4. Eḳall-i eşerden mü’eşşir riyā ve şöhreti terki miḳdārı bilüp / minhü)

101 (5. Ṣevāb Ḫālıḳı Rāzıḳı anladugına / minhü)

102 (6. Zīrā sürūrın ki bāriddür / minhü)

103 (7. A‘żā ve cevāriḥ üzre / minhü) [11b]

104 (2. Tefāḫurān söylemek içün / minhü)

105 (3. Nefse ḫiṭāb ki ey lafẓa ḳalmış eger bilenlerden iseñ fikr daḫı māni‘dür sen ise / minhü)

106 (4. Agyārdan / minhü)[12a]

[12a]

## VIII.

### *Tetimme-i dībāce vü tenbīhāt*
### *Ola cümle nebīlere ṣalāvāt*

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

65. Ḳamu ins ü cin me'cūr melā'ikler daḫı me'mūr
Şefī' ola ṣalāt daḫı berāzıḫdan olup mestūr[107]

66. Behey ḫavfuñ şarābından içüben ḳanmayan gönlüm[108]
Muḳarrebler ḳatārından daḫı bulınmayan gönlüm

67. İrüp vaḳti aḫır merdi ṭabībi olmayan gönlüm
Kezā ḥāẕıḳ ṭabībinüñ kelāmın bilmeyen gönlüm[109]

68. Beḳā ey dil ġavır bulsañ ṣıdıḳ ile viṣāl dirseñ
Derūnuñ ṣıdḳile olup me'ālinden me'al[110] dirsen[111]

[12b]

69. Nice şöyle oyalandur[112] anuñ da'vāsı buṭlandur
Göre görmek nümā her şey ḫilāf-ı ẓıll-ı ḫusrāndur

70. Olar şol kimseler dā'ī[113] yā mescid yā kilīsāyı[114]
Girüp her ne ise o yer ne Mūsī'yi ne 'İsī'yi[115]

71. Yedine almaya şunlar şu kim şöyle 'ādet eyler[116]
Şeyāṭīnler velī düşer[117] ṣaḳın dā'im meded n'eyler

72. Bu ma'nīden ḳılup ma'nen olup nūş-ı ḥayātından
Muḳarrebler ḫaberdārdur berīdür ta'n-ı ḥālinden

73. Murādı duymaduḳ olma hemān bārutleyin alma
Ṣübūt olmaz yarın anda ḫacāletlen ḫacīl ḳalma

---

107 ( Beyitlerin üzeri, sonradan çizilmiş.)
108 (2. Zīrā mezīd-i taḳva dileyüp ve iştiyāḳ farżdur ve böyle ḳanmaz iken ḥāl bu ki / minhü)
109 (3. Ḳur'an-ı 'aẓīmden soñra dārınuñ dāreynüñ ṭabībi bi-iẕnihi resūl-i kibriyādur / minhü)
110 (4. Olsun / minhü)
111 (5. Yāḫūd cem' itsen / minhü) [12b]
112 (2. Niceye dek yāḫūd niceler böyledür / minhü)
113 (3. Nefsi dil ki dā'īnüñ nefsi evṣāf-ı beyāna şürūg / minhü)
114 (4. Gerek ḫayır gerek şer / minhü)
115 (5. Kendü ḥāline ḳonsa bir millete ḳarār virmez/ minhü)
116 (6. yāḫūd arzū-yı fāsid irāṣ eyler / minhü)
117 (7. Ma'nen rabṭ idüp tevbe mā sinne muḥtāc ider / minhü) [13a]

[13a]

74. Me'ānīye baḳup durma vü ẓāhir baṭn-ı baṭn alma
Ḫaṭāda var nice ḥikmet ḫaṭāya doluşup dalma[118]

75. Egerçi nuṭḳu var birler me'āle ir ḥakīm dirler[119]
Ne taşnīf ü ne şerḥ fā'id ḳanı ḳalb-i selīm dirler[120]

76. Güyā sırrı bilüp n'olmış ser-i Sırrī başīr olmış
İlet kim ḳalb-i sālimden dīne anda ḫabir olmış[121]

## IX.
## *Beyānıdur muḳaddimeyn*
## *Vir ṣalāt -ı dā'imeyn*[122]

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

77. Gider 'aynī eger ġaynī[123] olup 'uzletle yüsreyni
Çü ma'nī 'ilmilen 'ilmi bulup 'ilm ile 'ilmeyni[124]

[13b]

78. Gele ṣāfī girüp cevre[125] göñül arzūsını çevre
Odur er kim ire ġavre olup ġavr ile ġavreyni

79. Nice dirsin bu dil ile[126] gider mi ol senüñ ile[127]
İrüp 'ayne'l-yaḳīn ile olup 'ayn ile 'ayneyni[128]

80. Ne 'ayniyle ne ġayr oldı[129] bulanlar böyle dir buldı
'Ayın 'ayniyle 'ayn oldı[130] ile'l-'aynī Hüve'l-'aynī

---

118 (2. Meger te'vīl ile şevāben zīrā(...) levm içün dolaşmaḳ(...) sehvini bilmedi ḫaṭā ise müctehid ve gayrīde olur / minhü)

119 (3. Yerli yerinde ḳılup getürdi dirler / minhü)

120 (4. Her ḥālin ḳulluḳ içün mi idi dirler / minhü)

121 (5. İşle dimedi maḳṣūd bile gitmekde / minhü)

122 (6. Añlamayan mücrīmlerden seçilmiş / minhü)

123 (7. 'Aynın ve gaynın gerekse eşyānuñ 'adem-i fikrinde / minhü)

124 (8. Ẕāt ve ṣıfāt / minhü) [13b]

125 (2. ... eḳalli meşaḳḳatli ṭā'at ednāya göre / minhü)

126 (3. Dilden ḫabersüz lisān ile / minhü)

127 (4. Çün gider bu ḳalb ile nice varıla / minhü)

128 (5. Yāri ma'nīde ḳalb gözü / minhü)

129 (6. Ṣıfāt-ı ẕāt / minhü)

130 (7. Görmek içün ḳuvā buldı/ minhü)

81. Dilerseñ ‘ıyd-i aḍhādur çü ‘īdi ‘idilen doġdur[131]
Odur lāzım ḳalanı dūr olup ‘ıydiyle ‘ıydeyni[132]

82. Ṣunup elṭāf-ı luṭfından ḳahır baḥri geçilmeklen
Gider elfāz-ı feyżinden Kelīmlen ola kelmeynī

[14a]

83. Eger bunda olup büşrā daḫı anı sevüp beşrā
Ebed anda ḳılup ḳurba olup büşrāda büşreyni

84. Aña dinse ki rāżıyam bilür mi ol daḫı bir ġam
Odur şādān olan her dem olup rāżıya rāżeyni[133]

85. Dile ‘uzletle ‘uzletli[134] bilürem ġayrınuñ meylī[135]
Geçüp Sırrī n’olup ġayrı olup temmetle temeyni

## X.

*Būkā-i tehī-dest ü nefs-i müte’es-sıfāt*
*İde ṣalāt rūḫum olma ḫāliyāt*

*Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün*

86. Liyāḳat yoḳ ḳatuñ görmem ne niyāz itmege ‘ilmem
Senüñ ḫavfuñ ḳamu ḥālde olupdur pes ṣalā bilmem[136]

[14b]

87. Saña lāyıḳ ne var ‘ilmüm ne bir an şükrini bildüm
Yoluñdanam ki yüz sürem[137] ne yüzüm var eyā bilmem[138]

88. Ne birrim var selef üzre her işüm iḫtilāf üzre
Ne sözüm var anı diyem ne kim diyem ḳana bilmem

89. Ne a‘lāyı ṭabı‘ oldum nedür bir kez bilem eytdüm
Ne mevṣūf arayıp gördüm ne evṣāf çün çerā bilmem

---

131 (8. Ekall-i ḳadem-i dāreyne zünübden ḫālī mesıḥ / minhü)

132 (9. Dīdār ve rıżā / minhü ) [14a]

133 (2. Rāżı olduḳda ḳuluñ rāżılıgı melzūmdur yāḫūd dāreynde ırża ile da‘vet / minhü)

134 (3. Īmānıñ melzūmı ile üns olan / minhü)

135 (4. Göñlünüñ meylinden ‘uzlet ki göñlü bilmez arzūsın ḳanda bilür ḥāṣılı māsivā bilmemeklik şey mi ma‘a-hazā bilmemeklik daḫı sivādur / minhü)

136 (5. Ḳamū maḫlūḳa salādur / minhü) [14b]

137 (2. Ne var lāyıḳ ne yüz var sürem /minhü)

138 (3. Saña lāyıḳ ne aḥvāldeyüz / minhü)

90. Ne irmek ile irmem var ne evṣāf ile vaṣfum var
Ne kim dinse diyen mi var ne dinmişdür aña bilmem[139]

91. Ne i'ṭā-yı maḥallīvar fikir ḳılsañ vaḳit mi var[140]
Ne ḥad ile ġażabum var ne vaḳti ḥāliyā bilmem

[15a]

92. Ḥakimüñ ḥikmeti baḥrı[141] iren n'eyler ḳamu şey'i
Vuṣūllen vuṣlatuñ ḳaydı ne efkārı fedā bilmem

93. Ne ni'met ḥamduñı bildüm ne[142] luṭfuñ dil bilür irdüm
Ne bulsun çünde çāre kim dimem yoluñ bulabilmem

94. Dime ṣuġrā vü kübrādur bilüp bilmek gine oldur
Ne bildüm ne firāsetdür vü ne ḳanda yara bilmem

95. Ne fikrin ġāyetin buldum kemāl ġavre ne kim vardum
Ne tende cānumı gördüm ne 'acziyle yanabilmem

96. İşāretden ḳılup irşād ḥaḳīḳatle olup küşād
Ne gördük ġāyet-i ġavri ne sırrı Sırrīyā bilmem

[15b]

## XI.

### *Taḳlīd-i neḳāyışdan tenzīhāt*
### *Ṣalāt ile olup maḳbūl bi'ẕẕāt*

*Mefā'īlün mefā'īlün fā'īlün*

97. Ṣıfātla ẕāt levāzımdan müberrā[143]
Fi'il 'ārīneḳāyışdan müberrā

98. Ve şöyle şu şekil olmaḳ dinilmez
Zamān sā'at mürūrından müberrā[144]

---

139 (4. Vaṣṣāf olsa vaṣıf içün ne didi ve bilsem daḥı añabilmem / minhü)

140 (5. Ẓāhirde ise fikir maḥall-i tekellüm mekrūh ve ḥarām ve Ḥaḳḳ şey'e ḳarşu ise ḥāl bellü keẕālik tekellüm maḥall-i fikir mekrūh ve ḥarām ve islām arz ayt denilse ḥāl bellü / minhü) [15a]

141 (2. Muḳarreblere verilen in'āma / minhü)

142 (3. Her bir ni'metiñ maḥallin) [15b]

143 (2. Ezel-i āzāl tekmīl-i kemāl vācib ezele ebede ihtiyācdan berī olduġı ḥālde / minhü)

144 (3. Leyl ü nehār ve 'aṣr-ı dünyā ve 'uḳbā geçmeden / minhü)

99. Nice künhiyle ẕātu'llāh bilinür
Vuṣūli yoḳ vü dinmekden müberrā[145]

100. O ki ḳadir degül itmege ünsi
Fehim 'āḳıl irilmekden müberrā

101. Miṣil yoḳ üns olınmaz anuñçün
Kemālince añılmaḳdan müberrā

102. Tefekkür ẕātı olmaz lakin evṣāf
Ḳamu maḫlūḳ beyānından müberrā

103. Kelāmında vaṣıf icmāl bilindi
Nihāyetle irilmekden müberrā[146]

104. 'Aḳıl irmez vaṣıf denür żarūrī
Sırı dile gelinmekden müberrā[147]

105. Anuñ içün ne dine kim denildi
Ḳuluñ ġāyeti añmaḳdan müberrā

[16a]

106. Ola mı sırrınuñ eyleye keşfin
Naḳış irmez sivāsından müberrā[148]

107. Belī ṭā'at bizüm içün buyurdı
Kemāl bulmaḳ kemālinden müberrā

108. Ḳamu şeyler gine eşyāya lāzım
Aña eşyā levāzımdan müberrā

109. Ribih 'ārıż anuñ içün berīdür
Anuñ içün leẕā'iẕden müberrā

110. Nedür bunda netīcesi olular
Çü ma'nī anı idrākden müberrā

---

145 (4. Bilā-tevcih / minhü)

146 (5. Evṣāfda ve ṣun'ıda tefekkür nihāyete irmez / minhü)

147 (6. Bī-ġayr-ı īrādetin / minhü) [16a]

148 (2. Keşf olsa ḥicāb ve naḳış gibi 'arażdan berī mā-sivā ta'alluḳ etmez / minhü)

111. Naʿīm içre naʿīm olur bilinür[149]
Çü olupdur uṣanmaḳdan müberrā[150]

112. Ḫudā ibdāʿ idüp heybet ṭamūlar
Tebessümler murādından müberrā

113. Meserret ḳandadur anda olanlar
Bilüpdürler ẓulūm anda müberrā

114. Derūnı ḫavf iden geçdi yüsürle
Daḫı aña ġażābından müberrā

115. O ki sāfī olur ḫavf ile ḫaşyet[151]
Derūn āteş o bunlardan müberrā[152]

[16b]

116. Geçile geçmeden bu varṭalardan
Göre ʿişret o ʿişretden müberrā[153]

117. O ḥāletde virür cümle selāmın
Ḳabūlinüñ ʿademinden müberrā

118. Ḫayāl irmez kemāline Ḫudānuñ
ʿAlīm oldur tefekkürden müberrā[154]

XII.

*Beyān-ı muḥāl-i taʿrīfi'ẕ-ẕāt*
*Enbiyā' ve aṣḥāba ṣalāvāt*

*Mefāʿīlün mefāʿīlün fāʿīlün*

119. Yaḳınnıḳdan irilmez ẕāt-ı Ḥaḳḳ'a
Ḳarīblikden görülmez ẕāt-ı Ḥaḳḳ'a

120. Ululuḳ kibriyādan çün görilmez
ʿAẓīmlikden ʿaẓīmligüñ bilinmez[155]

---

149 (3. Eż'āf u muża'af ḫuṣūṣā vuṣlat / minhü)

150 (4. Anlar içün daḫı uṣanmaḳ ḫalḳ itmez / minhü)

151 (5. Böyle olanlar dünyāda / minhü)

152 (6. Ẕevḳ ve elem biz keyfiyyetde olana rūḫa ve ʿācize maḥṣūṣ / minhü)[16b]

153 (2. yāḫūd cennet ʿişreti bilinmez bize o mehel / minhü)

154 (3. Ammā evṣāfın ve ḥikmetin fikriyle ẕikir farżdur)

155 (4. Cevāb kemāl ile / minhü)

121. Celālinden irilmez ẕāta ḳurbā
Raḥım olmaya irmez ẕāta ḳurbā

122. Kemālinden vaṣıf olmaz ‘ayān lā
Ve müstaġnī daḫı ẕāt-ı beyānla[156]

123. İder vaṣf-ı kerīmi zu‘mı her kes
Beyān ide bilür mi anı bir kes

[17a]

124. Velī ẕātın aña idi o ḫūblar
Cilā mustaġraḳ itmez mi o rūylar

125. Ḳaçan aña arılamaḳ içün ẕāt
Diye Mevlā dimişdür ḥamdi bi’ẕẕāt

126. Aña irmez o kim ẕātı ḫarābā
Elā ‘ālem cemāliyle ser-ā-pā[157]

127. Ḳamu fāsid ḫilāfında selef dir
Bilinmesi daḫı ġayre ḫilāfdır[158]

128. Anuñ ẕātı ki vaṣfiyla bilinmez
Muḳarrebler bile dirdi dinilmez

129. İder künhiyle künhin yād-ı muṭlaḳ
‘Uḳūl-ı ḫalḳa sıġmaz ẕāt-ı muṭlaḳ[159]

130. Bu ma‘lūmla bilinmeklik buṣūla
Murād ‘acziyle irmekdür vuṣūle

131. Getürmezdi ṣaḳaleyni ve illā
Biline ẕāt-ı icmāli degül lā[160]

132. Bu miḳdār ictināb miḳdārı şirden
Ola ḳārı ki herkes bile birden

---

156 (5. Belki mā-sivādan ṣādır olan ṣıfāt ve ‘araża ḫāceti olmadı olmaz / minhü) [17a]

157 (2. Görmemek ile ‘adem iḳtiżā itmez / minhü)

158 (3. Ā‘nī teşbīhsüz ve nişānsuz / minhü)

159 (4. Yāḫūd ḫalḳ ‘aḳlı idrāk idemez / minhü)

160 (5. Ḫuṣūṣā künhile bilmede ‘āciz olmaḳ ile ve belki bir mevcūduñ ve bir mes’eleniñ cā’iz ki sırrına ve künhine “el-‘ilmü ‘ında’llāh” dimek ile / minhü) [17b]

133. Bilen bildüm diyemez bil ki bildi
Müşābihsüz vü beñzetmez ki bildi

[17b]

134. Yaḳın geldükde geldi küllü ‘aczi[161]
Olup kāmil kemālen şevḳı artdı[162]

135. Ziyāde olsa ‘ilmi ‘aczi artar
Bu sırrı bil ola ki ‘ilmi ḳurtar

136. Ḫayāl olmaz[163] ḫayāl yoḳdur Ḫudā’nuñ
Çü ‘ilmine ‘ilim yoḳdur Ḫudā’nuñ[164]

XIII.

*‘Aczün fi’l- ‘aczi bi-ẕikri’l-ismi ve’ṣ-ṣıfāt*
*Yine es‘ad-ı mevcūdāt enbiyā-rā ṣalāt*

*Mefā‘īlün mefā‘īlün fā‘īlün*

137. Bilinmekle mezīd-i şān bilenler
Ḳamu ‘ālemleri zerre bulanlar

138. Sevebilüp sivāyı bilmeyeydüm
Ḥaḳīḳat doḳuna Ḥaḳḳ’a bileydüm

139. Ḫayādan mā olaydı bu vücūdum
Hüner midür daḫı olmaz sücūdum

140. Ṣıfātında olundı cüz’i āgāh
Ḳuluñ vaṣf itdüginden yüce Allāh

141. Celāl-i kibriyāsın fikr idenler
Yemek içmek degül ruḥdan geçenler

142. ‘Aceb zātı ẕikir oldı ṣanurlar
Āteş virdi ile erür demürler

[18a]

---

161 (2. Ā‘nī bildükce bilmege ‘aciz ve iştiyāḳ artar / minhü)

162 (3. Şevḳı daḫı kāmil ola / minhü)

163 (4. Ḫayāl şanduġımız ḫayāl olmaz / minhü)

164 (5. ZirÀ ‘ilminden òÀrìc ‘ilim olmamışdur / minhü) **[18a]**

143. İdeydi ẕikrini ‘āşıḳ Ḫudā’nın
N’ola cildi ma‘āṣīden cüdānın

144. Bu āb ile yudılar ḳalblerini
Açup ma‘nī ile rūḥ ḳablarını

145. Muḳarreb lā vuzū’ açmaz zebānın
Neḳāyıẓla o depretmez lisānın

146. Velī anlar bizüm içün bilinmez
Mücāhiddür bulan āsān bulınmaz

147. Ḫudā’ya sırruñ a baḥr-ı ‘amīḳ ḳıl
Devāmı luṭfuñ a dām-ı ġarīḳ ḳıl

148. Çü luṭfuña fikir irmez Ḫudā’sın
Ki ‘ilmüñe ‘ulūm irmez ‘Alīmsin

## XIV.

*‘Aciz ‘aczen Ḫudāya ḥamd-i taḳlīd*
*Ṣalāt ile ola dineydi taḳlīd*

*Mefā‘īlün mefā‘īlün fā‘īlün*

149. Bize dinmez bize ey ġāfil insān[166]
Ḫıṭābıyla gine olupdur iḥsān[167]

150. Bilenler ġafletin olmadı merdūd[168]
Ḥamid olsun ḥamiddür ḥamd-ı Maḥmūd[169]

[18b]

151. Ḥamid oldur ola ‘acziyle eczā
Şurūṭ gibi durur anuñla icrā[170]

152. Eyā ki nefse ‘ārifle olaydı
Degül ki miṣli mi bilem n’olaydı[171]

---

166 (2. “Amenu ve’t-teḳu’llāh” gibi / minhü)
167 (3. İḥsān içün iḥsān āgāh içün āgāhdur ā‘nī maḳām-ı fevḳe delālet naṣīḥatdür / minhü)
168 (4. Nitekim gafletle kendüye lā‘in olduġın bilmedi / minhü)
169 (5. Yāḫūd ‘acizdür / minhü) [18b]
170 (2. Ey ecrā kāmilen / minhü)
171 (3. Kāmiller aḥvāline Ḫālik ḳanda ola / minhü)

153. Ḥaḳīḳatden gelip ḫaberdi dirler
Dinileydi velī anda ne dirler[172]

154. Ḳamu ḫalḳuñ vücūdı medḥe dāldır
Mediḥ anuñ durur ġayrısı lāldır

155. Bilen bilür ḫalāṣ olmaz ḫatādan
Anuñçün dil 'aciz oldı edādan

156. Mediḥ olsa dine mi ẕāt-ı pāki
Vücūhlar eyleyüpdür mess-i ḫāki

157. Ḥaḳāyıḳla olan her giz dükenmez[173]
İrüp 'acze ne ki dirse begenmez

158. Kelāmıyla ya taṣnīfinde olsun
Ve ef'āliyle ya ḥālinde olsun

159. Dimez illā dise ḫavfiyla dirler
İrenler ḳāl olup ḥāl ile dirler[174]

160. Senüñ şükrüñ ne ḳādirdür ḳuluñ ne
Çü virmeydi dilüm n'ey ki elüñ ne

[19a]

161. Nesi olur ḳuluñ cümle ḫalāyıḳ
Bu a'żā fi'l-i āyā pūta lāyıḳ[175]

162. Degül mi maḍhak-ı şeytānī kimse
Lisān anda dili dünyāda ünse

163. Niyāz olur ḥamid ẕātı ḥakiçün
Yine kendi kelāmı ḥurmetiçün

164. Kemāl-i ḳudreti ta'rif dinür mi[176]
Veṣā'ifler dirüz vaṣfı olur mı

---

172 (4. Ve fīhi iş'ārun ve tenbīhün ve tehdīdün ve beşāretün ve fīhi fīh / minhü)

173 (5. Yāḫūd göñül seyriniñ ḥaḳāyıḳı nitekim gözlü ne ḳadar gezer o ḳadar görür / minhü)

174 (6. Kendi ḥaḳḳında / minhü) [19a]

175 (2. Belki büte mezīd meyil midi / minhü)

176 (3. Ḥadd-i pāyanı yoḳ ḳatında mā-sivā zerre degül / minhü )

165. Liyāḳat üzre dinmişdür mu'ayyen
Baḳup durma ide ḳalbüñ müzeyyen

166. Meger ġaflet ile bilinmeyeydi
Ekille şürb degül söylenmeyeydi

167. Eger künhiyle ma'lūmāt biline
Duḫūlī olmamış gūyā yolına

168. Buña 'ālim olan bir şey yazamaz
Bu nuṭḳa[177] ma'nīde mühri bozamaz

169. Degül ẕātı ṣıfātın vaṣf ider mi
Ḳamu eczā devāmıyla yazar mı

170. Nice dünyā daḫı ḫalḳ itse Mevlā
Dolup dursa kezā böyle ser-ā-pā

[19b]

171. Ḥilim ile ṣabır vaṣfın devā mı[178]
Dimek mühlet devām gözleñ rıżāmı[179]

172. 'Aḳıl oldur çeker ḫavfin müdāmī
Olup fākir o rāhını azā mı

173. 'İlim ile 'ilim aña dидiler
Ki mir'atdur cehil gördi görenler

174. Odur 'ālim sır-ı eşyā ne göre
Degüldür baḳıben āyīne göre

175. Ḫalāyıḳdan belībir ḳaṭre nişān[180]
Daḳāyıḳa irilür eyā bir ān

176. Dīrūz geldi 'ilim bu ki 'ayāndur
Velībil kim eyā 'aczin beyāndur

---

177 (4. Bu (...) yāḫūd mā-sivā yāḫūd ibtidā noḳṭa altında yüz dört kitāb ma'nāsından ma'nīde noḳṭaça ma'nānıñ mührün bozamaz / minhü) [19b]

178 (2. Ḫalāyıḳ evvelinden nice evāḫir kerrāt ile fikir añlar gibi ola mı / minhü)

179 (3. Ḫāṣıl dimekdür ki ne Mevlā oldugum biliñ de aña göre / minhü)

180 (4. Yazılan ve görilen / minhü)

177. Şemisden zerredür ḳısmet olınan
Sırından ḳaṭredür ḫalḳa bulınan[181]

178. Nicesi keşf-i ʻaczin merre ide
Mecālīyoḳ ʻacizden zerre ide

179. Iṭāʻatden hicāb idüp ḳaçıldı[182]
Tā şol deñlü celāl ḫavfın çekildi

180. Taḥayyürden baʻīd dinmez ne itdüñ
Ṣalātı ṣavmı Hacc'a neye gitdüñ

[20a]

181. Eyā nefʻīṣanup anca ḫaṭādur
Ve ṭāʻat bildügüm nefs-i hevādur

182. Celāle maẓhar oldı anca ḫayvān
Niçün āyā teyāḳḳuż gelmez ey cān

183. Ḳula lāzım ʻubudiyyet olına
Keremlen kār idüp cennet yolına

184. Liyāḳat yoḳ ḳatuñ da yüz süreydüm
Celālsüz pes cemāline ireydüm

185. İren ḳalbini ṣaflan ṣaf idendür
Kemāl inṣāf ile inṣāf idendür

186. Sebeb ġāyet ʻaḳa'īdle irişür
İrenler cümle bu yoldan girişür[183]

187. Ne irerseñ ḳulūb ile ireydüñ
Derūn Sırrī celāl ḫavfın ideydüñ

188. Kemāline kemāl irmez Ḫüdā'nuñ[184]
Çü ʻilmine ʻulūm irmez ki anuñ[185]

---

181 (5. Bunlardan işāret żımnen mediḥdür / minhü)

182 (6. Aḥvāl-i nedāmetiñ ḫāṭıra gelmeyen nedāmet-i perīşānın ẕerrece beyāna şürūʻ / minhü) [20a]

183 (2. Ḫuṣūṣā iʻtiḳād-ı cem ile ki ehl-i sünnet / minhü)

184 (3. Zīrā şānına lāyıḳ kemālinden ḫāric kemāl olmamışdur yāḫūd ḳalan maḫlūḳdur māsivāya daḫı diledügine ider / minhü)

185 (4. Ve keẕālike'l-ʻilmi / minhü)

## XV.

### *Ḳaçan ʿacz ile olsa ehl-i feryād*
### *Ẕikir eyle ḥabībine ṣalāt*[186]

*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*

[20b]

189. Seni bunda gören görser ġayır görmez[187] o göriser
Maḥall-i müsteḥıḳ ṭāʿat ne itdiler ne idiser

190. Saña lāyıḳ mediḥ ider ne gelmişdür ne ḫod gelser
Velīşānuñ saña lāyıḳ nedür bildi ne kim bilser

191. Senüñ ḳavlüñ senüñlendür ne dinmişdür ne ki dinür[188]
Müfessirler kemāl üzre ne añladı ne duyısar

192. Nihāyetle dirüm diyen ne diyüpdür nedür duyan
Kemāl üzre mesāʾilden ne iḫrāc var ne bulısar

193. Bilen her sözde taḳṣīrāt dimez mantıḳ meger ḳırāt[189]
Añunçün tiz geçer ṣırāṭ ḳalanlar ḳanda dolısar[190]

[21a]

194. Ḳılanlar ʿaczīlen ʿaczi ʿazīzin ʿaczile buldı
Bu deñlü lafẓ-ı elfāẓı dinüpdür eya dindiser[191]

195. Beli şol kim ider kibri ḳılurken ʿacze irmez mi[192]
Derūnından i vāh ʿilmi ne almışdur ne dʾalısar[193]

196. Şu kim ola selīminde görür mi milkini gözde[194]
Dilinüñ her ṭarafında hezārān milki olısar

---

186 (5. Güçlükler āsān ya zikir eyle ki ṣalāvātdur veyā ḥabībe ṣalāvāt ẕikirdür yāḫūd ikisi de cemʿī muṭlaḳ ẕikir maḥallinde ẕikre bāʾiş pes vāsiʿ yirde dār gezmeklik dār yiri vāsiʿ ider / minhü) [20b]

187 (2. Bārī gayru'llāh ve yārına istiʿdāta saʿy / minhü)

188 (3. Melāʾike ve belki baʾżı ṣıfāt gibi dimez / minhü)

189 (4. Nitekim Hārūn-ı Reşīdiñ oglı söylemedi ṣayd seslenüp ṭuṭulduḳda en-necātü fī-sükūt didi baʿdehu ḍarb olınduḳda lāḳitü'l-helāke bi-sebebi'l-kelām didi / minhü)

190 (5. Belki mübāḥ eḳalli giri ḳalmaga sebebdür / minhü)

191 (2. ʿİlmden ʿilme nisbet ḫaber bārī oldu mı / minhü )

192 (3. Ziyāde bildügi şeyde ʿaczi iḥāṭa idüp kibire yer ḳalur mı / minhü)

193 (4. ʿİlim naṣībi olmaz ḥatta kibir çıḳmaya ve kebāʾir aña nisbet ṣagair dindi / minhü)

194 (5. Süleymānī-ṭabīʿat ʿaleyhi's-selām gibi ola iltifāt itmez / minhü)

197. Görinmez gözine her giz eger Rūm u eger Ḳayser[195]
Refī‘ olup ḳamu sivā kerem-kān nūrı baḳısar

198. Ola gör Ḥayy behey Sırrī bulısar her fikir ḳaṣrı
Olar kāmil o kim ‘aczi belī hikmetle añlısar[196]

[21b]

199. ‘Acāyib şāh-ı a‘lāsın kemālüñe kemāl gelmez[197]
Ki ‘ilmine ‘ulūm varmaz ġarā’ib şān-ı a‘līsar

## XVI.

*Beyān-ı evṣāf-ı ma‘a-niyāz-ı sevādāt*[198]
*Vir ḥabībe ġāfil olma ṣalāt*

*Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*

200. El-meded Reẕẕāḳu ‘ālem hem ki Rabbü’l-‘ālemīn
Oldı rāci‘ raḥmetüñ çün eyleyüp li’l-‘ālemīn

201. Ḥamd-i ẓāhir itdi taṣnīf eylemekdür imtiṣāl[199]
Vüs‘atümce gözlemekdür taḳlīde bu bir miṣāl

202. Geldi irdi vaḳt-i āḫir bir ‘ılelsüz nesne yoḳ
Ḥamdi olup şükrilen ki yoḳ ġażab bel raḥmi çoḳ

[22a]

203. Neyle varam kim ne diyem çünki rāḥim rāḥim ol
Anca mürsel çün muḳarreb etdi faẓl-ı şāhum ol

204. İsmi oldı pes ki Ġaffār hem ki ġufrān ḳānıdur
Şükri bilmem ḥamdi idem līki Settār şānıdur

205. Belki luṭfuñ şöyle kim tā kūya geçmez sel ḳodun
Bunca mürşid anca ‘ābid mu‘cizāt mürsel ḳodun

---

195 (6. İlhām-ı hedāyā cūş etdügi vaḳitde / minhü)

196 (7. Kāmildür ‘aczine ve şānına göre ve böyle olan velīdür hikmet ile añlar / minhü) [21b]

197 (2. Ẓāhirā baḥṣ-ı āḫar żımnen me’āl bir el-ḥāṣıl / minhü)

198 (3. Ā‘nī ḳalb-i ebyāḍa ve ‘afvu eṣāma‘a āṣāne / minhü)

199 (4. İmtiṣāle taḳlīddür nitekim / minhü) [22a]

206. ʻĀleme raḥm eyledüñ pes raḥmete'l-ārām içün[200]
Ḥamdi olup şükri ola ġāyeti İslām içün[201]

207. Çün selāmsuñ ide sālim vaṣf-ı ḥālüm ġıllile
İde luṭfı ile luṭfı bāḳīraḥmet küllile

[22b]

208. Ḳorḳaram kesri zünūblen bu mı ümmetüm diye
Umaram ki Ḥaḳḳ te'ālā dile raḥmetüm diye[202]

209. Ol ḥabībüñ şān-ı ḥāli külliye oldı emīn
Belki ḫaṣmuñ eyligine cümlenüñ çekdi ġamın[203]

210. Sev anı li'llāh severseñ ola bustān ṣemeni
Ger ḥaḳīḳī dost dilerseñ gezme Hind ü Yemen'i

211. Ḥāle şer'üñ bāḳi iken oldılar keṣr-i emīn
Ḥamdi ʻaczilen şükür ki olavuz ehlü'l-yemīn

212. Her biri bu maḫlūḳātuñ ʻaczi bilse muṭlaḳā
Ḥikmeti budur ki dā'im ḥamd u ẕikre ıṭlaḳā[204]

[23a]

213. Şol ki herbār olsa muḥsin oldı dā'im şükrilen[205]
Maʻnīde ḥamdiyle olup şükre ʻaczim şükrilen

214. Belki şükrüm oldı ümmet kenzilen ḳayrılmayup
Pes velīdün himmet itmez anca Sırrībilmeyüp[206]

---

200 (2.Aralıḳ ve mühlet anıñ ḥürmeti içün / minhü)

201 (3.Yāḫūd īmān beḳāsı içün sebebler İslāma şükür ve ẓulmi ṣarīḥ ve ẓorbalıḳdan iḥtirāz ḥāṣıl merḥametsizlikden ve āhirinden ḫavf ve fikir ve niyāz bunlaruñ ḫilāfi ḫilāfdur ʻıyāẕen bi'llāh / minhü) [22b]

202 (2. Yāḫūd āḫara şefāʻat diye yāḫūd dile āʻnī ḳalbiñe raḥmetüm diye şāfiʻ ḳıla / minhü)

203 (3. Ḫuṣūṣan Allāhüm mehdi ḳavmī fe-innehüm lā-yaʻrifūn eṣerī ilā yevmi'l-ḳıyāmeti / minhü)

204 (4. Ẕikri ıṭlāḳ zīrā ṣāḥib-i ʻaczüñ dili dā'im dimekdedir anı ki noḳṣāndan ʻārī ve kemāl ile muttaṣıf sensin dir herbār maʻnen / minhü) [23a]

205 (2. El-iḥsānü en-ta ʻbüdü'llāha ke-enneke terāhu fe-in lem tekün terāhu fe-innehü yerāke / minhü)

206 (3. Yāḫūd her murād olsa garrālanup ḥāṣıl yerli yerinde itmişdür / minhü) [23b]

XVII.

*Resūline selām içün idüp ḳaṣdı du'ā içün*
*Bile li'llāh ṣalāt eyle lāyıḳ mıdur sezā içün*

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

215. Evā'ilden mecālisüñ bu niyyet iledür hādüñ
Umulupdur cezā-i rūz cemi'ān ḫayrilen yāduñ

216. Olaydı luṭfina bā'iṣ nice olmaz göñül mūnis
Göre nice necāt buldı o ḳavm-i Ḥażret-i Yūnus

[23b]

217. 'Avāmuñ ṭā'ati ey dil ḫavāṣuñ nesine beñzer
Ki ebrāruñ muḳarreble olan aḥvāline beñzer[207]

218. Umūrun cümle tevfīżler idüpdür küllü ebrārlar
Emānātı sivā şey mi[208] edeb bildi çü ḳarrārlar[209]

219 Bu 'ālem ile 'ārifler ne ġam yirler ne ẕevḳ eyler[210]
Beḳāyı gözleyüp herbār sivāya göz ṭutup n'eyler

220. Münācātı ricāmuzdur luṭuf fażluña ḳalmışdur
Nitekim enbiyā mürsel ḳamu bu baḥra dalmışdur

221. Ḫudā'ya 'acz ile Sırrī recā i'tā-i vārişdür
İlāhī fażlılan fażluñ ḳamu ni'mete bā'işdür

[24a]

XVIII.

*Tavṭi'atün li-medh-i faḫr-ı mevcūdāt*
*Ṣalāt ile ola esmā 'āliyāt*

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

222. Eyā añdum ḥamīdinden 'aciz geldi beyānından
Bedi' oldı ḥabībe medḥe taḳlīdi 'ayānından

---

207 (2. Armagānı çuban vezīre getürse ta'ẓīm olmaz ve ḫavf ziyādedür ammā in'ām-ı 'azīmdür ḥāl bu mu'āvenet ile peydā anıñçün 'ucbuñ maḥalli yoḳdur / minhü)

208 (3. Zīrā aġrāż-ı nüfūs süpüründi gibidür ḫazīnede yaḳışmaz / minhü)

209 (4. 'Alā-kemāli'l-rıżā / minhü)

210 (5. Yāḫūd 'āḳıbet ve aḫiret elemiyle ne ġam yirler ne yāḫūd ḳatı ġamdadur ne ẕevḳ eyler yāḫūd meger fenā içün fenā olmayup ġam çekmez ise ne ẕevḳ eyler ne cevāb buranıñ ḥükmü ve añlayışa göre / minhü) [24a]

223. Ne ḥad var bel zünūb yana[211] ne yanmaḳ ẕebh ile ḳana[212]
Onı dāḫı hüner ṣanma sa'ıy lāzım selīmāne[213]

224. 'Aceb vaṣfuñ beyānına şürū'ında ża'ifāne
Olup bir an nice biñ mevc naẓar ḳıldum ki rūḥāne

225. Velākin bilmeyen[214] almaz cemādāt añlamaḳ olmaz[215]
Ne bilmekle bilür anı eger bildi ṣunaḳ olmaz

[24b]

226. Ne anı ne bilür onı ne şunı ne bilür ṣānī
Yeyüp ḥayvān gezip durur ne ḥayvānīne insānī

227. Ḫuṣūṣā kim 'aceb dindi dīn-i Maḥmūd ġarīb oldı[216]
Ḳanı dertli nedür yanan ki ṣıddıḳlar ġurūb oldı

228. Derūnı 'aşḳ-ı ḥaḳḳānīniceler bulmadı gitdi
Ṭulū'a muntaẓır olduḳ tekebbür irmeyüp gitdi[217]

229. O kim sırdur beyān olmaz derūndan dirmeyen yaḳmaz
Vürūdāt-ı ilāhiyye derūn derdi yaşı aḳmaz

230. O ebḥur şol baḥır dinmez menāṭıḳ ẕerresin itmez
Olınmaz 'aḳlilen 'aḳdi mecāzen dilde hiç bitmez

[25a]

231. Gine ẕikr oldı şādum var ẕikir itmekde ẕevḳum var
Ola kim olalar irşād[218] du'ā her anda yardum var

232. Kerem-kāni idüp irşād 'aceb midür ola küşād
Belī'ıṣyān olup ḥā'il hele müslim olupdur ad

233. Ḳılup derdiyle merdāne 'aḳā'idlen gözi dāne
'Aceb şefḳat olunur mı sebeb ile di sırrāne

---

211 (2. Belki zünūbe göre aġlamaġa isti'dād yoḳ nice vaṣf idem / minhü)

212 (3. Ne tevbe ḳatlile intiḳām ola mı / minhü)

213 (4. Fesāda virenlerden ḫāli olmaḳ ile / minhü)

214 (5. Bilmek vechile mühim itmeyen bu ḥāletden yāḫūd isti'dād bilmeyen / minhü)

215 (6.Cehl-i mürekkeb bildüm ṣanur bilmez ki sā'īde ve cehl-i bāsīṭ bilmesine magrūr olmaz velīniñ kemāli maḳāmına (...-dur) / minhü) [24b]

216 (2. Ehline i'tibārla vāz ḳalmaḳ ile / minhü)

217 (3. Zīrā her şeyden alıḳor 'ibret-i iblīs yetmez mi / minhü) [25a]

218 (2. İrşāda eḳall-i sebeb her şey'i vezninden çıḳarmayup eger ḥilim eger teḥevvür ve gayrī / minhü)

234. Raḥım ile inüp Furḳān tecellī eyledi Raḥmān
Tevāliyen cemāl ile kemālin işledi Yezdān[219]

## XIX.

*Beyān-ı ʿacz idüp medh-i nebiyye*
*İdem ṣalāt ile medh-i nebiyye*

[25b]

*Mefāʿīlün mefāʿīlün fāʿīlün*

235. Bilen anı bilür taʿrif olunmaz
Nübüvvet nūrıdur ṭaḳat ḳılınmaz

236. Ḳaçan her ḥāl ẕikir oluna ismi
Ḫayır oldur ḳażā ile çü resmi

237. Çü bir laḥẓa tevāliyen veyāḫūd
Tekellümle olan yerlerde yāḫūd[220]

238. Ḫayā olursa ismi ıṣṭıfādan
Devā mı ḫavf çü bāʾiṣi cüdādan[221]

239. Keẕālik āl-i aṣḥāba mükerrer
Ṣalātda biʾṭ-ṭabiʿ ḫayrı muḳarrer

240. Ḥabīben medḥ ider medḥ-i ḥabībi
Ḳulūb ile daḫı ebdān ṭabībi

241. Çü maʿnīde idemem vaṣf-ı evṣāf
Melāʾikler dolupdur anda ṣaf ṣaf[222]

242. Ḫudā itdi anuñ vaṣfın ʿayāna[223]
Dime ṣaḳ ol ḳuṣūr ḳaldı beyāna

---

219 (3. Bizler içün ne dimek var lākin emre imtiṣāldür ve ṣalavāt taʾẓīm ile emirdür kemālen olmaz ancaḳ taḫfīf-i taʿẓīmi ḫudūd ile bilüp ve vüsʿatimizce saʿy ve baʿżın taʿẓīmin recāmuz daḫı taʿzīmdür ḥamid ve salāt ʿaleʾn-nebīyyi gibi / minhü) [25b]

220 (2. Bu minvāl üzre lāzım olanı daḫı ḳażā itmek ile emri dut niyāzdur daḫı ṣalāt (u) selāmdur ve fihi iṣʿār / minhü)

221 (3. Pes sebebden ḫavf müsebbebdendür / minhü)

222 (4. Ḥayretde ḳalanıñ ne sözi olur ki ravża-i muṭahharası dīvānında oḳuna / minhü)

223 (5. ʿAẓīm ḫulḳlar gibi / minhü) [26a]

243. O meddāḥı olup ġayrı ne diye
Çü ol ḥāmid ḳıla Maḥmūd adına

244. Anuñ şānı şānındandur bī-çārem
İdem medḥin ne ḳādirem ne çārem

[26a]

245. Hepi küstaḫlıġı dimem çürimem
Aña luṭfun fikir ile irimem

246. Ḫuṣūṣā kim maḳām Maḥmūd virildi
Didi isteñ umarum ki irildi

247. Çü pes dirüz beli ṣallū ve sellem[224]
Ḫudā bilür derūnlardan o a'lem

248. Anı dinmedi ki 'aşḳuma gel yan
Diyüp şunı idüñ şer'üm mu'ayyen

249. Diyem ol aṣlı ta'ẓīme viṣālin
Ve fi'liyle inanmaḳdur risālin

250. İdüp keṣret ile ṣalluñ me'ālī[225]
Ḳamu 'ınde netīcenüñ meḳālī

251. Hedāyā sırr-ı küstāḫī n'iderler
Cihāndan pāyīres tevbe dilerler[226]

252. Aña evvel idüp Raḥmān tecellī
Tecellīraḥm ile her ān tecellī[227]

---

224 (2. Medḥe liyāḳat zu'm küstāḫlıgın daḫı idemem / minhü) (beytin üstü çizilmiş.)

225 (3. Aḫbār vürūdı ẕikr-i 'ālī olup ve şer'ī ḳıyāmete dek ve āşinālıḳ ve selāmetimüz dilemek ile lākin fā'ide-i żımniyye niyyet-i 'avamdur / minhü)

226 (4. Ḳalb-i selīmsüz getürse n'eylerler / minhü)

227 (5. Pes eyle olsa bize ne söz ne emre imtiṣāl ola mı diyi ẕikir şekildür murād / minhü)

## XX.

*Beyānum bu ṣaḳın itme cedeli*
*Ṣalāt olmaz selāmınuñ bedeli*

*Mefā'īlün mefā'īlün fā'īlün*

253. Ḳarındaşlar inābetle selāmet[228]
Vücūdı[229] maḥz-ı raḥmet çoḳ 'alāmet

[26b]

254. Selām itdi bize ekmel ka'ināt[230]
Selām etsek selāmına vesīlāt[231]

255. Gelenlerden eger ḥālā gelici[232]
Derūnı eyleye ṣalli selāmāt

256. Dile herbār me'an dille maḳāmı
İletürler bilür n'işler ne ḥālāt

257. Ne ki dindi vü işlendi ne dindi
Ne şeyde var ki olmaz ḳuṣrı ḳālāt

258. Taḥayyürler vü dehşetler gerek mi
Ne maġrūr ola 'aczinden 'ibārāt

259. Fenāda her ne var ẓıll-i ḫayālāt
'Aḳıl olan ider 'uḳbāya ālāt

260. Ġabin oldı şular ṣandı ki ma'ḳūl
Bile ḥaḳḳānītaḳṣīrāt ḫarābāt

261. Recā maḳbūl ola budur murāda
İrādetle gider dilden ḫayālāt

---

228 (6. Yāḫūd tebligle / minhü)

229 (7. Gelmesinden ḳaṭ'-ı naẓar vücūd-ı pākinde / minhü) [26b]

230 (2. ṣalātda ve nice sene ṣoñra gā'ibāna īmān getüre tevbe buyurması ma'nen ḳarnen ba'de ḳarnın selāmıdur / minhü)

231 (3. Aṣlında selām a'lādan esfeledür ve anıñ du'āsı gibi ḳābil olmaduġı ecilden Ḫüdāya sipāriş ve 'ömürde bir farż ba'żı vācib ba'żı sünnet ba'żı mekrūh ba'żı ḥarām bu bābda daḫı 'ilm-i ḥāl çoḳ / minhü)

232 (4. Geçmiş gelecek ṣalāt selām bize du'āsı muḳābilinde olmaz maḳbūl olmaz / minhü)

262. Du'āda eyle Sırrī ṣıfr-ı yedli[233]
Sivā yitürmeyen bulmaz viṣālāt

XXI.

*Tenbīh-i feṯḥ-i teshīlāt*
*Cemi'an enbiyā ile serverine ṣalāt*

[27a]

*Mefā'īlün mefā'īlün fā'īlün*

263. Uyan kendüñ bula ġāfil nedür bu
Geçüp ẓulmāt ḥaḳīḳat ile nūr bu

264. Yüsür ile dirüz 'ālīmurāda
Sivāyı virmeye yolı murāda

265. Şuña ṣādıḳ dinür mi ṣıdḳile yā[234]
Gele ġayyūr ola ġayyārla ḥālda

266. Mecāz da'vā idüp söz ile ḳurmaz
Bu depreniş göñül menzile durmaz

267. Sivā virmek nedür dilden geçilmez
Ola ṣādıḳ o kim ṣıddıḳ ırılmaz

268. Bu ḥālet ṣanmaġıl tālīgerekdür
Velīġayrilerin ḫāli gerekdür

269. Nüfūs ile cedel iden 'ilimdür
Gele 'ālim ola ġāyet 'ulūmdur

270. N'olam dirsüñ bu bilmekle fehimle
Biter mi iş bilürsin çün 'ulūmla[235]

271. Nedür fā'id gerekdür kim ḫalāṣ ol
Ola ḫaliṣ ide tevfīḳ ḫulūṣ ol

---

233 (5. Eliñ sivā ile dolu iken el uzatmaḳ ma'ḳūl mı / minhü) [27a]

234 (2. Maġfiret ve raḥmet iden yoḳ illā Hū diye de yāḫūd "lā-mevcūda illā Hū" bildim diye de fi'l-i tekẕīb ide / minhü)

235 (3. Yāḫūd çünki da'vā-yı 'ilmdesin / minhü)

272. Ḫulūṣ ile me'ān olan 'ilimle[236]
Gözüñ Sırrīgözüñ açup ḥilimle

[27b]

XXII.

*Niyāz-ı def'-i emrāż fī'ṭ-ṭabāyi'*
*Ḫalāṣ ide bi-ḥürmeti'ṣ-ṣalāt*

*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

273. Ḥayla ḥaylar çünki dirsin aṣl-ı ḥaylar söylesin
Cism-i ẓāhirden geçüp de söyle dirler n'eylesin

274. Derd ile olur beşāret cerrāhiler n'eylesin
Derd-i dermān ide Mevlā[237] ẕī-'aḳıllar n'eylesin

275. Derdlüler derd ile bulur[238] derdi yoḳdur ne görür
Derdini dermānı ḳıldur[239] çāresizler n'eylesin[240]

276. 'Ālemüñ Raḥmānı olan ide kāmil devāsın
Gine geldi yaḳdı dāġı buña ṭāġlar n'eylesin

[28a]

227. 'Ārif-i 'arrāf olupdur baḳma eşyā perdedār
Firḳāti şāfīmaḳāmındur ṭāġı ṭāġlar n'eylesin[241]

278. Çünki bu fānīde fānīẓī-'aḳıllar baḳmadı
Yaḳdı firḳat bildi bunda çün 'aḳıllar n'eylesin

279. N'eylesin ol cümle dostlar yurdına çün ḳoydılar
Ḳona ṭoprak irdi anlar buña ṣaġlar n'eylesin[242]

280. Bizler ilen ḳaldı gine göremezdik gör gine
Olsa ṣayḥa anca güne işidenler n'eylesin

---

236 (4. 'İlm-i ḥaḳīḳat ki necāta sebeb 'ilm-i nāfi' li-nefsihī ve ġayrihī / minhü) [27b]

237 (2. Zīrā mecāzī marāża ṣabır itmeklik sāḳıṭ olan ṭā'ātden efdāl idügin ḥaḳīḳat bilen ma 'nīde ṣabır ṣaḥibidir şifāyı n'eylesin cevāb sāḳıṭñ ecri sāḳıṭ olmaz niyyet sāḳıṭ olmaduḳca / minhü)

238 (3. Kemāl-i vuṣlāta intiẓār derdiyle / minhü)

239 (4. Ma 'nīde derdine mecāzen derdi dermān ḳılsa / minhü)

240 (5. Ṭabībeyni daḫı çāresizdir / minhü) [28a]

241 (2. 'Avām ve ḫavāṣa göre ḫāṣṣı ḫavāṣa āteş emir olınsa irkilmez ve me'mūra mesrūr olmaydı ki āteş duyılmaya güyā ḫālıḳden ġayrı bilmezler / minhü)

242 (3. Zīrā ṭaḳat-i beşeriyye mīḳdārı ḫālıḳın bilen ġayrdan meded şanmaz / minhü)

281. Beyti beyte pey virüpdür dir mi rāḥat ḳandadur[243]
Öyle āteş ola herbār ta'ẕiyeler n'eylesin

[28b]

282. Ḳoya ṣādıḳ her ne vārı vere küllü vārını
Ol maḥivle oldı maḥvı buña ḥaylar n'eylesin

283. Er odur kim aytdı ḳāle ḳavline ṣādıḳ ola[244]
Şöyle vaḥdet mesti Mevlā Rıdvānīler n'eylesin[245]

284. Ṣıdkā ṣıdḳ ilen irişür ḥāl-i sırlan sırlanur
Ḳalbe vesvās dersilendür[246] buña ḫūblar n'eylesin

285. Vird-i ẕīnet her ḳabīḥ çün enfüsüñ meyyāl içün
Şol ḳulūbda kim vāveylā çün vā'iẓler n'eylesin

286. Her ḫabā'iṣ efkārında bir günāhum yoḳ hevā
Derdi dertlen batn-ı heyvā pes ṭabībler n'eylesin

[29a]

287. Ḫufyeten maġfūr olunan şol ki ẓāhir olmadan
Ẕilleti eylik bilürse Mālikiler n'eylesin

288. Fān-ı herbār ābīolup her denī ḫūbī olup[247]
Cem'i maḫlūḳ hem ki ḳulūb bel resūller n'eylesin[248]

289. Ḥüsn-i evṣāf ola şol men çün fenādan el çeken
Yapışupdur ḥabl-i metne iblisīler n'eylesin

290. Ola ṣāfīlerde ṣāfīḳulu odur muḫlaṣı
Ol ḳulūblar ḥayla oldı ġayrı şeyler n'eylesin

291. Şol derūn kim fāsid olsa ola mı mürşid sivā
Cümle kāġızger oḳınsa manṭıḳiler n'eylesin

[29b]

---

243 (4. Ḫālīḳ bināsı içinde ma'ārif –i ilāhiyye ve ḥikmetler ṭoludur beyt-i mecāzī ve rāḥatın n'eylesin / minhü) [28b]

244 (2.Ḫuṣūṣā 'ahd-i mīṣāḳ ve da 'vāyı ma 'dūāmlığı gibi / minhü)

245 (3. Ol maḥalde mülūḳa milki ve ġayr-ı sivā görinür mi / minhü)

246 (4. Bī-ḥaseb-i zu'm-ı arzū-yı hevā / minhü) [29a]

247 (2. Zī-rūḥa ve ġayriye / minhü)

248 (3. Fenā raġbeti ḳapamışdur mu'cizātda olsa n'eylesin / ġayreti cāhiliyye şöhreti kāẕibiyyeniñ ötesi olmaduġın bilmez n'eylesin / minhü) [29b]

292. Gine senden ire fevzüñ dindi raḥmet kānısın
Ol ki oldı ma'nī bāliġ meyl-i meyyāl n'eylesin

293. Cümlenüñ emlācın itsem gine derdüm böylesin
Ḥāl-i Sırrī bilmedükde söyleşirler n'eylesin[249]

XXIII.

*Beyān-ı ba'żı aḥvāl-i ḳıyāmet*
*Salāt ile devām çoḳ anda ḥikmet*[250]

*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

294. 'Işyānum tebdille ḳula ẓıl idüp sulṭān ola[251]
Pes ṣavābum ṭurġurulsa çoḳ 'aẓīm ẓıllān ola

295. Yevm-i firḳat bir zamānla hem ṭavil hem ḳaṣrıyla
Şekli insān şoyı gūya ol keşīr bārān ola

[30a]

296. Üfrülüp ṣāninci nefḫe ba'żı dir üçdür nefaḥ
Döşrülüp rāḥatda ḳonsa çoḳ 'aẓīm seyrān ola[252]

297. Çoḳ temāşā olınurlar ekşer içün ba'żılar[253]
Maḫlūḳatı arasında çoḳ 'aẓīm ḫasmān ola[254]

298. Bir birinden bel varaḳlar alısardur ḥaḳḳı var
Mücrime mümtāz olına çoḳ 'aẓīm fürḳān ola[255]

299. Leşker-i şeyṭān çekilüp ba'żınuñ ba'żı uyup
Göreler pes böyle ḥālde çoḳ 'aẓīm efġān ola

300. Dindi ekber ol feza'dur ġāyet-i ḥasret budur
Çün ḳonubdur 'araṣātda çoḳ 'aẓīm mīzān ola

[30b]

---

249 (2.Yāḫūd Sırrıyāne gerekdür / minhü)

250 (3.Ve güne güne fevā'id / minhü)

251 (4.Luṭf ve raḥmet āsārı ba'żına merḥamet virmiş ki ḳābil olsa 'ışyānından daḫı 'ibāda menfa'at elzem-i temennī meşelā nüfūsı dükenmiş ḫasteye tecdīd iḳtiżā idüp telḳīn ider ṣalāt vaḳti ḳalmaz ise de / minhü) [30a]

252 (2.İẕni olan maḫluḳāt içün / minhü)

253 (3.Cevāb melā'ikeler ile / minhü)

254 (4.Cevāb ḫaşmeyne i'tibāren / minhü)

255 (5. 'Aẓīm 'itāb ile nizā'ları ḳaṭ' ve ecsām-ı ḫabīşleri ırıldugın bildükleri gibi nedāmetlerin seçeler / minhü) [30b]

301. Bunda geçdi ġayret ile aḳrānı emṣāl ile
Meyl iderse ger günāhla[256] çoḳ ʿaẓīm ḥırmān ola

302. Çün muḫaffef gelse ḫayrı arta hicrān fürḳati
Mābeyinde uçmaġıla çoḳ ʿaẓīm ʿüsrān ola

303. Bunda ünsīgeçdi ʿüsri arta dāʾim ʿişreti
Çünki arta niʿmi herbār çoḳ ʿaẓīm şādān ola

304. Dilde dinmez vaṣfa girmez anca iḥsān çoḳ dimez
Dāʾimidür cümle ḥālde çoḳ ʿaẓīm iḥsān ola

305. Niʿmetinde sırla sırlıḳ oldı herbār rāżılıḳ[257]
Ġāyet-i niʿmetde ʿuẓmā ol ʿaẓīm ḫayrān ola[258]

[31a]

## XXIV.

*Beyān-ı istiġnāʾ mine's-sivā*[259]
*Ṣalāt ile şefīʿ ola ıṣṭıfā*

*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*

306. Nehārın gözlerem her dem yere sāyem meger görmem
Velī Rezzāḳ rızıḳ kesmez nedür ġayre recām itmem[260]

307. Virilmişdür luṭuf her bāb ṣunup ol tevḥīdi Tevvāb[261]
Dönüp imdād diyü esbāb anuñ içün yanam itmem[262]

308. Naʿim ile ġarīḳ ʿaḳıl sivāya hic gider nāḳil
Ḥaḳīḳat ḥaḳḳına dāḫil[263] denīiçün kelām itmem

309. O kimesne bilüp şānuñ virür ṣanmaz velī gayrüñ
Çü vaʿdeñdür dimem deynin ʿabīde ʿabdi nām itmem

[31b]

---

256 (2. Yāḫūd günāha meylilen giderse / minhü)
257 (3. Zīrā niʿmetin kāmili ve devāmı añladur /minhü)
258 (4. Kezā 30 ve31 baḥr daḫı miṣil/ minhü) [31a]
259 (2. Dūne'l-ʿilmi ve aṣl-ı levāzım tafsīl 26 evṣātında / minhü)
260 (3. ʿAyıblu ʿaczile ālūdeye / minhü)
261 (4. Sābıḳa bir vechile eylik görmeden berī olan ʿivāżsız ʿarażsız īmān gibi şey virip de ġayri gözlemek ola mı / minhü)
262 (5. Yāḫūd eyüler arasında yaramaz nām / minhü)
263 (6. Ol ki Ḥaḳḳ ile Ḥaḳḳ söylene / minhü) [31b]

310. Ẓiyā şemsüñ kerem maḥżuñ ayırmaydın çü doġdurduñ
Olup kerremle ikrāmuñ neçün herbār senām itmem

311. Senüñ vaṣfuñ olup fürḳān daḫı ilḳā idüp her ān[264]
Maḥıż faẕluñ luṭuf olan bilen dir mi ṣanem itmem[265]

312. İdüp cem'in nehirlerden baḥır Sırrī olanlardan
Dinilür mi bilinürken girü şimdi ḳalam itmem

## XXV.

*Beyān-ı 'ālemi'l-ḳalbi ve'l-ḥālāt*
*Vir ḥabībe devām üzre ṣalāvāt*

*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

313. Şehr-i 'ibretümi gördüm anca şehrüm var benüm[266]
Ān-be-ān terbiye ider böyle Rabbüm var benüm

[32a]

314. 'Ālem-i ḳalb ile ḳalbüm ḳusru ney ki[267] bilmedüm
Ḳalbümüzden feṯḥ-i 'aynum çün ḥaḳīmüm var benüm

315. Çoḳ zamān şehrine irüp çünki za'fın çoḳ bulup
Her birine luṭfı ṭolup var virenüm var benüm[268]

316. 'Azmile şehrüme irdi çün bulup ekṣer ṣabī[269]
Nāḳışuna luṭfı ṣaḳlı[270] ol ilāhum var benüm

317. Şāra girdüm çoḳ ṣadā ilen gedā yaḳlaşa mı
Ma'nevī ḳurb ile ḳurbi sırra 'ālim var benüm

318. Gūyā ansız şehre vardum var mıdur dir gel dirüm
Dir mi āyā ol şefī'üm vardı 'Oṣmānum benüm

[32b]

---

264 (2. īmān ehli deryāya düşmekden ziyāde raḥmete dalmışdur / minhü)

265 (3. Bu evṣāflar maẕhara lāyıḳ mı ḫaẕelenin yalabımasına iltifāt / minhü) (4.Envā' envā' her biri şehir dinmege sezā / minhü)

266 (4.Envā' envā' her biri şehir dinmege sezā / minhü) [32a]

267 (2. ḳusūrdan ḳusūr / minhü)

268 (3.ḳuluñ virdügi efendisinüñdir ma'nīde var viren oldur yāḫūd bāb-ı ma'nevīsine ṭoġrul var viren birdür / minhü)

269 (4. Kemāl-i mecāz ve sabī gibi fehim itmez / minhü)

270 (5. Cevāb şānına göre / minhü) [32b]

## XXVI.

*Taẕarru‘ ve niyāz-ı Rabbi’r-Raḥīm*
*E’l-‘Azīzi’l- ‘Alīmi’l Ġafūru’l-Kerīm*

*Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün*

319. Ġarībem raḥmetüñ dā’im ḳatuñ a marżiyā geldüm
Ḳamu ṭabīblerüñ ṣāḥī[271] gine sensin saña geldüm

320. Vücūd yoḳ ki zaḫım ḳanda ‘adem her ān ġarīb nirde
Ne ḳalbüm var o yanında[272] ‘ılelden yoḳ rıżā geldüm[273]

321. Velī noḳṣānda noḳṣānum ḳamu luṭfuñ ile feyżüm
Nice şekvā ide ol ki çü Rab sensin aña geldüm

322. Egerçi ẓāhiri evrād cevāz olmış durur da‘vāt
Ola mı ma‘nīde şekvāt hemān ġufrān ṣana geldüm

[33a]

323. Dinilmezden ki manṭıḳāt eẕelinden eẕel maḳṣād
Olaydum dinse ne maḳṣad o da maḳṣūd duya geldüm[274]

324. Olar herbār du‘ā etmez raḥīm olup rıżā bilmez
Dileñ benden dilek dönmez dinilmişdür n’ola geldüm

325. Ḫuṣūlinden ve nefsinden şikāyet şekli olmaḳdan
Murād emrine taḳlīdden müyesserlik ola geldüm

326. Ne ḳābil emre taḳlīdāt eyā ẓāhirde ma‘lūmāt
Ḥaḳīḳatle ḳılup imdād murādum bu buña geldüm[275]

327. Velī iḥsān devām irdüm ‘aciz ile sırı buldum
Ne kim bildüm neyi dirdüm hemān ‘avnuñ bula geldüm

[33b]

---

271 (2.Ṭabīblerüñ ve ‘ilāclarüñ ve te’sīrlerin ḫāliḳı / minhü)

272 (3.Yāḫūd ḳatında / minhü )

273 (4.Şikāyet yoḳ rıżā olduġum ḥālde rıżāña geldüm ā‘nī ḳavlen fi‘len i‘tiḳaden marżī olanı niyāza / minhü) [33a]

274 (2. Gönlün mā-sivādan ḫālī olmaḳlıġı niyāz olınsa ol daḫı murāddur ve sivādur ve belki bi’ẕẕāt vuṣlat isdense kezā murād ve sivādur 9 ve 27 ve 36 baḥırda (...) / minhü)

275 (3. Rıżāña rıżāñ içün buñ deminde buña geldügüm ḳabāḥat yiter / minhü) [33b]

XVII.

*Cī'eti bāb-ı raḥmeti'l-münācāt*
*Rūh-ı pāk-i Muṣṭafā-rā ṣalāt*

*Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün*

328. 'Alīlem dertliyem dermāna geldüm
Ṭolaşup bābuña fermāna geldüm[276]

329. Zünūbum dest idüp çün yana geldüm
Hediyyem yoḳ buña dayana geldüm

330. Ḳavīsin cümleden za'f ile geldüm
Ḫazīneñde 'adem yoḳ yoḳla geldüm

331. Bulunmazdı ki olmayan getürem
'Adem bulamadum[277] yoḳ ile geldüm

332. Ḫayır şer mā-sivādan ḫayra geldüm
Bilem mi kim ḫayır mı şerre geldüm[278]

333. Ne siper ötesi keşf ile ḳotar
Gehīāteş olup gāhīce tüter

334. Ḳulūb fākihesi bu nārla biter
Ṣanur anı ḥaḳīr bāridle biter

335. Nitekim oluben güçlük ile ter
Ḳavil olmaz alupdur ser ile ser

336. Nice kerrāt ile ser viriserdüm
Bu yol üzre begüm cildümi serdüm[279]

[34a]

337. Yetişdi çün hidāyet cāna geldüm
Keẕā irdi luṭuf uyana geldüm

338. Velī yolda 'aceb püryāna geldüm
Anuñ içün nefis uyana geldüm

---

276 (2. Emīn fermānına / minhü)

277 (3. Olmayan yoḳdur sivādan müstaġnīyi beyān / minhü)

278 (4. ḳangısın ġalebeye geldim / minhü)

279 (5. Keşreti çıynanmak ve teẕellülden 'ibāret / minhü) [34a]

339. Belī maḥż-ı hidāyetdür efendüm
Yine ‘ayn u ‘ināyetdür inandum

340. Hazer ḫavfuñ içüben ḳana geldüm
Degül ġayrileri seyrāna geldüm

341. Sivādan bilmedüm bu ana geldüm[280]
İrüp vaḥdetüñe şevḳāna geldüm[281]

342. Dimeñ itme bilinmez mi sivāyı
Ġayır bilmez o ne bilsin du‘āyı[282]

343. Hüner midür sivāyı bilmeyesin[283]
Maḥal olup vücūduñ görmeyesin[284]

344. İrem ḥikmetine zār ile geldüm
Nice ḥüzn ü ġumūm pür ile geldüm

345. ‘Aceb ḥāl kim āḫir şürrūrda geldüm
Cihāt āteş cihān pūşına geldüm

346. Fażıl içre gine faźluñ a ḳaldum
Luṭuf senden hemān ‘acz ile ḳaldum

[34b]

347. Olam āzād diyü dīvāne[285] ḳaldum
N’ola ḥālüm diyü ḫayrāna geldüm

348. O vaḳti fikrilen aġlana ḳaldum
Yüzüm yoḳdur ḥicābdan ḥacbe ḳaldum[286]

349. Nire geldüm ise dīvāne ḳaldum
Ne bilem aġlayam ne güle geldüm

---

280 (2. Cevāb-ı ḫāliḳuñ ġayriden bilmemek tafṣīl 39 baḥrda / minhü)

281 (3. Niyāz ile / minhü)

282 (4. Yāḫūd du‘āda mā-sivādan ḫod bilmez ki isteye tafṣīl 39 ve 26 baḥirde / minhü)

283 (5.Evṣāt-ı ḥāldür ve ümmīye göre bilmemek şānına lāyıḳ kemāl degül / minhü)

284 (6.İ‘tibār sa‘ādet-i ḥaḳīḳīdür / minhü) [34b]

285 (2.Yāḫūd yārın ki dīvāne / minhü)

286 (3.Fikir ve aġlamaḳ ve ḥicāb mā-sivādur şanına ki çoḳ mertebe tafṣīl 29. baḥirde / minhü)

350. Gine Sırrı kerem irdi Kerīmden[287]
Ḳılup ilhām hedāyādur ʿAlīmden

XXVIII.

*Hezlü'n-nefsi ve te'essüfāt*
*Mefẖar-ı mevcūdāt Muṣṭafā- rā ṣalāt*

*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*

351. İrüp ġavre biline teşḫiṣ ile
Ḳaçurmışam ʿömür ṭayrın yil ile

352. Bilüp ḳadrüñ gele ḫallen ʿulūmla
Getürem mi ʿömür şāhın hil ile[288]

353. Bezetmişem ṭaşumı çünki ḫalle
Hüner midür şiyābile til ile

354. Baṣīr-i ḳalb açıla kim ḳaçıla
Ṭolup ṭurur ne bu bāṭın ġıl ile

355. Duyup sālim uya ḳālım ḫāl ile
ʿAceb midür terāḫum her ẕelīle

[35a]

356. Göreydüñ ki baṣīr-i ḳalb marīżle
Nefis dā'im olagelmiş il ile[289]

357. Bile maʿnī ḫaḳīḳatle başıṭla
Marīżinden mariż ecli ʿalīle

358. Kereminden devām artar kerīmle
Basīṭdür niʿmeti kem dir ḳalīle

359. Ḫaḳāyıḳla īmānı ol selīmle
Gider ʿışyān muḳābil çün celīle

360. Geçilmeydi güyā şöyle söz ile
Dimem illā ġalāṭ direm dil ile

---

287 (4.Ā'nī kemāline noḳṣāndan müberrālıḳ ile muttaṣıf iḳtiżā içün olan 'ilm aña maḫṣūṣdur pes ol 'ilimle luṭf-ı dā'im esrārına sır şunmaḳ / minhü)

288 (5.Nitekim ḳuşbāzlar hil hil çaġrurlar / minhü) [35a]

289 (2.'Adū gibi sū-i emriden böyle ṣıfāt yabancıdur nefsi ise de / minhü)

361. Görüneydi maraż ḳalbi derūnla[290]
Mübeddel eyleye Ḫudām el ile

362. ʻİlelden sālimi ḳalbiyle ḳalble
Hevā herbār eser ḍāll-i ḍalīle

363. Selīm olup eyā baṭnı başīrle
Ne şey'ime mecālüm var delīle

364. Irılaydı daḳāyıḳdan daḳīḳle[291]
Murād herbār muḥabbetdür ḫalīle

365. İlāhum rāḥimümsün raḥmet eyle
Yaḳup nide bu ʻabdüñi kül ile

[35b]

XXIX.

*Teẕkir-i naʻīm ve şükür ve ẓımmen münācāt*
*Muḥammed Muṣṭafā-rā ṣalāt*

*Mefāʻīlün mefāʻīlün mefāʻīlün mefāʻīlün*

366. Diyüp şanma ki eglendür göre maʻnā-yı ḥāletdür
Derūn ḥāline āletdür ḥaḳāyıḳla ʻadāletdür

367. Ḳamu şeyde gözetmişdür şunı kim ḳadr-i ʻālīdür
Ḫulūs olup ḫulūşlandur aña yoḳdur ḫacāletdür

368. Menīīken ḳılup nuṭfe daḫı irişdürüp nuṭḳa
Sivādan ḫāliyā ḳorḳa[292] ʻaceb ʻayn-ı şetāretdür

369. ʻAlāmet çün yiter anlar ḫuṣūṣā kim behāyimler
Leben emmekle ilhāmlar gine faẓlıla faẓlātdur

[36a]

370. Bu niʻmetlerde küfrāna nice vara o sulṭāna
ʻItāb olsa baʻīdden ne yine raḥmetde vuṣlatdur

---

290 (3. Kemlige alışmaḳ ile göz görinmez nitekim rāyiḥa devām olsa bilinmez / minhü)

291 (4. Ne ḥāl ne yüz ne söz var / minhü) [35b]

292 (2. Göñül dilin mā-sivādan berī eyle ṭāʻate ālet miḳdārı degül nitekim melā'ike maʻan hiẓmet ḳulūbdan çıḳmaz keẕā enbiyā ḥālimüze binā'en ruḫṣat idi ve tefekkürde nāfile ʻibādeti ḫulūşımıza binā'en ve daḫı evṣāfınıñ āşārı ki maḥlūḳdur tefekkür ve vuṣlat daḫı sivā 9 ve 26 baḥırda daḫı / minhü) [36a]

371. Olınmaz ni'meti ta'dād zīrā kim yoḳ ki isti'dād
Mekārihden ḫalāṣ imdād yine himmetle nuṣretdür

372. Deḳāyıḳlan bilüp Ḥaḳḳı ḳamu ḥālüñ nedür ḥāli[293]
Derūn üzre ṣıdıḳ ṣıdḳı[294] ola 'avn ile āletdür

373. 'Aḳā'īdüñ kemālinden ḳılup nuṣḥile nuṣḥından
Nihāyetsüz luṭuf birden ḫurūc oldı ḫayāletdür

374. Dutam ırżāda ālātı ḫuṣūṣā kim göñül Sırrī
Rıżāya fikr-i ḥālātı gerek herbār delāletdür[295]

[36b]

XXX.

*Beyān-ı ḳalb-i 'ālīle ḥālāt*
*'Ālemi raḥmet Muṣṭafā- rā ṣalāvāt*

*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

375. Dervişi[296] ṣāfīde bula[297] ḳalbleri 'ummān ola
Ḳalbi ṣāfīḳıldı herbār işleri fermān ola

376. Her birüñ ḥaddinde gezmez bilesince söylemez
'Aczini 'aczile bilmez 'ilmine noḳṣān ola[298]

377. Ẓahr-ı ḳahruñ luṭfı gūne şöyle kim rāżı gine
İrse feyżi ḥikmetine ġavrine mihmān ola

378. Gör ne ḥālet iledürler bildürilen ḫocalar
Yolını yollan bilenler 'āḳıbet ḥayrān ola

[37a]

379. Ola kāmil kāmilinden yaḳılup rūḥ ḳaldı ten
Dindi mi ol ẕāt-ı nūrdan şem'ime pervān ola[299]

---

293 (2.Evṣāṭ-ı ḥāldür a'lā mertebe ẓımmen / minhü)

294 (3.Necātdür ṣādıḳ niyyet ba'żı 'ameli ışlāḥ ider nitekim ḫilāfı fenā ider/ minhü)

295 (4.A'ẓā-i cevārihine ve ḥükminde olana müvellā ise / minhü) [36b]

296 (2. Ṣafā itmez ögerlerse elem çekmez sögerlerse dutar arḳa eger dögerlerse odur dervīş olan dervīş / minhü)

297 (3. Eṣ-ṣūfī men ṣafā ḳalbehü 'ani'l-kederi ve's-sivā 'ındehü eẕ-ẕehebü ve'l-meder / minhü)

298 (4. Yāḫūd artmaz / minhü) [37a]

299 (2. Ma'nīde pervānelik nicesi buyurdı ise şer 'ine ta'ẓīm ve şürūṭıdur tafṣīl 54 ve 55 baḥirde / minhü)

380. Şol ki ḥaḳḳānībilenler ḥāl ile ḥālin diler
Çünki bile ṣıdḳı ṣāġlar ġāyetin ġayrān ola

381. Ol ki diye aṣlı bilem olsa ne bildüre rām
Ḥaḳ ile Ḥaḳḳ'a iren kim her sıra sır-dān ola[300]

382. Ṣanmasın kendini sırlar ol hıya ḥayrān ḳılar
Ḥayreti ḥay ile cānlar gör nice ḥayrān[301] ola

## XXXI.

*Tenbīhāt ve't-ta'zīrāt*
*Güzīn-i enbiyā-rā ṣalāt*

[37b]

*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

383. Ṣanma kim nefsi bezet dur gör yoluñ rūḥān mıdur
Her nefes pes ḳısmetüñdür ġayri görmek var mıdur

384. Yetme mi nuṣḥile mevt kim dirse rüşden bāliġum
Şol temel kim oldı muḥkem bādilen ṣarṣar mıdur

385. N'oldı şol a'ẓam emānet[302] vird-i pāki pāk ilet
Unudup 'ahdini sākit göñle ṭapmaḳ kār mıdur

386. İ'tiḳāduñ ża'filen mi rüşdi rüşdībilmedi
Ol ki kāmil ney ki ġavri duymadıḳlıḳ nār mıdur

387. Pes buyurdı pek yaḳınam böyle Naṣṣār bilmişem
Va'dı ḳoyup ṣabra gitsem[303] ġayrı erler er midür

[38a]

388. Dolanupdur bir niçe ḳāf cürm-i 'ışyān oldı ḫāf
Böyle bu ẕenbile irdāf arż-ı vāsi' dār mıdur

389. Niçe bir memlūke memlūk ola memlūkla melik
Ne melik ol ne ki mālik Yaradan bil yār mıdur

---

300 (3. Yār-ı mecāz olup gizlü āşikāra mihneti nuḫbetligi bile / minhü)

301 (4. Miṣl-i 23. ve 41. baḥir / minhü) [37b]

302 (2. Ki yirler ḫavfından ilā yevmi'l-ḳıyām göz yāşı 'aḳar cüz' içün ba'idüm ḥāṣıl ne mertebe ġafletdeyüz / minhü)

303 (3.Ṭarīḳ-ı ruḫṣatı bıraġup ṭarīḳ-ı 'azīmete sālik ḳatında / minhü) [38a]

390. Ba'żı ḥayvān kürki n'ider işleri gördüñ n'ider
Bārī naḳlin fikri ider ḏīḳ-ı ḥālde cār mıdur[304]

391. Ayā ḥayvan oynadan mı belki ḥayvān baḳıcı[305]
Şol ki ḥayvānı baḳardı ol daḫı[306] aġyār mıdur

392. Ġāyeti ġāyet duyanlar 'āḳıbet ışlāḥ diler
Ḳırḳda kāmil rūḥ mı dirler[307] muṭlaḳā muḫtār mıdur

[38b]

393. Sırr-ı ḥikmet ḳaṭrāsından baḫşı alup ḫür olan
Rabṭı bildi[308] şöyle her ān ġāyeti artar mıdur

## XXXII.

*Tecessüs ve ḥaḳīḳāt-i nefis ve't-taḫalliyāt*
*Vir ḥabīb-i Muṣṭafā-rā ṣalāt*

*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

394. Ṣuretā şeklile birdür kāmil-i ḫās bellüdür
Baḳma ẓühhād lu'bına kim[309] debrenişden bellüdür

395. Ġāyetinde kāmilūnlar[310] sözleri ġavrın diler
Āhı dilden eyleyenler āteşinden bellüdür

396. Kān-ı gevher ol kerīmler anca bābı var hüner
Kenz-i maḫfīçün olanlar küşenişden bellüdür

[39a]

397. Zu'm-ı ṭā'at içre noḳṣān bel ṣevābın men iden
Dime ḫayrum ayā noḳṣān ittiḳāden bellüdür

398. Pes ḥaḳāyıḳ-'ālemin ol cevherī tāc geydi şol[311]
Ma'nevī sır kāşifi ḳul heybetinden bellüdür[312]

---

304 (2. Ḥayvānın lu'bına naẓar buñ deminde cārına yetişür mi meger çünki insānum diyüp mā-ḫulıḳaya muṭī' ola / minhü)

305 (3. Ḥayvān baḳışlı / minhü)

306 (4. Ḫayvāndan ḥayvān / minhü)

307 (5. Yoḳsa bülūġ-ı nefsānī / minhü) [38b]

308 (2. Şol ki baḫş alup hürlige lāyıḳ olan rabṭı bilüp ā'nī evvel kelāmı āḫire rabṭı ā'nī soñ kelāmı evvel farż oluna muṭābıḳ ve rabıṭ ola mı diyü / minhü)

309 (3. Cevāb bizüm şānımuza göre / minhü)

310 (4. Yāḫūd ẓikr-i ḳalbīye varduḳda / minhü) [39a]

311 (2. īmān-ı aṣlı cevheri (...) )

312 (3. söz ile muḳābil irilmez berāzih musībeti ve ni'met (...) bilinmez (...) )

399. ‘Āşıḳ-ı Rabbānī oldur ser viren vaḥdetledür[313]
Aña vuṣlat çün yolıdur ḥayretinden bellüdür

400. Göre kendin Sırrı n’olur ol güne merdān olur
Fi‘le zīnet çün ḳonupdur cümle birden bellüdür

## XXXV.♦

*Daḫı te’kīd ola nuṣḥ-ı cemī‘a*
*Vire ṣalāt ins ü cinne şefī‘a*

[39b]

*Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün*

401. Dinilmez aṣlını kim ‘iẕẕeti ẕātında bellüdür
Bilenler ṣoḥbeti ‘irfān temīzinden de bellüdür

402. Firāset çün ḳodu Ḫallāḳ didi ḳorḳuñ re’is-i ḫalḳ
Ülü’l-elbāb deyüñ lāyıḳ sü‘ālinden de bellüdür[314]

403. Murādı Ḥaḳḳ ile Ḥaḳ’dur ḳuṣūrı ġayre meşġūldür[315]
Ḫulūṣlandur ḫalāṣ oldur ḫaṣāyıṣdan da bellüdür

404. Degüldür ‘ārife ‘ādet şunı kim ‘ilmilen himmet
Olursa cevher-i ḥürmet cevābından da bellüdür

405. Muḫāṭab ol kelām diñle bile gör kim edeb neyle
Edebdendür edeb söyle ḫurūcından da bellüdür[316]

[40a]

406. Ḫuṣūṣā bilmedi şunda alur bārutlayın herbār[317]
Eyā var mı zühid taḳvā o dehşetden de bellüdür

---

313 (4. bu yolda kerrāt ile rūḥ leẕẕetinden dirseñ (...) bilmez leẕā’ẕ (...) ve göz olmasa olunur (...) ) [39b]

♦Bahirlere numara veren kişi, 33 ve 34. bahirleri atlamış; 32.’den 35. bahire geçmiştir. Çalışmamızla eser arasındaki bağın kopmasından çekindiğimizden biz de bu sıralamayı bozmak istemedik. Ayrıca, o numaralarla bahirlere de göndermeler yapılmaktadır.

314 (2. ... ādāb birle ... eli daḳīḳ ... gibi / minhü)

315 (3. İlhāmı inkārı / minhü)

316 (4. (...) nāḳıl dimeye olan gelişinden (...) mülāyim (...) / minhü) [40a]

317 (2. E’t-taḥavvürü cünūn in mübāḥan ve menlā li-nefsihi mine’d-dareyni fehüve aṣḥāb-ı maḳā(...) kāne li-ecli emnü ẓulmü ġayri li’l-ġayri fe-hüve mü’minün ve umūrı’d-dünyā(...) li-nefsihī fe-hüve li-ve münevicide’t-taḥavvur ü mine’n-nefsāniyyeti min ecli’c-cīfeti’d-dünyā ve in kā(...) te’dīban li-ış (...) fehüve muḥsinün bihā(...) nefse muḫālefet(...) teẕellüm çü ‘ad ) [40b]

407. Firāset ehl-i ʻālemden olup ḫaṣlātla muḫbitden
Bulupdur Sırrı ḥubbından o ilhāmdan da bellüdür

XXXVI.

*Aḥsen-i ḥālāt ve ġıbāt*
*Rūḥ-ı pāk-i Aḥmedine ṣalāt*

*Mefāʻīlün mefāʻīlün mefāʻīlün mefāʻīlün*

408. O elṭāfla ʻaref olan dime kimdür görem ḥayvān
Bilen nefsi ilen nefsi bulamaz ġayride seyrān

409. Bile kendüñedür mārān ki ıġvā bilmeyüp ḥālān
Riyāżatla çeküp seyfi luṭuf idüp ḳaçur mārān

[40b]

410. Şedīdinden ġāyet emmār dimez bir kez rücūʻum var
Yeñer anı şular herbār uyan cūʻdan süric ṣabran

411. Olur mı şer öñi ḳulda irüp bunda görüp anda
Daḳīḳasın daḳāyıḳla ʻarefle çün olup ʻirfān

412. Ġurūrı ney ki bilmezler beli herbār ḥayā eyler
ʻAṭāsından o maḥmūdlar ne ʻirfānla olup ġufrān

413. Göre her dem ẕünūbātın ve her an anca niʻmātın[318]
Diler tevbe ve şükrātın vaḳit olmaz duʻā bir ān[319]

414. Ve baḳmazlar meger baḳsın göre niʻmetinüñ ʻaksin
Şükürde ḳaṣrı çün levmin iderken oldılar ünsān[320]

[41a]

415. N'ider enfāsilen cengi ki ḥālīḥālilen ḥālī
Olursa dā'imā ḥāli aʻṭāyañdan nedür noḳṣān

416. Ḳamudan ġam yemez illā ḫulūṣlan fikri niyyātla
Görüp aʻlā merātible aña āhı ḳılur aʻyān

417. Vesīledür bu da herbār olur vāṣıl bilen vaṣla
Ḳılasın faẓluñ ı faẓla niyāz budur nice kesbān[321]

---

318 (2.(...) ʻışyān(...) bulınur(...) naʻīm / minhü)

319 (3. adına göre (...ni) görüp (...) şükr eylese cūʻdan ve elemden (...) aralıḳ ve el(...) / minhü)

320 (4.(...) dā'im nefsini de ḫālıḳı bile / minhü) **[41a]**

321 (2. Zīrā ʻibādetiñ ilkile ve ʻaṭādan müstaġnī lākin niyāz muḳā(bili) 59. baḥrda(...) / minhü)

418. Ḳavī eyler ʻaḳā'idler bu ḥāletden müşāhidler
Nice ḥikmetle ʻārifler ṭolup eltāf ile her ān[322]

419. Ḳamu "faẓlan ʻalā'l-faẓlı" bitüp maḳṣad ḳılup Sırrī[323]
Yaḳup kül eyledi maʻnīsüp dağıdısar ṭūfān

[41b]

XXXVII.

*Şekl-i şikāyet-i ḥālāt*
*Güzīn-i enbīyā-rā ṣalāt*

*Mefāʻīlün mefāʻīlün feʻūlün*

420. Kime feryād ide gönlüm gel amān
Güler misin ʻaciz ezʻafi el-ān

421. İder misin iṭāʻat bunca fermān
Dilerseñ ḍıḫkine ḍāḥik firāvān

422. Gülüpdür gülmege yoḳdur mecali
Güleydüñ tā ebed anda hezārān

423. Dinür eyā görüñ murādla maḳṣūd
Ne gülmek var ne söz olur ne seyrān

424. Murādla maḳṣūd u cennet olursa
Tebessümler laṭīf diller ve yārān

425. Velīmaḳṣad olur ise vuṣūli
Dutulur nāfiye nūnlar beyānān[324]

426. Eger ḍāḥīḳ dilerseñ ḍıḥ ki aṣlı
Hevā ile heves itme imāmān[325]

427. Çü maʻnīde ḥisābilen ḥisābı
Gönül ẓenbin ide tevbeyle tārān

---

322 (3. Her ḫayırlı nesne (...) ilhām luṭuf (...) ḳılmaḳlıḳ luṭufı (...) nitekim beden(...) ʻāḳıbetin feh(...) ḥaḳīm didi )

323 (4. Faẓıl üzre (...) sırren niyāz (...) delāletdür (...) idi ʻazāzil (...) ) **[41b]**

324 (2. gülmek var (...) olur ne (...) sivā ḫāṭıra (...) baʻżı maḥal (...) olmaz / minhü)

325 (3. faẓl ile dünına (...) / minhü) **[42a]**

428. Dönüp devrān geçipdür vaḳt-i ārām
Devām raḥmet inür miṣāl-i bārān

[42a]

429. Gider deñfikir bāḳīiçün cān[326]
Bizüm içün didiler mi oyalan

430. Dirüz bir gün ki ṭāḳat gitdi ḥırmān[327]
Dinildi mi bize yapuñ binā ān

431. Degül illā beyāndur ʻacz-i ḥāli
Nedür bu ġafleti çün kim bu yalan

432. Ḳavil fiʻlen gerek ḫāliṣ ḫayāli
Bile gör ṣūreti ṭāʻatde ʻışyān[328]

433. Gözi açmaḳ içün ḳala mı ārām
Bilen kāmil buña itdi ki aʻyān

434. İder temyīz imān kendü lüzūmın
Ḥaḳīḳat dāreyin olur selāmān

435. O kim temyīz ider īmān-ı aṣlı
Şolar kim oldı selāmı ʻaṭāyān[329]

436. Şeyāṭīn maḍḥak itmez ol nüfūsı
Tā ki olup teʻāvün ḳıldı Yezdān

437. Selīm oldı selāmet iki dārān
ʻAṭā olup devāmı Sırrı īmān

XXXVIII.

*Būkā' mi'n-ezzünūbātı*
*Muḥammed Muṣṭafā-rā ṣalāt*

*Mefāʻīlün mefāʻīlün feʻūlün*

[42b]

438. ʻAlāmetden ʻilimdür aṣl-ı īmān
ʻAḳıl ile ʻaḳiddür naḳl-i īmān

---

326 (2. Merḥamet dirseñ (...) ise āḫır rūḥa (de...) )
327 (3. ʻÖmrü hevā(...) ile(...) )
328 (4. Ḫuṣūṣā (...) eclinden (...) )
329 (4. Ḫuṣūṣā (...) eclinden (...) ) [42b]

439. Bula ġavrın geçüpdür çün ṭolu nūr
O ḫavf ile derūn ṭāġı delinür

440. İrer mi emrinüñ ġavrine ḳul yā
Elīf dirse dimek lāzım olur yā[330]

441. Çekip ġāyetinüñ fürḳat-i heyvā
Eyā nice duyup Ādem'le Ḥavva[331]

442. Murād iden rıżā dirler ne dirler
Ne ḥāl ile olup nişler idiler

443. Vizirden er ile āram idiler
Pesend ider ḳamu anda melekler

444. Daḫı ġıbṭa ider cin ile insler
Girü ḳaldı ḳalur herbār kelekler

445. Hidāyet ḳıl dinüp nirde ḫaṭālar
Īmān aṣlı ola ġāyet 'aṭālar

446. 'Aṭā oldur aña yoḳdur muḳābil
'Aciz Sırrīanuñ şükrine ḳābil

XXXIX.

*Cidāl-i gönül ve tiryāḳ-ı ḥālāt*
*Güzīn-i enbīyā- rā ṣalāt*

*Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün*

[43a]

447. Ṣanur mı müft kişi böyle cihānı
Ḳanı ma'rūf ḳanı 'irfānı ḳanı

448. Edā ider 'ömür ile kirāyı
Ṣanur ücret alup ḳuran bu ḫānı

---

330 (2. (...) müstelzim (...) Ḫüdā resūl-i (...) ṭā'ati (...) ve-leẕẕet(...) ve ḫulūṣ ve vaḥdet (...) ġāyet ḫālıḳa (...) faẓluñ saṭurında / minhü)

331 (3. (...-ligine cüz'ī (...) aşılına / minhü) [43a]

449. Alursa ser ṣemen ücret yerine
Benüm dinmek dinür mi ṣanma anı

450. Bulınmaz dir buña bir çāre çūni
Derūnīañ ḳomaz ḥırṣuñ nişānı

451. Ṭaşı başı virüp kirā yirine
Çıḳarmazlar o kim virmez mi cānı

452. Bilen buldu dimez ḳanda naṣīḥat
Şular kim isteyüpdür Ḥaḳ ḥaḳānī

453. Çekerdi miḥneti kirā yirine
Dineydi çün meşaḳḳatden ḫıṭā ni (ne)

454. Aña ol gün aña iẕnile iẕni
Şefā'at eyle dir iẕnüm olanı[332]

455. Denüp Sırrī yekem 'Oṣmānı ḳanda
İdeydi ḥürmet-i Seb'a'l-meṣānī

456. Diye Sırrīsırı iḫvān-ı ḳanda
Dimez zīnet meger zeynīcinānı[333]

[43b]

XL.

*Nuṣḥ-ı ḥāl-i mevcūdāt*
*Güzīn-i 'abd-ı ilāhına ṣalāt*

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

457. Gel ey gönlüm bile fāni bulasın ẕevḳ-ı rūḥāni
Ola gör ger fenādan fevt olup n'eylen imiş ṭanı

458. Gele herkesle ṣoḥbetden ırāġ olup bu ḥāletden
Getürme ḳalbüñe neden bilesin ehl-i irfānı

459. Gel İslām'da ola merdi bilesin dīn ġarīb oldı
Melek-ḥaṣletleyin ol ki bilesin ney ki ünsānı

---

332 (2. İẕni olanlara (...) olanı virilmek (...) 'ālī oldı (...) recā (...) / minhü)

333 (3. Müşeffi' de bunlara )[43b]

460. Gele i'rāż ide bīhūde idügin bilem dir Hū
Her a'żāda gerek yā Hū diyüp işler eyā ḳanı[334]

[44a]

461. Gele 'ālīle ol 'ālī bilesin ne imiş cehli
O kim ma'nīde 'ālimdür bilür bu bilmesi fānī

462. Gele kāmil nedür 'āḳıl bilesin ne imiş nāḳıl
Mü'eddeb ol bilüp ḳābil bilesin bī-edeb anı[335]

463. Gele ḳalbüñ cilā eyle reşīd her şey göre şöyle
Diler iseñ yolı yolla olasın pes ẓaḫım kānı

464. Gel ey göñlüm cihānından zaḫım-nāk ol zaḫīminden
Olayduñ Ümmi Derdādan bilesin hicr-i hicrānı

465. Gel ey 'āşıḳ şunı gör ki pişürmişdür eẓel nārı
Bülūġ ile olup bellāġ bileydüñ ḥāl-i ṣıbyānı

[44b]

466. Gele dinmez yazuġum yoḳ 'abes lü'bı bilesin çoḳ
Göreydüñ maḍḥekin ayruḳ dimezdin ġayride anı[336]

467. Gele 'irfānı 'irfānla bilüp nādān-dili dille
Ṣana kim 'aḳl-ı kāmiller güler ma'nīlen cānı[337]

468. Gele ḳalb berzaḫın bil ki olup ḳalb ile rūḥānī
Bulup geçmek ne şeydendür iren ḳānı dimez ḫānı[338]

469. Gele ibn-i sebīle kec olasın tā ki evlā kec
Bu i'vicāc bile īlāc gider a'lā ilen ḳanı

470. Gele şem'a ḳarīb ol kim ḳara nirde sile ḳūl kim
Cisim ẓulmāt-ı gec gel kim irilür rūḥ-ı rūḥānī

[45a]

---

334 (2. Va'ıyd yoḳ mutī'(...)durlar(...) melā'ike de (...) berī ḳalmaz (...) yüz a'żā (...) ve mekān (...) ve aġız (...-sında) (... ṣūyı) (... )ve göz( ...) daḫı (...) ger 'afv (...) / minhü) [44a]

335 (2. Edebsizleriñ piri nefs-i (...) nā-ḳābildür evvel melekler ve (...) ve belki cemā(...) sümme velī (...) sümme ṭālih (...) e'l-ḥayā'ü mine'l-īmān buyurıldı nūr-ı nebī 'ale(...) / minhü) [44b]

336 (2. (...) kāmil beḳā (...lüşmek) gāhī (...ṭırış) / minhü)

337 (3. (...) ve ma'nen (...) gösterüp geldügimizden (...) olmaduġı ( ...)/ minhü)

338 (4. istemez / minhü) [45a]

471. Gel ey kāmil kemāli bil biline ġaflet-i ġāfil
Nedür Sırrīilen ser bil ya istidrāc ya fażlanī[339]

XLI.

*Beyān-ı cidāl-i ḥālāt*
*Mefḫar-ı mevcūdāta ṣalāt*

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

472. Gel ey gönlüm cedel olmaz senüñ ile senüñ olmaz[340]
Dime şöyle gele ṣoḥbet zekīaḥmaḳla üns etmez[341]

473. Gel ey ṭālib dime mürşīd bu gözler gözlüyi görmez
Revīşüñden ḳarīnüñden ümīẕ itdükleyin bulmaz[342]

474. Gele siccīn eyü herbār bizümle ṣoḥbeti ḳanda
Velī aḳvāl-i aḥvālde behayim bilmedi bilmez

[45b]

475. Gele gönlüm cinānından beyān itdi çü evṣāfdan
Şunuñ içün ola a'yān[343] ne idesin beyān almaz

476. Gele levḥi oḳuyandur ṣıdıḳ ma'nen oḳınmışdur
Behey vesvās nesüñ sen dur semā'um ṭoludan ṭolmaz

477. Gele olmaz velīsini bilen ma'zūr daḫı 'aczi
Ḫalāṣ miḳdārca şirki[344] 'ilim olan 'ucub olmaz

478. Gele göre dime bayrām içindeyüz ṣoñı n'olam
Muḳarreb gülmedi ḫurrem mecāz ilen 'aḳıl gülmez[345]

479. Gele şādīki itme ẕād derūnīden olınmaz şād
Bili egri olup heyhāt daḫı vizrüñ ġamın silmez

[46a]

---

339 (2. Her bir ni'mete (maḫ...) şükre ḳādir (...) ḳader sa'y (...) fażlındandur (...) bāṭını ni'metde / minhü)

340 (3. Aḥmaḳ nefsi (...) uyandur (...) yaramaz ve (...) andan eşed dindi / minhü)

341 (4. Ve aḥmaḳuñ (...) 'azāzil ve (...) )

342 (5. Cevāb liḳā (...) isti'dād (o...) emek 'abeṣ (...) / minhü) [45b]

343 (2.'Ayne'l-yaḳīn (...) de ne vesvā bilmeyen kāmile (...) / minhü)

344 (3. (...-nda) ḳurtulur (...) şānın bile ... / minhü)

345 (4. ... yāḫūd ... belki ... arzūsı ... / minhü) [46a]

480. Gele göre şecerlerden özümi pādişāh iken
Alup ‘ibret daḫı andan bilince vü ṭoġrılmaz

481. Gele şunda şu bundadur dime lāyıḳ görülmezdür[346]
Bilem bilmek gibi didüm bilā ‘aczin bilinilmez

482. Gele şunı bunıdan gec bize lāyıḳ degülden gec[347]
Yiri yirine itmiş seç[348] vaṣıf yoḳdur ki yazılmaz

483. Gele dünyāyı ‘arż itme bilen anı[349] ġamın çekmez
Ta‘addüd ma‘nīde etme me’āl birdür iki gelmez

484. Gele virdi ‘aṭāyādur şeyāṭīn ne ḫabāiṣdür
Ola aṣlı ḫaẕīneñdür aña[350] hergiz ḫabīṣ ilmez

[46b]

485. Gel ey Sırrībilür dime velīol ki ḥālüñ bilme
Zehir sehmin gelüp atma ṣunar tiryāḳ żarar ḳılmaz[351]

## XLII.

*Ḥasb-i ḥāl ve ġıbṭa-i ṣāliḥāt*
*Server-i ka’ināt ol ḥabībe ṣalāt*

*Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün*

486. Gelen bunda gelür gitmiş ḫüküm ideri ḳalmamış
Olupdur ekṣeri vesvās Raḥīmüñ işi ḳalmamış

487. Sebīl üzre uyumayduñ gürūhından ıramayduñ
Ṣadāya ḳalmayup ḥācet derūn dilden uyanayduñ

488. Olup ḥavfla ġubār herbār kerem ile idesin kār
Refīḳa ḳalmayup ḥācet senüñ ḫubbuñ ilen at yār

[47a]

---

346 (2. Kāmilüñ ġıbṭası zühdedür / minhü)

347 (3. Cevāhir oldur (...) ḥācet (...) iḫtiyārımuz( ...) ḥaḳḳına ri‘ā (...-mezüz) kemāl (...) ise melā(...) maḫṣūṣ (...) / minhü)

348 (4. Yeri yerinde yeri var ... / minhü)

349 (5. Mürebbi şānını (...) / minhü)

350 (6. Yāḫūd o (...) ḥāfiżın aña (...) / minhü) [46b]

351 (2. (...-se) ḥāline vesvese (...) ger ġayru’llāhdan (...-sekde) ‘aḳıbetden (...) ḫavf (...-dikce) yerine (...) gelür (...) ḫużūr ile (...) münkerden (...) demez münker (...-lavuz) olup (...) ḳarşusında (...) aña bağlar vesvese / minhü) [47a]

489. Yorulmam mı nice ḳoşam ġurūb itdi olup aḫşam
Ne ḳalsuñ şem'ā ḥācet ki çerāġum nūrı yaḳmışam

490. Feza' güni idem mi ḫavf anuñla üns oḳunmışam[352]
Ḥisāb yevmi derūnumdur yoluña yol ḳonılmışam[353]

491. Cezā güni n'edip n'itsem bilem mi sözümi ser-sem
Eyā böyle ṣırāṭ üzre geçileydi derüm sersem[354]

492. Şolar kim luṭfi bilmişler celāli ḫavfı görmişler
N'ideler ġayrīşevḳı çün bunuñla ḳabre girmişler

493. Ḳabir çoġa ġarīb oldı Sırı tiryāk yılan ṭoldı
N'iderüz ġayreti ġayrī[355] dīn-i muḥkem ġarīḳ oldı

[47b]

XLIII.

*Muḫtelif vāridāt ve tezkīrāt*
*Es'ad-ı mevcūdāta ṣalāt*

*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün*

494. Devr idüp dīn-fülki ile gine bir devrān ola
İre fevze çün yolında gine bir yüsrān ola

495. Ol ṣırātın tez geçüpdür çün gider yollan yola
Bilmeyüp 'aczin bilür hā gine bir nef'ān ola

496. İ'tiḳādı şol vaḳitden 'ahdine muḥkem iken
Lā-cerem inṣāfla olan gine bir 'irfān ola

497. Olmaya mı sa'd-ı sa'den sa'dını sa'danilen
Çeşm-i aḳṣā her nefesden gine bir sa'dān ola♦

[48a]

---

352 (2.(metinde numara yoktur.) Senüñ ḫavfuñ ile ālūde (...) olan (...) olur(...) / minhü)

353 (3. Seni dile (...) yolu ma'nīde (...) ḳıldıñ / minhü)

354 (4. Nice yüze (...) zaḥmet olur (...) ṣıvāṭ-ı (müste...) irilmeden (...) gecsem (...) / minhü)

355 (5. Cevāb ... / minhü) [47b]

♦ Numara yerleri metinde gösterilmediğinden biz de der-kenarda yazılanları aynen aldık. (2. (...) ile (...) nefa' viren (...) bilmege (...-lāndur) / minhü) (3. Ne idügin (...) ednā luṭuf (...) ḳul ma'denī (...) / minhü) (4. Dāreynüñ ki uḫrā (...) miskin ider(...) a'nī / minhü) (5. (...) büḳā'yile (...) uḫrāda (...) bile / minhü) [48a]

498. Ġāyeti dilek dilerseñ bil niyāz-ı dil diseñ
Ḫayr-ḫāhuñ olsa ḫāsuñ gine bir ḥayrān ola[356]

499. Şol ki diler ġāyetidür 'ilmilen 'ulvīnedür
'İlmi bilmek belki oldur gine bir āsān ola[357]

500. Bilmesi raḥmān olan olmaya ḍāl muḍlilen[358]
Ḥaḳ ile ḥaḳdan ırılan gine bir sulṭān ola

501. Diler ise 'abdı olan söyleşe ḫāliḳ ilen
Şöyle kim oḳur kelāmdan gine bir ġufrān ola[359]

502. Ṭutma nabżın Zeyd-i 'Amr'uñ evvelā gönli görüñ
Ola 'ibret ile 'aḳdüñ gine bir 'ummān ola[360]

[48b]

503. 'Ārifi pek gezdüresin ola mı bāliġ kimi
Niçe bir bu ḳırḳı geçdi gine bir ḫüsrān ola

504. Cümle şeyde nesne yoḳdur belki iḫlāslan odur
N'işleye Sırrī sevādı gine bir[361] yārān ola[362]

## XLIV.

*Fī- beyān-ı nefsi renc ve nikāt*
*Bilip idevir ṣalāt -ı şefā'āt*

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

505. Zu'um üzre sa'id nedür gine özüm fenādandur
'Azāzil raġbet itdürdi bilinmez kim cüdādandur

506. Bunuñ miṣli olanlarda dimez birden kibirdendür[363]
Ki ferd-i vāḥide maḫṣūṣ dinilmişdür Yaradandur

[49a]

---

356 (2. Dünyāda kemāli hidāyete uḫrāda şefā'ate / minhü)
357 (3. 'İlim 'adem(...) ḫaberdār imiş / minhü)
358 (4. Ḫuṣūṣā (...) ḫuḳūḳdan (...) / minhü)
359 (5. Ammā ḥükmine ẓālim ḥaḳ (...) ḫuṣūṣā (...) ḫıṭāb gele 'azāzil (...) bi'llāh(...) / minhü)
360 (6. Eḳalle şer ḫayr ve ṣūretle teşḫīṣ / minhü) [48b]
361 (2. (...) siyāḥ niceye dek (...) / minhü)
362 (3. taḳ ider yāḫūd sırı cerrāḥ ola (...) / minhü)
363 (4. (...) nefsiñ (...-ninden) şe'ametinden (...) / minhü) [49a]

507. Ḥayā ḥaydan ḥayādandur dinür neş'et hevādandur
Eger 'uźve ḫalel irse dinilmez ki şitādandur[364]

508. Ḫıżır İlyās deyüp çaġran olar kim 'ilm-i ḥālinden
Ḥaḳīr bilmez şerī'atden didi ednā nidādandur[365]

509. Olay kim fehmilen 'ālim dile müstemiran sālim
Dilek görmek ḳamu ḥālüm bu daḫı mā-sivādandur[366]

510. Dīdārın dilerem añmaḳ eyā sū'-i edeb olmaḳ
Rıżā baḥrında ḳul ḳalmaḳ müyesserlik 'aṭādandur[367]

511. Dinilmez ḳal ile bunlar gerek ḥāli bile birler
Bu bābı añladı birler şifā birle şifādandur

[49b]

512. Gerek bunlar bulup ṣūret anuñ içün bula sīret[368]
Ḳılup āsārını mir'āt olup ḥāli ḫafādandur

513. Kemālinden olup kāmil bilür misin nedür ġāfil[369]
Dimez bir gün nedür 'āḳil mümeyyiz yoḳ ḫaṭādandur[370]

514. Ḳavil ḳāli çoġalmışdur mezāhiblerde ġayridür
Diyemem her ḳavil herbār velī temyīz Ḫudā'dandur

515. Bu bābda keşif olmadı[371] bu baḥrinde dinileydi
O ḳalbine şifā ḳıldı ola keşfi cilādandur

516. Ḳamu dendi daḫı dinür me'āli cümle birdendür
Nice aḫbār ve āyetde ḳılup Sırrī afādandur[372]

[50a]

---

364 (2. Cevāb ekşerimiz (...) ṣovuḳla / minhü)
365 (3. Nitekim ḫalīl (...) maḥalde (...) olduġın (...) / minhü)
366 (4. ḳalb-i selīm ... vuṣlat-ı niyāz .../ minhü)
367 (5. Bu da'vā añа olup ve mā ... olmaduġın añlana / minhü) [49b]
368 (2. (...) aḫlāḳ (...) itmiş / minhü)
369 (3. 'āḳıl ne güne ġāfil ne dürlü (...-li) / minhü)
370 (4. (...) ḥaḳīḳınuñ (...) biraz ḫaber-dār (...) / minhü)
371 (5. Dīdār / minhü)
372 (6. Rabbe 'afvü / minhü) [50a]

XLV.

*Kezā beyān-ı miḳdārı'n-nefsi ve hezl-i nüfūs*
*Vir ṣalātı ḥabībine 'adedince ḳamu enfūs*

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

517. Sivāyı selbilen lāzım devāyı ḫavfılan lāzım[373]
Olup durup daḫı mürşid uyana uyḫudan lāzım

518. Murād itmem diyen uyan didārın isterem diyen[374]
İdüp medḥi cinānından gerekdür ki begen lāzım

519. Devām maḳṣūd ise sözden olup eyā nebīlerden
Beli duyduñ görür giren nedür maḳṣūd neden lāzım[375]

520. Niçün ider bu küstāḫdan edebsizler yeri nārdan
Devāmı iste ḳalbüñden ne bu ḳavli geçen lāzım

[50b]

521. Rıżāya teslimem dirseñ sivādan ḳalbüñi silseñ
Eyā şey mi bu da bilseñ bile nice bilen lāzım

522. Şu ki bilür iẓin olmaz o ki andan ḫaber virmez
Diye ḳalmaz duyan duymaz o ḥāletde ḳalan lāzım

523. Getürme her biri ḳavle faẓīlet faẓluñ ı eyle
Derūn dilden niyāz eyle çü ṣāfī ḳalbilen lāzım

524. İren ḥāle n'ider da'vā olayduñ ehl-i ḫāl heyvā
Püser ḫayvānlayın olma bu göñlü hezlilen lāzım

525. Göre Sırrī dime eyle şura şöyle bura böyle
Ḥazer eyle ḫilāf meyle gerekdür di yeden lāzım

[51a]

---

373 (2. Ebedī (...) ḥaḳīḳati (...) oldur / minhü)

374 (3. Bunu diyen (...) ḥa'ilin geç (...) ola/ minhü)

375 (4. Ḥaddini tecāvüz (...) geçirek geçe müşāhede (it...) / minhü) [51a]

XLVI.

*Terġīb-i seyr-i sırr-ı ervāḥ*
*Anuñ nūrı olupdur ṣayr-ı ervāḥ*

*Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün*

526. Bilüp ney ki ḥamid meşkūr bulup evvel ṣırāṭuñ gör[376]
Yiter kāẕībi seyr itdün[377] dile seyri ḳıyāmuñ[378] gör

527. Nice meylile seyr it pir göre mīzān-ı meyli bir
Belībunda miṣilde dir hele seyri ḳıyāmuñ gör

528. Ne bu fürḳatı seyr etme irüp bilsen ẓuhūr etme
Göñül küfrānı seyr etme bilüp seyri şükürüñ[379] gör

529. Kibirlen seyri faḫr etme hele seyri tevāżu' it
Yiter ḫüsrān ile etme dile ribḥ-i rabīḥuñ gör

[51b]

530. Nefis ẓulmātı seyr etme[380] gele rūḥānī seyri gör
Nedür rūḥīola seyri ḳamudan gec seyirüñ gör

531. Dime seyrini seyr itdüm seyiri içre seyiri gör
Dimem āyīne seyr itdüm hele kendüñ seyirüñ gör[381]

532. Seyir ḳaṭre ne var izde[382] göre baḥr-ı 'amīḳında
Kemāl midür disem nūşuñ naẓar āḫirde ḫaşmuñ gör

533. Nice ḳālı daḳāyıḳdan hele bir kez irüp ġavren
Nedür şöyle ẓahīrinden bilā-icmāl seyirüñ gör

534. 'Uḳūl fehmine meylinde bulurum ḫūb seyir ḳande
Naḳil ẕevḳında gecdükde göre 'aynile ġavruñ gör

[52a]

---

376 (2. (...) ma'nevī (...) beytinde aḥvāliñ lisāna gibidür / minhü)

377 (3. Cezbe-i ruḥāniyyetüñ (...) / minhü)

378 (4. (...) maḥal olur ve te'şīrin / minhü)

379 (5) [51b]

380 (2. Ve ṣābitlige iḫtiyārı ṣarf / minhü)

381 (3. Ḳalb 'ālemine (...) ma'nīsin (...) / minhü)

382 (4. Kibir ile seyre (...) nedür / minhü) (5. Andan şākir (...) iḥsānıñ sen ḳıl / minhü) [52a]

535. Nedür sārī[383] ḳamu dertle bilen oldı ebū derle[384]
Ḳoma seyrini benlikle ola kim ẕevḳ-ı seyrüñ gör

536. Nice berzaḫ geçüpdür ḳul ṭolup ‘usrile yüsri bul
Doḳunmazdan olupdur kül[385] ola gülmek seyirüñ gör

537. Yetişmez mi bedi’ seyri göre seyre nihā var mı
Bula gör ḥükm-i ḥikmeti ola ādem ‘ademüñ[386] gör

538. Seyir şemsi olup ġayri geçe seyri seyir ḳalbi
Neçe ẓılli seyir ṣandı hele ‘aynı seyirüñ gör

539. Ḳamu ḫayretle seyr itdüñ dile Sırrī seyir geldüñ[387]
Bulupdur maḳṣadı a‘lā sırı da geç vuṣūlüñ gör

[52b]

XLVII.

*İş‘ār-ı īḳāẓ ve tezkīrāt*
*Mefḫar-ı mevcūdāta ṣalāt*

*Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün*

540. Ne ḥikmet bu derūnum oldı girdāb
Baḥırlarca döküp durmaya dullāb

541. Gine gelmez bi-ḳaṭra mā’īmidür
Yana şöyle ‘aceb varlıḳ demidür

542. Bunuñ birle ġamılan ibtilāyam
O vaḳtiçün ḥüzünle mübtelāyam

543. ‘Aceb bu kim ẓiyādeyle ża‘ifūn
Niçün etmez ḳavīden ḫavf u ḫāfūn

---

383 (2. Yaḳażalıḳ sirāyeti (...) )

384 (3. Ya‘nī Ebūecrā (...) )

385 (4. Ne ḳadar (şed...) (...) ol ḳadar (...) olup ve gönül görür / minhü)

386 (5. Kendüni (gö...) illā ‘adem / minhü)

387 (6. Ḳalb esrārıñ a‘lāsına(...) / minhü) (Okuyucu tarafından sonradan eklenmiş.) [52b]

544. Egerçi ger beli Rabb-i Ḥalīmdür[388]
İder keşf-i ḫüküm ferd-i Ḥakīmdür

545. Ḫafī şirki getürmeydüm serīme
Ḫalāṣ ide münāsibdür kerīme

546. Denī olmaḳ olur mı oldı seni
Naḳāyışdan müberrā buldu seni

547. Bilen hergiz hevāya ḳul olur mı
Kereminden derūnımuz ṭolur mı

548. Küli yanup görinmez dütüninden
Bulam deyü buña bir çāre çünden

[53a]

549. ʻAceb müslim degül midür diyem dir[389]
Lisān degül ḳulūb ile dimem dir

550. Taṣavvurla nüfūsına diyendir
Düşülmekdür ẓāhir ḫavfa ʻayān dir[390]

551. Zelīlin ẓāhiri nefse ederler
Velī ṭevfīż-i ḳalb-i Ḥaḳ iderler

552. ʻAvāmuñ medḥine maḥzūn olurlar
Ḥaḳīḳatde merāḥimin bulurlar

553. ʻAẓīm nādim olan olur o günde
İde fiskī ola nāsuñ öñünde[391]

554. Ġurūr etme ṣaḳın sırrıla Sırrī
Naḳış dünyā neʻam ḥamd eyle yiri[392]

---

388 (2. (...) devletlinüñ (...-rmet) yoḳ biz senden memnūnuz (...) ṭa baḳları (...ḳar) gibi ḳırmañ (...) vireyim (...) ve baʻżı dinmedi aña (...) gele ḫalīm (...) ücretimde (...) baʻżı ḳırdı (...) lāyıḳ olmayan (...) olundı / minhü) [53a]

389 (2. Nefse itdi ki / minhü)

390 (3. (...) bu anda ḫalḳ iden (...) tenbīh buyurur gerek ide (...) bilinmezlik ile işleyen ḫāceti olmasa anda (...) gibi olur mı (...) evinden levm (...) )

391 (4. ʻAẓīm ḫacālet (...) ba ʻīddür / minhü)

392 (5. Eylige mensūb (...) yāḫūd eyligler (...) medḥi ola yāḫūd velevāzımına itdügine ve ḥamd / minhü) [53b]

## XLVIII.

*Beyān-ı keyfiyyāt-ı nefs*
*Geçüp tövbe ṣalātıyla o nüfūs*

*Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün*

555. Tefāhür eylerem sem'i baṣarla
Ḫilāfda bulunup kesri ḳuṣūrla

556. Bu rū'yet ile ünsi etmeyeydük
Velī görme nicesidür bileydük

557. Şu ḥāle irmeyen ḥayvāna reddür
Eyā anlar dinüp şöyle cemāddür

[53b]

558. Nebī-mürsel ne çekdügi bilinse
Dinilmeyüp belī ḥāllen olunsa

559. Olur mürşid ṣıdıḳdan yā kiẕibden[393]
Gerek ise cemādatuñ yüzünden[394]

560. Āḫī dirseñ ḳadīr eyā ne görmem
Keẕālik kim velī bilmem ve irmem

561. Velī her şe'resi nāṭıḳ olupdur
Münāsib gözle baḳ elbet bulupdur

562. Hevāya uymayan durmaz ḳatumda
Yine direm velī görmem dilümde

563. Şolar dā'im liyāḳatı yalanı
Velī ṣanur velī da'vī ḳılanı

564. Eger bi'ẕ-ẕāt olur ise liyāḳat
Nedür aṣlı beyāna ola ṭāḳat

565. 'Aḳıllar ma'lūmı lafẓa iletmez
Şu nesne kim bilinmez mantıḳ itmez

---

393 (2. (...-sizden) (...) re'isi (...) kim (...) ṣādıḳ (...-nuñ) re'isi / minhü)

394 (3. (...) alınmaḳlıḳ (...) netīce (...) / minhü) [54a]

566. Ṣanılmasın ki anlar bizi görmez
Velī görür şürūṭı yoḳ ki dürmez

567. Miṣāl budur tefāsirden irilmez
Nice dīne hece dilde ḳırılmaz

[54a]

568. Dise daḫı hebā ile olupdur
Nefis aḥvāline zīrā ġurūbdur

569. ‘Ucub kibren su’āli itme īrād
Cevābı kāmil itmez ide ḳırāṭ[395]

570. Ġurūr ile diyüp yāḫūd oḳudan
Eşed midür ḥarām birle ṣaġudan[396]

571. Niçe şe’yde ḳasāvet yā sögerdüñ
Bilemezdüñ[397] ḫayır anda añarduñ

572. Seçen anı ḫavāṣ ile ḫavāṣın
Olam diyen meni‘ ide ḥavāṣın

573. Ḥaḳīḳat ma‘denī ṣarrāfı iseñ
Ma‘ārif baḥrinüñ ġarrāḳı iseñ

574. Ḫalāyıḳdan ḫaṣāyışlar alayduñ
Ki Sırrī baḥrine ġavvās olayduñ

XLIX.

*Taḳlīd-i ‘ilāc ve te’dībāt*
*Muḥammed Muṣṭafā-rā ṣalāt*

*Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün*

575. Geçe ḥamdi ‘aṭādan añılursa
Göñül ḫud‘asını bilmek duyulsa

576. Revā olur aña feyż-i ilāhī
Maḳām-ı marżiye ḥālen varılsa

[54b]

---

395 (2. Yāḫūd (...) vaṣf ile kelām dimez (...) münāsib (...) / minhü)

396 (3. Zīrā o (‘a...) dimez / minhü)

397 (4. Ṣabır ṭar mālik olur / minhü) [54b]

577. Rıżā ehline virilen ne bilüp
Anuñ içün muṣîbe ṣābir olsa

578. Ezelden tā olup feyyāż-ı luṭfı
Bunuñ içün ḳahır baḥrı yarılsa

579. Ṣevāb i'lāmını etmek ecilden
Yanup baġrı anuñ içün ḫūn olsa[398]

580. Bulursa cinsini nūrını buldu
'Alā-nūreyn olur ṣoḥbet ḳurulsa

581. Ḫulūṣı sebḳat ide ḳasdı ḳalbî
Olur idi feyiż ḳılup erilse[399]

582. 'Aḳıl dinür mi eyā eyle fikri
O kim rāḥat mıdur kibrile olsa

583. Gider fānî olan ġamla sürūrı
Olur vāṣıl bulardan 'ārla olsa

584. Arayup ġayr ile yütürme ruḥuñ
Bulam dirse sivāsından ırılsa

585. 'Uyūbuñ def'ine şüġl ile Sırrî
Sözi ḫāṣıl özi ġāyet durulsa

L.

*Nükte ile temennî-yi beyāndur*
*Ṣalāt ile ḳabūliyyet 'ayāndur*

[55a]

*Mefā'îlün mefā'îlün fe'ūlün*

586. Göñül ḳaçan dileginden yıġılsa
Ne ki ḥikmet anuñ anda duyulsa[400]

---

398 (2.Ve her ṣıfātlar maḳām-ı marżiye sebeb / minhü) ( Nefsāniyye (...) / minhü) ( (...) kendünden (...) istemez müstelzim ise ḫużūr (...) demez / minhü)

399 (3. (...) elem ve sürūr (...) ḳatında 'ayıbdur (...) / minhü) ( (...) sivāya (...-den) 'ārile (...) / minhü) ( (...) mevti ḫayırlu sü'āl olacaḳ (...) / minhü) [55a]

400 (2. Murāddan al sebebi biline (...) / minhü)

587. Müsebbebi olup ilzāmı bulsa
Ḥüzün ‘ayne’l-yaḳīnle ẕā’il olsa

588. Ḳazāsından nedür ḥikmetle bilse
Ḳamı yoḳdur meger taḳlīdi ḳalsa[401]

589. Ṣunılmışdur ṣun‘ı luṭf ile eltāf
Virilüpdür aña feyż ile elṭāf

590. Ḫavāṣı ḫāṣ olup andaki ḫāṣṣa
Ḥaḳāyıḳdan olup buṭlānı baṣṣa

591. Olına mı göñül ḫāṣıyla ḫāṣı
Süre mi mevte dek böyle me’āṣī

592. Denī ṣanur bilür denīde aḳṣā
Vuṣūlinde cinān aḳṣāda aḳṣā[402]

593. Murād oldur beḳā ola murādlar[403]
Rıżā olsa unudulur murādlar

594. Olunursa eger ḫāṣ ile ḫāṣı
Belī mevhībe lāyıḳ ola ḫāṣı

595. Ḳadīminden ṣunulup feyż-i luṭfı
Devā olur devā feyyāż-ı luṭfi[404]

[55b]

596. Sözi ḫāliṣ özü ḫāliḳda oldı
Dili ḳalbi devām zārında oldı

597. Dile in‘ām ola feṭḥ-i cenāhı
Dile dilde gele Sırrīlāhī

401 (3. İmtiṣāl (ḳal ...) )
402 (4. Zīrā aña ol an vesīledür (...-ları) meḥv (...) / minhü)
403 (5. Cemī‘-i maḳṣūd (...) tekmīl ve beḳā (...) )
404 (6. Mevhibe ‘aẓīm müyesser ḳılur (...) / minhü) [55b]

LI.

*Beyān-ı ḥālāt-ı muḫtelifāt*
*Mefḫār-ı mevcūdāt ol ḥabībe ṣalāt*

*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

598. Ḳalb odur ki ḥubbi ifsād olmasar
Ḥayya ḥaydur ḥay bulısar ey püser[405]

598. Bir birimüz 'ahde ṭoġru olsa cār[406]
Cümle ṭāliḥ ola ṣāliḥ hem ki yār[407]

600. Ḳavli ile doşta beñzer her sözi
Dile baḳsañ belki a'dadur özi

601. Hīle ḫud'a ba'de ḳoy bu işleri
Mā-verāda görme misin ḫavfleri

602. Şūrı insān n'eylenür şeyṭān ḳulı
Her birisi ol birinden ḳorḳulı

603. Nefsi anı ol anı yudmaḳ diler
Meclisinde bir birinden yir diler

604. Mest-i dünyā şöyle ṭolmış 'aynımız
Ḳalb-i sālim ile olmaz göñlümüz

[56a]

605. Ḫaşleti ḥayvān ile mi ḫāşlarız
Belki ḥayvāndan eḍallin işleriz

606. Ba'żımız ba'żı ṣanur ḳıldum çirāġ
Ol ki şeyṭān itdi şeyṭānı çerāġ[408]

607. Anca şey'üñ fehmi irmez baṭnına
İşleriz ḳubḥına gelmez 'aynına

---

405 (2. Cemāt-ı ebedī (...) īmānla (...) / minhü)

406 (3. (...) baḳ doşt (...-fidür) / minhü)

407 (4. (...) 'ahd-i miṣāḳda (...) yāre olayduñ (...) doştlıġa (...) dünyāda daḫı (...) ḳarışmaḳdı / minhü) [56a]

408 (2. Ẓulmine (...) ālet eyleñ şeyṭānı (...) anıñ içün itdi / minhü)

608. Ola pişmān her birimüz işine
Tevbe midür anda var raġbet gine

609. Ba'żımuz ser-māyesi oldur ki dil
Çün gezüp raġbet bulurlar elbet il

610. Pes ki bunlar fem açup nuṭḳ eyleye
Ṭūṭūyı ḳumrıyı ol māt eyleye

611. Ba'żımuż bilmez ki meyyit yoḳsa ṣaġ
Ehl-i dehşet oldı şöyle oda bāġ[409]

612. Ol ki ḥayret üzredür ḥay etdi bir
Durma ba'żı mest-i dünyā genc ü pīr

613. Ḥāl bu ḥāldedür gine kim med ḫaber
Sekrī oldı çünki ḥā'il sed ḫaber[410]

614. Gec bulardan hey sır ıssı baḫtiyār
Tā ki ide luṭfa dā'im iḫtiyār

[56b]

## LII.
## *Temennī-i Muḥammed żikir Ṣalāt ile devāmı vird*

*Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün*

615. Sefāhatden sefāhat müşkil ey yār
Ḫarāb-ender-ḫarāb etdi ne ki var

616. Rıżā'u'llāh içün me'mūr olur[411] er
Bilineydi yıḳanlar kimdür ey yār

617. Luṭuf idüp Ḫudā ger ḳılsa ta'mīr
Ṣalaydı bi'l-fi'il bu dīne neccār

---

409 (3. Āteşe düşe (...) bāġ gibi yāḫū (...) ġayri (dehş...) vuṣlata māni' (...) / minhü)

410 (4. Vuḳū' gibi kemāl (...) bilmeye ve sivā / minhü) [56b]

411 (2. (...) olup (...) tenezzül (...) Nu'mān bin (...) yehümü'llāhu merd-i ḳażāsına (...) zīrā elden (...) reh muḫālif (...) eger emr olaydı çıḳarmaz (...) nitekim nebīler salavātu'llāhi 'alā nebiyyinā hüm ecma'īn (...-lünmese) maḫlūḳ (...) hergiz 'alāḳa (...) yerlerdi / minhü) [57a]

618. İrişilmez fikir ile işine
Bulup göre idi sem'ile baṣṣār

619. 'Aceb görile mi vaḳt-i bahārı
Olur idi bu 'ālem 'ayn-ı ġayyār

620. Ne ān gülşen oluna vech-i arżuñ
Liyāḳat yoḳ luṭufla ola ıẓhār

621. Doġuban ḳalḳa mı ma'nīde ẓulmāt
Olur döner de var müfsid ḫūrd-ı ḫār

622. Onuruñ ẓerresinden doġduraydı
Kereminden ḳılup seyr ile seyyār

623. Defi' olup 'acep bir kez sevādāt
Bulunmazdı eger fāsid ve 'ayyār

[57a]

624. 'Ayın var mı görek 'ilmile arı
Ḳahır baḥrı baṭın içre olup nār

625. 'Aceb mi nār ile ire inerüm
Aña armaġanum olaydı naṣṣār

626. Bāġınuñ bāġına[412] ol ola nehra
Beşir olan eyā ola idi çār

627. Göreydük kim ḥayāt ile ḥayātı
Olaydı her işi muḫbitle muḫtār

628. Dilerler dīne ḫiẓmet diyü ḳāli
Unudup āḫiri dünyā olup dār[413]

629. Dutupdur 'ālemi bunca siyāh kār
Arıyuban sile gidüp nice şar

630. Ḥasen ile ḥasen bilen ḥasenler
Arana anlara ḳonmışdı esrār[414]

---

412 (2. Ḳalbi bāġına sebeb (...) / minhü)

413 (3. ṣığışmaz unutmaḳ ile (...) dāra olur (...) / minhü)

414 (4. Ḫayır ṣanmaḳ (...) / minhü)

631. Yine bir ḳac zamān ıṣlāḥ umulur
Bulursa lāyıḳın anlar ki ḍarrār

632. Bu niyyetle irek ġufr ile ġufra
Ḫavuf ol Sırriyā bir ism-i Kahhār[415]

LIII.

*Vaṣf-ı ṣāliḥ nefsi levm etmek içün*
*Ṣalāt ile imtiṣāl-i emr içün*

[57b]

633. Göceni ḫayr ile ümmīẓ pes olupdur virdimüz
Hem daḫı evṣāfı ṣāliḥ eylemekdür derdimüz

634. Ba'żılardan ba'żı oldı ba'żı ifrāṭ medḥini
Hem kelāmda ḳıl müyesser yer yerince fetḥini[416]

635. Şol kişiler buldılar cān birilen aña cihān
Ẓāhirā maḫlūḳ ilendür bāṭını birlen hemān

636. Kim resūlüñ medḥi ile fem açа ki men ola[417]
Ehl-i īmān bel cemādāt āya meddāḥdan ola

637. Āl-i aṣḥābile ḳopup çün beşāretler olup
Bāri şunlar añıla kim ḳabri nūrilen dolup

[58a]

638. Anlara dindi dinenle[418] bunlar içün ne ola
Bile aṣḥābı olupdur göre kendüne ola

639. Anları kim ḫayr ile yād uḫrevī görmez kebed[419]
Cennet içre mü'min elbet mü'mināt medḥī ebed[420]

---

415 (5. ġaffāra (...) olup ḳahhār ya'nī ṣıfāt-i celālden gāye / minhü) [57b]

416 (2. E'ẓ-ẓulm e'ş-şey'i ve mevżi'i niye (...) ta'ẓīm (...) taḥvīf gibi (...) / minhü)

417 (3. Āl-i mufzere (...) şürū'ı (...) / minhü) [58a]

418 (2. Gün yetdi (...) )

419 (3. Biri birim (...) sebebdür (...) )

420 Yazılar silik olduğu için okunamadı. Ayrıca, eser ciltlenirken sayfa kenarları kesilmiş. Cilt, tahrip olmuş. Eserdeki başlıklar kırmızıyla yazılmış. Sırri mahlasıve bazı açıklamaların üzerleri kırmızı kalemle çizilmiş. "minhü" kelimesi bazı yerlerde kırmızı kalemle yazılırken bazı yerlerde de kırmızıyla çizilmiş.)

# DİZİN

## a. Şahıs Adları Dizini:


Abdulkadir Gürer 62
Abdulkadir Karahan 83
Abdulkerim Abdulkadiroğlu 6
Abdullah 6
Abdülhamid 180
Abdülkadir Geylanî 98
Agah Sırrı Levend 17, 94, 110, 114, 115, 116, 127, 132, 158, 159, 160
Ahmed 1, 2, 3, 5, 26, 49, 51, 52, 59, 94, 110, 177
Ahmet Kırkkılıç 109
Ahmet Mermer XVI, 26, 113
Ahmet Sevgi 13
Ahmet Talat Onay 92, 93, 107, 111, 115, *122*
Ali Alparslan 18
Ali Canip Yöntem 18
Ali Emiri Efendi 172, 181, 182
Ali Fuat Bilkan 52
Ali Milani 31, 32, 33, 36, 38
Ali Nihat Tarlan XIV, 39
Ali Paşa 98, 217, 218
AliMilani 31
Amcazade Hüseyin Paşa 11, 12, 59, 80, 110
Amr 98, *231*
Ânî Kadın 11
Ârif 110, 291
Ârif 61, 110
Aristo 79, 111, 115
Âsaf 113
Attar 11, 26, 58, 111, 123, 169
Avcı Mehmed 109
Ayaz 110
Azrâ 118, 233
Bağdatlı Rûhî 57, 83
Bahâyî 10
Bahri Paşa 5, 85, *122*, *377*
Bâkî 26
Bâyezîd 108, 150
Behcet Ali Efendi 180
Belkıs 93
Bercis 160
Bihzâd 26, *226*
Bijen 91, 113
Bû-'Alî Sînâ 229
Burak 94, 164
Câmî 169
Cebrail 88, 89, 92, 94, 162, 166
Cem 8, 39, 76, 79, 107, 113, 114, 123, 131, 173, 196, 205, 217, 259, 310, 321, 337, 366, 367
Cem Dilçin 60, 61, 65, 73, *75*
Cemal Kurnaz 28, 121, 161, 175, 176
Cemşîd 113, 114
Çetin Derdiyok 126, 127
Dârâ 22,81
Dursun Ali Tökel 119
Ebu Bekir 94
Edhem 64, 85, 107, 119, 129, 174, 238, 380
Eflatun 111, 118
Efrâsiyâb 114
Elmas Mehmed Paşa 18
Enis 5
Enverî 25, 258, 110, 119, 169
Erdşîr 113
Faruk Kadri Timurtaş 186,188
Fazıl Ahmet Paşa 11
Fehim 12
Felâtûn 25, 190, 238, 320, 336
Fennî 5, 23, 52, 111,289
Ferdî 5
Ferhâd 116, 117, 120, 122
Firavun 90, 91, 114
Galib 62, *360*, *363*
Güftî 10
Gümrük Emini Mehmet Ağa 63, 85
Hâce Nasre'd-dîn 9
Hafız 49
Hafız Post 52
Halil Erdoğan Cengiz 63
Haluk İpekten 30, 31, 33, 34, 38, 41, 60, 61, 62, 64, 88, 104, 112, 117, 147
Harun Tolasa 19
Hârut 89
Hasibe Mazıoğlu 24, 45, 50, 82
Hassan 26, 50, 81, 113, 169
Hatem 230, 263, 374
Hâtem 79, 115
Hatem-i Tâ'î 81
Hatice Turhan Sultan 1, 2, 109
Haylî 5
Hevâyî(Rahmî) 10
Hızır 23, 25, 40, 41, 80, 93, 104, 112, 115, 163, 166, 170
Husrev 15, 117, 164
Hüseyin Paşa 25
Hüseyin Yorulmaz 53
Hz. Âdem 90
Hz. Davud 92
Hz. Hüseyin 98, 120
Hz. Muhammed 16, 58, 59, 87, 88, 94, 95, 98, 99, 116, 167, *220*
Hz. Musa 27, 91, 99, 114, 120, 166, *220*
Hz. Nûh 90
Hz. Süleyman 21, 79, 92, *93*, 165
Hz. Ya'kûb 90
Hz. Yusuf 4, 33, 88, 90, 91, 119, 134, 149
Hz.Musa 170
Hz.Ömer 122
II. Mustafa 1, 2, 8, 17, 109
II. Süleyman 2, 63, 84, 109, 110, 121
II.Mustafa 179
III. Selim 179
Itrî 49,52
IV. Mehmet 63, 85, 87, 109, 110,120
IV.Murad 50
İbn-i Yezîd 35
İbnü Edhem 85, *260*, *378*
İbnü Sina 111
İlyas 25, 26, 40, 41, 50, 80, 93, 104, 112
İmâm Â'zam 98
İsa 21, 32, 91, 92, 101, 105, 106,131, 133, 153, 170, 202, 265, 271, 278, 281, 330, *362*
İskender 41, 81, 93, 104, 113, 114, 115, 133, 176, 212, 221, 305

İskender Pala 98
İsmail Efendi 118, 127, 182,249
İsmail Ünver 186,188
İsrâfil 88, 89, 100
Kadrî (Abdülkadir Çelebi) 5
Kafzâde Faizî *10*
Kahraman 73,81, 115, 116, 189, 196, 209, 212, 221
Kamaniçe 1
Kanunî Sultan Süleyman 26
Kaptanzâde Ahmed Efendi 52
Kara Mustafa Paşa 2, 8, 12, 51, 59, 63, *79*, 81, 82, 84, 98, 110, 119, 184
Kasım Efendi 52
Kâtip Çelebi 4, 5
Kays 38, 116, 117, 118, 119, 120, 139
Kelîm 30, 91, 99,183
Keykûbat 115, 116
Kısbî 5
Kisrâ 116
Köprülü Mehmed Paşa 1
Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa 58,110
Kubad 116
Küfrî 10
Leylâ 33, 38, 116, 117, 118, 120, 128, 139
Lütfi Kadı 12
Mahmud 1, 110
Makedonyalı İskender 115
Mansûr 26,108,266, 278, 310, 344
Mantıkî 10
Mecnûn 4, 33, 37, 38, 116, 117, 118, 120, 128, 139, 153
Mecûc 95, 118
Mehmed Yümnî XIII, 178, 185
Mehmet Akkaya 61
Mehmet Çavuşoğlu XIV, 21, 50, 58, 65, 82
Mehmet Kalpaklı 185
Mehmet Turar Yarar 49
Mehmet Zeki Pakalın 5, *122*
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 2, 11, 110
Mesîh 21, 202, 206, 229, 236, 256, 257
Mevcî 5
Mezakî5,50,52,56,57, 60,178,270
Muaviye-zâde 5
Muhlisî 10
Muhsin Macit 44, 64, 68
Muhteşem 10
Murtaza 7
Musahib Mustafa Paşa 52
Mustafa İsen 53
Mustafa Özünlü 42, 43, 44, 73, *75*
Münirî 5
Mürşid-i Bistâm 108
Nâhîd 158,357
Nâbî XIII, 3, 4, 50, 52, 53, 56, 57, 58, 83, 172, 181, 185
Nailî5, 12, 50
Nasrettin Hoca 10
Nazîm Çelebi, 12
Nedim 50
Nef'î XIII, 3, 4, 5,10, 50,22,25, 26,38, 50, 51, 58, 80, 112, 119, 172, 175, 226, 261
Nesîb 180
Nev'î 7
Nev'î-zâde Atâî 10,18
Nigâhî 5
Nihat Sami Banarlı 83
Numân bin Sâbit 98
Nûşirevân 115, 116
Osman Horata 64
Osmanlı 1, 2, 3, 4, 9, 12, 18, 23, 30, 35, 109, 110, 115, 119, 170, 172, 173, 175, 176
Ömer 5, 94
Peçevî 5
Pişdâdiyân 115
Podolya 1
Râmî Paşa 50, 53, 58, 181, 185
Re'fetî 5
Reisü'l-küttâb Rami Mehmed Paşa 11,110
Reisülküttab Mustafa Efendi 110
Reşid 7
Ristotales 234
Riyâzî 10
Rüstem 28, 30, 43, 66, *79*, 81, 113, 114, 115, 116, 144, 195, 196, 200, 209, *237*, *301*, *345*, *356*
Rüşdî 3, 12, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 174, 179, 181, *318*
Sadettin Nüzhet Ergun 53
Sadi 112
Safayî 6, 7
Sâlim 6
Sarı Abdullah Efendi 5
Selmân 169
Sırrî XIV, XV, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15 7, 9, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 32, 34, 38, 39, 40, 43, 44, 45, 52, 54, 56, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 83, 85, 88, 95, 100, 105, 108, 111, 112, 113, 117, 142, 146, 150, 153, 155, 165, 189, 194, 200, 205, 208, 211, 216, 219, 227, 232, 238, 243, 245, 250, 255, 257, 258, 262, 263, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 352, 354, 355, 356, 357, 369, 371, 374, 375, 376, 377
Sultan Selim 109
Sükkerî 50
Sükûnı 10
Süleyman 1, 5, 26, 92, *93*, 110, 113, 147, 165, 170, 175, 176, 177, *224*, *256*, *275*, *302*, *328*, *370*, *371*, *376*
Süleyman Uludağ, 37, 104, 107, 108, 121, 125
Sünbülzâde Vehbî 52
Şah Tahmurs 115
Şam 120
Şânî 5
Şebdîz 117, 210
Şehrî XIII, 3, 12, 24, 30, 35, 38, 39, 50, 52, 60, 112, 113, 123, 169, 173
Şener Demirel 24, 60, 84
Şevket 23, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 50, 81, 113, 169, *335*
Şevket-i Buhârî 50
Şeyh Galib 62
Şeyh-i Halveti 213
Şeyhülislâm Feyzullah Efendi 80, 110

Şîrîn 116, 117, 118,301,324
Şu'ûrî 5
Tahir Üzgör 60
Tarzî 10
Tecellî 5, 30, 91
Tehemten 66, 81, 203, 209, *212*, *221*
Tıflî 10
Timur Şah 110, 120
Tulga Ocak 50
Urfî 3, 26, 30, 38, 50, 81, 113, 169
Urfî-i Şirazî 169
Utarid 156, 158
Üsküdarlı Reşîd 7
Üsküdarlı Sırrî XIII, XIV, XV, 1, 3, 5, 6, 10, 11, 13, 18, 31, 33, 46, 49, 83, 87, 168, 169, 176, 185
Va'dî 51
Vahdetî 10
Vâmık 118,233
Vecdî XIII, 3, 12, 26, 50, 52, 113, 123, 169, 175
Vehbî 184
Veyse'l-Karanî 98
Veysî 5, 10
Vezir Ali Paşa 59, 79, 98, 110
Vezir Amcazade Hüseyin Paşa 59, 79, 81
Vezir Kara Mustafa Paşa 8
Yahya Nazîm 52
Yakup Peygamber 90
Yecüc 95, 118, 119
Yemen 93, 119, 162, *313*
Yusuf 1, 90, 91, 113, 119, 128, 134, 170, *360*
Zeyd 98, *231*
Zihnî 5
Zühre 156, 158
Züleyhâ 119

## b. Yer İsimleri Dizini:


Acem 5, 26, 40, 98, 115, 118, 195, 338
Aden 104, 119, 268, 301
Afyonkarahisar 120
Akdeniz 121
Anadolu 2, 4, 5, 26, 27, 30, 50, 120, 173
Ankara XV, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 187
Arap 15, 98, 115, 118
Avusturya 2, 63, 85, 110, 120
Bağdad 120
Bahr-ı Ḳulzüm 121, 321
Bahr-i Aden 121
Behmen 113
Belgrat 2
Belh 107, 119
Bîsütûn 120
Budin 2
Cürcan denizi 121
Çîn 18, 117, 119, 141, 145, 55, 145, 218, 241, 285, 287, 335
Çin Denizi 118,121, 141,145
Doğu Türkistan 119
Edirne 2, 17, 63, 85, 110, 120
Edrine 10
Engürûs (Macaristan) 74, 119,217, 218
Eymen 91, 99, 120, *315*, *324*
Girid 1, 5, 8, 12, 13, 34, 79, 81,82, 119,176
Habeş 118, 120, 145, 146
Hac 102, 103, 120, 128, 153
Hâmân 114
Hamidiye IX, 178, 180, 185, 186
Harezm denizi 121
Hıtâ 119
Hicaz 102, 120, 153
Hind 46, 55, 145, *255*, *335*
Hindû 55, 145, 335
Hûten 19
İran 3, 23, 25, 30, 38, 47, 81, 111, 113, 114, 115, 116, 168, 169, 170
İsfendiyâr 113
İstanbul IX, X, XIII, 1, 2, 5, 12, 34, 52, 63, 85, 120, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186,322,372
Kabe 94, 102, 103, 117, 120, 140
Kaf Dağı 115
Kara Hisar 147,349
Karadeniz 121
Kaşgar 119, 176
Kerbela 98,120
Kızıl Deniz 121, 154
Kostantiniyye 6
Kûhken 117, 301, 312, 350
Kureyş 94
Lehistan 1, 3
Londra 13
Macaristan 1, 2, 59, 79
Maġnisa 326
Manisa 120, 124
Medine 97, 100, 122
Mescîd-i Aksa 94,120,330, 331
Mısır 2, 4, 5, 90, 114, 119, 136, 171
Nahşeb 119, 158
Pişdâdiyân 115
Podolya 1
Rûm 13, 54,118, 120, 121, 146,286
Semerkand 119, 158
Süleymaniye IX, 17, 178, 180, 182, 186
Şam 120
Taberiye denizi 121
Topkapı IX, XIII, 174, 178, 179, 185, 186
Tozkoparan 44,120,373
Tûr 53, 57, 91, 99, 120
Tûr dağı 91, 120
Turan XVI, 114
Ukrayna 1
Umman Denizi 121
Yemen 93,119,162,313
Yunan 111

## TÜRKÇE ÖZET

Tezimizin konusu, XVII. yüzyılda yaşamış olan Üsküdarlı Sırrî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği ile "Divan"ı ve "Şerhu Medhi'n-Nebî" eserlerinin transkiripsiyonlu metnini oluşturmaktadır.

Sırrî hakkında kaynaklarda verilen bilgiler son derece kısıtlıdır. Bilgilere göre Üsküdar'da doğmuş olup asıl adı İbrahim Sırrî'dir. maliye kâtipliği, tarihçilik gibi görevlerde bulunmuş ve 1111/1699 yılında Girit defterdarı iken vefat etmiştir.

Sırrî'nin yukarıda adı geçen "Divan", "Şerhu Medhi'n-Nebî" eserlerinden başka "Târih-i Sultân Mustafa-yı Sânî" ve "Hikâye-i Garîbü'l-Âsâr" adlı eserleri de vardır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Üsküdarlı Sırrî'nin Divan'ında 17 kaside, 118 gazel, 6 kıt'a, 1 mesnevi, 5 muamma, 8 rübai yer almaktadır.

Bu çalışmamız, girişten başka, üç bölümden oluşmuştur. I. Bölümde Üsküdarlı Sırrî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiş; "Sebk-i Hindî" üslûbu üzerinde durulmuştur. II.Bölümde Divan'ın tahlili, III. Bölümde de adı geçen iki eserin tenkitli metinlerine ayrılmıştır.

O, lirik şiirleriyle ihmal edilmemesi gereken şâirlerden birisidir.

## ABSTRACT

The subject of our thesis is Üsküdarlı Sırrî who lived during the XVII th century. Our thesis not only contains Üsküdarlı Sırrî's life but also his Works as a man of letters, with transcriptional collection of his classical poems.

The information in the literature sources about Sırrî is considerably limited. On the other hand, the restricted information is as follows: He was born is in Üsküdar/İstanbul. His real name was İbrahim Sırrî. He started to work as an official at "maliye kalemi", "tarihçi" department. He died in 1111/1699 while he was stil the member of "Girid Defterdarı" department.

This work consists of three chapters. İn the first chapter; his life, his literary personality and his Works are avaluated in the light of new information and documents particularly, Sebk-i Hindî has been gone though in order to fix its place in the literary history. The second chapter forms a textual unity consisting of the poems.

According to this in Sırrî's Divan, which maintains the subject of this work, there are: 17 "kaside", 118 "gazel", 6 "kıt'a", 1 "mesnevi", 5 "muamma", 8 "rübai".

Thus, he was a poet who shouldn't be neglected.

ایتمه طبیبه بهیده کل نیت دوا
بلمزدانی دردولم لذت در

برمحنت استرم که اولمه عشرت سزار
بردردا سترم که اولمه عشرت اوز

دلمش زلل مخالف قانون اهل درد
زخم وشفا عدوی دلمه الفت دوا

محروم زخم خنجر مژگانک اولیم
عیسی یه ایلرایسم اگر منت دوا

داغ درون اویلمه کرکدرکه سرته
سموا ره ایده خندهٔ حاصیت دار

بکا اوچشم سینه ست یارا ولور می عجب
عجب اوکوزلری آهوسکارا ولور می عجب

آچنجه سینه سنی بوسه چین زلوب کورسک
اوآیکنه ده نقش نگارا ولور می عجب

فلک دیدکاری نادربرابر اطوارک
وجودی رنجته وخاکسارا ولور می عجب

بولور می عقدهٔ خاطرکشایش وصلت
اوشبچراغ نهان آشکارا ولور می عجب

ضمیر ستری استاده عرض امردم لیک
بوشعرنی مدلله اعتمارا ولور می عجب

اهل تمکین ایلمز شمشیر غدن اجتناب
کوه ایلرمی هجوم موج یمدن اجتناب

سرورد امن چیده کلزار تمت اول همان
ایلمه بارمنت اهل کرمدن اجتناب

دیده کریانمه رحم ایت کریزان اولمه کل
نمدن ایلرسن نم ای شوخ نمدن اجتناب

آینده دست قضا زیب فلاخن ایلسون
جسمم ایلرسنه اکرسنگ ستمدن اجتناب

ایلمز سم اولیم شایسته داغ بلا
مرهم بهبود صدزخم ستمدن اجتناب

کریه سنز فریاد کارا ایتمه کم خوبان زمان
ایتمه ده هب ناله کار بی درملدن اجتناب

محرم اردشبرهٔ معنی کبی هم صحبتم
ایلیم شهری باکیزه و شیدن احباب

ایلمسه چشمنه ابری نقاب آفتاب
نیجه کتورسون سکا قمقه آب آفتاب

ظلمت شام غم دهری ایدر برطراف
عالم بزمه اولور جام شراب آفتاب

زاهد اولوب سبحه یی ایلیرزه آرنکمه
جبهه رندی ایدر باوزه ناب آفتاب

ایلمسه ارجنکی مهر ایله تطبیق اکر
نسبتله رویکه اوله سحاب آفتاب

ساغر صهبا ندم بوس ایدیجک لعلکی
سوز حسدله اولور کوکده کباب آفتاب

بنده عشقک اکر اولمزدی ایلمسه
کردون افلاکده طوق رقاب آفتاب

شکری تصورم کوروب پرغضب اولمش ارما
اولور پیش کرمتاب روز حساب آفتاب

ایدیجک دشنه کف غمزه سن اول خانه خراب
فتنه برچیده بساط اولدی کریزان اشوب

ایلدی جاکهن دور خط رویکده
خارزار الم وادی حرمان اشوب

نیجه تاب آورا اولور جنکه نظاره یه دل
نکه هست بلا غمزهٔ فتان اشوب

غمزه مست سرانداز نه مفتون آفت
چشم خونریز فسون ساز که قربان اشوب

جرم بیجه ایله چاه ذقن پاره دوشوب
ایلدی منزلنی کوشه زندان اشوب

سیل اسکم دیدچشم تو برای خو کرفت
هیچ دیدی باکمند موج کسی آهو کرفت

حسن شوخت کاه طرف غال وکه ابرو کرفت
که بدستش تیغ وکاهی کوی وکه چوکان کرفت

جان تو با سررشتهٔ حکمت بعینی دل مبند
یک سر سوزن که ارزدی دردرا دارو کرفت

دردولر اسنبل باغ ارم میسازدیل
هرکه دردل آرزوی بوی آن کیسو کرفت

صورت آئینهٔ خورشید را پیش آورد — انکه بر روی خود آئینه را نو کرفت
نام ساقی را که پرسیدم ز پیر میفروش — سر بسر بزم جهان را نعره یا هو کرفت
کل شبنم میشاند از رنک و بو از آفتاب — غنچه ها را آفتاب جام رنک و بو کرفت

ورزش عشق بتان از پیری ما لب جرم است
با کف پر ز عشه که این ساغر معمور کرفت

نور حسن دوست پندارد که موسی آتش است — زین خیال ما ملایم طور سینا آتش است
ساقیا آرش عطا مسوز خود آسوده را — باده در دست تو آب و در دل ما آتش است
روغن یار نفاقت اشک چشم دوستان — میفزاید کرانی امروز و فردا آتش است
هر که از خود میکذارد زود واصل میشود — مسند کل شبنم صبر آشنا را آتش است
روحرا در سر دوئی دل کرم کن با سوز عشق — آب روی خانه جمعا را بسر ها آتش است

این جواب آن غزل غالب که عرفی گفته است
نور حسن دوست پندارد که موسی آتش است

چرخ راضی ولی از اشک ما نی شکست — پنجه غماز ید در سر همه دندانی شکست
شانه تک از لسون تو دستی خشک نداشت — آتشون بر داخی اول زلف پریشانی شکست
دود آهی شاخسار ابتدی جهانی ملک ساخت — با غبار آید کچه شاخ ورد خندانی شکست
بخت بد بولیه قالو رسه سبز ابدیک کوی حیات — عاقبت ایلدی المده جام دورانی شکست
ایلدک بوحسن پرتا بیله ای شاه جمال — ذره وش آواره مهری ماه تابانی شکست
هر نه دکلوا و لسبا یارم مست صهبای غرور — ایتمز اول آفت بنه مینای بیجانی شکست
جلوه کاه عکس حسن بی نظیر کدر سنک — ایتمه مرات دل عشاق شبه ایله شکست
خط اهلدن لب جانانه یه کلمز ضرر — لشکر مصر ایده مز عهد سلیمانی شکست
نشئه بخش بزم انسانس ولور برکون عرفی — ایلمه جام دل بیصبر و سامانی شکست

چرخ برنا نپسندد دلی احسان ایدیجه سیرها
اول امیر پنجه محتشله وندانی شکست

فی حرف الجیم

داغ غمک سرمده بدیدار اولورمی هیچ | درد بهشت زخمت دستار اولورمی هیچ
ایمز نهاد می کج اولانه راستی اثر | رفتار لنگ عصا یله هموار اولورمی هیچ
دل دوشمدی اومیچه نک قید زلفه | مسلم اسیر رشته زنار اولورمی هیچ
داغ نفرله فجر امیدرز یوخسه کیچ دهر | مرهم بهای زخم دل زار اولورمی هیچ

طعن عدودن ایتمه حذر شیر ما حذر
یم عوعوسکان ایله مرد ار اولورمی هیچ

فی حرف الخاء

اولورمی غمزه جانانه دن خطاب فرح | کلورمی هیچ اومیخانه دن شراب فرح
فرخ زاد ولی برنشوه ایله آباد ایت | بتر بیز اولمه ساقی دلخراب فرح
پشیز نا سزه در نقد آشک بوالهوسی | ای ایلین هوس وصل ایله حساب فرح
اصول نغمه بزم زمانه اولدی ثقیل | شکسته تار اولدی مطرب رباب فرح
حیف حیف کاولمه باریچه کف طفلان | جهانده نادر ایکن نسخه کتاب فرح
علاجی نادیه کردی دشت محشدر | کوکلده قومیز ایسه راحت اقصر آب فرح
مقیم کنج غمه ایلمک سئوال نشاط | ویرمی هیچ انیس محن جواب فرح

کناه غم دم محشر کران کلور شهری
قولور سه کفه میزانه کر ثواب فرح

فی حرف الدال

آکمه بر حاجز افتاده مدارس باشد | دستکیرش همه ارواح مقدس باشد

ہر نفس نفس نفس ایلہ پر فغاں کلور ۔۔۔ ہر نفس نفس نفس ایلہ پر فغاں کلور

پرتو نثار لطف اولہ رق مہربان کلور ۔۔۔ مہر عفو فروغ اودمہ ایدوب طلوع

امید اودرکہ سرر شوزیدہ حال

تاب عنایتلہ شفاعت رسان کلور

کا مواج برقیاسر کراں ناکرانہ کلور ۔۔۔ حقا بنم اوغرقہ اودریای سیئات

اوزار جرمہ بر سر مور زبان کلور ۔۔۔ حقا بنم اودنب مشخص کہ روز حشر

در یار حفت قطر نا چیز سان کلور ۔۔۔ شویندہ دفاتر جرم اولمق استہم

شویای دفتر عمل مجرمان کلور ۔۔۔ وارایسہ موج بحر صلوۃ وسلامدر

تا بزم نہ طبقہ نقل احزان کلور ۔۔۔ نادورسا غرمہ ومہر اولمیہ تمام

صد بار بار نقل صلوۃ وسلام اولہ

اوزار صدر بزم خاصہ کہ کرویلار کلور

ای خیاط کسان عالم پر عداوتدہ ۔۔۔ ہمدرد کسبر حم کسدہ ذاتکہ لطف افتاب

استانکہ بوسہ جای سر بلندان جہان ۔۔۔ بارگاہ کہ بہبط نور ہدایت

خبز البحر ہمایون مصنع کارگہ ۔۔۔ لولوی مشدر مثلنر چشم سپند قیاب

بارگاہ کہ رفعت کہ اوناد اولمز ۔۔۔ خاک سودہ میل کحل چشم ماہ وافتاب



عکس انکار نقوشیلہ زمین برکلین ۔۔۔ شمسہ زرین طاق فلک سانور تاب

کلشن جنت کبر حدوم بہاری رخ ۔۔۔ ہر طنابر کیسوی حور اکبر بیچ وتاب

ہر ستونی سرو قدبر شاہد زرین کمر ۔۔۔ خاکپای رشک بای ناقہ مشک ناب

خیمہ اگر دون خاصیتکہ دیوان کحل ۔۔۔ استقر اوسمع ایچون اولمق در آب

برنجا بندن قریب اولمق در آمد رسور ۔۔۔ ہر طنابر چشمہ آمادہ بر تیر شہاب

خیمہ اجلالنر اوراک ایدوب آخر عدو ۔۔۔ سوزش نار الملہ دلسر اولوب کباب

بر توقف نطق انصفہ کلوب بیدار ۔۔۔ چادر مطبخ اکہ خیمہ افراسیاب

قطرہ بارا ن رحمتن اولوب اول خیمہ نک ۔۔۔ ہر طنابر رشتہ در جوشاب لی حباب

تا زہ بر رونق بولور حور شیر اگر کوی ۔۔۔ اکہ تشریف ایدیجک شاہنشہ عالیجناب

حضرت سلطان محمد جانی غازی کہ اوزر

کا بخت وکامران وکامکار وکامیاب

بویلہ تنظیم ایدر سلک نظم در مثنوی ۔۔۔ ابن ابن ایدوب والانجناب

بر کان عدالت در بحر سلطنت ۔۔۔ رونق تخت سعادت دور عزت مآب

خسرو عالم پناہ وشاہ والا بارگاہ ۔۔۔ داور نوذر اسپاہ وپادشاہ جم جناب

مجمع عدلیلہ منورشام بحت کامیاب ۔۔۔ مہر زیبلہ مزین مسند جنح صواب

چهره فرسای ایلدای شب شف — بولدی رو مالی دو رکاهیله رصف آفتاب
مردش کردونه کا تمر شکایت پروری — ایلین اول بارگاه جم مقامه لتاب
دیده حسرتله پر یاقوت ایدردی دامن — دوشت کورسه چشم دریاتن اگر نم یاقتاب
بارگای قبله اصحاب حاجات جهان — اسانا زرم ایلدای وطبوعه مناب
ائتمه خالازیان روح عرضیه حضور — چتر جاه وساحه قدرین اکوب ایلر حطاب
خیمه بجاهیت کجاوتنکنای لامکان — برفضای قدر خود میکس اشنه طناب
اول شهنشاه قدر قدرت کرم ایلیه — برقول ایلر دیار دشمن دینه خراب
طبع اشیایه اگر مزاحم سرایت ایلیسه — کارجناد اولودی برطرف ونک حصار
اولسه کر باد سموم قهر دریا پیسوزان — طرفة العین ایچنه ایلر دریه کنج سراب
بلسه خلقن بیم نشر شنه اولور سحاب — نور سه تمکین وفارین کوه اولور پرتاب
چشم کنانه ایدردی تقویت بحکم عام — وایه کیسر رقبه تیغ عدل اولنا مناب
دشته شامل اولسه کر نوباوه حفظ وفی — مهد اولوردی پنجه آبویه صدر ریاب
نظر لطف حکم اولسه رحال عاجزه — آشیان کبک اولور درچنگ شاهین عقاب
ابر الصفا اولسه رشحه ریز یاوه — لجه دریای پرجوش وشوردی بحر سراب
قائم ایام دورنده تنکنه برقرار — نشر شرع مصطفی ایله مکرم حرام



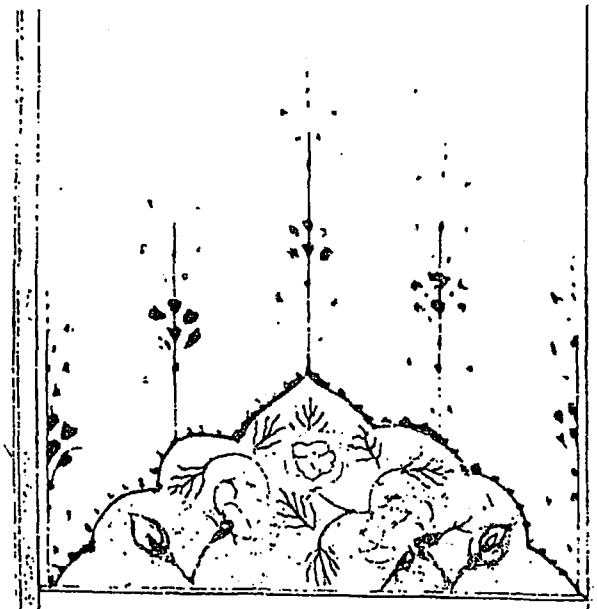
سنه اوصافنی حرایلمک امر محال — بیلک انی بیشه تدکلی ایسه اقرار کله صواب
عالمک رأفتا بابنده پرورد اورا — ای فلک حصلت دیرسه مدکاب
بسن اولکیم ملک ظلم ایاد کوز ایلیک — تیز رأفت شعار عدلله پرنور و تاب
طاق عرشه ایلیوب آویخته کز سپهر — ماه نودن ایلیوب شمشیر کیه زرین رکاب
بن وخرخاصیت ذاتم دیرم سلطانله — رحمت اولورسه ایلک اشه دولت ایاب
وصف کم اغاز ایدرنجه تکمه بیجان سخن — اندر سوز نکته اسلوب وسلیم برکتاب
صعوبت آینه لطبعم بسجده اکر — فی المثل وصف ایلمه برشاعر نازک جناب
باد صرصر ایلسه دنیایه پرکرد وغبار — حشو کک زاد اولوردی تیره روی آب
جمله کاه طبعمین دای ترین المدین — عرض ایدر کندین عرو سعاصی جناب
شمع نظم پاکیه پروانه روح انوری — بارک اصه خوان اشعارم روان فارياب
خواجه عمران بازار زمانه مثلین — اولمدم کالای نایاب بنزدن بهره یاب

حوده سوی تاکیلای سمرا اولمش ظهیر
هر سوزک برمنتخب دیم فضل الخطاب

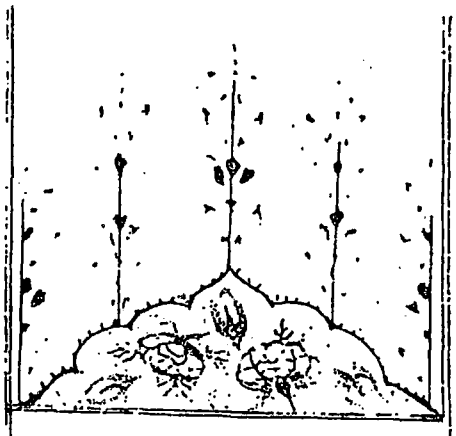
وقتیدر اصرافدن کنجینه اخلاصه — ایتمه اهدا جوهر پاکی عالی جناب
تاکه هر صبح ومسا برجاصی کیون اوله — کاه اوراق دیباو کاهی مشک وعنبر لعاب

BSH

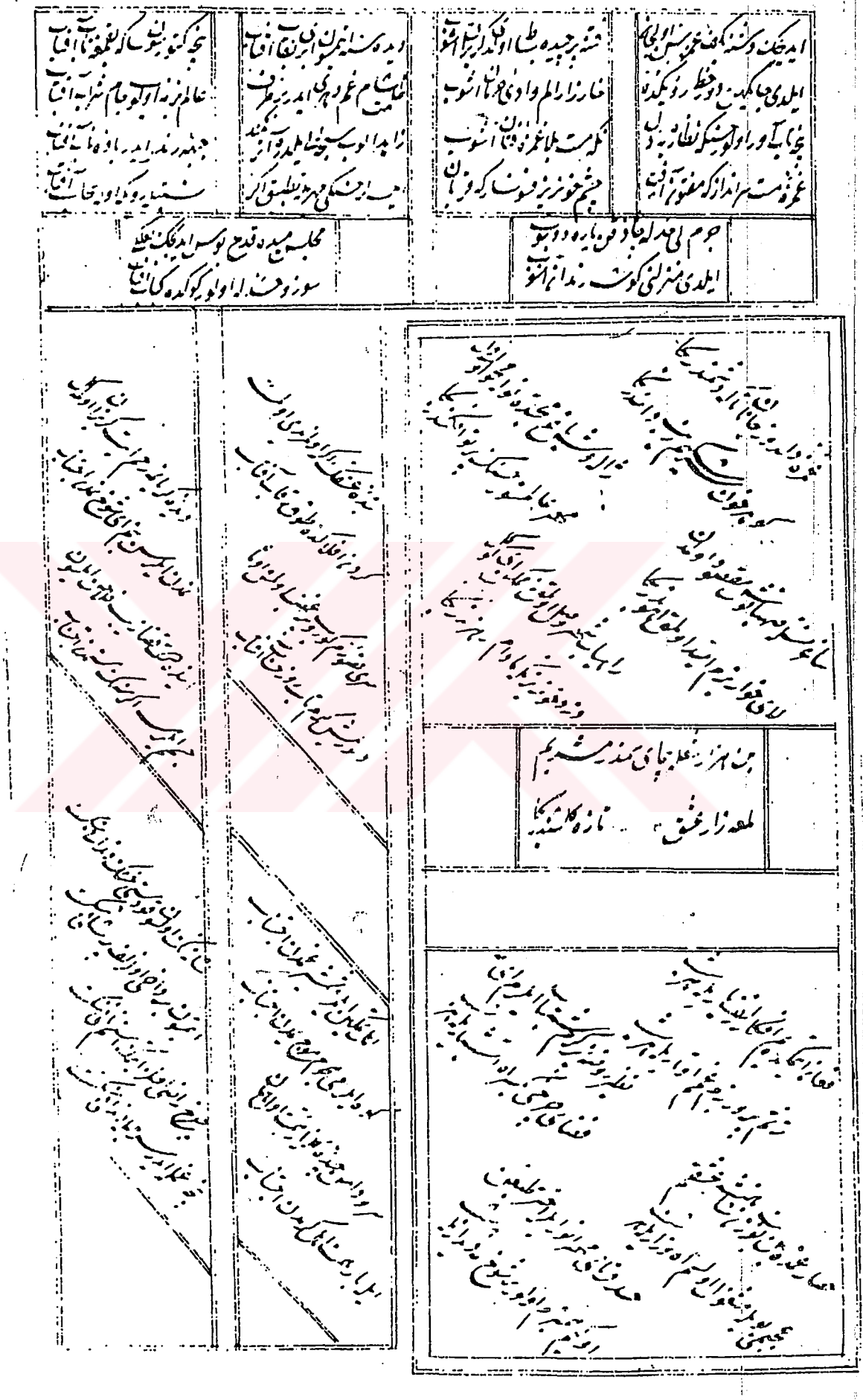
456
Hazine KHL
967/2
Sirri Divan
Gazille
456 - 626
48 (TH)
T.



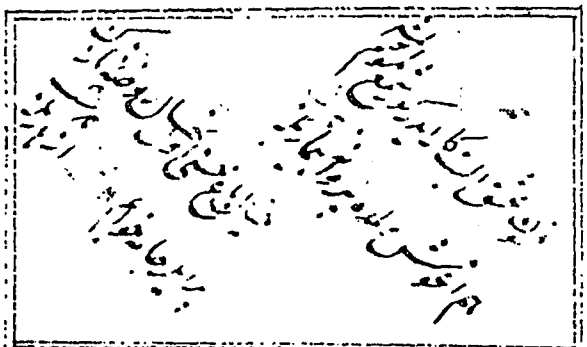
نوم آهمدان اولہ شعلہ سوز درون پیدا
اولور صحن سماده برفشان گلگون پیدا
بن اولغزها دغشقم تپه آهم غبار ایلر
سر آهسده اولہ پنجه یوزیک بیتون پیدا
غم هجر گلرخ یادایلیوب هر مویی عشاقک
اولور دیر مجسده هزاران ارغنون پیدا
نه دیکم باد آهمدن جبینی چین چین آیه
ایدر بحر ملاحت موجه مکروفسون پیدا
کورندی بر زلف یارینه دفکره ای
ندن قابلدر اولمق لجه دلده سکون پیدا



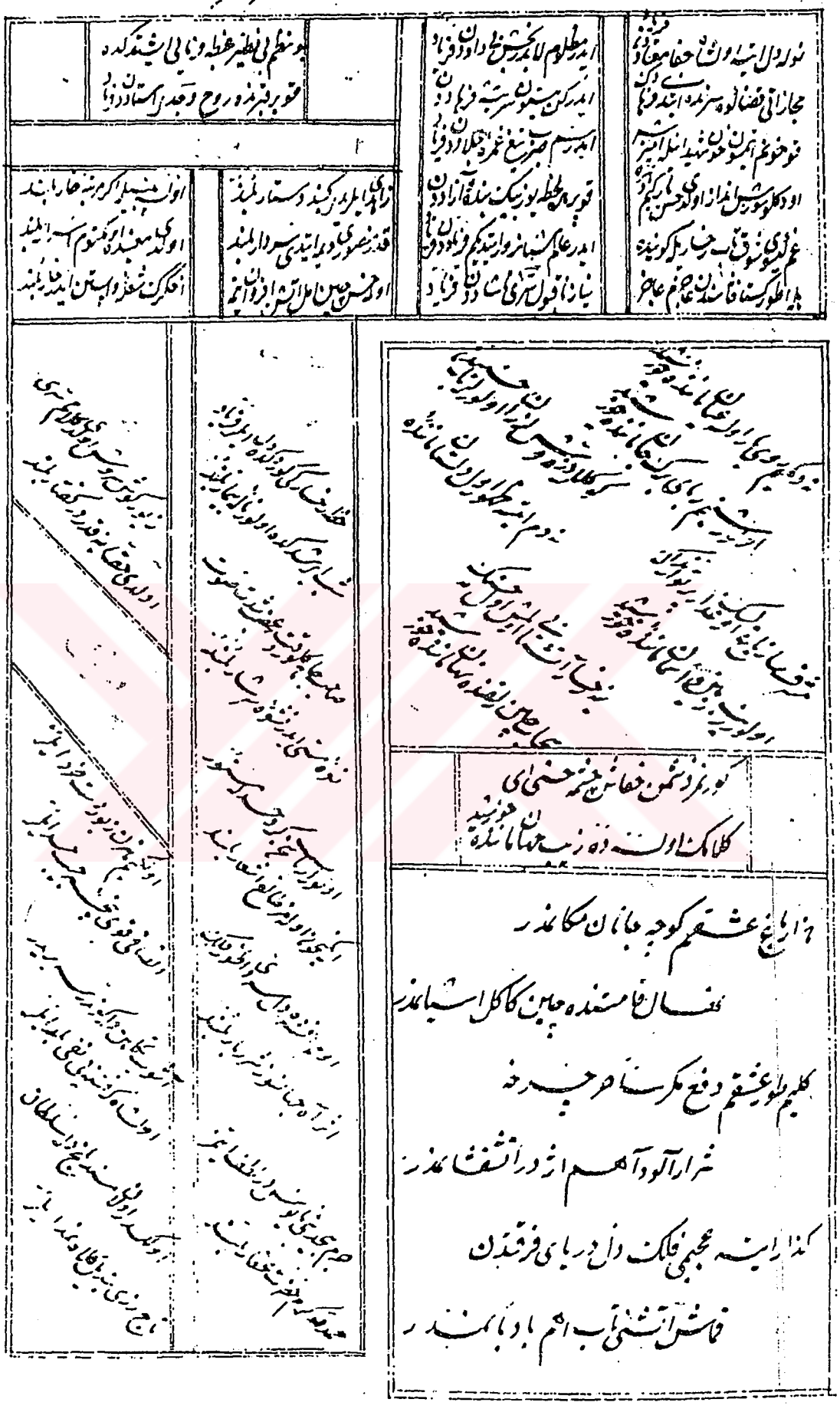
ای طبیب بیمه کلدی درد
بنه فراق غم دلبر نشتر درد
بارد اسر کلدی اولغوش درد
اولش ازل خالق فنا نوش درد
اولغه نصه موفا ایلدی
عیسی ایچون کلدی درد
واغ درد ایلدی کلدی درد
سمره ایله دیدی فنا بولدی درد



| | | | |
|---|---|---|---|
| ۱ دود آمی شاخ آتش دهان | با غبان باید که شاخ او خورد | داغ تنگ شربت بیدا او کوبه هیچ | ورد بهشت نیست بینا او کوبه |
| ایلدک بوحسن بر نوبه ای جمال | دزد بوس آوارد مهری تا نه ای شکست | ابتر نادیده او اوله آمی اثر | رفتا بانک عصا یه موا او کوبه |
| یارم او هر مدعا کوست مهیای غور | ابتر اول آینه نیستای تا نه ای شکست | دل دوشمدا و بخاک مقدر نالفه | سلم آیرسنه زنا او کوبه هیچ |
| بخت بد بوبر فالکوسه سیرایدک کور جناب | غافت ایلر الدنجام دوران نه ای شکست | برداغ فخر اوله فخر ایدر زیر کنج ذ | مرهم بنا نخم دل نا او کوبه هیچ |
| جلوه کا بمکه حسن بیقرار کدر سنک | طعن حسود و دشمنا نه حذر سنه احذر | | |
| اینه مرآت دل سنه ی حیرانی شکست | بم عدو سکا نه مرا او کوبه هیچ | | |



سمن افشان او لبخه صحن باغه تابش مهتاب
نظیر کنج پر سیم الیش ارایش مهتاب
نوله خط زنگ محبت فزای اهل عشق اولان
کا اولور بادی افسردنی ظلمتکاهش مهتاب
اولور اهل محبت تاب روی یاره پروانه
اذلدن لازم سودای دلدر خواهش مهتاب
کمال فرد دولت نشانه صدق خاطردر
بلای جان محرکتان اولور ایلایش مهتاب
نولر تاب عذاری ستمدیده زار ایلدم
کزنگین سازکارا اولمده آسایش مهتاب



## دیوانی سنری در نعت خواجه عالم صلی الله علیه وسلم

بسم الله الرحمن الرحیم

ساقی بیار کاسه دل سرگران کلور — برشوه دیر کاسه پروازان بوجوان کلور
مستلزم دوام فرحدر اوشاه کیتم — غمگین واران اوبزمکه شادمان کلور
صهبای نورشوه که نوشش آموزدن — دعوای پنجه تابی صدقهرمان کلور
اول باده نگ کرطارم ولای باکنگ — نه پایه سی برابرنه آسمان کلور
اول باده نگ که خرقی برگ کرمنگ — خورشید زیر پایه برگ خزان کلور
اول باده نگ حرمتنه واقف اولسه حل — زهاد حرف طعنه زن بی امان کلور
اول باده نگ که کام مذاقه مرارنی — قند عصاره نی باغ جنان کلور
اول باده نگ کرصفوتی ازاسه استماع — ابنیه اسکندره صدکسرشان کلور
اول باده نگ کرکشدین ناکه ایده مهم — دامان باد عالمه عنبرفشان کلور
اول باده نگ قطره سی القای بحراوله — امواج جوش تابه آسمان کلور
اول باده نگ قتل مبنا سنی کفر — کوش ایله حضوریه مسلمان کلور
اول باده نگ کتهی شراوان عالمه — ناف غزالی صانمه بهان خوبچگان کلور
بینی غچه دن کتوروب دمبدم رعاف — چشم شهید خاک تمنا به قان کلور
اول باده نگ که سرشت کل جم باکنگ — بزدوری بدوح وتسی سدره مکان

اول باده نگ کمعانی اسرارنی قسم — شبنم تیمله اکرچه بدیع البیان کلور

ساقی قسم به نشوه صهبای بیخودی — که قید هوش طبع جنونه کران کلور
مست الست دلی که دیده تیمنه کر — قیس اکر نشسته فلاطون نشان کلور
صهبای اول شراب روح کوارنی شوسی — دل زنده کی حضوره تعرض کنان کلور
کاشانه مقدس قورلیک مجلسی — کاندن مشام جانه دم قدسیان کلور
کاشانه مقدس اولدرکه دائما — اکا حیال نعت شه انس وجان کلور

محبوب ایزد احمد مختار کیم انکا
درکاه رویی شهر عرش اشیان کلور

سلطان تخت کاه نبوت که حکمنه — تقدیر انقیاد ایله لبیک خوان کلور
کوش حدوثه نغمه احسنت سکسار — خیاکران نرم قدمدن مهران کلور
بکنا کلدکه ازمنه وقت ظهور نبی — یاد ایلدکجه اوبله تحسر کنان کلور
کیم باتنکه رعذر پریشان یاراضیکورنه — چشم فلکدن اشک وزماندن فغان کلور
امکان ذاتی مقتضی واجب اولمسه — جسم وجود ذات عدم لازمان کلور
ذاتیدر اصل مبدأ ایجاد جزو کل — کم جزو کل بوقوله شهادت کنان کلور
معنی لفظ امر کن موجب دو کون — اکا کاف ونونه علت ذاتیده شان کلور
تعریف حکم نوازنه غرب ونیازدن — برعبدلال خواجه اشراقیان کلور
برازنبره جبین سماط فضیلتی — کم قرص مه اوسفریه شب ماندکان کلور
اولی لقب ولیک مقام فضیلته — دانای درس مدرسه مستعان کلور
مهر نبوتینی که اولمشور اپنردک — ختم ختام جمله پیغمبران کلور
سر لوله نبان لطفندن اشکار — اول منبع مکارم یک آب روان کلور
مهری آیرمدی وکندندن اشارتی — اول امر دوجاه جوشش بیان کلور

درحال

مرحبای صفدر جنگ آزمای روزگار
وی دلیر نامور کشور کشای روزگار

مرحبای معجز عهد و زمانه مرحبا
طوطی آفاقی صدای مرحبای روزگار

لوحش الله ای هنر پرور شه کارزار
بارک الله ای پل رستم وغای روزگار

بوبلیه بنهردی بنظیری کورسه یاران عجم
شهسوار دیرآوردی بود در هر فضای روزگار

بوبلیه برجنگی رستم ایلدی نه قهرمان
هیبت نیم خاطرانش نامدار غرای روزگار

بادبان کشتی فتح و ظفر در آتیک
همت عزم جهادک ناخدای روزگار

بارک الله خوان پرخاشاک کرد قدسیان
حمدلله کوی فتحک راولیای روزگار

سو بلیسم خاصیت رایات عالمگیرکی
اذنک اولورسه ایا صاحب نوای روزگار

سایه سندرکسب فیض ایلر سعادت مدرمه
نخبه ادبا لفته بادبهای روزگار

آستانک بوسه گاه جمله ارباب حیات
درکهک کهف امان ملتجای روزگار

لوح تعظیم بونوعه بازمش اتیاک ازل
راستی کلک کف مفرد ادای روزگار

داور دارا حشم باشای ستوده شیم
منبع جود کرم حاتم سخای روزگار

حارس دنیا و دین فارس خیل یمین
قدوه دین مبین مقتدای روزگار

مصطفی پاشای دستور مکرم کیم انک
لطفنه واسته دریای وکدای روزگار

مهر اوصاف صفا بخشنده صبح زمان
ماه انصافی ضیاداد سمای روزگار

خاک رای جوهر اکسیر ارباب خرد
گرد پای چشم خانه نوتیای روزگار

توتیای روزگار اماکه اذناذره سی
دیده مهر و مهه کحل جلای روزگار

خواهش کلبرک احسانیله کسب اتمکده در
باغ کون صیقلم یاد حیای روزگار

اولسه برگزیره چین خوانخود یاهتی
اغنیایه طلعه ایلر دی گدای روزگار

واپه دار نور خورشید ضمیری اولسه
روی صبحه خنده ایلر دی سمای روزگار

کوهبار دکران قدر اعالی پرور
ای عدالت پیشه ظلمت زدای روزگار

بوبلیه می ایلردم اوصافنه جمیلک تسلیم
اولمسم آزرده خور و جفای روزگار

لال و ملهوش ایلدی راه مشقده بنی
جام محنت نشوه راحت زدای روزگار

پنجه مهریله ایلردم سراپا چاچکاک
دسته کرسیدی دامان قبای روزگار

طبعه طول امل پیچیده بربند قضا
باشمه بخت سیاهم بربلای روزگار

بخشم ایلدا نما ایمان برهمدان جدا
کورمدم بربویله گافرمانروای روزگار

طوطی دامان شکیبم پنجه خارهوس
بعدازین بلمم ندندرخو ماجرای روزگار

زیب دستار ملک اولدی عمرندرهیچ
برکمال نورسته باغ وفای روزگار

دور عمرم آخر اولدی ایلدم صد حیف حیف
حاله آغوشمه اول مهلقای روزگار

دور لطفکده رواسیدر قلبی ربط دل
بهم اولمه عالمده بی برگ و نوای روزگار

باخصوص اول مردمیدان بیانکیم بوکون
باکه عقد اولدی عروس نکته زای روزگار

صفحه انصافه بویله بازدیلر اوصافمی
منشیان صاف دل کشیرین ادای روزگار

آفتاب آسمان عالم اوج بیان
نکته پیرا ساغر سحر آزمای روزگار

طوطی باکیزه گفتار شکرزار سخن
بلبل شعله زبان آتش نوای روزگار

ناطقه مشاطه روی عروسان سخن
مشرع ایلیه معنی نمای روزگار

وارنبی ویرسه فلک کالای نظمه باکه
هیچ زه ممکن اگه تقدیر بهای روزگار

اگه تقدیر بها ایلرسه ممدوحم ابدر
طبع نقاد یله اولدرمتهای روزگار

تا بکی سنری بو بیهوده طرازی تا بکی
دعوی مردایلمه ای خودستای روزگار

استنسه

## در نعت شریف حضرت رسالت پناه صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم

ساقی بنرگ مجلسہ دل سرگران کلور — برنشنہ دیر کہ پیرواران نوجوان کلور
مستلزم دوام فرحد راد نشنہ کم — ممکن وارانہ او بزمکہ شادمان کلور
صہبای زور نشنہ کہ نوشش اتسہ موجب — دعوای پنجہ تابہ صد قہرمان کلور
اول بادہ نک کہ طارم والای ناکنک — نہ پایہ سی برابر نہ آسمان کلور
اول بادہ نک کہ خرمی برک کزینک — خورشید زیر پا بنہ برک خزان کلور
اول بادہ نک کہ حرمتہ واقف اولہ جل — زبادہ حرف طعنہ زنی بی امان کلور
اول بادہ نک کہ کام مزاقہ مرارتے — قند عصار دنی باغ جنان کلور
اول بادہ نک کہ صفوتنی اتسہ استماع — اینہ سکندرہ صد کسر شان کلور
اول بادہ نک کہ کردبن تاکی ایلہ ہم — دامانہ باد عالمہ عنبر فشان کلور
اول بادہ نک کہ قطرہ سی القای نکرالہ — امواج جوشی تابہ آسمان کلور
اول بادہ نک کہ قلقلی مینا سنی کمز — کوشش ایلہ حضور زمیہ مسلمان کلور
اول بادہ نک کہ نکہتی نشر اولہ عالمہ — نافہ غزال دستہ بہانہ خوتنکان کلور
بینی غنچہ دہنہ کتورب دمبدم رعاف — چشم شہید خاک تمنا بہ فان کلور
اول بادہ نک سرشت کلی خم پاکنک — مزدوری روح قدسی سدرہ مکان کلور

## مجموب ایزد احمد مختار کم آنک

درگاہ روبی شہپر عرش انتباہ کلور

سلطان تخت گاہ نبوت کہ حکمنہ — تقدیر انتیاد ایلہ لبیک خوان کلور
کوشش حد و نہ نغمہ احسنت رشک ساز — خنیاگران بزم قدمدن ہران کلور
یکتا کہر کہ ازمنہ وقت ظہور نہ — یاد ایلدکجہ او یلہ تحسر کنان کلور
کیم بانگ رعد و ریزش باران صور کزنہ — چشم فلکدہ اشک و زماندہ فغان کلور
امکان ذات مقتضی واجب اولہ — جسم وجود ذات عدم لامکان کلور
ذاتیدر اصل مبدء ایجاد جود و کل — کیم جزء و کل بو قولہ شہادت کنان کلور
معنی لفظ امر کن و موجب دو کونہ — کیم کاف و نونہ علت ذاتیلہ شان کلور
شرق حکم نوازنہ غرب نیازدن — بر عبد لال خواجہ اشرافیان کلور
ابرار ریزہ چین سحاب فضیلتے — کیم قرص مہ او سفرہ یہ شب ماندہ نان کلور
اقی لقب و لیک مقام فضیلتہ — دانای درس مدرسہ استغنا کلور

مهر نبوتی که او منشور ایزدک ختم ختام جملهٔ پیغمبران کلور
سر لولوء زبان لطیفندن اشکار اول منبع مکارمک اب روان کلور
مهدی آیردی زهکذر زندهٔ اشارتی اول امرده ماه دوشق بنان کلور
شایستهٔ خطابی اولورسه جمادکی اشجاردهٔ تکلم صدق و بیان کلور
تصدیق ایچون نبوتی کوه و چشمهٔ کرکث زبانهٔ ندان فصیح السان کلور
وصفنده کیم دیاتهٔ مقدسدن اول شیکه لولاک کوهر سرتاج بیان کلور
مهر عنایتندن اولورسه فروغ بخش بوسیده کاری مهه غالب کتاب کلور
خورشید لطفی اولسه ضیاکستر عالمه هر ذره مهر مطلع خاورستان کلور
اولسه نسیم عاطفتی عالمه وزان دوزخ جحیمیانه شتابق ستان کلور
اول عالم مدینهٔ علم و کمالدن هردم هزار معجزهٔ بیکمان کلور
یکتا سوار برق شتاب براق کم جبریل هیبتش عرمنه پک دولکلور
اول بدر اوج لیلهٔ اسرا که جسملی معراج دیده دله کوندهٔ عیان کلور
اول فخر کائنات که اکرام ذاتنه ارواح انبیای فلک اشیان کلور
ظلی اولورمی هیچ او نور مجسمک زیرا کیدیجه روح و کلنجه روان کلور
کوندن صاقینوب اول کل باغ رسالتی جتر فلکدن ابراکه بوسایبان کلور

ای منبع مروت و ای معدن کرم
ذاتک که ایکی عالمه امن و امان کلور

اول کونده کیم ظهور رایده فرمان ذوالجلال دیوان کرده کار که فرمان بر آن کلور
اول کونده کیم ظهور رایده احوال رستخیز جمله محاسبان عمل بی امان کلور



بر بر معین اولنیجون موقف نفوس ترتیب ساز کار کهان و مهان کلور
میزان حقده وزن اولوب اعمالر یکدکر کیمی اتک خفیف و کیمسی کران کلور
مدفع صفت کلورسه جرایم شهاب اول جای هولناکه شرار دفشان کلور
سمت یمینه زمره ابرار جمع اولوب طرف یساره جمع کنه هیئت کلور
کوشش قیامتی پرایدوب ناله غصات هر کوشه دن فغان امان الامان کلور
هیچ کمسه دن مدده بولمیوب هر بر هر نفس نفسی ایله پر فغان کلور
مهر فروغ عفوک اوده ایدوب طلوع پرتو نثار لطف اوله رق مهربان کلور

امید اودر که ستری شوریده حالمک
تاب عنایتیله شفاعت رسان کلور

حتا بنم اکر خطه دنیای سیئات کا موج بی قیاس کران تا کران کلور
حتا بنم اوذنب مشخص که روز حشر اقرار جرمه هر سر مو بر زبان کلور
شویده دفاتر جرم اولمق استسم دریای هفت قطره ناچیز سان کلور
وارسه موج بحر صلوة وسلام دن شویای دفتر عمل مجرمان کلور
تا دور ساغر مه و مهر اولمیه تمام تا بزم نه طبقده نقل اختران کلور

صد پاره یاد کار صلوة وسلام اوله
اول صدر بزم خاصه که کنز و بیان کلور

(2) در وصف چتر پادشاه عالم سلطان محمد خان

ای خیمهٔ اسمان عالم پر عدل و داد میدنک برج اسمدن اتر لنک لنجاب
استانک بوسه کاه سر بلندان جهان بارکاهک مربط نور هدایی ارتباب

دل ز آرم سینه بر یار جور آیینه دوشمدر  ولی اول صورت پر زینته آیینه دوشمدر

او شمع بزم حسنه جان آثر پروانه آسا اول  او لور پر سوخته اتا تینه پا یینه دوشمدر

شعار عاشقی اقتاه لکدر یار جانانه

افتدم دستکیر اول بولدل مسکینه دوشمدر

دله مایه صفا در خط روی یار دیرلر  کشینک قومز کولدن غنچه بهار دیرلر

سر طره ده کورنلر دل زار عاشقانه  نیجه دوشدی بر کمند بو قره خط دیرلر

هله رشک سالکان ره وصلت رضایه  نه دم وصال دیرلر نه غم فراق دیرلر

او نهال باغ عشق سکا ایدر تمایل  آلوکنج آه ایدرسن بو کار و زکار دیرلر

سر و سینه کا سراپا طوتلم سپهر داغ ایت  سکا مهربان اولور سن او قره عذار دیرلر

نوله بلبز ایسه سر تر بو جهانده قدرم عالم

بکا ملکت سخنده ملکالشعار دیرلر

می وصال ایله اولیق خراب قابلدر  ایچر میسه یار ایکن ساغر شراب قابلدر

او لورسه عشقیله بیچاره ده رنگ جسم نزار  جهانه کاه کبر ایله تجذاب قابلدر

ازالم بلبلیه ترک رضا قو مزیو حسنه  عتاب غمزه یه رد جواب قابلدر

متاع وصلته نقد نیازی قبل در پیش  ندکلی ایله ایسه اجتناب قابلدر

او لورسه آتش عشقی بزم کده دله  او شوخه لخت جکر دن کباب قابلدر





حضور مشرب سر تر یه ایلر عرض خلوص

او در کی حضره انتساب قابلدر

بیدردسرای کاکلک والده سرنکون ایدر  شاطرین وجوده سلسله جنون ایدر

چشمر کی فتنه غمزه یی رهنمون ایدر  یوبله قالورسه عالمی غرق یم جنون ایدر

تار خیال اولیچک سحر کی کشت دلده در  هر سر مو ناله دن نغمه دار عنون ایدر

اتمه دریغ ساقیا ساغر غم نشاطکی  صونکه ساغر فرح در دمی زوال ایدر

کمسه نظیره دیه سر سری بو طرح نازیه

بوکا نظیره یی یینه فنی ذو فنون ایدر

جام سر شتابکی مسون حاجتم بودر  ساقی مدار نشوه لیسفیتم بودر

داغ ندامت سر و سینه محشره  بر لاله زار طرح ایدیم یم یتیم بودر

صبح قیامت ایده خنده شکاف دل  یار ثر دست همتله غیرتم بودر

شب تا بصبح ناله زن یخ فرقتم  ایشه سئوال ایدرسن اکر راحتم بودر

سر تر کتور نجه عرقریز دلبش اول بری

جان داده رطلب وسلتم بودر

مرغ روبک کلبنقل ایلیم بار نک اولور  غنچه یه بر تر هانک سویلیم دلتنک اولور

نادر اولسه تخت بی سامان بزم عالمک  موسیار منکر جامم نشاطر شک اولور

مطرب قانون اجانم مانه بویله زر — قفنه برناشاد بربوسه اکابیر اهنک اولور
دست خیاط فلکدن اول هنرنامه میدر — تخته وچاک گریبان قبای سنک اولور
دلبجه اولسون بشارت باب راحت فی المثل — صلح اچون فال ایلسم منظور حرف جنک اولور

شاه بیت نظم مروارید قدرم سرتاپا
زیبا گلیبلی لاخانه اورنک اولور

فغان وناله بتقلید بزهرا سه دکلدر — بزم ایلنمز ای غنچه استه دکلدر
قرین مهر اولدیزاو لکه جیب ودامانه — مثال مهر ان سیچ پاره پاره دکلدر
قفس اوسنوخ زمرحوم رسن اولسه داغ درونه — اوریشه دله برزخم تازه چاره دکلدر
دریغا رمعارف جناب حضرت عارف — که مهر فضلنه نسبت سعد ستاره دکلدر

دیمش اکراد دقیقه شناس عالم عرفان
سپهر کج روشکل دوری بی قرار دکلدر

قچن اول شهسوار اسبنازم ترک وتاز ایلر — شهیدان نیازی پایمال اسب ناز ایلر
بودر خوخم که زخم سینه یاره کشف راز ایلر — انکچون دل خرنک غمزه مسدنی احتراز ایلر
اولور نالیده قد نخل بازی خرط کوئیدن — اوسروی جویبار اشک عاشق سرفراز ایلر
نقود اشکله فرض اولدیگی کویا یاره عزم اتمک — بواولان نصفانه جانک اهنک جاز ایلر
سنکله اتسه لر سیمین تنان کرد عوز خوبی — سویدا ردلی غیر محک امتیاز ایلر



لب تحسینله بوس ایلکله شاهد نظمم
دهان رغبتی جبریل معنی سرتراز ایلر

نامه رسانم اولسه کبوتر کباب اولور — بوسوزش سخنده سمندر کباب اولور
نوش ایلدکجه خون دلی بزم ایت کباب — شایسته نقل ساغر لباب اولور
بادلب رخنکله ایدرسم چشنده آه — کل غنچه برک لاله سراسر کباب اولور
سوز دروز دور جنان فراقدن — قرچیم چشمه اخکر کباب اولور
برگوشه بزم فرقتی سیر ایله دوردن — نار غمکله کورنه جکر کباب اولور

سرتراز کورنجه بواز دل نشیفتر
ناچسر لر نجه سخنور کباب اولور

همیشه حسن بیدرد اول محنت معاش استر — سرشک سینه کاه دود دل آه دخراش استر
سرپیداغه اولمز چشم رغبتله نکاه انداز — اونا هموزیب قراک اولمنه روشنتر باش استر

حرف الزاء

کوکلکه اولیه پرزخم تیرغم حضور انتر
خیال نازپرور دم کل اکلین برقرار انتر

کرکلسه اوشه خانه ویرانکه قادر — ابرامر قرچرا نه حقین جانکه قادر
امساک ایده رم کریه شادیده سرشکی — خوخم بوکه نارخم هجرانکه قادر
که خنجر وکه تیغ ایله ایندکسن مجروح — بونلر سنکله آفت جانکه قادر

Sat 30 Mart 1972

Abdullah Öztemiz - Gemlik

بسم الله الرحمن الرحيم

رحمت مزید خصوصا اکا کمالی سکز نجی بحرك مفهوم اوزره

کتابت وسطرن سطره کثره وشول یرلرده جواب یازلمشدر

سؤال بلن اکلرو قالك مراد بلنمیه سوء ظن اولماز مثلا

خیر وشر اشیا مذکر وبو فرسدن خیر وشر مذکر اوزره صوطو

تمامه بعید جامعه قریبا ولان دیوب وتر تز استمدکی

خلاف بلمك ایله خلافا اولورمی تفصیل ایله بحرك منه سوندن

سؤال ایتمك حسنلردن حسندن خلوص ایله خلاص ایتمك سوء سوندن

سؤال اولنرسه قیله زهبدن قویا مسئولا بوجهلی لبدن

ودخی مفهوم بیتك سؤال رده دخی تقصیرات اشارتدن

141
1972

فهم بوكه غايت ايله اشتدم ياسوديله دم يا بلدم انا عالم دميه مثلا

برعاقلدن لالا اشدلسه ها برسوز دميه وياصكره كه

عبس دميه جائزكه تكرار حسندن وتاكيد اوله ياخود لفظ

لالا ايله دكل دمنك ونيجه لادير سن دمنك يرينه بدل اوله

وياتركيب اولنمش اشعار اوله ياخود لالا اعني لا اول ده لا دمك اوله

ياخود لالا اعني لادركسه ابد خلق مراد اولنماسن مركسه عدم اوله

كركسه حاضر اولمين اولسون دمك اوله ياصكره كه لفظ اسم

دمك اوله ياخود لالا اعني لادن شئ لادر لا دمك اوله ياخود

لادن لاسك اعني لانك لاسك دمك اوله ياخود ايلدر لالاف

اولي لالادر

ياخود قولا لازم دمك اوله ياخود لالازم دمك اوله ياخود ماسواده

(١) اعني دله مه دوكي مفيد منه

(٢) جواب بنه كوره

(٣) اعني لانك لاسك دمك اوله

(٤) بعض محل بعض شيئك عدم

(٥) ايدر ايلك كلسك دمك اولا

فائده منه

دِمَكْ اُولَه یاخود آخری لالا دُرْ تِدِمَكْ اُولَه یاخود خالقه کوره لا اولهی

وَلا آخِرِه تقدیرنده اولَه یاخود لالا اعنی اسم ذِهِنده

تصوُّرْ وحِسّ اولنمینه لا خِطابِ لادُرْ اعنی حاصِل تحصیل عبسدُرْ

یاخود واجِبُ الوجودُكْ قَتْنده لالادُرْ اعنی مَعْنیده هر مُمکِن موجودُدُرْ

یاخود اَرادهٔ حَذْفِ اعنی تقدیرِ وُجودُكْ قَرْشُولغنی لادُرْ لانِكْ

موجودُدُرْ دِمَكْ اوله یاخود موجودیّة مُقابِلْ لادُرکه لالادرکه

لا تأکیدك تأکید حَذْفِ اولمش اوله یاخود لالا اعنی موجودُ اتدُرْ

لالادُرْ دِمَكْ اوله یاخود لالا اعنی هر شیٔ موجودِ لایوقیوقْ

غیری نقدیر لالا کِنه لا الی غیر النهایه دِمَكْ اوله یاخود لالا اوّل ایدی

یاخود اوّلکه لا حاضِر نفی صِدْقِ مکه وُجودُ یاخود اوّل کِه مُبتدا صدقِ کِه

عبسدر

اعنی حاصِل تحصیل عبسدر

یاخود موجودُدُرْ

اعنی اکبی آرامنده دُرْ وار

اعنی لادُرکه لالادرکه لا

اعنی لادرکه لالادرکه لا

غیری

یاخود موجودُدُرْ

بعد الاقتضا

اوله کنه لادمك

اعنی علمك وجودیوقدر

سؤاله مبتدایه خبرا عنی شرا شلنه دیجك یرده مبتدا در

ایکنجی لا شرعمزده یوق دیمك اوله یاخود مبتدا خبرما یعقده محذوف اولا نلردن

مثلا لا بلمك سزدن ایسك بیان اولمق لازم یاخود لا لا کتور

ولادن حاصل اولان لادر دیمك اوله یاخود لا لا یی مشتملدر شرط لا مشروط لا

سبب لا اجر لا لا اوه کذا دیمك اوله پس نفوس مکلفه اولدوقیچون

کجب معین قوعشاق دمه شدید یقا یی یشاق معنی

اولوبدر اسم ذات الله دینیلورمی دخی الله جرشانه

اسم شریفك بواوله ده اعنی مستجمع الصفات ایدکن بله ده

کلامه نجه جرائت اوله یاخود اسمندن غیری دخی کلامه

جرائت نجه ایدر یاخود بواسم شریفك صاحبنه مخالف

ظاهر دیو توقع مالک ایله اولمان منه

نفس چون ما سوایه میلدن یاخود حساب دن باخود بزاز خدن منه

اعنی کمال الله کمال بلوب واشکان

جراعت ایلک